www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

PScan 359.4

Harvard College Library

FROM THE FUND OF

CHARLES MINOT
(Class of 1828).

Received 17 Jan., 1889.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

NY SVENSK TIDSKRIFT

FÖR KULTUR- OCH SAMHÄLLSFRÅGOR, POPULÄR VETENSKAP,

KRITIK OCH SKÖNLITERATUR,

UTGIFVEN AF

REINHOLD GEIJER.

1884.

LUND,
GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN.

PScan 359.4
VIII 303
Scan 19.1
www.libtool.com.cn
HARVARD COLLEGE
JAN 17 1889
LIBRARY.
Minot Fund.

LUND,
FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI 1884.

www.libtool.com.cn

Sven Nilsson.

Så vardt han trött omsider, den gamle vandringsman,
Till hvila sina ögon sist han lyckte.
Så slöts den långa lefnad, som nu till målet hann,
Till graf, som fridfullt famnar namn och rykte.
Han gifvit jorden åter hvad som till jorden hör...
Men domen öfver dödan man bland menskor aldrig dör.

Hans lif var ej en lusteld, ett fladdrande sken,
Som slocknar brådt när vackrast det blänker.
Det var den lugna elden, med låga klar och ren,
Som rundt omkring båd' ljus och värme skänker,
Ty forskande han sökte Guds skapelse förstå
Och af naturens gåtor den rätta tydning få.

Han ordnade det spridda, som saknat enhets band,
Och gjorde lag af dunkelt kända makter.
Det stora med det lilla gick samman hand i hand,
Och visshet vanns i förr ej sedda trakter.
Och folkens äldsta häfder, den gråa forntids natt,
De öppnade för honom sin tusenåra skatt.

Det låg i all hans gerning en trygghet och en ro,
Som kände han sig viss att seger vinna.
Hans tanke, stark och skarpsynt, lät aldrig det bero
Vid gissningar som halfvägs sanning hinna.
Och verlden såg med undran, hur säkert hvarf på hvarf
Han lade på den byggnad som nu är allas arf.

Slägt efter slägt gick undan, det glesnade allt mer,
Till sist gick hemmets ära bort, hans maka.
Men som i skoflad skog ett jätteträd man ser,
Hvars stam ej någon stormil mäktat skaka,
Så stod han än ungdomlig i sinne och håg,
När nästan hundraårig tyngd uppå hans skuldror låg.

Och till hans kungasäte i vetenskapens verld
De unga sågos sina offer bära.
Med vördnad och med kärlek de gåfvo hyllningsgärd
Åt åldringen och åt hans vunna ära.
De visste, att hans hjerta slog varmt för forskarns id,
Att han med fägnad följde hvar tankens täflingsstrid.

De lärde utaf honom, att arbete för sann
Är lifvets fasta urform, odlings kärna,
Att intet adlar känslan och viljan hos en man,
Som det att lyda pligtens maning gerna,
Och i hans bild de sågo, som i en spegel klar,
Sitt ädla föredöme, med ungdomskrafter qvar.

Nu är hans bana slutad, derför i saknad står
Det land, hvars heder han så länge varit,
Och Lund, som honom fostrat, djupt sörjer vid hans bår
Och ser med vemod hän på tid som farit.
Men öfver grafven ljuder, att minnets skönsta krans
Är värdig gärd åt lefnad så rik, så stor som hans.

HENRIC HALLBÄCK.

www.libtool.com.cn

Segersvärdet. *)

Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos.

Af

Viktor Rydberg.

I.

Om de första menniskoslägtena.

Tre mägtige och älsklige äser vandrade en dag i Midgård, som de skapat. De gingo längs stranden och funno två träd, måhända qvistar af verldsasken, hvilka bränningen kastat på deras väg. Egna till utseendet måtte träden hafva varit, ty vandrarne stannade, samtalade om dem och vordo ense om att gifva dem ande, förstånd, sinnen och fägring. Så skedde, och det första menniskoparet, Ask och Embla, stod naket och blygt inför dem. Oden, den ypperste af de tre, gaf då från sin egen skrud sköna höljen åt mannen och qvinnan.

Ask och Embla lefde i Midgård under gudarnes hägn och födde söner och döttrar. Deras ättlingar förökade sig och byggde vida ängder. Lätt var det icke att bryta nya bygder, ty Midgård var öfvervuxet af skogar, tillhåll för resar, vidunder och vilddjur. Men visa och gagnerika vanamagter värdigades stiga ned och lefva som menniskor bland menniskorna. Af dem fingo fäderna lära att fästa samhällsband och öfva nyttiga konster till värn och förkofran.

---

*) Bevisen för riktigheten af denna framställning taga för mycket utrymme i anspråk, för att kunna meddelas i Ny Svensk Tidskrift. De skola offentliggöras i ett särskildt arbete om germanfolkens mytologi.

Förf.

Till den stora ön i norra hafvet dref en båt, som ingen rodde, eller styrde. I båten låg, omgifven af smycken och vapen, en späd gosse, som sof med hufvudet på en sädeskärfve. Folket, som undfick honom, anade en gudason och gjorde honom till sin höfding. Från denne kärfve kommo de första sädeskorn, som menniskor lagt i jorden. Båten, vapnen och smyckena vordo till mönster, som folket efterbildade med egen handaslöjd. När denne vanafurste fulländat sitt värf på jorden, underkastade han sig döden. Man lade i en farkost hans lik, omgifvet af vapen och klenoder, och lät böljorna föra det bort på det haf, hvaröfver han som barn kommit. Efter honom styrde en annan vanahöfding. Då röddes stora marker med eld och yxa, och många nybyggen tomtades. Handqvarnen kom då i bruk. Med en jettemö födde denne höfding en son, som hade mycket af sin moders lynne. Han vardt den ypperste af alla spjutkastare, och han lärde menniskorna att brygga mjöd. Äfven han vann en jettemös hjerta och födde med henne söner, af hvilka de två vordo oöfverträfflige bågskyttar, och den tredje mest frejdad af alla svärdsmeder.

Medan vaner undervisade menniskobarnen i nyttiga yrken, gaf dem Oden de rättesnören nornorna spunnit för lefnadsvandeln. Lef så, att du vinner hedradt namn och öfver dig som död gillande dom! Var kysk, ärlig och gifmild! Heliga äro banden mellan make och maka, föräldrar och barn, syskon och syskons barn: de fränderna må hjelpa i nöd och hämnas i döden. Håll dina eder och löften! Ljuga är skamligt; dock må lögn med lögn gäldas, som slag med slag. Bevara åt dig pröfvad vän, men varsam skall du umgås med den du icke pröfvat! Vörda gudarne och blota med villig hug! Var aldrig rädd! Håll lynnet friskt! Akta dig för öfvermod, men gå glad och hurtig din död till mötes!

För att lärdomarne skulle höras med nöje och hållas af minnet, sammanstälde Oden, såsom han lärt af Mimer, deras ord konstnärligt med mått och samljudande stafvar. Så kom den första diktkonsten till menniskorna.

Tor, Odens starke son, var mån, äfven han, om åldrarnes barns bästa. De resar, som dit intills bott i Midgård, tyckte

icke om att uppsägas från gård och grund och flytta för nybyggare af Emblas stam. Skogen, hvari glad skulle göras för äng och åker, vardt dystrare genom trollska, af jettekonster frammanade syner och ljud. Mark, som om aftonen sågs vara sidländ och odelbar, fanns om morgonen ligga i träskvatten och gungfly. Öar, som med gröna stränder inbjödo till bosättning, sjönko i soluppgången ned i hafvet och kommo först i solnedgången åter upp. Hvirfvelstormar nedstörtade nybyggarnes takåsar, bråduppsvälda vattendrag bortförde deras skylar och dränkte deras boskap; vilddjur och jettar i vilddjurshammar kringströko flockvis lystna efter blod. Utan Tors hjelp skulle det svårligen lyckats att framskjuta menniskobygdens landamären. Men Tor gjorde dagliga färder i gränsnejderna och var sällan långt borta, när han åkallades. Ännu egde han icke blixthammaren, men hans äldre hammar var ock ett drygt vapen, och jettarne kände hans styrka.

Den varelse af jetteblod, som mer än någon annan vållat menniskorna skada, är Rimners dotter Hed. Hon gick ut från Jotunhem och kom till Midgård för att väcka på hvad ondt som sofver i mensklig hug. Dit intills hade fäderna sökt kunskap i de runor Oden gifvit dem; men kräfde de särskild uppenbarelse, då skådade de till tecken, hvilkas förebådande förmåga var dem af gudarne yppad, eller lyssnade de till ingifvelsens ord från visdomsmäns eller ädla qvinnors läppar. Men Hed gick mellan gårdarne med förvillande gander. Hon lockade menniskorna att önska onda ting och för önskningarnas uppfyllelse vända sig till onämnbara magter. Från sin sejdstol sjöng hon de trollspråk, hvarmed skadeglädjen allt sedan förstått att lägga ofärd i tingen, att slå med sinnesförvirring, lyte, sjukdom och död. Mot nornornas heliga stadgar och äsernas påbud stälde hon det yttersta Jotunhems skändliga läror och trollska bruk. Stigarne hon gick i Midgård vordo fåror, hvari frön såddes till misstro, skrämsel, trolöshet, kif, stöld och rof. Hon vardt gripen af gudarne och bränd. Men hon föddes på nytt i ett jettehem och fortsatte i skiftande skepnader sitt verk bland våra fäder.

Tiderna försämrades. Man hörde omtalas ogerningsmän. Vapen, som nytjats att öfvervinna vilddjur och fälla villebråd,

missbrukades till mannadråp. Som förebud om än värre tider uppkom svärdet. Menniskorna voro nu delade i olika folkslag med skilda tungomål. Dock hade ännu icke något folkkrig utbrutit, och ingen valkyrja korat döde på ett slagfält.

Då, mot urfredens ände, lefde Borgar, den af gudarne älskade vise och rättfärdige, domaren i de stammar, som tala vårt tungomål, mannen, hvilken vi ära som ättefader. Tor gick gröna stigar och kom till honom, då han med sitt folk bröt bygd i Bråskogarne. Borgar mottog guden med obegränsad gästvänlighet. Omkring nio månader derefter utbröt nattetid ett häftigt oväder öfver Borgars gård. Örnarne i skogen skränade, de helga vattnen nedstörtade från himmelsfjellen, blixtar ljungade. Under ovädret födde Drott, Borgars maka, en son, äkta afkomling af Borgar och likväl son af Tor, ty gudens närvara, då barnet aflades, hade gifvit honom samfaders rätt och pligt. Nornor kommo den natten till Borgars hus, fäste den nyföddes ödes trådar under månens sal och bjödo honom varda den namnkunnigaste af våra höfdingar, den förste af våra konungar. Svennen vattenöstes, och mer än ett namn fäste sig vid honom. Mann är ett af de namnen, Halfdan ett annat. Fader och moder fröjdade sig åt honom; men ett var dem till sorg, då de, kunniga i fogelspråket, lyssnade till korparne, som från trädkronan ofvan vindögat sågo in i salen. Korparne sade: tiden, då vi och ulfvarne måst hungra, är ändad: den der svennen har stridsmannablick; linnet kring den dygngamle är ju som en brynja.

De spådde rätt, ty stridsåldern kom med detta barn till verlden. När Borgar tagit till vapen, var det i lagens namn till missdådares straff; men hans son hade sin lust i härnad. Knappt femtonårig var han redan namnkunnig som kämpe. Då han som yngling besökte sin moders hemland, Alfhem, såg han den väna elfvan Groa, när hon med andra ungmör red till en skogstjern för att bada. Hon var en alffurstes dotter, befryndad med Drott och fäst vid Egil Ivaldesonen. Mann bortförde henne med våld. Förföljd, då han flydde med sitt byte, nedlade han hennes fader. Den gerningen, förmäld med andra, aflade mycken ofärd för gudar och menniskor.

II.

De store smederna.

www.libtool.com.cn

Söner, som en förut omtalad vanagud födde med en jetteqvinna, fingo land och välde på den stora ön Allgrön, som äfven heter Alfhem, emedan hennes beherrskare och deras afkomlingar kallas alfer. Alfhem utgör den sydligaste delen af Jotunhem, men är skildt från den egentliga jettebygden af Vimur, den bredaste och stridaste af alla elfvar. Ön har ingen likhet med rimtursarnes land: hon har rikaste växtlighet och är en af alferna värnad utpost mot frostens magter.

En af desse vanagudens söner var Ivalde, den store spjutkastaren, som tillegnade sig ljusdisen Hildegun, dotter af luftkretsens och månens herrskare, vanen Nep, och med henne födde härliga döttrar, Idun, Bil, Öda, Svanhvit och Alveg.

Dessförinnan hade en jetteqvinna skänkt Ivalde tre söner. Men de gåfvorna vårdade han sig föga om, emedan de hade mer än han sjelf jetteblod i sig. Modern fick uppfostra dem bäst hon gitte, och de lefde sina första år i berglandet Trymhem å andra sidan Vimur bland jettefränder, ansedde som desses vederlikar. Der kallades de tre bröderna Ide, Gang och Tjasse. Bland gudarne hafva de andra namn. Bland menniskorna äro de mest kände vid namnen Slagfinn, Egil och Valand.

De af sin fader missaktade svennerna trifdes oeh ådrogo sig mägtiga väsens akt för skönhet, styrka och ovanliga själsgåfvor. Äsernas vän, den vise Mimer, herrskaren i de underjordiska ängderna af Jotunhem, vardt gossarnes beskyddare och lärde dem runor. Verldskonstnären Sindre tog dem till sin verkstad och undervisade dem i sin smideskonst.

Det var värdt att se Sindres och hans broder Brocks smedja. Tak och väggar glänste af gyllene praktverk. Var ett verktyg, som icke låg till hands, behöfligt vid ässjan eller städet, så kallade Sindre på det, och det kom.

Underbara äro de verk som Sindre skapat. I tidens morgon gaf honom Mimer en dryck ur sin källa, och då sprang dråpan som ett klingande smycke fram mellan hans sköna

fingrar. Sindre och hans broder var det, som med Oden reste harg och hof på Idaängarna och smidde der. Tafvelspelet, hvarmed der lektes, är Sindres verk: den minsta af dess egenskaper är väl den, att när blott en spelare sätter sig till det, flyttar det motsidans brickor sjelf.

Men än mer: Sindre och hans broder deltogo med Oden i verldsskapelsen och voro likasom de händer, med hvilka han uppförde alltets byggnad. De voro med honom på hafsstranden, då han danade det första menniskoparet. Som barn har Sol lekt på Sindres knä, och vagnen, hvarmed hon far sin bana genom rymden, är hans slöjd och smide.

Hvarifrån kommo i tidens upphof desse smeder, då ju inga andra andligt begåfvade väsen funnos än ättlingarna af Bur och Ymer? Sindre och Brock äro de älsta vanamagterna. De kallas bland alferna Dvalin och Dåin, bland äserna Viler och Ve, i Mimers rike Nagelfare och Anar. Njord och Frigg kalla dem fäder. De äro som Oden söner af Bur, men yngre söner, som erkänt den älstes företrädesrätt. Då Oden grundade äsernas slägt, grundade hans bröder vanernas. Oden fick Åsgård och styrelsepligterna; bröderna, mer hugade att stilla gagna än att styra, fingo Vanahem.

Väna diser sågos ofta i Sindres smedja, ty han har många döttrar: Bjärt, Blid, Frid och andra. De vårda de ofödda menniskobarnens själar, som i en afdelning af Mimers rike bida sin tid; de föra dem, hvilkas tid är inne, till deras mödrar och underlätta, när så kräfves, deras inträde i Midgård. De äro goda läkarinnor, hugade att hjelpa de dödlige.

Längre fram kommo äfven andra mör till Sindres smedja, de fagraste att se, alla systrar eller syskonbarn: Groa, Sif, Idun, Bil, Öda, Svanhvit, Alveg. Sindre lärde dem att verka för safter i örterna, blomster på ängarna och äring åt menniskors barn. Sålunda fingo Slagfinn, Egil och Valand ofta se och tala med sina halfsystrar, Ivaldedöttrarna, och med diser bland deras fränder.

Slagfinn stannade dock icke länge hos Sindre. Redan som gosse vardt han upptagen till fosterson af Nep. Det var en afundsvärd lott att få växa upp i lekar med Nanna, Neps yngre dotter, och med Odens ädle söner Balder och Had, som

äfven fostrades hos månguden. Med hans upptagning tillgick det så. En källa hade blifvit upptäckt i Alfhem, en den dyrbaraste: hennes åder måtte gått ned till Mimers brunn, ty hon innehöll ingifvelsens och hugsvalelsens saft, den af Oden eftertrådda, hvaraf han blott sparsamt och mot vederlag fått njuta genom Mimer. Upptäckten hemlighölls, men Ivaldefränderna kände den, och en månljus qväll, då Bil och Slagfinn kommo från källan, bärande i en så skaldemjödet, som de öst derur, såg dem Nep, för hvilken föga är doldt, och tog dem upp till sig. På detta sätt kom ett förråd af ingifvelsesaften att gömmas i månen. I Åsgård vardt glädjen deröfver stor: Oden och Brage kommo ofta och förfriskade sig i Neps silfversnäcka. Balder, Had och Slagfinn vordo utmärkte harpolekare och sångare genom denna dryck. Bil upphöjdes till åsynja, och hon åkallas gerna af skalder, när de vilja sjunga i milda toner. Odenssönerna umgingos med Slagfinn som med en blodsfrände, och han vardt deltagare i deras äfventyr och bragder.

Valand var i vissa stycken den ypperste af Ivaldesönerna. I smedjan var han outtröttlig i att inlära mästarens handgrepp och lyssna till hans lärdomar. Sjelf utgrubblade han mången lönlig egenskap, som tingen få, när de mängas i elden, kylas i vattnet, pressas under hammaren. I runokunskap inhemtade han mer än nyttigt är att veta: han lärde ej endast goda och gagnande sånger, utan tillegnade sig hemligen äfven de värsta och förderfligaste galder. I mörkret af sådana har ingen trängt djupare än han. Med alffurstens, hans faders, skönhet förenade hans lemmar möderneslägtens resliga växt och styrka. Ja, det säges, att bland jettarne fanns ingen, ej ens Rungner undantagen, som kunde mäta sig med denne bastard i kroppens krafter.

Det dröjde icke många år, innan Sindre sade, att Valand icke hade mer att lära af honom. Valand och Egil flyttade då bort och togo land vid stränderna af Vimur, i Trymhem och den nordligaste delen af Alfhem. Der vordo de höfdingar och erkändes som alffurstar. Liksom Sindres smedja så besöktes nu äfven Valands af alfmöarna, som fröjdade sig åt de underverk den store konstnären skapade. En dag, när de kommo,

mötte han dem med glänsande svaneskrudar, som han lade under eken på gårdplanen. Skrudarna hade han gjort åt dem, och man kan tänka sig glädjen, hvarmed fränkorna iklädde sig dessa drägter och frestade deras vingar i allt djerfvare flygt. Åt sig sjelf hade han gjort en örnham, som mägtade med väldiga vingslag bära honom bland skyarna; åt Egil och Slagfinn guldfjädrade pilar, som från sitt mål återvända till bågsträngen, samt skidor, som på frusna vatten varda till isläggar, på öppna sjön till båtar, på land till präktiga sköldar, hårda mot hvarje vapen. Idun utmärktes at Valand framför de andra elfvorna. Hon fick af honom en gåfva, om hvilken rykte gick genom hela verlden: äpplen, som i hennes vård bevara ungdomens kraft och fägring. Tolf år gammal svor Idun Valand trohet, utan att derom fråga sin fader till råds. Groa vardt Egils älskade, Öda Slagfinns.

Valand och Egil hade sig anförtrodd den yttersta vakten vid Vimur mot rimtursarne. Å flodens norra strand bodde Ivaldesönernas närmaste fränder bland resarne. Deras moder hade med en jette födt söner, som i sin ordning vordo fäder till Fenja och Menja. Man såg dessa möar, knappt nio år gamla, roa sig med att från fjelltopparne nedslänga klippblock i Vimurs hvirflar. Trymhem är ett vidsträckt bergland, delvis outransakadt och otillgängligt, men under dess jöklar och snölider ligga flerestädes lummiga dälder med yppigt gräs, i hvilka Valands hjordar betade. Längre norr ut bor den vidriga jetteklan, som Håstige och Håfete, Mo och Go tillhöra. Utom sin menniskoliknande skepnad visa sig desse jettar i tre slags hammar: varghundens, hästens och ormens, eller i gestalter, sammansatta af dessa. Deras seder äro de lösaktigaste och de lefva i underliga hjonelag. I Jotunhems hafsband och på öarna der har Hymer sitt välde; här äro gygerna lika stridbara som männen och vildare än de. Jetteklanerna äro många och af olika arter: Kåres, Ägers, Lokes, Gymers bo och bygga i bergen och dälderna, i vattenstråken, tjernarne och träsken ända bort emot de skyhöga fjell i norr, som frostjettarne innehafva. Mörkveden och den af fasor uppfylde Jernskogen draga svarta bälten nordligt och östligt öfver allt Jotunhem. Bakom

Jernskogen och frosttjellen ligga ängder, som ej ens jettarne känna, och till hvilka utsigten från Lidskälf icke hinner.

Så länge Ivaldes söner, i likhet med de andre alferna, värnade Allgrön mot rimtursarne, kände sig Åsgård och Midgård tryggare än efteråt. Den raske Egil var isynnerhet en verksam jettefiende. Dertill hade han ock sina skäl, ty resarne ville gerna hafva hans maka, växtlighetselfvan, i sitt våld. Vid gynsamma tillfällen gick Egil på sin skidbåt öfver Vimur och hemsökte tursarne på deras eget område. Hans pilars träffsäkerhet gjorde honom fruktansvärd och hans skidors snabbhet hardt när oåtkomlig. Äfven i svärdkamp var han dugande, såsom hans besjungna seger öfver jetten Koll ådagalagt. Det hände, att han på sådana utflygter sammanträffade med Tor. Åsaguden och alfhöfdingen vordo sålunda stridsbröder och gode vänner. Tor fick till vana, när han på sina utfärder kommit till Vimur, att gästa Egil och låta sitt bockspann stanna på hans gård. Der var det ock som genom Lokes arglist den olycka hände, att den ene af bockarne vardt halt. Kändt är huru Tor kräfde vederlag för skadan. Hos Egil uppväxte en pilt, som hette Tjalve. Tor fordrade, att gossen, den oskyldiga orsaken till skadan, skulle utlemnas till honom. Åsaguden gjorde honom till sin fosterson och danade honom till en käck Midgårdsvärnare, som följde sin herre på mången färd i Jotunhem. När Tjalve uppvuxit, var det hans lust att upptäcka öar, fördrifva deras jettebefolkning och göra dem fasta medels elds kringbärande. Han hade då många äfventyr, ur hvilket han svårligen kommit med lifvet, om icke Tor hjelpt honom i nödens stund.

Innan Egil gaf sig på ströftåg i Jotunhem, plägade han sända Groa och hennes syster Sif i säkerhet till Bilskirner, Tors borg med de mång hundra salarne. Åsaguden såg gerna de båda elfvorna under sitt tak, och huru han fäst sig vid Sif kom i dagen vid det tillfälle, då den okynnige Loke hade afklippt hennes undransvärdt sköna lockar. Tor vardt högligen uppbragt och nödgade upptågsmakaren att hos Valand anhålla om nya lockar åt alfmön. Valand beviljade bönen för Sifs skull, ej för Lokes, och smidde det gyllene hårsvall, som, förvandladt till naturligt hår, nu smyckar Sifs hufvud.

Ivaldesönernas rykte fylde all verlden. Fadern borde varit stolt öfver dem, men förhållandet mellan honom och dem var aldrig godt. Minnesgod vid liden oförrätt och oförsonligt hämdgirig kunde Valand icke glömma det förakt fadern visat sina söner i deras barndom. Ivalde gjorde ej heller något för att blidka dem. De ansågo sig hafva efter sin moder ett arf att fordra, men Ivalde utlemnade det ej. Med famntag hade Valand och Idun beseglat sin kärlek, och frukten deraf vardt en skön dotter, men Ivalde aktade detta icke. Han sände den lilla — Skade kallades hon i Midgård, Regnhild bland alferna — till hennes fader, men qvarhöll modern, som var hemligen bestämd till åsynja och Brages maka. Allt detta gjorde han på inrådan af Loke, som var hans nära frände på mödernesidan och den tiden åtnjöt god frejd, enär han var Odens gunstling och upptagen i åsakretsen.

Dess bättre var förhållandet mellan de höghelige i Åsgård och Valand. Han smidde åt gudarne de härligaste ting. Borgarne i Åsgård äro många, och Sindre har smyckat dem med täflande prakt; men Valands händers verk förökade deras glans. Åt Oden smidde han Gungner, det yppersta af alla spjut.

Vid denna tid skänkte Groa Egil en son, så fager som om ödet velat på förhand yppa, att han var värdig kärleksgudinnan som make. Svennen vattenöstes och kallades Od. Äfven namnen Svipdag och Skirner fäste sig vid honom.

Vid samma tid föddes i Åsgård vanaguden Njords tillbedjansvärda barn Fröj och Fröja. Gudarne skänkte Fröj Alfhem i tandgåfva. Gåfvan innebar välde öfver de på Allgrön rådande höfdingarne. När bland desse en fosterfader skulle utses åt Fröj, föll gudarnes val på Valand, och de läto Egil dela hans ära. Bröderna mottogo vanapilten, skördarnes herre, i sina salar. Der växte han upp under lekar med Od. De båda svennerna fingo hvarandra mycket kära.

För Valand gälde det nu att slöjda en värdig gåfva åt fostersonen. Han gjorde ett skepp, som efter önskan kan varda så stort, att det rymmer alla gudar med vapen och härbonad, eller så litet, att man utan känbar tyngd kan bära det med sig. Skeppet Skidbladner är verldskändt.

Valand tillämnade Fröj en annan alldeles oväderlig gåfva: ett svärd, som för alla tider skulle trygga gudarnes välde öfver verlden. Guldkafveln skulle bära Fröjs namn i segerrunor och klingan ristas med bilder af den stora urtidshändelsen: fornresarnes fördränkning i böljorna ur Ymers sår.

Men händelser timade, som lossade och slutligen söndersleto vänskapsbandet mellan gudarne och Valand.

III.

Kort före den förste fimbulvintern.

Sedan Midgårdshjelten Mann, Borgars son, hade bortfört Groa och dödat hennes fader, flydde han in i det djupa skogslandet bakom menniskornas yttersta nybyggen och lyckades att med sitt byte dölja sig der under flere månskiften. Ivaldesönerna hade dock slutligen uppspårat honom, när Tor, drifven af sin faderspligt, ställde sig emellan dem och qvinnoröfvaren. Åsaguden uppgjorde saken så: Mann skall återsända Groa: Egil skall åtnöja sig med den upprättelse han dermed fått. Af Mann födde Groa en son, som kallades Jormun och uppfostrades hos sin fader.

Det vänliga umgänget mellan Tor och Egil vardt härmed icke afbrutet, men Egil bar dock på ett hjertesår, hvars sveda äfven Valand som trofast broder kände.

Kom så underrättelsen, att Idun mot sin vilja blifvit sänd till Valhall och upphöjd till åsynja. Med henne hade ock de ungdomsbevarande äpplena, de som Valand i sina kärleksdrömmar skapat, kommit i äsernas ego. Bastarden kunde aldrig hoppas att med gudarnes vilja få äkta en åsynja. Den store konstnärens lefnadslycka var spild, ty som hans hat, så var ock hans kärlek: outrotligt djup. Men han sade intet. Han endast arbetade flitigare i sin smedja.

Hos äserna anmälde Loke fram på vintern, att en jette ville åtaga sig bygga omkring Åsgård en oöfverstiglig och obetvinglig mur och hafva arbetet färdigt första sommardag, om han finge Fröja, sol och måne i arbetslön. Han skulle i

arbetet ej hafva annan hjelp än Svadelfares (som var en jette i hästham). Loke rådde äserna att ingå på tillbudet; ty å ena sidan skulle ju en sådan mur högligen öka gudarnes trygd, å andra sidan var det ju tydligt, att tillbudet innebure jette-skryt och att arbetet omöjligen kunde varda färdigt inom så kort tid. Gudarne biföllo.

En mur kräfver port, och porten borde vara Åsgård värdig, ej endast obetvinglig som muren, utan ock ett fyndigt och praktfullt konstverk. Det låg utanför jettebyggmästarens förmåga, likasom utanför hans skyldighet, att göra ett sådant. Bud sändes derför till Sindre och hans broder samt till Valand och hans bröder med önskan, att de ville åtaga sig det. De kommo med några tjenande dvergar och uppsatte den ståtligaste och mest sinnrike port som fins, såvida icke den till Mimers underjordiska lustgård kan dermed jemföras. Bland andra Åsgårdsportens egenheter är den, att han fångar obuden gäst, som rör vid honom. Men under arbetet hade Sindre sina tankar och Valand sina. Sindre, som väntade allt ondt af Lokes vistelse i Åsgård, men likväl icke kunde förmå Oden att skilja sig från denne farlige fosterbroder, anade, att vanerna, hans egen slägt, en dag skulle stå utanför porten med åtrå att komma in, och Valand ville ej heller med egna händer stänga sig vägen derigenom för alltid. Sindre tänkte sig en portöppnare i likhet med en stridsyxa, Valand en i likhet med det svärd han tillämnat Fröj, men som han nu ville göra färdigt åt sig sjelf.

Medan Loke gick och åsåg det började arbetet på Åsgårds ringgördel, föll honom in en plan, som skulle förvärfva honom äsernas tacksamhet och ökadt inflytande öfver dem, men likväl tillskynda dem svår ofärd. Han begaf sig till Brock, Sindres broder, lofordade högligen de konstverk Valand skänkt gudarne och ville sätta sitt hufvud i vad att Sindre ej kunde göra något jemförligt. Brock gick in på vadet, emedan Sindre och han gerna ville hafva Lokes hufvud. Vån var nu, att Åsgård ändtligen kunde frigöras från den illsluge upptågsmakaren.

Valand fick kunskap om det gjorda vadet. Huru nu detta utfölle, till hans heder eller skam, så vore orätt skedd, ty han

hade icke sändt gudarne sina konstverk som täflingsprof, utan som vittnen om vördnad och vänskap. Han lade denna förnärmelse till de andra.

www.libtool.com.cn

Allt medan vintern led, sysslade jettebyggmästaren med muren, Sindre och Valand med sina smiden. Oden hade till vana att årligen om våren göra en utfärd till aflägsnare och mindre kända delar af verlden. Det sades, att han instundande vår skulle besöka Trymhem, och Loke då säkerligen åtfölja honom, ty åsafadern kunde sällan undvara så muntert resesällskap. När Valand hörde detta, lade han undan svärdsmidet, och hamrade andra ting, som sågo simpla ut: de liknade stänger, men den som tog en sådan stång om ena ändan kunde icke släppa tag, sålänge Valand höll om andra. Det föll den allvarsamme smeden in, att äfven han kunde hitta på ett upptåg. Valand steg i sin örnham, flög till Trymhem och spridde stängerna i däldernas gräs vid källor och bäckar.

Det led mot våren, och Loke såg med hemligt löje, huru äserna med hvar dag vordo oroligare, ty det likade sig till att byggmästaren skulle få muren färdig på utsatt tid. Om natten körde denne efter sten med Svadelfare, om dagen uppmurade han det framkörda. Allt större vardt äsernas ängslan, och de sågo ej med goda ögon på Loke, som tillrådt aftalet. Men just då förtroendet till honom hade sjunkit som djupast, steg det med ens till sin största höjd. Loke sade dem, att de i stället för att onödigt rädas för uppgörelsen med byggmästaren borde glädja sig åt de härliga segertryggande gåfvor, som han på oegennyttigaste sätt, med största våda för eget hufvud, förskaffat, ty Brock kunde just nu väntas med Sindres täflingssmiden. Brock kom och medförde dessa klenoder: af guld ringen Dröpner, från hvilken hvart åttonde dygn en jemnstor guldring dryper, och var det smycket en gåfva till Oden; af jern hammaren Mjölner, som förärades Tor; af ett vildgaltskinn den glänsande galten Slidrugtanne, tillegnad Fröj. Det gälde nu, innan vadmålet företogs och domen fäldes, att pröfva och fastställa gåfvornas egenskaper. Dertill kräfdes för Dröpner minst åtta dagar. Man fann derför lämpligt uppskjuta målet, tills Oden gjort sin färd i Trymhem.

Tre dagar återstodo till nästa sommardag, och Åsgårdsmuren var då så nära färdig, att qvar var blott en öppning invid porten. Nästa natt, då byggmästaren for efter sten, kom ett sto springande. Svadelfare slet sig och sprang efter. Natten förgick, innan byggmästaren fått sin häst fatt, och näste dag var ingen sten att bygga med framme. Stort bättre gick det ej de andre dagarne. Då jetten såg, att hans sak var spild och hans möda lönlös, rusade han ursinnig till strid med gudarne, men Tor krossade hans hufvud med den nyförvärfvade hammaren. Stoet, som lockat Svadelfare till skogs, vardt moder till den åttafotade springaren Slepner. Hvem Slepners moder är vet Loke bäst. Inom Mos och Gos jetteklan äro slika mödrar icke ovanliga. Vidrig var denna sak i alla fall, men så stygg hon var, måste gudarne vidgå, att Loke den gången frälsade dem och hela verlden. Och på samma gång förskaffade han åsafadern den oförliknelige springaren.

Slepner var genast fullvuxen, och Oden satte sig upp att fresta hans snabbhet. Det är kändt, huru han då kappred med jetten Rungner, och huru denne i blind ifver kom genom öppningen vid Åsgårdsporten in på Valhalls gård. Åsynjorna vordo nyfikna på den oväntade plumpe gästen. Han bjöds till bordet, drack omåttligt och skröt gränslöst, tills Tor kom in i salen och sporde, huru en jette understode sig att vara der. Rungner tillnyktrad sköt framför sig Odens lejd och den vapenlöses helgd, men sporde, om Tor dristade möta honom väpnad på hans egen grund, Grottunahög i Jotunhem. Här vardt då tillfälle att riktigt pröfva Mjölner, ty Rungner var jettarnes bäste kämpe och hade ett blixtrande flintvapen. Mjölner stod profvet. Hammarn och flintan sammanstötte halfvägs, flintan splittrades, kämparne föllo båda till jorden, Tor sårad i pannan af en flintskärfva, Rungner med krossadt hufvud. Mjölner flög tillbaka i Tors hand, och han steg upp segerglad.

Samtidigt med Tor hade Egil gjort ett ströftåg i Jotunhem, det sista som förde Tor och honom vänligt tillsammans. Då Egil på sina skidor återvände, sände jettarne efter honom en förskräcklig snöstorm. På hemvägen från Grottunahög

fann Tor honom vanmägtig, stelnad af köld. Åsaguden värmde och förplägade honom och bar honom i sin korgrensel öfver Elivågor till hans sal vid Vimurs strand. En tå hade Egil förfrusit; Tor afbröt den och kastade den upp i himmelen, der hon, Egil till ära, vardt en af de vackraste stjernorna, som än i dag bär hans tillnamn: Örvandel. Groa var då i Tors borg Bilskirner. När hennes värd kom hem och hon såg, att han var sårad, sjöng hon fromma läkegalder för att få den fastsittande flintskärfvan ut. Tor märkte, att skärfvan började lossna; då kunde han icke dröja längre med de nyheter han bar på: att Egil var hemkommen från sin färd, och att en stjerna då himmelen förkunnar hans bragders frejd. Groa vardt så glad deröfver, att hon glömde galdersångens fortsättning. Skärfvan är derför qvar i Tors panna, dock ej till vanprydnad.

Oden gjorde sin utflygt till Trymhem, följd af Höner och Loke. De kommo till en dal, som inbjöd till hvila. Skuggiga ekar stodo kring en källa. På fältet betade en oxhjord. Som de voro hungrige efter vandringen, slagtade Loke en oxe, gjorde upp eld och satte sig att koka. Men kokningen ville icke lyckas, och medan vandrarne undrade hvarför, hörde de ur eken öfver sig en röst och sågo en stor örn. Mycket torde vande färdemän röna, utan att de häpna, och vandrarne gissade väl, att i örnhammen gömde sig en jette. Örnen sade, att af kokningen varder intet, såvida han icke får sin andel i den heliga måltiden. Den djupare meningen i dè orden fattade äserna icke, ty hvem anade ännu, att han i örnhammen hade beslutit att sjelf varda den högste guden och gifva de skymfligt afsatte äserna ej ens så mycket som affallet från offerhargarne i Midgård? Oxen var tagen ur Valands hjord, och hans andel i måltiden var derför det hela. Men så som äserna nu förstodo örnens ord, så jakade de till dem. När anrättningen var färdig, tog örnen för sig allt det bästa och sköt af återstoden det sämsta till Loke. Sådant fann denne fräckt, tog en stång, som låg i gräset och måttade ett slag mot den ohöfviske. Örnen grep om stångens andre ände och flög upp. Gudarne undrade nog, hvarför Loke icke släppte tag, ty det bar öfver stock och sten, det bar öfver skogstopparne och

upp i bergen, tills han var ur ögonsigte. När han ändtligen, illa tilltygad, kom tillbaka, förtalde han nog lustiga och dryga lögner om sin strid med örnen, men saken var, att när de kommit långt nog bort, hade Valand, fruktansvärd att skåda, rest sig ur örnhammen och hotat Loke vid sina fötter med döden, om han icke edligt förbunde sig att inom utsatt tid föra Idun ur Åsgård till honom. Loke svor, och var eden, som den galderkunnige förestafvade, sådan, att om han brötes, vore menedaren förtappad.

Dagen för vadmålet kom. De konstverk, som skulle jemföras, voro å ena sidan Gungner, Sifs guldhår och Skidbladner, å andra Mjölner, Dröpner och Slidrugtanne. Brock infann sig för att tala å sina och Sindres vägnar. Valand kom ej och brydde sig icke om att hafva sakförare. Loke åtog sig sjelfmant att vara hans och syntes dertill befogad, ty hans eget hufvud vore ju bundet vid Valands sak. Försvaret skötte Loke så, att han visserligen bespottade Sindres täflingsprof, synnerligen hammarn, hvars skaft onekligen var något för kort (hvilket Loke sjelf vållat, i det att han i getingham hade stuckit Brock mellan ögonen, då denne stod vid belgen och skaftet göt sig på härden). Men med hans försvar för Valands konstverk var det illa ställdt, ty allt beröm på Lokes läppar lät som hån, och ju mer han rosade något, dess värre tycktes han vilja begabba det. Och när nu gudarne så nyss blifvit förvissade om Mjölners ouppskattliga egenskaper, och då de icke ville förnedra den högättade gamle verldskonstnären Sindre under hans läring, jettebastarden, så dömde de, att Brock vunnit vadet, och att Lokes hufvud var förbrutet.

För Loke var detta utslag mindre okärt än man skulle tro. Han hade något på samvetet, som gjorde, att marken i Åsgård skulle bränt honom under fötterna, ifall han icke vidtagit sina varsamhetsmått. Qvällen förut hade han infriat sin ed till Valand, och han visste, att dygnet svårligen ginge förbi, innan man märkte, att Idun var försvunnen. Då skulle misstankarne säkert falla på honom, helst han ej var trygg för att icke den vaksamme Hemdall sett honom, då han med ungdomsäpplenas vårdarinna listade sig genom Åsgårdsporten. Han hade för alla händelser beslutit rymma, såsnart narrspelet

med vadmålet var öfverståndet. För detta ändamål hade han på sig skor, som han förmodligen förskaffat sig af Valand, med hvilka han kunde springa genom luft och öfver vatten. Emellertid ville han spela sitt upptåg till slut. Han äskade ljud, icke för att jäfva domen, men för att påpeka, att vadet icke gälde hans hals; när fördenskull Brock hade rätt att taga hans hufvud, måste detta ske utan skada för halsens lif och helsa. Gudarne gillade denna invändning. I trots af domen gingo således Sindre och Brock miste om segervinsten. Något vederlag borde de dock hafva, och då Brock ville hopsy Lokes smädeglade läppar, kunde äserna icke förneka hans rätt dertill. Nu var det tid för Loke att fly, och han ilade i väg. Kanske att Oden helst sett honom helskinnad komma undan; men Tor, som hade sitt spann förspändt, stormade efter flyktingen, och förde honom tillbaka inför domarkretsen. Brock genomstack hans läppar med en syl, som han ropat till sig ur Sindres smedja, och hopsydde dem med en söm, som ingen annan än Sindre eller Valand kunde rispa upp. Derefter lät man Loke löpa, men för att snart derefter upptäcka, hvilken oersättlig förlust han vållat Åsgård. Idun och hennes äpplen voro borta.

Alla parter hade blifvit lidande på den illfundiga tillställningen med vadet. Den höga domstolen skulle dock få lida allra mest.

I Åsgård qvarlemnade Loke en väninna, med hvilken han aftalat återseende.

Han ställde sin kosa till nejden af Vimur. Rysligt vanställd och utan förmåga att yttra ett ord framträdde han inför Valand, der denne i sin smedja arbetade på segersvärdet. Valand förstod, att han hade vigtiga ärenden att framföra, och han anade hvad som händt, när han synade Lokes läppar och fann, att ingen annan än Sindre eller Brock kunde hafva gjort det munstängslet. Den store smeden tog en knif, uppskar sömmen och läkte såret med den helande ört, som ännu bär hans namn. Han kunde nog äfven aflägsnat de stygga ärren efter sylen, men det ville han icke, ty de syntes honom välförtjenta. Den fägring, som gjort Loke så förledande, var för alltid skämd. Knappt var hans mun öppnad, förrän han utfor

i ord af uppriktigt och ursinnigt hat till äserna och af hycklad förtrytelse öfver den orättfärdiga, för Valand så skymfliga domen. Valand rådde honom spara sina ord: det gälde nu att handla, icke att smäda. Ville han hafva hämd, skulle han ställa sig till Valands tjenst. Loke jakade gerna härtill och svor honom obrottslig lydnad.

Utan att inviga den förrädiske tjenaren för djupt i sina hemligheter, upprullade nu Valand för honom sina planer, och dessa voro sådana, att sjelfve Loke häpnade.

Det första han fick att utföra var att begifva sig till Jotunhem, för att kalla jetteklanernas förnämste höfdingar till hemligt möte. Medan han var borta, förflyttade Valand och Egil sina vårdnader och sina skatter till en okänd och svårt åtkomlig ängd i Trymhemstjellen. Der dolde de, trygga mot alla efterspaningar, Idun och Skade, Groa, Sif och Od, samt fostersonen Fröj, den unge vanaguden, som lyckligtvis icke visste något om den lott, som väntade honom.

Men Groa tärdes af aningar om svår ofärd. Hon tynade och kände döden nalkas. Då Egil, Od och Sif stodo vid hennes dödsläger, sade hon till sonen: »märkliga öden vänta dig: när du känner deras börda för tung för unga skuldror, så gå till min grift och kalla på mig, ty min kärlek till dig skall lefva under grafkumlet.» Sif bad hon vara gossen i moders ställe och lade hennes och Egils händer samman.

Jettehöfdingarne sammanträdde på utlyst dag. De aflade tysthetslöfte, och Valand, som visste, att han kunde lita på dem han stämt till mötet, förelade dem sitt förslag till ett evigt giltigt aftal med Ivaldes söner. Förslaget var detta:

Valand och Egil utlemna årsväxtens herre, Fröj, till den jetteslägt, som ärft den svikne byggarens af Åsgårdsmuren anspråk på Fröja, sol och måne. Fröj skall hållas i fångenskap i Jotunhem, men bemötas väl af sina väktare och aktas som en fursteson. — Valand får måhända Fröja i sitt våld. Lyckas honom detta, förpligtar han sig att till samma jetteslägt utlemna henne. Jettarne äro skyldige att bemöta henne väl, akta henne som en furstedotter och icke tillåta, att friareanbud göres henne, innan Valand dertill gifvit samtycke. — Valand och Egil ega ett ur ingifvelse- och hugsvalelsekällan

i Alfhem hemtadt och genom deras egen konst förljufvadt mjödförråd. Detta utlemna de att förvaras hos jettehöfdingen Fjalar i Djupdalarne, som för egen del må njuta det och bjuda deraf åt fränder, men aldrig lemna en droppe deraf åt någon af åsaslägt. Mjödet skall aflemnas i ett kärl, som Valand smidt och som har den egenskap, att saften i det aldrig tryter. — Valand utlemnar till de närvarande jettehöfdingarne anfalls- och skyddsvapen af hans eget smide. — Jettarne förpligta sig att för intet akta den fiendskap, som egt rum mellan dem och Ivaldes söner, att således icke kräfva blodshämd eller annat vederlag än det nu gifna för fränder, som Ivaldes söner slagit. — Jettarne förpligta sig att lemna Ivaldes söner obehindrad färd öfver Vimur, Elivågor och andra vatten, fritt genomtåg öfver allt Jotunhem, att till dem afstå som ständig tjenare den hästjette som de må utvälja, samt att, om så kräfves, skynda till strid med fiender, som stänga Ivaldes söners väg eller förfölja dem. — Jettarne förpligta sig att med alla sina stridskrafter ställa sig till Valands tjenst, när helst han framdeles påkallar det. — Valand och Egil afsäga sig alla anspråk, som härflyta från deras börd å fädernesidan, och vilja hädanefter aktas endast som sin moders söner oeh ättlingar af Ymer.

Aftalet godkändes och utfördes genast i de punkter, som utan dröjsmål kunde verkställas.

Till Slagfinn kom förfrågan, om han ville afstå från den lyckosamma lott han njöt, för att följa sina bröder genom ovissa öden. Han jakade och lofvade komma i rätt tid.

De vapen, som aflemnats till jettarne, utgjorde en ringa del af de smiden Valand och Egil egde. De hade flere salhus fulla af smycken och vapen, svärd, spjut, bågar, yxor, hjelmar, sköldar, brynjor, strålande af guld. Ringar, måhända jemngode med Dröpner, egde de äfven. Af dem buro Valand och Egil hvar sin kring armen. En tredje dylik beslöto de nedgräfva med öfriga skatter. Dessa gömdes nu på olika ställen; mycket deraf nedsänktes vid en klippa i Vimur och anförtroddes åt Valands trogne dverg Andvare. Hästjetten, som Valand utvalde åt sig, var Grane, en frände till Svadelfare, Mo och Go, en den starkaste, men också sedigaste bland

alla de vilda klanbröderna och mägtig äfven af tillgifvenhet. Han skulle under den förestående utvandringen bära Valands smidesredskap och andra förnödenheter. Sjelf gördlade Valand segersvärdet — om det så ännu kunde kallas, ty ehuru redan det bästa af alla svärd, som någonsin blifvit smidda, ansåg han det ännu knappast värdigt att stickas i sin skida. Det kräfde år, många år, innan det kunde varda allt hvad Valand mägtade göra det till. Men när det en gång vore färdigt, hvad skulle icke verlden då upplefva!

Medan dessa förberedelser hemligen träffades, ankom till Valand och Egil ett sändebud från äserna. Hans namn var Qvaser, och han var verldskänd för sin visdom och vältalighet. Ett väsen lär han hafva varit af alldeles egen art, ty äser och vaner sägas hafva skapat honom af sina blandade safter till en lefvande vård af sin endrägt och vänskap. Han kom för att meddela Valand, att gudarne beslutit upphöja hans dotter Skade till åsynja och gifva henne, när hon blifvit vuxen, till maka åt Njord. En sådan upphöjelse är en den största ära, som kan någon vederfaras, och tydligt var, att äserna beqvämt sig dertill för att blidka konstnären, som onekligen kunde hafva skäl att känna sig förorättad af dem. Man hoppades i Åsgård de bästa följder af detta sändeskap. Det är nog troligt, att Qvaser äfven hade i uppdrag att utransaka, om icke Iduns vistelse vore Valand bekant. Men dagar gingo, ja ett månskifte gick, utan att Qvaser återvände, och Njord vardt allt ängsligare för sin son, som ju var i de båda Ivaldesönernas våld. Underliga rykten spredo sig om sändebudets öde. Det måste göras en ände på ovissheten, men frågan var huru, med hårda medel eller med ännu ett försoningsanbud. Den fridsamme Njords råd vann seger, och man öfverenskom att ära Valand med ett nytt och ypperligare sändeskap. Njord skulle komma, för att se sin son och i egen person utbedja sig Skades hand, och han skulle åtföljas af Odens älsklingsson, den unge Balder, och af dennes broder Had. Präktigt väpnade stego de tre gudarne till häst och redo luftens spårlösa stigar till Ivaldesönernas salar. Men dessa funnos tomma och öfvergifna. Bland alferna der i nejden gick en misstanke om hvad som skett: att Valand och Egil öfver-

gifvit sina tomter, dragit in i Jotunhem och medfört Fröj. Dock hade de nyss varit sedde och kunde icke vara långt borta. Få bland alferna hunno rusta sig till att medfölja, då Njord, Balder och Had sprängde öfver Vimur in i jettelandet. Odens foglar mötte dem, vände om och visade dem den kosa genom ödenejderna, som flyktingarne farit. Från tjellbranterna och jettegårdarnes utkikshögar ljödo lurar och upphvirflade tända kasars rök, som kallade resarne att samlas till Ivaldesönernas skydd. Gygerna sjöngo galder, för att kasta moln och dimmor mellan dem och gudarne. Dock fingo desse sigte på flyktingarne, och flyktingarne på dem. Fortskaffningsmedel hade Valand vetat ombesörja, fullt så goda som gudarnes hästar. Dock fördröjde han och bröderna sin färd, tills man hunnit inom talhåll. Då ropade Njord, att de kommit icke för att strida, utan för att lägga händer trofast samman, för att nyfästa med kärleksband ett gammalt förbund. Han besvor Ivaldes söner att komma som vänner till honom, den orolige fadern, som gifvit dem sin son till vittne om tro på deras heder. Valand svarade, att hämdens, icke försoningens, tid var inne. Balder den tyste, som aldrig sagt ett onödigt ord, men då han talade, vann äfven hårda hjertan, förenade sin bön med Njords och sträckte den öppna famnen mot fosterbrodern Slagfinn. Denne vände sig bort, för att icke se honom och varda svag. Då ropade Had på strid. Egil steg fram och utmanade Njord. »Du turs, du lågättade träl», brast Had ut, »skall du, den unge, bjuda en åldrig och ädlare kämpe envig?» Han var Åsgårds bäste bågskytt, Had; han fattade bågen, lade pil på strängen och riktade på Egil. Men denne hade förekommit honom; en guldfjädrad pil susade mot gudens bågsträng, som genomskars vid sitt öfre fäste. Det kom än en pil, som, medan Had återknöt strängen, gick emellan hans krökta fingrar och handlofven, utan att skada. Det kom en tredje, som bortsköt hans till strängen lagde udd. Tydligt var, att Egil icke ville tillfoga Balders broder ondt. Balder ropade: »de skotten voro en ädlings.» Det är kändt, att Egils pilar af sig sjelfve återvände till sin egare. Ivaldesönerna lade sina händer på en af dem, och Valand svor med hög röst: »det är min ed, att när jag ödelagt äsernas verld

och skapat en bättre, då skall ingen heta träl och ingen skymfas som lågättad».

Flyktingarne fortsatte sin väg, som för gudarnes ögon doldes i töcken. Ur dimmorna förnummos gny och tjut och skymtade tätnande skepnader af varghundsjettar, som samlades bakom de bortdragandes rygg. Gudarne insågo, att förföljelse var fåfäng; de vände sina hästar om och redo sorgsne till Åsgård.

www.libtool.com.cn

IV.

Under fimbulvintern.

Med Ivaldesönernes borttåg ur Alfhem började den förste fimbulvintern. Den andre skall komma, när Ragnarök stundar.

Långt bortom den yttersta bygden i Jotunhem, långt bortom frostresarnes fjellverld ligger ett af vintertrotsande furor bevuxet dalstråk, Ulfdalarne, och deri en sjö, som kallas Ulfsjön.

Tre män kommo till Ulfdalarne, fälde trän och timrade sal och smedja på Ulfsjöns strand. Skogen, som hitintills varit ljudlös, när stormen hvilade eller ulfvarne tego, gaf nu ofta genljud af hammarslag och af en sång, en underlig, dämpad och dyster, som fylde sjelfva vilddjurens hjertan med ängslan och mer än den värsta frostnatt kom dem att skälfva af köld under sina pelsar.

Dag efter dag genom månader och år ljöd den ena eller andra tiden på dygnet denna rysliga galdersång bort öfver frostresarnes berg, Mörkvedens skogsbälten, jettebygdens klippdälder, Elivågor, Alfhem och Midgård, och trängde, föga mattad af vidderna, hvilka han med tunga vingslag genomskred, hän öfver Åsgård och fylde rymderna kring Lidskälf med ve. Der de dofva tonerna dallrade, tätnade luften af yrande snöflingor eller stridt störtande hagel. Mödosamt letade sig solvagnens och den tidmätande månens strålar väg genom de disiga djupen. Oden lyssnade från Lidskälf och förnam, att sången kom ur det nordligaste fjerran, der himmelens rand och jordens närmas. Han sände sina kloka korpar att speja.

De voro länge borta, så att han räddes för deras öde. Pilarne från Jotunhems bågar och jettarnes roffogelhammar skrämde dem ej; dem visste de af gammalt att undvika. Men det var som om luften tjocknade och motade dem, som om deras vingars senor veknade, deras blod stelnade, som om hinnor droge sig för deras ögon, då de kommo bakom frostbergen. De måste återvända och hade, när de kraftlöse slogo ned på åsafaderns axlar, intet att mäla, som kunde öka hans vetskap om hvad som timade. Han skickade ett sändeskap till Urd: hon gret och vägrade att svara.

Galdersången trängde äfven genom jorden och tärde hennes safter och växtkraft. År efter år sköto åkerfårorna i Midgård kortare strån och tunnare ax, och hvad som återstod för skördemannen härjades allt mer af jernnätterna. Menniskorna bådo och blotade för årsväxt; gudarne mottogo med blygsel deras böner och gåfvor, ty de kunde föga hjelpa. Hugsvalelsekällan Byrger i Alfhem utsinade, och dagen kom, då Nep räckte Oden den siste bägaren mjöd ur månens snäcka. Vattnet i Urds och Mimers heliga källor minskades under loppet af dessa år, och väktarne sporde sig med oro, om verldsträdets rötter skulle törsta. De starke kände sina senor slappna, de vise sina tankar mattas.

Sådane galder mägtade Valand sjunga.

Han ville stanna i Ulfdalarne, tills han kunde säga om svärdet: »nu är det så godt som jag kan göra det.» Detta svärd skulle öppna Åsgård, hvars innebyggares blodiga kroppar han ville kasta till ulfföda ned på den kölddomnade förödda jorden. Derefter en nyskapelse, hvars guldstöpte himmel skall hvälfva sig öfver skönare väsen, tillbedjande en bättre gud — Valand sjelf.

Mer än en gång tycktes klingan färdig. Det roade bröderna att lägga henne som ett bälte kring lifvet, klyfva flintblock med henne — hon klöf dem som luft — och att låta ljungelden studsa mot henne utan att efterlemna spår på den blanka ytan. Men likväl sönderfilade henne Valand till stoftgrand, hopsmälte dem och smidde en ny och åter en ny under mägtiga besvärjelser. Till tidsfördrif följde han någon gång bröderna på jagtfärder, som företogos än med skidor öfver

skarsnön, än till häst. Grane var i Ulfdalarne, när han icke sökte rof eller bete söder ut. Jagtens byte, björnar och renar, stektes på spettet öfver salens äril.

www.nbbook.com.cn

Bröderna trodde sig vara obemärkte. Men i fjellet ofvan dalstråket öppnar sig mellan klipphällar en hålgång, som leder djupt ned i jorden till Mimers brunn och dödsriket. Derom visste de intet. Endast Mimer sjelf, hans söner och Nep, månguden, kände den stråten.

Ett år förgick. Slagfinn och Egil längtade efter sina älskade. Egil visste, att Sif under den tiden skulle födt honom ett barn. Storsmeden, så fördjupad han var i hämdeverk och storhetstankar, hade rum i hjertat ej för hatet och ärelystnaden allena, utan ock för saknad efter Idun och Skade.

En morgon, då bröderna kommo ut ur salen, sågo de vid stranden tre unga qvinnor, som spunno gyllene lin. Svanhammar lågo bredvid dem. De efterlängtade hade kommit. En af dem lade sina armar om Valands hvita hals; den andra famnades af Slagfinn; den tredje lutade sitt hufvud till Egils bröst.

Växtlighetsdiserna hade underligt skiftat lynne: de åhörde utan sorg Valands dystra galdersång, som ödelade lundarnes i Midgård löfverk, markens blomster, åkrarnes äring, ty de kände med sina älskades känslor och tänkte med deras tankar. Ängden, der de voro, förändrade äfven deras beklädnad; sina gyllene bröstsmycken, armband, spännen och ringar buro de nu på drägter, sydda af vilddjurens raggiga fällar.

När lågan på smedjehärden icke lyste i vinterqvällen, och när brasan på salens äril brunnit ner, och makarne slumrade, smögo varelser, komna ur hålgångsöppningen, ned till Ulfsjön och omkring stockhuset. Man kunde icke varsna dem sjelfva, men om månen sken, såg man deras skuggor. Ljudlöst genomsökte de salen och smedjan och synade allt, mest svärdet, men hade aldrig tagit något, när de gingo bort. Mimer fick sålunda veta, huru svärdsarbetet fortskred dag för dag.

Dock arbetade Valand icke endast på svärdet. Från hans och Egils armringar dröpo, likasom från Sindres, andra ringar med vissa mellantider. Dem gaf han med hammarslag ökad härdning. Var det hans uppsåt att smida en kedjeboja åt Oden?

Mimer har verldsträdets vård sig anförtrodd. Om han kunde afvärja den hotande faran för skapelsen, hvarför gjorde han det ej? Den frågan ställde sig visserligen äserna. Men den vise afvaktade sin tid.

Så gingo sju vintrar. Den åttonde voro diserna trånsjuka, och den nionde flögo de bort. Då lemnade Egil och Slagfinn Ulfdalarne, för att återfinna dem. Men Valand stannade. Han var förvissad, att hans älskade skulle komma tillbaka, sedan hon sett sitt hem och sitt barn.

I korthet må nu förtäljas hvad som under dessa vintrar tilldragit sig af stora händelser. Sedan Ivaldesönerna borttågat, var icke lång tid förliden, innan Fröja saknades i Åsgård. Gudarnes häpnad och sorg läto sig icke mätas. De sammanträdde till högtidlig rådplägning på sin heliga tingplats. Hvilka slag hade icke tätt på hvarandra drabbat dem! Idun, Fröj och Fröja borta, Groa död, Sif och Öda försvunna, vänskapsbandet med Ivaldes ypperlige söner slitet! Skapelsens stadgade ordning, årstidernas rätta omskiftning, vid hvilken lifvets vilkor äro bundna, höll på att upplösa sig. Hvem var det, som fylde rymden med ve och ofärd och kom verldens safter att sina? Gudarne insågo, att det måste vara Valands verk, och åsafadern anklagade sig sjelf för att hans svaghet för Loke varit roten till det onda. Huru hade Fröja blifvit bortförd ur sin välomgärdade borg inom Åsgårdsmuren? Äserna meddelade hvarandra sina tankar och hörde vittnen. Fröjas hofstat och närmaste omgifning voro Sindres döttrar och andra ädla diser. Men hon hade ock en tjenarinna af jettebörd, en fager mö som hette Örboda. Intet annat än godt hade hittills kunnat sägas om denna. Sina ärenden hade hon uträttat väl, och hon syntes täfla med Sindredöttrarna i medlidsamma gerningar mot sjuka och nödställda Midgårdsbarn. Men det kom i dagen, att hon hemligen öfvat sejd i Fröjas borg och invigt vanadisen i förbjudna konster. Kort före Fröjas försvinnande hade hon också utan orlof varit borta från Åsgård, och man påminde sig, att Loke och hon varit särdeles förtrogna. Plötsligen gick det upp för gudarne, att denna Örboda måste vara den lifdömda och brända sejderskan Hed, hvars skugga, ehuru hon vardt död, aldrig varit synlig

i Niflhel. Örboda eftersändes, ställdes inför domarringen och vidgick utan omsvep hvem hon var och hvad hon gjort, ty hon tryggade sig till den lejd, som af gudarne var henne gifven, då hon kom till Åsgård. Tor, annars godlynt, brusar upp, då han hör nedrigheter. Han slog till, och Örboda föll död vid hans fötter. De brände gygens lik och kastade hennes aska utanför det heliga området. Men lejdbrytare voro de nu, och om Fröjas vistelse fingo de intet veta.

Det återstod endast att gripa till vapen, ty godvilligt skulle Jotunhem aldrig utlemna sina rof. Redan nu skulle Hemdalls horn hafva ljudit öfver verlden, såsom det skall ljuda före Ragnarök; men Mimer hade visligen tagit det i pant och stält det i hägnande skymning vid verldsträdets rot. Fröj och Fröja måste befrias, och med all den magt, som stode gudarne till buds, måste väg banas genom Jotunhem och öfver frostfjellen till Valands gömsle. Så utbröt det krig, som föregick den första stora folkfejden.

Det var tid att fatta vapen, ty jettarne, lifvade af den öfverhandtagande frosten, voro sjelfve färdige till angrepp och samlade sina klaner utefter Vimur, Elivågor och landgränsen i öster. En sådan endrägt var förut icke sedd i jetteverlden och skall ej heller ses, förrän verldsförstörelsen är för handen. Undantag funnos dock. Jettehöfdingen Äger, ehuru i hjertat hätsk mot gudarne, höll sig stilla, och det ypperliga svärd han fått af Valand skulle icke blifvit pröfvadt den gången, om ej Loke frånnarrat honom det. På ön Allgrön, som ursprungligen är ett jetteland, bo många resar, men desse ställde sig under alfernas, sina herrars, falttecken och förstärkte de krafter, med hvilka äser, vaner och alfer drogo till kamp. Kriget vardt långvarigt och hade många skiften. Stundom såg det ut som om Midgård skulle falla i resarnes våld och gudarne nödgas draga sig i sjelfförsvar bakom Åsgårdsmuren. Jettarne gingo öfver Vimur och förde striden öfver på ön Allgrön, hvilken i fem års tid var som ett slagfält. Der kämpade Loke, icke utan mod, i spetsen för sina klanfränder. Samtidigt bröto jetteskaror in från östern emot Midgård. Hvarhelst tursarnes fylkingar framtågade, följdes de af stormar och mörker; endast blindvis och på höft kunde Tor

kasta sin blixthammar, Oden och Ivalde sina spjut i deras led. Oden och Nep bjödo de vindar, som lydde dem, att rensa luften: då kämpade storm mot storm, som här mot här, och förödande hvirfvelvindar flögo öfver verlden. Solens och månens vägar voro icke längre trygga. Vidunder, tillhörande samma klan, som hade Fröj och Fröja i sitt våld, Hate och hans frände Håfete ville bemägtiga sig hvad de aktade vara sin rätt: solen och månen. Hildegun och Nanna med en lifvakt af valkyrjor måste ledsaga de himmelska ljusen och värna dem med sina spjut. Långt bort i det nordliga hafsbandet kämpade Njord och hans vaner på skärens och kustlandets klippor, i hopp att från denna sida kunna inträngа i Jotunhem; men Hymers vilda döttrar och deras tursahopar tillintetgjorde hans försök: hvarje fjellås var fullbesatt af jettekrigare, hvarje dal emellan bergen utskuren af forsande elfvar. Sindre och Brock stupade i detta krig och gingo ned till Mimers underjordiska rike. Med deras död var det tidehvarf ändadt, då äserna kunde få hvad de önskade af gyllne konstverk. Ingen mästare har sedan kunnat smida dem något, som förtjenat att egas vid sidan af desse bröders och af Valands verk.

Härliga voro dock de bragder, som äserna utförde, och sådana, att de alla väl förtjena namnet segergudar. Angreppen på Åsgårds brohufvud tillbakaslogos med förfärlig manspillan för de stormande, och Midgård, fast ofta hotadt och darrande, värnades väl af dem, till hvilka det beder och offrar. Balder nedlade den ohygglige Hate; Had fångade och betslade Håfete. (Hate har dock lefvat upp igen och dväljes i Jernskogen, fostrad der af den tre gånger födda Hed). Österns jetteskaror vräktes tillbaka af Balder och hans stridsmän och förföljdes genom vattenlösa öknar inemot Jernskogen. Källor uppstampades af Balders springare, der Valands galder kommit djupens ådror att sina. Till Jernskogen förvisade den unge Odenssonen äfven den skara onda völvor, som fortsatte Heds verk i Midgård och manade de rädda och förtviflade dödlige att bedja andra magter än Åsgårds om skydd.

Men Fröj och Fröja voro icke befriade och Valands gömsle icke uppnådt.

(Forts.)

www.libtool.com.cn

Svensk filosofi.

Skrifter af *Christopher Jacob Boström* utgifna af *H. Edfeldt*.
Första Delen, Upsala 1883, Victor Roos.
418 sid. 8:o. Pris 7 kr.

Det svenska folket har länge kunnat vänta sig att någon af Boströms lärjungar skulle samla och utgifva hans skrifter. Önskningar, att detta måtte ske, hafva äfven blifvit uttalade utom Sveriges gränser, t. ex. i Danmark. Hedern att äntligen hafva börjat och — såsom vi hoppas — snart hafva fullbordat detta betydelsefulla värf, tillhör Docenten Edfeldt i Upsala, en af Boströms sista omedelbara lärjungar, och en som alltid visat en synnerlig pietet för den store tänkarens minne. Om en sådan pietet vitnar ock hela det sätt, hvarpå Docenten Edfeldt nu gått till väga. Han har nämligen icke inskränkt sig till att å nyo gifva ut hvad Boström själf låtit trycka, utan han har äfven uppsökt dem af Boströms arbeten, som förut blott funnits i handskrift, och ordnat dem alla efter tidsföljden för deras författande. Därjämte har han skilt de kritiska och polemiska skrifterna från dem, hvilkas innehåll och syftning är af öfvervägande positiv art, och låtit allmänheten få del af de sist nämda, innan han ännu anser tiden vara inne för offentliggörandet af de förra. Slutligen har han ock försett Boströms skrifter med en inledning, i hvilken han söker att belysa «den boströmska filosofiens förhållande till de historiskt gifna systemer, som äro hennes förutsättningar.»

Redan den nu utkomna första delen af Boströms skrifter är egnad att öfver Boström och hans filosofi sprida ett för mången tör hända oväntadt ljus och att skingra vissa oriktiga

föreställningar, hvilka, efter hvad det vill synas, förefunnits till och med hos åtskilliga af hans läijungar. Först och främst finner man, att Boström, ehuru han icke i skrift gifvit någon fullständig framställning af sin filosofiska verldsåsigt, likväl ingalunda kan sägas hafva ådagalagt en *ringa* produktivitet såsom författare. De skrifter, han efterlämnat, fylla nämligen trenne betydande volymer. Dock bär hans filosofiska skriftställareskap i det afseendet en fragmentarisk prägel, att han sällan fullständigt utfört något af sina arbeten efter den plan, som ursprungligen blifvit utstakad. Flere af dem sluta till och med midt i en ofullbordad mening. Detta förhållande sammanhänger icke blott därmed, att Boström — genomträngd af den ideala fullkomlighetens fordringar i hvarje fall — själf värderade föga hvad han skrifvit och sällan brydde sig om att därpå utsätta sitt namn, utan äfven — för att begagna ett uttryck af E. G. Geijer — med «det missförhållande mellan anlag och frukt, tanke och verkställighet», som ofta utmärker det svenska snillet, och som i hög grad förefans hos Boström. Det synes som hade han, i följd af den rikedom på detaljanmärkningar, hvartill en närmare utveckling af hans verldsåsigt i själfva verket på hvarje punkt ger anledning, känt sig öfverväldigad af den fordran på korthet och sammanträngdhet i framställningen, från hvilken han aldrig ville afstå. Att han ofta befann sig i ett sådant läge, antyddes af honom själf samtalsvis, ehuru man visserligen skulle hafva svårt att föreställa sig det, när man läser hvad han skrifvit. Alla hans arbeten — icke blott de senare, utan äfven de tidigare — röja nämligen en förmåga af komposition, för hvilken tankarna synas likasom af sig själfva ordna sig i den följd, som det behandlade ämnets riktiga utveckling fordrar, och de förena därmed en enkelhet och ett osökt behag i stilen, som erinrar om antikens mästerverk. Antingen han begagnar sig af modersmålet eller af latinet — han rör sig lika lätt med bägge dessa språk — så visar sig hos honom aldrig ett spår af det, så att säga, blott yttre och mekaniska förhållande mellan tanken och ordet, som ofta möter oss hos nyare tiders författare. Hos Boström är förhållandet mellan dessa stilens beståndsdelar fullt inre och organiskt. Och äfven när han

sysselsätter sig med de abstraktaste, från det allmänna medvetandet fjärran liggande, frågor och yttrar sig med den största korthet och koncentration, är hans framställningssätt aldrig hårdt eller skarpt, utan det bibehåller alltid en konkret prägel. Detta sammanhänger utan tvifvel med den djupa känsla för den individuella, lefvande verkligheten, hvaraf Boström var uppfyld och som gjorde hans samtal så fängslande.

De afhandlingar, som innehållas i det första bandet af Boströms skrifter, äro dels sådana, som kunna betraktas såsom förberedelser till hans egentliga filosofi, dels sådana, som äro ett uttryck för denna. Till den första klassen höra en studie öfver Leibnitz, ett ofullbordadt utkast till en psykologi och trenne ofullbordade latinska dissertationer; till den senare klassen höra aforismer «*De mente ac perceptione*», athandlingen «*De notionibus religionis, sapientiæ et virtutis earumque inter se nexu* (jämte svensk öfversättning), och «*Satser om lag och lagstiftning.*» Hur intressanta i öfrigt de afhandlingar än må vara, som innehålla förberedelser till Boströms egentliga filosofi, så få de likväl sin största vigt däraf, att de lära oss att känna den historiska utgångspunkten för Boströms spekulation och låta oss, åtminstone till en del, se den successiva utvecklingen af de grundtankar, som äro för denna spekulation egendomliga. Dock lämna dessa afhandlingar icke någon fullständig upplysning om gången af Boströms vetenskapliga utveckling och om de impulser, som han därvid kan hafva mottagit af andra tänkare. Efterverlden finner sig i detta afseende till en icke ringa del hänvisad till mer eller mindre sannolika gissningar, hvarvid det säkerligen vore orätt så väl att söka likasom framkonstruera Boströms verldsåsigt ur hans föregångares som att föreställa sig, att han skulle hafva hämtat alt ur sig själf allena, d. v. s. utvecklat sig blott med ledning af sitt eget filosofiska snille och sin inre personliga lifserfarenhet. Hvad som emellertid kan anses såsom fullkomligen otvifvelaktigt, är att Boström icke blott står i det närmaste förhållande till hela den idealistiska spekulation, som i Tyskland utgått från Kant, och till de former, hvari denna idealism i Sverige utbildades af Höijer, Biberg och Grubbe, utan ock att han — med den starka historiska riktning som från och med Höijer utmär-

ker den filosofiska forskningen i vårt fädernesland — redan från början af sitt filosoferande sträcker sin blick äfven bortom Kant till de förnämste tänkare, som denna del af filosofiens historia har att uppvisa, nämligen Leibnitz, Spinoza och Plato. Sålunda är Boströms första skrift en studie öfver Leibnitz, en studie, hvilken onekligen röjer den blifvande mästaren och visar, att han redan vid dess författande fått sigte på det problem, hvilket sedermera skulle blifva hans egentliga, nämligen problemet att förlika människans självständighet med hennes varande i Gud. Dock är detta icke det enda, som den nämda skriften röjer. Den visar äfven, att det fans en tid, då Boström beherskades af Schellings mäktige ande, eller m. a. o. att den historiska utgångspunkten för Boströms filosofi ytterst ligger hos Schelling. Boström förklarar nämligen där, att Schellings filosofi innebär lösningen af de svårigheter, som trycka Leibnitz' verldsåsigt. Men icke nog härmed. Den ifrågavarande afhandlingen förråder äfven, att Boström gått i skola hos Höijer, och i synnerhet hos Grubbe. Detta framgår icke blott af de ordalag, hvari Boström angifver Schellings princip, utan äfven af den termino logi och det uttryckssätt, som han använder i öfrigt. Ingen, som en längre tid umgåtts med Grubbe och gjort sig förtrogen med dennes sätt att uttrycka sig, torde kunna undgå att återfinna mycket af Grubbe i Boströms skrift om Leibnitz — äfven i enskilda vändningar.

Att den historiska utgångspunkten för Boströms filosofi ligger hos Schelling, bekräftas af Boströms latinska dissertation «*De nexu rerum cum Deo ex ratione pantheismi positiones*» och särskildt af hvad som på sid. 177 yttras om Schelling, hvilken förklaras vara vårt tidehvarfs störste filosofiske tänkare. Också synes hela den vändning till spinozism, som den ifrågavarande athandlingen företer, icke kunna förklaras på annat sätt, än att Boström likasom gjort sig till uppgift att visa sanningen af Schellings ord, att Spinozas «substans» (absoluta väsende), om den genomtränges och förandligas af idealismens princip (självmedvetandet), innehåller nyckeln till en tillfredsställande lösning af filosofiens grundfrågor om Guds väsende och människans förhållande till Gud. Härmed vilja vi dock ej

hafva förnekat, att Boström, äfven oberoende af Schelling, kan hafva känt sig dragen till Spinoza. Den religiösa anda, som ytterst uppbär Spinozas verldsåsigt, kunde ej undgå att mäktigt tilltala Boström, som själf var helt och hållet genomträngd af en sådan. Också röjer icke blott den afhandling, om hvilken vi nu tala, utan äfven den om «*Religionens, Vishetens och Dygdens begrepp*», att Boström tagit starkt intryck af Spinoza.

Man finner lätt, att det förhållande, hvari Boström ursprungligen befinner sig till Schelling, närmast måste ställa honom på samma linie som Geijer (under den förra hufvudperioden af dennes filosofiska utveckling), Biberg och Grubbe. Uppgiften för honom kunde i allmänhet icke blifva någon annan än för dem: den måste komma att utgöras af försöket att genom en bearbetning och ombildning af Schellings från Kant och Fichte ärfda filosofiska princip befria idealismen från de ofullkomligheter, hvarmed den ännu hos Schelling var behäftad. Nödvändigheten af en sådan ombildning hade redan Höijer — hvilken icke förgäfves blifvit af Geijer kallad för den «kritiske filosofen inom schellingianismen» — på sin sista tid insett och uttalat, och man skulle göra Höijer orätt, om man ej medgåfve, att denne härvid å ena sidan anticiperade Hegels logik och å andra sidan hänvisade på en ståndpunkt, som är högre än Hegels, en ståndpunkt, från hvilket det erkännes och yrkas, att i det absoluta mångfalden är lika ursprunglig som enheten, och att det absoluta måste tänkas såsom evigt fulländadt och höjdt öfver det behof af utveckling, succession och förmedling, hvarvid det ändliga medvetandet är bundet.

Den grundtanke, genom hvilken den schellingska filosofen på denna tid herskade inom den andliga verlden, kan i största korthet uttryckas så, att naturen och människan icke blott äro genom Gud, utan uti Gud, eller utgöra former, uti och genom hvilka det gudomliga väsendet — hvilket just är själfva medvetandet, tänkt såsom en oändlig sig själf åskådande och bestämmande verksamhet — yttrar och förnimmer sig själft. Uti denna grundtanke låg onekligen en hög sanning, så till vida som den ypplyfte människan och hela den ändliga verlden till delaktighet i det gudomliga väsendet;

men å andra sidan uppfattades denna delaktighet på ett sätt, som ledde till uppoffring af både Guds sanna oändlighet och af människans karaktär att vara ett självständigt väsende. Enligt Schelling skulle nämligen naturen och människan, i hennes empiriskt (i tiden och rummet) gifna bestämdhet, omedelbart ingå såsom moment i Guds eget lif, så att naturens och människans utveckling tillika skulle utgöra Guds egen utveckling till aktuelt medvetande om sig själf. Det är onekligt, att, enligt en sådan åsigt, Gud neddrages inom timlighetens krets och underkastas dess inskränkningar: han blir en ofullkomlig, teoretiskt och praktiskt sträfvande och irrande varelse, likasom människan. M. a. o. skulle detta äfven kunna uttryckas så, att Schelling upphäfver skilnaden mellan den sinliga och den öfversinliga verlden, och söker upphöja den förra till att vara den enda verklighet, som finnes. I stället för att tänkas såsom till arten skild från den sinliga verlden, antages Gud förhålla sig till denna verld såsom kraften till yttringarna, såsom (den abstrakta) enheten förhåller sig till mångfalden af enhetens (konkreta) bestämningar: Gud och den sinliga verlden uppfattas blott såsom olika sidor af ett och samma hela. Men för en sådan åsigt om det gudomliga upphör människan att vara ett väsende i ordets egentliga bemärkelse; hon nedsjunker till en osjälfständig yttring af den gudomliga kraften; hon är bunden helt och hållet vid tiden, och hemfallen till förgängelsen.

Dessa brister i den schellingska filosofien blefvo icke länge fördolda för de tänkare i Sverige, som efter Höijers bortgång kvarstodo såsom de förnämste, nämligen Geijer, Biberg och Grubbe. Geijer framträdde 1820, i den skrift som bär namnet «*Thorild*», med en energisk fordran på erkännande däraf, att det gåfves en annan och högre verld än den sinliga, och att människan till sitt sanna väsende vore en medlem af denna osinliga verld. Och ehuru han icke lyckades att höja sig till ett rent och klart medvetande om de vilkor, hvarförutan den osinliga verkligheten ej kan tänkas såsom självständig i förhållande till den sinliga, så saknas dock icke hos honom alt medvetande om dessa vilkor. En närmare reflexion på dem ledde honom sedermera till en personlighetsfilosofi, hvilken är nära beslägtad med den, hvartill Bo-

ström kom genom sin självständiga utveckling, oberoende af Geijer.

Men redan innan Geijer skref sin »*Thorild*» hade, efter alt hvad det vill synas, Biberg och Grubbe, hvilka bägge voro genomträngde af ett djupt religiöst medvetande, stadgat sin öfvertygelse, att den sinliga verlden har sin yttersta grund och sitt yttersta ändamål i en självständig och fullkomlig osinlig verklighet, i en gudomlig intelligens. Denna öfvertygelse uttalas af Biberg med entusiastisk styrka, af Grubbe med den lugna klarhet, som är honom egen. Denna öfvertygelse är hos bägge förenad med läran om det mänskliga förnuftet såsom en kunskapsförmåga, hvilken är till arten skild från människans sinlighet och för hvilken den osinliga verkligheten är omedelbart gifven.

Det torde icke vara alt för vågadt, om vi antaga, att den sålunda hos Biberg och Grubbe frambrytande åsigten, att i och för människans förnuft är gifven en annan och högre verklighet än den sinliga, utöfvat ett väsentligt inflytande på hela riktningen af Boströms filosofiska utveckling och i sin mån medverkat därtill, att denne icke slöt sig till den filosofi, hvilken genom schellingianismens dialektiska utbildning och stränga systematisering trodde sig kunna bringa den idealistiska verldsåsigten till dess eftersträfvade fulländning. Härmed är dock vidden af Bibergs och Grubbes inflytande på Boström ännu icke afgjord. Utan tvifvel var detta inflytande störst på den praktiska filosofiens område. Till ett sådant antagande berättigar också det omdöme om Bibergs och Grubbes etiska arbeten, som ligger i Boströms — säkerligen alt för anspråkslösa — yttrande om sin egen sedelära, nämligen «att äfven i denna ett och annat är eget för B(oström)». Men äfven på det teoretiska området torde Bibergs och Grubbes inverkan på Boström icke hafva varit obetydlig. Biberg har visserligen icke behandlat den teoretiska filosofien annat än i inledningar till sin framställning af den praktiska och af dess historia; men han söker dock alltid att i dessa inledningar ådagalägga, att den praktiska filosofiens problem icke kunna vinna någon tillfredsställande lösning annat än under förutsättning af Guds personliga självständighet, för hvars

tänkbarhet fordras att Gud icke skall vara blott en abstrakt (tom) enhet, utan ega ett konkret ideelt innehåll. Till grund för människan ligger, enligt Biberg, en idé hos Gud, hvilken idé är det gudomliga väsendet själft, i ett visst moment betraktadt. Hvad åter Grubbe beträffar, så har han i sin «*Ontologi*» genom sorgfälliga och uttömmande undersökningar visat nödvändigheten att ifrån begreppet om Gud aflägsna tiden och rummet och alla därmed sammanhängande bestämningar, samt att fatta honom såsom höjd öfver den sinliga verlden, hvilken såsom sådan blott utgör en för den ändliga intelligensen nödvändig företeelse. Också visar Grubbe, att det gudomliga väsendet måste tänkas vara icke blott genom, utan äfven för sig själft, eller m. a. o. vara ett självmedvetet väsende, en intelligens, en personlighet; men han reflekterar dock alt för litet därpå, att, om den gudomliga personlighetens upphöjdhet öfver den sinliga verlden och självständighet i förhållande till denna skall kunna fasthållas för tanken, så måste den hafva ett konkret innehåll, hvilket icke är fäst vid rummet och tiden, måste i sin andlighet och evighet vara fullständigt (individuelt) bestämd. Grubbe förutsätter detta såsom en gifven sak, och han förklarar ock därför att människan, ehuru hon för sig själf uppkommer och utvecklar sig i tiden, likväl, till sitt sanna väsende betraktad, är en evig idé i det gudomliga medvetandet; men han undersöker icke närmare begreppet om en sådan det gudomliga medvetandets ursprungliga ideella konkretion. Ännu mindre undersöker han, huru de mångfaldiga bestämningarna i Guds medvetande, de eviga idéerna, skola kunna tänkas utgöra lefvande väsenden för sig själfva.

Den rationella idealismen har således icke hos Grubbe uppnått en fullständigare utveckling. Och det är därför säkerligen icke utan skäl som en lofvande tänkare — Docenten Burman i Upsala — nyligen yttrat, att de afgörande principiella satserna hos Boström icke kunna sägas vara direkt vunna från Grubbe *). Men detta hindrar dock ej att Grubbe,

*) Nordisk Tidskrift. 1883. Sjätte Häftet, ss. 493 o. f. — Detta omdöme tål dock att modifieras: ty onekligt är, att en direkt förberedelse är gifven genom Grubbe till vissa af de satser, som äro af principiell och

såsom förhållandet var äfven med Biberg, redan beträdt den väg, hvarpå Boström sedermera framgick; och man skulle säkerligen göra sig skyldig till orättvisa mot desse Boströms föregångare, om man ej erkände att öfver alt i deras skrifter det lefvande medvetande om det öfversinligas självständiga verklighet möter oss, hvilket utgör A och O hos Boström, likasom hos Geijer under hans senare utvecklingsperiod.

www.libtool.com.cn

Efter hvad Boströms nu utkomna skrifter gifva vid handen, fäste denne redan tidigt sin uppmärksamhet på den punkt, som utgjorde den minst utvecklade hos Grubbe, nämligen på frågan om det eviga innehåll eller den eviga idéverd, som fyller det gudomliga medvetandet och hvarförutan detta ej skulle kunna tänkas såsom verkligt och såsom självständigt i förhållande till den sinliga verlden. Redan i afhandlingen «*De nexu rerum cum Deo ex ratione pantheismi*» före brår han Schelling, att dennes Gudomlighet blott vore en verldssjäl, emedan Schelling låter den gudomlige anden utveckla sig till aktuelt medvetande om sig själf genom den sinliga verldens utveckling. Enligt detta föreställningssätt skulle, säger Boström, den gudomliga anden hafva sitt aktuella förnuft genom de ändliga väsendena i stället för att dessa måste tänkas hafva sitt förnuft genom den gudomlige anden. Den gudomlige anden är nämligen icke något abstraktum *(notio communis seu generalis logica)*, utan måste hafva ett oändligt innehåll, hvilket af honom fullkomligt genomskådas. Detta innebär det ideella, osinliga universum eller «complexen» (Boström begagnar ännu icke uttrycket «system») af det gudomliga medvetandets modifikationer eller idéer, hvilka alla äro relativa väsenden eller ändliga substanser. Idéernas complex måste skiljas från den sinliga, i tiden och rummet varande verlden, hvilken — såsom Grubbe lärde — blott är en företeelse, för

afgörande vigt i och för Boströms verldsåsigt. Sålunda är det t. ex. onekligt, att den Boströms lära, enligt hvilken rörelse icke är någon väsentlig bestämning i lifvets begrepp och icke finnes i det fullkomliga lifvet, direkt förberedes af Grubbe därigenom, att denne i sin ontologi visar, att det rena självmedvetandet icke innebär någon tidsbestämning, och i sammanhang därmed yrkar, att hela det gudomliga medvetandets innehåll måste hafva samma karaktär som det rena självmedvetandet. På samma sätt förhåller det sig med läran om den sinliga verldens betydelse o. s. v.

det ändliga medvetandet, af den osinliga verlden. De gudomliga idéerna kunna nämligen icke tänkas uppkomma, utan måste vara lika eviga som Gudomligheten själf. De fordra och förutsätta hvarandra ömsesidigt, så att, när en är gifven, äro de alla gifna i oändlighet. Af de gudomliga idéernas evighet följer, att den gudomliga skapelsen, hvilken sammanfaller med Guds tänkande af dem, måste fattas såsom tidlös. [1]).

Dessa Boströms åsigter, hvilka röja hans bemödande att gå utöfver Schelling och att därvid äfven taga ett steg utöfver Grubbes ontologi, utvecklas något närmare i hans «*Dissertatio academica, triplicem amphiboliam notionis legislationis practicæ morum observandam adumbrans.*» Den gudomliga idéverlden, hvaraf den sinliga verlden utgör en företeelse, bestämmes där såsom ett systematiskt eller organiskt helt, hvars alla moment eller organ ingå i hvarandra på det sätt, att likasom den absoluta enheten eller det hela utgör den yttersta principen för alla momenten eller innefattar dem alla uti sig såsom sina bestämningar, på samma sätt utgör inom det hela hvarje högre eller innehållsrikare moment den närmaste enheten och principen för de under det samma underordnade lägre, innehållsfattigare momenten. [2]). På denna lära om sammanhanget inom det gudomliga väsendet, enligt hvilket på sätt och vis alt är närvarande i alt, grundar sig Boströms mot Kant riktade yrkande, att människans sedelag icke är abstrakt och formell, utan fullt konkret. Den är nämligen ett uttryck af människans eviga idé, hvilken, i likhet med alla Guds idéer, är syntes af enhet och mångfald. [3]) Till dessa Boströms uttalanden sluter sig hans förklaring, att Guds idéer kunna betraktas såsom den mångfald af krafter, i hvilka Guds absoluta kraft framträder, och att dessa krafter — enligt kraftens begrepp — själfva äro enheter i mångfald af krafter. [4])

Ännu något närmare utvecklas dessa åsigter i Boströms ofullbordade psykologiska utkast, hvilket synbarligen är författadt något senare än de redan omnämda latinska disserta-

[1]) Jfr. Boströms skrifter utgifna af Edfeldt I. ss. 172, 176, 177 o. f., 181.
[2]) Jfr. Boström, p. anf. st. ss. 189 o. f.
[3]) Boström, p. anf. st. ss. 185 o. ss. 184, 193 o. f.
[4]) Jfr. Boström, p. anf. st. ss. 184, 188 o. f.

tionerna, och hvilket därför rätteligen torde hafva bort få sin plats efter dessa eller närmast före Boströms aforismer «*De mente ac perceptione*». Det heter nämligen i detta psykologiska utkast, att» det, som är i ordets egentliga bemärkelse eller det sanna varat, är Gud, den evige alltänkande anden, det absoluta självmedvetandet och fria förnuftet. Detta är i förhållande till verlden urväsendet eller urkraften, och denna är däraf fenomenet eller manifestationen, d. v. s. den form, under hvilken det för vår ändliga ande, i följd af dennes ändlighet, uppenbarar sig. Därför är det också nödvändigt att å ena sidan ej sammanblanda Gud och verlden, men å andra sidan ej häller absolut afsöndra dem från hvarandra. Den skapande kraften, urväsendet eller det absoluta förnuftet, är öfver alt enhet i mångfald, enhet i en oändlighet af särskilda, sins emellan olika funktioner, uti hvilka enhet och mångfald äro på samma sätt förenade o. s. v. Dessa, på ändligt sätt betraktade, äro äfvenså många särskilda väsenden eller krafter, och, såsom funktioner af en ande eller ett tänkande väsende, äfven i själfva verket idéer eller perceptionskrafter. En lefvande kraft eller idé finnes i hvarje varelse, som hör till verlden, utgörande dess inre, sanna vara eller väsende.» [1])

Ingen, som tillräckligt öfverväger hvad vi nu anfört om Boströms tidigare filosofiska läror, torde kunna undgå att finna, att det ännu icke i dessa lyckats honom att verkligen höja sig öfver Schellings verldsåsigt och det försök att gå utöfver denna, som blifvit gjordt af Grubbe i hans ontologi. Detta röjer sig i Boströms kvarstående å den ståndpunkt, från hvilken det gudomliga självmedvetandet uppfattas såsom en oändlig kraft, hvars funktioner eller yttringar de gudomliga idéerna vore. I detta föreställningssätt, och i det därmed förenade antagandet af en gudomlig skapelse, som sammanföll med Guds tankeverksamhet, visar sig schellingianismen ännu oöfvervunnen. Då nämligen en tidlös verksamhet är ett ord utan begrepp, så är det tydligt, att Gudomen, om han bestämmes såsom en kraft i detta ords egentliga bemärkelse, nödvändigt faller i

[1]) Boström, p. anf. st. s. 118.

tiden eller neddrages inom timlighetens område, äfven som att de ändliga väsendena, då de fattas såsom yttringar af Guds kraft, icke kunna tänkas vara självständiga. Antagandet af deras självständighet strider, enligt hvad vi redan förut anmärkt, emot deras begrepp såsom kraftyttringar.

Skulle således Boström kunna lösa det problem, som innerst låg honom om hjärtat, problemet att förena människans självständighet med hennes varande i Gud, [1]) så var det för honom först och främst nödvändigt att vid uppfattningen af Guds väsende höja sig öfver den producerande kraftens begrepp och med uteslutande af alt begrepp om förändring — detta begrepp må nu sublimeras huru mycket som hälst — i sträng mening göra gällande Guds evighet och eviga fulländning för sig själf. Men detta kräfde åter en närmare undersökning af själfva idealismens princip, af lifvets eller självmedvetandets begrepp, en undersökning, som ådagalade, att ett lefvande väsende kan tänkas såsom fritt från rörelse, förändring och utveckling, och att ett väsende, hos hvilket lifvet är fullkomligt, måste tänkas just på detta sätt. Men icke nog härmed. Skulle människans självständighet verkligen kunna förenas med hennes varande i Gud, så måste det visas, att det icke ligger någon motsägelse i att tänka ett väsende såsom självständigt och tillika såsom bestämning hos ett annat väsende, som också är självständigt. För att åter kunna bevisa detta, fordrades ett djupare inträngande i den andliga verklighetens begrepp än vi hitintills sett hos Boström, en utbildning af idealismen, hvarigenom det blefve tydligt, att det ligger i självmedvetandets begrepp att vara absolut konkret eller absolut organiskt, d. v. s. ett självständigt helt af (relativt) självständiga moment. Då nu ett konkret eller organiskt självmedvetande är det samma som en personlighet, så kunna vi äfven uttrycka det sagda så, att lösningen af Boströms problem fordrade, att han utbildade idealismens princip till personlighetens princip eller höjde sig till den insigten, att det

[1]) Att detta problem är det innersta hos Boström, kan åtminstone ingen betvifla, som själf haft något intryck af den rörelse och jäsning i den andliga verlden, som åstadkoms af Schellings skrift: «*Ueber das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände.*»

sitt begrepp motsvarande självmedvetandet vore icke blott en person, utan själfva den absoluta personligheten, hvars moment utgjordes af ursprungliga eller självständiga personliga väsenden.

www.libtool.com.cn

Såsom vi sett i det föregående, låg en sådan personlighetsfilosofi, alt ifrån början, såsom ett anlag, ett frö hos Boström. Detta röjer sig redan i afhandlingen «*De nexu rerum cum Deo*» hvarest han förklarar, att det gudomliga medvetandet icke är en «*notio communis seu generalis logica*». I denna förklaring kan man redan skönja den lära, som sedermera blef af så stor vigt för idealismens utbildning till en konkret personlighetsfilosofi, den läran nämligen, att det abstrakta alltid förutsätter det, hvarifrån det blifvit abstraheradt, och att sålunda det konkreta, icke det abstrakta, är den ursprungliga verkligheten. Men vidare är det af sig själft klart, att den uppmärksamhet, som Boström redan från början af sitt filosoferande egnade frågan om idéverlden, eller om det innehåll, som fyller det gudomliga medvetandet, i själfva verket just är frågan om det gudomliga väsendet, tänkt såsom konkret (individuelt bestämdt) självmedvetande eller absolut personlighet.

Men fastän sålunda Boströms senare läror icke ligga så långt ifrån' hans tidigare, att icke ett genomgående sammanhang dem emellan kan uppvisas, så är det dock, enligt hvad vi redan anmärkt, ögonskenligt, att Boströms egentliga personlighetsfilosofi förutsätter det djupare inträngande i den andliga verklighetens väsende, som blef en frukt af det inre arbete och de omfattande studier, som för honom upptogo åren mellan 1828 och 1833. Ty under sist nämda år framträdde han med en (i tidskriften «*Skandia*» införd) polemisk uppsats «*Om förnuftets förhållande till uppenbarelsen*»; i hvilken grundtankarna till hans sedermera uppställda filosofiska system med tämlig bestämdhet kunna urskiljas. Den märkvärdighet, som tillkommer denna uppsats, förökas därigenom att den låter oss finna, att de studier, som ledde Boström till utbildningen af hans egentliga personlighetsfilosofi, icke blott voro filosofiska, utan äfven teologiska, och att Boström redan då befann sig i det nära, på en gång positiva och negativa förhållande till

den ortodoxa dogmatiska teologien, som skulle blifva betecknande för hela hans återstående bana.

Om vi ej på något sätt missförstått herr Burmans yttranden, så skulle, enligt hans mening, den fullkomligare utveckling af Boströms idealism, om hvilken vi nu tala, egentligen hafva berott därpå, att Boström begagnat sig af den ledning, som blef honom gifven af den store tänkare, hvars namn för alltid är fäst vid sidan af Schellings, nämligen Hegel. Med alt erkännande af den stora skuld, hvari Boström utan tvifvel står till den sist nämde, kunna vi dock icke biträda en sådan mening. För oss är det icke lika «tydligt», som det synes vara för herr Burman, att Boström ifrån Hegel hämtat trenne satser, hvilka onekligen höra till de principiella och afgörande inom Boströms system, nämligen först och främst den satsen, att vara är det samma som att vara för någon eller att förnimmas; vidare den satsen; att intet kan vara en bestämning utan att vara någonting för sig själft; slutligen den satsen, att Gud ej skulle kunna vara allvetande, om ej hans vetande egde formen af system. Boström var fullt klar däröfver, att inom vetenskapen, och särskildt inom filosofien, fältet för originalitet är mera begränsadt än inom konsten, och han var därför långt ifrån att själf göra anspråk på all den originalitet, som åtskilliga hans beundrare sedermera velat tillägga honom. Men å andra sidan visste han dock med sig själf, att han inom vetenskapen gjort upptäkter, som egde den största vigt och betydenhet. Till dessa upptäkter räknade han bestämdt den satsen — för hvilken vi här ej kunna anföra bevisen — att lif och självmedvetande icke äro tvänne skilda realiteter, utan tvärt om utgöra ett och det samma, så att lif är självmedvetande och självmedvetande är lif. Han brukade ock därför ofta säga, att han vore den förste tänkare, som gifvit ett svar på frågan, hvad lifvet är. Men vidare räknade han ock till dessa sina upptäkter den satsen, att «vara» till sitt begrepp är det samma som att «förnimmas», emedan alt, som är, måste vara för något medvetande, måste förnimmas af något subjekt. Äfven i afseende på denna sats — som är så vigtig för idealismen, emedan den gör det konkreta förnimmande

subjektet (personligheten) till det yttersta och alt varande till ett innehåll hos detta — hördes Boström ofta yttra, att han vore den förste, som undersökt varats begrepp i dess rena allmänhet.

Härmed ville dock Boström säkerligen icke hafva förnekat, att förberedelser till en sådan undersökning voro gifna hos föregående tänkare. En sådan förberedelse möter oss hos Berkeley, som visade, att de sinliga tingens *esse* är deras *percipi*. Men ehuru Berkeley sålunda yrkade, att *esse* i en speciell bemärkelse är det samma som *percipi*, så fann han sig dock icke däraf föranlåten att undersöka begreppet vara i dess rena allmänhet. Vidare lärde Kant, att alt, som skall vara för oss, måste sammanbindas med vårt självmedvetande eller utgöra dess innehåll; men han utvidgade aldrig denna sats till den satsen, att alt, som är, måste vara för någon eller förnimmas af någon, och att intet kan vara, som ej är i och för ett medvetande eller däri ingår såsom bestämning. Hade Kant gjort en sådan utvidgning, så hade hela hans lära om det s. k. «*Ding an sich*», d. v. s. om en af medvetandet oberoende verklighet, försvunnit. Likaledes kan säkerligen också Hegels lära «*das Seyn ist das Denken*» betraktas såsom en förberedelse till den ifrågavarande satsen hos Boström; men det oaktadt vore det orätt att påstå, att det egentligen är Hegel, som ledt Boström till den samma. Hegel misstog sig däri, att han ville hafva det varande identifieradt med en viss form af medvetande, nämligen tänkandet, begreppet. Då nu icke alt varande låter reducera sig till denna speciella form af medvetande, så kunde det ej undvikas att, trots det påstådda sammanfallandet af «*Seyn*» och «*Denken*», en del af det varande visade sig för Hegel — efter hvad han själf erkände — «såsom ett öfverskott af realitet utöfver begreppets bestämdhet». Närmare till Boströms lära än någon annan kommer Höijer, när han vid sina bevis för den idealistiska verldsåsigtens sanning, yttrar: Hvad är en realitet, som ej är det för en intelligens, för mig eller något jag? Förgäfves skulle jag med den finaste abstraktionsförmåga bjuda till att tänka en sådan verklighet. Då jag som bäst trodde mig hafva fattat detta motsägande begrepp och afsöndrat all

tanke på mig själf eller på ett förnimmande väsende, då jag afklädt tinget alla dess predikat och egenskaper, hvilka beteckna dess förhållande till mig såsom förnimmande, så kunde jag ej tänka dess verklighet annars än såsom en möjlighet att åskådas, så snart en intelligens kommer till. Men är nu denna möjlighet själf en förnimmelse, och kan den ej tänkas utan en intelligens, så är det klart, att jag aldrig kan komma ifrån jaget; jag borttager mitt jag, och sätter mig dock dit såsom åskådare för att se, huru det sedan skall se ut. [1])

Vända vi oss till Boströms sats, att ingenting kan vara en bestämning, utan att äfven vara något för sig själft, så vilja vi ej bestrida, att man äfven för denna kan uppvisa förberedelser hos Hegel, t. ex. i hans lära om substantialitetsförhållandet och dettas öfvergång, genom växelverkans kategori, till begreppets kategori, äfvensom i läran om den självständiga karaktär, som tillkommer begreppets moment o. s. v. Men detta hindrar dock ej, att den ifrågavarande satsen genom den förbindelse, hvari den af Boström sattes med läran om identiteten af «vara» och «förnimmas», utgör en af dennes egnaste tillhörigheter. Detta bevisas också däraf, att den ifrågavarande satsen hos Boström tjänar till ett väsentligt stöd för öfvervinnandet af spinozismen och af panteismen i allmänhet, eller för att göra gällande tänkbarheten däraf, att Guds bestämningar tillika äro självständiga väsenden, under det att Hegel kommer till det resultat, att det absolutas bestämningar, såsom uttryck för dess inskränkningar, icke kunna vara någonting annat än osjälfständiga uppenbarelse- och framställningsformer af det absolutas enhet.

Slutligen är det ock mindre riktigt, när herr Burman säger, att «Boström från Hegel tydligen har sin uppfattning af det absoluta såsom allvetande under systemets form.» Ty väl må det vara sant, att Hegel, när han i sin logik eller metafysik förklarar, att begreppet är en ideell enhet af bestämningar, hvilka äro samstämmiga med det hela, och af hvilka hvar och en kan betraktas såsom ett uttryck för detta, visar sig såsom en föregångare till Boström. Men Hegel är

[1]) Höijer, Saml. Skrifter. Upsala, 1825—1827 ss. 108 o. f.

dock icke den ende föregångare, af hvilken Boström uti detta afseende kan hafva lärt. Såsom bekant är, har Leibnitz genom sin åsigt om «monaden» eller det förnimmande väsendet såsom en enhet i mångfald af perceptioner, och om den enhet i mångfald, hvilken ligger i perceptionens och i kraftens begrepp, gifvit uppslag till att fatta medvetandet såsom en systematisk princip. På Leibnitz hänvisa ock Boströms tidigare yttranden i detta ämne, efter hvad man finner af hvad vi i det föregående anfört. Efter Leibnitz upptogs frågan om medvetandets systematiska natur å nyo af Kant, hvarefter den fullföljdes af Fichte,-Schelling, Höijer — hos hvilken den träl, der i förgrunden i snart sagdt alla hans undersökningar — och Hegel. Men lika så visst som Boström gjort sig till godo alla dessa sina föregångares åsigter i ämnet, lika visst är det ock, att han ytterst blifvit ledd till sin egen utredning däraf genom självständig reflexion öfver den konkreta verklighetens — öfver jagets, det bestämda självmedvetandets, begrepp. Detta visar sig tydligt, när man jämför Boström med Hegel. Emedan hos Hegel «begreppet», äfven såsom absolut idé, är abstrakt eller blott form (enhet af de lägre, föregående formerna) och således icke i sig innesluter det individuella, så kan det ej fasthållas såsom verkligt system, såsom en fullt konkret och bestämd enhet, eller tjäna till förklaringsgrund för sammanhanget inom det individuella. Däremot kunde Boström, då han icke, såsom Hegel gjort, utgick från det abstrakta tänkandet, utan från det konkreta självmedvetna väsendet, verkligen uppvisa medvetandet såsom en systematisk princip. Erkänner man nämligen, förklarade Boström, begreppet af ett självmedvetande väsende, ett jag, så måste man ock medgifva, att samma identiska medvetande ingår i hela mångfalden af jagets förnimmelser eller är närvarande däri. Jaget är sålunda först och främst till sitt begrepp enhet i mångfald. Men det är äfven, såsom man kan uttrycka sig, mångfald i enhet. Ty likasom jaget är närvarande i alla sina förnimmelser, så äro omvändt dessa närvarande i jaget (de falla ej utom självmedvetandet). Enheten och mångfalden i jaget bestämma sålunda hvarandra ömsesidigt. Men slutligen falla jagets mång-

faldiga förnimmelser lika litet utanför hvarandra, som de falla utom självmedvetandet. De äro tvärt om alla på visst sätt närvarande i hvarandra. Detta följer med nödvändighet däraf, att jagt — som ej kan delas — är närvarande med hela sitt innehåll i hvar och en af dem. Hvarje moment i jaget är sålunda bestämdt af alla de öfriga momenten och af självmedvetandets enhet och uttrycker sålunda hela jaget på ett egendomligt sätt. Ur denna självmedvetandets systematiska eller organiska natur kan man inse möjligheten af Guds allvetenhet. Ty då det gudomliga medvetandet måste tänkas fullt motsvara självmedvetandets begrepp och således vara absolut organiskt, så måste det i hvart och ett af sina moment hafva hela sitt innehåll för sig fullt klart. [1])

Den personlighetsfilosofi, i och för hvilken de nu omnämda trenne satserna hafva en genomgripande betydelse,

---

[1]) Likasom herr Burman icke torde tillräckligt högt uppskatta den originalitet, som tillkommer Boström såsom filosofisk tänkare, så underskattar han äfven det vetenskapliga värdet af Grubbes arbeten. Särskildt har herr Burman orätt, när han påstår, att Grubbe skulle visa sig sväfvande vid erkännandet däraf, att självmedvetandet är det substantiella i alt. Det är visserligen sant, att Grubbe anser att denna fråga icke kan afgöras genom en blott fenomenologisk betraktelse, och att han äfven i sin ontologi icke framställer sin öfvertygelse i detta afseende med samma energi som Boström, utan med en viss varsamhet. Men denna varsamhet var hos Grubbe ett uttryck af reaktion mot den öfverdrifna självtillit, som framträdde hos mängden af Schellings lärjungar, och utesluter ej, att hans öfvertygelse i botten var fast och säker. Att Grubbe icke kan hafva fattat självmedvetandet såsom funktion af en likasom bakom det liggande substans, är först och främst tydligt däraf, att han redan i en af sina tidigare skrifter, hvilken handlar »*Om reflexionen*», fullständigt vederlägger detta föreställningssätt, och sedermera på flere ställen i sina historiska och icke-historiska skrifter stämplar det med namnet dogmatism. Men vidare kan det ej gärna blifva fördoldt för någon, som åt Grubbes skrifter egnar ett sorgfälligare studium, att antagandet af självmedvetandets substantialitet genomtränger dem alla såsom en allestädes närvarande förutsättning, och att, om denna förutsättning borttages, Grubbes verldsåsigt upplöser sig i en enda stor motsägelse. Slutligen bör man ej häller glömma, att Grubbe icke blott var en lärjunge till Schelling, utan att han — såsom hans skrifter utvisa — äfven gått i skola hos Fichte och Höijer.

framträdde visserligen, såsom vi anmärkt, redan i en af Boströms polemiska uppsatser, men den erhöll dock sin vetenskapliga grundläggning egentligen genom afhandlingarna «*De mente ac perceptione*» och «*Om religionens, vishetens och dygdens begrepp samt deras förhållande till hvarandra*», hvilka afhandlingar, jämte «*Satser om Lag och Lagstiftning*», äro intagna i den nu utkomna första delen af Boströms skrifter. I den andra delen kommer utgifvaren att meddela de öfriga skrifter, i och genom hvilka Boström åt minstone till en del gaf ett positivt utförande åt sin filosofiska verldsåsigt.

För att underlätta uppfattningen af denna har utgifvaren försett Boströms skrifter med en inledning, vid hvilken vi ej kunna undgå att särskildt fästa oss, både för de förtjänster, hvaraf den är utmärkt, och för de felaktigheter, ifrån hvilka den icke kan fritagas. Det är ett nöje för oss att erkänna den soliditet, den koncentration och den klarhet, hvarmed utgifvaren framstält de åsigter, hvilka han betraktar såsom den boströmska filosofiens historiska förutsättningar; och vi kunna ej finna annat än att de jämförelser, han gör emellan dessa åsigter och Boströms, i allmänhet äro upplysande och lärorika. Dock är utgifvaren icke lika lycklig i sin redogörelse för Boströms egen lära, som för de läror, med hvilka den jämföres. Detta beror icke blott på planen för utgifvarens afhandling, hvilken visserligen medgifver honom att visa Boströms filosofi än från en sida, än från en annan, men icke att lämna en öfversigt af den i det hela, utan äfven därpå, att utgifvaren gör sig skyldig till en missuppfattning af en af hufvudpunkterna i Boströms system, en missuppfattning, som är af så genomgripande natur, att den verkar upplösande på hela den boströmska verldsåsigten.

Innan vi gå att bestyrka sanningen af denna vår utsago, måste vi förutskicka några förberedande anmärkningar. Det inses lätt, att om det gudomliga väsendet skall kunna utgöra den sökta förklaringsgrunden till människan och den ändliga verlden öfver hufvud, så måste det gudomliga väsendet uppfattas och bestämmas såsom i sanning oändligt eller absolut. Ty att härleda och förklara det ändliga ur någonting, som själft är ändligt, vore tydligen blott en cirkelförklaring. Å

andra sidan är det äfven gifvet, att filosofien måste hos det absoluta uppvisa någon karaktär, hvarigenom det ändliga (ändliga väsenden) med nödvändighet är gifvet, ty i annat fall skulle det ändligas varande blott ega faktisk och empirisk visshet, men ej apodiktisk. Slutligen fordrar äfven människans medvetande om sin personlighet, att hennes (relativa) självständighet förenas med hennes varande i Gud. En närmare undersökning af dessa fordringar visar, att de så nära sammanhänga med hvarandra, att, om Guds absoluthet ej kan göras gällande af vetenskapen, så är det äfven omöjligt att göra gällande människanss karaktär af ett självständigt väsende.

Redan af hvad som förekommit i det föregående kunna vi sluta till den väg, som Boström gick vid sitt försök att filosofiskt tillfredsställa dessa fordringar. Genom sina uttömmande bevis för den idealistiska verldsåsigtens sanning och nödvändighet, bevis, vid hvilka den omnämda satsen, att «vara» till sitt begrepp är det samma som «förnimmas», spelar en vigtig roll, ådagalade han att all sann verklighet faller inom ett alt omfattande gudomligt självmedvetande. Denna Guds altomfattning kallades af Boström för hans yttre oändlighet (relationslöshet). Men det gudomliga medvetandet måste äfven, om dess absoluthet skall kunna fasthållas, ega inre oändlighet eller inre fulländning, hvilken åter måste bero därpå, att hvart och ett af dess innehållsmoment icke blott eger full samstämmighet med det hela, utan äfven är ett specielt uttryck för detta, så att detta i sin helhet är på visst sätt närvarande i momentet. Ur medvetandets — ofvan antydda — systematiska eller organiska natur ansåg sig Boström kunna uppvisa tänkbarheten af en sådan det gudomliga medvetandets inre fulländning. I medvetandets systematiska natur ligger nämligen, när den tänkes utan inskränkning, att hvart och ett af dess moment är bestämdt af medvetandets enhet och af de öfriga momenten, och följaktligen icke blott är samstämmigt med det hela, utan äfven ett uttryck därför, så att, när man utgår ifrån momentet, det hela kan betraktas såsom en bestämning hos detta. Genom särskiljandet mellan positiva och negativa bestämningar, eller mellan det innehåll, som momentet eger omedelbart genom sig självt (det måste vara

ett visst något), och det innehåll, som det eger genom sitt sammanhang med högre (innehållsrikare) moment och med själfva det hela såsom sådant, sökte Boström tillika uppvisa, att hvarje moment i det absoluta, ehuru det uttrycker det hela, likväl uttrycker det på ett särskildt eller individuelt sätt, och att med afseende därpå momenten, ehuru de alla, betraktade inom sig, äro fullkomliga, dock äro lägre eller högre i jämförelse med hvarandra.

www.libtool.com.cn

Den uppvisade fullkomligheten hos Gudomlighetens innehållsmoment eller bestämningar, förutan hvilken hans medvetande skulle sakna inre oändlighet eller inre fulländning, upphäfver emellertid icke möjligheten af att i Gud uppvisa grunden till ändligheten. Då nämligen Guds bestämningar eller idéer — hvilka alla måste vara af evighet gifna hos honom, vara lika ursprungliga som han själf — förutsätta så väl hvarandra som det gudomliga subjektet, under det att detta senare blott förutsätter sig själft eller blott behöfver tänka sig själft, för att äfven tänka dem alla, så äro de alla, hvar för sig, blott relativt oändliga, men Gud själf däremot (såsom *ens realissimum*) absolut oändlig. Denna relativitet eller ursprungliga ändlighet hos Gudomlighetens idéer har af Boström blifvit på det bestämdaste uttalad i alla hans skrifter, alt ifrån de älsta till de yngsta. [1]) På den beror också hans förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande, verlden, hvilken förklaring dessförutan skulle sakna all mening och betydelse.

Men förrän vi antyda denna förklaring, återstår oss ännu att nämna, att Guds bestämningar eller idéer, enligt Boströms åsigt, äro själfständiga, lefvande och förnuftiga väsenden eller personligheter. Nödvändigheten af att antaga detta är, säger Boström, gifven, så snart man besinnar, att hvad som är innehåll eller bestämning hos Guds medvetande måste, just för att kunna bestämma detta, vara någonting i och för sig själft. Men att vara i och för sig själft betyder — enligt identiteten

[1]) Jfr. Boströms Skrifter. I. ss. 118, 180, 193 o. f., 227, 251, 255, 257. Om förnuft och uppenbarelse. Skandia 1833, II s. 361 not. — Propedevtik till filosofiska statsläran ss. 45, 47, 65. Anmärkningar om helvetesläran. 3:dje uppl. s 14.

af begreppen «vara» och «förnimmas» — det samma som att förnimmas af sig själft, d. v. s. att vara lefvande eller självmedvetande. Hvarje gudomlig idé måste följaktligen, såsom sådan, vara en person, och hela systemet af hans idéer måste vara ett rike af personliga väsenden. Till samma resultat kommer man äfven, om man betänker, att Gud är det absoluta lifvet, hvari ingenting liflöst kan förekomma, och att hvarje moment hos honom har det helas karaktär.

Då nu alla Guds idéer, enligt hvad vi anmärkt, äfven äro bestämningar hos hvarandra, så måste hvarje ändligt förnuftigt väsende, på samma gång som det är medvetet om sig själft och därigenom centrum för sin egen verld, tillika vara på något sätt medvetet om alla de öfriga och af själfva det gudomliga väsendet, hvilket är allas absoluta centrum. Dock kan detta medvetande icke ega samma fullkomlighet som Guds. Tvärt om kan hvar och en af de personligheter, som lefva i Gud, blott hafva ett visst mått af perceptionskraft eller förmåga att med sitt medvetandes enhet genomtränga hela det ideella eller gudomliga universum. Detta är en nödvändig följd af de i Gud lefvande personernas relativitet eller ändlighet. Närmare bestämmes detta mått af hvarje ändlig personlighets plats inom idéernas verld, inom personlighetens rike, eller af det olika förhållande, hvari hvarje väsende står till de öfriga. Af denna inskränkning i de ändliga personligheternas förnimmelsekraft följer, att deras uppfattning af den absoluta verlden måste komma att blifva mer eller mindre afvikande från Gudomlighetens egen. Eller m. a. o. det ändliga förnuftsväsendet måste komma att för sitt medvetande få en egen verld, hvilken är en mer eller mindre ofullkomlig företeelse af den absoluta verlden. En sådan företeelse är människans sinliga verld, som för oss utbreder sig i tiden och rummet; ty hvad som blifvit sagdt om de ändliga förnuftsväsendena i allmänhet, det gäller äfven om människan, hvilken till sitt sanna vara är en af Guds lefvande idéer.

Dessa den Boströmska verldsåsigtens allmännaste metafysiska grundtankar, af hvilka vi här blott kunnat gifva en antydning, hafva nu genom herr Edfeldt blifvit föremål för en underlig missuppfattning. Enligt hans påstående, skall Boström

hafva lärt, att den gudomliga personligheten icke vore ett system af relativt oändliga väsenden, utan af väsenden, som hafva samma absoluta oändlighet som Gud själf. Hvarje Guds bestäming skall ock därför — säger herr Edfeldt — vara «en af evighet född Gudom i Gud», och den skall förnimma med absolut fullkomlighet, d. v. s. vara allvetande. [1]) Dock skall det endast vara för Guds egen uppfattning som de i honom ingående personligheterna ega denna absolut oändliga karaktär, för sig själfva eller för sitt eget medvetande skola de vara ändliga eller inskränkta. Ett uttryck för denna deras ändlighet är den sinliga verlden, hvars allmännaste former äro tiden och rummet.

Vi behöfva knapt anmärka, att denna lära utgör ett nytt slags polyteism, och att den således upphäfver Guds absoluthet. Att den i alla fall fasthålles af sin upphofsman, beror på den reflexionen från hans sida, att hvarje relativitet, som omedelbart vidlåder det gudomliga väsendets bestämningar, äfven — i följd af sammanhanget mellan dessa och det gudomliga väsendets enhet — träffar det gudomliga väsendet i det hela. Vore sålunda, menar herr Edfeldt, det gudomliga väsendets bestämningar blott relativt oändliga, så skulle ock det samma gälla om det gudomliga väsendet själft, hvilket följaktligen icke vore absolut.

De orimligheter och motsägelser, i hvilka herr Edfeldt genom dessa antaganden invecklar sig, äro emellertid ej svåra att uppvisa. Tydligt är nämligen först och främst, att det oändliga, när det tänkes utan inskränkning, icke tillåter någon *pluralis*. Det absolut oändliga väsendet kan följaktligen icke vara mer än ett enda. Ingen tänkare har skarpare framhållit detta än Boström, hvilken på flere ställen i sina skrifter anmärker, att tvänne absolut oändliga eller absolut fullkomliga väsenden — om man ville på ett försök antaga sådana — icke skulle i något afseende kunna skiljas från hvarandra, utan (enligt *principium identitatis indiscernibilium*) sammanfalla

[1]) Jfr. Edfeldts inledning till Boströms skrifter ss. 3, 42, 49, 50, 58 o. f., 83.

till ett enda. [1]) Sanningen häraf tvingar sig också på herr Edfeldt, ehuru han icke själf märker det. Han talar nämligen [2]) om Gud såsom det «högsta» väsendet på samma gång som han yrkar, att de väsenden, hvilka ingå i Gud såsom hans bestämningar, äro utan all inskränkning. Huru kan det gudomliga väsendet vara det högsta, utan att de öfriga väsendena äro lägre än Gud, och huru kunna dessa vara lägre än han, utan att, i jämförelse med honom, vara behäftade med någon inskränkning? — I själfva verket synes herr Edfeldt antaga tre slags väsenden, nämligen för det första en Gudomlighet, som skall vara den högste; för det andra en mångfald af lägre, underordnade gudomligheter — hvilka också skola vara absolut oändliga; och för det tredje (såsom ett faktum) de ändligt förnuftiga väsendena. Han söker visserligen sammanslå de bägge sist nämda slagen af väsenden till ett enda, därigenom att han förklarar, att de lägre gudomligheterna — man ej får veta, hvarför — icke rätt känna igen sig själfva, utan för sig själfva eller för sitt eget medvetande äro ändliga, relativa väsenden; men detta herr Edfeldts antagande är tydligen icke blott ett maktspråk, utan äfven en sig själf upphäfvande motsägelse.

Men den orimlighet, som vi uppvisat i antagandet af flere absolut oändliga väsenden i Gud, kan betraktas äfven ifrån en annan sida, än den vi hitintills framhållit. Skall nämligen den antagna mångfalden af oändliga väsenden utgöra Guds bestämningar, och kan skilnaden mellan dessa väsenden icke fasthållas för tanken, så är det klart, att skilnaden mellan Guds bestämningar icke häller kan fasthållas, utan försvinner. Gud blir då en enhet utan all mångfald af bestämningar, d. v. s. en tom, abstrakt enhet.

Vi hafva nu, med ledning af *principium identitatis indiscernibilium* funnit omöjligheten af att antaga flere absolut oändliga väsenden och tillika ådagalagt, att, om sådana väsenden förmenas vara Guds bestämningar, så försvinner all skil-

[1]) Boströms Skrifter, I ss. 118, 251. — Jfr. Om förnuft och uppenbarelse s. 377.

[2]) Jfr Edfeldts inledning till Boströms skrifter s. 59.

nad dem emellan, d. v. s. all mångfald i Gud. Vi skola nu i vår betraktelse utgå från begreppet om Guds bestämningar och undersöka halten af herr Edfeldts påstående, att, om dessa ej uppfattas såsom absolut oändliga, så nedsättes Gud själf till ett ändligt och relativt väsen. Äfven i denna vår betraktelse skola vi stödja oss på *principium identitatis indiscernibilium*. Vi påstå sålunda, att, emedan det ligger i bestämningens begrepp att ingå i det hela, hvars bestämning den är, och att urskiljas därifrån, [1]) så kan bestämningen aldrig sammanfalla med det hela eller vara därmed fullt identisk. Det hela har alltid ett rikare innehåll än bestämningen såsom sådan och uttömmes aldrig af denna. Det hela uttömmes icke ens af summan af sina bestämningar, utan är alltid något mera, nämligen enheten i och af dem alla. Gäller nu detta med hänseende till bestämningens begrepp i allmänhet, så måste det ock gälla om det absolutas bestämningar. Dessa kunna således, enligt sakens egen natur, ej vara annat än relativt oändliga eller ändliga. Ändlighet betyder nämligen, enligt ordalydelsen, det, som har en ända, d. v. s det, som icke är alt (det hela). Till samma resultat kommer man äfven, om man besinnar, att det ligger i begreppet af en bestämning, att den icke är alt hvad den är, genom sig själf, utan för sitt varande fordrar och förutsätter det hela, hvars bestämning den är, och dettas öfriga bestämningar, under det att det hela — såsom alt igenom självbestämdt — icke fordrar eller förutsätter någonting annat än sig själft. Af denna från bestämningens begrepp oskiljaktiga relativitet eller ändlighet följer dock icke, att den ena af det helas bestämningar skulle utesluta den andra ifrån sig eller vara därmed disjunkt-koordinerad. Fast mer ligger det i den andliga verklighetens organiska karaktär, att dess bestämningar måste tänkas ingå i hvarandra och i det hela, och att genom detta sammanhang hvar och en bestämning kan betraktas såsom enhet för det helas innehåll, såsom ett specielt uttryck för

[1]) En bestämning betyder, enligt Boström, hvad som är eller förnimmes i ett annat, hvarifrån det urskiljes och förutan hvilket det andra ej kan vara hvad det är.

detta. Men detta förhållande befriar dock icke bestämningen från all relativitet, emedan det endast är under förutsättning af det hela och i sammanhang därmed, som bestämningen kan gälla såsom ett sådant uttryck.

Ville man nu till herr Edfeldts förmån anmärka, att dock på detta sätt Guds bestämningar synas blifva ofullkomliga och Gud själf därmed äfven ofullkomlig, så få vi närmast svara, att ingen annan fullkomlighet kan tänkas hos Guds bestämningar än en sådan, som låter förena sig med deras karaktär af bestämningar. Ehuru hvarje bestämning, efter hvad vi nyss antydt, visserligen måste på ett specielt sätt uttrycka det hela, och ehuru den sålunda icke kan hafva någon del af det hela bredvid sig eller jämte sig, så kan dock bestämningen — då den ej är alt igenom självbestämd, utan har en viss relationsbestämdhet genom sitt sammanhang med det helas enhet och dess öfriga bestämningar — ej vara enhet och subjekt för det helas innehåll på samma sätt som det alt igenom självbestämda hela. Bestämningen kan således aldrig vara det hela utan all inskränkning eller vara lika fullkomlig som det hela. Den kan endast hafva all den fullkomlighet, som tillkommer den såsom denna bestämning och ingen annan, eller, såsom vi äfven kunna uttrycka oss, vara fullkomlig på sitt sätt eller i sitt slag. Detta uttryktes af Boström på det sätt, att hvar och en af Gudomlighetens bestämningar måste erkännas såsom i alla afseenden fullkomlig, när den betraktas blott «inom sig» (såsom denna bestämning och ingen annan), men att detta likväl icke betyder, att den till innehållet skall vara lika fullkomlig med hvar och en annan bestämning eller med det hela. Boström brukade belysa detta förhållande med enkla exempel, af hvilka vi tillåta oss att här anföra tvänne. Man kan, sade han, jämföra det absoluta väsendet med en fullkomlig armé. Inom en sådan kan t. ex. ett korpralskap ganska väl tänkas såsom i alla afseenden fullkomligt inom sig självt, eller såsom blott korpralskap; men detta hindrar icke, att kompaniet likväl kan hafva en större omfattning och i det afseendet stå närmare armén i det hela, hvilken i samma

afseende är den fullkomligaste. [1]) Likaledes kan man ock jämföra det gudomliga medvetandet med människans fysiska organism. Det organ t. ex. inom den sist nämda, som kallas ögat, kan onekligen sägas vara inom sig fullkomligt, när det på det sätt, som ligger i ögats begrepp, ingår i den fysiska organismen såsom organ eller bestämning, och därjämte, i öfverensstämmelse med sitt begrepp, uttrycker hela organismen eller har denna till bestämning hos sig — ty organismen med alla sina krafter måste vara närvarande och verksam i ögat för att ett seende skall kunna ega rum. Men denna karaktär hos ögat betyder dock icke, att detta organ skulle ega en lika omfattande fullkomlighet som den fysiska organismen i det hela, hvilken hos sig förenar både ögat och alla de öfriga organen. Ögat sammanfaller lika litet med hela människokroppen som korpralskapet med hela arméen.

Det har sålunda visat sig, att fullkomligheten hos Guds bestämningar ifrån en synpunkt icke utesluter deras ofullkomlighet från en annan, och att bägge delarna i själfva verket äro med nödvändighet gifna genom deras begrepp att vara moment i det gudomliga medvetandets organism. Lika fullkomliga som det hela eller absolut oändliga kunna bestämningarna icke vara. [2]) Dock träffar den relativitet, som vidlåder Gudomlighetens bestämningar, icke honom själf såsom sådan, så att han själf därigenom skulle nedsättas till ett relativt väsende. Ty först och främst utgör hvarje bestämning någonting positivt och uttrycker sålunda en fullkomlighet hos det väsende, hvars bestämning den är. Men vidare är det negativa (inskränkningen) hos en Guds bestämning ett negativt endast i förhållande till det hela (absoluta), som, utom denna bestämning, äfven innehåller något mera. Det absolutas absoluthet är sålunda en förutsättning för bestämningens ändlighet. [3]) — Och hvilken inskränkning skulle kunna träffa det

[1]) Jfr Boströms stridsskrift mot Borelius ss. 58 o. f.

[2]) Jfr C. J. Boström och hans filosofi. Mom. 26.

[3]) Boström brukade att samtalsvis belysa detta förhållande med jämförelser. Om, sade han, flere personer betrakta en byggnad, och en hvar af dem ser byggnaden blott från hvar sin sida, så är deras seende visserligen inskränkt; men denna inskränkning skulle bortfalla för den, som egde

hela, då det i sig innehåller alt sant vara, och då hvart och ett af dess särskilda moment — genom det organiska sammanhanget inom det hela — är på sitt sätt bestämdt af alt eller har detta i sig närvarande?

För att ingen orättvisa må vederfaras herr Edfeldt, böra vi icke lämna det onämdt, att det missförstånd, i följd hvaraf han tror att Boström skulle hafva lärt att Guds bestämningar hafva samma absoluta oändlighet som Gud själf, åtminstone till en del kan anses vara föranledt genom det mindre tydliga och egentliga sätt, hvarpå Boström själf stundom uttrycker sig rörande detta ämne. Boström kallar nämligen på vissa ställen i sina skrifter de i Gud ingående förnuftiga väsendena för «absoluta» väsenden. Med detta uttryck — hvilket har sin förklaringsgrund i den filosofiska terminologi, som på Boströms tid var vanlig — vill han tillkännagifva, att det ändliga förnuftsväsendet deltager i Guds eget lif, är det absoluta själft, betraktadt i ett visst moment, och att det, när det tänkes i sin rena idealitet eller sådant det omedelbart är i

---

makt att hos sig förena allas deras seende eller på samma gång såge alla sidorna af byggnaden. — Lika så är visserligen ögat i människokroppen inskränkt därutinnan, att det ej är öra, och på samma sätt örat inskränkt i det afseendet, att det ej är öga o. s. v. Men för människan själf, som eger bägge dessa organ, utgör det nämda förhållandet ingen inskränkning. En sådan skulle endast ega rum, så vida hon vore blott seende och icke hörande, eller blott hörande och icke seende o. s. v.

Utan tvifvel skall man till stöd för det påståendet, att det absoluta själft träffas af den inskränkning, som i visst afseende är oskiljaktig från dess bestämningar, åberopa satsen «*nota notæ* est *nota rei ipisius*.» Vi få då anmärka för det första att «*nota*» måste vara någonting i och för sig själf, oberoende däraf, att det ingår hos ett annat såsom «kännetecken» eller bestämning, och för det andra att detta något äfven måste ingå i «*res ipsa*,» refereras därtill, fattas såsom dess bestämning. Men om så förhåller sig, så följer däraf, att det vore en oriktig användning af den ifrågavarande logiska regeln, om man ville säga, att äfven det negativa i «*nota*» skulle tillkomma «*res ipsa*», ty det vore det samma som att påstå, att «*res ipsa*» skulle utesluta ifrån sig (vara negation af) det, hvarigenom den är fullkomligare än «*nota*», eller — för att begagna oss af Boströms ofvan anförda exempel — att arméen skulle träffas af den inskränkning, som ligger i korpralskapets begrepp, ehuru denna inskränkning icke förefinnes annat än under förutsättning af och i jämförelse med själfva arméen och dennas större omfattning eller innehållsrikedom.

och för Gud, eger all den fullkomlighet, som kan tillkomma det såsom detta bestämda moment. Att Boström med det ifrågavarande uttrycket icke menar någonting annat, är tydligt redan däraf, att han säger, «att icke ens tvänne absoluta väsenden hafva samma fullkomlighet», och «att icke tvänne människor hafva samma eviga begrepp och mått.» [1])

Men vidare har herr Edfeldt kunnat blifva föranledd till sitt missförstånd därigenom, att Boström på vissa ställen i propedevtiken till filosofiska statsläran och äfven annanstädes använder det uttryck om de i Gud ingående väsendena, «att de äro absolut lefvande eller själfmedvetande och således fullkomligt förnimmande eller förnuftiga väsenden». [2]) Dock hade missförståndet kunnat undvikas, om herr Edfeldt tillräckligt gifvit akt på Boströms språkbruk, särskildt på skiftningarna i den betydelse, som ordet «absolut» hos honom har, och tillika och framför alt jämfört de ifrågavarande uttrycken med det hela af Boströms lära och de delar däraf, hvari dessa uttryck förekomma. Om Boström hade menat, att de väsenden, som utgöra moment i det gudomliga förnuftets system, vore absoluta i detta ords stränga bemärkelse eller absolut oändliga, huru kunde han då säga, att hvart och ett väsende, utom det högsta, är ändligt, att alla väsenden i Gud bilda en serie af lägre och högre personligheter, att människans ande eller idé ursprungligen är ändlig, att «förnuftet har alla ändligt förnuftiga väsenden uti sig» o. s. v. Och huru skulle han kunna förklara, att endast Gud är «själfva förnuftet» och att hvarje annat väsende blott är «*rationis particeps*»? — I själfva verket är det ifrågavarande talesättet hos Boström blott ett till ytterlighet stegradt uttryck för hans bemödande att ifrån det gudomliga väsendet aflägsna all dualism eller all motsats (alt s. k. «*Andersseyn*»), hvaraf det gudomliga medvetandet skulle vara inskränkt. Uttrycket är sålunda, kunde man säga, egentligen riktadt mot den abstrakta idealismen, särskildt mot den form däraf, som förekommer hos Hegel. Under det att det gudomliga tän-

[1]) Boström, Skrifter I. s. 291.

[2]) Boström, Propedevtik till filosofiska statsläran,' kap. II. § 41. Jfr §§ 42—45. Boströms skrifter I s. 286.

kandet af Hegel uppfattades såsom ett system af mer eller mindre abstrakta former, hvilka indivualiseras eller fyllas af ett s. k. «*Andersseyn*», så vill däremot Boström göra gällande att ett sådant «*Andersseyn*» är otänkbart, och att sålunda de personligheter, som utgöra momenten i det gudomliga förnuftets system, äro — så vidt de tänkas af Gud eller hänföras till hans självmedvetande — rent ideella i hela deras individuella bestämdhet.

Denna rent ideella karaktär hos väsendena kan enligt Boströms åsigt äfven uttryckas så, att de äro rena former af lif eller m. a. o. att lifvet hos dem framträder i sin «kvalitativa renhet» utan att vara förenadt med någonting liflöst, med något, som strider emot lifvets begrepp. De i Gud ingående väsendena kunna därför äfven sägas vara fullt lefvande eller — enligt Boströms språkbruk — «absolut» lefvande. Fullkomligheten hos väsendena i detta afseende, hvilken Boström kallar den «formala», hindrar dock icke att väsendena, när de betraktas med afseende på innehållet — eller «materialiter», såsom Boström uttrycker sig — kunna vara rikare eller fattigare, öfver- eller underordnade och så till vida fullkomligare eller ofullkomligare, ungefär på samma sätt som begreppet triangel är högre och fullkomligare än begreppet linie.[1]) Fastän väsendena, sådana de omedelbart äro i och för Gud, äro rent ideella, så äro de dock lägre eller högre moment och såsom sådana behäftade med den inskränkning, som ligger i momentets begrepp — altså ändligt förnuftiga väsenden, icke absolut oändliga.

Besinnar man vidare, att Boström identifierar lif och självmedvetande med hvarandra, så finner man lätt, att han från sin ståndpunkt kunde anse sig befogad att säga, att de ändligt förnuftiga väsendena, sådana de omedelbart äro i och för Gud, lika så väl äro rena former af självmedvetande (självmedvetande med vissa närmare bestämningar) eller fullt («absolut») självmedvetande, som de äro rena former af lif eller fullt («absolut») lefvande. Besinnar man slutligen, att «förnimmande», enligt

[1]) Boström, p. anf. st. jfr Skrifter I. s. 255.

Boström, betyder att vara självmedvetande på ett bestämdt sätt, så kan man förstå, huru Boström ibland kunde komma att uttrycka sig på det ofvan anförda sättet, och att han därmed icke ville säga någonting annat än att de i Gud lefvande väsendena, så vida de tänkas såsom af honom förnumma eller såsom bestämningar af hans självmedvetande, äro rent andliga väsenden, rent ideella personligheter. [1]) Att detta är Boströms verkliga mening, kan man sluta redan af hans första framställning af sitt systems grundtankar i uppsatsen om «förnuft och uppenbarelse». [2]) Något missförstånd ansåg sig Boström ej behöfva att befara, emedan han alltid framställde sin lära om dessa väsendens «formala» fullkomlighet, deras homogeneitet med lifvet eller självmedvetandet (som utgör deras princip eller reella enhet) i förening med den redan af oss antydda läran om deras större eller mindre «materiala» ofullkomlighet, i följd hvaraf det ena väsendet är högre eller lägre än det andra, alt efter som det är mer eller mindre självbestämdt, självt är mer eller mindre grund för hela sitt innehåll. Man finner lätt att detta antagande af en ordning mellan de i Gud lefvande väsendena, hvilket är oskiljaktigt från deras begrepp af moment i ett system, är alldeles oförenligt med herr Edfeldts påstående, att dessa väsenden, enligt Boströms mening, skulle vara absolut oändliga.

Det återstår oss att tillägga, att herr Edfeldts ifrågavarande påstående icke blott står i strid med det gudomliga

---

[1]) «Då lifvet eller självmedvetandet är den absolut första bestämningen hos alt, som är, så måste nödvändigt all sann och ursprunglig väsenhet vara fullkomligt lefvande eller självmedvetande — fullkomligt andlig eller ideell», Boström, Propedentik till filosofiska statsläran. § 41.

[2]) «Man medgifver, att lifvet eller självmedvetandet måste finnas i principen för universsum och alla dess delar — — Men uti principen kan det ej vara förenadt med någonting liflöst; ty lifvet och döden, det lefvande och det liflösa hafva ingenting gemensamt — utom lifvet; det senare är endast en ofullkomlig fenomenform, hvarunder det förra visar sig för oss, när vi ej kunna fatta det, sådant det är. Följaktligen måste lifvet ensamt utgöra hela denna principen, hvaraf åter följer, att alt det *sanna varat* — hela universum och hvarje dess del — till sitt sanna väsende är endast lifvet och modi af lif, d. ä. lefvande väsenden». Boström, Om förnuft och Uppenbarelse. Skandia 1833. I. s. 375. jmfr ss. 362, 365, 373 m. fl.

väsendets begrepp, det må nu betraktas från enhetens eller mångfaldens synpunkt, utan äfven afskär all möjlighet att öfver det ändliga vinna något ljus. Klart är nämligen, att om, såsom herr Edfeldt påstår, de i Gud lefvande förnuftiga väsendena hafva samma oändlighet som Gud själf, så funnes i och för Gud inga ändliga väsenden. Alla sådana stode fastmer i fullkomlig strid med det gudomliga väsendets begrepp och innehåll, och fölle således helt och hållet utom detta. Det ändligas tillvaro kunde endast ega en faktisk eller assertorisk visshet, icke en apodiktisk. Dock är denna fakticitet så till vida betänklig för Guds oändlighet, att, om de utom Gud fallande ändliga väsendena erkännas ega någon verklighet, så blir det hela af all verklighet delad mellan Gudomligheten och dem. Herr Edfeldt söker visserligen undvika dessa svårigheter genom den förklaringen, att de i Gud lefvande absolut oändliga väsendena för sig själfva eller för sitt eget medvetande äro ändliga. Men han gifver dock icke den minsta upplysning om tänkbarheten af någonting sådant. Att väsenden hvilka ej ursprungligen och enligt sitt begrepp äro i något afseende relativa, likväl för sitt eget medvetande skulle vara ändliga och inskränkta, är tydligen lika otänkbart som att cirkeln skulle kunna vara en kvadrat. Hela detta föreställningssätt leder till en mystik, erinrande om den, enligt hvilken det ändliga antages hafva uppkommit genom ett affall från det oändliga. Dessutom — hvilka praktiskt förderfliga följder härflyta ej ur herr Edfeldts lära! Då nämligen herr Edfeldt icke antager, att den sanna människan, d. ä. människan, tänkt med all den fullkomlighet, som tillkommer henne såsom detta ändliga väsende, hör till Guds verld, till den öfversinliga verlden, (till denna hör, enligt herr Edfeldt, blott absolut oändliga väsenden), så är det gifvet, att människan i sitt tidslif måste sakna hvarje evigt mått, hvarefter graden af hennes fullkomlighet skulle kunna mätas. Hvad begrepp skulle således, efter herr Edfeldts lära, kunna fästas vid det sant mänskliga handlande, hvari sedligheten består? — Och hvad värde skall herr Edfeldt kunna tillerkänna åt den mänskliga individualiteten, då han ej, med bevarande af vetenskaplig följdriktighet, kan tillegna sig Boströms sats »att icke ens tvänne

människor hafva samma eviga begrepp och mått», utan nödvändigt måste antaga, att alla människor till sitt egentliga väsende hafva samma absoluta oändlighet? Och är det slutligen ej tydligt att, i herr Edfeldts filosofi, äfven människans odödlighet går förlorad? Människan såsom människa, d. v. s. såsom ett ändligt förnuftsväsende, lär för honom bli blott ett uttryck af ett i sig självt oändligt väsendes förvillelse att uppfatta sig såsom vore det en ändlig varelse. Är det ej antagligt, att de oändliga väsendena, «gudarne i Gud», förr eller senare skola komma till insigt om denna förvillelse, och att därmed äfven den mänskliga existensen upplöser sig såsom en såpbubbla i rymden?

Huru fjärran ligga ej dessa och dylika förvillelser från den boströmska verldsåsigten, om den rätt förstås! Såsom vi ofvanför korteligen sökt visa, är enligt Boströms lära just den sanna ideala människan af evighet gifven i Gud, Hon är visserligen ett uttryck af det absoluta hela, i den mening, att ingen sann verklighet är från henne utesluten, men hon är dock bestämd af all verklighet på ett annat och mindre fullkomligt sätt än Gud (hon är ej omedelbart grund för hela sitt innehåll, ej alt igenom självbestämd eller självständig), och därigenom ursprungligen relativ eller ändlig — äfven för det gudomliga medvetandet. Detta kunna vi äfven uttrycka så, att individualiteten nödvändigt är förenad med en viss inskränkning, när det är fråga om människan, hvilket individualiteten icke är, när det är fråga om Gud. För honom sammanfalla fullkomligt hans altomfattning och hans individualitet. Ur människoidéens ursprungliga ändlighet eller inskränkning kan Boström följdriktigt förklara, att människan, tänkt som ett subjekt för sig själf, icke förmår att med samma fullkomlighet som Gud genomtränga hela rikedomen af det ideella innehåll, hvaraf hon ursprungligen är bestämd, och att hon därför i sitt medvetandes enhet förenar tvänne verldar, nämligen en osinlig, som utgör själfva väsendet, och en sinlig — i tiden och rummet varande —, som utgör det för människan nödvändiga och för henne relativt giltiga fenomenet af den förra. I människans individuelt bestämda idé är den ledande principen för det sant mänskliga handlandet gifven, och denna idé

uttrycker tillika det eviga mål, det sanna odödliga lif, till hvars slutliga, fullkomliga uppnående människan med all sin verksamhet bör sträfva.

www.libtool.com.cn

Ehuru vi för den Boströmska filosofiens skull ansett oss nödsakade att inlägga en protest mot den tolkning, som herr Edfeldt gifvit af åtskilliga bland denna filosofis vigtigaste läror, så har dock denna protest på intet sätt kommit oss att glömma den tacksamhetsskuld, hvari den svenska literaturen står till herr Edfeldt icke blott för utgifvandet af Boströms skrifter, utan äfven för flere af honom författade värdefulla vetenskapliga afhandlingar, vitnande alla om hans stora arbetsamhet, hans vetenskapliga allvar, hans obestridliga talang såsom filosofisk skriftställare.

Axel Nyblæus.

Efterskrift:

Sedan ofvanstående redan var lagdt under prässen, har andra delen af Boströms skrifter utkommit i bokhandeln. Vi inskränka oss här till att säga, att äfven denna del är af utgifvaren redigerad med samma noggrannhet och omsorg som den första, och att den innehåller flere för kännedomen af Boströms filosofi vigtiga arbeten, hvilka icke förut varit tillgängliga i tryck.

d. s.

Rättelser:

På sid. 38 rad. 25 uppifr. står inne- läs innehåll
„ 42 rad. 18 uppifr. står är läs gäller
„ 46 rad. 11 uppifr. står träl, der läs träder.
„ 47 rad. 4 uppifr. står jagt läs jaget.

www.libtool.com.cn

Literaturbref från Finland.

Helsingfors i slutet af Oktober 1883

Herr redaktör!

I det bref, som jag under förra året sände »Ny svensk tidskrift», hänledde jag uppmärksamheten på den omständigheten, att medan den förgångna generationens literatur omläses och omtryckes i ständigt nya tidsenliga upplagor, vi stå väntande på någonting nytt. Vi lefva i en tid, då det gamla lider mot sitt slut och det nya börjar visa sina förstlingstecken. Medan det gamla gardets segerkransar vissna och dess vittra bragder förblekna, göra rekryterna sina första lärospån, men hafva ännu icke hunnit stadga sitt anseende. Sådan är i korthet framställd ställningen för närvarande hos oss, hvilket äfven framgår af efterföljande redogörelse, som jag anknyter vid mitt förra bref. Jag vill dervid börja med det gamla gardet. Äras den, som äras bör!

Såsom jag redan förut påvisat, framträder som bäst den åldrige skalden *Z. Topelius* på bokmarknaden med förberedande samlingar till sina blifvande samlade arbeten. Redan för trenne år tillbaka utkommo hans lyriska dikter i förnyade upplagor; senaste jul afslutades den under rubriken »Vinterqvällar» samlade första kollektionen af skaldens noveller; som bäst äro under utgifning »Dramatiska dikter» och en ny illustrerad upplaga af »Fältskärns berättelser». Slår man allt detta tillsamman, så saknar man icke mycket af hvad de blifvande samlade skrifterna komma att innehålla. Medan skalden sålunda ånyo upplägger sina arbeten, återstår det endast för literaturhistorien att anvisa desamma deras rätta plats i de vittra häfderna. Någon kritisk framställning af Topelius' skaldekonst har hittills icke framträdt hos oss. Väl hafva enskilda af hans verk här och der i tidningar och tidskrifter blifvit recenserade, men någon nämnvärd syn på hans skaldeskap i dess helhet har ännu icke skådat dagen. En sådan, tror jag, kommer att i Topelius se en fullödig representant för nyromantiken, icke så mycket i den tyska form, hvari den är så väl bekant i Sverige, som icke fast mera i dess franska riktning, särskildt sådan denna angafs af Victor Hugo och hans eftertöljare. Väl ter

sig det romantiska hos Topelius i en något modifierad och resignerad form, men man möter dock så godt som öfverallt i hans skönliterära alster romantikens verld af oförsonade motsägelser: ytterligheter af känslosvärmeri och fantasteri, böjelse för natursymbolik och öfvertro, hug för det underbara och ovanliga, formens och innehållets öfverspändhet. Topelius skildrar med förkärlek psykologiska gåtor, så sällsynta och så stridande mot de vanliga motiven för menniskornas handlingar, att det endast finnes motstycken hos romantikerne. Det är ett skaldelynne, som mer känner sig draget till de olyckliga än till de lyckliga i samhället, som hellre skildrar vansinnets förtviflan än förståndets upplysning, som söker storhet och djup i förunderliga fixa idéer, och som sätter mera värde på trons löften än på andens strider och segrar. Det är som hos romantikerne en fantasi, hvilken liksom sväfvar på lina mellan himmel och jord, och hvad här tillkommer, är endast att tråden, som binder densamma vid himmelen, blir synlig. Romantikens hemlighetsfulla längtan, den »blå blomman», saknar man icke heller hos Topelius. Hvem erinrar sig icke det klangfulla omqvädet i sången på Roines strand:

»Sjunger, sjunger min långa längtan,
sjunger ensam på Roines strand.»

Äfven i novellerna möter oss denna samma längtan. Det är en fråga, heter det, som ligger i bottnen af alla forskningar, som går genom seklen och i tusende former ånyo återkommer för den sökande menniskoanden, och denna fråga är: »hvar? hvar? när skall jag finna ro?» Helst tager denna längtan sig form af en »utsträckt famn mot någonting bortomliggande, någonting som man söker och väntar utom den trånga gränsen af ögonblicket». Det heter, att evighetstankarna ensamma bestå i lifvets brusande ström och att det eviga lifvet är det enda, som kan fylla menniskans långa längtan. Huru förunderligt förenar sig icke här romantikens längtan med religionens löften! Vi kunna ytterligare spåra romantikens inflytelser i den symboliska, halft mystiska uppfattningen af naturen och dess förhållande till menniskolifvet. Menniskan är en spegelbild af naturen, och det kommande lifvets krafter ligga gömda i det närvarande, såsom det heter i Schuberts »Naturvetenskapernas nattsida». De döda tingen tyckas liksom få lif, de röra sig, sucka och frambringa hemlighetsfulla ljud; skuggor utan kropp skymta fram och likbleka ansigten uppenbara sig. Hvarje märklig tilldragelse är liksom förebådad af en komet, och menniskornas öde fastkedjadt vid någon hemlighetsfull talisman.

Vill man skåda all denna romantik öga mot öga, så behöfver man icke gå längre än till den nyligen afslutade novellsamlingen «Sägner i dimman», utgörande slutdelen af »Vinterqvällar». Den-

na krans af tio noveller, hvilka äro sammanställda till ett slags »Decamerone», erbjuder till sitt innehåll ingen annan enhet än den romantiska uppfattningen, som har tryckt sin prägel på det hela. Det är en kollektion af sällsamma historier, som läsaren här bjudes på. I den första tiondedelen mötas vi af två älskande, i hvilkas kärlekshistoria tvenne hallon spela samma mystiska rol som »konungens ring» i »Fältskärns berättelser» samt »konungens handske» i berättelsen af samma namn. Så hafva vi historien om »den evige studenten,» en »seklens vagabond», 240 år gammal, hvars kropp är liksom balsamerad af dammet i gamla böcker och manuskript och hvars ande hålles i exaltation genom en brinnande arkeologisk upptäcktsifver. Han jagar genom seklen efter en gammal foliant, och när han omsider får trycka pergamentsrullen mot sitt hjerta, dör han i samma ögonblick af glädje. Visar sig studenten kunna trotsa tiden, så förstår »Fröken Drifva» att trotsa sitt kön. Hon är manligare än den manligaste man. Det betyder ingenting för henne att klättra uppför de högsta berg eller att åka på skidor utför de brantaste brådstupor. Hon är en jägare, hvars lod aldrig felar sitt mål, en ryttare, för hvilken det är ingenting att tygla den vildaste häst, en kapplöpare, som icke har sin öfverman. Det betyder föga för denna björnunge att hejda en skenande häst eller att från isvaket uppdraga de drunknande. Som sådan är hon en förträfflig förberedelse till »lindanserskan», denna förkomna, förvildade varelse, med sitt »rotlösa, regellösa, ur hakarne fallna lif», som lider af sjelfmordsmani och från bron kastar sig i den stupande forsen, men som dock låter educera sig till en god hustru. Detta sker framför allt genom en naturläkarinna, en »klok gumma», som genom sina »underverk» kommer läkarens teorier på skam, i det hon äfven förstår att bota själen, medan läkaren endast vet botemedel för kroppen. Önskar man ytterligare vittneshörd om huru råmärkena flyta tillsammans i dessa sägner, så hänvisa vi till »Brita Skrifvars», sjömanshustrun, dottern till en daglönare, men med hedersbegrepp hemtade från chevaleriets riddarecodex. Att vi slutligen mötas af en novell, som behandlar den »magnetiska kraft, som under vissa förhållanden, i hvilka nervsystemets verksamhet är sjukligt stegrad, utöfvar ett stort välde på menniskorna», och der frågan om andars framkallande diskuteras, bör icke efter det föregående förvåna någon.

Att våra dagars läsare kunna draga känsel af dessa föråldrade motiv, beror framför allt på det sätt, hvarpå de äro framställda. Topelius har en berättaretalang, som hvarken blifvit öfverträffad eller upphunnen af någon annan hos oss. Det är ett konstant flöde, som rycker läsaren med sig. Härligare naturmålningar, än denna stil upprullar för oss, kan man icke begära, och äfven för känslornas svallsjö eger den uttryck, vexlande som vindkasten på en lätt krusad sjö. Denna stil trycker sin prägel på det hela, och

härtill kommer ännu den omständigheten, att Topelius är den ende novellförfattare af rang, som vår literatur för närvarande eger. På detta område, liksom på de flesta andra, gå vi och vänta på någonting nytt.

www.fbtool.com.cn

Den stora upplagan af *Fredr. Cygnaeus'* »Samlade arbeten», hvarom jag nämde i mitt föregående bref, har fortskridit så långt, att den första serien, innehållande Cygnaeus' historiska arbeten, numera föreligger afslutad i två band. Det är bekant, att förf., innan han egnade sig åt estetiken och literaturhistorien, hade idkat historiska studier samt bland annat under fem års tid fört historiens talan vid landets högskola. Han hade derunder fått tillfälle att såväl hemma som i utlandet bedrifva ifriga källforskningar och satt med materialier till omfattande historiska arbeten i sin hand, men då hans studier snart togo en annan riktning, var det senare endast på lediga stunder han sysslade med historien. Resultatet af dessa *lucida intervalla* föreligger nu första gången samladt, bildande en kollektion af sex monografier, af hvilka flere redan genom sin oafslutade form visa, att man här icke återfinner förf. på hans egentliga område. Det är så godt som uteslutande på den finländska historiens gebit förf:s studier röra sig. En gång har han i ett universitetspogram utkastat hufvuddragen af Finlands historia, men öfver hufvud är det i monografier han behandlar enstaka episoder ur densamma. De utförligaste och anmärkningsvärdaste utgöras af skildringar från det mångbesjungna sista finska krigets dagar, då eröfrarens hand slet bandet mellan Finland och Sverige. Cygnaeus är i dessa sina skildringar en Fänrik Stål på prosa. Striden framstår för honom i samma väldiga proportioner som för fänriken, och hjeltarne uppträda med en nästan homerisk högtidlighet. Det är fänrikens välsignelse och beundran förf. egnar den finska arméns trofasta, sönderskjutna fanor, »denna sjelfuppoffran utan hopp, denna död, härligare än lifvet.» Krigets offer, hvilka föllo under försvaret af äran och fäderneslandet, äro för författaren en helig återstod af dyra minnen, och det var, enligt honom, ett band af tro, sång och ära, som denna strid slet sönder. Gifver förf:s entusiasm för hjeltarne icke efter för fänrikens, så kan han ock godt täfla med honom i förakt för de fege. Så är t. ex. Klingspor för honom den andelösa »köttklumpen», »det finska krigets lumpne Mefistofeles»; han säger sig sjelf hata honom med hela innerligheten af sin kärlek till fäderneslandet, hvars högsta, heligaste intressen denne »skandalöst kompromitterat». Deremot hyser han värme för den af fänriken hånade konung Gustaf Adolf, och detta emedan denne konung menade bättre med Finlands folk än någon af hans företrädare. Cygnaeus hör nämligen till den grupp af historieskrifvare, hvilkas omdömen så godt som uteslutande dikteras af den patriotiska känslan, huru mycket de än försäkra, att den historiska sanningen är deras enda rättesnöre.

Cygnaeus' historieskrifning i dess bästa stycken ligger mellan den speciela krigshistorien och den idealiserande poetiska uppfattningen. Han har ett godt och vaket gehör för historiens poesi, och det är ofta med artistens fantasi han äfven konstruerar i historien. När han exempelvis i sin vidlyftiga och fängslande monografi öfver Joachim Zachris Duncker tecknar dennes karakter, går han tillväga alldeles som kritikern, då han analyserar en dramatisk hjelte; Duncker växer sålunda ut till en antik heros, i hvars lif »gudarnes afund» och »ödet» spela en ingripande och tragisk rol. Det är vidare hos Cygnaeus en heroisk lust att taga parti för en orättvist smädad. Med förkärlek utväljer han en sådan till föremål för sin framställning, och då ljungar han som blixten ned på den smädande parten. Så är skildringen af general Hans Henrik Gripenberg och konventionen i Seivis föranledd af nedsättande yttranden härom hos tvänne svenske läroboksförfattare, hvilka förf. förty affärdar som äreförgätne och usle bespottare. Denna högstämda vrede skulle verka som ett sublimt patriotiskt pathos, ifall förf. icke sjelf som oftast stode i ett så nära kausalförhållande till sina ämnen. Flere af förf:s varmast försvarade hjeltar hafva stått i skyldskapsförbindelse till den Cygnaeuska slägten, och man kan ej alltid värja sig från intrycket, att detta förhållande dikterat värmen och ifvern.

En sida, som icke får lemnas obeaktad, är den originela och geniala stil, hvarmed förf. rör sig på det historiska området. Förf. är alltid upplyftad af sitt ämne och skrifver med klappande hjerta och med hela sin själ. Hans stil är som en elektrisk gnista, hvilken oemotståndligt meddelar sig, hvilket medium den än måste passera. Än är det en focus, hvarigenom de högsta, ädlaste tankar strömma, än ett fullmättadt batteri, som urladdar sig med blixt och dunder. En särskild egenhet visar denna stil genom oupphörliga utvikningar från det speciella ämnet. Det är en hyperepisk stilart, som är benägen för en enorm latitud och som beständigt retirerar från det egentliga ämnet, liksom Klingspor vid åsynen af fienden. Som sådan trycker den en bestämd prägel på alstren af hans penna, hvilka i allmänhet äro ytterst lätt igenkänliga. Längre fram, allt efter som den nya upplagan fortskrider, hoppas jag blifva i tillfälle att beröra Cygnaeus' författareskap äfven på dess öfriga områden.

En samtida till Cygnaeus och Topelius var den nyligen bortgångne *Fredrik Berndtson*, efter hvars död en samling *Valda dikter* här utkommit. Dessa representera lika som Cygnaeus' historiska arbeten endast en sida af Berndtsons lifsgerning. Sin hufvudsakligaste betydelse egde den bortgångne som konstkritiker, och det är en tidigare period af hans lif till hvilken hans poetiska verksamhet hänför sig. Det var då ett ganska friskt vårligt källsprång, som dock snart sinade, en under rika förhoppningar an-

trädd vitter bana, som aldrig blef fullföljd. Flertalet af dikterna i denna samling äro från 1840-talet, då Berndtson i sina kalendrar *Necken* (1845—47, 1849) och *Fjäriln* (1851), samlade sina egna och decenniets framstående skalders färskaste produkter. Vid denna tid (år 1846) utgaf han ock ett häfte »Smärre dikter,» och från detta härrör mesta delen af det urval, som nu bjudits allmänheten i det posthuma verket af denne författare. För den nuvarande generationen, som hufvudsakligen kände Berndtson som konstkritiker och som författare till skådespelet »Ur lifvets strid», äro dessa dikter för det mesta nya bekantskaper. Hvad som dock genast kännetecknar honom äfven i dikterna är den formella ans, som utmärker alstren af hans penna. Det är en högst städad sångmö, klädd i lätt åtsittande silfverfjädrad korsett, med något stel, men prydlig hållning. I formelt hänseende uthärdar Berndtson godt jemförelse med sina samtida, ifall han icke öfverträffar flere af dem. Hvad innehållet beträffar, får man skärskåda detsamma under de två grupperna: allvar och skämt. Den förra är talrikare representerad, men åt den senare vore man frestad att gifva företrädet. De allvarliga dikterna sakna nemligen öfver hufvud ursprunglighet och friskhet. Det är för det mesta bekanta stämningar, tyvärr ofta nog instängda kammarfantasier. Sångaren jublar öfver vårens ankomst eller klagar öfver den kulna hösten, besjunger ensamhetens tysta glädje, blommornas fröjder, ungdomens och oskuldens drömmar, kärlekens sällhet och saknadens smärta. Det blott alltför vanliga poetiska vemodet med sorgen som utgångspunkt och en tärande längtan som slutstrof är äfven genomgående. Inspirationen är ofta matt, så att diktens skepp framdrifves af reflexionen, ja mången gång står sångaren tveksam, hvad han egentligen skall sjunga om. För det mesta är det idel känslostämningar, hvilka möta i samlingen, men äfven förekommer här och der någon liten genrebild. En större romanartad dikt i fyra afdelningar med reminiscenser från Runeberg ingår äfven i denna upplaga. Större intresse skänka i hvarje fall Berndtsons dikter på skämtets område. Föremålen för det än godmodiga, än bitande skämtet äro visserligen icke nya; det är de vanliga ämnena, ljusskyggheten, fåfängan, bördshögfärden, sällskapslifvet, hvars svaga sidor förf. ställer i komisk belysning. Men förf. eger en verklig komisk fond och en lycklig förmåga att afvinna saken dess löjliga sida, hans satir går aldrig till öfverdrift och den lediga och väl funna formen gör sig här förträffligt gällande. På detta område finnas flere dikter, hvilka måhända hafva beståndande värde, och de allra flesta kunna åtminstone ännu i våra dagar läsas med nöje. Skada blott, att utgifvarens stränga urval låter denna sida af Berndtsons lyrik framträda så ytterst fåtaligt representerad.

När jag från desse trenne representanter för ett förgånget tidskifte i vår literatur öfvergår till våra dagars debuterande författ-

tare, så vill jag denna gång särskildt uppmärksamma två bland dem, pseudonymen *Gånge Rolf* och *Ferdinand Wahlberg*, icke blott emedan desses senaste arbeten väckt mycket uppseende härstädes, utan ock emedan de hvar för sig sökt inslå nya vägar i vår literatur. Den förre framträdde till senaste jul med ett digert häfte *Dikt och drapa*, som framför allt vittnar om en ovanligt rik alstringskraft hos den ännu helt unge författaren. Under pseudonymen Gånge Rolf döljer sig en nyss blifven magister *V. K. E. Wichmann*, som i dessa dagar blifvit utnämnd till lektor i historia vid Nykarleby seminarium. »Dikt och drapas» innehåll härrör dock ännu helt och hållet från studentåren och återger på ett åskådligt sätt stämningen i vissa kretsar af den akademiska ungdomen, för hvilka flere direkte äro diktade. Med större anspråk uppträder ej heller denna digra samling. Den unge skalden qväder sjelf om sin ställning i detta afseende på följande sätt:

»Jag sjunger ej att som poet få blänka,
Jag söker ej »pluralitetens» pris.
Jag sjunger endast hvad *vi unge* tänka,
Vårt hopp, vår kärlek på vårt *eget* vis.»

Förf:s oförbehållsamma öppenhjertlighet gör det mycket lätt att komma underfund med denna ungdoms tankar och kärlek. Högljuddast för den till torgs kärleken till modersmålet. Derför är äfven för Gånge Rolf det svenska språket den kärlek, som gifver hans toner deras glöd. Det är öfver detta språk han jublar i sin sång; det är »palladiet kring hans hjerta.» En älskare kan ej skildra sin sköna i rikare färger än Gånge Rolf sitt modersmål. Det är ett tungomål för store andar, store skalder och store hjeltar. Det är Sveas stolta hjeltemål, ett språk af nordisk stam och klang af stål. Nya äro väl icke dessa epitet, men så är det väl icke heller dessa yttre företräden, som betinga den glödande kärleksförklaringen. Men detta språk är enligt skalden här dömdt till döden, dess toner att evigt förstummas; derför drager han sitt stål för detsamma, derför står han som en soldat i lägret, oförtruten på sin vakt; derför är det icke någon sångmö som Gånge Rolf egnar sin hyllning, utan ett sångarsvärd han svingar med unga, starka händer.

Är kärleken till modersmålet ursprungskällan för denna diktning, så sammanhänger dermed kärleken till den odling, som fått sitt uttryck på detta språk, och det folk, som talar detsamma. Ett hjeltespråk talas naturligtvis af en hjelteslägt, och det är denna yfverborna ättestorhet och mandom som tjusar skaldens sinne. Hvad är då naturligare än att detta folks bragder ända från hedenhös bli de tacksammaste ämnen för sången. Från »vapensångerna» är det endast ett steg till de s. k. »vikingsägnerna», eller

till de »bilder och ballader,» i hvilka den svenska historiens hjeltar och hjeltinnor förhärligas. De hafva dessa olika grupper sin förklaring i hvarandra, och då så är, då de alla äro betingade af för handen varande förhållanden, så vore det orätt att, såsom här på några håll skett, betrakta Gånge Rolf endast som en imitator af den götiska och Tegnérska skolans fornnordiska poesi eller ock rent af som en gengångare från vikingatiden. Mycken likhet i stämning och formbehandling förefinnes visserligen med den nämda skolan, men författarens egen individualitet gör sig äfven öfverallt gällande, och ofta äro de fornnordiska ämnena blott en omklädnad för ett helt och hållet modernt innehåll. Likaså litet är det förf:s mening att söka väcka den grå forntiden till nytt lif. Han vill icke, att man i våra dagar skall bära bila eller bloda böljorna i ledungatåg, men hvad han vill återupplifva är de fräjdade förfädrens mandom, hugstora hjertan och segraresinne. Det är genom andens idrotter han vill att vår tid skall täfla med förfädrens vapenbragder. Dessutom når hans synkrets vida utöfver gränsen för de fornnordiska bragderna. I sina »bilder och ballader» behandlar han med samma entusiasm ämnen äfven från andra länders och andra tiders sagohäfder. En annan fråga blir, huru mycket man vill att denna historiska balladpoesi, som ej utgöres af annat än poetiska omskrifningar af ett sagostoff eller ett historiskt innehåll, skall få gälla. Det förhåller sig väl dermed som med öfriga ämnen för den lyriska diktkonsten, att det sist och slutligen beror på den poetiska form, hvari innehållet uttryckes. Och just i detta afseende förråder Gånge Rolf sin stora poetiska begåfning. Han har väl icke uppfunnit någon ny form, men har alltid träffat den rätta, och rör sig vanligen med stor ledighet och en glänsande bravur. Hans poem förefalla ofta som produkter af en allt förglömmande inspiration, som, en gång satt i rörelse, verkar som en naturkraft, så att förf. ofta ej förmår iakttaga den nödvändiga koncentrationen. Ledsammare är, att förf. går till väga med en sorglös abandon, hvaraf menliga följder förmärkas såväl i versifikationen som i språkbehandlingen. Man kan ej vara säker på att icke i någon dikt en hel versrad saknas, och i språkligt afseende äro felen ändå mer graverande. Gånge Rolfs dikter behöfva, innan de se dagen, genomgås af en vänligt granskande och tuktande hand, men en sådan har icke kommit hans senaste diktsamling till del. Med allt detta och huru mycken omognad och öfverdrift ännu framträder, tvekar jag icke att framhålla denna diktsamling som en af de mest löftesrika, som på senare tider framträdt hos oss. Det kan vara ovisst, huruvida förf. kommer att fortgå i den riktning, han nu inslagit, men på hvilket område han än framdeles kommer att röra sig, tror jag att hans omisskänligt goda poetiska begåfning kommer att göra sig väl gällande.

Till denna nordiskt-skandinaviska riktning höra äfven på sätt och vis *Dikter* af *Germund*, hvilka samtidigt trädde i dagen, och under hvilken pseudonym skall dölja sig en yngre universitetsdocent. I motsats till den Gångeska Rolfska diktningen äro Germunds poesier alster af en talanglös dilettantism, och jag förbigår dem utan vidare, sedan jag inregistrerat dem i detta sammanhang.

Denna samma unga kohort, som med så mycken sjelfständighet och brinnande entusiasm bryter lans för sina ungdomsideal, har äfven erhållit sitt eget organ i den literära ströskriften *Verdandi*, hvaraf ett häfte sett dagen. Verdandi vill utgöra »en, om ock anspråkslös, föreningslänk mellan Finlands svensksinnade ungdom» samt söka skildra »denna ungdoms arbete och hopp, dess drömmar om framtiden och dess minnen från forntiden, dess sorger och glädje, dess strider och ideer». Innehållet i första häftet utgöres som i julkalendrarne af en samling utkast på vers och prosa. Bland vitterlekarne möter oss åter Gångeska Rolf med tre dikter, och dessutom finnas flere enstaka poem af olika pseudonymer. Till det skönliterära området höra vidare två novellartade skildringar «Yrväder» af *X* och »Muskelmannen» af —*nn*—. Den förra utgör en poetiskt hållen text till J. Tiréns tafla, »De vilsegångna, scen från Lappland», hvilken sommaren 1882 skall hafva varit exponerad på konstutställningen i Sundsvall, och hvaraf en fotografi ingår i senaste årgång af folkkalendern »Svea». »Muskelmannen» är en med talang utkastad »studie efter naturen», som handlar om ett målareämne som lider skeppsbrott såväl på konstens som lifvets bana. Såväl hufvudpersonen som öfriga figurer äro direkte afkopierade från verkligheten, och särskildt har en gammal löjlig konstkritiker härstädes blifvit föremål för en lätt persiflering. — Från området för de unges studier ingå i första häftet två halft vetenskapliga uppsatser »Om språkelementet i den abstrakta musiken» och »De hufvudsakliga omständigheter, som bilda folkkaraktären». Verdandi torde äfven hafva försäkrat sig om bidrag från Sverige och Danmark, ehuru sådana ännu ej ingå i första häftet. Dess utkommande är för öfrigt ej bundet vid någon bestämd tid.

Af *Ferdinand Wahlberg*, för hvars fyraakts-skådespel »Samhällsuppfostran» jag redogjorde i mitt senaste bref, har sedan dess icke mindre än trenne nya arbeten utkommit: en berättelse och två skådespel. I sin berättelse *De kärleksrike* debuterar förf. på ett för honom alldeles nytt område, och arbetet har kraf på en viss uppmärksamhet såsom varande det första försöket att i vår literatur införa den moderna verklighetsdiktningen äfven på romanens område. Genom sitt ämne väckte berättelsen dessutom vid tidpunkten för sin utkomst ett utomordentligt uppseende, och den står i samma afseende ensam i vår literatur. Redan sjelfva namnet sqvallrar på sätt och vis om bokens innehåll. Det firas i boken en »Gründerfest» med anledning af stiftandet af en ny affärs-

firma Sörenson & Roth. Denna vigtiga händelse högtidlighålles med splendid middag, musik, champagne, tal och jubel. Sinnesstämningen blir upprymd. En af sällskapet vänder sig till grosshandlaren Sörenson med följande ord: »Vet du, Sörenson, hvad som är orsaken till att Roth är en så frisinnad man? Jo, ser du, grunden till Roths och allas vår liberala verldsåskådning är att sökas i vår kärleksrikedom, vi älska icke blott en sysselsättning, utan alla, som skänka oss nöje eller penningar; vi älska icke blott ett vin, utan all drufsaft, som eldar vårt sinne, vi älska icke en qvinna, nej alla, är det inte sant, mina herrar? — »Ja, ja,» biföll enhvar och det beslöts, att man skulle till minne af stundens fröjder prägla en penning af guld med inskription: »De kärleksrike», i upphöjda, rödemaljerade bokstäfver, och denna skulle enhvar af de närvarande bära.» Af denna förklaring på berättelsens namn kunde man lätt förledas till antagandet, att det här handlar om något gille eller någon förening, som skrifvit den fria kärlekens banér på sin fana. Men så är icke fallet, lika litet som nämda bolagsfirma eller det glada middagssällskap, som låter prägla åt sig en medalj öfver kärleksrikedom, vidare träda i förgrunden i skildringen. Som representanter för detta nya evangelium »kärleksrikedom» uppträda egentligen i berättelsen tvänne unge män, hvilka redan inträdt i äktenskapet och således svikit det ofvan proklamerade programmet. Deras kärleksrikedom förvandlas följaktligen till en sofistisk ursäkt för otrohet i äktenskapet, hvilken ursäkt man beskylt förf. för att låta för mycket gälla. Då berättelsen emellertid skoningslöst uppvisar konseqvenserna af ett sådant dubbellif, torde förf:s mening i detta afseende kunna anses vara räddad, men det är dock en sak, som är tvetydig och lemnat rum för olika uppfattning. De bägge hjeltarne visa sin öfverflödande kärleksrikedom på olika sätt. Den ene underhåller och besöker utom hemmet en mätress; den andre ingår tvegifte under falskt namn och på annan ort samt uppehåller sig en del af året hos den ena hustrun, en annan del hos den andra. Hela berättelsen utgör nu en parallel mellan dessa olika slag af kärleksrikedom, och det ser ut som om förf:s sympatier skulle vara på bigamistens sida, som om hans bok skulle vara en protest mot den allmänna meningen och lagen, som strängare bestraffar tvegiftet än mätressväsendet. Dertill kan visserligen anmärkas, att bigamisten erkänner sig vara brottslig och anklagar sig sjelf inför domstolen, men här gäller det mera graden af brottslighet, och förf. gjuter liksom ett försonande skimmer öfver katastrofen. Måhända beror dock förf:s sympatier på de olika karaktererne. Bigamisten är nemligen från början skildrad som en långt mer tilltalande person än den andre, som hela tiden uppträder högst brutalt och frivolt. Medan denne med berådt mod bedrager sin hustru och skryter deröfver, synes bigamisten liksom viljelöst drifvas af omständigheternas makt.

Han är en lekboll i ödets hand. Äfven är att märka, att bägge dessa äktenskap icke äro byggda på den rätta grunden, ty af en verklig kärlek fins ej något spår i »De kärleksrike.» Det är en inhuman njutningsfilosofi, hvaråt boken alltigenom gifver uttryck, men den visar äfven hvart en sådan leder. Att en bok med slikt innehåll bjuder på många motbjudande scener, är sjelffallet. En af de mest stötande är i sjelfva slutet, der bigamistens hustrur ingå försoning och lofva gemensamt älska den brottslige. Denna scen är väl ock i hög grad osannolik, och samma fel, som kanske är det svåraste en realismens representant kan göra sig skyldig till, vidlåder äfven skildringen af tvegiftet, hvilket man knapt kan tänka sig tillkommet på sätt i boken skildras. Förf:s stil är ganska ledigt hållen, men den saknar dock de geniala egenskaper, som skildringen af ett så delikat ämne tyckes förutsätta. Boken blef också mycket ogynsamt mottagen härstädes på de flesta håll. Jag tror dock ej, att man här är fiendtligt stämd mot den moderna realismen, der den uppträder med yrkande på sanning och natur i konsten; men der den visar sin frånsida, naturalismen, genom val af motbjudande ämnen och en tvetydig tendens, der finner man sig manad att höja protester mot densamma. Derför har också kritiken här varit så litet kärleksfull mot »De kärleksrike.»

Ett lyckligare val af ämne har förf. gjort i sitt tvåaktsskådeskådespel *Hörnstenar*, som senaste vår uppfördes på svenska teatern härstädes och samtidigt utkom i tryck. Handlingen går ut på att ådagalägga, att den framtidsbyggnad, som icke uppföres på sanningens fasta »hörnstenar,» hvilar på lösan sand. Styckets hjelte, doktor Georg Fredby, är en man med goda intentioner, men af ett egoistiskt skaplynne. Han smider en hel hop högtflygande framtidsplaner. Han skall gifta sig med stadens rikaste flicka, han ämnar uppsätta en egen tidning för att skaffa sig en inflytelserik samhällsställning och bäras upp till styrelsetaburetten. Men mannens antecendentia äro sådana, att alla dessa stora planer snart gå i qvaf. Medan han gör den rika fröken Gerens sin kur och anhåller om hennes hand, är han redan sedan lång tid tillbaka trolofvad med ett annat fruntimmer. Brölloppsdagen är redan bestämd, då fästmannen af förekommen anledning återsänder sin ring och derjemte erbjuder brudens fader som godtgörelse en check på 5000 mark, till på köpet utställd af hans blifvande svärmor fru Gerens. Genom tillfälliga omständigheter får fröken Gerens reda på allt detta just samma afton hennes förlofning med Fredby skall eklateras. Konflikten tillspetsas derigenom att Fredby å sin sida genom en beställsam tant fått reda på ett för resten alldeles falskt rykte, att hans tillkommande under vistelse utomlands haft någon kärleksaffär i Paris. Emellertid följer en uppgörelse mellan de unga. När Fredby framkommer med sin anklagelse, låtsar hon

som den vore sann. Med förtviflan knäfaller hon inför sin fästman och besvär honom att icke derför förskjuta henne. Och då han nu framsträcker handen för att upplyfta henne och tillbjuda henne sin förlåtelse, stöter hon honom med förtrytelse tillbaka, företer bevisen på hans brottslighet och förevitar honom den hjertlösa egoism, som är driffjädern till allt hans görande och låtande. Fredby står förödmjukad inför sin fästmö, men han lofvar resa sig och börja på nytt. När han lemnar scenen spörjer han: »Skall du återgifva mig din kärlek?» Hon svarar dertill: »Måhända.» Dermed slutar stycket. Hela pjesen tenderar till denna effektfulla brytningsscen, mot hvilken dock är att anmärka, att den krigslist, som fästmön tillgriper för att demaskera sin ovärdige fästman mera är ett teatergrepp utan någon hållbar motivering. Sjelfva det rudiment af en försoning, som slutet erbjuder, är här föga på sin plats. Mera tillfredsställande hade en fullständig brytning varit. Äfven karaktersteckningen särskildt hvad hjelten i stycket vidkommer har sina svaga sidor, och personerna falla ofta ur den från början angifna själstonen. Lägger man härtill den något tröga utvecklingen i början af pjesen, så kan man godt förstå den ringa lycka, som stycket gjorde på scenen, der det icke blef mycket uppmärksammadt af publiken. I plananläggning och delvis äfven i utvecklingen förråder stycket emellertid framsteg på ett område, hvarpå förf. rör sig med så stor ifver.

Omedelbart på »Hörnstenar» följde »*De båda Armfeltarne*». Då här föreligger ett romantiskt skådespel med ämne ur historien och dertill ännu versifierad dialog, så vill man knapt tro sina ögon, då man ser förf:s namn på titelbladet. Det finnes också intet samband mellan detta stycke och de två tidigare nämda af samma hand, det är en skilnad dem emellan, som man icke kan förstå, ifall man icke känner, att »De båda Armfeltarne» i sjelfva verket är ett redan äldre stycke, som skrifvits för flere år sedan, ehuru det nu först, då förf. fått vind i seglen, befordrats till trycket. Pjesen är ej heller afsedd för den stora allmänheten; den är nämligen tryckt i en inskränkt upplaga, som ej finnes tillgänglig i bokhandeln. För öfrigt utgör stycket ett nytt försök att dramatiskt behandla det sorgligt rycktbara Anjalaförbundet, som redan försatt så mången förf. i ett tragiskt pathos. Här träda i förgrunden de båda Armfeltarne, den ene Karl, generalbefälhafvaren öfver finska armén, den andre Gustaf, hans brorson, öfverste för en afdelning af kungens armé. De tillhöra, ehuru nära anförvandter, motsatta läger. Karl Armfelt träder i spetsen för de upproriske, medan Gustaf oaktadt alla öfvertalningsförsök blir konungen orubbligt tillgifven. Konflikten ökas derigenom, att Gustaf är trolotvad med sin kusin Märta Armfelt, som nu förelägges att välja mellan sin far och sin fästman. En tillfällig brytning inträder mellan de unga, men stycket slutar dermed, att upprorsförsöket misslyckas,

Karl Armfelt blir fången och Gustaf och Märta försonas och återfå hvarandra. Att här ingå i en kritik af stycket, kan icke komma i fråga. Det är hopsatt efter äldre mönster och förefaller därför gammalmodigt. På den ganska skickligt versifierade dialogen är rätt mycken talang förspild.

Jag skrifver detta bref med den inom kort förestående julmarknaden inför ögonen. Att döma af hvad som kommit till mina öron, torde detta år liksom det föregående komma att räknas till de magra. Man talar om en ung debuterande lyriker af begåfning och om en ny roman jag vet icke af hvem. Och detta är allt. Måhända har dock julmarknaden förbehållit sig några surpriser, hvarom icke sqvallras på förhand. *Qui vivra, verra.*

Arvid Hultin.

www.libtool.com.cn

Literatur.

Dikter på vers och prosa, af *August Strindberg*. Stockh., Alb. Bonniers förlag. Pris: häft. 3,25; inb. i clothb. med guldsn. 5,25.

Denna länge bebådade och på förhand uttrumpetade diktsamling lär näppeligen kunna läsas annat än, lindrigast talt, med mycket blandade känslor, såsom jag vågar tro, icke ens af författarens närmaste meningsfränder, af hans eljes mest entusiastiska och högljudda beundrare. Sådana utgjutelser af frenetisk ilska, parad med den råaste, mest ohöljda cynism i tanke, bild och ord, som man träffar på här och hvar, exempelvis och i all synnerhet i dikterna *Urarfva*, *Lokes smädelser*, *Idealistkritik* och *På Nikolai ruin*, sakna dess bättre — åtminstone såvidt anmälaren har sig bekant — hvarje värdigt motstycke i nutidens skandinaviska literatur. Det skulle då möjligen vara ett eller annat stycke i Karl Gjellerups diktsamling »Rödtjörn», men Gjellerup öfverträffas i ifrågavarande hänseenden vida af August Strindberg. Man har svårt att föreställa sig, att dylika saker kunna vara ämnade för någorlunda bildade läsare, och man kan icke undgå att förvåna sig däröfver, att de kunnat finna en förläggare. Men hvad skall man då säga, när man finner dem i praktband, som tydligen äro beräknade för boudoiren och salongsbordet?

För literaturkritiken synas mig dikter sådana som de nyss nämda ega på sin höjd ett patologiskt intresse. Och i än högre grad gäller detta om den fullkomligt ursinniga lofsången till dynamitens ära, som bär den något krystade titeln *Folkupplagan*, en dikt, hvarigenom förf. — om han eljes finge tagas på orden — offentligen proklamerat sin — teoretiska — anslutning till den nihilistiska terrorismen. Visst har hr Strindberg städse framträdt och med förkärlek framhållit sig själf såsom »vensterman» ej mindre i socialt och politiskt än i literärt hänseende; men på sista tiden tyckes han hafva gjort till sin uppgift bland annat att förtjäna sina sporrar såsom frasradikalismens *enfant terrible*. Till stöd för detta omdöme må ytterligare hänvisas t. ex. till hans redan i flere tidningar tryckta »intåg i Kristiania», hvilket i samlingen har sin plats såsom n:r 2

i diktcykeln *Landsflykt*. Det är möjligt att dessa utfall — för att icke säga invektiv — mot Norges hufvudstad, dess universitet, regering och ämbetsmän skola slå an på en eller annan fanatiserad dyrkare af den suveräna folkviljan, men helt säkert är detta slags poesi alt för mustig för att kunna på allvar gillas ens af den mest utpräglade vänsterman, förutsatt att han icke låtit en blind partiyra beröfva sig all besinning och all känsla för vanlig anständighet.

Det är en gammal bekant regel, att det icke är rådligt att hälla nytt vin i gamla flaskor; och förmodligen är det någon dunkel känsla häraf som förmått hr Strindberg att kläda en stor del af sin sångmös alster i en drägt, som är föga mindre ny och öfverraskande än de djärfva, hugstora tankarna.

Archilocum proprio rabies armavit iambo. Hr Strindberg har väl icke låtit sitt »stora sköna hat» inspirera sig till att skapa något nytt versmått, men så har det till ersättning gifvit honom mod och kraft att sätta sig öfver alla versmåttets fordringar. Det må ursäktas anmälaren, om han, förledd af bokens titel: »Dikter på vers och prosa», mer än en gång under läsningen däraf, genom en besynnerlig idéassociation, kommit att tänka på den berömde man, om hvilken skalden berättar, att »någon gång hans vers var prosa». *Sans comparaison* i öfrigt! Men saken är den, att jag icke lyckats att få fullt klart för mig, i hvilken mening benämningen »dikter på prosa» här skall tagas, eller med andra ord, huru mycket af bokens innehåll förf. själf vill räkna för att vara skrifvet på vers. Den nyss omtalade cykeln »Landsflykt» t. ex. ser onekligen vid ett flygtigt påseende ut som vers, men är faktiskt ingenting annat än prosa, hackad sönder i små bitar. Af hvad man plägar kalla bunden form finnes där icke ett spår. Att rimmet fattas är ju ingen nyhet, och att här och där en versfot utlemnas, när en författare finner sin tanke »betyda mer» än så, äfven sådant har man sett förr och det kan väl i nödfall ursäktas; men hvad som värre är, det är att det i hr Strindbergs dikter mångenstädes torde vara hardt när omöjligt att upptäcka ens en tillstymmelse till någon fast rytm, äfven med de liberalaste principer i detta afseende

Det allra osmakligaste är emellertid, att förf. i sitt förord helt nonchalant skryter med sin förmåga att skrifva dålig vers, framhållande, att detta skett med full afsigt och ingalunda berott af okunnighet om metrikens lagar. Ville man vara elak, kunde man visserligen få en anledning att i någon mån betvifla, huru vida det är så alldeles helt med den saken, då man hör honom i samma andedrag tala om »en någorlunda färdighet i fingerräkning» såsom tillräcklig för att kunna kontrollera en rads fullmetrighet. Men då han likväl på sina ställen gifvit prof på att han, när han på allvar vill, verkligen också kan behandla den metriska formen icke blott oklanderligt, utan stundom t. o. m. ganska ledigt, så vill man gärna tro, att bristerna i detta hänseende

härröra hufvudsakligen af vårdslöshet, i förening med en inneboende lust att trotsa alla traditionella regler, så mycket hällre som han öppet uttalat sitt suveräna förakt för versformen såsom varande egnad endast att »slå tanken i onödiga fjettrar, hvilka en nyare tid skall bortlägga.» Han går altså vida längre än Henrik Ibsen, som nyligen uttalat en liknande åsigt, men endast med afseende på versformens användning inom det dramatiska området. Och när man så frågar hr Strindberg, hvarför i all verlden äfven han äflas att skrifva vers, sålunda mot bättre vetande skattande åt en gängse fördom, ja då har han till hands följande mystiska förklaring: »Denna gång den utmanande har jag måst begagna de vapen motståndaren behagat välja». (Se förordet). Begripe det den som kan!

Den föreliggande samlingen omfattar dikter af mycket olika art och mycket ojämt värde. Den består af fyra delar, af hvilka hvar och en egentligen utgör ett helt för sig med sin särskilda rubrik, afsedd att antyda dess allmänna karaktär eller åtminstone likasom på förhand anslå en viss stämning, som klingar igenom alt hvad som faller under den rubriken. Den första och största afdelningen bär sålunda namnet *Sårfeber*, en mycket träffande benämning, genom hvilken i själfva verket förf. själf — med eller utan afsigt — gifvit vid handen, att hit hörande dikter böra bedömas patologiskt, något som jag med afseende på några få ibland dem redan haft tillfälle att anmärka, och som vinner ökad bekräftelse under läsningen af den tämligen långa inledningssången: *Biografiskt* — en dikt som med alt sitt febrila patos obestridligen är ett präktigt bravurstycke med flere glänsande partier. För hr Strindbergs egen skull kan man emellertid icke undertrycka den förhoppningen, att han måtte skaffa sig värdigare föremål att besjunga än att, i likhet med den sjuke på hospitalet, ständigt och jämt yra om sina egna sår. En sådan sysselsättning kan bestämdt icke i längden vara hälsosam för skaldens personliga utveckling; och hans feberdrömmar äro i allmänhet af en sådan beskaffenhet, att de helt visst icke skola öka hans anseende som skald och skriftställare. Ty väl finnes där nog och öfvernog af »den våldsamma energi» och »den bittra ironi», och något äfven af den »hänsynslösa qvickhet», som en ung literaturkritiker nyligen funnit utmärka redan hans förstlingsarbeten. *) Men kvickheten, där den finnes, är merendels altför plump och grofkornig för att kunna hälsas med bifall; ironien hvilar altför genomskinligt på ett underlag af sårad författarfåfänga och rent personlig hämdlystnad, som måste göra ett vidrigt intryck på hvarje opartisk läsare; och när den våldsamma kraften, i sitt bemödande att bryta sig väg »brutalement», i »Lokes smädelser» skrufvar upp sig till ett slags himmelsstormande titanisk hädelse, profeterande om Ragnarök och åkallande den store

*) Gustaf af Geijerstam: *Ur samtiden* s. 170.

«verldsförstöraren», så kommer detta åtminstone bra nära gränsen till det komiska, hvilket som bekant alltid verkar befriande. Det sist sagda eger sin tillämpning icke mindre på den gränslösa självförgudning, som röjer sig däri, att minnet af Gustaf II Adolfs hjältedöd kan gifva anledning till betraktelser sådana som följande, hvilka värdigt afsluta diktcykeln *För tankens frihet:*

«Så för sin tro han lifvet gaf,
Men äran fick han dock behålla,
Och hopen vandrar till hans graf
Med hopp om att se liket trolla.

Jag vet en man som för en annan tro
Fick ge sin ära men behålla lifvet,
Och hopen ger sig ingen ro,
Förrän hans lif är sönderrifvet.

Hvad är för konst att smakfullt dö
Och på en katafalk få krona bära?
Nej då är svårare att slita spö
Och dras med lifvet utan ära.»

I visst afseende kunde man för öfrigt finna ett motstycke härtill längre fram i hoken (s. 133), där förf: uttalar sin sympati för Nordsjön såsom varande «en misskänd storhet, misskänd som han» — d. v. s. liksom hr Strindberg själf.

Dikten *Urarfva* utgör en ljungande straffsång adresserad till våra fäder, som «svärmade och höllo tal» och «söpo sig till ett försvarligt hull», lemnande åt oss att «gnaga idealet» o. s. v. — dikten innehåller delvis sådant, som icke anständigtvis låter citera sig. Och i det närmast därpå följande stycket *Sångare!* går det än vidare ut öfver samma äldre slägtes praktiska lefnadsvishet och ästetiska åskådningssätt, hvarvid förf. får tillfälle att i den moderna naturalismens namn inskärpa den läran, att «det fula är sanning» — en lära, hvaraf man måste medge, att han själf, i sitt författarskap, mer än en gång icke skytt att draga ut ända till den sista konsekvensen. Af öfriga hit hörande stycken äro de flesta lika simpla som rent ut sagdt tarfliga; och det torde icke vara för mycket sagdt, att det inom hela den ifrågavarande gruppen icke finnes mer än en enda dikt, som kan göra anspråk på något högre värde i poetiskt hänseende, nämligen den redan omnämda inledningssången. Måhända kunde dock det lilla stycket *Esplanadsystemet* här förtjäna en *mention honorable* för sin rätt osökta epigrammatiska afslutning.

Med dessa sårfeberfantasier nära befryndad i syfte och anda är den tredje afdelningen: *Stormar*. Hvad man får till lifs under

denna rubrik, synes vara åtminstone till allra största delen hopkommet under åtskilliga resor till lands och vatten. Mer än hälften upptages af den ofvan nämda serien «Landsflykt». Man finner här en och annan drastisk skildring, t. ex. en kafé-interiör från Stockholm, en scen på däcket af en ångbåt i Nordsjön, men hvad som gör att man har svårt för att rätt njuta af dessa skildringar, det är att de sakna hvarje skymt af godt lynne. Det mesta af «Stormarnas» innehåll utgöres emellertid af satiriska och pessimistiska betraktelser öfver allehanda förhållanden hemma och i utlandet, ja t. o. m. öfver *En solnedgång på hafvet*, äfvensom deklamationer, fulla af hat och hån och kraftord, mot allehanda folk i nutiden och forntiden, mot kungar och ämbetsmän — «lagvrängare och lakejer» som de senare kallas — mot det stolta Albions grossörer och «sanna, strumpstickande thé-vattensqvinnor» och mot all verldens prester; och detta mestadels i en form, hvilken, såsom ofvan framhållits, näppeligen kan med fog kallas versifierad. Hvad som faller mest i ögonen torde vara en utpräglad mani för besynnerliga — och stundom onekligen ganska lustiga — ordsammansättningar, sådana som «resehandboksförtalade Nordsjö», «Läsning-för-hems-uppfostrade, Blasieholmskonfirmerade, pensionsutsluppna bleksotspatienter», «eftersjösjukshungrig», «drickspengshektisk», «nyliteratur-oundgänglig», «nutidssträfvande hjert-elände», «hjertfels-hjerta» o. s. v. i oändlighet, hvilket alt lifligt påminner om det slags telegramstil, som gjort till sin uppgift att säga så mycket som möjligt i det minsta möjliga antalet ord. Hvem har icke t. ex. på en eller annan «politisk knut» läst om «ryssrustningsrykten» m. m. dyl.?

De stycken, hvilka samlats under den gemensamma öfverskriften *Ungdom och ideal*, hafva fått sin plats sist i boken, ehuru de äro betydligt äldre än sina syskon. De förskrifva sig nämligen från perioden 1867—1872 och tillhöra således ett tämligen tidigt skede i hr Strindbergs författarelif. I sitt märkliga förord betecknar han dem själf såsom «underhaltiga poem» och säger sig hafva passat på tillfälle att låta trycka dem «icke för att bereda något poetiskt nöje, utan endast för att lemna några källor till sin (min) inre biografi». Under sådana omständigheter har man ju ingen rätt att förundra sig däröfver, om man skulle finna dem skäligen omogna och vitnande om en viss ungdomlig grönska. Åtminstone ett par af dem äro rena tillfällighetsvers. För öfrigt är det betecknande nog, att denna afdelning börjar med en elegisk dikt med titel *Kärlekssjukan* och slutar med en satir i den frivola genren, benämd *Sic!*

Jag har med afsigt sparat till sist den andra afdelningen, benämd *Högsommar*, emedan den är utan all jämförelse det bästa i hela samlingen, från hvars öfriga innehåll den skiljer sig i mångt och mycket. Den omfattar ett längre stycke på blandad vers och prosa med titel *Solrök* och fem smärre dikter. Men bland de sistnämda finnas åtminstone två, som anmälaren icke tvekar att be-

teckna såsom verkliga perlor af bestående värde, nämligen *Högsommar i vinter* och *Lördagsqväll*. Man vore färdig att förlåta hr Strindberg många literära synder för dessa två små dikters skull, i hvilka han visat, hvad han kan åstadkomma, när han åtminstone för en stund vill glömma sitt groll och sina sår för att i stället ge uttryck åt de bättre känslor och de noblare instinkter, som röra sig i djupet af hans själ, men som icke få komma till tals i dessa mer eller mindre självförvållade febrdrömmar, hvilka i grunden äro ingenting annat än alster af ett abnormt och farligt självplågeri, af en osund — och ej så litet sentimental — självåskådning och ett omanligt klemande med det egna lilla jaget och dess små intressen. Med afseende på båda de nyss nämda dikterna har det uppenbarligen sin fullaste tillämpning hvad förf. annorstädes (i sin «Idealistkritik») yttrar med tydlig syftning på sig själf:

«Så går han stad och skrifver
Hvad lifvet vackrast har,
Sitt hjerteblod han gifver,
Det bästa han har qvar.»

Och man kan icke annat än lifligt och uppriktigt önska, att «härnäst när han vill skrifva ur hjertat en idyll» — att han då för all del icke må sätta i verket sin hotelse om att själf vanställa den vackra stramaljen genom att «sy in den i tyll» eller «strö fluggift» omkring den.

«Solrök» är en skärgårdsidyll, uppburen och genomandad af hastigt växlande stämningar. Likasom i de nyss nämda båda smärre dikterna, så utgöres väl äfven här grundtonen af en varm och lefvande känsla för naturens och familjelifvets skönhet, men vid sidan häraf löper äfven en annan föga mindre stark ton, som skvallrar om ett sjukt sinnes dystra misantropiska stämning — eller rättare, denna sistnämda stämning korsar oupphörligt och blandar sig med den först nämda på mångfaldigt sätt, än såsom ett skorrande missljud, än åter mera som en vek, melankolisk suck. Ungefär detsamma kunde väl äfven uttryckas så, att det är förf:s reminiscenser från vintermånadernas publicistlif i staden som här och hvar kastar in sina mörka slagskuggor öfver den eljes ljusa sommaridyllen — reminiscenser, som icke kunna vaggas till ro, men endast för ett ögonblick blåsas bort af den friska hafsbrisen.

Naturmålningarna från land och haf, i bunden och obunden form, äro naturligtvis ypperliga, likasom alt hvad som i den vägen flutit ur samma penna. — Men dessa naturmålningar ge en osökt anledning att afsluta denna redan nog långa anmälan af hr Strindbergs sista opus med några allmänna anmärkningar rörande hans stil och författarskap i dess helhet.

August Strindberg plägar ju ofta räknas och tyckes vilja själf räkna sig än till den realistiska än åter till den s. k. naturalistiska skolan. Och utan tvifvel har han åtskilligt gemensamt med båda, med den sist nämda framför alt annat sin öppet erkända och här ofvan redan vidrörda förkärlek för «det naturligt fula» (jmfr dikten *Min vän och jag*). Icke dess mindre, om det nu är nödvändigt att klistra på honom en etikett på -ist, så torde det vara allra mest träffande och karaktäristiskt att kalla honom literär *impressionist*. En naturalist af rent vatten är han åtminstone icke, för så vidt eljes med naturalism i konsten skall förstås, hvad skolans egna koryféer hälst föra i skölden — eller åtminstone i munnen, nämligen en sträfvan att skildra verkligheten och lifvet *fullt objektivt*, d. v. s. lugnt och opartiskt och med en viss episk bredd. För en sådan uppgift är hr Strindberg mycket för subjektivt anlagd. De nyss nämda egenskaperna återfinnas icke ens i hans naturskildringar, hvilkas allmänt erkända förträfflighet alideles icke beror af något minutiöst detaljstudium, af ett jämt och lika omsorgsfullt utförande af taflans alla delar, men som fast mera hämta sin styrka och sin förnämsta dragningskraft från en viss rask och träffsäker abandon i konturteckningen i förening med en eminent förmåga att ställa i bjärt belysning just den sida af saken, som slagit an på honom själf eller som han af en eller annan anledning för tillfället älskar att framhålla. Man läse för jämförelsens skull t. ex. de första sidorna af den danska novellen »Mogens», af J. P. Jacobsen.

Och gäller det åter att skildra sociala förhållanden — eller rättare missförhållanden, då är hr Strindberg som bekant alt annat än opartisk och allsidig, då blir hans författarskap alt igenom i högsta grad *tendentiöst*, och detta visserligen fullt medvetet och afsigtligt — han har ju för länge sedan med lidelsefull ifver kastat sig in i hvad han själf kallar «verldsförbättrarbråket» (se «Min vän och jag»). Och att utan vidare klandra honom för *detta* kan naturligtvis icke komma ifråga. Så mycket mindre som det *i viss mening* gäller om snart sagdt hela nutidens skönliteratur, att den är eller åtminstone för hvarje dag som går blir alt mer och mer utpräglad tendensdiktning — en regel, hvarifrån den moderna naturalismen, i trots af egna och andras försäkringar, för ingen del bildar något undantag, allraminst Zola själf. *) Med andra ord, man har så småningom alt mera allmänt lärt sig att inse och erkänna, att det gamla romantiska valspråket: *konsten för konstens skull* uttrycker endast en half sanning, och att det för den skull åtminstone *kan* fattas och tillämpas så, att det blir falskt och vilseledande. Och framför alt är det enligt anmälarens oförgripliga mening alldeles orimligt att fordra af en *skald*, att han skall skildra

*) Vare detta sagdt i förbigående med anledning af G. af G:s påstående om motsatsen. — Ur samtiden s. 174.

sina medmänniskors lif och öden, deras glädjeämnen eller sorger och de förhållanden, hvaraf dessa mer och mindre direkt betingas, endast såsom en fullkomligt opartisk åskådare, eller såsom man från visst håll plägar formulera sitt yrkande, att han skall kunna med psykologens kalla vetenskapliga lugn vända ut och in på sina hjältars och hjältinnors själslif och dissekera sönder det samma, i syfte att sålunda bringa i dagen några af dess innersta driffjädrar, lifsvilkor eller utvecklingslagar. Utan tvifvel är äfven en sådan sysselsättning mycket både nyttig och nödvändig, men omedelbart åtminstone har den föga eller intet att skaffa med skaldens egendomliga kallelse. — Kort och godt altså: om ordet får tagas i en någorlunda vid bemärkelse, synes det mig ingalunda vara ett fel utan snarare tvärt om, att det finnes något slags tendens i dikten. Men det är en stor skillnad på tendensdiktning och tendensdiktning. Därvid kommer visserligen, å ena sidan, mycket an på tendensens egen beskaffenhet, men också mycket, å andra sidan, på ett mer eller mindre, på det sätt hvarpå den framträder och gör sig gällande, huru diktaren förhåller sig till densamma, om han förmår att beherska den eller själf i sin ordning beherskas däraf o. s. v. Men i stället för att här försöka mig på någon utredning med egna ord af dessa och dylika delvis ganska kinkiga gränsbestämningar, vill jag hällre till hr Strindbergs begrundande hemställa ett yttrande i ämnet af den åtminstone tillräckligt utpräglade «vestermannen», Georg Brandes, i hvars arbete öfver *Den romantiske skole i Frankrig* (Kjøbenh. 1882) kan läsas följande: «Hvad man har fordømt som Tendens, er ikke andet end Aarhundredets Aand, dets Ideer, og disse Ideer ere i Længden al sand Poesis Livsblod. Hvad man i Poesiens egen Interesse maa fordre, er kun at Aarerne, i hvilke detta Livsblod ruller, og som gjerne maa sees blaanende under Huden, ikke fremtræde spendte og sorte som paa en Forbitret eller Syg.». (Anf. st. s. 527).

Det är väl icke mycken utsigt därtill, att sådana ord skola tagas *ad notam* af hr Strindberg, åtminstone för ögonblicket, då han nyligen på ett så högst betänkligt sätt än ytterligare ökat listan på sina redan förut både många och svåra förlöpningar — för att nu icke nytja något kraftigare uttryck — och då han till yttermera visso låtit sig angeläget vara att beledsaga sin sista bok med den trotsiga förklaringen, att han för ingen del vill ge något löfte om bot och bättring (se förordet). Så mycket sämre för honom själf! Emellertid vill man åtminstone i det allra längsta ogärna uppgifva hoppet därom, att hans alldeles oskäligt långvariga Sturm-und Drang-period likväl förr eller senare måste få ett slut, för att lemna rum åt en mera normal, mera lugn och harmonisk utveckling af de rika möjligheter, som han onekligen en gång burit inom sig och väl ännu icke hunnit att alldeles förskingra.

Reinhold Geijer.

Dikter af *Carl Snoilsky*, Tredje samlingen. Stockh., Jos. Seligmann & C:is förlag. Pris: häftad 4 kr., eleg. inb. 6 kr.

www.libtool.com.cn

Jag hade nyss lemnat till sättaren manuskriptet till ofvanstående anmälan, då jag erhöll ett recensionsexemplar af Snoilskys nya dikter, och jag kunde naturligtvis icke motstå frestelsen att genast fördjupa mig i deras läsning. Då jag nu endast hinner att *currente calamo* kasta på papperet de första färska intrycken i förening med några strödda reflexioner, så sker detta endast i syfte att i min ringa mån bidraga till att rikta uppmärksamheten på en bok, som utan tvekan torde kunna betecknas såsom den mest betydande företeelsen inom årets julmarknad, och för öfrigt i den förhoppningen att denna tidskrift möjligen längre fram skall blifva i tillfälle att bjuda på en utförligare recension däraf, skrifven af en i dylika värf mera rutinerad hand. Det är alltid ett stort och oblandadt nöje att få läsa något nytt af Sveriges erkändt störste nu lefvande skald; men kommer man till denna läsning efter att nyss förut hafva sysslat med August Strindbergs «Dikter på vers och prosa», då verkar den på hela ens andliga varelse som ett renande, stärkande och uppfriskande bad. När man läser dessa klangfulla formfulländade strofer, i hvilka likväl skaldens fantasi får så fritt svängrum till att plastiskt utmäjsla sina bilder och där hans tankar röra sig så otvungna och hemmastadda, att det är alldeles ögonskenligt, att deras metriska form är dem medfödd, — ja då finner man, hvilken evig osanning det är, att versformen skulle duga endast till att «slå tanken i onödiga fjettrar». Men visserligen är Carl Snoilsky någonting mycket mera än en fulländad versifikatör. Ur hvarje rad i hans dikter talar en äkta konstnärssjäl, lika klar som lågande varm, på samma gång blid, manlig och frisinnad.

Frisinnad har nu alltid Snoilskys sångmö varit, och hon har icke blifvit det mindre med åren. Redan hans första diktsamling röjer ett ungdomligt entusiastiskt svärmeri för ett ännu skäligen abstrakt och sväfvande frihetsideal, ett svärmeri, som går hand i hand med åtminstone en viss *prédilection d'artiste* för det folkliga, i all synnerhet för det italienska folklifvet med dess färgrikedom och dess oreflekterade sprittande varmblodighet. Dessa båda grundelement (frihetssinnet och folkligheten) återfinnas ännu i dag i hans diktning. Men de hafva så småningom vunnit betydligt i kraft och innerlighet och bära nu en omisskännelig prägel af den mognade mannens djupt kända öfvertygelse. Därom vittna icke blott de sånger, som hafva till öfverskrift *Garibaldis död* och *Cavour och hans gäst*. Dikcykeln *Savonarola* — otvifvelaktigt det mest betydande i hela den nu föreliggande samlingen — rör sig väl närmast omkring ett rent religiöst ämne, i det att den skildrar den svärmiske reformatorn-folkledarens själsstrider, hans jakobsstrid med sin Gud

och slutliga seger i samma stund som han på bålet vinner martyrglorian. Men redan i den första inledande dikten, som närmast utgör en blodig satir öfver det praktälskande, njutningslystna, skönhetsdruckna mediceiska hoflifvet, förnimmes såsom ett dämpadt patos skaldens nitälskan för det lägre folket, för dess frihet och dess väl, och äfven genom de öfriga dikterna går som en djup och stark underström en glödande protest mot både verldsligt och andligt förtryck, hvilken sålunda blandar sig i och väsentligen medbestämmer slutintrycket af det hela. Så grefve han är, klappar innanför Snoilskys rock ett lika genuint demokratiskt hjärta som trots någonsin hos Strindberg och hans gelikar — eller rättare, han är i själfva verket långt mera sann demokrat än dessa, för så vidt som ett sant demokratiskt sinnelag väl ändå icke är alldeles detsamma som rent anarkiska och nihilistiska tendenser, närda af ett ursinnigt hat mot alla, samhällsklasser och individer, hvilka i ett eller annat afseende äro lyckligare lottade än andra, utan fast hällre består väsentligen däri, att man i hvarje mänsklig varelse ser sin like, att man ömmar för alt som lider och hyser en särskild sympati för de små, de ringa och undanskymda och med förkärlek tar sig an deras sak. Sålunda slutar den lilla dikten *Misericordia* med

«En vink om andra tider,
Som menskligheten väntar, hvad det lider,
Då fritt man tjenar, efter öppet val,
Barmhertig utom tur och ordningstal,
Då en är lik en annan,
En broder — äfven utan mask för pannan.»

Och samma grundtema kommer ofta åter i skilda variationer: man läse t. ex. *Judekyrkogården i Prag*, *I främmande drägt*, men framför alt *Den tjenande brodern*. Och någonting i all sin enkelhet så rörande vackert som de båda bilderna från Firenze, *Innocenti* och *Från sjuksalen* får man väl icke ofta läsa — annorstädes än hos Runeberg. Ja, skaldens djupa medkänsla med sina sämre lottade bröders sorger, betryck och lidanden mänger sig äfven in såsom en mycket vigtig beståndsdel i hans uppfattning af den sköna konsten, af dess inre väsen och högsta mission, — ett ämne som lifligt intresserar hans diktargenius och som behandlas från olika sidor i en hel rad af ypperliga dikter: *Michel Angelo*, *Syrsan*, *I San Lorenzo*, *Gothik*, *Okänd främling* och *En konstnärs efterverld*. När han *I Porslinsfabriken* blir vittne till, huru arbetaren «sträfsamt böjd» svarfvar en enkel lerkanna, ger detta honom anledning att utbrista:

«O, den som kunde skänka dikten så
Den enkla form, som tusenden förstå,
Den form som frambär kraftigt hvardagsbröd
Till tjenst för hunger, ej för öfverflöd!» o. s. v.

Och när han i Tribuna degli Uffizi ser bredvid hvarandra de båda statyerna *Afrodite och Slöparen*, så gör han dem till föremål för en lika varmt känd som fint tänkt studie, hvars innersta syftning blir klar i följande slutsrofer:

www.libtool.com.cn

»Stig ned, du konstens Afrodite,
Från din förnäma marmorhöjd,
Låt stenen mjukna kring ett hjerta,
Som känner mensklig sorg och fröjd!

Sänk dig med kärlek till din broder
Att mildra ödets hårda band,
Att torka svetten ur hans panna
Och vrida dolken ur hans hand!»

Man jämföre innehållet i dessa strofer med det slags sorglösa och icke så litet epikureiska skönhetsdyrkan, som i skaldens ungdom tagit uttryck t. ex. i den lilla yppiga dikten om «Creolskan» «som slipper att tänka på stort och smått» och som icke har någon annan uppgift i lifvet än den «att vara till och vara skön», — och sedan med det stolta, förnäma och kyliga «Noli me tangere», hvarmed hans sonnettsamling inleddes, och hvari det bland annat heter:

«Min fantasi dig bjerta lekverk sänder,
Men känslans helgedom hålls aldrig fal» —;

och denna jämförelse skall måhända bättre än någonting annat gifva en full och lefvande föreställning om skaldens tillryggalagda utvecklingsgång, på samma gång som den är egnad att förläna en inblick i hvad det egentligen är för en kraft som i det allra innersta af hans själslif verkat och åstadkommit denna rika utveckling, som gjort, att hans känsla under årens lopp blifvit alt mer och mer, så till sägandes, förandligad, och att det särskildt ur hans sista nu föreliggande dikter likasom väller emot oss en mäktig ström af ett lika varmt och djupt som manligt högstämdt känslolif, — någonting som hans ungdomsdikter och sonnetter näppeligen gifvit tillräcklig anledning att vänta. Man finner lätt, att denna omständighet i främsta rummet beror och betingas däraf, att han själf gått i lifvets allvarligaste skola, att han kämpat och lidit, men också gått ur profvet luttrad och härdad, att hans egna sorger och själsstrider skärpt hans blick och värmt hans känsla för andras och sålunda hos honom utvecklat denna förmåga af på samma gång allsidig och innerlig sympati med alt mänskligt lif, hvars lösen af ålder lyder: *homo sum, nihil humanum a me alienum puto*. Och man märker alt detta fullt ut lika bra, ehuru Carl Snoilsky, i dag som i går, är mycket för stolt för att skräfla om

sina «sår» och endast undantagsvis kan låta undslippa sig en självbekännelse i indirekt form, sådan som den, som innehålles i de sista raderna af hans sonnett «Vattenliljan»:

www.libtool.com.cn

«Hvem pejlar någonsin det mörka bruset,
Som bringar sångens hvita barn i ljuset,
Det bittra svall, som bringar blomsterskörd?»

I samlingens näst sista dikt, *Emigrationen*, som tydligen är sprungen ur skaldehjärtats innersta, finner man måhända allra bäst, hurusom slutligen Snoilskys frihetsälskande och folkliga sinnelag smälter väl tillsammans med den lågande patriotism, som framför alt annat utmärker alla hans *Svenska bilder*. De första bland dessa inflöto som bekant i den diktsamling som han utgaf för två år sedan (och hvilken då genast anmäldes i denna tidskrift *), och äfven af de öfriga ha flere redan varit synliga i tryck, i kalendrar och tidningar. Om dessa «svenska bilder» må det här vara nog sagdt, att de i mer än ett hänseende torde kunna djärft ställa sig vid sidan af «Fänrik Ståls sägner», ehuru de icke i samma mening som dessa utgöra ett inom sig sammanhängande helt. När de en gång i en framtid föreligga till samlad utgifning, kunde samlingen gärna inledas med den lika storslagna som enkelt hjärtliga dikten *Sveriges karta*, hvilken synes mig vara egnad till att utgöra ett värdigt motstycke till Runebergs «Vårt land».

Af skalders lofliga sed att stämma sin lyra i främsta rummet till kärlekens pris finner man icke många spår i Snoilskys sista diktsamling. Men det lilla som där finnes af erotik är af allra ädlaste slag. Öfver djurgårdsidyllen *Amaryllis* — hvilken närmast utgör en den finaste hyllning åt vår oförgätlige Bellman — hvilar en doft af lika kysk som skär poesi —

«Otåligt i klockslag från staden
Gaf tiden till känna sin gång —
De hörde blott suset i bladen
Och fiskarnes pollrande språng» —;

och detsamma kan med fullt skäl sägas om de två enda rent erotiska dikterna: — *Din stämma* och *Kärleksgrottan vid Biarritz*.

Jag slutar min flygtiga och ofullständiga mönstring med att uttala den öfvertygelsen, att både samtid och efterverld skola veta att hålla den ädle skalden full räkning för den dyrbara julgåfva han skänkt sitt folk.

*) 1881, sjunde häftet. *Till Carl Snoilskys skaldeporträtt*, af J. A. R. *Reinhold Geijer*.

www.libtool.com.cn

Segersvärdet.

Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos.

Af

Viktor Rydberg.

V.

Mot slutet af fimbulvintern.

De tre svandiserna hade återkommit till den gömda dälden i Trymhem, drifna af trånad till dem, som de lemnat der, deras och Ivaldesönernas barn: Skade, Od och Ull. Egils och Sifs son Ull, som föddes under utvandringens och fimbulvinterns första år, hade skjutit kraftigt upp och liknade redan en yngling. Ungmön Skade egde alfslägtens fägring i hög fullkomning. Så äfven de båda svennerna. Alla tre voro väl öfvade i åtskilliga idrotter: runors kännedom, sångers diktning och färdigheterna, som jagten och striden äska. Ull vardt sin faders jemlike i skidlöpning, nästan äfven i bågskjutning. Skade skred ofta med kogret vid axeln öfver jöklar och snölider. Od gick tyst och svårmodig; dock märktes stundom, att hans skaplynne innerst var qvickare och fyndigare än de andras. Måhända grubblade han på den hämd det ålåg honom att taga på Midgårdshöfdingen Mann, som burit våld på hans moder och dödat hans morfader; måhända äfven att han sörjde sin lekbroder Fröj och undrade öfver hans öde. Det dröjde ej så länge efter svandisernas hemkomst, innan äfven Slagfinn och Egil på skilda vägar tillbakalände till Trymhem. På sina färder genom Jotunhem hade de lärt känna hvad som tilldragit sig i det fortgående kriget mellan gudar och jettar. Allt Jotunhem stod ännu under vapen, och det kämpades dagligen utefter kusterna.

Segersvärdet var nu ändtligen så godt som färdigt. Bröderna i Trymhem kunde nästan på dagen förutsäga, när Valand skulle lägga sista hand vid det. Men under tiden var han ensam i Ulfdalarne. Idun klädde sig i svaneskrud och flög mot norr. Hon ville vara hos honom hans sista aftnar vid Ulfsjön och följa honom, när han begaf sig derifrån, omgördlad med det vapen, på hvars udd Åsgårds öde skälfver.

När Idun genomilat den isande rymden öfver frostbergen och nalkades Ulfdalarne, hade natten inbrutit, och månen, ännu ej fullgången, lyste öfver skog- och snövidder. Intet sken förmärktes på himmelen från Valands smedja. —

Valand hade tillbragt större delen af denna dag på jagt. Segersvärdet bar han vid sin sida. Det egde redan alla de egenskaper han kräfde af det som vapen; blott några prydnader, sinnrikt tänkta, återstodo att göra. Mot aftonen återvände han på sina skidor, trött af färden, med en pilgenomskjuten björn på skuldran. Under jagten hade han uppsökt Grane, den trogne hästjetten, och tillsagt honom att hålla sig i grannskapet af Ulfsjön. Grane plägade ströfva vida omkring; stundom slöt han sig till Mimers hästhjord, när denna drifvits upp ur underjorden, för att sola sig. Fånga honom kunde ingen, men han kom frivilligt, när Valand eller Idun kallade honom, och det enda betsel han tålde var det, som förfärdigats af hans herres hand.

Hemkommen lade Valand grenar och ris på äriln, tillagade af jagtbytet sin aftonmåltid, satt sedan och såg in i den sjunkande och falnande brasan och tänkte på sina omätliga framtidsuppsåt och på sin älskade. Eldskenet glimmade på de sjuhundra guldringar — till tio tolfter på hundradet — som han upphängt på ett snöre i salen och hvilkas antal mätte tidens gång. Han steg upp och talde på dem de veckor han tillbragt i Ulfdalarne, två ringar för hvarje vecka. Då saknade han en ring, — den ene af de två, från hvilka de andre droppat. Ingen annan än Idun, så tänkte han, har kunnat skilja den ringen från de andra. Hon är kommen, men döljer sig för mig, för att jag i morgon, när jag vaknar, skall se henne vid min sida. Han anade icke, att Mimer med sö-

ner och tjenare varit i hans sal och borttagit ringen. Den andre af samma slag var Egils och hade medförts af honom.

Valand somnade. När han vaknade, var han bunden — och bunden så, att hans jotunkrafter voro ur stånd att slita bojorna. Mimer, verldsbevararen, äsernas vän, stod framför honom och hade i sin hand segersvärdet. Söner af underjordsherrskaren lyfte den öfverrumplade från lägret och buro honom ur salen. Han fördes till en fjellholme i Ulfsjön. Der mellan klipporna stod hans fängelse färdigt, inredt till smedja, och hans smidesämnen och smidesverktyg sändes efter honom dit. Fångens armar lossades; men bandet, som sammanhöll hans knän, löstes icke. Det tillät honom blott med möda sätta fot framför fot. Det var en sena, outtänjelig och ogenomskärlig, hvars knutar voro sådana som Urd knyter sina, evigt oupplösliga. Och hon band ej allena hans knän, utan ock hans galderkraft. Han, som drömt sig vara verldens gud, hvad var han nu!

Mimer bar segersvärdet ned under roten af verldsasken, der han gömmer Hemdallshornet och andra skatter. Nattens diser inläste svärdet i ett skrin med sjufaldigt lås och ställde det i djupaste mörker. En af dessa diser fick Valands ring och bär den kring sin arm.

Idun hade kommit tids nog för att vara vittne till sin älskades ofärd. Hon höll sig dold. Mimers män äro skarpsynte spanare och oskönjelige, när de insvepa sig i sina osynlighetskappor. Men när den täta dimma, som före morgnarne ligger öfver Ulfsjön, höljde allt, flög Idun till fjellholmen och var hos Valand.

Denne satt vid sin härd. Icke ett spår i hans anlete af vrede eller förtviflan. Han förebrådde sig endast ett: sin otålighet. Denna hade skapat segersvärdet. Hädanefter tålamod. Tålamod genom århundraden. Gudarne äro tiden underkastade, de skola åldras och vissna. Valand och Idun skola vara evigt unga, ty de ega äpplena, som fingo sin odödlighetssaft ur hans kärleks djup. Kunde han icke fly nu genast med Iduns och Granes hjelp? Nej, det ville han icke, det lyste något af huggorm i hans blick, när han sade det. Han ville hafva hämd på Mimer, och här i sitt fängelse kunde

han få den. Men huru skulle han befria sig? Örnar häcka på fjellholmens höjder; på härden kunna pilar smidas; hans sigte är ofelbart, han kan flytta sig fot för fot, fånga det fjädrade bytet och deraf göra en örnham. Han är viss om att kunna befria sig. Men Idun måste genast återvända, för att icke falla i Mimers våld. Till Valands och sina egna fränder skall hon medföra den helsning, att hans sak ej får stå i vägen för deras lycka; bjuder denna, att de förlika sig med äserna, må de göra det, men obrottsligt måste de hålla löftet att ingenting yppa om Fröjs och Fröjas vistelseort. Idun skall tillsäga Grane att begifva sig till Trymhem, der han kan vara fränderna till gagn.

Det dröjde ej länge, innan hammarslag förnummos från holmen. Valand hade åter börjat arbeta. Han gjorde allt hvad den smyckekäre Mimer önskade, men äskade aldrig någon återtjenst.

En dag gick Od inför sin styfmoder Sif och sade, att han nu vore gammal nog att utkräfva den hämd på Mann, Midgårdshöfdingen, som hans fader sjelf var hindrad att taga. Egil var borta, då detta hände. Sif svarade, att hon haft en ingifvelse, som sagt henne, att Od vore kallad att uträtta något annat, innan han ginge att uppsöka Mann. Hvad vore detta? Att efterleta Fröja och frälsa henne ur jettehand.

Od mottog denna tillsägelse med undran och misstro. Sif är min styfmoder, tänkte han inom sig; verklig moderskärlek hyser hon icke för mig. Nu sänder hon mig att uträtta hvad som för gudarne varit omöjligt. Vill hon svika sina fränders sak? Vill hon bringa mig i förderf?

Han kom ihåg hvad Groa på sin dödsbädd lofvat honom, och han gick i skymningen till hennes kummel. Invid detta ropade han sin moders namn. «Vakna, Groa! Vakna, moder! Det är din son, som väcker dig ur dödens sömn. Mins du hvad du sade, att jag skulle gå till din grift, om svåra vådor hotade mig? Vakna, goda qvinna, och hjelp din son!»

Ur kumlet ljöd moderns röst, som Od aldrig förgätit: «Hvad öde har drabbat mitt enda barn? Till hvad ofärd är det boret, då det kallar på sin moder, som farit ur de lefvandes verld?»

Od svarade: «Hon som efter dig tryckte min fader i sin famn har arglistigt ålagt mig att söka ett oupphinneligt mål och fullgöra ett ogörligt verk.»

Nu kommo ur grafven dunkla ord, tydliga likväl deruti att de icke klandrade Sif för det ärende hon lagt på Od, ja uppmuntrande deruti att de tydde på en samstämmighet mellan ödets beslut och det bästa sonen kunde önska sig.

Men Od bad Groa sjunga goda galder, för att han ej skulle värnlös duka under på de vida vägar han hade att fresta. Och ur kumlet hörde han en sång, som väckte förtröstan. Hjelp å dunkel skogs villande stigar och i nattligt töcken på snöigt fjell, hjelp i forsars hvirflar och på stormigt haf, förlossning ur bojor sjöng hon öfver sonen, vältalighet och mannavett tillförsäkrade hon sin älskling och gaf honom välsignelse till afsked.

Den kloka Sif hade tänkt mycket öfver fiendskapen, som söndrade Åsgård och hennes fränder. Olycksdiger var den för båda sidorna och tyngde på verlden med osägliga lidanden. Det var sant, att äserna förbrutit sig mot Valand och Egil, men de hade ju också varit redo att afbedja och försona. Sifs syn på framtiden hade länge varit bländad af det vid segersvärdet bundna hoppet, att Ivaldes söner skulle störta gudarne och sjelfve varda de högsta magterna i en omskapad verld; men sedan Idun hemfört sorgebudet, att Valand var Mimers fånge och segersvärdet för alltid förloradt, var Ivaldebarnens på hämden bygda storhetsdröm tillintetgjord, och Sif såg nu klart, huru tingen lågo. Inom sig hade hon förnummit en hviskning från Urd, att det återstode för Ivaldeätten en bättre hämd. Sonen af den kränkta Groa, Valands broders son skulle återgifva till gudarne Fröja så oskyldig och ren som hon lemnat dem och göra detta utan kraf på vedergällning, göra det så oegennyttigt som Valand fordom skänkte Åsgård underbara konstverk.

Sif gick orolig för den oundvikligt förestående sammandrabbningen mellan Od och Mann. Ehuru menniskoson hade Midgårdshjelten begåfvats af samfadern Tor med krafter, värdiga en åsagud, och i en öfvermägtig fara skulle åskans herre ofelbarligen rädda honom med Mjölners blixt. Men om Od, innan han ginge mot Mann, hade frälsat Fröja? Då borde ju Tor tveka att lyfta hammarn mot Åsgårds välgörare. Sådane tankar hade Sif, då hon ålade Od att uppsöka och hemföra vanadisen.

Då Ull hörde, att Od fått detta ärende, ville han följa brodern och dela hans äfventyr. Han tyckte, att då Od hade att efterleta Fröja, borde han, Ull, hafva att efterleta Fröj. Sif svarade, att derom var ingenting siadt; dock vore det tillbörligt, att bröder delade faror med hvarandra. Derför samtyckte hon till ynglingens önskan. Då insåg Od, att hon menade väl.

När Egil hemkommit, förde han sönerna till sin underjordiske skattkammare och begåfvade dem med hjelmar, brynjor och svärd från Valands smedja. Slagfinns och Egils underbara sköldar, som kunna varda till skidor, isläggar och båtar, skulle ynglingarne medföra. Under dagarne, som föregingo affärden, lät Egil på lekvallen sina ättlingar fresta alla idrotter, i hvilka han sjelf var mästare, och han lärde dem mången list, hvarmed en snartänkt och spänstig kämpe kan öfvervinna en vida starkare motståndare. Men om Fröjs och Fröjas vistelseort sade han icke ett ord, och det är väl sannolikt, att han sjelf ej mera visste hvar de voro gömda.

För afskedsmåltiden hade Sif med möda och lönlig kunskap tillredt en visdomsrätt. Hon kunde icke afhålla sig från att ställa den så på bordet, att anrättningens kraftigare del kom framför Ull. Men Od, hvilken som äldre broder först tog för sig af maten, fick, när han smakat den, visdom nog att märka Sifs uppsåt; han svängde guldfatet om och tillegnade sig hvad hon hade ämnat åt den yngre. Då bekände hon, att hon varit svag och visat mannamån, och bad Od aldrig öfvergifva eller ringa akta Ull, som nu skulle vara honom så underlägsen i visdom. Od genmälde, att ju visare han vorde, dess kärare måste han hålla en ädel broder. Det

säges, att Od derefter kunde tyda foglars sång och alla djurläten.

Bröderna begåfvo sig på färden. Vid äriln och mjödhornet kunde nätterna tillbringas med att förtälja hvad som hände dem under det tåget.

Det fans mycket, som talade för att jettarne borde emottaga dem väl, ty deras fader och farbröder stodo ju i ett aftal med Jotunhem och hade gjort resarne stora tjenster. Men största varsamhet var dock af nöden, ty hvem kunde veta hvad Loke lade för snaror? Nalkades man ett jettebygge, kräfdes derför noga akt på alla förebud. Voro dessa ej ogynsamma, då gick man fram emot tursagrinden, der vanligen dryga spörsmål vankade från bistra herdar, som vaktade boskapshjordar med guldbeslagna horn och hästar med guldflätade manar, samt spanade bort åt vårdkasarne vid synranden. Men i ordbyte fans ingen, som var Od öfverlägsen: hans genmälen voro sådana, att man förundrade sig öfver hans vett eller vardt gladlynt af hans lustighet. De ordspråk och skämtstäf vi lärt af fäderna äro komna från Od, när de icke varit sagda af Oden.

Hade så bröderna trädt in i jettesalen, dröjde det vanligen icke länge, innan hotfull eller mulen värds anlete ljusnade. Ivalde mjödberedarens ättlingar bjödos att smaka jettebrygd, sluga spörsmål vordo slugt besvarade, gåtor byttes och löstes i fyndig täflan. Od fick en harpa och sjöng om den omätliga visdom som jäste i urjetten Ymers hjerna, om de tankar der dvaldes, men nu kringsväfva tungsint med molnen öfver Burs söners skapelse; om Bergelmers färd på blodhafvets böljor; om Rungners käcka olycksamma strid; om gudarnes otacksamhet och Asks söners fräckhet. Sådane sånger öppnade tursarnes hjertan. De ordade stort om sina bragder och fröjdefullt om de oefterhärmliga knep, med hvilka Loke planlagt deras segrar eller godtgjort deras nederlag. Ej mindre lofordade de den välsignade dryck, som Djupdalarnes Fjalar hade gömd under Himmelsbergen och hvaraf han någon gång iskänkte åt sina fränder, medan gudarne törstade och Oden sällan fick svalka sin hug i Mimerkällans sinande

flöde. Men aldrig kom det öfver jettarnes läppar, hvar Fröja och hennes broder voro dolda. Få måtte ha vetat det.

Så tillgick det i somliga gårdar, ej så väl i andra, och ju längre bröderna färdades, dess närmare låg det spörsmål, hvad uppsåt de hade med att drifva omkring i Jotunhem. Slagfinn och Egil hade efter sin hemkomst förhållit sig stilla och icke vidare främjat jettarnes sak, och, hvad underligare var, Valands mägtiga galdersång hade under den senaste tiden icke varit förnimlig. Ämnade Ivaldesönerna öfvergifva jettarne? Allt kallare och misstänksammare emottogos Od och Ull, medan de vandrade från bygd till bygd, från klan till klan, utan att finna sig målet närmare. Värst var det dem i varghunds- och hästjettarnes ängder; lyckligtvis voro dock de flesta af dessa vidunder ute i kriget och nästan endast deras gyger hemma. De unge alferna begåfvo sig derifrån till turshöfdingen Gymers gård. Der väntade de mindre än någonstädes framgång åt sitt ärende, ty i Jotunhem fans utom Loke icke en enda jette så illslug som Gymer. Utanför hans skidgård satt en herde, som såg ut att ega väldig styrka och hade en jernstång som herdestaf och vapen. Otaliga getter betade rundt omkring på klipporna. De ord, med hvilka herden helsade färdemännen, voro just icke ljufliga, men Gymer sjelf kom vänligt emot dem och bjöd dem in i sina ändlånga bergsalar. Gymers hustru, dotter af Rimner, var icke hemma, men hans dotter Gerd satte fram guldhornen, och värden såg med nöje, att Od och Ull häpnade öfver hennes strålande fägring. När han blifvit ensam med gästerna, talade han ord, som, sanna eller icke, voro värda att lägga märke till. Det går ett rykte, sade han, att Valand är fången och segersvärdet förloradt. I lären bättre än jag veta, om detta är ett sant mäle. Om så, då är vårt hopp, att denna fejd skulle ändå med seger för Jotunhem, förbi. Visst är, att jag och Loke äro utledsne vid detta krig. Gudarne slå ihjel en mängd af våra fränder; dagligen tjuta gygerna i våra gårdar öfver fallne fäder, makar och söner. Vi slå ihjel ett tvåtal vaner, några alfer och en hop Alfhemskalfvar (så kallade han de jettar, som bo i Alfhem och följa Åsgårds fanor). Det är ringa vederlag. Bäst vore för

alla, att fred nu kunde slutas. Gudarne hafva sett, att Jotunhem icke låter intaga sig, och dermed må vi jettar vara nöjde. Vi skola få hämd nog i framtiden. Men till fred skola gudarne icke beqväma sig, innan vi utlemnat Fröj och Fröja, och väl vore, om dessa tvistefrön vore långt från Jotunhem. Gudarne hafva misstagit sig, när de trott, att dessa vanaättlingar äro gömda djupast inne i våra obygder. De äro att finna strax inom hafsbandet på Fjellön i den töckenhöljda Offotefjorden, hvars mynning, dold af skär, Njord på Skidbladner mången gång farit förbi. Om det är er mening att begifva er dit, så helsen min syster Getvar, som är gift med Kol, och helsen Vestar och Gnyfot och andra fränder! Kanske kommen I då tids nog till bröllopet, som Grepp, Jotunhems bäste skald, den älste af de tre bröderna med det namnet, vill fira med Fröja. Och läggen då märke till den fagra gyg, som sitter vid Fröjas fötter och gerna önskade henne långt från jettelandet!

Od fäste ingen lit till Gymers ord, men när bröderna lemnat denne, tyckte de det vara så godt att gå efter hans anvisning som att vandra utan plan. De anlände efter en besvärlig färd till Offotefjorden, gjorde sina sköldar till skidor och gingo öfver det dimmhöljda vattnet. De kommo icke oväntadt, ty ryktet, att Egils söner gästade jetteriket, hade längesedan hunnit dit, och när utkiken genom töcknet skymtade två brynjeklädde skidlöpare, visste man hvilka de voro. Grepp och andra jettar ilade ned till stranden, och bröderna hade knappt satt fot på land, innan Od hade att genomkämpa en sångarstrid med tursaskalden, som fått dricka af Fjalars mjöd och ville taga Ods skalderykte först och hans lif sedan. Grepp vardt snart svarslös och rusade då ursinnig tillbaka in i salen, ropande, att de nyanlände voro spejare, som genast borde aflifvas. Men höfdingen, gygerna och husfolket voro nyfikna på att se dem, och höfdingen bjöd, att de skulle föras in i salen. Detta fullgjordes af ett sändeskap, som bar en nidstång framför sig. Lodräta bergväggar med en dold genomgång stängde det inre af ön, och sjelfva borgen derinne kringflöts af en ström med vafurlågor, öfver hvilken blott en spång förde. När bröderna trädde in i salen,

drogs mattan, hvarpå Od trampade, undan hans fötter, men Ull, som gick bakom honom, hejdade hans fall. Gästernas helsning besvarades med tjut och hundskall. Det var en ohygglig samling derinne: bredvid jettar med menskliga anleten andra med varghunds- eller hästhufvud. Deras gyger voro de fräckaste i Jotunhem, och Getvar, Kols hustru, ställde på alfbröderna, sedan de fått säten vid dryckesbordet, en skamlig gåta, åt hvilken Od gaf så anständig lösning han förmådde. Dess mer öfverraskande var det att se höfdingen och hans syster, som suto i högsätena. De voro båda unga, till anletet så sköna och i later så ädla, att de omöjligen kunde vara fränder till sin omgifning. Od igenkände i ynglingen sin lekbroder Fröj, och systern var visserligen Fröja. Tydligt var, att bådas sinnen lågo under trolldomsinflytande. Fröj tycktes icke igenkänna Od och yppade någon gång en afvog eller misstänksam hug emot honom. Fröja var som frånvarande och försjunken i drömmar. En vacker gyg satt vid hennes fötter, och endast med henne bytte hon stundom några ord. Grepp uppförde sig så som om han varit Fröjas trolofvade, ehuru hon knappt gaf honom ett ögonkast. Oftare såg hon hän till Od.

Om de dagar, som alfbröderna tillbragte på denna ö, kan kortligen sägas, att de voro förskräckliga. Från morgon till qväll vilda dryckeslag, ohöfviska sånger, öfverfall, strider och dråp. Jettarne hade ögonskenligt föresatt sig, att Od och Ull ej skulle komma med lifvet derifrån. Den svartsjuke Grepp sökte lönmörda Od, men nedhöggs i försöket af Ull. Grepps bröder ville hämnas, men höfdingen sade, att denne fallit på sin gerning, och att de, som vilja taga hans gästers lif, må göra det i ärlig strid. Nu följde utmaning på utmaning, men de båda alfernas öfverlägsna vapen och skicklighet i alla idrotter, i förening med Ods outtömliga fyndighet i att utfinna gynsamma vilkor för striden, gaf de troget enade bröderna ständig seger öfver deras plumpe, sämre väpnade och oförsigtige motståndare. Under allt detta hade Od dock tid att planlägga. Han följde Gymers vink att närma sig den vackra gyg, som var Fröjas tjenarinna, och fann i henne ett villigt och särdeles slugt redskap för sitt uppsåt. Hon

utfäste blott ett vilkor: att Od och Ull skulle framdeles, när de kunde det, verka för att hon alltid finge vara med sin herrskarinna. Ändtligen kom den natt, då bröderna voro i stånd att fly derifrån och föra Fröja med sig.

Höfdingen var den förste, som upptäckte deras bortvaro. Resarne, försänkte af en dvaldryck i djupaste sömn, hörde icke hans rop. Ensam skyndade han efter flyktingarne och såg dem gungande på skidor öfver fjorden, hvars böljor sjödo i häftigaste storm. Han kastade sig i vattnet och hade omkommit i det hvirflande vågsvallet, om icke Od frälsat honom och fört honom i land. Då var förtrollningen bruten. Han var nu åter vanaguden Njords son och igenkände i Od sin lekbroder i Alfhem. Men känslan af den förnedring, hvari han lefvat hos dessa jettar, hvilkas laster voro af värsta slag, kom öfver honom så häftigt, att han brast i gråt och bad Od att få dö för hans hand. Od tröstade honom med kärliga ord och uppmanade honom följa med på flykten. Men dertill kunde han ej förmås. Hans umgänge med Mos och Gos fränder hade, menade han, satt på hans lefnad en outplånlig fläck. Han ville evigt vara dold för gudars och menniskors ögon. Efter dessa ord återvände han till sin hemska jetteborg.

På pilsnabba skidor skredo altbröderna öfver fält och lider, Od bärande vanadisen på sin arm. De hade långt försprång, när Offoteljordens jettar upptäckte hvad de mist och satte efter dem. Flyktingarne fördröjdes ibland af ögonvillor, som trolldom kastade dem i vägen i skepnad af bergväggar, svarta bråddjup, skogseldar, och då tyckte de sig höra gny och hofslag från hundratals annalkande hästjettar. Men dylika hinder och än villsammare motade äfven förföljarne och länkade dem in på orätt kosa. Den jettetärna, som hjelpt Od att fly med Fröja, förmådde i trolldom mer än någon, ty hon var ingen annan än den ur bålets aska återuppståndna sejderskan Hed, Rimners dotter, Gymers hustru. Med henne och Gymer hade Loke uppgjort en plan, den elakaste han någonsin uttänkt, skenbart svekfull mot Jotunhem, men i grunden syftande till Åsgårds undergång. Det rum, som segersvärdet, när det föll i Mimers hand, hade

lemnat tomt, var nu intaget af denna plan. Deri ingick, att Fröja återvunnes åt gudarne.

När flyktingarne kunde hvila ut, satt Od och såg betagen i vanadisens anlete. Hon var tyst och blid, men gaf föga tecken till att hon förstod de uppmuntrande och glada ord han talade. Dock när han sade, att han älskade henne, steg hon upp, vände sig om och var försvunnen — så vida det icke var hon, som i hammen af en fogel flög med ett klagande läte bort öfver ljungen. Lyckan, med möda fången, var i hast sin kos. Skulle bröderna med illa uträttadt ärende återvända till Trymhem? Sorgsne drogo de vidare åt det håll fogeln flugit. Natten kom. På bergstigarne och i skogsdjupen lågo jettehärens spejare, och ofta vordo färdemännen hotfullt tillsporde om namn och ärende af fränder till resar, som Egil slagit; men Od lade sina ord klokt, och de fingo oantastade draga vidare. Efter dagars vandring, vägledd af sångfoglars röster, hörde de mellan klipporna pinglet af skällor. En gethjord betade der, tillsedd af en trasig herdemö. I grannskapet låg en jettegård. I getvakterskan igenkände bröderna till sin häpnad och glädje Fröja. Men hon var alltjemt som förgäten af sig sjelf, och de måste tvinga henne att följa. När gygen, som egde hjorden, fram emot qvällen upptäckte, att hennes högättade getpiga var borta, betslade hon en ulf och skyndade efter. Hon gensköt dem om natten och sträckte gastkramande armar efter Od, men Groas galder hade förutsett detta, och i sitt kalla famntag fick hon endast dimmor. Med sitt dyrbara byte hunno bröderna Trymhem och sitt hems tröskel.

Sedan Sif, den rådiga, hört allt som händt på denna färd, sade hon till Od: Tala icke till Fröja om kärlek, förrän hennes förtrollning är löst! Som ungmö, egd af ingen, skall hon återsändas till Åsgård. Men för dig och oss alla är det vigtigt att veta, om hon är utan känsla för dig eller icke. Vi skola i afton hålla en fest och säga, att det är ditt bröllopp med Skade som firas. Uppför dig som om du vore Skades brudgum! För det öfriga skall jag sörja.

Festen hölls. När fram emot natten Od gick till hvila, följde honom som brudtärna Fröja med ett bloss i handen.

Hon stod der tyst och sorgsen. Ej heller Od sade något. Blosset brann ned, och lågan kom intill vanadisens hand, utan att hon kände svedan deraf, ty än värre brände hennes hjerta. Od tog blosset från henne och sade, att bröllopet varit en lek. Då klarnade hennes anlete. Dock voro hennes sinnen och hugkomst ännu under förtrollningens band. — Dagen derefter förde henne Od öfver till Alfhem. Runor, som hon medförde, läto gudarne veta, att Od Egilsson befriat henne ur jettarnes våld.

Samma dag gjorde svandiserna en utflygt öfver kusterna af Elivågor och hän emot Offotefjorden. De märkte, att jettarne på ön derstädes voro stadde på flyttning. Njord var ute och letade kring de töckniga vattnen. Han hade gått upp på en strandklippa och satt der i sorgsna tankar, då svanvingar susade öfver hans hufvud och i hans knä föll en runristad guldring. Runorna, som voro Sifs, sade honom hvar han skulle finna Fröj. Njord styrde på Skidbladner till det betecknade stället. Det stormade hårdt, och mot strandbränningen dref en båt, hvars åror sköttes af en yngling, medan på den andra toften satt en vidrig skepnad, en rusig jette, som flitigt ur medfördt förråd fylde sin bägare och tömde den. Njord igenkände i ynglingen sin son och gick på stranden jetten till mötes, manande honom till kamp. Resen iförde sig sin stridsham, som med varghundens hufvud förenade mannens armar och hästens bål och ben. Som vapen svängde han ett kroksvärd. Men vapnet, som Njord lyfte, var af Sindres smide, och det af utsväfningar förslappade vidundret öfvervanns af segerguden efter kort strid. Det flydde på tre dånande hofvar, efterlemnande armen med kroksvärdet och sin fjerde fot på stridsvallen. Öfverlycklig slöt fadern sonen till sitt bröst.

Nästan samtidigt hade således Åsgård återfått Fröj och Fröja. Den första fimbulvinterns magt var bruten.

www.libtool.com.cn

Nordiska författares arbeten om och på afrikanska språk.

De folk, hvilkas fosterjord skäres af ekvatorn, och de, öfver hvilkas land polcirkeln drages fram, äro skilda från hvarandra äfven genom andra afstånd än de vida geografiska rymdernas. Man kan därför icke vänta, att dessa folk ofta skola finna anledning att egna någon uppmärksamhet åt hvarandras språk.

Särskildt hafva icke Afrikas språk för oss det egna intresse som t. ex. Indiens och Persiens, att de i följd af urgammal slägtskap gifva oss medel i handen att på jämförelsens väg vinna kunskap om vårt eget språks och vår egen folkstams fornhistoria. Härtill kommer att med undantag af den gamla egyptiskan och, om man så vill, etiopiskan, intet i egentlig mening afrikanskt tungomål kan räknas som kulturspråk. Nästan alla dessa mångskiftande former af mänskligt tal hafva först genom européer blifvit upptecknade i skrift.

Emellertid hafva också skandinaverna spelat en roll vid studiet af »de svarta språken», och denna roll har utan tvifvel varit mera betydande än man kunde förmoda. Skandinaviska språk hafva till och med direkt påverkat afrikanska, så att man t. ex. i kaffernegerns mun kan få höra ord som äro lånade från svenskan. Och det finnes afrikanska folk, i hvilkas poetiska literatur öfversättningar från Skandinaviens skalder utgöra en viktig beståndsdel.

Under sådana förhållanden torde det kunna hafva sitt intresse att till en allmän öfversikt hopsamla några, om ock knapphändiga och ofullständiga notiser rörande de bidrag vår Nord lämnat till kunskapen om och upptecknandet af de afrikanska folkens språk.

Den samfärdsel våra förfäder under medeltiden egde med Afrikas »blåmän» har väl icke just ledt till några lingvistiska studier. Svärdets och handgripligheternas tungomål är internationelt: hvad man säger hvarandra på detta språk blir äfven utan särskildt studium rätt väl uppfattadt.

Först under 1600-talet lades grunden till en förbindelse mellan Norden och Afrika, ur hvilken jämväl språkvetenskapen efter hand skulle komma att skörda sin vinst.

Det nämnda århundradet, de stora handelskompaniernas tidehvarf, framkallade både i Sverge och Danmark mäktiga bolag, hvilka under statens hägn eller för dess räkning anlade handelskolonier i de nya världstrakter, till hvilka de båda näst föregående århundradenas djärfva upptäckare visat vägen.

På Afrikas västsida ligger en trakt, åt hvilken portugiserna under Vasco da Gama's tid gifvit namnet *Guldkusten*, med anledning af de gyllne smycken som de sågo infödingarna bära, och som de visste att på mycket billiga vilkor tillbyta sig. Kanske var det klingande namnet icke utan sitt inflytande, då denna trakt främst valdes till säte för en skandinavisk-afrikansk handel. År 1649 utfärdade drottning Kristina privilegier åt ett under Louis de Geers ledning stående «Afrikanskt kompani». På den plats, där nu *Cap Coast Castle* ligger, grundade kompaniet snart därefter ett fäste med namnet *Karlsborg* och anlade äfven i närheten flera andra mindre faktorier, från hvilka kolonisterna trädde i liflig och synnerligen vänskaplig förbindelse med kringboende negerfolk. Man eger kvar ett bref från drottning Kristina till »Konungen i Guinea» där hon i europeisk kurialstil betygar sin tacksamhet till denne svarte potentat för »den gode wänskap och wählfärighet» som i hans land blifvit visad mot svenskarna.

Dessas tid blef emellertid här ej långvarig. Öfriga europeiska handelsfolk sågo med begärliga ögon den uppblomstrande kolonien, ännu i dag på grund af sitt läge hufvudorten vid denna kust. År 1658 föll Karlsborg genom den tyskfödde befälhafvarens förräderi i danskarnas händer; det är bekant att Guinea-frågan var en bland de besvärspunkter, på hvilka Karl X Gustaf grundade sitt andra krig mot Danmark. Inom kort gjorde sig emellertid holländarna till herrar på

platsen, dock blott för att i sin ordning snart undanträngas af engelsmännen. Danskarna hade likväl något längre mot öster på samma kust skaffat sig ett område, *akra*-landet, hvarest anlades fästet *Kristiansborg* — namnen *Karl* och *Kristian* skulle äfven här, så långt från norden, på ett för denna tid karakteristiskt sätt stå emot hvarandra!

Det dröjde länge, innan lingvistiken fick något gagn af denna skandinaviska kolonisering, och, så vidt jag vet, har särskildt svenskarnas korta välde vid Guinea-bukten icke lämnat efter sig något märke i vår språkvetenskapliga literatur. Förhållandena hunno ej här stadga sig ens så mycket som inom Sverges samtidiga, likaledes snart förlorade nybygge i Norra Amerika, hvarest Joh. Campanius — den förste protestantiske missionär, Europa sändt till nya världen — blef den förste som samlade en ordbok öfver Delaware-indianernas språk och den förste som, genom en öfversättning af Luthers katekes, klädde detta språk i skrift.

Danskarna, som ända till 1851 bibehöllo sina afrikanska besittningar — de afträddes då till England — hafva däremot sedan midten af förra århundradet gifvit Europa åtskilliga värdefulla bidrag till kunskapen om Guinea-kustens språk. Kristian Protten, en från denna trakt bördig mulatt, som uppfostrats i Köpenhamn och sedan derifrån som missionär återvändt till sitt hemland, utgaf 1764 i Köpenhamn *En nyttig grammatikalsk Indledelse til tvende hidindtil ganske ubekjendte Sprog, Fanteisk og Akraisk, paa Guldkysten udi Ginea.* Smärre öfversättningar af religiösa texter till akra-språket (äfven kalladt *gã)* blefvo sedan offentliggjorda af danskarna Schönning och Wrisberg. Dels ur dessa arbeten, dels ur studier på en till Köpenhamn öfverflyttad Guinea-negers språk framgick Rasks lilla *Veiledning til Akra-sproget, med et Tillæg om Akvambuisk* (1828). Skriften, som i likhet med den berömde språkkännarens många andra «vägledningar» är klart och öfverskådligt affattad, innehåller både grammatik och ordbok öfver akra-språket. Men åtminstone i det exemplar af boken, som varit mig tillgängligt, saknas det på titelbladet nämnda tillägget. Akvambuiskan är en form af *odschi*, ett språk som äfven talas af det från 1870-talets krigshistoria välbekanta aschanti-folket.

En annan form af detta språk, *akvapim*-dialekten, har i alla händelser först blifvit vetenskapligt beskrifven af en dansk, om ock på tyska. H. N. Riis utgaf sin grammatik öfver denna dialekt 1853. Författaren hade själf en tid lefvat i odschi-landet, dock torde hans skrift väsentligen vara bygd på förarbeten af hans farbroder Andreas Riis, en bland de få missionärer, som någon längre tid kunnat uthärda dessa trakters för européer mördande klimat. Riis' odschi-grammatik har jag ej själf sett, men finner den af tysken J. B. Schlegel, som utförligt beskrifvit det närsläktade *ewe*-språket, lofordad såsom «ett gediget arbete, hvilket af alla likartade djupast inträngер i de väst-afrikanska språkens anda». K. J. Lyngby, välbekant bland filologer för sina undersökningar på de skandinaviska språkens område, men också lifligt intresserad för aflägsnare språk, har i ett efter hans död i *Tidskrift for Philologi og Pedagogik* X (1872—3) trykt privatbref »om afrikansk filologi» äfven något omtalat odschi-språket och Riis' grammatik, hvilken han finner vara »meget god». Lyngby visste ej att Riis var hans landsman, men undrar, särskildt på grund af hans namns utseende, om han ej skulle vara dansk.

Med ett liknande frågetecken må här såsom skandinav upptagas Reinhold Nyländer, *bullom*-språkets förste bearbetare. Nyländer omtalas i Burkhardts Missionsbibliotek såsom revalensare; hans namn antyder väl emellertid, att om ej han själf, så dock hans familj varit af svensk-finsk upprinnelse. Utom åtskilliga religiösa öfversättningar till bullom-språket författade denne framstående missionär på engelska en grammatik och en ordbok öfver det nämnda språket, utgifna 1814 i London. — Bullom-folket har sitt hemland i Sierra Leone, ej långt från Guldkusten. Äfven på detta landområde har Sverge en gång, i slutet af förra århundradet, grundat en liten koloni, hvilken dock blef af kort varaktighet och utan betydelse för språkvetenskapen. Företaget stod i sammanhang med C. B. Wadströms människovänliga och i andra hänseenden mera framgångsrika planer för bekämpande af negerslafveriet.

En af deltagarna i Wadströms expedition till Sierra Leone var den bekante naturforskaren och resebeskrifvaren, Linnés lärjunge A. Sparrman. Redan förut hade denne besökt Kap,

hvarifrån han åtföljde Cook på en af dennes stora söderhafsresor (1772). Sparrmans reseskildringar, hvilka från naturvetenskaplig och etnografisk synpunkt bevara många värdefulla upplysningar, innehålla äfven ett och annat för språkforskaren. I slutet af deras första del äro sålunda införda tvänne ordförteckningar, den ena afseende *hottentott*-språket, den andra *kaffer*-språket. Sparrman har också i notskrift antecknat den enligt hans ord visserligen icke »delikata» men dock »glada och ingalunda obehagliga melodi», till hvilken han hört hottentotterna sjunga sin korta dansvisa: *maijema, maijema, huh huh huh!*

C. P. Thunberg, en annan af den linnéanska naturforskningens vidtberesta sändemän, tillbragte liksom Sparrman och ungefär samtidigt med honom någon tid i Kapländerna. Äfven han har egnat några sidor af sin »Resa» åt hottentotternas språk. Han finner detta särskildt genom sina «smällar» (smackljud), hvilka han riktigt uppfattat såsom utgörande tre skilda slag, vara både svårlärdt och missljudande. «När några hottentotter sitta tilsammans at språka, låter det nästan såsom några gäss kaklade tillhopa», säger han, och menar sig hafva iakttagit att detta språk äfven för infödingarna själfva är mödosamt. Han «märkte detta nogsamt deraf att de affecterade sig och mödade läpparne; de kunde dock prata med tobakspipan i munnen, men då endast föra korta samtal.»

Sparrmans och Thunbergs ordlistor afvika icke obetydligt från hvarandra. Icke häller stämma någonderas uppgifter fullt med hvad man finner t. ex. i Wallmanns tyska Namaqvagrammatik. Olikheterna grunda sig emellertid blott till en del på bristande noggrannhet hos de svenske iakttagarna. De sammanhänga också med hottentott-språkens söndring i olika munarter, och kunna från denna synpunkt möjligen ännu hafva intresse för en hottentott-grammatiker. Det må nämnas, att Thunberg i sin resebeskrifning äfven inrymt tämligen omfattande ordförteckningar öfver malajiskan och i synnerhet öfver japanesiskan. Det senare språket afhandlas på ej mindre än 60 sidor. Som gengäld hafva japaneserna till sitt språk öfversatt Thunbergs *Flora japonica*.

Bland vårt århundrades svenska Afrika-skildrare är väl Charles Andersson den mest bekante. Under mångåriga

resor i sydvestra Afrika, särskildt inom Damara- och Nama-qva-landen, hade han förvärfvat en noggrann bekantskap med dessa trakters folk, liksom han äfven hos dem åtnjöt högt anseende. Det är bekant att *karabontera*, «fågeldödaren», såsom Anderssons namn var hos damarerna, genom sitt ingripande väsentligen förändrade folkens politiska maktställning i denna del af Afrika.

Utom de smärre uppgifter om språkliga förhållanden, som finnas i Anderssons på engelska, svenska och tyska utgifna bok *Sjön Ngami*, har man af honom i *The Journal of the Royal Geographical Society* X (London 1855) särskildt en ordlista från det annars, så vidt sig vet, obeskrifna *bajeje*-språket. Detta språk, som talas just i trakten af Ngami-sjön, tillhör den vidsträkta bantu-familjen, men har liksom zulu-kaffrernas språk från hottentottskan upptagit de förut omtalade egendomliga smackljuden. Närmast liknar det, enligt Andersson, hereró- eller (som man hos oss kanske oftare säger) damara-folkets språk, ehuru skiljaktigheterna ingalunda äro obetydliga. Ordlistan upptager vid sidan af bajeje-orden motsvarande uttryck ur hereró-språket äfvensom ur en för mig obekant mindre nära besläktad bantu-dialekt från östra Afrika, hvilken Andersson kallar *chylimanse*.

Norr om damara-området ligger ett land, som Andersson jämte engelsmannen Galton kan sägas hafva upptäkt. Först genom dessas skildringar af den expedition de tillsammans företogo (1850) erfor Europa något om *ovambo*-landet. Kapten Een, Anderssons följeslagare under hans sista år, har sedan ytterligare skildrat det i sina läsvärda och upplysande *Minnen från en flerårig vistelse i Sydvestra Afrika* (1872). Anderssons öfverraskning och hänryckning, då han från Ondonga först såg det nya landets vida, fruktbara slätter som ett nytt paradis utbreda sig för ögat, hans glädje, när han fann sig från de opålitliga damarerna hafva kommit till ett folk, hos hvilket tjufnad var en okänd sak, så okänd, att budbärare sändes långa vägar efter främlingarna med föremål som dessa kvarglömt — detta ser man i lifliga färger måladt i Anderssons bok, och samma känslor genljuda också hos Een vid hans första bekantskap med folket.

Ett sådant land borde vara ett lockande fält för kristna missionärers verksamhet. Missionärer hafva också kommit, de hafva hittat vägen hit ända från vår egen aflägsna Nord. Alt sedan år 1870 värka finska religionslärare i Ondonga sin stilla, människovänliga gärning för spridande af kristendomens och bildningens ljus öfver dessa näjder. Och om än arbetet på det religiösa området ännu icke synes hafva att framvisa något mera glänsande resultat, kunna vi vara säkra om att dessa redbara finnar bidragit att ingifva ovambo-folket aktning för de hvite, för deras religion och för deras kultur — och detta torde vara den säkraste, om ock ej den snabbaste vägen att vinna infödingarnas sinnen.

Språkforskningen har redan hämtat sin vinst af de flitiga finnarnas arbete. År 1876 är epokgörande i ovambo-folkets literaturhistoria: då utkom den första boken på dess språk. Den tryktes emellertid tämligen långt borta från folkets eget område — i Helsingfors. Författaren var Pietari Kurvinen, bokens titel *ABD moshindonga*, d. v. s. »Abc-bok på ondonga-språket.» Då detta språk för sin ljudbeteckning ej nyttjar bokstafven *c*, får man som uttryck för »alfabet» här icke *abc* utan *abd;* ordet *mo-shi-ndonga* innehåller först en preposition *m'*, därpå prefixet *oshi-*, som bland annat tjenar att bilda namn på språk, slutligen det egentliga stamordet, som med ett annat prefix uppträder i namnet *O-ndonga*.

Abc-boken efterföljdes 1877 af *Omaimbilo moshindonga* «Sånger på ondonga-språket», innehållande öfversättningar af finska, svenska och tyska psalmer, de senare väl sådana som finnarna lärt känna under sin ettåriga förberedande vistelse vid den tyska missionsanstalten i damara-landet, och som kanske där redan förefunnos i hereró-öfversättning. Sångerna, till antalet 57, följa sina nordiska förebilder äfven i versbyggnad och rim. Ehuru bantu-språken i allmänhet vida bättre lämpa sig för alliterérande versformer än för rimmande, torde ondonga-språket, som väl i likhet med hereró gärna accentuerar slutstafvelsen, något bättre foga sig i rimmets band än t. ex. zulu-språket, öfver hvars gensträfvighet mot de engelska versformerna Natal-biskopen Colenso bittert klagar. — De flesta sångerna i ondonga-psalmboken äro öfversatta af

G. M. Skogman och K. L. Tolonen, några af K. A. Weikkolin och T. Reijonen. Den främst nämnde af dessa missionärer, den ende som bär ett svenskt namn, har därjämte utgifvit en öfversättning af Luthers Lilla katekes och en Biblisk historia *(Omalombolelo ga Ombiblia)*, och efterlämnade, då han år 1880 bortryktes af en klimat-feber i detta annars ej så osunda land, flera ännu ej utgifna handskrifter. Man nämner bland dem början till en ondonga-ordbok och öfversättning af ett evangelium. Af Kurvinen finnes äfven i handskrift utarbetad en grammatik öfver språket. Detta enligt godhetsfullt meddelande från pastor C. G. Tötterman i Helsingfors, till hvilken jag äfven står i tacksam förbindelse för öfversändandet af ofvan omtalade ondonga-skrifter.

www.libtool.com.cn

Vid en jämförelse mellan å ena sidan språket i de af finnarna utgifna böckerna och å andra sidan hereró-språket sådant detta beskrifves i Hahn's grammatik, finner man att skillnaden ej är synnerligen stor, åtminstone ej så stor, att den kan lägga något väsentligt hinder i vägen för ömsesidigt förstånd. Ett par särskildt i ögonen fallande egenheter äro ombildningen af det vanliga pluralprefixet *ova-* till *aa-* («apostlar» kommer härigenom att bli *aaapostoli*) samt kvarhållandet af det äldre eller åtminstone i öfriga bantu-språk afgjordt rådande *l*-ljudet i de fall där hereró har *r*. Det nyss anförda *oma-imbilo* «sånger» motsvarar t. ex. hereró *oma-imbiro*, pluralformen af *e-imbiro*.

Ett egendomligt intryck erfar man, då man i dessa ondonga-skrifter midt bland de främmande, afrikanska orden stundom möter välbekanta svenska uttryck. Ordet *helvete* är ett sådant. Ehuru stammande från Nordens hedniska forntid och till och med innehållande en hednisk guddoms namn, har detta ord nu blifvit så kristnadt, att missionärer funnit sig uppfordrade att införa det i ett sydafrikanskt språk såsom ett specifikt kristet uttryck — i sanning ett slående bevis på tidernas och språkens omskiftelser. Ordet skrifves i ondonga *helveti*, och i den slutande vokalen *-i* torde man kunna läsa ännu ett kapitel i ordets vandringshistoria. Detta *-i*, liksom det som slutar de ondongiserade orden *testamenti*, *apostoli*, *sabbati*, och det *-a*, som slutar *satana*, hafva säkert sitt ursprung i motsva-

rande vokaler i de finska orden. — Att europeiska inflytelser nu börjat nå Ovambo-landet äfven från andra folk än de nämnda, ser man däraf, att ordet *sabbati* i öfversättningen förtydligas med ett i parentes tillagdt *saturdag*. Detta holländska uttryck har tydligen hitkommit från det visserligen tämligen aflägsna Kaplandets *boers*.

Lämnande Castréns och Wallins landsmän och deras nitiska arbete jämväl till språkvetenskapens fromma, styra vi kosan kring Goda-hopps-udden, och träffa snart å båda sidor om Mozambique-kanalen landsmän till Sophus Bugge och Joh. Storm, likaledes egnande en del af sitt missionsarbete åt afrikanska tungomål. När norrmannen H. P. S. Schreuder år 1844 begaf sig åstad till zulu-folkets land, där han sedan skulle bära biskopstiteln, var detta land vida mindre omtaladt i Europa än det i våra dagar blifvit. Nästan utan boklig vägledning måste också Schreuder studera sig in i språkets grammatik, hvilket på en tid, då man ännu blott hade dunkla begrepp om bantu-språkens egendomliga byggnad, erbjöd icke ringa svårigheter. Emellertid kunde han 1848 i Kap utgifva en zulu-abc-bok med läsöfningar, däribland några metriska öfversättningar efter norska psalmer. Två år senare utkom i Kristiania, genom professor Holmboe's försorg och med anmärkningar af honom, Schreuders zulu-grammatik, en bok som har sitt värde än i dag, om ock Colenso's något mera utförda språklära torde vara den nu allmännast brukade. Under sin följande verksamma och gagnrika lefnadsbana, hvilken först nyligen (1882) nått sin gräns, har Schreuder, såsom jag tror, utgifvit äfven andra hithörande skrifter; jag har dock blott sett omnämnd en katekesöfversättning af år 1883.

Också en svensk har uppträdt såsom författare på kaffrernas tungomål. Framför mig ligger *Svenska Kyrkohandboken, öfversatt på Zuluspråket* (1879). Den ej namngifne öfversättaren är O. H. Witt, en svensk missionär med ovanlig språkbegåfning, som efter att under det stora zulu-kriget hafva fått sin station förstörd och därigenom blifvit nödsakad att hemresa till Sverge, sedan åter modigt vändt tillbaka till sin post. — Afrikas kaffrer skola nu med ledning af denna bok fira sin gudstjänst alldeles som en svensk församling. Vid samma

skede i högmässan och med samma melodi som man hos oss sjunger «Allena Gud i himmelrik må lof och pris tillhöra», skola kaffrerna, enligt Witts öfversättning sjunga:

www.libtool.com.cn

Wena Nkulunkulu wedwa
Si ja ku ku dumisa. *)

Zulu-brudens svarta finger skall mottaga vigselringen med uttalandet af samma formel, som höres vid ett svenskt bröllop; till och med om nya kyrkor behöfva invigas i zulu-landet, skall detta kunna ske, med biskop och assistenter, enligt fullkomligt samma ordning som hos oss är föreskrifven. Ej mycket af hvad en svensk kyrkohandbok innehåller har blifvit uteslutet af öfversättaren. Naturligtvis kan man ej med fog hos honom söka bönerna för landets riksdag, eller för krigsmakten till lands och vatten, eller vid hofrättspredikan o. d.

I ortografiskt hänseende har Witt följt Schreuder, icke Colenso och engelsmännen. Såsom ett lämpligt exempel på olikheterna i detta hänseende kan tjena det välbekanta höfdingsnamn, som af engelsmännen skrifves *Cetywayo* och som vi, förmodligen från början blott genom misskrifning, nu envist beteckna med det orimliga *Cetewayo*. Schreuder och Witt skrifva samma namn *ꞎetwajo*. Tecknet ꞎ angifver ett genom smackning uttaladt *t*-ljud, åtföljdt af en liten, vid tungans tillbakaryckning alstrad gutturalskorrning. **) Tecknet ꝑ, hos Schreuder och Witt en enkom bildad bokstafsfigur, angifver *tje*-ljudet och motsvarar det engelska beteckningssättets *-ty-*. Det därnäst följande *w* har äfven i skandinavernas beteckning sitt engelska ljud. Uttalet af zulu-konungens namn kan altså tillnärmningsvis uttryckas såsom *Tꞎetjwajd*.

Witts handbok är trykt i Umpumulo i Natal-landet, och då säkerligen ingen svensk bok där förut sett dagen, är det förklarligt, att de stundom förekommande skrifttecknen *å*, *ä*,

*) *Nkulu-nkulu*, gentligen «den store-store», är zulu-ordet för «Gud».

**) Engelsmännen beteckna i zulu-skrift detta ljud med *c*, detta icke på grund af någon likhet i uttalet utan blott emedan *c* var ett ledigt tecken. På samma sätt bli öfverloppsbokstäfverna *q* och *x* nyttjade till angifvandet af två annorlunda bildade smackljud i zulu-språket.

ö vållat sättaren hufvudbry. Den förstnämnda bokstafven gestaltar sig t. ex. som en hybriditet af det europeiska och det arabiska alfabetet: den betecknas med ett *a* öfversväfvadt af det arabiska tecknet för *h*, hvilket något liknar en cirkel.

www.indpol.com.cn

Enligt uppgift i Svenska Kyrkans Missionstidning för innevarande år har Witt äfven »sammanskrifvit en kortfattad zulu-grammatik, hvilken dock ännu ej blifvit till trycket befordrad.»

I biografier öfver Jak. Berggren, resebeskrifvaren och författaren till det omfattande och förtjänstfulla lexikaliska arbetet *Guide français-arabe vulgaire*, uppgifves att han på 1820-talet varit kallad att blifva styresman för missionsverket på Madagaskar, ett förslag som han dock afböjt. Under en senare tid hafva emellertid skandinaverna kommit att öfva en ganska framgångsrik missionsverksamhet på denna ö. Det var på den nyssnämnde biskop Schreuders initiativ som 1868 en norsk mission här grundades. Som bevis på dess senare lyckliga utveckling må nämnas, att norrmännen, enligt uppgift af 1879, detta år vid sina gudstjänster här räknade 20,000 åhörare. I Madagaskars hufvudstad Antananarivo finnes ett norskt seminarium för bildande af infödda lärare; det står under ledning af L. Dahle, känd bland annat såsom utgifvare af en bok om *Madagaskar og dets Beboere*. Af samme författare finnas äfven språkliga arbeten om malagassiskan: en afhandling om *infixbildning* i detta språk, intagen i *The Antananarivo Journal and Madagascar Magazine* 1876, och uppsatser om aksentförhållanden, rot-reduplikation och verbalböjning, under titeln af *Studies in the Malagasy Language*, i samma tidskrift 1877 och 1878.

Dessutom hafva norska missionärer utgifvit en öfversättning till malagassiska af Luthers katekes (Stavanger 1871), en samling efterbildningar af norska psalmer och en biblisk historia, de båda sista skrifterna trykta i Antananarivo 1874.

Dessa arbeten har jag ej själf sett utan har för uppgifterna om dem att tacka professor Joh. Storm i Kristiania.

Malagassiskan är, som man vet, ej ursprungligen ett afrikanskt språk. Den är af malajisk upprinnelse, men malagasserna hafva sedan förhistorisk tid mer och mer undanträngt

den inhemska befolkningen af bantu-stam, och denna innehar numera blott vissa delar af ön.

I nordöstra Afrika vid Egyptens sydgräns har den svenska Evangeliska Fosterlandsstiftelsen sedan 1866 haft en af många motgångar pröfvad mission. Dels genom landets politiska osäkerhet, dels genom klimatets osundhet har den självuppoffrande skara af kristendomsbud, som vågat sig till dessa trakter, blifvit starkt gallrad. Af 43 hitsända missionärer hafva under de gångna 18 åren 14 skördats af döden, däribland 3 mördade, 16 hafva af hälsoskäl måst återvända för beständigt eller för någon tid, 5 hafva förflyttats till annan ort.

Under sin första tid var missionen förlagd till *kunama*-landet. Om dess egentliga syfte här i det närmaste, för att ej säga alldeles, förfelades, så har dock språkvetenskapen därigenom erhållit den första brukbara beskrifningen på ett ganska intressant språk, ett språk som synes vara dömdt att snart försvinna från jorden. Kunama-landets område är ej större än en medelstor svensk sockens, dess befolkning räknas af Munzinger till 1- à 200,000 menniskor. Beläget midt emellan Egypten och Abessinien och af hvartdera rikets regering ansedt som lydland, är det från båda hållen utsatt för ständiga plundringar, hvilka ej äro mildare därför att de gå under namn af skatteindrifning. Européer kunna här icke räkna på någon varaktig stad. Det är märkvärdigt, att en så god kännare af dessa trakter som Munzinger kunnat tillråda svenskarna att välja ifrågavarande ort till sin station, då ännu så många andra ej mindre mörka trakter af jorden finnas, på hvilka missionsarbetet med större utsikt till framgång kunde bedrifvas.

Obekantskapen med språket förlamade från början kunama-missionärernas verksamhet. Äfven för den som är lingvist till facket är det ej så lätt att finna sig till rätta med ett ännu obeskrifvet språk, särskildt då detta är så skiljaktigt från modersmålet som här var fallet. Fyra år åtgingo innan missionärerna hunnit vinna en hjälplig insikt i kunama-språkets byggnad, och då dessa år voro gångna, måste de bryta upp från det ogästvänliga landet. Det vackra namn, de gifvit åt sin station: *Frida*, hade blott alt för litet motsvarats af verkligheten.

Ett utkast till grammatik och ordbok öfver kunama-språket uppgjordes redan af missionsföretagets ursprunglige ledare E. J. Carlsson. När denne efter blott ett år föll som offer för den härjande febern, blefvo hans samlingar ej utgifna, men de ingå förmodligen i det arbete af P. Englund som utkom i Stockholm 1873 under den anspråkslösa titeln *Ett litet prof på Kunama-språket.*

www.ibtool.com.cn

Fullständigare och i flera punkter riktigare har samma språks grammatik sedan blifvit skrifven af wiener-professoren Leo Reinisch, som under våren 1880 tillbragte två månader i landet. Denne erkänner emellertid, att «das kleine aber sehr brauchbare Schriftchen von P. Englund» varit honom till god hjälp. Och äfven efter Reinisch's afhandling är Englunds skrift genom sin lexikaliska del enstående och oumbärlig för kunskapen om kunama-språket.

Upptecknandet af detta språk har för vetenskapen ett särskildt intresse därigenom att det i tungomålens vida krets synes stå så godt som isoleradt, utan någon närmare frände. Snarast kunde man väl jämföra nuba-språket. Men åtminstone på formbildningens område äro de likheter som finnas föga genomgripande och till en stor del osäkra. En påfallande öfverensstämmelse synes det väl vara, att medan språken regelbundet beteckna *min*, *din*, *sin* o. s. v. med efterhängda suffix, båda därvid göra alldeles samma undantag, det nämligen, att de vid släktskapsord, som *fader*, *broder*, i stället sätta de ifrågavarande possessivorden förut som prefix. Och dock är en dylik öfverensstämmelse ej att bygga på; själfva svenskan, så fjärran från Kunama, gör med afseende på dessa pronomens ställning ett särskildt undantag just vid släktskapsorden: man kan säga *far min*, *bror min*, däremot aldrig *häst min*, *bok min*.

En af Englund omtalad egenhet i kunama-språket, som vore värd efterföljd jämväl i mera civiliserade nationers språk, är den, att vid anförande af något som man hört berättas, ordet *ske* «han säger» upprepas lika många gånger som de personer äro, genom hvilkas mun berättelsen gått. *Turk atta olona ske ske ske* betyder: »en person säger, att han af en annan hört, att en tredje sagt, att turkarna (= egyptierna) komma hit.»

Från Kunama flyttade Evangeliska Fosterlandsstiftelsen sin mission till M'kullo nära Massaua vid Röda hafvet. Här är nu inrättad en skola, som tyckes synnerligen väl fylla sin uppgift; åtminstone har den bekante tyske Afrika-kännaren Gerh. Rohlfs nyligen omtalat den med de största loford, som «en verklig mönsteranstalt». De undervista barnen äro mäst små abessinier, och det språk som begagnas är *amhariska* — Abessiniens hufvudspråk, nära besläktadt med den gamla etiopiskan, hvilken nu blott lefver kvar såsom kyrkospråk. Från denna skola har utgått en skrift, på hvars titelblad i amharisk skrift läses *Ja-gûbâe mazmurât, b-amhârenjâ q"anq"a tatarag"amu ka-Petros Lundâl, wangel malektanjâ*, d. v. s. «Församlings-sånger, öfvers. till amhariska språket af P. Lundahl, evangelisk missionär». Boken är trykt i S:t Chrischona's missionstryckeri vid Basel 1881. Sångerna äro tagna dels ur svenska psalmboken, dels till ganska stor del ur Sankey's bekanta samling. Äfven Oscar Ahnfelt har bidragit med ett par stycken. Knappast hade Sverges «andlige trubadur» anat, att hans dikter skulle vandra ända till Etiopiens land, att där sjungas bland halfhedniska afrikaner. Vår folksång «Bevare Gud vår kung» finnes här också, ombildad till psalm. Slutstycket «Zacharie lofsång» synes vara versifieradt omedelbart efter texten hos Lukas. Så vidt jag kan förstå det från bekantare semitiska munarter mycket afvikande språket, äro öfversättningarna ganska trogna. Till de flästa styckena finnas melodier i fyrstämmig sättning. Samlingen angifver sig som «första delen»; man har altså att vänta en fortsättning.

Af Lundahl, den nitiske föreståndaren för nyss omtalade skola, är för närvarande under tryckning i S:t Chrischona en amharisk öfversättning af Gerlachs förklaring öfver Mattei evangelium. Lundahl har äfven till samma språk öfverflyttat delar ur Svenska kyrkohandboken, hvilka komma att tryckas i M'kullo, så snart man hunnit utföra den sedan någon tid påtänkta planen att där vid skolan inrätta ett eget tryckeri.

På detta tryckeri skulle sedan äfven utkomma en öfversättning af de fyra evangelierna till *tigrè* — ett annat abessinskt språk, det som närmast gäller som fortsättning af den

klassiska etiopiskan. Öfversättningen är redan verkställd af missionären E. Hedenström med biträde af två infödingar.

Ofvanstående upplysningar, hvilka gifva ett vackert intyg om våra missionärers flit äfven i språklig riktning, hafva blifvit meddelade genom pastor Johan Neander, som äfven godhetsfullt sändt mig ett par af de här omtalade missionsskrifterna.

Nära granne till Kunama och Abessinien är *bischari*-folket. Äfven dettas språk måste nämnas i sammanhang med skandinavisk vetenskap och med ännu större skäl än något föregående. Genom H. Almkvists stora värk *Die Bischarisprache*, utkommet 1881 (äfven intaget i de två sistutgifna delarna af Upsala Vetenskapssocietets handlingar) har detta språk fått sin första egentligt vetenskapliga behandling. Förut sällan omtaladt i den filologiska verlden, och själft alldeles i saknad af inhemsk literatur, eger detta språk nu en grammatik sådan som få afrikanska tungomål.

I sin tidigare skrift om *Den semitiska språkstammens pronomen* (1875) hade Almkvist gifvit en på omfattande studier i ämnet grundad framställning af de s. k. *hamitiska* (nord- och nordost-afrikanska) språkens släktskap med de semitiska. Under en två år senare företagen resa till Österlandet, hvilken nådde ända till de af européer föga besökta trakter, där bischari-folket bor, var han i tillfälle att göra de forskningar, på hvilka nyssnämnda arbete är fotadt. Äfven en icke-kännare af språket kommer lätt till insikt att detta arbete är synnerligen utmärkt, och då man erfar under hvilka förhållanden det tillkommit, skall man med verklig beundran, för att ej säga häpnad, se dess rikhaltiga innehåll.

Hur torftig än bischari-folkets odling är, eger det ett i grammatiskt hänseende blott alt för formrikt och i samma mån svårlärdt språk. Det har ej varit en lätt sak att finna den ledande tråden i dess invecklade pronominalsystem, dess egendomliga och olikformiga konjugationsklasser o. s. v. Med sina lärare i det nya språket har Almkvist ej kunnat meddela sig på annat sätt än genom Egyptens vulgär-arabiska talspråk, och lärarna själfva hafva varit fullkomligt obildade bischari-män, hvilka nog ofta endast af naivitet kunnat gifva svar jäm-

förliga med det bekanta, som den svenske munartforskaren mottog då han ville höra imperfektformen af *dö* [«Säger ni *jag dog* eller *jag döddе* här på orten? — Här på orten säga vi ingenting als, när vi äro döda.»] Under sådana förhållanden borde en rundlig tid ha åtgått för en så omfattande genomarbetning af språket som här egt rum; utforskandet af det ej obetydligt enklare kunama-språkets allra allmännaste lagar tog ju 4 år. Almkvist har emellertid åt bischari-språket blott egnat någon del af en 8 månaders resa uppför Nilen. En annan del offrades åt studier i det alldeles olikartade nubiska språket, och Almkvist tyckes till och med hafva räknat dessa för sin hufvudsakliga uppgift. Den som under dylika villkor kunnat åstadkomma ett värk sådant som det nu föreliggande måste med en ovanlig metodisk skicklighet och säkerhet förena en lingvistisk begåfning, som ställer honom vid sidan af en Rask och en Castrén.

Af Almkvists arbete är ännu ej utkommen den afdelning, som har det allmännaste intresset: den som athandlar bischari-språkets förhållande till närskylda tungomål. Så föga undersökta som de hamitiska språken äro från komparativ synpunkt, kommer utan hvarje tvifvel Almkvists andra del att bli ett högst viktigt inlägg i saken. Ej ens *det* kan ännu sägas vara utredt, att bischari och dess närmaste fränder med rätta bära namnet «hamitiska», om med detta ord skall antydas en särskild, närmare förbindelse med det språk som i första hand räknas för Hams barns: forntidens egyptiska. Väl har man i bischari ett och annat drag som förefaller rätt egyptiskt (t. ex. genus- och artikel-märkena), men såsom sakerna nu föreligga, synas, åtminstone för mig, ännu flera grammatiska former peka åt det semitiska hållet. *)

*) I sammanhang härmed må till bischari-grammatikens författare hemställas följande betraktelse. Ändelserna i bischari-språkets perfektum hafva allmänt, och äfven af Almkvist själf (i skriften om semiternas pronomen) blifvit jämförda med de semitiska perfektändelserna. Denna jämförelse ligger också utan tvifvel närmast till hands. Fråga kan dock vara, om man ej hällre bör likställa dem med det semitiska imperfektets prefix. Man jämföre omstående serier:

Då man ser, hur skickligt och hastigt Almkvist förstått utreda bischari-språkets trassliga bildningar, kan man ej undertrycka ett beklagande, att det ej varit honom förunnadt att också på ort och ställe utsträcka sina forskningar till de språk, som stå bischari närmast. Vetenskapliga grammatiker öfver t. ex. saho och dankali höra ännu till språkforskningens desiderata, och ingen skulle kunna åstadkomma dem bättre än bischari-grammatikens författare.

Under sin egyptiska resa egnade Almkvist äfven, såsom nämndt, sin uppmärksamhet särskildt åt det då ännu af ingen europé beskrifna *nuba*-språket. Han kunde ej veta, att just samtidigt med hans forskningsfärd två framstående tyska filologer, Reinisch och Lepsius, hvar på sitt håll voro sysselsatta med att bearbeta redan tidigare af dem gjorda samlingar till detta språk. Innan Almkvist hunnit offentliggöra sina undersökningar, hade dessa båda män oberoende af hvarandra utgifvit hvardera en stor bok öfver nubiskan. Då deras uppgifter emellertid i åtskilligt äro stridiga, återstår för Almkvist nu åtminstone skiljedomarens roll. Helt säkert har han också gjort mången iakttagelse som undfallit hans båda föregångare; vi hoppas därför att hans arbete ingalunda skall vara att anse som förloradt.

Till den hamitiska gruppen räknas äfven de s. k. *libyska* eller *berber*-språken, som talas på Afrikas nordkust mellan Egypten och atlantiska hafvet. Också dessa hafva i fråga

	Sing. 1.	2 m.	2 f.	3 m.	3 f.	Plur. 1.	2.	3.
bischari perf.-suffix:	*-an*	*-ta*	*-tai*	*-ja*	*-ta*	*-na*	*-tân(a)*	*-jân(a)*
arab. perf.-suffix:	*-tu*	*-ta*	*-ti*	*-a*	*-at*	*-na*	*-tum*	*-u*
arab. impf.-prefix:	*a-*	*t-*	*t-*	*j-*	*t-*	*n-*	*t-*	*j-*

Då det vid jämförelsen mellan första och tredje raden endast är den börjande bokstafven som kommer i betraktande, är öfverensstämmelsen här fullständig, och i alla händelser större än mellan första och andra raden. Det skenbart stötande i att vilja finna imperfekt-prefix på perfekt-suffixens plats försvinner, om man uppfattar bischari-perfektet såsom ett yngre och ursprungligen sammansatt tempus, hvars slutändelser egentligen äro hopkrympta former af ett hjälpverb böjdt i imperfektum. — Frågan har en ej ringa betydelse, då dess följder sträcka sig till uppfattningen af verbalböjningen i alla de med bischari besläktade ostafrikanska språken. Äfven i dem har man en etymologiskt motsvarande, om ock ej lika genomskinlig tempusform.

om sina frändskapsförhållanden blifvit undersökta af Almkvist i hans redan nämnda skrift om semiternas pronomen. Förut hafva de, så vidt jag känner, icke blifvit behandlade af någon svensk, utom af den både i politiska och literära värf mångförfarne J. Gråberg af Hemsö, som (enligt uppgift i hans självbiografi) år 1818 till Vetenskapssocieteten i Upsala insände en skrift med titel: *Observations grammaticales et philologiques sur les langues parlées dans le Maghrib-el-Aqssà et principalement sur les dialectes arabe, berbère et chelohe.* Samma år publicerade han i Lissabons k. Vetenskapsakademis handlingar *Indigações sobre a lingua dos Berberos.* Ingen af dessa båda förmodligen till innehållet nära besläktade skrifter har jag sett; den förstnämnda är, så vidt jag kan finna, ej intagen i Vetenskapssocietetens trykta handlingar, men bevaras kanske ännu inom dess arkiv.

I *egyptologiens* historia eger Skandinavien ett ganska vackert, om ock ej med många namn betecknadt blad.

Vi möta där först dansken Zoëga, född på Jutland 1755 af ursprungligen italiensk familj. Sin hufvudsakliga förtjänst om egyptologien har Zoëga inlagt genom sin bearbetning af *koptiskan*, den yngsta, med väsentligen grekiska bokstafstecken nedskrifna formen af Egyptens språk.

Zoëgas lärjunge i koptiska var den svenske diplomaten J. D. Åkerblad. Denne gick ett ansenligt steg utöfver sin föregångare, då han först af alla europeiska forskare lyckades dechiffrera och, genom jämförelse med den yngre koptiskan delvis äfven tyda Egyptens inhemska *demotiska* skrift. Han var också, enligt Lieblein, den förste som rätt läste något hieroglyftecken; han påvisade nämligen redan före Champollion riktigt ett par hieroglyfiska talgrupper. Åkerblads förtjänster på egyptologiens område, högt erkända af utlandets vetenskapsmän, hafva i Sverge väl ej alldeles varit bortglömda (de framhållas t. ex. i R. v. Kræmer's *En Vinter i Orienten*, 1866) men hafva dock hos oss först genom Lieblein kommit fullt till sin rätt. Som utmärkt fenicisk paleograf har Åkerblad också ett rum i den semitiska språkforskningens häfder.

Om N. G. Pallin, en annan med Åkerblad samtidig svensk diplomat, och om hans fantastiska hieroglyftydningar skola vi här ej tala. Vare det nog sagdt, att han i en egyp-

tisk tempelinskrift i Dendera menade sig läsa Davids 149:de psalm skrifven med hieroglyfer.

I våra dagar har Skandinavien åter en inom fackmännens krets högt ansedd egyptolog i norrmannen J. Lieblein, därjämte särskildt i Sverge väl bekant såsom populär författare inom sitt ämne. Hans kapitel om Egypten i *Illustrerad Verldshistoria* (1874); hans två häften om *Det gamla Egypten* i *Ur vår tids forskning* (1877), hans framställning af *Lægekunsten hos de gamle Ægyptere* i *Nordiskt medicinskt arkiv* XII, af samma folks odödlighetslära i *Nord. Tidskrift* (1880) m. fl. skrifter hafva alla funnit intresserade läsare i vårt land. — Nyligen har Lieblein börjat utgifningen af ett större arbete, *Gammel-ægyptisk Religion populært fremstillet.* Arbetet är icke, som en och annan kanske af titeln tager sig anledning att tro, en blott popularisering af de bland fackmännen gällande åsikterna i ämnet. Det lämnar fast hällre i visst hänseende en mera vetenskaplig behandling däraf än man finner i någon föregående egyptisk mytologi, detta i synnerhet därigenom att författaren mera strängt än annars brukats, fasthåller vid nödvändigheten att i hvarje fall skilja mellan de mytologiska föreställningar, som tillhöra olika tidsperioder och olika orter i Egypten. Den hittills utkomna delen af värket tecknar med raska drag grundskemat för den påföljande framställningen. Här liksom i tidigare skrifter har Lieblein också haft sin blick fästad på egypternas beröring med kringboende kulturfolk, och det kapitel som handlar om *Set (Tyfon)* såsom en semitisk gud torde särskildt tillvinna sig läsarnes intresse. Lieblein har hit kunnat anknyta resultaten af Viktor Rydbergs lilla skarpsinniga uppsats om de judiska *Urpatriarkernas slägttafla* (1873), hvilken delvis berör egyptisk kronologi. — För öfrigt sysselsätter sig flertalet af Liebleins skrifter, liksom redan den första af dem, med frågor af kronologisk och genealogisk art. Äfven egyptiska texter har Lieblein utgifvit och bearbetat (t. ex. Turin-papyrer 1868 och 1875). Mest omfattande bland den norske filologens verk är hans 555 sidor starka, autograferade *Dictionnaire de noms hiéroglyphiques* (1871). På sitt sätt af speciellast intresse för oss nordbor äro två skrifter (utg. 1868 och 1873), i hvilka han afhandlar de spillror

af det forna Egypten, som förirrat sig hit upp till Norden och som nu finnas att skåda i muséerna i Stockholm, Helsingfors, Upsala och Köpenhamn.

www.libtool.com.cn

Köpenhamnska hieroglyftexter hafva också blifvit utgifna och öfversatta af Vald. Schmidt, egyptologiens nuvarande mångkunnige målsman i Danmark. Hans verksamhet har hufvudsakligen egnats åt en framställning af Österlandets älsta historia efter de inhemska källorna. Sina undersökningar har han framlagt i tvänne omfångsrika verk, *Syriens Oldtid* (1872) och *Assyriens og Ægyptens gamle Historie* (1872—7), i hvilka fornhistorikern finner mången värdefull upplysning.

Äfven Sverge har på sista tiden åter fått en egyptolog, som ehuru ännu ung redan hunnit utveckla en betydande och af fackmännen med bifall mottagen författare-verksamhet. Karl Piehl har utom en hel rad tidskriftsuppsatser publicerat *Petites études égyptologiques* (1881), innehållande dels egyptiska texter (däribland ett par Stockholmsinskrifter) med kommentar, dels anmärkningar om grammatiska frågor m. m. Vidare på franska (1882) en utförlig ordförteckning till *Papyrus Harris n:r* 1, öfver hvilken handskrift Piehl förbereder ett särskildt arbete. Samma papyrus har lämnat utgångspunkten för den undersökning, som Piehl i en särskild, autograferad afhandling af samma år anstält, om tillvaron af skilda egyptiska dialekter redan under Ramessidernas tid. Svårigheterna vid en dylik undersökning äro naturligtvis större än vanligt, då det gäller ett språk som egyptiskan, där skriftens ideografiska element göra sitt bästa att fördölja befintliga uttalsolikheter. Dock har Piehl framdragit vissa fakta, som kanske antyda en mycket tidig dialektsplittring i faraonernas språk.

Lika litet som man tänker på engelskan, när det talas om «amerikanska språk», lika litet anse vi oss bland de afrikanska språken här böra inbegripa *arabiskan*, om ock denna visserligen nu talas öfver en mycket stor del af Afrika och ända sedan islåms första dagar altjämt där vidgat sitt område. Studiet af arabiskan har annars sedan 1600-talet haft många ganska framstående idkare i Skandinavien; åtskilliga af dessa hafva väl också behandlat ämnen som särskildt röra Afrika. Blott exempelvis må erinras om C. J. Tornbergs edition af *El-Qartâs*,

(*Annales regum Mauritaniæ* (1843), och om A. F. v. Mehrens *Câhirah og Kerâfat* (1870). — Till bevis att våra missionärer icke häller här varit overksamma, kan ock nämnas Fr. Torells öfversättning från svenskan af Luthers katekes, *Kitâb qawâid el-imân*. Den är, som jag tror, utgifven i Alexandria, hvarest Torell haft sin station; skriften själf innehåller ingen upplysning om tid och ort för utgifningen. Carlo Landbergs *Proverbes et dictons du peuple arabe*, hvaraf första bandet just nu (1883) utkommit och af den vetenskapliga kritiken blifvit mycket gynnsamt mottaget, lofvar i något af sina följande 15 band särskildt meddela och förklara ordspråk från Egypten och Nord-Afrika.

Den föregående framställningen, med alla sina dels medvetna dels ofrivilliga luckor, visar tillräckligt, att Skandinaviens bidrag till den afrikanska lingvistiken ej äro så alldeles obetydliga. Ville man ej inskränka sig till det språkliga området, utan, såsom min ursprungliga tanke varit, vidga ämnet till en allmän redogörelse för de nordiska folkens bidrag till beskrifningen af de svartes världsdel, skulle det än tydligare framgått, att vår Nord egt ett jämförelsevis ganska vackert antal *afrikanister* — om detta ord får bildas i öfverensstämmelse med det vedertagna *amerikanister*.

Ett hedrande rum bland bearbetarna af de afrikanska språken har vår skildring måst lämna åt missionärerna. I det hela kan man säga, att ingen makt *så* vidgat språkvetenskapens gränser som kristendomen. Den religion, hvars första apostlar bland sina underkrafter räknade förmågan af «tungomål och tungomåls uttydelse», liksom de ock på kyrkans invigningsdag öfver sina hufvud symboliskt buro tungor af eld — denna religion har under tidernas lopp skapat flera språkforskare än något annat mänskligt intresse förmått. Huru olika ter sig icke i detta hänseende Mohammeds religion! Äfven islâm nit-älskar för de otrognes omvändelse, men den låter aldrig religionsboken tala till dem på det egna språket, den omvänder sina proselyter ej blott till koranens *lära* utan så vidt möjligt också till dess *språk*. Bland de mest skilda folk, bland tur-

kar, perser, hinduer, malajer läses koranen ännu blott på arabiska. Islåm har intet gjort för lingvistiken.

På samma gång vi säga våra svenska missionärer ett tack för alt deras arbete till språkvetenskapens gagn må vi också få tillägga en önskan att de framgent, äfven när ej det praktiska missionsintresset manar, må unna språkvetenskapen och etnografien sitt bistånd. Lättare än någon annan kan missionären, under sin fredliga och förtrogna samfärdsel med infödingarna, åstadkomma de samlingar af ord och ordvändningar, de uppteckningar af folkliga sägner och ordspråk, de skildringar af folkseder o. d., som för nutidens vetenskap betyda så mycket vid bestämmandet af folkens sammanhang och historia. Dylika samlingar — med möjligast noggranna ljud- och akcentbeteckning och med ordrätt öfversättning af de språkliga bidragen — kunna i etnografens hand leda till resultat, dem insamlaren själf ej förmår ana, men till hvilkas vinnande det säkert vore honom en glädje att i första hand hafva medverkat.

Es. Tegnér.

www.libtool.com.cn

Riksrättsåtalet i Norge.

Den rättegång, som i vårt brödrarike nu utföres mot det norska statsrådets samtliga ledamöter, är egnad att väcka uppmärksamhet öfverallt, der ett vaket rättsmedvetande finnes i förening med ett allmännare intresse för dagens vigtigaste frågor, dessa må framträda i ett huru litet land som helst. För Sverge har denna fråga ett särskildt intresse, då åtalet vänder sig emot män, hvilka genom den plats, riksaktens §§ 4 och 5 gifva dem i det statsråd, hvari behandlas och afgöras de för båda rikena såsom ett unionelt helt gemensamma ärenden, äfven ega inflytande på Sverges öde. Sverge kan ej — om det skulle vara sannt, hvad aktor påstått i riksrättsmålet mot norske statsministern Selmer — med likgiltighet erfara, att i ledandet af Sverges öden, såsom ledamöter af norska statsrådet, deltagit män, som i sin embetsutöfning sig så förbrutit, att de ansetts förtjenta af straff, som enligt vår lag och äfven Norges lag är af vanärande beskaffenhet. Detta ansvarspåstående måste nämligen antagas hafva blifvit yrkadt af aktor efter öfverläggning med den af odelstinget tillsatta aktionskomité, som bland sina ledamöter räknar män, som fungerat såsom stortings- och odelstingspresidenter. Då man ej kan antaga, att aktor i målet tillsammans med de män, som äro ledamöter af odelstingets aktionskomité, »blott till Lyst» framstält detta yrkande, och ej heller kan förutsätta, att detsamma afgifvits för att underlätta för domstolen att afgifva ett på förhand afgjordt fällande utslag, om ock ej till så högt ansvar som det yrkade — ett sådant schackrande med rättvisan bör man ej kunna tillvita vare sig aktionsko-

mitéen eller de lagtingets ledamöter som sitta i riksrätten —, så måste man antaga, att något egendomligt förhållande måste vara med Norges riksrätt och ansvarighetslagen för norska statsrådet, som låter domaremakten låna sig till verktyg för politiska syften. Ty den enda förklaringsgrunden måste vara, att man vill begagna åtal inför riksrätten såsom ett medel för att göra sig så radikalt af med de nuvarande norska statsråden, att dessa ej skola kunna vidare af Konungen såsom statsråd behållas eller återinsättas, och att man anser att en fällande dom af riksrätten skall grundlagsenligt kunna för sådant ändamål användas. Låtom oss derför kasta en blick på norska grundlagens bestämmelser om statsrådets ansvarighet, gällande ansvarighetslag och den domstol, i hvars hand domsrätten är lagd, för att undersöka, huru det är möjligt, att aktor kunnat ifrågasätta ett sådant yrkande, som det, att redbare och oförvitlige män, låt vara att man från partisynpunkt kan anse dem såsom olämpliga rådgifvare åt konungen, skola dömas till ett straff, som för alltid stämplar dem såsom låga förbrytare. Vi säga för alltid, enär Konungens benådningsrätt i riksrättsmål inskränker sig till att efterskänka lifsstraff.

Vid tagen kännedom om Norges grundlag och de grundsatser om statsrådets konstitutionela ansvarighet, som deri fått sin tillämpning, finner man, att dessa bestämmelser tydligen haft sin förebild i Sverges Regeringsform. Likasom statsrådsansvarigheten i Sverge blifvit bestämd efter helt andra grunder, än dem, som gälla enligt andra länders statsrätt, så äfven i Norge. Enligt de båda skandinaviska rikenas statsrätt skall hvarje statsrådsledamots mening angående hvarje i statsrådet fattadt regeringsbeslut tagas till protokoll, och det är den ståndpunkt, han intagit vid det särskilda regeringsbeslutets pröfning, som afgör, om han kan ställas till ansvar inför riksrätt eller icke. För att han skall kunna ställas till ansvar fordras, att han ej fullgjort, hvad honom ålegat, för att hindra grundlagsvidriga regeringsbeslut. Vederbörande granskningsmyndighet, som utöfvar den representationen tillkommande kontrollerande makt, har således att genomgå hvarje regeringsbeslut såsom sådant. Någon pröfning af regeringssystemet såsom ett helt är ej inbegripen under rättigheten att besluta åtal, ty

konungen är enligt båda rikenas grundlagar den, som bestämmer regeringssystemet och eger bestämma detsamma äfven mot statsrådsledamöternas uttalade mening, ty hvarje regeringshandling, som konungen beslutit, erhåller i och med detsamma laga kraft, så vida icke, hvad Sverge angår, den strider mot Regeringsformen, i hvilket fall föredraganden kan genom kontrasignations vägran förekomma dess verkställighet, en utväg, som ej finnes för statsrådsledamot i Norge. Regeringssystemet såsom sådant kan således ej gifva anledning till ansvars utkräfvande. För att inverka på detsamma har representationen andra verkande medel. Dess petitions-, lagstiftnings- och beskattningsrätt gifva representationen, om den vet hvad den vill och sätter upp för sig positiva mål, ej blott personlig vissnepolitik, ett bestämmande inflytande på regeringssystemet. Till följd häraf hafva ej heller på långa tider riksrättsåtal blifvit använda i de båda skandinaviska rikena, förrän det norska odelstinget under slutet af det förflutna stortingssammanträdet ansåg sig böra vidtaga ett sådant steg.

För att rätt kunna bedöma det norska statsrådets konstitutionela ansvar har man att fästa sig vid det härvid egendomliga för de båda skandinaviska brödrarikena. I andra länder äro konungens rådgifvare ansvarige för regeringens förande utan all rätt att reservera sig till protokoll. Man vet ej af någon protokollsföring öfver enskilda statsrådsledamöters meningsyttringar. De hafva att ansvara för regeringsåtgärderna eller ock lemna sina platser. Huruvida de till- eller afstyrkt regeringsbeslutet, har ingen betydelse. Så är icke förhållandet i Norge, som likasom Sverge ej vet af något annat ansvar, än det, som kan utkräfvas på grund af yttrad mening vid grundlagsvidriga beslut. Är beslutet fattadt och af den beskaffenhet att det kan genomföras, så är vederbörande departementchef dertill skyldig. Förrän detta skett, eger han ej afgå, så vida icke, såsom i Sverge, han är grundlagsenligt berättigad till kontrasignations vägran. Med hänsyn till dessa förhållanden erhålla Norges statsrättsliga bestämmelser i förevarande hänseende sin belysning genom jemförelse, ej med främmande länders, utan med svensk statsrätt.

Det, som härvid först faller i ögonen, är att de norska statsrättsliga stadgandena sakna den klarhet och bestämdhet, som tillkomma Sverges Regeringsforms föreskrifter; och det är häruti, som man till hufvudsaklig del har att söka förklaringen af möjligheten att ett yrkande, sådant som det i aktors deduktion innehållna, kunnat ansvarsfritt framställas. I Reg. Form. § 9 är svenska statsrådets ledamöter ålagdt att «under ansvarigheten för rådslagen till den påföljd, hvarom 106 och 107 §§ vidare stadga, ovilkorligen sina meningar yttra och förklara», med åliggande att «göra kraftiga föreställningar» mot Konungens beslut, då de «vore uppenbarligen stridande mot rikets grundlag eller allmän lag», hvartill § 38 lägger bestämmelsen om kontrasignations vägran. Uraktlåter medlem af statsrådet denna skyldighet, åligger det enligt R. F. § 106 lagtima riksdags konstitutionsutskott att besluta åtal inför riksrätt. Skulle deremot konstitutionsutskottet anmärka regeringsbeslut, som visserligen icke äro lagstridige, men «stridande mot rikets sannskyldiga nytta», och att statsrådsmedlem vid rådslagen ej afstyrkt sådant regeringsbeslut, eller att föredraganden gjort sig skyldig till bristande nit, skicklighet eller drift i sitt embetes utöfning, så är riksdagens rätt inskränkt till att hos konungen anmäla sin önskan om statsråds entledigande, hvarå «Konungen gör det afseende han för riket finner nyttigast», i motsats mot hvad är fallet, då någon blifvit af riksrätten dömd, i hvilket fall konungens benådningsrätt icke sträcker sig till den dömdes återinsättande i rikets tjenst. Hvad Norges grundlag angår så är i § 30 sammanfattadt hvad som innehålles i § 9 samt §§ 106 och 107 af Sverges R. F.; och är medlem af norska statsrådet ansvarig inför riksrätt för underlåtenhet att till protokollet göra kraftiga föreställningar både mot regeringsbeslut som strider mot grundlag och allmän lag («Statsformen og Love») och mot sådant som ej öfverensstämmer med rikets sannskyldiga nytta («öjensynligt skadelig för Riget»). Brister han uti någotdera, kan han af odelstinget ställas till ansvar inför riksrätt, som i båda fallen eger att ådöma den tilltalade straff; och konungen är enligt § 20 i nådeväg endast berättigad att efterskänka lifsstraff. Likasom i Sverge, så är äfven i Norge statsrådsmedlem fredad från ansvar, om protokollet visar, att

han afstyrkt regeringsbeslut af angifvet slag, äfven om han derefter besörjer dess verkställighet, och detta fredar enligt Norges grundlag under alla förhållanden samtliga statsrådsmedlemmar, äfven vederbörande departementchef, i olikhet med hvad förhållandet är enligt svensk statsrätt, till följd af föredragandens särskilda skyldighet att i föreskrifna fall vägra kontrasignation. Hvad angår sjelfva beskaffenheten af det ansvar, som må ådömas, säger Sverges R. F. § 106, att riksrätten skall döma anklagadt statsråd efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande af sådant ansvar utaf Konungen och riksdagen fastställd blifver, medan Norges Grl. i § 30 blott säger, att statsrådsledamot är ansvarig för sin embetsverksamhet «således som sedan bestämmes», utan att närmare angifva sättet hvarpå detta skall ske. Likasom Sverges Rikes Ständer öfverlemnade vid riksdagen 1809—10 till Konungens pröfning och bekräftande den ansvarighetslag, som af Konungen den 10 februari 1810 gillades och stadfästes, så blef äfven af Norges storting och Konung antagen en «lag om straffbestämmelser för statsråd och höjesterets medlemmar samt för stortingets och riksrättens medlemmar för de förbrytelser, de såsom sådana måtte begå», hvilken utfärdades den 7 juli 1828. Båda dessa lagar utgå från den grundsats, att statsrådets medlemmar, för att kunna ådömas de i lagen omförmälda straff, skola hafva begått *embetsförbrytelser*, hvilket fått sitt uttryck i Sverges ansvarighetslags ingress, hvari det heter, att «desse embetsmän ej kan till last läggas, om emot deras på anförda skäl grundade råd utgången utan deras förvållande blifver olycklig och det åsyftade goda ändamålet icke vinnes», och enligt den norska ansvarighetslagen fordras, att statsrådet skall *uppsåtligen hafva åsidosatt sin embetspligt*, för att kunna fällas till straff. Att den utgått från samma grundsats som den svenska, visar sig deraf, att den begagnat liknande ordalag, som R. F. § 106. Det heter nämligen A. L. §§ 1, 2 och 3, att statsrådsmedlem skall undergå der bestämda straff, om han «mot grundlagen eller andra gällande lagars föreskrifter genom åsidosättande af embetspligt, genom föredragning, råd eller beslut medverkat till regeringsbeslut af uppgifven art. I § 5,

som bland brott upptager undanhållande af vigtiga handlingar eller upplysningar, heter det, att statsrådsmedlem *uppsåtligen* skall hafva undandolt handlingar eller upplysningar eller *mot bättre vetande* antingen anfört oriktiga data eller framlagt oriktiga dokumenter; i likhet med hvad som stadgas i svenska R. F. § 106 och A. L. § 7. I §§ 4 och 6 af norska A. L. fordras, att Statsråd skall hafva försummat, åsidosatt eller handlat mot någon i grundlagen föreskrifven embetspligt, för att kunna ställas till ansvar.

Likasom båda ländernas grundlagar utgå från samma grundsats i afseende på statsrådens ansvarighet och göra dem ansvariga för hvarje förkastlig regeringsåtgärd, i och för hvilkens förhindrande de ej gjort hvad dem enligt grundlag ålegat, så har lagstiftaren äfven vid ansvarets bestämmande vidtagit en dermed öfverensstämmande specifikation. Förbrytelserna med sina straff äro derför i båda ansvarighetslagarne noggrannt klassificerade. De straff, som i ansvarighetslagarne angifvas, äro hvarandra hufvudsakligen lika, nämligen förräderistraff, afsättning i förening med ovärdighet att vidare i rikets tjenst upptagas, embetets förlust samt straff enligt allmän lag. I norska ansvarighetslagen förekommer derjemte böter, hvilka kunna bestämmas från och med 500 till 2000 Sp., medan i svenska ansvarighetslagen finnes ett särskildt straff, nämligen embetets förlust med påföljd att ej vidare kunna i rikets tjenst nyttjas, utan att innebära ovärdighet dertill, hvarjemte vissa förseelser anses vara af den ringa betydelse, att, då de ej af föredraganden begås, de ej böra medföra annan påföljd, än att det må vara öfverlemnadt åt riksdagen att, derest den så finner skäligt, använda den i R. F. § 107 medgifna rätt att i skrifvelse till konungen begära vederbörande statsråds entledigande. Genomgår man de särskilda slagen af förbrytelser, så finner man äfven en viss öfverensstämmelse i deras närmare bestämmande, dock med den olikhet, som är en följd af det förut anmärkta förhållande, att norskt statsråd kan ställas till ansvar för regeringsbeslut, genom hvilka ej iakttages rikets sannskyldiga nytta. Hvad som emellertid faller i ögonen vid jemförelse mellan de båda ländernas förhållanden är, att Sverges ansvarighetslag mera sökt skydda den ankla-

gade mot allt partigodtycke. Derför är noggrannt angifven förbrytelsens karakter och bestämdt det *straff*, som för hvarje särskildt slag af förbrytelse må kunna användas. Sålunda är förräderistraffet begränsadt till användning för öfverändakastande af regeringssättet, af grundlag, för våldförande af riksdag eller dess medlemmar (§ 1), samt för undanhållande af meddelad vigtig underrättelse i frågor, som röra krig, fred, förbund mellan riket och annan stat, när det sker af bevisligt uppsåt att konungen och riket skada (§ 7). Afsättning med ovärdighet att vidare i rikets tjenst nyttjas kan ådömas, då vid inträffande tronledighet eller i andra fall, då särskild styrelse skall konstitueras, riksdagen ej sammankallas eller eljest dess sammanträde i dessa fall hindras, eller då det större kreditivet lyftes, utan att de i grundlagen föreskrifna vilkor iakttages (§ 2). Embetets förlust med påföljd att ej vidare varda nyttjad i rikets tjenst ådömes, om ingrepp skett i den riksdagen i R. F. § 57 tillerkända och i §§ 60 och 73 närmare bestämda beskattningsrätt, eller steg blifvit vidtagna i strid mot den riksdagen enligt §§ 67, 68 och 72 tillhörande rätt att bestämma öfver banko- och riksgäldsverken, eller ock någon del af riket blifvit i strid mot § 78 derifrån afsöndrad. Embetets förlust allena är stadgad för egenmäktiga åtgärder inom finansförvaltningen eller i afseende på indelningsverket eller mot tryckfriheten, eller derest ej utomordentligt statsråd hålles enligt R. F. § 13, då konungen vill börja krig eller sluta fred (A. L. §§ 4, 0, 5). Straff enligt allmän lag af samma beskaffenhet, som det, som domare åligger för vrång dom, ifrågakommer, då regeringsbeslut kränkt rättssäkerheten, sådan denna i R. F. § 16 är garanterad (A. L. § 5, 2:0). I alla andra fall, der Regeringsformen blifvit öfverträdd, är ej något särskildt straff utsatt för samtliga statsrådsmedlemmar, utom det som kan drabba föredragande departementchef allena, nämligen, då han ej i afseende på kontrasignation förfarit så, som grundlagen bjuder, i hvilket fall han alltid straffas med embetets förlust. Statsrådens uraktlåtenhet att afstyrka sådana regeringsbeslut medför ej något kriminelt ansvar. *Skadestånd* kan ej åläggas utom i de fall, då förräderistraff ådömes eller statsrådsledamot gjort sig skyldig till straff såsom för vrång dom och en-

skild persom derigenom fått sig tillfogadt lidande. Slutligen bör märkas den *præscription* för åtal, som är bestämd dels genom R. F. § 107, som stadgar, att allt hvad riksdagen efter granskning godkänt eller lemnat oanmärkt, bör anses hafva vunnit décharge i afseende på det granskade och ingen ny, till ansvarighet förbindande granskning af ny riksdag i samma mål vara tillåten, och dels genom A. L. § 11, som bestämmer, att hvad mot statsrådets protokoll intill den dag, då riksdagen börjar, under då pågående riksdag icke anmärkt blifver, derå må sedan vid påföljande riksdagar åtal icke ega rum.

Norges ansvarighetslag har tillämpat liknande grundsatser som den svenska. Den har äfven klassificerat förbrytelserna, men den klassifikation, som egt rum, är af annat slag, än den, som skett i den svenska ansvarighetslagen. Medan denne noga bestämt det straff, som skall för begången förbrytelse ådömas, utan någon rätt för riksrätt att skärpa eller lindra straffet, så har norska ansvarighetslagen bestämt klassfördelningen så, att en betänklig latitud är gifven för riksrätten vid straffens bestämning. Vid en klass af förbrytelser är riksrätten berättigad att välja emellan landsförräderistraff, embetets förlust och afsättning i förening med ovärdighet att bekläda något embete, ombud eller beställning; vid en annan eger den att välja emellan böter och de förr angifna straffen; och vid en tredje mellan böter och embetets förlust. Till den *första klassen* äro hänförda de fall, 1) *att* statsråd föranledt till någon regeringsåtgärd, hvaraf Norges sjelfständiga konstitutionela ställning skulle lida men, såsom då någon förändring sker i grundlagens i § 2 innehållna bud om lutherska religionen såsom offentlig religion (A. L. § 1, a), eller något företages *i strid mot konungariket Norges frihet, sjelfständighet, odelbarhet eller oberoende* (§ 1, b), eller i förhållande till andra stater ingrepp sker i statens eller Konungens rättigheter (§ 1, c) — hvilket kan anses motsvara hvad i vår ansvarighetslag omförmäles i § 1 angående öfverändakastandet af regeringssättet eller någon grundlag, och som der bestraffas såsom förräderi; 2) *att* intrång göres i stortingets rättigheter, såsom då regeringshandlingar företagas utan stortingets sam-

tycke, oaktadt sådant derför erfordras (§ 1, d), då *stortingets beslut icke tillägges den desamma i grundlagen häfdade giltighet* (e), då från stortinget till sanktion inkomne lagförslag icke föreläggas konungen (f), då protokoll, dokumenter eller upplysningar undanhållas stortinget, som detta är berättigadt att fordra sig meddelade (§ 9), samt då stortinget ej sammankallas i de fall, sådant på grund af N. G. §§ 39 och 41 samt R. A. § 6 skall ega rum (§ 4) — af hvilka till denna klass hörande förbrytelser blott den sistnämnda fäst särskild uppmärksamhet hos oss och blifvit belagd med vanfrejdande straff (jfr. Sv. A. L. §§ 2); 3) *att* regeringsmakten öfverskrider sin befogenhet i utöfningen af rättigheten att börja krig och sluta fred samt rättigheten till befäl öfver krigsmakten, såsom då de i N. G. § 25 innehållna vilkoren för truppernas och flottans fartygs användning ej iakttagas (N. A. L. § 1, h), eller då vid fråga om krig de i N. G. § 26 anbefalda betänkanden och berättelser ej afgifvas — hvilka förbrytelser kunna anses af liknande karakter med den i Sv. A. L. § 2 omförmälda uraktlåtenhet att iakttaga de vilkor, som gälla för kreditivens lyftande — eller slutligen då militärmakt i strid mot grundlag användes emot statens medlemmar (k) — hvilket äfven hos oss kan beläggas med svårare straff, då det är riktadt mot riksdagen (Sv. A. L. § 1, 2:o); och 4) *att* någon medlem af statsrådet uppsåtligen undandöljer dokumenter eller upplysningar i saker, som af honom handläggas, eller mot bättre vetande antingen anför oriktiga data eller framlägger oriktiga dokumenter och dervid någons rätt förspilles eller skada för staten kunnat uppstå, så vida han icke derigenom gjort sig skyldig till förfalskning, som efter lag medför svårare straff (N. A. L. § 5), — hvilken förbrytelse motsvarar den i Sv. A. L. § 7 omförmälda, som äfven hos oss belägges med svårare straff, nämligen förräderistraff.

Den *andra klassen* af förbrytelser, med afseende på hvilka den norska riksrätten kan välja emellan böter till omförmäldt belopp och ofvanangifna straff till och med förräderistraff, är för handen, då statsrådsmedlem föranleder vidtagande af regeringshandlingar, hvarigenom *statskassans inkomster* eller statens egendomar och regalier *otillbörligen användas och skötas*

(N. A. L. § 2 a); eller *de till statens försvar eller andra offentliga angelägenheter bestämda medel icke, så vidt deraf göres behof (»för så vidt förnödent göres»), till ändamålet användas* (b); *eller* erforderliga åtgärder till lagars eller kungliga förordningars och befallningars utfärdande, kungörande och efterlefvande icke vidtagas (c); *eller* någon hindras i sin rätt att ingifva ansökningar till konung eller storting eller vederbörande myndighet (d); *eller* lagligt offentliggörande, särskildt tryckfrihetens utöfning hindras (e); *eller* någon i strid mot de i lag fastställda vilkor utnämnes till embete i staten (f); *eller* de för benådning af förbrytelser enligt § 20 N. G. gällande reglor ej iakttagas (g); *eller* någon till följd af obefogadt åtal hindras i utöfning af rösträtt eller representantkall (h); *eller* statens räkenskaper ej i öfverensstämmelse med N. G. § 75 öfverlemnas till statsrevisorerna (k); *eller* grundlagens bestämmelser i §§ 15 och 38 om infordrande af norska regeringens betänkande åsidosättes; *eller* i den instruktion, som enligt N. G. § 13 meddelas, grundlagsstridiga föreskrifter gifvas norska regeringen (l); *samt* slutligen om någon kränkes i sina allmänna medborgerliga rättigheter (A. L. § 3), dock att, derest någon på sådant sätt mist lifvet, bör den statsrådsmedlem, som medverkat dertill, hafva förbrutit sitt lif. Samtliga dessa förbrytelser med undantag af den sistnämnda, för hvilken statsrådsledamot enligt Sv. A. L. kan straffas såsom för vrång dom, äro enligt vår ansvarighetslag belagda endast med embetets förlust, i vissa fall för samtliga statsrådsmedlemmar, som öfvervarit beslutet, men oftast blott för föredraganden.

Till den *tredje klassen* af förbrytelser äro hänförda de fall, som i A. L. § 6 uppgifvas, nämligen då statsrådsmedlem i andra än de i denna lag uttryckligen nämnda fall, uraktlåter sin embetspligt, och är förbrytelsen i sådant fall belagd med böter eller efter omständigheterna, det vill naturligtvis säga då försvårande sådana tillkomma, med embetets förlust. Bötesstraffet kan enligt § 18 mildras till 100—1000 Spd, i fall förseelsen består deruti, att statsrådsmedlem medverkar till att statsråd hålles med mindre än det i lag bestämda antalet närvarande. Härjemte bör märkas en förbrytelse af annan karakter än ofvan angifna, som består deri, att någon utfärdar

resolution eller beslut om något, hvarom icke är resolveradt eller beslutadt, eller som till innehållet är afvikande från det, som verkligen är afgjordt, hvilket, derest det ej sker af oaktsamhet, i hvilket fall det kan försonas med böter, medförer straff af ovärdighet att mera i rikets tjenst nyttjas samt 5 års straffarbete. För öfrigt är i A. L. § 23 stadgadt, att för den händelse att en hos riksrätten åtalad förbrytelse icke skulle kunna hänföras under de i A. L. gifna straffbestämmelser, skall den tilltalade dömas efter de i öfrigt gällande lagar, så vida de innehålla på rättsfallet tillämpliga bestämmelser.

I samma § är uttryckligen utsagdt, att allmän lag skall jemväl tillämpas, hvad *skadestånd* angår, till följd hvaraf tilltaladt statsråd kan, derest riksrätten fäller honom till ansvar, ådömas skadestånd till det belopp, hvartill den behagar uppskatta den skada, staten anses hafva lidit genom en regeringshandling. Denna skadeersättning är ej, såsom hos oss, inskränkt till det fall, att enskild person genom regeringsbeslut lider kränkning i sin rätt, eller till en med förräderistraff förbunden skadeersättning. Skadestånd kan efter riksrättens godtfinnande alltid ådömas och till beloppet bestämmas.

Det, som är egnadt att ådraga sig uppmärksamhet, är den stora latitud vid straffets bestämmande, som är medgifven riksrätten, hvarigenom en förseelse, som, om den blifvit begången af en annan embetsman, aldrig skulle kunna beläggas med högre straff än böter, kan af lidelserna uppskrufvas till en förbrytelse, som bör straffas såsom förräderi, så snart den anses tillhöra någon af de två förstnämda klasserna eller de i A. L. §§ 1—5 angifna. Och äfven om emot ett regeringsbeslut laglighet intet finnes att anmärka, så kan det såsom «öjensynligt» skadligt för riket beläggas med embetets förlust, derest riksrättens ledamöters flertal efter sitt subjektiva godtycke anse såsom ögonskenligen skadligt hvad som är menligt för det parti, de tillhöra; vidare äro så sväfvande ordalag begagnade vid förbrytelsernas karakteriserande, att utan svårighet ett regeringsbeslut, som ej är i smaken för det herskande folkpartiet, kan genom fintliga deduktioner subsumeras under en med högt straff belagd förbrytelse; så t. ex. om en regeringsåtgärd anses stå i strid med folksu-

veränitetens fordran, förklaras den beröra norska folkets frihet, hvilket göres till det samma, som konungariket Norges frihet, och handlingen stämplas såsom landsförräderi, eller om man icke vill gå derhän, rubriceras regeringsåtgärden såsom inkräktande på stortingets rätt, såsom den der ej tillagt ett stortingsbeslut den detsamma tillkommande giltighet, och kan äfven då beläggas med vanärande straff. Äfvenledes bör anmärkas, att ingen skilnad är gjord emellan föredragande departementchefs och annat statsråds ansvar för de fel, som blifvit af den förre hufvudsakligen begångna.

Till den saknad af skydd mot obefogadt åtal, som vi anmärkt, kommer, att hvarken i norska grundlagen ej heller i A. L. någon uttrycklig bestämmelse gifves om *præscription*. Enligt N. G. (§ 75, f) är stortinget berättigadt och förpligtadt att låta sig förelägga den i Norge varande regeringens protokoll och alla offentliga berättelser och skrifter (egentliga militära kommandosaker undantagna) samt verificerade afskrifter eller extrakter af de vid statsrådsafdelningen hos konungen förda protokoll eller de derstädes framlagda offentliga handlingar. I sammanhang med den granskning, häraf sker, åligger odelstinget enligt § 30 att pröfva, huruvida statsrådsmedlem skall ställas till ansvar inför riksrätt. Häraf synes följa, att för de regeringsåtgärder, som efter undergången fullständig granskning lemnats utan anmärkning, statsrådet må anses hafva vunnit décharge, och att ej vid något efterföljande storting odelstinget må kunna anses berättigadt att ånyo upptaga frågan, i annat fall än att odelstinget icke erhållit del af de protokoll, som i saken blifvit förda. Isynnerhet måste décharge anses vunnen, då odelstinget upptagit saken till behandling och ej ansett sig böra besluta åtal. Detta synes äfven följa deraf, att i N. G. § 82 undantagas från beslut, som fordra konungens sanktion för att blifva gällande, endast sådana beslut i förevarande fall, hvarigenom odelstinget beslutit att ställa statsråd under tilltal. Någon annan åtgärd eger ej odelsting eller storting vidtaga, utan att densamma för att blifva giltig af konungen pröfvas och stadfästes. Sedan granskning egt rum och anledning till åtal blifvit af protokollskomitén anmäld, kan odelstinget ej anses berättigadt att skjuta från sig afgörandet af ansvarsfrågan,

utan antingen måste det besluta åtal eller ock låta anmärkningsanledningen falla. Endast för det fall, att visas kunde, att stortinget ej fått åt sig öfverlåtne alla de protokoll och handlingar, som bort det samma föreläggas, skulle något åtal kunna ega rum för regeringshandlingar under den tid, för hvilken statsrådsprotokollen i allmänhet förut blifvit granskade. Så har ock praktiserats till 1881. Förnekas kan emellertid icke, att välbehöfliga lagstadganden saknas om præscription till skydd mot maktbegärets benägenhet att efter behag rifva upp granskade frågor och derpå bygga nya åtal. Ett statsråd är sålunda i den belägenhet inför odelstingets flertal, att han aldrig kan anse sig ha vunnit ansvarsfrihet för sina embetsåtgärder. Han beror helt och hållet af grannlagenheten och rättskänslan hos odelstingets flertal.

Hvad slutligen den *domstol* angår, som eger att utöfva den högsta domsrätten öfver statsråds embetsfel, så har den anklagade i svenska riksrättens sammansättning garanti för att den sakkunskap, som erfordras för att domaren skall kunna samvetsgrannt pröfva de åtalade embetsåtgärdernas beskaffenhet, och den opartiskhet, som alltid bör, huru mycket de politiska meningarna må skifta, i en domstol göra sig gällande, skola kunna iakttagas. Man har sökt att hos denna domstol samla sakkunskap i alla vigtigare styrelsegrenar, i förening med sjelfständig medborgerlig ställning och lagkunskap, samt erfarenhet i domarevärf. För att förtaga hvarje tvifvel om dess egenskap af lagskipande myndighet, är uttryckligen utsagdt, att då statsrådsledamot gjort sig skyldig till ansvar för lagstridigt regeringsbeslut, riksrätten skall såsom domstol hafva lagen till rättesnöre. Det heter i R. F. § 106 «döme dem riksrätten efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande af sådant ansvar utaf konungen och riksdagen fastställd varder». R. F. § 102 inskärper äfven, att domen skall vara efter lag fäld, och förutsätter laga ansvar för ledamot i densamma. Denna domstol är äfven likasom hvarje annan domstol underkastad offentlig kontroll. Enligt Tryckfrihetsförord. § 2, 4:o eger hvar och en i allmänt tryck utgifva alla rättegången inför riksrätten rörande handlingar, protokoll och beslut. Huru förhåller det sig med *norska* riksrätten? Enligt

§ 86 utgöres riksrätten af lagtingets medlemmar tillika med höjesteret, och har presidenten i lagtinget ordförandeplatsen. Lagtinget bildas enligt § 73 på det sätt, att stortinget utväljer bland sina medlemmar en fjerdedel. Sedan riksrätten sammanträdt, skall presidenten, enligt det såsom lag fastställda reglementet för riksrätten af den 18 Sept. 1815 § 9, undersöka, om några af medlemmarne äro jäfviga på grund af slägtskap *eller annan laglig grund*.. Sedan detta blifvit afgjordt, eger den anklagade att utesluta intill en tredjedel, dock så att ej rätten utgör mindre än 15, och att minst fyra höjesteretsmedlemmar qvarblifva. Som stortingsmedlemmarnes antal nu utgör 114, består lagtinget af 29 medlemmar. Riksrätten utgöres derför, med tillägg af 9 höjesterets ledamöter, af 38, hvilket antal dock vid utöfningen af domsrätten, till följd deraf att den anklagade kan utesluta intill $^1/_3$ kan minskas till 25, eller om man tolkar grundlagsparagrafen till den tilltalades nackdel, enär $^1/_3$ af 38 utgör 12 $^2/_3$, till 26. Denna riksrätt har enligt N. G. § 86 att såsom första och sista instans döma i de saker, som af odelstinget anläggas antingen mot statsrådets eller höjesterets medlemmar för embetsförbrytelser eller ock mot stortingets medlemmar för brott, de som sådana begå.

Konungen kan efter hvad ofvan blifvit nämdt enligt N. G. § 20 icke benåda utom i fråga om lifsstraff. I sammanhang härmed bör anmärkas, att de medlemmar af riksrätten, som ej förut aflagt domareed, skola aflägga den i lag af 20 Aug. 1842 föreskrifna ed. Riksrättens medlemmar äro enligt reglementet § 7 ansvarige för att de lagbestämda reglorna för målens handläggning och afgörande iakttagas, och är dessutom i A. L. § 8 stadgadt särskildt ansvar för riksrättsmedlem, likasom för höjesterets medlem, om han uppenbarar, af hvilken mening han sjelf eller någon af rättens medlemmar varit under voteringen i någon fråga. I afseende på åtalets utförande är stadgadt, att odelstinget utnämner en aktor, hvilken antingen erhåller en fullständig instruktion om de punkter, för hvilka han har att tilltala den anklagade, eller tillförordnas en komité, med hvilken han har att öfverlägga om allt, hvad som skall företagas i saken. Den anklagade kan välja sig en defensor, men är skyldig att inställa sig till per-

sonligt förhör, då rätten det fordrar. Rätten kan äfven ålägga personlig arrest och bestämma så väl stället som bevakningens stränghet. Riksrätten hålles för öppna dörrar, när icke annorlunda af särskild orsak beslutes. Aktor och defensor hafva hvardera rätt att tala två gånger i hvarje sak, och när defensor talat till slut, är den anklagade berättigad att tala sjelf, hvarefter presidenten förklarar proceduren afslutad. Härefter sker inom slutna dörrar omröstningen till dom, hvilken kan antingen genast vidtagas eller, der målets vidlyftighet dertill gifver anledning, uppskjutas i tre dagar. Då domen efter omröstning blifvit gifven, afkunnas den för öppna dörrar, sedan den anklagade blifvit inkallad. Derefter utfärdas afskrift af domen, hvilken först tillställes odelstingets president för att der uppläsas, hvarefter den genom en deputation af riksrätten sändes till regeringen med anmodan om åtgärds vidtagande i och för domens verkställighet, hvarjemte domen genom försorg af riksrättens president kungöres i alla offentliga tidningar i riket.

Klart och tydligt är häraf, att riksrätten är en domstol, som har att upptaga förbrytelser, d. v. s. lagstridiga handlingar, försummelse af embetspligt af medlem af statsråd eller höjesteret äfvensom förbrytelser af stortingsmedlemmar. Lika litet, som odelstinget kan anlägga åtal mot stortingsman för de politiska åsigter, han inom stortinget gjort gällande, eller för det politiska ‚system, som han hyllat, eller derför, att han ej lydt flertalets uppmaning att rösta på det sätt, detta anser fäderneslandets väl fordra, eller emedan han såsom ledamot i riksrätten haft en från pluralitetens afvikande mening om betydelsen af en grundlags §; och lika litet, som ledamot af höjesteret kan anses hafva begått en förbrytelse derigenom, att han haft och fasthåller vid en från pluralitetens afvikande tolkning af ett lagbud och sökt att göra denna tolkning gällande i förekommande mål; lika litet kan en statsrådsledamot göras ansvarig för det af konungen bestämda regeringssystemet eller för de åsigter, han i politiken sökt göra gällande. De enskilda statsrådsmedlemmarne måste hafva gjort sig skyldiga till bestämdt angifna handlingar, hvilka i sig innebära lagbrott. Detta visar sig tydligen af ansvarighetslagen, som

noga uppgifver, att det skall vara statsrådsmedlem — ej statsrådet såsom ett helt, såsom representerande ett regeringssystem — som må anklagas, att det skall vara bestämdt angifna handlingar, för hvilka åtal må ega rum, och att han skall hafva åsidosatt sin embetspligt för att en af honom icke afstyrkt regeringsåtgärd, äfven om den haft skadliga följder, skall kunna medföra straff. Detta visar sig vidare deraf, att enligt N. G. § 30 statsrådsmedlem är skyldig, att när han *finner* beslutet lagstridigt, deremot göra föreställningar; och ytterligare deraf, att den i A. L. förut anförda § 6, som är tillämplig på bland andra fall äfven det, då en regeringshandling visat sig skadlig för riket, stadgar, att statsrådsmedlem skall hafva handlat emot lagbestämd embetspligt för att han derför må kännas skyldig till ansvar, samt deraf att A. L. i sin bestämmelse § 23 uttryckligen förklarar, att såvida som någon annan än de i A. L. uppmärksammade embetsåtgärder skall anses innebära någon förbrytelse, så måste någon bestämmelse i de «öfrigt gällande *lagar*» vara derå tillämplig. Embetspligt måste blifvit uraktlåten och lagbrott begånget, för att riksrätt skall vara berättigad att döma statsrådsledamot förlustig embetet. Äfvenledes utvisa föreskrifterna om aflägganде af domareed, om det domareansvar och den tystnad, som åligger ledamot i riksrätten, att han i utöfningen af sitt kall skall döma i öfverensstämmelse med rikets lagar, utan alla biafsigter. Hvarje tal om riksrätten såsom en politisk domstol i folksuveränitetens tjenst blir således en orättfärdighet. Lika litet, som Riksrätten är en politisk myndighet, som har en sådan rätt att af egen maktfullkomlighet afskeda statsråd, som engelska parlamentet tillerkände sig medelst en *bill of attainder*, eller som riksens ständer under frihetstiden togo sig genom sina beslut att licentiera riksråd; lika litet kan åt denna riksrätt tillerkännas egenskapen af en politisk konfliktdomstol, hvilken, såsom i vissa fall de engelska kronjuristerna vid uppstående stridiga meningar om ett grundlagsstadgandes tolkning i ett förekommande fall, eger att gifva en förbindande förklaring af stadgandets betydelse. En sådan rättslig betydelse har aldrig blifvit tillerkänd den tolkning, som en riksrätt gifvit åt ett lagstadgande i den moti-

vering, hvarmed rätten beledsagat sin dom, och kan naturligtvis ej heller anses berättigad. Rätt till grundlagens förklaring kan ej tillerkännas någon annan än grundlagsstiftaren sjelf. Lika litet, som konungen lär vilja tillerkänna motiveringen af en riksrätts fällande utslag, hvarigenom konungen frånkännes en honom tillkommande grundlagsenlig rätt, någon betydelse af lagförklaring, lika litet lär stortinget vilja anse riksrätts frikännande utslag med stöd af en grundlagstolkning, som frånkänner stortinget en grundlagsenlig rätt, innebära en för stortinget förpligtande tolkning af grundlag. *)

Man har slutligen satt i fråga, om icke riksrätten med hänsyn till beskaffenheten af statsrådsledamots embetsåtgärder skall vara en politiskt juridisk domstol och på grund deraf ega rätt att fästa tillbörligt afseende derpå, att statsrådets medlemmar ej i sin embetsverksamhet rättat sig efter den politik, som pluraliteten uppstält på sitt program. För en sådan uppfattning af riksrättens uppgift har man särskildt åberopat den omständigheten, att statsråd kan dömas till ansvar enligt A. L. § 6 för regeringsåtgärder, som äro uppenbart skadliga för riket, och att det är stortingets pluralitet, som utgör språkröret för hvad folket anser vara af sådan art. Stortingets pluralitets uppfattning af hvad som är för riket skadligt bör i förevarande hänseende ega vitsord. Afvikande mening härutinnan är ej tillåtlig för statsrådets medlemmar; och om de uttala en sådan och handla derefter, äro de skyldiga till ansvar efter nyssnämnda §, hvilken stadgar straff till och med embetets förlust för skadliga, om ock ej rättstridiga, regeringsåtgärder. Men i sådant fall skulle hvarje annan domstol kunna betraktas såsom en politisk domstol. Hvarje domstol kan komma att upptaga åtal för politiska förbrytelser, döma embetsmän för åtgärder, som strida emot allmän lag och grundlag, eller som, om ock ej olagliga, vittna om ett oförstånd

*) En sådan egenskap kan ej gerna tillerkännas riksrättens utslag af det herrskande stortingspartiet, som ej vill tillägga praxis, huru länge den än må hafva varit iakttagen, någon afgörande betydelse, till och med då åtskilliga af dess främsta ledamöter hyllat densamma. Jfr. Rigsretstidende II sidd. 383 och ff.

eller en försummelse, som medfört skada för det allmänna eller den enskilde. Någon särskild politisk egenskap kan således ej riksrätten hafva, hvilket ytterligare visar sig deraf, att den har att upptaga förbrytelser, som af höjesterets medlemmar och stortingsmän begås. Lika litet som riksrätten kan anses vara skyldig att vid sin tillämpning af lagen på dessa låta sig ledas af politiska biafsigter eller blindt godkänna åklagarens uppfattning i saken, lika litet kan riksrätten anses berättigad att så förfara mot statsråden. Kan det vara tänkbart, att riksrätten skall pröfva efter en princip, då det gäller vissa anklagade, och efter en annan, då det gäller andra? Ett sådant förfarande af domstol kännetecknas såsom väld, för hvars begående ledamot i annan domstol ej skulle kunna undgå åtal och straff. Till följd häraf måste statsrådsledamot, som skall kunna rättvisligen fällas af riksrätten, vara öfvertygad att hafva begått en missgerning, d. v. s. uppsåtligen emot tydlig lag brutit sin embetspligt.

Riksrätten är således en domstol, som skall fullständigt utreda och i öfverensstämmelse med lagarne, sådana de i en insigtsfull och samvetsgrann domares hand tolkas, ransaka, pröfva och döma. Det är derför, lindrigast sagdt, ett fåvitskt tal att påstå, att densamma, i strid mot sin egenskap af att vara en domstol, hvars ledamöter handla uppå domareed och ansvar, skall vara ett bestämdt redskap i folkviljans hand och sjunka ned till verkställare af hvad stortingsmajoritetens ledare förklara vara folkviljans beslut. I fråga kan sättas, huruvida riksrättens sammansättning och det förfarande, som skall vid anställdt åtal iakttagas, gifva erforderliga garantier för att en så felfri och rättvis dom, som man väntar sig af en domstol, som dömer i på en gång första och sista instans, skall kunna åstadkommas. Man finner nämligen att riksrättens pluralitet utgöres af lagtingets ledamöter. Det sätt, hvarpå lagtinget sammansättes, gifver stortingspluraliteten makt att insätta i lagtinget idel lydiga partiredskap, hvilkas obekantskap med lag och erfarenhet i lagtolkning göra dem oförmögna att med bästa vilja i verlden kunna bedöma förekommande rättsförhållanden, helst om blicken skymmes af en förut intagen partiståndpunkt. Förhandlingarna skola icke ens ledas af någon

lagfaren man, utan af den, som för tillfället är vald till lagtingets president, eller om denne blifvit utesluten, af annan af lagtingets ledamöter vald ordförande, hvartill slutligen kommer, att dessa riksrättsledamöter af odelstinget och endast af detta kunna ställas till ansvar för hvad de *såsom domare fela*. Ansvaret blifver derför betydelselöst. Hos det stora flertalet af riksrättsmedlemmar blir blicken helt naturligt riktad på odelstingets aktionskomité, hvilken, såsom en representant för pluralitetens mening, blir en naturlig vägledare både för hvad de böra göra och icke göra för att undgå odelstingets åtal. Som ansvarighetslagen förbjuder att uppenbara, af hvilken mening någon ledamot sjelf eller andra riksrättsledamöter varit under voteringen i en sak, så äro de ej heller underkastade det ansvar för sina vota, som innebäres i den offentliga kritiken. Äfven det ansvar, som är stadgadt för brott emot tystnadspligten är så beskaffadt, att medan höjesterets ledamöter kunna dömas embetet förlustiga, kan lagtingsledamot försona det med böter utan att mista sin plats i stortinget eller ens i lagtinget; och gäller i öfrigt om detta ansvar hvad förut blifvit omnämdt om ansvarets betydelse för lagtingets ledamöter i riksrätten inför ett odelsting, hvars ärende degått. Härtill kommer, att såväl den af odelstinget utsedde aktor som aktionskomitéen äro utan allt ansvar för sitt förfarande. Detta är så mycket betänkligare, som denna komité kan verka såsom en hemlig komité, hvilken utan att vara underkastad någon slags offentlig kritik, håller trådarne och styrer både riksrätten och aktor. Och slutligen erinras om det sväfvande uti bestämmelserna om hvad som skall hänföras till förbrytelse: om den latitud i straffbestämmelserna, som utmärker ansvarighetslagen, och hvilken går så långt, att till och med embetets förlust kan ådömas, derest riksrätten efter sin subjektiva uppfattning anser en regeringshandling hafva varit skadlig; samt om den makt, riksrätten har, att efter godtfinnande ådöma skadestånd till huru höga belopp som helst; hvartill kommer, att någon lagbestämd præscription för åtal ej finnes föreskrifven, utan odelstinget kan tillerkänna sig rätt att besluta åtal för regeringshandlingar huru långt tillbaka i tiden som helst. Häraf finner man tydligen, huru den, som är ansvarig inför

norsk riksrätt, saknar hvarje skydd emot maktmissbruk af domstolen under upprörda tider.

Medan Sverges statsråd äro i och för sina embetsåtgärder fullt skyddade mot hvarje missbruk af domareembetet, så kan en norsk rådgifvares heder och hela ekonomiska bestånd göras beroende af partisinnets lidelse hos en för tillfället granskande stortingspluralitet. Att under sådana förhållanden den norska riksrätten sällan varit använd och, då den fungerat, med hofsamhet begagnat sin stora makt, visar, att riksrättens uppgift varit rätt uppfattad af dess ledamöter, och att de låtit sig ledas af den känsla af ansvar, som domarens kall och domarens ed lägga på en redbar menniskas samvete. Att densamma ej varit förrän detta år anlitad sedan 1845, visar ock, att norska odelstinget under denna tid riktigt uppfattat riksrättens konstitutionela betydelse. Den har icke ansetts hafva till uppgift att befatta sig med politiska spörsmåls afgörande eller upptaga till pröfning och afgörande politiska fel eller misstag, utan endast böra påkallas, då statsrådsledamot uppsåtligen brutit sin embetspligt och således gjort sig skyldig till brott.

Efter att hafva under jemförelse med svenska förhållanden redogjort för statsrådsansvarigheten enligt Norges lag, det sätt, hvarpå detta ansvar utkräfves, och den domstol, som deröfver dömer, återstår att sätta läsaren i tillfälle att bedöma beskaffenheten af de åtal, som nu blifvit riktade emot norska statsrådets samtliga ledamöter, till följd af det beslut, odelstinget fattade den 23 April 1883, då det med 53 röster mot 32 biföll protokollskomitéens den 30 Mars förut gjorda hemställan, att samtliga medlemmar af konungens statsråd må ställas till ansvar inför riksrätt:

1. Statsministrarne Selmer och Kierulf samt statsrådena Vogt, Holmboe, Helliesen, Jensen och Munthe för att hafva utverkat

a) de kungliga resolutionerna af 29 Maj och 15 Juni 1880, hvarigenom sanktion vägrades på den af stortinget den 17 Mars samma år beslutna grundlagsbestämmelse om statsrådens deltagande i stortingets förhandlingar och regeringen

skall hafva underlåtit att tillägga bestämmelsen den den samma tillkommande i grundlagen häfdade giltighet;

b) den kungliga resolutionen af den 21 juni 1882, hvarigenom regeringen icke ställde sig till efterrättelse det af stortinget den 14 juni samma år fattade beslut om beviljande af anslag utaf 20,000 kronor till de i landet bildade folkväpningsföreningar och 10,000 kr. till centralföreningen för utbredande af kropps- och vapenöfningar;

c) den kungl. resolutionen af 25 November 1882, hvarigenom stortingets beslut af 16:de och 17:de juni samma år, angående löneregleringför organisation af en central styrelse för jernvägstrafiken, blott delvis blifvit tagen till efterrättelse, i det den af stortinget gjorda tilläggsbestämmelse om styrelsens förstärkande med två af stortinget valda medlemmar ej efterkommits.

2. Statsrådet Bachke för att hafva medverkat till de under a) och c) angifna resolutioner, samt

3. statsråden Johansen, Schweigaard och Hertzberg för att hafva medverkat till de under b) och c) nämnda kongl. resolutionerna.

För att de under a) angifna resolutionerna skola kunna anses lagstridiga fordras, att stortingets beslut af den 17 Mars 1880 såsom sådant var grundlagsenligt förpligtande till omedelbar efterrättelse. Detta åter beror af konungens sanktionsrätt i norska grundlagsfrågor. Konungen måste anses sakna all sanktionsrätt i grundlagsfrågor för att ifrågavarande sanktions vägran skall kunna anses innebära ett frånkännande af den stortingsbeslutet tillkommande giltighet. Då från odelstingets sida sedt man åtminstone måste medgifva, att rättighet för stortinget att utan konungens sanktion besluta grundlagsändringar aldrig blifvit ifrågasatt, så måste det lagstridiga anses bestå deri, att konungen vägrade sanktion å beslutet, sedan det af stortinget blifvit trenne gånger lika lydande fattadt och således kunde anses falla under konungens blott suspensiva veto. Då emellertid hvarken odelstinget, ej heller riksrättens ledamöter kunna undgå att medgifva, att konungens ovilkorliga sanktionsrätt varit af stortinget sjelft vid flere tillfällen erkänd, om ock röster deremot höjts, samt att stortingets rätt i detta

hänseende således är omtvistbar, och då stortinget med afseende på öfverlemnandet af sitt den 17 Mars 1880 fattade beslut om grundlagsändring icke heller iakttog det förfarande, som är föreskrifvet för att ett stortingsbeslut skall gå i verkställighet utan konungens sanktion, samt beslutet den 9 Juni s. å., hvarigenom stortinget tillerkände beslutet af den 17 mars laga kraft, ej uppbars af den i grundlagen för grundlagsfrågors afgörande föreskrifna pluralitet; och då således hvartdera af dessa beslut saknade de formela vilkoren för giltighet, så borde i sakens förhandenvarande skick ej något åtal rättvisligen kunnat grundas på ifrågavarande regeringsbeslut såsom frånkännande ett stortingsbeslut dess i grundlagen häfdade giltighet. För att man skulle kunna, likt aktor, yrka tillämpning i förevarande fall af A. L. § 1, e), som belägger med straff af embetets förlust och, derest omständigheterna äro försvårande, derjemte ovärdighet att bekläda något embete, ombud eller beställning för lagöfverträdelser af nämnda art, så borde den grundlagsenliga giltigheten af de stortingsbeslut, som konungen vägrat sanktionera, vara *tydlig* och *bestämd*, hvilket i förevarande fall ej är fallet, man må hysa hvilka åsigter man behagar angående konungens sanktionsrätt. Icke heller kunna ifrågavarande resolutioner anses varit «för riket öjensynligt skadliga», ty i sådant fall hade det varit odelstingets pligt att redan vid stortinget 1881, då de skadliga följderna måste hafva visat sig, derest de skulle kunna betecknas såsom *ögonskenligt* skadliga, besluta åtal i stället för att uppskjuta detsamma. Uppskofvet, om hvars berättigande i öfrigt vi ej anse behöfligt att yttra oss, innebär således kriteriet på att, på sätt protokollskomitéens minoritet anmärkte, ifrågavarande resolutioner ej heller kunna häntöras under A. L. § 6. (Jfr. ofvan sid. 133.) Härjemte bör erinras, att konungen ej ovilkorligen vägrat sanktion, utan angifvit vissa vilkor, hvilkas antagande ej skäligen bort hos stortinget röna något motstånd.

Hvad de båda under b) och c) anförda regeringsbeslutен angår, så beror dessas lagstridighet helt och hållet på förhållandet mellan konungens och stortingets ömsesidiga rättigheter att besluta om statsmedlens användning. För att konungens beslut att lemna ett af stortinget beviljadt anslag obe-

gagnadt skall anses lagstridigt, fordras, att § 75, d), som tillerkänner stortinget «rätt att *bevilja* de till statsutgifterna nödiga summor», ej skall kunna tolkas annorlunda, än såsom innebärande ovilkorlig pligt för konungen att utan pröfning af statsutgiftens behöflighet göra densamma under hvilka förhållanden som helst. Men en sådan tolkning framgår ingalunda otvunget utur ordalagen i denna §. Ett är nämligen att bevilja, ställa till konungens disposition ett anslag, ett annat är att pröfva huruvida det ändamål, för hvilket anslaget är gifvet, bör tillgodoses och främjas. Det förra är en ur representationens beskattningsrätt härflytande rättighet, det andra är en i konungens utöfvande makt inneburen myndighet. N. G. § 75, d.) innehåller således på intet vis någon inskränkning i den uti konungens utöfvande makt inneburna rätt att inom de af statsregleringen angifna gränser anordna utgifter, utan låter sig dermed mycket väl förlika. På fråga, huruvida den i § 19 innehållna föreskriften, att konungen skall vaka öfver att statens egendomar och regalier användas och bestyras på det af stortinget bestämda och för det allmänna nyttigaste sätt, skall anses innebära någon inskränkning i konungens rätt att pröfva en statsutgifts nytta och nödvändighet, vilja vi ej närmare inlåta oss. Vi anse för vår del, att denna § ej har att göra med statsutgifternas anordning, hvilket framgår dels af föregående § 18, som afhandlar Norges statskassa och dess inkomsters användning, utan at ålägga konungen någon särskild förpligtelse med afseende på de af stortinget beviljade anslag, dels ock af A. L. § 2, som i och för statsmedlens användning innehåller föreskrift om ansvar endast i fall, att «de till statens försvar eller andra offentliga angelägenheter bestämda medel icke, *så vidt deraf göres behof*, vara till ändamålet använda» (b) eller (enligt a) «statens inkomster *otillbörligen* användas». Konungens vägran att utanordna anslaget till de folkväpningsföreningar, som stå utan närmare kontroll, än den, som innebäres i räkenskapernas insändande till revision, kan således ej anses grundlagsstridig. Huruvida konungens vägran att efterkomma det under c) anförda stortingsbeslutet i en punkt, genom hvars antagande stortinget påtagligen öfverskred sin befogenhet, medan han i de två andra punkterna begagnade

sig af anslagen, skall kunna anses för ett otillbörligt användande af statsmedel, för denna frågas bedömande erfordras en särskild utredning och undersökning derom, huruvida den af stortinget vid löneregleringens pröfning tillagda punkten är att anse såsom en särskild tilläggsbestämmelse eller skall betraktas såsom ett vilkor för anslagets begagnande i öfrigt. Att närmare inlåta oss på en sådan undersökning medgifver ej utrymmet. Att konungen genom sin vägran att efterkomma stortingets beslut i dessa båda anklagelsepunkter ej gjort sig skyldig till ett «öjensynligt» skadligt beslut, ligger för klar dager med hänsyn till frågornas underordnade vigt. Huruvida statsrådets ledamöter skola kunna rättvisligen fällas till ansvar i dessa båda sistnämnda punkter, beror således derpå, huruvida konungen skall anses ovilkorligen förpligtad att göra en statsutgift, till hvilken stortinget enligt § 75, d) *beviljat* anslag, samt huruvida konungens utöfvande makt och den pröfning af hvad till statsstyrelsen och statsförvaltningen hörer, som honom åligger, skall anses upphäfd, då en förvaltningsåtgärd är förenad med en utgiftsanordning. Vi öfverlemna tryggt åt läsarens omdöme att besvara denna fråga; vi vilja blott fråga, om för det fall, att stortinget besluter att bevilja en summa för herr N:s insättande i fängelse under ett års tid, konungen skall vara förpligtad att vidtaga en sådan åtgärd, derför att stortinget beviljat anslag dertill. Hvartill skulle under sådana förhållanden hela riksrättsproceduren tjena? Stortinget skulle då mycket lättare kunna aflägsna statsråden. Det behöfde ju blott bevilja huru små anslag som helst för förflyttande af samtliga statsrådens aflönande på pensionsstat, för att få statsråden aflägsnade från deras platser. Anser man konungen i dessa båda fall vara berättigad att lemna anslagen obegagnade, så måste man erkänna, att i konungens utöfvande makt måste ingå rätt att pröfva ett anslags ändamålsenlighet och, der det ändamål, till hvilket stortinget beviljat anslag, befunnes onyttigt eller onödigt, för att icke tala om der det innebär en kränkning af annans rätt, vägra att understödja eller främja detsamma. Konungens vägran att använda ett anslag, som stortinget ställt till konungens disposition, kan derför ej i och för sig anses såsom ett grundlagsbrott.

Ingen af de resolutioner, som odelstingets protokollskomité anfört såsom anklagelsepunkter i sin hemställan om åtal, är således af den beskaffenhet, att medverkan till deras afgifvande kan i och för sig rättsenligt tillvitas någon statsrådsmedlem såsom förbrytelse. Riksrätten måste således få sig tillagd en annan betydelse än den, som grundlagen gifvit den, för att så beskaffade regeringshandlingar, som dessa, skola kunna föranleda till dom och straff. Så har ock skett. Riksrätten har ock betraktats såsom ett maktmedel för stortingets flertal för att tvinga konungen att aflägsna sina rådgifvare. I enlighet med protokollskomitéen förklarade presidenten i stortinget den 23 April 1883, att det hade blifvit en nödvändighet och en «hederssak» att anlita riksrätten såsom den konstitutionela domstolen, när andra medel förgäfves blifvit försökta. Han visste icke annat medel, som kunde leda till målet. Kunde någon visa något annat medel, så skulle han vara den förste, som skulle antaga det. För att stortinget måste få i sin hand den bestämmande myndigheten öfver den utöfvande makten, måste derför enligt denna partiuppfattning den dömande maktens sjelfständighet omkullstörtas. Rikets högsta domstol skall nedsänkas från sin höga ställning för att användas till ett lydigt redskap i stortingsflertalets tjenst. Häruti ligger förklaringen till det yrkande, som den af odelstinget utsedda anklagarekorps genom den fungerande aktor framställde. Vi vilja nu visa, huru man förfarit för att riksrätten skall kunna användas i den operationsplan, som stortingets flertal upptagit i sitt program, huru dess statsrättsliga ställning kunnat så förändras, och huru åt grundlagens bestämmelser om statsrådets ansvarighet samt det sätt, hvarpå dessa blifvit närmare utvecklade i ansvarighetslagen, en annan betydelse kunnat tilläggas, än den förut befästa. Detta har skett genom begagnande af de bristfälligheter, som finnas i riksrättens organisation, och de sväfvande ordalag, hvari grundlagens bestämmelser fått sitt uttryck, hvilka gifva tillfälle till de lagarnes bud kringgående rörelser, som blifvit företagna.

Den första åtgärd, som vidtogs i sammanhang med att stortinget den 9 Juni 1880 fattade sitt bekanta beslut,

hvarigenom det förklarade, att den grundlagsbestämmelse, å hvilken konungen vägrat sanktion, är gällande grundlag för konungariket Norge, var att indraga de välbehöfliga, blott tillsvidare beviljade, anslagen till två ledamotsplatser i höjesteret, hvarigenom antalet af höjesterets ledamöter i riksrätten äfven skulle komma att i sinom tid minskas. Den andra åtgärden var, att odelstinget efter den under år 1881 skedda granskning af statsrådsprotokollen för 1880 och dervid gjord anmärkning emot statsrådsledamöterna för deras medverkan till de kungl. resolutioner, genom hvilka sanktion vägrats stortingets beslut, väl gillade anmärkningen, men icke då beslöt åtal, utan uppsköt detsamma på obestämd tid, så att odelstinget kunde anställa åtal när det så fann lägligt. Sedan de val af stortingsmän, som företogos 1882, gifvit stortinget en majoritet af 83 ledamöter, tillhörande det herskande partiet, emot en minoritet af 31 ledamöter, blef lagtinget tillsatt utan hänsyn till denna representationsafdelnings grannlaga värf och utan tagen hänsyn till minoritetens lifliga anspråk på platser deri, hvilka ej behöfde öfverstiga 8 af 29, om man tog till utgångspunkt proportionen emellan båda partierna. I lagtinget insattes endast medlemmar af det herskande partiet och deribland äfven sådana, som deltagit i odelstingets beslut 1881, hvarvid fråga om åtal för de under första anklagelsepunkten omförmälda resolutioner blifvit väckt, men beslut fattats, att åtalet skulle uppskjutas. Uti protokollskomitéen invaldes de män, som fungerat såsom stortingspresidenter, herr J. Sverdrup och Rector Steen. För att underlätta möjligheten af att utan rättskänslans sårande kunna använda riksrätten för politiska syften, så framhöll protokollskomitéen, att de i anklagelsepunkterna omförmälda regeringshandlingar borde, för att framställas i sitt rätta ljus, betraktas såsom yttringar af ett regeringssystem, som innebure tendenser och attentater mot nationalförsamlingens berättigade och grundlagbestämda inflytelse på styrelsen. Det vore för detta regeringssystem som statsrådsledamöterna hade ådragit sig ett ansvar, hvars utkräfvande fordras af folkets kränkta rättskänsla, och hvilket ansvar ej kunde på annat sätt utkräfvas än genom påkallande af riksrättens dom. Sedan odelstinget sålunda på protokolls-

komitéens hemställan beslutat åtal, beslöt detsamma att sönderskära åtalet i 11 åtal, ett mot hvar och en af statsrådets medlemmar, i stället för att enligt de för kriminalprocess vanligen gällande reglor åtal omfattar hvarje särskild sak med alla de personer, som deltagit i den åtalade förbrytelsen. Klart är, att härmed dörrarne på vid gafvel öppnats för det subjektiva godtfinnandet. Man kan anse den éne statsrådsmedlemmen mera, den andre mindre hinderlig för majoritetens syften och låta denna uppfattning inverka på omdömet om hans förhållande i embetet samt det strängare eller mildare straff, som honom bör åläggas. Af odelstinget utvaldes tre aktorer och en aktionskomité af fem ledamöter, deribland stortingets presidenter Steen och J. Sverdrup samt odelstingspresidenten S. Nielsen. Den 18 maj sammanträdde riksrätten, bestående af 9 höjesteretsledamöter och 29 ledamöter af lagtinget. Som den anklagade eger utesluta intill en tredjedel af riksrättens 38 medlemmar, hvilket inbegriper 12 $^2/_3$, gjordes anspråk på uteslutning af 13, i analogi med förfaringssättet vid bestämmande af antalet af ledamöter i lagtinget, men detta afslogs på grund af tolkningen af ordet «intill».

Sedan antalet blifvit bestämdt till 26 ledamöter, yrkade defensor i det första riksrättsåtalet, att 11 namngifna ledamöter skulle förklara sig jäfviga att deltaga i domstolen, enär de deltagit i beslutet af den 9 juni 1880, för hvars upprätthållande riksrättsåtalet blifvit anordnadt, och således förut offentligen angifvit sin mening och bundit sig i sin uppfattning angående den vigtigaste anklagelsepunkten, hvartill kom för fyra af dessa ledamöter ytterligare jäf, enär dessa deltagit i det odelstingsbeslut 1881, som möjliggjort upptagandet af ifrågavarande anklagelsepunkt, samt att de medlemmar, mot hvilka jäfsanmärkning blifvit gjord, icke skulle deltaga i jäfsanmärkningens pröfning och afgörande, i analogi med hvad som gäller såsom lag för den domstol, från hvilken appell ej heller eger rum, nämligen höjesteret. För den händelse att detta oaktadt de ledamöter, mot hvilka anmärkning blifvit gjord, skulle vilja deltaga i afgörandet af sitt eget jäf, ansåg defensor, att detta borde afgöras genom preliminärt beslut af rätten, hvari icke dessa ledamöter borde tillstädjas deltaga. Detta yrkande var berättigadt

enligt riksrättsreglementet, hvars § 9 gifver vid handen, att personer, som på grund af viss uppgifven slägtskap eller andra *lagliga* grunder äro jäfviga, ej böra sitta i rätten, och såsom laga jäf anses bland annat, att man på förhand bundit sig i saken. Huruvida detta yrkande, som synes i och för sig sjelft befogadt, och hvilket sannolikt blifvit efterkommet, om riksrätten icke under nuvarande förhållanden af stortingsmajoriteten uppfattats mindre såsom domstol än såsom en verkställare af den s. k. folkviljan, bort ovilkorligen leda till angifven påföljd, beror derpå, huruvida det förhållande, att en lagtingsmedlem förut såsom stortingsman deltagit i beslut, som kan föranleda till åtal inför riksrätten, skall betraktas såsom lika med det fall, då domare får sig öfverlåten en sak, hvari han förut såsom domare eller i annan befattning offentligen uttalat sin mening, hvilket onekligen ofta skulle kunna leda till jäfsförhållanden för medlemmar i riksrätten; eller huruvida det onekligen betänkliga deruti, att en domstols pluralitet kan bildas af de anklagades politiska motståndare, måste tillskrifvas institutionens beskaffenhet och de fel, som lagstiftarna begått vid dess ordnande. Att emellertid defensors yrkande ansågs grundadt på goda så väl formela som ännu mera materiela rättsskäl och mer än mycket annat var egnadt att i dess rätta dager ställa det, om ock ej mot lagens bokstaf stridande, dock i alla hänseenden rättvisans kraf förbiseende beslut om uppskof med åtal, som fattades af 1881 års odelsting, och de åtgärder, som ledde till bildande af ett lagting, uteslutande sammansatt af de anklagades politiska motståndare, detta visar sig deraf, att aktor ej inskränkte sig till att åberopa de skäl, som ur riksrättens grundlagsenligt bestämda organisation kunde hemtas för ogillande af jäfsanmärkningen, utan ansåg sig böra med ett visst eftertryck framhålla och uppläsa ansvarighetslagens § 8, som belägger den med straff, som utebliver från rättens samlingar, hvilket ej kan anses annat än såsom ett hot af åtal mot dem, som sjelfva funne sig jäfviga på grund af förut gjorda uttalanden i den fråga, som det var deras pligt såsom domare att opartiskt bedöma. Bekant är, att samtlige jäfsanmärkningar förföllo. Icke en gång de fyra riksrättsmedlemmar, som deltagit i det odelsting, hvilket först

fattat beslut angående den första anklagelsepunkten, ansågo sig sjelfva eller förklarades af domstolen jäfviga.

Sedan domstolen blifvit sammansatt af män, hvilkas flertal måste betrakta såsom en «hederssak» att upprätthålla stortingets beslut af den 9 juni 1880 äfvensom att aflägsna ur statsrådet de män, som ej tillstyrkt konungen att erkänna detta besluts giltighet, begynte aktor sin deduktion. För att kunna åstadkomma en bevisning om den anklagades brottslighet har aktor måst konstruera en särskild historia om tillkomsten af Norges nu gällande grundlag, i förbindelse med en särskild tolkning af norska grundlagens innebörd. Efter att hafva gifvit en längre utveckling af hvad han ansåg för rätta uppfattningen af tillkomsten och betydelsen af Norges grundlagsbestämmelser, som ordnade förhållandena emellan konung och storting och statsrådets konstitutionela ansvarighet, sökte aktor kombinera och tyda de historiska fakta på ett sätt, som skulle gifva vid handen, att konungariket Norges *regeringsform*, som enligt Norges grundlag § 1 är inskränkt och ärftligt monarkisk, och enligt hvilken konungen har styrande och utöfvande makt samt initiativ och sanktionsrätt i förhållande till representationen, skulle hafva samma karakter som 1791 års franska författning, hvilken utgår från folksuveränitetens princip, frånkänner konungen allt initiativ hos nationalförsamlingen och uttryckligen tillerkänner åt denna öfvervåldet vid statsmaktens utöfning. Trots de historiska fakta, de grundlagsbud, som kommit till stånd, och de förhandlingar, som föregått grundlagens antagande, framhålles såsom aktoratets åsigt, att folksuveräniteten är den grundlagen genomgående, alla deremot stridande lagstadgandens giltighet omkullkastande princip, som af riksrätten skall antagas såsom grundlagens egentliga karakter, och hvars åsidosättande bör bestraffas. Den anklagade anses i fråga om den första anklagelsepunkten hafva handlat till ögonskenlig skada för riket genom att åberopa en ovilkorlig sanktionsrätt för konungen i grundlagsfrågor såsom upphöjd öfver alla tvifvel, hvadan han på detta sätt blottstält konungamakten och framkallat en misstro till densamma inom folket, som hämmade en lugn och fruktbärande utveckling af samhällsarbetet för land och folk.

Han har sålunda förmått konungen att företaga ett steg, som rubbade folkets tillit till författningens förmåga att konstitutionelt betrygga folkets rätt. Härjemte har han genom grundlagsändringens afvisning beröfvat landet dermed förbundna påtagliga fördelar. Äfven hvad angår den andra anklagelsepunkten, som rör anslaget till folkväpningsföreningarna, anses grundlagen kränkt; och till och med om vetot vore berättigadt, hade det i sin användning varit skadabringande för folket; splitet och striden hade ökats och en gagnelig institution inom folket och för folket hade måst stanna i växten. I afseende på den tredje punkten anser aktor, att den anklagade å den tidpunkt, då denna och den i föregående punkt omförmälda resolution afgåfvos, bort veta, att det skulle öka striden mellan statsmakterna och splitet mellan partierna, om dessa åtgärder vidtogos från regeringens sida. Det måste nämligen vara ögonskenligt, att så beskaffade råd som de afgifna «vore *oråd*».

www.libtool.com.cn

Härefter utvecklas, huruledes det system, som under de båda sista decennierna varit af regeringen följdt, var ett maskeradt envälde. «Som sista medel mot detta illa maskerade regeringsenvälde, som sålunda blifvit satt i scen, och som för exekutivmakten gör anspråk på de väsendtligaste beståndsdelarne af den gamla absolutismens makt» heter det «har odelstingets, åklagarmyndighetens, stora flertal och nationens likaså stora väljareflertal nödtvunget måst skrida till påkallande af riksrättens dom». Sedan aktoratet sålunda öppet angifvit, att riksrätten, i strid emot hvad grundlag och ansvarighetslag stadga, skall, ej afgöra, om de tre regeringsåtgärder, som blifvit i åtalet upptagna, kunna läggas statsrådets ledamöter till last såsom förbrytelser, utan i dess ställe uttala stortingspluralitetens och väljarepluralitetens dom öfver regeringssystemet, ej sådant det under de närmast föregående åren framträdt, utan sådant det under de två sista decennierna uppenbarat sig, var det icke oväntadt att aktoratet skulle yrka det straff, som var mest egnadt att främja pluralitetens syften. För att kunna stödja ett sådant yrkande, som ej kan hemtas ur de tre angifna anklagelsepunkterna, man må vara af hvilken mening som helst i afseende på tolkningen af de grundlags §§, som ansågos öfverträdda, och dessas förhållande till ansvarighetslagens bestämmelser, så framhålles, att de angifna

förbrytelsernas hufvudprägel ej är att söka i ansvarighetslagen, utan i grundlagen, d. v. s. tolkad såsom aktoratet behagar dekretera. Från denna synpunkt samla sig de anmärkta embetsåtgärderne till ett genomgående förmätet missbruk af den höga ställning, hvari den anklagade inträdt, till att grunda ett maskeradt envälde, hvarefter och sedan den anklagade sålunda med åberopande af grundlagen förklarats hafva i sitt embete gjort sig skyldig till denna concentrerade embetsförbrytelse, aktor söker visa, att densamma, upplöst i sina beståndsdelar och betecknad efter sina särskilda förgripelser på författning och lag, utgrenar sig öfver ansvarighetslagens särskilda bestämmelser. Den brist på lydnad för pluralitetens vilja, som visat sig uti den i samtliga anklagelsepunkterna anmärkta sanktionsvägran, anses såsom en högförrädisk åtgärd, som är stridande mot konungariket Norges frihet och sjelfständighet, hvilken enligt A. L. § 1, b) bör bestraffas med embetets förlust eller ovärdighet att nyttjas i rikets tjenst; derjemte kunna samtliga regeringshandlingar hänföras under § 1, e), som afhandlar förbrytelser, som begås derigenom «att stortingets beslut icke tilläggas den desamma i grundlagen häfdade giltighet». Vidare äro såsom försvårande omständigheter framhållna, att dessa regeringsåtgärder hvar för sig varit ögonskenligen skadliga och således äro att hänföra under A. L. § 6. Den *åsigt*, som med stöd af det sätt, hvarpå grundlagen till 1880 varit af stortinget tolkad, framträdt i det i norska regeringens betänkande innehållna yttrandet, att konungens undantagsfria veto i grundlagsfrågor vore «upphöjdt öfver allt tvifvel», anses, enär detta yttrande ej var beledsagadt af särskild underrättelse derom, att konungens veto äfven varit på vissa håll bestridt, såsom förbrytelse mot A. L. § 5, hvilken bestämmer straff liknande det i § 1 omförmälda för minister, som uppsåtligen undandöljer (dokumenter eller) upplysningar eller mot bättre vetande anför oriktiga data i saker, som af honom behandlas, hvaraf olägenhet eller skada för staten kan uppstå. Konungens uraktlåtenhet att använda de medel, som blifvit ställda till hans disposition för ändamål, som han ansett onödiga, betraktas såsom stridande mot A. L. § 2, som innehåller straff för otillbörligt användande af statsmedel. Slutligen åbe-

ropas § 23 såsom ifrågakommande för möjlig skadeersättning, utan att aktoratet angifvit, hvari den i penningar värderliga skadan skulle kunna bestå. Efter att aktor sålunda utvecklat, i hvilka hänseenden de angifna handlingarne kunde anses brottsliga, aktar han sig dock att bestämdt uppgifva de stadganden i A. L., hvilka skulle anses såsom kränkta genom de i anklagelsepunkterna uppgifna regeringshandlingarne. Han slutar i dess ställe sin deduktion angående det straff, som bör ådömas, dermed, att han anser den anklagade hafva missbrukat sin embetsställning, den högsta i landet, på ett sådant sätt, att det bragt landet i det tillstånd, hvarunder efter aktors påstående alla lida. Uttryckt i en summa förelåge här ett så starkt framträdande missbruk af ett offentligt förtroendeuppdrag af allmän tillit, som vore möjligt i en sådant ställning. Till slut återkommer han till sitt uppställda yrkande, att domstolen skulle uppfylla det herskande partiets fordran på densamma, såsom verktyg för dess planer. En oeftergiflig konseqvens fordrar nämligen enligt aktors åsigt, att domstolen stämplar gerningen så, att den anklagade icke på nytt kan beredas tillfälle till att missbruka det offentliga förtroendet; och derför yrkade aktoratet, att den anklagade dömes att hafva förbrutit sitt embete som statsminister och medlem af konungens råd och derjemte förklaras ovärdig att bekläda något embete, ombud eller beställning, äfvensom att ersätta rättegångskostnaderna.

Aktoratet har således tydligen visat, att det icke är gerningarnes beskaffenhet i och för sig och dessas förhållande till bestämdt uppgifna lagbud, som skall af domstolen upptagas till pröfning, utan att det, som skall näpsas, är den anklagades brist på lydnad för den majoritets befallningar, hvilken af aktionskomitéen och de tre aktorerne representeras. Som denna näpst icke blir verksam, om icke den anklagade först skiljes vid sitt nu innehafvande embete och derjemte göres omöjlig att vidare användas i det allmännas tjenst, så skall detta straff öfvergå den anklagade. Det är ej nog, att han skiljes vid statsrådsembetet, ty ingenting hindrar konungen att i sådant fall efter någon tids förlopp vid inträffande ledighet återinställa honom i ett sådant embete eller eljest använda honom i vigti-

gare embeten eller uppdrag; nej, han måste tillika förklaras ovärdig att vidare nyttjas i rikets tjenst för att riksrättens dom skall innebära något straff. Om på detta sätt enskilda, äfven af majoritetens män aktade personer oförtjent stämplas med vanfrejd, eller om en domstol förvandlas till ett revolutionstribunal för att straffa dem, som våga hysa annan mening om hvad statens bästa kräfver, än den, som en f. t. i riksförsamlingen herrskande majoritet fordrar, detta betyder för den hänsynslösa maktlystnaden intet. Ty hvad är det som riksrätten skall afgöra? Jo, om den af statsrådets ledamöter biträdda tolkning af grundlagen, hvilken har så väl allmänt som specielt norskt statsrättsliga skäl för sig, skall vara den rätta, eller om den tolkning som majoritetens aktionskomité behagar dekretera såsom sin uppfattning, skall erhålla företräde; samt om den oro, som grumlar sinnena i Norge, är uppkallad af konungens sanktionsvägran eller om denna sinnenas jäsning är alstrad af den agitation, som väckts till lif af missnöjet hos det fåtal, som vann pluralitet i stortinget för dess beslut den 9 juni 1880.

www.libtool.com.cn

Hvad vi tryggt kunna påstå är, att ingen domare i någotdera af brödrarikena, han må höra till hvilket politiskt parti som helst, som hade att under domareansvar pröfva åtalet, skulle kunna döma den anklagade ens till embetets förlust, än mindre till vanärande afsättning. Fråga vi oss slutligen, om riksrätten skall kunna anses behörig att ådöma det straff, som aktoratet har yrkat, måste vi derpå svara ja. Formelt har den enligt A. L. rättighet, d. v. s. makt att i första och sista instans döma statsrådets ledamöter till det straff, som yrkats. Huruvida flertalet af riksrättens ledamöter, hvilkas ojäfvighet dessutom åtminstone är starka tvifvel underkastad, verkligen skall komma att i mer eller mindre mån foga sig efter aktoratets gifna vink och således såsom förtjenta af straff stämpla ofvan anmärkta embetsåtgärder, beror på huru vaket rättsmedvetande och stark rättskänsla de besitta.

Om vi till slut taga i betraktande, hvad vinst för landet en fällande dom af riksrätten innebär, så finner man af hvad vi förut utvecklat (jfr sid. 138 och ff.), att riksrätten hvarken är berättigad att under sin pröfning och dom taga i öfvervägande regeringssystemet såsom sådant, på sätt aktor yrkat, ej heller

att åt motiverna för sin dom gifva någon præjudikativ betydelse. Den grundlagstolkning och den dom, som gifvas, gälla blott såsom ett uttryck för den år 1883 tillfälligtvis herrskande opinionen. Lika litet, som detta stortings pluralitet ansett sig bundet af det sätt, hvarpå föregående storting tolkat grundlagen, kan regering eller följande storting anse sig bundna af hvad en ensidigt sammansatt riksrätt behagar förklara såsom rätt grundlagstolkning.

Det domslut, som riksrätten kommer att afgifva, får sålunda sin enda betydelse deruti, att det angifver barometerståndet för den upphetsning, som finnes i norska folkets sinnen. Vi önska, mer än vi hoppas, att riksrätten må häfda sin ställning såsom domstol och göra sig fri från den partipåtryckning, hvarför den blifvit utsatt, och hvilken fått sitt lifligaste uttryck i aktoratets deduktion och ansvarsyrkande. Vi kunna ej undgå att erinra om det för ett folks frihet och ära vådliga och betänkliga uti experimenterandet med domstolar för partisyften. Hvad var det, som gaf ett annat välbekant lands utveckling af sin frihet en sådan olycksalig vändning, trots folkets frihetsentusiasm? Jo, domstolarnes missbrukande till partitribunal. Friheten suckade i bojor, värst sedan man antagit den friaste författning, som gifvits något land, och braskande förklarat, att den skulle i skydd af alla medborgerliga dygder stå säker. Dess farligaste fiende blef och var domstolarnes begagnande i den frihets tjenst, som folkets ledare förklarade såsom den sanna. Denna konstitution, som aldrig blef tillämpad, aflöstes strax derefter af en ny, som visade nödvändigheten af att en stat bygges ej allenast på rättighet utan äfven på pligt, hvadan den ansåg sig böra i statsförfattningen upptaga ej allenast en *déclaration des droits*, utan äfven en *déclaration des devoirs*, hvaruti en §, tydligen riktad emot domaremaktens missbruk för partisyften, lyder sålunda: *Celui qui sans enfreindre ouvertement les lois, les élude par ruse ou par adresse, blesse les intérêts de tous: il se rend indigne de leur bienveillance et de leur estime.*

Den 17 December 1883.

H L. Rydin.

www.libtool.com.cn

Literatur.

Mandragola (Trolldrycken). Lustspel i fem akter af *Niccolò Machiavelli*. Öfvers. från italienskan med företal och noter af *Albert Lichtenberg*, f. d. bibliotekarie vid Skand. Föreningen i Rom. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell. Pris: 1,50.

Det är ett gammalt ord att icke alla slags sanningar tåla vid att sägas (toutes vérités ne sont pas bonnes à dire), och användt på litterära förhållanden skulle detta ord väl äfven kunna få den mening, att icke alla vittra alster äro lämpliga att öfversättas. Detta har yrkats i vårt land mångfaldiga gånger ända från Bergstedts kraftiga och vältaliga uppsats *om den usla litteraturen*, och yrkandet har väl icke förklingat alldeles opåaktadt: åtminstone har, om vi ej missminna oss, bokhandlarföreningen fattat något beslut med ändamål att stäfja spridningen af sådana alster, som obestridligen både kunna och böra stämplas som *usla*, i den betydelse hvarom här är fråga. Sådant oaktadt hafva vi dock fått upplefva utgifvandet af Nana och Nanas dotter m. fl. samt en *tredje* svensk upplaga af herr Eichhorns öfversättning af Boccaccios Decamerone *), och i dessa yttersta tider har, som det synes, turen kommit till Machiavellis Mandragola.

Enhvar, som något sysslat med italiensk vitterhet, känner väl till detta lustspel och dess betydelse inom den nämda litteraturen, och det är alldeles öfverflödigt att här spilla ett enda ord derpå, ty Mandragolan, liksom Decameronen, har sitt fulla berättigande för sitt eget land och sin egen tid, men också endast der, och hvem som har ett *ärligt* intresse för vitterhet, d. v. s. ett sådant som ej framkallas af blott sinlig lystenhet, han kan läsa båda böckerna på originalspråket. När nu emellertid en öfversättning föreligger, återstår alltså endast att tillse, huru denna är gjord, och det kan

*) Herr Eichhorns namn stoltserar fortfarande på titelbladet, men förläggaren är anonym: den gamle syndaren Filip Maass (ty han är det) har denna gång skämts — något litet, men ej så mycket att han kunnat förmå sig att uppgifva denna snöda vinning. För öfversättaren, som ifrån början varit fri från alla småaktiga betänkligheter, måtte det hafva varit rätt komiskt att bevittna denna strid hos sin förläggare mellan «auri sacra fames» och «så kallet heder und ere!»

då så godt först som sist sägas, att den icke ens har den förtjenst, som kritiken villigt tillerkänt herr Eichhorns, att vara lyckad. Emellanåt förekomma visserligen ansatser till den ledighet i språket, som företrädesvis tillhör lustspelet och som i så hög grad utmärker originalet; men ofta nog påträffas tröga och stela vändningar, och, hvad värre är, herr Lichtenberg har stundom handskats med originalet på ett sätt, som ej kan anses tillåtligt. Några exempel må göra tillfyllest.

Herr Lichtenbergs öfversättning:	Bör vara:
I, 3. Callimaco: Det tror jag väl, ehuru jag vet, att ditt yrke är att lura folk. Men jag tror dock inte, att jag är ibland dem.	— — — — — — — — — jag vet, att dina likar ha till yrke att lura folk. Men jag tror dock inte, att du är bland dem.
II, 1. Nicia: Säg inte så, utan gör din skyldighet. Må andra göra, som de behaga.	— — — — — — — — skyldighet. Det kan han ej ta illa upp.
II, 6. Callimaco. Jag fruktar, att Er hustru ej haft tillräckligt på sig i natt.	— — — — — — — — Er hustru ej har tillräckligt på sig om nätterna.
III, 3. Fruntimret: Han var visserligen ej något mönster, men köttet är så svagt. Jag kan ej tänka på honom utan tårar.	Och fastän han var en stackare till karl, så är köttet ändå svagt; jag kan ej annat än sakna honom, när jag tänker på honom.
I, 6. Fruntimret: Jag kan ej veta det. Men Ni vet huru han uppförde sig mot mig. Ack, huru många gånger har jag ej beklagat mig öfver hans skändlighet. Jag undflydde honom, så ofta jag kunde, men han var ibland också verkligen olidlig.	Det är jag ej så säker på. Ni vet ju, hur han bar sig åt ibland. Ack, huru ofta har jag ej beklagat mig öfver hans skändlighet! Jag makade mig undan det mesta jag kunde, men han var så efterhängsen.
III, 11. Timoteo: Hvad åter det beträffar, att handlingen vore syndig, så är detta ett misstag, ty det är viljan som syndar, ej kroppen; Ni syndar, om Ni ej uppfyller Er mans önskan, och om det misshagar er, hvad som behagar honom.	— — — — — — — — —

V, 1. Timoteo. Vi emottaga alltid gåfvor, för att anskaffa nya bilder, och vid bigter uppmanade vi både män och qvinnor att offra.

Vi gjorde alltid sjelfva löften för att anskaffa nya bilder, och vid bigten uppmanade vi både män och qvinnor att göra så med.

www.libpol.com.cn

5, 4. Callimaco. Hvad min man önskat blott för en enda natt, skall du nu få alltid. Sök derföre att vinna hans vänskap. Ät middag med oss i morgon, det öfriga beror på dig sjelf, ty vi kunna utan att väcka misstankar träffas, när vi så önska.

Hvad min man velat för en enda natt, skall han nu ha för alltid. Sök derför att bli hans umgängesvän, så kan du komma att spisa med oss, och det beror då på dig att gå eller stanna, och så kunna vi, utan att väcka misstankar, träffas, när vi så önska.

V, 6. Nicia. De ha ju intet sällskap hemma och lefva för öfrigt som de stackars djuren.

De ha ju inga damer i huset, utan lefva som (osjäliga) djur.

V, 6. Callimaco. Jag tar emot den med tacksamhet, och skall begagna mig af anbudet, det lofvar jag.

— — — — — — — — — — — — och skall begagna mig af anbudet, när det så faller sig.

En liten extra löjlighet är, att *Mandragola* konseqvent öfversättes med *alunrot*. Växten (Atropa mandragora) är visserligen ej inhemsk i vårt land, men har genom det tyska *Alraun* fått ett svenskt namn, *alruna, alrunrot*.

Det anförda får vara nog. Publik och öfversättare äro ej att lyckönska till detta arbete, och det återstår att hoppas, det ej heller förläggarne måtte varda det.

Edvard Lidforss.

www.libtool.com.cn

Julliteratur.

Dikter, äldre och nyare af *P. H. Scherini*. Norrköping, M. Wallbergs förlag. Pris: h. 3,50, b. 5 kr.

Aprildagar, Nya dikter af *Alfred Lindqvist*. Upsala, Universal-Bibliotekets Förlagsexpedition. Pris: 2 kr., b. 3,25

Fyra Dikter af *Christer Svahn*. Lund, Gleerupska Universitets-bokhandelns förlag.

Småmynt, Skizzer af *Oscar Levertin*. Stockholm, C. E. Fritzes K. Hofbokhandel. Pr.: 2 kr.

Fragment, Studier och Dikter af *Daniel Fallström*. Stockholm, A. W. Björcks förlag. Pr.: 2 kr.

Vårstormar, af *M. Roos*. Stockholm, Z. Hæggströms förlagsexpedition. Pr.: 3 kr.

Jättens dotter, Sagodikt af *O. H.* P. A. Nordstedt & Söners förlag. Pr.: 1 kr.

Nya teckningar från Italien af *Augusta Braunerhjelm*. Stockholm, A. W. Björcks förlag. Pr.: 2 kr.

Från svenska hem, Pennritningar af *Klara Kuhlmann*. Stockholm, Jos. Seligmann & Comp. Pr.: 3,50.

Den poetiska vinsten af den literära julmarknaden har ej varit särdeles rik; om man undantager Snoilskys dikter, kanske äfven Wennerbergs trollrunor och Strindbergs «dikter» — ifall man får kalla dem för poesi — har intet originelt frambragts, och utom Snoilskys näppeligen något, som kan ega anspråk på att bestå eller verka något märkbart i vårt kulturlif. Dikterna i de tre ofvan ställda diktsamlingarne äro alla af epigonnatur.

Att *Scherinis* dikter skola visa sig såsom sådana är ej underligt. Hans diktarbana började, då ännu större delen af det nu lefvande slägtet var ofödt. Redan 1849, sålunda mera än ett tredjedels århundrade tillbaka, tog han ett andra pris i Svenska Akademien för den dikt, som öppnar förevarande diktsamling, «Augusti Tidehvarf», och 1855 utgaf han sin första diktsamling. Af denna hafva i föreliggande Dikter upptagits ungefär bortåt hälften, och de öfriga uteslutits. Men en betydligt större mängd nya, som sedan under årens lopp tillkommit, hafva blifvit här tillagda.

I allmänhet torde det vara svårt för ett senare slägte att vara fullt rättvis mot en diktare, tillhörande ett föregående, då han på äldre dagar utgifver dikter, särskildt om han aldrig stått i främsta ledet. Han talar det poetiska språk han i sin ungdom lärt, och hvad som då var «god latin», vill ej alltid en följande tid erkänna såsom sådant. Hela tänkesättet har förändrats, diktens fordom vackra och glänsande smycken, bilderna, hafva nötts genom flitigt begagnande, och ornamentens konturer hafva försvunnit; de förr friska färgerna hafva bleknat. Därför blir i sådana dikter mycket för oss blott ett ljud. De ha hvarken den friskhet och omedelbar-

het, som utmärka det nya och originella, ej häller den vördnadsvärdhet och den fläkt af en redan oss främmande kultur, som göra riktigt gamla dikter tilldragande.

I förevarande förf:s ungdom ljöd den tegnérska sången ännu i all sin ursprungliga friskhet och kraft; den ljöd hela samtiden i öronen, och känsliga och poetiska sinnen blefvo då helt ofrivilligt resonansbottnar, hvarifrån dess toner återdallrade. Den fylde samtidens ögon med sina otaliga glänsande bilder, de mest mottagliga sinnena grepo bildernas motiv och färger, och genom att taga motivet från en bild och färgerna från en annan trodde de sig skapa något nytt, då de endast rörde sig med det af Tegnér gifna. Scherini har af Tegnér på detta sätt mottagit ett djupgående intryck, som också visar sig i nästan hela hans diktning, mest märktbart i hans äldsta, mindre men dock tydligt i hans yngre dikter. »Augusti Tidehvarf» är nästan helt och hållet gjuten efter Tegnérs »Sång vid Svenska Akademiens femtiåra minneshögtid». Liksom denna besjunger skalder och vetenskapsmän, som lefde och verkade mot frihetstidens slut och under Gustaf III:s tid, samt lämnar korta oftast i bilder sammanträngda karaktäristiker af dem och deras gärning, så tecknar också Augusti Tidehvarf de skalder och filosofer, som det romerska riket omkring Augusti tid hade att uppvisa. Den andra större dikten, som upptagits i samlingen, »Striden på Innistore, en saga ur Ossian (1854)» röjer samma inflytande af »Fritjofs saga»; man finner här t. o. m. ett par »liljekullar».

Jämte inflytandet från Tegnér är det ett annat sådant, som genomgår dikterna. Det stammar från förf:s synbarligen mer än vanligt grundliga klassiska studier. Till stor del äro hans bilder hämtade från den klassiska gudavärlden och historien, och man finner åtskilliga sådana, som man igenkänner från den klassiska diktningen. Stundom äro äfven dikternas ämnen hämtade från detta område.

Under sin långa diktarbana har förf. äfven från andra af våra egna skalder tagit intryck. Så märker man i några dikter att B. E. Malmströms sång ljudit för förf:s öron, och några af sonetterna föra ovilkorligen Snoilskys sonetter fram för sinne och minne. De äro också daterade 1875, året efter att första upplagan af Snoilskys Dikter utkommit. Som dessa senares poetiska språk är samtidens eget eller åtminstone ligger det så nära, att vi fullt kunna sentera det, äro också dessa dikter de, som göra mest intryck och som anmälaren för sin del anser för samlingens bästa.

Såsom man kan ana af de intryck förf. mottagit, är hans diktning till öfvervägande del reflexionspoesi, och en stor del däraf utgöres af tillfällighetsdikter. Utom de två större dikterna vi redan nämt innehåller samlingen 14 minnesrunor, 49 sonetter, 15 elegier med till största delen religiöst innehåll, 11 hälsnings- och fest-sånger samt slutligen en hel del sånger med blandadt innehåll, däribland ett par erotiska. Som sonetten väl lämpar sig

för att tillspetsa en tanke och ej tillåter att den utbredes eller förtunnas, har förf. en viss förkärlek för detta versslag, och detta jämte hans anläggning gör, att han ofta rätt väl lyckas däri. Skildringar och målningar äro ganska sällsynta, och då de förekomma, äro de mycket allmänt hållna. Man blir derför behagligt öfverraskad, då i hans dikter af senare datum någon gång rätt täcka och fina målningar med klart framträdande konturer visa sig, och man kommer nästan att misstänka, att om förf:s sinne för sådana målningar ur lifvet och naturen tidigare blifvit väckt och hans utveckling gått i denna riktning, han skulle kommit längre än han gjort. I hvarje fall skulle nutiden då bättre förstått honom.

I formelt afseende äro dikterna goda. Versifikationen är ledig, diktionen alltid vårdad, stundom glänsande. I någon mån beror detta på, att dess material är i förväg befintligt och lagdt till rätta, men i alla fall är det med stor omsorg genomarbetadt. Till och med i ett så svårt versslag som sonettformen rör sig förf. utan att känna sig tryckt och utan synbart tvång.

Förf. är sålunda ingen originell skald. Han är själf medveten därom och i sitt förord uttrycker han det på följande sätt: »Skalder af högre ordning hafva grundad rätt att betrakta sången som sitt lifsvärf. Behöfver det väl sägas att ett sådant betraktelsesätt aldrig kunnat falla förf. in?» Härmed har han själf ställt sina dikter på deras rätta plats. Men af förf:s brist på originalitet i högre mening följer icke att alt i samlingen är långods, och ingalunda har anmälaren velat påstå detta. Han har blott velat visa, att förf. hör till körsångarne, ej till solosångarne.

Ingen skald är tydligen helt och hållet originell, ty på ett eller annat sätt sammanhänger han med någon riktning eller personlighet, vare sig i eget eller annat land, vare sig i samtid eller förfluten tid. Men har han ett egendomligt sätt att se och uppfatta lifvet och världen, så formar han så småningom ut detta i lefvande bilder, som bära hans andes egen prägel, och denna visar sig då både i innehåll och form. Hit har icke förut behandlade förf. hunnit, och hit hafva ej häller *Alfred Lindqvist* och *Christer Svahn* nått. Ty båda hafva lärt konsten att dikta ur böcker, ej ur lifvet. Och som vår vitterhets mark under flere årtionden ända fram till senaste tid varit mycket ofruktbar, så har den näring deras pegaser fått också varit ganska klen, och de hafva därför fodrat dem äfven med äldre bärgad gröda. *Aprildagar* äro en del lyriska stycken i gamla stilen med stämningar, som man så väl känner igen, allmänt hållna målningar och dylikt. Det kan vara nog att anföra några af dikternas titel. Vi hafva sålunda »I vårens tid», »Vårjubel», »Vårvindar», »Första lärkan», »Höstsång», vi hafva »Midnatt», »Midnattens saga», »Norrländsk midsommarnatt», »Nyårsnatten», »Månuppgång», »I skymningen», »I kvällens stund», »Till aftonsolen»; vidare »En dröm», där förf. drömmer om ingenting mindre

än domedagen, »På kyrkogården», »Döende toner», »Ett fallet blad» o. s. v. Fåfängt har anmälaren sökt att finna i dem något nytt, något eget och kraftigt intryck så återgifvet att en läsare äfven känner det, någon fläkt från det lefvande lifvet. Det är altsammans diktadt förut och lika bra. — Sammalunda är förhållandet med *Svahns Fyra Dikter*. Med vett och vilja synes förf. fly så långt bort som möjligt från den verklighet han själf lärt känna. Den första dikten »Mirzala» visar oss, huru förf:s fantasi för honom kan utmåla hvad som kan hända någonstädes i en öken. I den andra se vi, huru förf. tänkt sig att det kunnat gå till vid »Nyköpings gästabud». I en »Midnattssaga» flyr förf:s fantasi med honom ut bland kyrkogårdsspöken, näcken, älfvor och annan trolldom och vidskepelse, för hvilken varnades i den gamla Svebilii katekes, men hvilken varning dessvärre borttagits ur både Lindbloms och den nya katekesen, till skada som det synes för vår vitterhet. »En bruten blomma» är en fattig flicka, som förförts af en »borgherre»; hon kommer till honom, då han under sin bröllopsnatt fridlös vankar om i »riddarsalen» och förbannar honom; sedan sätter hon sig vid en bänk och sjunger sin afskedssång, hvarpå hon dränker sig. Förf. synes i dessa sina dikter hafva rönt den starkaste påverkningen å ena sidan af våra romantiker å andra sidan af Byron. Hans romantiska stämningsbilder framträda i en drägt, som visserligen är något ojämn, men som åtminstone på sina ställen är rätt tilltalande och lyckligt afpassad. Någon egentlig originalitet röjer han väl icke ens i fråga om den rent yttre formgifningen, men han eger obestridligen ett godt öra för versens musikaliska välljud och en rätt stor förmåga att röra sig med en viss ledighet i allehanda traditionella versformer.

Något rikare än den poetiska är den prosaiska delen af julliteraturen. Vi möta först några förff., som hafva tillegnat sig den nya metod i prosadiktning, som utvecklats i Frankrike, upptagits och på sitt sätt utbildats i Danmark och på de sista åren äfven framträdt i vårt land. Anmälarens mening är icke att här karaktärisera denna riktning, men han måste för att kännetecknа förevarande författare antyda ett par utmärkande drag. De skildra endast hvad de själfva sett, hört och upplefvat; fantasien, som en tid spelade så stor rol vid diktningen, har fått sin uppgift inskränkt. Den har ej hos dem att dikta spännande och rörande tilldragelser; men dess syssla är väl så maktpåliggande. Den måste nämligen smyga sig in i olika karaktärer, fostrade under olika förhållanden och med olika anlag, aflura dem deras hemligaste själsrörelser och ställa dessa fram, hälst sådana som de i det yttre framträda. Förr var det nog om en karaktär ej motsade sig själf, man nöjde sig ofta med ett eller annat framstående drag i den, under det de öfriga flöto bort i det obestämda. Denna nyare riktning vill emellertid äfven taga med sådana smådrag, som ständigt i hvardagslif-

vet framträda, och därigenom borttaga det abstrakta kynne, som vidlådde en äldre diktnings karaktärer. Och den vill också gärna att handlingens knut skall vara någon af de kulturfrågor, som samtiden sträfvar att lösa.

www.libtool.com.cn

Den sist nämda egenskapen har knappast någon af förevarande arbeten utpräglad, men mer eller mindre visa de tre först satta bland prosaarbetena de öfriga dragen, minst dock *Fallströms Fragment.* Bäst är *Småmynt* af *Oscar Levertin;* det är till och med ett ganska löftesrikt arbete. Förf. har en skarp iakttagelseförmåga, och med bred och saftig pensel målar han mycket lifliga och trogna taflor ur lifvet och naturen, och dessa skildringar synas nästan vara hufvudsaken, åtminstone i de två teckningarne: »På julafton» och »Vår». Båda dessa taflor äro målningar från Stockholm; den förra tecknar gatulifvet och butikslifvet under julafton, den senare vårens inbrytande; de hufvudpersoner, som i dessa framträda, komma i den förra blott ett par steg längre fram än de vimlande köparne, säljarne och dagdrifvarne, som i förbigående glida förbi, och i den senare äro de ej mycket mer än staffage på taflan. Men de breda skildringarne verka dock icke tröttande, emedan de äro grupperade med tydligt framträdande konstnärlig blick. Dock återstår för förf. ännu mycket att göra härvid, och det skulle ej skadat, om han haft mera öga för färgernas framträdande i de taflor, han aftecknat, och ännu mera samlat den mångfald, taflorna rymma, kring några mera framträdande hufvudpunkter. Nu gör sig i alla fall en viss löshet gällande vid dem, och här och hvar sväfva de ut mer än som är gagneligt för totalintrycket.

Men det är ej endast för lifvets yttre former som förf. till *Småmynt* visar sig ega god blick. Den tränger äfven in i själsrörelsernas dunkla rike, och förf. visar sig ega god förmåga att sätta sig in i åskådningssättet, tankevärlden och känslolifvet hos personer i de mest olika förhållanden och att trovärdigt och åskådligt återgifva dem. Han älskar just att sätta i motsats till hvarandra de två olika tanke- och känslo-världarne, deras, för hvilka lifvet är en enda lång och tung arbetsdag med sparsamma ljusstrimmor öfver, och deras, som ega hvad det yttre lifvet kan skänka af ljus och lycka. Emellertid forcerar han icke denna motsats; han låter dessa två världar lätt snudda vid hvarandra, såsom lifvet sjelft oftast gör. Ungdomens rika illusionsvärld och det verkliga lifvet, såsom i »Efter utredningen» samt i någon mån i »En interiör från landet», oskulden, hvilken tror allt vara godt, som ser så ut, och det elände, som kan dölja sig under det mest respektabla yttre, såsom i »Hedersmän», äro äfven sådana motsatser, som förf. använder såsom nerver i sina skildringar och såsom stämningselement. Han lyckas ganska väl genom sin förmåga af karaktärsteckning, men denna utföres skildrande och kanske därför äfven väl bredt. Men förf. har goda grepp, och man kan därför vänta

sig något af honom, om han vill försöka sig på något större, något mer koncentrera sina skildringar samt samla dem kring några hufvudknutar, och han kan kanske då också lägga mera in i dem. Sådana som föreliggande äro i alla fall endast studier, endast »småmynt». Något som äfven gifver goda förhoppningar är det personliga i förf:s stil, som visserligen ännu är långt ifrån utarbetad, men som i alla fall har karaktär och friskhet.

En ledig, fastän ej mycket personlig stil visar också *Daniel Fallström* i sina *Fragment*. De småskizzer, som jämte några dikter sammanförts under denna benämning, äro åtskilligt lösare än föregående förf:s. Fallström är synbarligen ännu sökande, ej på det klara med, hvilken art af författarskap han skall egna sig åt. Han har här lämnat några noveller, några mellanting mellan novell och skildring, några rena skildringar, några kåserier och slutligen några dikter. Och liksom han söker form söker han också ämnen, han är ständigt på vandring; än råkar man honom i en af Stockholms utkanter, än i en af Paris' salonger, än på svenska landsbygden, än hos Sarah Bernhardt på hennes villa vid den normandiska badorten, än på ett ångbåtsdäck, på den parisiske studentens vindsrum eller på den franska landsbygden. Minst lyckas han i sina rena noveller; den större af dem »Gud och herr baron» har visserligen ett ämne, af hvilket något skulle kunnat göras, men förf. har för litet utfört det. Ett par andra såsom »Olle Vinters julafton» och »Tjufpojkstreck» äro altför underhaltiga; den förre är skrifven många gånger förut. Något bättre lyckas han i de mellanting mellan skildring och novell, som inrymts under den gemensamma rubriken »Från Frankrike». Han synes också hafva tagit intryck af några franska författare, särskildt kanske Daudet. Då de fleste af nordens förff., som på det sista årtiondet vunnit sig ett namn, äro moralister, antingen rent ut eller genom en finare eller gröfre satirisk ådra, som genomgår deras arbeten, har förevarande förf. ej tagit mycket intryck häraf, om man också kan spåra något här och hvar, och om det i den första berättelsen, »Gud och herr baron», träder fullt fram. Han står i allmänhet såsom en till utseendet ointresserad åskådare af det mänskliga lifvet, griper några af de bilder, som föras förbi honom, om de synas förete något intressant, och återgifver dem i allmänhet ganska lätt och behagligt. Men som sagdt, skizzerna äro för lösa och utgöra försök i alt för många riktningar för att angifva någon bestämd författareindividualitet. Tämligen lösa och flyktigt utkastade äro också dikterna, om också i dem, likaväl som i prosaskildringarne, en viss friskhet röjer sig. Förf. synes i dikterna vara påverkad af Bååth, mera dock i ämnet och anläggningen än i formens detaljer.

Författarinnan till *Vårstormar* hör till dem, som lägga hufvudvigten på psykologiska skildringar, gripna ur det närvarande lifvet. Hon debuterade för ett par år sedan med ett mycket lofvande ar-

bete »Marianne», och kort därpå offentliggjordes såsom följetong i en tidning ett annat arbete af henne »Höststormar». I båda visade hon en skarp iakttagelseförmåga och en ganska god psykologisk blick. Hon har nu vågat sig på ett större arbete, en roman, som väl röjer samma förtjänster som hennes föregående arbeten, men ock samma brister, mera tydligt framträdande, eftersom detta arbete är större, ja, i den grad, att förevarande roman är fullständigt misslyckad. Då de öfriga af våra yngre prosaförfattare ännu ej vågat sig på något större arbete, utan ännu syssla med studier, skizzer o. s. v., torde detta arbete lära dem att undvika vissa stötestenar och öfvervinna vissa svårigheter, hvilka de hafva en allmän tendens att förbise och undervärdera. Det finnes nämligen hos dem en stor benägenhet att förbise alt hvad komposition heter, och detta har i »Vårstormar» svårligen hämnat sig. Det är väl sant att den nyare romanskrifningen ej fattar kompositionens lagar på samma sätt som en äldre gjorde, men sådana finnas dock. Den fysiologiskt psykologiska romanen, såsom till ex. Zolas eller J. P. Jakobsens, tager en personlighet med vissa gifna anlag, hvilka påverkade af olika omgifningar, utveckla sig på ett eller annat sätt. Zola har väl flere personer, hvilkas utveckling följes, men de röra sig dock kring en person såsom deras och romanens medelpunkt. Jakobsen har endast en; alla andra träda endast fram då de för hufvudpersonens skull behöfvas och försvinna därpå. Men denna romanart får därigenom i alla fall helhet, en genomgående röd tråd, som sammanbinder taflorna. »Vårstormar» har ej mindre än fyra hufvudpersoner, som hvar för sig göra lika anspråk på intresse och ej vidare inverka på hvarandras utveckling. De två af dessa lämnas midt i boken, och en af de återstående kommer först fram i dess slut. Vidare tecknar förf. med samma utförlighet, ofta minutiöst som en inventarieförteckning, lika väl rena bipersoner som hufvudpersonerna, och dessa skildringar förekomma ofta på mycket olämpliga ställen, midt under lifliga handlingar t. ex. Men detta oaktadt får man ändå aldrig rätt på hufvudpersonernas lynnen, det finnes ingen lagbundenhet i deras utveckling utan den är helt nyckfull. Det är dock den främsta fordran på romaner af denna art, att man redan i romanens böjan får tämligen klart för sig de utmärkande dragen i hufvudpersonens karaktär och att förf. genom därför väl valda episoder låter denna utvecklas med påtaglig sanning inför våra ögon. Det är ej nog att »teckna efter naturen», »skildra verkligheten», som det heter, utan en förf. måste äfven låta stoffet genomträngas, ordnas och genomarbetas af ett konstnärligt sinne, om han har något. En förslappande tendens att förbise detta kan man skönja äfven hos danska och norska förff. Kiellands »Gift» t. ex. är just genom sin brist på komposition underlägsen hans öfriga arbeten, åtminstone betraktadt som konstverk. Den behöfde icke sakna någon enda af de förtjänster den

eger, men den skulle fått en ny och ännu större än de andra, hvilken först skulle gifvit dem deras rätta kraft och värde, om den egt helhet. Äfven andra brister finner man i »Vårstormar»; mest stötande bland dessa är det förakt för alt annat än intelligens, hvilket ofta framträder. Vidare, midt inne bland skildringar af förf:s egen fatabur råkar man på en prestgårdsidyll, sådan som många gånger förr skrifvits, och det synes vara förf:s mening att den snälla prestgårdsmamsellen med glädje och tack bör mottaga uppgiften att återupprätta den ene af bokens hufvudpersoner efter dennes svåra »vårstormar».

De öfriga ofvan satta prosaarbetena äro af något annan art än de nu omtalade. *Jättens Dotter* är ett försök att dikta fram de gamla folksägnerna i den omgifning de egde, då de antingen blefvo till eller fullt troddes. Handlingen tilldrager sig vid tiden för kristendomens införande i Sverge. Jättarne har förf. tänkt sig såsom ett äldre folk, som bebodde vårt land och af våra förfäder trängdes undan. En stor del af de sägner, som förtäljas om jättarnes beröring med människorna, om älfvor och vättar, har förf. så begagnat. Det är en bondefamilj under vikingatiden, som genom den ene sonens giftermål med jättens dotter är anledningen till beröringen mellan dessa två folkslag. Mycket god är den med stöd af de isländska sagorna gifna skildringen af bondens under vikingatiden lif och åskådning, och äfven sagostilen är väl träffad. Men i dessa skildringar äro så inväfda sägnernas berättelser om öfvernaturliga väsen och tilldragelser, och dessa skildras i berättande form alldeles på samma sätt som de naturliga, hvarigenom det hela blir misslyckadt. Hade författaren skildrat dessa sägner såsom berättade af de i boken uppträdande personerna, skulle han på ett vida bättre sätt vunnit sitt syftemål; han skulle då vida bättre hafva kunnat visa — hvad han i sitt förord uppgifver vara sin afsigt — huru de gamle tänkte sig de olika naturväsendena.

Augusta Braunerhjelms skildringar afvika ej synnerligen från hennes förut utgifna teckningar från Italien. Det är samma ämne, kärleken i dess olika skiftningar, samma lifliga sätt att berätta, samma raskhet i skildringen. Hon synes dock hafva lagt mera in i dessa nu utgifna än i de föregående skildringarne. *Från svenska hem* af *Klara Kuhlmann* innehåller idylliska teckningar i en äldre smaks anda. Förf. berättar väl, men hennes förmåga af karaktärsteckning är ej stor. Mera skildringar än noveller äro de, som inrymmas under den gemensamma titeln «Från barndomsvärlden», och de innehålla mycket godt. Barndomens små sorger och stora glädje, den ostörda harmonien i dess lif och åskådning har hon lyckats att väl återgifva.

Lsn.

www.libtool.com.cn

Segersvärdet.

Af

Viktor Rydberg.

VI.

Jettekrigets fortsättning och ände. Od och segersvärdet.

Nu var den för Sif så tunga dagen inne, då Od gick bort, för att utkräfva hämd på Mann, Borgars son. Ynglingen, som befriat Fröja och nedlagt så många jettar, gick segerviss in i Midgård. Mann fick veta, att han kunde väntas, och begaf sig honom till mötes. Som ingendera dolde den stig han gick, sammanträffade de snart. Det skedde i en skog vid solnedgångens timme. Från Lidskälf åsågo gudarne med ängslan deras envig, ty de kunde icke önska någondera kämpens nederlag. Od stred häftigt och lidelsefullt, Mann lugnt och afvärjande. Dock måste han slutligen uppbjuda all sin kraft, och då dignade Od öfvervunnen till hans fötter.

Sedan Borgars son afväpnat honom, bjöd han Od böter och underpant på trofast frändesinne. Gudarne, sade han, ville deras försoning, och det var så mycket, som talade derför. Hans son Jormun var ju Ods broder, och snart skulle han sjelf äkta Ivaldedottern Alveg, Iduns syster, och derigenom knyta än ett frändeband med Ods slägt. Han lofprisade ynglingens bragder i Jotunhem och räckte honom handen. Od mottog den icke. Förbittrad af sitt nederlag svor han, att om han komme lefvande derifrån, hvilket han icke önskade, skulle han med alla medel stå Mann efter lifvet. Midgårdshjelten sade: Ödet må då afgöra mellan oss. Jag skall

binda dig vid detta träd. Vill Urd eller någon annan magt, som är dig blid, lösa dina band, så är det jag, som bär följderna. Lösas de icke, är det din egen skuld, att du dör för skogens vilddjurs tänder hellre än att mottaga en hjeltes vänskap. — Han band honom och gick. Mörkret föll på, och vilddjuren tjöto i skogen. Då kom Od i håg, att hans moder i kumlet sjungit åt honom en kraft, som mägtar spränga lås och förbränna bojor. Han andades på banden, och de föllo sönder som sköre. Od stod upp och gick, men föga glad åt sin frälsning. Han blygdes att återse de sina och ströfvade länge i vildmarkerna dyster och grubblande.

Så kom han till Alfhem och gick med dröjande steg ned mot Vimur, för att återvända till Trymhem. Vid Vimur höll månguden Nep vakt med en skara af Vanahems krigare. Längre upp längs vattnet hölls vakten af Ivalde med alfer och Alfhemsjettar. Nep, alla goda väsens rådkloke vän, förde Od afsides och hade med honom ett samtal, som skingrade hans missmod med hoppet om nya häpnadsvärda bragder. Han, som befriat Fröja, skulle han vara ur stånd att bemägtiga sig segersvärdet? Det vore dock ett företag att fresta. Mot heligt löfte att icke låta svärdet återkomma i Valands hand, gaf Nep ynglingen aktvärda råd, huru han skulle bereda sig till och söka utföra en färd ned i underjorden till den rot af verldsträdet, der Valands största konstverk förvarades.

Kort efter Ods hemkomst spredo sig otroliga och likväl sanna rykten. Had, den höge åsaynglingen, skulle hafva öfvergått till jettarne. Had, Odens son och Balders broder, hade på den eldfnysande hästjetten Håfetes rygg, vid sidan af Loke och följd af Offotes bloddrickande varghund ridit utefter den uppstälda jettehärens led och högt gifvit tillkänna, att han ville vara deras höfding och föra dem till nya strider. Sitt förbund med Loke hade han bekräftat dermed, att han åt denne utverkat Sigyn till maka, Guses dotter, en älsklig jettemö, till hvilken Lokes vanstälda läppar icke dristat tala om kärlek. Hela jetteverlden var i fröjdefull häpnad öfver hvad som timat.

När Fröja återkommit till Åsgård, gick hon länge trånsjuk och inbillade sig att det var Gullveg, den trogna tjenarinnan hon haft hos jättarne, som hennes hug efterlängtade. Ehuru ogerna måste gudarne eftersända denna, och sålunda återkom Hed i Gullvegs skepnad till Åsgård, fick sin bostad i Vängolf och iskänkte ofta mjödhornen i Valhall. Hon upptäckte snart, att Had bar inom sig en undertryckt och tigande kärlek till fostersystern Nanna, som blifvit hans broders lyckliga maka. En trolldryck, räckt Had af Gullveg, förbrände de tyglar, hvari han hållit sin lidelse, och i en sanslös stund lofvade han högt, att Nanna skulle varda hans, eller skulle han sätta lifvet till. Återkommen till sig sjelf fördömde han sitt löfte, men var för stolt att icke söka inlösa det. Med vefyldt hjerta flydde han ur Åsgård och kom till Jotunhem. Han sammanträffade dessförinnan med Ivalde och omtalade för honom sin sorgliga belägenhet. Denne afrådde honom icke från att söka Jotunhems hjelp, utan tvärtom eggade honom dertill och lofvade honom sitt bistånd.

När Ivalde gjorde detta, var det af följande skäl. Mellan honom och hans svärfader Nep hade förhållandet aldrig varit godt. Ogerna hade Nep sett sin dotter Hildegun förmäld med den hårdlynte och stridslystne alffursten, som alltid haft sitt öra öppet för Lokes onda råd. Sedan Hildegun födt svandiserna, återvände hon till sin fader och upptogs i Valhall, der hon är valkyrjornas herrskarinna och iskänker mjödet åt Oden. Redan förut hade fiendtligheter egt rum mellan svärfader och svärson. Nep afgick med segern, och fred slöts med det löfte, att man skulle glömma det förflutna och iakttaga frändesämja. Men Ivaldes sinne var hämdgirigt och väntade på ett gynsamt tillfälle att bryta ut. Nu, då Had stod i vapen mot sin fosterfader och hade hotat att med våld göra sig till hans svärson, fann Ivalde detta tillfälle vara inne. Men att förgripa sig på Nep vore att göra äser och vaner till sina fiender. Det var derför Ivalde ämnade efter fullgjord hämd förena sig med Had och Jotunhems stridskrafter. För att hafva öfvergången af Vimur fri och vägen genom Trymhem öppen borde han försona sig med sina söner Slagfinn och Egil. Han öfverlade huru detta skulle ske och sam-

lade under tiden sina skatter af guld och vapen, för att medföra dem till Jotunhem. Till jettehöfdingen Fjalar, som egde en dotter, Gunnlöd, sände han runor, som läto veta, att han ville infinna sig i Djupdalarne, för att begära henne till maka.

Od hade till Trymhem öfverbragt underrättelsen, att Mann Borgars son hade af Ivalde fått löfte om Alvegs hand. Hos alla fränderna väckte denna underrättelse största förtrytelse. Med Sifs samtycke beslöt Egil sända bud till Ivalde och ställa honom valet fritt mellan fejd eller samtycke till Egils önskan att göra Alveg till Sifs samhustru. Budet kom lägligt för Ivalde, och han svarade ja, med tillägg, att bröllöppet måste genast firas, emedan Mann kunde väntas hvilken dag som helst.

Han kom i sjelfva verket samma dag som bröllöppsfacklorna blifvit tända. I hans följe voro två ryktbare kämpar af jettebörd, Vagnhöfde och Hafle, som varit hans fader Borgars vänner, samt en utvald skara af Midgårds starkaste stridsmän. Bröllöppshallen omhvärfdes. Egil tog sin båge och skyndade ut, men hade knappt hunnit slunga två af sina pilar ut i mörkret, förrän han föll död under ett dråpslag af Manns klubba. Hallen stormades så plötsligt och våldsamt, att Slagfinn, Od och Ull måste rädda sig med flykten. Till Ivalde ställde Borgarsonen förebrående ord för hans svekfulla sinne. Sif och Alveg bortförde han. Tor hemtade sedan Egils sörjande enka till Trudvang.

Knappt var detta spordt i Alfhem, förrän nya tidender inlupo. Ivalde hade öfverfallit och innebränt Nep och samma natt satt öfver Vimur med sina skatter och ett följe af Alfhemsjettar.

Till en Trymhemsjette, som färjat honom öfver floden, hade han skänkt ett smycke. Följande dag kom färjemannen att möta Slagfinn, som, då han fick se smycket, igenkände det för att hafva tillhört Ivalde och af jetten erfor, huru han blifvit dess egare. Då samlade Slagfinn, Od och Ull alla Trymhemskrigare, som de i hast kunde finna, och skyndade efter Ivalde. De trodde bröllöppets olyckliga slut vara vålladt af hans förrädiska anslag, och de hatade honom mångfaldigt, när de betänkte, att han, som aldrig låtit sina söner röna en

faders välvilja, hade dödat den gode vanahöfdingen, som varit Slagfinn i faders ställe och städse främjat Ivaldebarnens bästa.

www.libtool.com.cn

Ivalde hade hunnit till Djupdalarne i Himmelsfjellens skugga, då han såg sig förföljd af en öfverlägsen krigarskara. Han sände ett ilbud till Had och drog sig upp mot fjellets sida in i en kjusa, som med sin trånga öppning bildade ett klippfäste. På ena sidan stod fjellet, på de andra lägre skogvuxna branter, lätta att värna. Det hade regnat under natten, och det med stenblock blandade gruset på de öfre liderna låg löst och genomskuret af rännilar.

På en af fjellets afsatser hade allt sedan morgonen stått en skönvuxen, högrest, dock icke jettestor man, som, dold af busksnåren, skötte ett borr. Mannen var enögd och bar en bredskyggig hatt. Borret arbetade likasom med egen kraft och förlängde sig i mån af hålets djup. Det var ett verktyg, som tillhört Sindres smedja.

Nere i kjusan vid fjellfoten låg en mängd hällar stjelpta öfver hvarandra. De bildade en irrgång, som ledde till en lönlig dörr. Derinnanför voro Fjalars salar.

Från en med vapen och klenoder lastad vagn lät Ivalde hemta en mängd spjut, alla af det tunga slag, som det var hans idrott att kasta. De lades vid kjusans ingång, och när fienden nalkades ställde sig Ivalde der, klädd i hjelm och brynja, med en stor sköld, hvars många jernbelägg borde trotsa Slagfinns pilar. Hans manskap var uppställdt på höjderna kring dälden.

Mannen i den bredskyggiga hatten hade dragit borret upp ur berget, blåst i hålet och funnit, att det var färdigt. Nu egnade han hela sin akt åt hvad som föregick i dalen under honom. Hans öra uppfångade med välbehag de vilda stridsrop, som höjdes af angriparne och gengåfvos af försvararne, hans öga lyste, då det följde den rasande vapenstormen. Vid kjusans port är striden hetast. Anfall efter anfall strandar på udden af Ivaldes spjut. Väldiga kroppar af genomborrade Trymhemsjettar stapla sig till en vall derutanför. Det stiger upp rök, det hvirflar lågor: skogen är antänd, rundt omkring, kjusan liknar ett bål. Försvararne värja sig midt

ibland flammorna. Med kolade rötter och brinnande kronor störta kådiga tallar nedför sluttningarna mot angriparne och medverka till att skydda dem, som de skulle förbränna. Ull kastar sig emot kjusans port, men Ivaldes spjut genomslår hans sköld och nödgar honom sårad vika undan. Od, som följt Ull i spåren, hinner fram, men får af Ivaldes tunga sköld ett slag, som sträcker honom sanslös till marken. Skölden är genomborrad af Slagfinns pilar, sköldbäraren svedd af lågor och blödande ur skottsår. Slagfinn stormar fram med svärd i hand. Faderns spjut träffar honom under brynjan i underlifvet, och han viker tillbaka med ett sår, som till Gjukunganamnet och de andra namn, hvilka denne hjelte burit, har fogat dem af Hengest och Geld.

Uppifrån fjellsidan ljuder genom stridsgnyt en underlig röst: «Stenarne äro segervapnen.» Trymhemsjettar, som förstått ropet, klättra upp för berget och sätta skuldrorna mot stenblocken utefter höjdsluttningen. En stor örn slår ned ibland dem: örnhammen faller, och Valand står der hög, vildig, med bojan kring sina knän, men hans händer gripa i ett klippblock, för tungt för någon annan att rubba. De lösa klipporna sätta sig i rörelse och draga grusmarken med sig.

Mannen i den bredskyggiga hatten ser nere i kjusan en dverg, som kommit ut mellan hällarne och vinkar och ropar till Ivalde: följ mig! Det dånar ofvanför. Skredet kommer. Den enögde försvinner i det hål han borrat, dvergen in emellan hällarne. Ivalde och många hans kämpar falla under grus och stenar. De återstående fly.

Efter striden återsågo Valand och Slagfinn hvarandra med glädje. När konstnären fått sin örnham färdig, hade han på Mimer tagit den hjertskärande hämd, som alla känna, och genast derefter lemnat Ulfdalarne. Han sade nu Slagfinn, att Had med sin jotunhär ännu var långt borta, så att Trymhems trötte stridsmän kunde hvila ut, innan de bröte upp. Han förband Slagfinns och Ulls sår och fann, att Od var föga skadad. Sedan det talats om hvad som händt under hans frånvaro, sade Valand sig inse, att Ivaldeslägtens framtid berodde på försoning med gudarne, bland hvilka fins en, som är gudanamnet värdig: Balder. För egen del kunde han lik-

väl icke ingå på förlikning. Men han och Idun och Skade skulle hädanefter vara som försvunna från verlden. De ämnade visa sig för ingen, ej ens för sina fränder. För slägten återstode likväl att fullgöra något, som måste ske i trots af äserna: Mann, som ökat sina brott med Egils dråp, måste dö. Hämden tillkomme i främsta rummet Od och Ull. Men vore Valands hjelp dervid af nöden, skulle den lemnas. Slutligen sade han sig vänta, att en dotter af Mimer skulle skänka honom en ättling. För dennes skull, såsom ock för att smycka de salar, der han ämnade lefva med Idun och Skade, satte han värde på det guld, hvartill han hade arfsrätt, och på de skatter, som han dolt. — Bröderna delade derefter Ivaldes guld i tre lotter, hvaraf den tredje var Egils barns. Ett sådant arfskifte förorsakar stundom tvist, men desse bröder förrättade det så tyst, att de derunder icke fälde ett ord.

Dvergen, som bjudit Ivalde att taga sin tillflykt in i berget, var en tjenare hos Fjalar.

När han återvände, följde honom genom de mörka gångarne en man, som han trodde vara den inbjudne, och då man kommit in i den upplyste hallen, föll blossens sken på en gäst, som i allo liknade den ståtlige och stolte alfhöfdingen, men syntes föga ansträngd af striden. Fjalar förde honom vid färdigt måltidsbord till ett gyllene högsäte, som stod midt emot värdens eget. Jettehöfdingens dotter Gunnlöd betraktade främlingen med blyg beundran, då hon fylde hans horn med jettebrygd. Samtalet kom i gång, och det var mycket att orda om: striden, som nyss stått derute, händelserna i det stora kriget mellan gudar och jettar, Hads öfvergång till desse och nu äfven Ivaldes beslut att förena sitt öde med Jotunhems. Gästens blick sökte gerna Gunnlöd, medan han talade sjelf eller lyssnade till värdens ord, och han märkte väl, att han gjorde godt intryck. Efter måltiden frambar han sitt friareärende. Fjalar svarade undvikande och lät med jotunstolthet förstå, att han icke kunde eftersträfva förbindelsen för gästens börds skull, ty jetteblodet vore i hans mening det

älsta och yppersta. Men friaren lade sina ord särdeles klokt och vältaligt, så att han efterhand öfvervann alla invändningar. Fjalar samtyckte, och Gunnlöd gaf, rädd och lycklig, sitt ja. Då frambars den helige ringen, och med händerna på den aflades trohetslöftet. Följde så ett festligt lag, vid hvilket ändtligen den dryck iskänktes, som var gudarnes afund och åtrå. Gunnlöd fylde sin trolofvades horn till randen med den oförlikneliga saften, och hade att fylla det åter och åter igen. Det gick en sägen i Jotunhem, att Ivalde mjödberedaren kunde dricka i kapp med Tor och Rungner, och det ville verkligen synas så. De visdomsdigra orden på hans läppar följdes af glada och skämtande, och fram mot natten, då blossen höllo på att brinna ner, tyckte man sig märka, att äfven för Ivalde fans ett mål, hvarutöfver sansen följer njutningen med något vacklande gång. Han började tala som i liknelser, och det förekom ibland, som om han trodde Fjalars sal vara Valhall och sitt gyllene högsäte Odens stol.

Brudgum och brud ledsagades efter ändad fest till sofkammaren, och bergets innebyggare gingo till hvila. Men Fjalars son, en skarpsynt jette, kunde icke somna. Han öfvertänkte hvad svågern sagt, och han tyckte, att sedan det dyrbara mjödet lossat tungan, hade han sagt åtskilligt, som påkallade särskild tydning. Det är möjligt, att den unge jetten gick ut i den månljusa natten och ströfvade omkring i den af elden och fjellskredet härjade, med slagnes lik strödda dälden. Om så, kunde han vid skredets kant, halft öfverhöljdt af sten och jord, hafva funnit ett lik, som till anletsdrag, växt och vapenskrud liknade Ivalde. — Huru det nu var — Fjalars son tog ett svärd och smög till brudparets sofkammare.

Om morgonen sågs han ligga död derinne och bredvid honom Gunnlöd, begråtande sin försvunne make och sin fallne broder. Fjalars svärson var borta, och ingifvelsens mjöd var det äfven.

Då Oden sedan talade om detta äfventyr, sade han: «jag tviflar på att jag hade kommit ur jettegården, om jag icke hade haft hjelp af Gunnlöd, den goda qvinnan, som jag tog i min famn. Illa lönade jag hennes oskyldiga sinne och starka tillgifvenhet». Men med det byte, som han sålunda vunnit,

mildrade han många sorger för andra. Han har välvilligt iskänkt af det heliga mjödet åt menniskors barn, för att pryda lifvet i Midgård, sporra till prisvärda företag och bevara hjeltars minne genom tidehvarfven.

Od var nu färdig att utföra den bragd, på hvilken Nep fäst hans tanke. Han hade, såsom denne tillrådde, fångat och tämt jetterenar och slöjdat sig en tältsläde. Hos sina fränder hade han noga förhört sig om bästa vägen öfver frosttjellen. Det är svårt att hafva lifsvärme qvar, tills man hunnit öfver dem, ty kölden der uppe är förskräcklig. I kamp med döden var det som hans fränder på skidor eller svanevingar ilat öfver dessa berg, der de isande vindarne aldrig hemta anden.

Od for, och när det var honom som värst i Räsvälgs rike, mindes han den galder Groa sjungit:

Sker det, att du skälfver
af frost på fjellens höjder,
skall dödens kyla dock icke
i dina ådror smyga —
lif må i lemmarne vara!

Han kom lyckligt ned i Ulfdalarne, såg Valands blockhus och tjellholme, körde så upp på den hällströdde åsen derofvanför och fann efter Neps anvisning bergporten, genom hvilken den må stiga ned, som har mod dertill och känner sig förd i Urds ledband. Nep hade sagt hvad han vidare skulle göra för att ej förspilla det ringa hoppet om framgång. Tältsläden, sin bostad, ställde Od nära intill porten, men så, att hvarken den eller dess skugga kunde märkas af någon inifrån. Under dagarnes lopp hade han att jaga, tillse sina renar och hvila sig; om nätterna måste han oaflåtligt vaka och anstränga sin akt. Mimer har alltid en väktare nere i hålgången. Om natten, helst när månen skiner, träder denne stundom ut och vandrar i omgifningen. Han är då höljd i en kappa, som gör honom osynlig, men man ser hans skugga.

I kroppskrafter kan han knappast mäta sig med en alfhjelte; lyckas man få honom fast, torde han ej vara svår att öfvervinna.

www.libtool.com.cn

Det dröjde flere dygn, innan den natt kom, då Od, spanande i tältdörren, såg från bergporten en skugga falla hän mot denna. Då kastade han ett spjut mot den punkt på den månlysta snön, åt hvilken skuggans fot gled. Spjutets skugga lådde vid fotens: målet var träffadt. Han sprang efter, grep den osynlige i sina armar, slog honom till marken, afdrog honom kappan och hotade honom med allt ondt, om han försökte motstånd. Den lefnadskäre väktaren lät binda sig, och Od bar honom in i sitt tält, ansade hans sår och gaf honom en dvaldryck. Med osynlighetskappan på egna axlar gick alfhjelten in i hålgången.

Det var som om kappan bevingat hans färd nedför den stupande, allt dunklare stigen. Denne är icke de dödes allfarväg, och endast få skugglika väsen skymtade förbi honom i mörkret. Då han nalkades hålvägens nedre mynning, ljusnade det något. Der spärrades vägen af ett vidunders rykande gap; men med svärdet i hand störtade han sig in mellan dess käftar, och det upplöste sig i dimma. Ned under Od låg då i blek dager en oöfverskådlig slätt, genomskuren af elfvar och åar. Öfver hela den vidd han såg framför sig spände sig ett hvalf, hvarifrån, likt ofantliga droppstensbildningar, nedhänga tågorna och trådarne af den verldsaskens rot, som går till Mimers brunn. Midt på slätten, der rotförgreningarna hänga tätast, rådde ett rörligt, ehuru tyst lif. Der sysslade de många söner och fränder af Mimer, som vårda roten och vattna henne från klipprundeln, hvarur den heliga saft, som gifver verlden lif, nedstörtar i slamhvita forsar. Der såg man äfven Mimer, ädel till anletsdragen, djup i blicken och klädd i en fotsid skrud, ej olik en qvinnas.

Od visste, att Mimers skattkammare måste sökas i askens djupa skymning. Här voro dock flere stigar att välja, som ledde bort från vimlet kring källan, och han gick länge oviss och obeslutsam om rätta kosan. På en af dessa stigar kommo diser, mörkhyade systrar till Natt, bärande sprängörtstänglar. Han lyssnade till de smyckekära möarnas samtal och gissade

af deras ord, att de kommo från skattkammaren. Den stigen följde han då; den förde honom till en flod utan bro eller spång. Han satte foten i dess gytjiga botten; det svarta vattnet svälde plötsligt upp och hotade dränka honom. Dock, Groa hade sjungit, att strömmar, som vilja varda hennes älsklings bane, skola med sinande flöde ila ned mot Nifelhel, och han kom lyckligt öfver. Än en sådan flod hade han att genomvandra; sprängört och odört växte i dess bräddvatten. Han tog en sprängörtstängel och gick vidare. Der var nu så mörkt, att stigen ej mer kunde skönjas; men ännu blott några steg, och han stod framför en port, hvars lås sprang upp, när stängeln kom att röra det. Skattkammaren belystes af ljuset från de härliga smiden, som Mimer der samlat. På golfvet stod ett aflångt jernskrin med nio lås. Sprängörtstängeln öppnade äfven dem. I skrinet låg ett svärd. Det bar Fröjs namn i segerrunor. Klingan framstälde urjettarnes fördränkning, guldkafvelns drifna arbete vittnade om Valands hand. Öfverlycklig gömde Od det ouppskattliga vapnet under osynlighetskappan och vände tillbaka den stig han kommit. Port och lås slöto sig bakom honom.

Od kunde ej förmå sig att genast söka sin uppväg till den öfre jorden, innan han sett sig mer omkring i det underbara rike, hvari han dristat nedtränga. Hade han nu gått åt norr, der det svartaste mörker rådde, skulle han träffat på en stråt, hvilken sedan dess har blifvit allt mer trampad med tunga motvilliga steg, ty den leder ned till qvalens boningar och förer genom outsägliga fasor till Nåstränderna och Amsvartners haf. Men Od återvände till den stora slätten, der Yggdrasels rot vattnas. I öster och vester har det underjordiska himlahvalfvet nere vid sin rand öppningar, genom hvilka den öfre himmelens stjernor, när de gå upp eller ned, äro synliga. I den östra öppningen spännes Rimfaxe för Mimerdottern Natts vagn, när dagen deruppe lider till ände; i den vestra frånspännes han, våt af morgondagg. Genom denna öppning strömmade nu ett sken i en bred strimma öfver slätten: det var från månen, som just gått ned, och i strimman kunde Od märka, att i Mimers rike kasta föremålen ingen skugga. Dess tryggare var han sjelf emot upptäckt.

Han vågade gå in i vimlet af sysslande Mimerfränder, att träda nära intill Mimer sjelf, underjordsherrskaren, Ymersonen, hvars utseende tydligt yppar, att han är af högre börd än andra jettar: han föddes i tidernas upphof, han och Urd, under Ymers arm, medan Jotunhems öfrige bebyggare härstamma från vidundret som urjettens fötter alstrade med hvarandra. Od gick fram till askens rot, betraktade det med djuptänkta tecken ristade, ädelstensglänsande gjallarhornet och ingrof med segersvärdets udd i en saftig rottåga olycksrunor mot Oden. Dock — Oden känner den galder, som kastar sådana runor tillbaka på upphofsmannen.

Bland elfvarna i underjorden är Slid den största. Ingen kan vada eller simma öfver henne: hon hvälfver udd- och eggvapen i mängd i sina strida forsar; men en guldbro, bevakad af en fränka till Urd, leder öfver hvirflarne. Od följde stranden af denna elf söder ut, ty han lockades åt detta håll af en tilltagande dager. Han genomvandrade en ängd, hvaröfver låg en gryning, liknande den som föregår morgonrodnaden. Ängarna voro bäddade med skira dimmor. Detta är förmodligen den ort, hvari de ofödda barnens själar slumra eller leka. Der dimmorna skingra sig, ser man, längre söder ut, en hög mur, öfver hvilken resa sig lummiga blomsterhöljda träd af mångfaldig art mot en himmel, som skiner likasom i morgonrodnadsljus. Inom den muren kommer aldrig ålderdom, sjukdom, lyte eller död, ej heller sorg eller kif. Ej ens de saligen döde få träda derinom, ty här är Mimers frejdade lund, Odödlighetsåkern. Men den konstrika portens galler tillåter en inblick, och Od såg derinnanför två barn, en sven och en mö, leka. De voro fagra och klädda i lysande kläder. Innan den förste fimbulvintern började, grundlade Mimer denna lund, som uppvuxit ur fullkomliga frön, och från Midgård förde han dit ned de båda barnen, som voro de till hug och lekamen ädlaste han kunde finna. De skola lefva der, så länge denna verlden står, och hafva sitt skydd derinne, när verldsbranden rasar. Då hans lågor slocknat och hafsböljorna bortfört den öfre jordens slagg och aska, skall odödlighetsåkern, som midtellandet i ett nytt Midgård, höja sig i den förnyade solens sken, och dessa barn varda då ett nytt

menniskoslägtets stamföräldrar. Intill dess nära de sig af morgondagg och fröjda sig med lekar. Tafvelspelet, hvarmed gudarne lekte på Idavallen, är nu hos dem.

Söder om Odödlighetsåkern är en annan lund, som ligger i en belysning liknande soluppgångens. Här har Mimer bygt en skinande borg, ett underjordiskt Bredablik. Den dag, när det skall emottaga Balder och Nanna, skola dess väggar och bänkar smyckas med de skönaste smidena ur Mimers skattkammare och på bordet stånda ett sköldbetäckt horn, iskänkt med hans dyra mjöd. Barnen i Odödlighetsåkern vänta på Balder. Han skall varda deras lärare, och det från dem stammande menniskoslägtet skall kalla honom fader.

I en sydligare ängd af Mimers rike står den guldtäckta borg, som vanaguden Sindre, hans broder och deras döda fränder bebo. Derifrån går vägen uppåt till verldsaskens öfversta rot, som vattnas ur nornornas brunn. Än längre upp och skild af en mur från underjorden är äsernas tingsstad, till hvilken de rida öfver många strömmar.

På andra sidan Slid äro ofantliga landsträckor öppnade att bebyggas af menniskoandar, bortgångna från Midgård. Längst i söder äro bostäder för de redliga och fromma, som icke dött på slagfält; der nedanför bo de svärdfallne. De ega stora slätter, på hvilka de öfva idrotter och leka stridslekar. Längre fram, när det stora folkkriget fortgår, skall Oden ur denna skara kora de enherjar, som äro Valhalls älste.

Sedan Od sett allt detta och mycket annat, som ej kan omtalas, vände han tillbaka den väg, på hvilken han kommit ned i Mimers verld, och återfann utan vidare äfventyr sin tältsläde, sin fånge och sina renar. Han löste den bundne och qvarlemnade osynlighetskappan, till hvilken han ingen rätt hade. Renarne förspändes, och Od for genom Ulfdalarne och i kapp med stormvinden öfver frosttjellen.

Under hans bortavaro hade Slagfinn med större delen af sina stridskrafter fallit i en drabbning med Had och Loke. Jotunhemstursarne hade under förföljelsen skonslöst nedgjort Trymhemsjettarne, i hvilka de sågo förrädare mot slägtens sak; men Had sörjde sin slagne fosterbroder och hade ärat honom med ett praktfullt bål. Jotunhärens segerrus vardt kort. Äser

och vaner ryckte öfver Vimur mot den affällige Had. Han besegrades i slagtning efter slagtning, trots sitt dödssökande djerfva mod, och irrade nu flyktig i det inre af jettelandet. Den sist uppflammande lågan af detta krig hade sjunkit ned igen och syntes slockna.

VII.

Od och Mann. Od kommer till Asgård.

Mimer skyndade underrätta äserna om att segersvärdet var försvunnet. Det var en för Åsgård förfärande nyhet. Det är Odens egna ord, att gudaverlden under de dagarne bäfvade på udden af Ods vapen. Hvem som tagit svärdet uppenbarades genast, ty Manns öde var nu besegladt.

På vägen mellan Alfhem och Manhem, Borgarsonens rike, är en stor skog, som var tillhåll för en af de få jettar, som ännu egde bostad i Midgård, Vidolf, broder till Gymers herde. Vidolf var vida känd som trollkarl, läkare och fader till många völvor. Hans rykte var icke godt; dock hade han, likasom Vagnhöfde och Hafle, kommit i vänligt umgängé med den rättfärdige Borgar, och det var väl derför som Tors hammar lemnat honom i fred. Han fick nu tillfälle att visa Tor en tjenst.

Då Mann hörde, att Od med Valands yppersta svärd vore att vänta, tog han en urtidsklubba, hvilken bland dåtidens menniskor han ensam kunde svänga, ett heligt vapen från urfädernas dagar, och red sin fiende förtröstansfullt till möte. De stötte tillsammans i Vidolfs skog en dimmig höstqväll. Mötets utgång är snart omtalad. Urtidsklubban vid första beröring med segersvärdet splittrad i spån, sköldén så äfven, brynjan uppskuren, Mann blödande ur ett djupt sår. Han kunde ropat Tor till hjelp, men hade aldrig gjort det förr och gjorde det ej heller nu. Han sporrade sin häst och flydde — flydde den enda gången i sitt lif. Detta svärd var ju oemotståndligt som ljungelden. Hästen sprängde genom töcknen mot ett svagt ljus mellan granarnas stammar. Ljuset lyste från Vidolfs bostad, och denne, som märkte en för-

följd och en förföljare, trollade så, att Od miste spåret och förvillade sig långt. Vidolf gömde Borgarsonen hos sig och läkte hans sår.www.libtool.com.cn

Att möta Od i envig var numera hopplöst. Ville icke Mann söka ständigt skydd hos Tor, måste han söka värn bakom sin borgs vallar, omgifven af många och tappre stridsmän. Från Vidolf stälde han på obanade stigar, genom ensliga dälder kosan till sin borg. Men Od, som oaflåtligt efterletat honom, hann honom emellan bergen. Då åkallade Midgårdshjelten sin faderlige beskyddares namn, ty än en gång fly hvarken ville eller kunde han. Himlen höljdes med ens i moln, det dånade bland bergen som af åskans brak, gamar och falkar skränade, och Åsator stod med lyftad Mjölner vid Manns sida. Tillbaka, förmätne! ropade han. Od svarade: «Hammaren, på hvilken du tröstar, beställdes af ondskan, men detta svärd är härdadt af rättfärdigt hat. Gå du, och se med undergifvenhet din sons fall!» Då susade Mjölner mot Ods hufvud; dalen lyste blå af blixtens sken. Men hammar och hammarskaft kommo, skilda af segersvärdets egg, som kraftlösa odugliga brottstycken tillbaka i äsens hand, och oskadd störtade alfhjelten med höjd klinga mot dunderguden. Och nu hände det otroliga: Tor flydde. Han och hans skyddsling klättrade upp för närmaste fjellbrant och kastade derifrån hällar och stenblock ned mot segervinnaren. Skickligt vek denne undan de ofantliga kastvapnen, men aktade rådligt att skynda utom slunghåll. Den dagen pröfvades Valands smide bättre än när äserna fälde dom i det af Loke tillställda vadet.

Någon tid derefter tredje sammandrabbningen. Det är natt. Skådebanan är Manns borg. Denna brinner. Äser och vaner sitta till häst och åse hvad som sker dernere. Segersvärdet rasar i Midgårdskrigarnes vikande flockar. Ull strider vid Ods sida. Grane sparkar med gnistrande jettehofvar, och från en stolsadel på hans rygg kasta Valand och Idun ofelbart dödande spjut in i kämpavimlet. Mann faller genomhuggen af segersvärdet. Jormun, hans och Groas son, sträcker vapen inför sin broder. Alveg har redan flytt med sin späde son Hadding i famnen. Striden förflyttar sig utom

borgen, men det är icke längre strid, utan flykt och blodtörstig förföljelse.

Dock, sedan han, som var Groas röfvare och Egils baneman, fallit, har Valand intet mer att eftersträfva här. Han och Idun lemna valplatsen. Det är denna stund som äser och vaner afvaktat. Skifta vapen med Od är dem förbjudet af af ödet; de veta nu, att han skall varda Fröjas make. Skifta vapen med Valand kunna de ej heller, ty Idun är honom nära. Men måhända kan man stänga dem mellan sköldar. Kring Valand och Idun dragas kretsar af häst vid häst, sköld vid sköld. Förgäfves. Valands välväpnade jotun-arm och Granes hofvar spränga den ene sköldringen efter den andre. Förfölja honom tjenar till intet. Hans häst är Slepners frände och jemlike, och natten omsveper hans väg.

Tor utverkade hos jetten Vagnhöfde en fristad för Hadding. Vagnhöfde åtog sig fosterfaderns pligter mot Manns älsklingsson. Jormun begaf sig till jetten Hafle, som varit hans fostrare. Manhem var utan konung, men Od lät veta, att han snart skulle skänka det en, hvars ättetal ginge upp till urtidens vanahöfdingar. Manns enda dotter skulle åtfölja honom till Althem och snart återvända med konungabarnet. Hon återkom, erkändes som drottning och födde åt Od en son, som fick namnet Åsmund, men oftare kallats Yngve till tecken af sin härkomst från pilten, som kom med kärfven till Midgård. Jormun fick bud, att han kunde vara trygg, emedan han var Groas son. Sjelf tog Od i arf allt det land i Alfhem, som Ivalde och Ivaldesönerna egt.

I Åsgård sporde man med bäfvan hvad Od nu vidare skulle företaga. Månne förena sig med Had och väcka ett nytt jettekrig, hvars utgång måste varda olycksdiger? Segersvärdet i ena vågskålen; de magtlösa styckena af Mjölner i andra.

Från Sif kom bud, att Ull skulle begifva sig till Åsgård. Han lydde, och Tor hemtade honom i sin vagn. Budet hade medfört en bön till Od att följa honom. Od gaf undvikande svar. Detta skedde under vintern. De kalla månskiftena förlupo för honom under grubblande på framtidsuppsåt, vidtomfattande och gudafiendtliga som Valands. Men med dessa

uppsåt blandade sig drömmar från ett länge bekämpadt minne. Snön smälte, solen steg högre på himmelen, träd och örter knoppades, flyttfoglarnes skaror kommo. De hotande framtidsuppsåten smälte med snön, minnet af Fröja steg högre med solen, och de vingade flockarna i det blå ledde Ods tankar till bron, som genom ljusa rymder förer till gudaborgarne.

Vid denna tid inträffade en för Valhall fröjdefull händelse. Balder förde den ångerfulle Had till faderns bröst. Nattetid, mellan fiendtliga vapen, hade broder funnit broder. Till den af blygsel nedböjde hade Balder sagt: «Trösta dig: Jag tror att under din gerning låg en skickelse, som ville säga mig, att jag snart skall dö. Åt hvem ville jag då anförtro Nanna, om ej åt dig, som älskar henne så djupt?» Had svarade: «Jag är ovärdig din kärlek och hennes. Hon skall aldrig varda min».

Det var vid den timme på dygnet, när dvergen utanför Hemdalls dörr sjunger väckelsesången öfver Midgård, galdersången till kraft åt äser, till lyckosam id åt alfer. Det var vid den timme, när Yggdrasel droppar honungsdagg öfver verlden, och solhästarne, vädrande morgonens luft, gnägga af lust till skalm och tygel.

Gudaverldens väktare, den hvite åsen, såg en den skönaste yngling i vapenskrud med solglänsande svärd gå upp för bron, som ingen beträder utan i kraft af Urds beslut, Hemdall mälde, att den länge väntade kom. Åsafadern sjelf gick då att möta honom vid gallerporten, dock ej i gudahöghet, utan i tjenareskepnad. Den ene vakthunden sof; den andre gaf med skall tillkänna, att någon nalkades.

Då Od kommit upp, lågo framför honom i soluppgångens ljus Idaängarna och Åsgårds ofantliga ringmur, som speglar sig i Tjod-åns glödskimrande vatten. Öfver muren reser sig Valaskälfs silfvertak och Lidskälfs torn, mellan hvars tinnar utblick öppnar sig i alla väderstreck vida öfver verlden.

Od gick fram öfver bryggan till gallerporten. Mannen, som stod der, mottog honom som om han varit en portför-

bjuden jette. Ynglingen gaf honom jettenamnet tillbaka och frågade, om det vore rimligt, att den, som fått syn på något utomordentligt vackert, skulle vända sig bort från sin ögonfägnad. Här glänsa ju gyllene salar; här borde han kunna lefva lycklig.

Mannen (vänligare): Ungersven, säg mig ditt namn och din ätt!

Od: Mitt namn är Vindkall. Min fader hette Vårkall, min farfader Frostkall. Och säg du nu mig: är det verkligen omöjligt att komma in här? Släppa desse vakthundar ingen förbi sig?

Mannen: Ingen, så länge verlden står.

Od: Fins ingen kost, hvarmed man kunde locka dem till glömska af väktarpligten? Man lade den kosten för dem, och medan de åte, smöge man förbi.

Mannen: Sant att säga: det fins en sådan kost, en enda.

Od: Hvilken och hvar?

Mannen: De läckra styckena under Vidofners vingar. Gif dem den steken, och du kommer förbi.

Od: Hvem är Vidofner?

Mannen: Den guldglänsande hanen i verldsträdets topp.

Od: Den hanen har satt sig högt. Fins ett vapen, som kan få honom ned?

Mannen: Det fins. En viss Lopt har smidt det nedanför underjordsporten. Men han vardt plundrad på sitt smide.

Od: Hvart kom det sedan?

Mannen: En nattdis lade det i ett skrin med niofaldig lås.

Od: Om någon försökte få det ur hennes våld, tror du, att han kunde komma lyckligt tillbaka?

Mannen: Ja, om han medför och skänker den guldrika disen den glänsande lietjädern i hanens lårben.

Od: Huru kan den fjädern fås?

Mannen: Genom att fälla Vidofner.

Denne väktare förstod så väl som åsafadern sjelf att knyta sina ord i en konstfull slinga. För att komma in här, måste man skjuta Vidofner, hvartill kräfves ett vapen, som man kan få, sedan man skjutit honom.

Od såg in genom gallerporten. Det var en praktfull syn: Valhall med sköldtäckt tak och en oändlighet af väldiga dörrhvalf sträckte sig långt i fjerran. Men hvad som fängslade Ods hela akt var den skinande borg, som låg rakt framför honom. Det var Fröjas boning han såg och hennes lustgård. Och i denne på en blomsterhöljd kulle såg han gudinnan sjelf med drömmande anlete, omgifven med en krans af väna diser: Sindres menniskovänliga döttrar, läkarinnan Er och hennes systrar Glans, Frid, Blid och andra. Han såg der äfven Gullveg, jettemön, som han igenkände från Offotefjorden.

Od (till väktaren): Hvad heter hon som råder öfver denna borg?

Mannen: Smyckeglad.

Od: Hvem skall få sofva på hennes arm?

Mannen: Han som ödet dertill bestämt.

Od: Han är jag. Slå derför upp porten! Men gå först till den härliga och spörj, om hon vill unna mig sin kärlek!

Porten sprang upp af sig sjelf, och hundarne kommo och smekte Od. Mannen gick till Fröja och förtalde henne hvem som väntade. Fröja steg upp, följd af sina diser, men stannade halfvägs, såg med forskande blick och sade: nämn ditt namn och din ätt! När han sagt det, var det bekräftadt, att drömbilden i hennes minne icke svikit henne. «Urds ord kan ingen jäfva», sade Od och utbredde sina armar. Fröja ilade i hans famn. «Var välkommen, min älskling! Min helsning flög dig till möte, men hanns upp af min kyss. Ljufva återseende! Huru jag der på kullen längtat efter dig, dag för dag! Nu, yngling, har jag dig i mina salar». — Och båda sade: huru vi trånat, jag till dig, du till mig. Säll är besvarad kärlek.

(Slutet följer.)

www.libtool.com.cn

Edmondo De Amicis.

Den skandinaviska literaturen befattar sig för ögonblicket, såsom vi alla veta, hufvudsakligen med behandlingen af samhällets brister. De brännande sociala frågorna, kyrkan, äktenskapet, undervisningen, arbetarefrågan, — se der hvad som sysselsätter alla romanförfattare hos oss, och de fleste bland de nu lefvande skandinaviska skalderna äro, såsom vi också veta, satiriker. Allt, hvad i samhället är falskt och förvridet, allt, hvars tomma form icke längre svarar mot innehållet, är föremål för deras rättmätiga vrede, och med mer eller mindre talang, med mer eller mindre insigt fullfölja de alla samma slags spörsmål och göra dem till ämnen för noveller, romaner och dramer.

Det kommer alltid vissa vändpunkter i en nations utveckling, då alla missbruk falla allvarligt tänkande menniskor i ögonen och det blir deras uppgift att utrota eller åtminstone fästa uppmärksamheten på dessa missbruk och halflögner. Det är perioder, som alltför ofta upprepats i literaturens historia för att förefalla som något nytt och öfverraskande, och ingen har rätt att betvifla, att dessa melankoliska eller ännu oftare kritiserande naturer mena fullkomligt allvarligt, när samhället förefaller dem vara en ormstungen institution, hvars fallfärdiga tak de inneboende skola göras uppmärksamma på i tid.

Deremot kan man icke sätta riktig tro dertill att alla unga personer, som knappt kommit ett par mil ut i verlden från sina föräldrahem, äro fulla af samma lefnadströtthet och missnöje med tillvaron. Det är snarare en modesak, denna

surmulna ton hos ungdomen, och likasom «Werther» och Byron hade sina efterhärmare, hvilka gjorde allt för att åtminstone i yttre saker likna sina beundrade förebilder, så fins det äfven nu en hel skara unga, helt unga författare, hvilka försäkra oss, att de uppriktigt afsky solsken både i literaturen och lifvet. En sådan försäkran vill man icke riktigt tro på. Det skulle vara alltför besynnerligt, om alla unga personer så helt och hållet ginge upp i sorg öfver samhällets svaga sidor, att de för den skull alldeles glömde bort lifvet sjelft, och att arbetet, naturen, kärleken icke skulle innehålla det minsta, som kunde värma deras hjertan.

Imellertid ser det på vår nu varande nordiska literatur ut, som om den lefvande generationen af författare icke hade mycken lifsglädje i sig. De säga alla som Hamlet: «Mannen gör mig ingen glädje, och qvinnan ingen heller». Att det dock bland både unga och gamla icke vittra personer ännu finnes friskhet och mottaglighet för lifvets eviga grundämnen till glädje och hänförelse, kan man hvar dag öfvertyga sig om. Icke heller äro alla menniskor hos oss endast melankoliska, och den, som har längtan efter att sysselsätta sig med något, som är friskt och ungt i känslan, måste derför söka sina författare utomlands.

Framtidslandet Amerika har en hel skara af modiga, manliga, glada författare, hvilka, med den mest kritiska blick för alla missförhållanden, dock ega nog sundhet i behåll för att kunna glädja sig öfver tillvaron, och det unga nyvaknade Italien har också flere skriftställare, som finna lifvet fullt af oändligt många vexlande ämnen till glädje, ehuru samhällsordningen äfven i deras fädernesland lemnar mycket öfrigt att önska.

En sådan ung, glad, utomordentligt talangfull författare är *Edmondo De Amicis*.

Han är född 1846 i Oneglia (en liten herrligt belägen stad mellan Mentone och Genova vid Medelhafvets kust) af en genuesisk familj. Han fick sin uppfostran såsom kadett i militärskolan i Modena, derifrån han 1865 utgick som underlöjtnant, och han deltog såsom sådan i slaget vid Custozza 1866. Följande år var han i Florens såsom redaktör för

tidskriften «*Italia militare*», i hvilken hans skildring af soldatens lif, «*Vita militare*», första gången trycktes. Efter italienarnes intåg i Rom i september 1870 ansåg han sin krigarbana i den italienska frihetens tjenst afslutad, och trött vid det enformiga garnisonslifvet tog han afsked och har sedan helt och hållet egnat sig åt literaturen.

www.libool.com.cn

De Amicis har komponerat några noveller, men det är icke som novellförfattare han visar sig från sin sjelfständiga sida. Hans egentliga genre är att beskrifva menniskor, som han träffat, episoder, som han upplefvat, och han skildrar dem alldeles så, som verkligheten bragt dem i hans väg. Hans «*Vita militare*» är en samling af skizzer, som teckna den italienska soldatens lif dels under fälttåget mot österrikarne dels i tjenstgöring och under fred, och innehåller skildringar af marscher, scener från kasernen och hospitalet samt porträtt af soldater och befälhafvande. I «*Pagine sparse*» har han samlat dels porträtt af personer, som han lefvat med här och der på sina resor i Italien, dels reflexioner öfver sättet att studera sitt eget modersmål, öfver en skalds ångestfulla strider med sig sjelf och andra helt enskilda tilldragelser ur sitt lif, hvilka han förmår gifva ett allmänt menskligt intresse.

De Amicis' vidlyftigaste arbeten äro dock hans reseskildringar, och han har rest mycket — i Holland och England, Frankrike och Spanien, till Konstantinopel och Marocco. Dessa sina reseintryck har han nedskrifvit i åtskilliga digra band, och hans sätt att skildra en resa skiljer sig väsentligen från hvad man hittills förstått med resebeskrifningar. Han berättar blott hvad han med sina egna ögon har sett och sjelf genomlefvat och alldeles utan fordran på att efter dessa personliga erfarenheter uppställa någon grundsats för bedömandet af de främmande länder, han besöker, eller ingå i detaljerade uppgifter beträffande deras samhällstillstånd — dessa två saker, som de flesta resande äro så färdiga att lemna ifrån sig och nästan alltid oriktigt, sedan de uppehållit sig fjorton dagar i ett främmande land.

Derjemte har De Amicis skrifvit en hel del literära porträtt, hufvudsakligen af franska författare, af hvilka han personligen sammanträffat med de flesta.

De Amicis besitter den specifikt italienska egenskapen att se med en konstnärs ögon. Han har en målares snabba iakttagande blick för alla yttre föremål; allt, som är karakteristiskt, faller honom strax i ögonen, och han målar det sedan med en precision och en färg, hvartill knappt någon verklighetsdiktare eger maken. Han känner sitt språk som få, han har till studiet deraf användt det strängaste arbete, och nu eger han också ett ordförråd och ett öfverflöd af uttryckssätt, som gör hans stil så lefvande och rik, att man hör rösten och ser åtbörden, under det man lyssnar till berättelsen Men liksom italienarne ofta förena denna minutiösa iakttagelseförmåga med en ideel uppfattning af totaliteten — den svenska publiken kan påminna sig Ristori —, så besitter också De Amicis en ynglings entusiasm och värme, som hänför honom sjelf och hans läsare, och som bringar alla detaljstudier att samla sig till ett stort och betydelsefullt helt.

De Amicis är en brinnande patriot. Han älskar sitt fosterland med passion, och han beundrar dess soldater. Han har sett dem på nära håll, och han har sett, huru de icke blott i kriget, utan i koleratiden, öfverallt, der det varit fara på färde, ha uppfört sig såsom handlingskraftiga, anspråkslösa pligtmenniskor, som trofast utfört, hvad ingen annan ville göra.

Vidare har De Amicis en svärmisk kärlek för qvinnorna. Han uttalar aldrig sin mening i qvinnofrågan, och jag vet aldrig, att han på något ställe omtalar någon särskildt berömd qvinna; men han har ett ridderligt och ungdomligt svärmeri för alla qvinnor, allt ifrån sin gamla mor, som han ser upp till såsom till ett högre väsen, ända till de små engelska flickorna, som han ser i Hyde Park med deras barnpigor.

I det hela möter han allt främmande med sympati. Han börjar alltid med att *vilja* tycka om det, och denna sympatiska uppfattning är väl också orsaken dertill, att det bästa öfverallt kommer honom så gladt till mötes. Det är ingen fråga om, att han ju är en ganska klarsynt kritiker. Man ser icke så bra som han, utan att se allting, men han rår icke för, att det vackra och det karakteristiska så mycket

upptaga hans tankar och ge honom så mycken anledning till glädje, att han icke får tid till att blott syssla med felen.

Han är aldrig bitande, men han har en stor portion af humor, hvilket vi ju i allmänhet icke tilltro sydländingarna, och han kan i synnerhet uppfatta sina egna misslyckade situationer på det mest komiskt humoristiska sätt.

Hans hufvudegenskap är den att vara älskvärd, värd att älskas, ty både i sorg och glädje, i allvar och skämt bibehåller han sin förmåga af deltagande, af beundran och att helt och hållet kunna glömma sig sjelf för det, som han är upptagen af.

I den konstnärliga formen är han fullkomligt herre öfver sitt föredrag. Han har en förmåga att göra crescendo och diminuendo så, som inga andra än italienska stämmor kunna, och detta crescendo är så långt och så beständigt stigande, som blott den har råd till, som vet, hvilket forte fortissimo han till sist eger i behåll. Man läse t. ex. hans första intåg i Paris. Det är i första hand larmet af en stor stad, som kommer oss till mötes, en massa af föremål, af menniskor, af ljud, som korsa hvarandra för våra ögon och öron, men detta är endast en liten början; allt efter som vagnen rullar fram, stiga alla dessa ljud, fördubblas och tredubblas alla de oändliga saker och ting, som man flyger förbi, och till sist är allt en sådan komplicerad oändlighet, ett sådant brusande haf af stoj, af ljus, af färger, att det gör ondt i öron och ögon. Man förstår icke, hvarifrån han fått alla dessa massor af ord, af hvilka hvart för sig är så betecknande, att man i det stora virrvarret får den snabbaste blick på alla detaljer.

Eller man läse hans skildring af en tjurfäktning i Madrid (sid. 170 i «*Spagna*»), och först då får man en full föreställning om det hänförande, som måste ligga i detta grymma skådespel. Blott en sydländing kan rätt uppfatta och beskrifva en annan sydländsk nation, och vid sidan af De Amicis' skildring af Spanien blekna alla nordiska beskrifningar deraf; de bli färg- och karakterlösa.

Hans förmåga att beskrifva en myckenhet af yttre föremål torde icke vara upphunnen af någon annan modern författare. Han kan fara från den ena katedralen till den andra,

beskrifva pelargångar och fönster och marmor och guld, och så andra pelargångar och fönster och marmor och guld, och dock sammanblandas aldrig dessa två beskrifningar för minnet: det är två porträtt af två olika individer, — så alldeles slående är det egendomliga för hvar och en särskild af dem observeradt. Dock — då han skall beskrifva Sevillas dôme, börjar han med att omtala, hvilket besvärligt företag det är. Han säger:

«För att rätt kunna beskrifva denna ofantliga byggning borde jag hafva till hands en samling af alla de starkaste adjektiv och de besynnerligaste liknelser, som alla länders mest öfverdrifna hyperbolmakare låtit flyta ur sina pennor, när de haft att skildra något vidunderligt högt, något ohyggligt bredt, något förfärligt djupt och otroligt storartadt. När jag talar derom med mina vänner, gör jag, utan att veta af det, likasom Victor Hugos Mirabeau, «*un colossal mouvement d'épaules*», pustar upp kinderna och vidgar så småningom stämmans kraft, liksom Tommaso Salvini i tragedien «Simson», då han med ett tonfall, som framkallar en storm i parterren, säger, att han känner styrkan komma igen i sina nerver. Att tala om Sevillas katedral är tröttande som att spela på ett stort blåsinstrument eller att föra ett samtal tvärs öfver en brusande fors.»

Men efter denna komiska inledning följer sedan den mest pittoreska och lefvande skildring af kyrkan.

Resan till Spanien var De Amicis' första stora resa, och intrycket deraf är må hända också af allt hvad han skrifvit det friskaste och mest hänförande. Han sjelf är förälskad i detta land, hvars syskonlikhet med Italien rör honom, på samma gång de stora olikheterna intressera honom. Hans skildring af Sevilla är så bedårande, att man förstår, hvad han sjelf säger derom den första aftonen efter att ha vandrat förbi alla de öppna «*Patios*», der menniskor spela och sjunga, med ljus och lampor tända: «Sevilla var intet annat än en enda stor trädgård, der ett folk, fullt af ungdom och kärlek, svärmade». Och då han, ensam och obekant med alla, ändtligen träffar den italienska konsuln, säger han till honom «med en dramatisk ton, som narrade denne att skratta: kära herr

konsul, hjelp mig, Sevilla gör mig förskräckt!» — De spanska bönderna finner han långt mera lifliga och vakna än de italienska. Han säger om dem: «De titta en leende in i ansigtet med sina stora, svarta ögon, som om de ville säga: känner ni mig inte? De sända smäktande ögonkast åt de damer, som sträcka hufvudet ut genom fönstren; de komma springande för att ge dig en svafvelsticka, innan du ännu bedt derom; ibland svara de på en fråga, som man gör dem, med ett rim, och de äro till och med i stånd att le, bara för att få visa sina hvita tänder» . . . . .

www.ifotool.com.cn

Hela boken är som en hymn till ungdomen och skönheten, och dock får man så tydligt besked om allting. När man läst den boken, så har man varit i Spanien.

«*Spagna*» utkom 1873. Följande år är hans resa till London utgifven. Det var en mycket kortare färd, och det blef en mycket mindre bok, och man ser nog, att sydländingen icke just har funnit sig så väl i Londons dimmor, oaktadt all hans beundran för engelsmännen. Redan beskrifningen på sjösjukan under öfverfärden är som en melankolisk ouverture till det hela. Han skildrar med mycken humor denna tragikomiska åkomma.

«Det är verkligen sant, att sjösjukan höjer en menniska öfver all jordisk fåfänga. Om man en half timme förut hade sagt till mig: se här har du så mycket penningar, att du kan stanna i London en månad i stället för fjorton dagar, och så har du så mycket, att du kan göra en tur i Skotland och en liten afstickare till Irland; allt detta är ditt, om du inför de här damerna uppför dig på ett sätt, som gör dig löjlig; — jag bekänner min fåfänga, jag hade afslagit det. Och dock, en halftimme efteråt satt jag med ett outsägligt förakt för mig sjelf ofvanpå två smutsiga säckar, med en fot i öster och en i vester, med cylinderhatten nedhalkad på ena örat, med ena byxbenet uppdraget, så att man fick den vackra synen af ett stycke nedtjäradt kalsongben, och med hufvudet dinglande under en så tafatt slapphet, att jag kunnat tjena som modell till en ful staty af «Trånaden» . . . . Till ytterligare plåga hade jag bredvid mig en fransk gyckelmakare, som rest med mig från Paris, och som gjorde narr af mig, i det han för

hvar gång jag jämrade mig, upprepade: *mais vous n' êtes pas malade, mon cher monsieur; vous languissez d' amour pour cette charmante demoiselle que voilà*, — och han visade härvid på en dam, som jag icke hade krafter nog att betrakta, och alla rundt omkring skrattade . . . . Sjelfva den tanken: i afton skall jag se London! — som på morgonen verkat så eggande på mig, gaf mig nu en känsla af otålig leda. — Och påstå, att jag har kommit hit — tänkte jag i mitt bedröfliga tillstånd — af fritt val och för att roa mig! Ack, jag galna menniska! Och så tänka på, att jag är absolut tvungen att ånyo passera hafvet! Åh, det är omöjligt, jag står inte ut mera, jag får väl sluta mitt lif der . . . Jag får stanna i England . . . jag får hitta på ett sätt att lifnära mig i London . . . jag blir bokhållare i en butik, lärare i italienska, bara jag slipper se flere haf! . . . Låt mig dö, när min timme är slagen: det är jag med om, men aldrig mera detta dödsqval! — Några timmar senare åt jag middag på jernvägsstationen i Brighton och hade afstått ifrån min föresats att dö i England.»

De Amicis känner ingen i London, och hans intryck af den oändliga staden är derför rent yttre, såsom man kan få det af en person, hvars närmare bekantskap man ej kommer åt att göra. Men till och med i denna flyktiga bekantskap har han lyckats uppfatta det särskildt karakteristiska, och man påminner sig tydligt sina egna första intryck af Englands monstruösa hufvudstad. De Amicis, hvilken såsom italienare har mycket sinne för arkitektur, observerar alla de olika byggnadssätten i London. Han säger:

«På ett ställe har man en otydlig påminnelse om Venedig, på ett annat ställe är det en svag erinran om Rom; här glimtar Sevilla för ens minne, der kommer man att tänka på Köln, och litet längre bort tror man sig vara på en af gatorna i Paris. Alla dessa former, som man skådat på andra ställen, och som här stå nedsotade i röken och dimman, se ut som om de blifvit allvarligare, och som om de vore sorgsna öfver att befinna sig så långt borta från sina fädernesland och vore leda vid den tjocka atmosferen, vid allt detta larm och det brådskande lifvet omkring dem. Allt detta stora öfverflöd af kolonner, frontespicer, små torn, hvalf, reliefer, or-

nament och monumentala former förefaller så prålande och tröttar. All denna konst har utseende af en införd vara, som står der af förlägenhet. Det är en öfverlastning, ett slöseri af rikedom och lyx, en ansträngning för att vilja *synas*. Det är den rika staden, som köpt skönheten med guldvigt; det smakar något af den efterapande och utstofferade köpmansfrun».

Man ihågkommer härvid Ehrensvärds ord: «kolonner, hvad gören I?» — och förstår, huru italienaren strax ser det oorganiska i våra nordiska konstansträngningar. — Sitt intryck af engelsmännen, såsom de passera honom förbi på gatan, skildrar han på ett ställe så:

«När det i Londom är litet smutsigt på gatan, fins det många, till och med fina herrar, som vika upp byxorna likasom bönder, och det fins oändligt många, som bära lysande buketter i knapphålet. Jag tillstår, att jag icke kunde låta bli att draga på munnen, när jag såg — som jag ofta såg — ett ovanligt allvarligt ansigte, buketten i knapphålet och de uppvikta byxorna förenade hos samma person».

Hvad han i London mest gläder sig åt, är barnen, «dessa kära engelska barn, som med rätta förtjena namn af att vara de vackraste och friskaste i verlden». De trösta honom för åsynen af de många drinkare, som han möter, och hvilkas djuriskhet fyller honom med fasa. Han säger om dessa engelska barn, att de ha «munnar så röda, att man förundrar sig öfver, hvarför foglarne icke komma och hacka i dem,» och han slutar med att utbrista:

«Att jag icke tog med mig en hel famn full af dessa barn, var endast derför, att jag verkligen icke visste, hvar jag skulle göra af dem. Men en annan frestelse hade jag icke kraft att motstå. En dag i Green Park fick jag fatt i en liten en, som just gick mig förbi och gaf honom så många kyssar, att han höll på att förlora andan, och då jag lemnade honom igen åt barnflickan, som sprungit fram för att frälsa honom, gjorde jag en bönfallande rörelse liksom för att säga henne: förlåt, men det var mig ett behof!»

Hos De Amicis skall man, som sagdt, icke söka efter statistiska uppgifter, historiska fakta eller undersökningar angående sociala förhållanden. Han kan väl i förbigående

nämna något af allt detta, och det förekommer i synnerhet rätt ofta, att han berättar en eller annan historisk händelse, som anknyter sig till det ställe, han besöker. Men han är då som alltid hufvudsakligen en målande diktare. Han berättar för oss hvad hans ögon eller hans fantasi se, ingenting vidare.

Det fins ett ställe i hans resa i Holland, der han talar om, huru han är färdig att lemna Haarlem och går in på jernbanstationen med hufvudet fullt af fantasier öfver alla Haarlems praktfulla tulpaner, och huru han då, som han säger, blir gripen i rockskörtet af en af sina italienska kritiker — förmodligen hans eget besvärade samvete, — som i en förebrående ton säger till honom: «Men handeln, industrien, alla Haarlems institutioner, hvad har ni gjort af dem?» — och han svarar denna efterhängsna herre: «Ack, det är sant, ni är en af dem, som vill ha beskrifning, vägvisare, ordbok, minneslista, statistiska uppgifter — allt i en bok! Nå väl, så vet då, att i Haarlem är det ett rikt museum, innehållande fysiska, kemiska, optiska, hydrauliska instrument, testamenterade till staden af Pieter Teyler van der Hulst tillika med en summa, som hvart år bör utdelas i vetenskapliga täflingar; der fins ett berömdt gjuteri för grekiska och hebräiska typer; der fins åtskilliga vackra bomullsfabriker, grundlagda under skydd af konung Wilhelm III; der fins tvättinrättningar, berömda i hela Holland och . . . .» I detta ögonblick hördes afgångssignalen. «Ett ögonblick», ropade kritikern till mig, i det han sökte hålla mig tillbaka i vagnsdörren, «hvilka dimensioner ha de elektriska maskinerna i Teylers museum? Och huru mycket producera bomullsfabriken per år? Och huru mycket såpa går det åt i tvättinrättningarna?» — «Åh, låt mig vara i fred», svarade jag honom och slog igen dörren, medan tåget redan var i gång. «Känner ni inte ordspråket: *non può cantare e portar la croce* (man kan icke sjunga och bära korset på en gång)?»

Och det är bäst att låta De Amicis *cantare:* få göra det så bra som han.

Efter «*Londra*» nämna vi «*Ricordi di Parigi*», utgifven 1879. Af De Amicis' reseböcker innehåller denna de flesta reflexionerna, och den är en högst intressant bok, emedan den på det klaraste

visar oss skilnaden mellan italiensk och fransk naturell. I allmänhet hålla italienarne sällan af fransmännen; ja, de ha ömsesidigt föga sympati för hvarandra. Visserligen se begge för oss nordbor ut som lifliga sydländingar, men fransmännen äro hufvudsakligen spirituella, italienarne naiva, fransmännen kritiska och kalla, italienarne entusiastiska och varma. Fransmännen äro höfliga, italienarne hjertliga, och likasom fransmännen aldrig upphöra att finna italienarne barnsliga och «landtliga», så upphöra heller icke italienarne att finna fransmännen torra, beräknande och blaserade. Man finner det öfverallt, både hos personerna och i literaturen, när dessa två nationaliteter betrakta hvarandra.

De Amicis kom till den stora verldsutställningen i Paris, och han har egnat den ett vidlyftigt kapitel. Han har en sällsynt förmåga att gifva ett andligt totalintryck af en massa materiella saker. Då han gått igenom utställningen, betraktar han i solnedgången den stora scenen från Trocadero-galleriet.

«Detta storartade, praktfulla palats, på hvilket jordens alla flaggor svaja, den stora floden, de vidsträckta parkerna, de tusen taken, de hundra menniskoströmmarna, som slingra sig genom denna plats, simmande i den nedgående solens gyllene varma ljus, allt öppnar sinnet för nya tankar. Man tänker på de millioner menskliga varelser, som ha arbetat för att fullborda detta oändliga museum, från verldens berömda konstnärer till de ensamma och okända arbetarne i deras kojor; på de tusen ting, som der äro samlade, på hvilka arbeterskans tårar och fångens svett ha fallit; på de skatter som äro förvärfvade på bekostnad af otaliga lif; på dessa segrar, som äro följder af tio generationers hopade arbete, på kungarnes rikedomar, på småbarnens sparpengar, allt sammanblandadt under dessa hvalf till ett slags helig enhet i hela verldens åsyn; på de fabelaktiga resor, som dessa arbetare och dessa produkter ha gjort, förda på slädar ned från bergen, burna af karavaner genom öknar och skogar, framdragna ur hafvets djup, ur jordens inelfvor, transporterade på de stora floderna och genom oceanens stormar såsom till en helig pilgrimsfärd; på de tusen förhoppningar, som ledsagat dem, på all den ärelystnad, som är grundad på dem, på alla

de oändliga idéer, som skola leda sitt ursprung ur denna täflan, på alla de nya djerfva företag, som skall födas af triumferna, på alla de fabelaktiga berättelser, som skola spridas härom ända bort till hyddorna i de aflägsnaste kolonier; och ändtligen att, tack vare allt detta, tusen händer, som aldrig skulle ha träffat hvarandra, här hafva mötts; att för en tid många slags hat nu stillats, likasom för att fira ett Guds vapenstillestånd; att millioner menniskor, som strömmat hit, skola spridas ut öfver hela jorden och föra hem med sig en skatt af kära namn, som förr voro dem okända, af ny beundran, af ny sympati, af nytt hopp och en ännu större och mäktigare känsla af kärlek till fosterlandet. Man tänker på allt detta, och man lemnar utan tvifvel i sådana ögonblick sitt lifligaste bifall till utställningen; men mera än sjelfva verldsutställningen välsignar man den höga lag, den odödliga och heliga lifsbörda, som kallas *arbete* . . . .»

Han genomgår alla de olika nationernas afdelningar, och han beskrifver Skandinaviens produkter, allt detta jern, trä och pelsvaror, hvilka på honom göra intryck af att komma från mörka och melankoliska trakter af jorden. Men när han kommer ut ifrån de skandinaviska salarne, säger han:

«På den nordiska vintern följer i en blink en vårhimmels ofläckade, vidsträckta renhet, — ett helt folk af hvita stoder, en glans, som sprider sig från kristaller, ett skimmer af silke och mosaiker, ett leende af färger och former, inför hvilket alla ansigten uppklarna, alla hjertan vidga sig och alla munnar säga: Italia! — ännu innan deras ögon läst inskriften.»

Efter att länge ha ingått i karakteristiska och pittoreska målningar af allt, hvad han ser, utbryter han till sist:

«Här kan den mest olika smak få nog, alla behof kunna här tillfredsställas, alla olyckor hjelpas. Ni kan telegrafera hem, skrifva edra bref, bada, då och då taga en elektrisk stöt, låta er väga, fotografera, pomadera, kurera er, här fins brandstation, corps-de-garde, apotek, sjukhus: det fattas bara kyrkogården».

«*Ricordi di Parigi*» börjar med den glänsande ouverturen vid hans intåg, såsom ofvan har blifvit omtaladt. Med sin vanliga värme och sympati går De Amicis de nya intrycken

till mötes, och i största delen af boken är Paris framställdt på ett sätt, som ingen fransman skulle haft något emot. Men så vaknar på en gång italienarens naturliga vämjelse för allt det poserande, det falska och tomma i Paris, och nu skrifver De Amicis ett kapitel, som jag blott önskade kunna här införa helt och hållet. Sällan ha så skarpa och så sanna ord blifvit sagda midt i ansigtet på den firade damen Paris.

En vacker morgon börjar De Amicis med att stötas af en fadd «*calembour*», som man vändt på otaliga gånger. Nästa morgon beröres han obehagligt af hotellvärdinnans sötsliskiga leende, «hvilket liknar alla leenden, som man visar öfverallt i Paris, der man har pengar med sig,» — och nu stiger det i ett ohyggligt *crescendo*.

«. . . . Dessa tio betalta skurkar, som i alla teatrar hvarje afton vilja tvinga er att beundra en bestämd vers,» — och «dessa eviga romanser, sjungna med en röst såsom af en höna, som plockas lefvande, och hvilka ni tvingas att få till lifs i alla hus», — och «denna middagsmat med numrerade och klassificerade munsbitar», — all denna småaktighet och tarfliget, «klädd i en lyx, som påminner om marknadsstånd»; — «detta eviga uppoffrande af allt för det yttre, denna slickade, pretentiösa elegans», — «denna bazarprakt, dessa små usla fontäner, de lungsigtiga träden, de svarta murarna, den smutsiga asfalten! . . . . Är detta det stora Paris? Om en jordbäfning skulle spräcka sönder alla fönsterrutor och ett eldregn utplåna alla förgyllningar, — hvad är det, som då står qvar? Hvar är Genovas rikedom, Firenzes skönhet, Venezias gratie, Romas majestät? Tycker ni verkligen om denna prålande parodi på S. Peter, som kallas Pantheon, eller detta fula, grekiskt romerska tempel, som kallas Börsen, eller Tuilleriernas enorma och praktfulla kavallerikasern, och tornen i form af jätteklarinetter och kupolerna i form af jokey-mössor? Är detta den stad, som i sig vill sammanfatta Athen, Rom, Tyrus, Ninive och Babylon? — «Och hvilka pojkar de äro allesamman, unga och gamla, af alla stånd! Trehundra «medborgare» ställa sig vid barrieren på en bro för att se på, huru en hund tvättas. Tusen personer ge sig på en bangård till att klappa händerna, tjuta och skratta, derför att hatten har

fallit af en banvakt; och akta dig väl för att hosta, ty då kunde det lätt hända, att alla tusen gåfve sig till att hosta i tre qvarts timme. Och hvilka demokrater? Jo, det är säkert, till lif och själ, och de stoltaste föraktare af all fåfänga! Din intime vän sätter bandstumpen i knapphålet, när han skall spisa middag med dig ensam hemma i sitt eget hus . . . . Dessa literatörer, som få vatten i munnen vid ljudet af en adlig titel! När skola de en gång bli qvitt sina eviga vicomter och markisinnor? . . . . Tänk på den stackars Paul de Kock, som vid sjuttiofyra år skrifver tjugu sidor för att bevisa, att det icke rör honom att ej ha fått hederslegionskorset, och han är nästan färdig att gråta. Hvar fins det ett annat demokratiskt land, der författarne öfverhölja med ett så blodigt förolämpande löje hela klasser af medborgare, der epitetet «bourgeois» har en mera aristokratiskt föraktfull betydelse till och med i deras ögon, hvilka det sigtar åt, och der ett namn är nog, bara det har plebejisk stämpel, att bringa parterren i teatern nära att spricka af skratt? . . . . De ha *esprit:* jo, jo, det förkunna de också i alla möjliga tonarter, och det är sant, — men blott till en viss grad. De ha ett mycket rikt förråd af infall och vändningar, spetsiga, smidiga, utomordentligt elastiska, med hvilka de draga sig ur den kinkigaste klämma och taga ordet ifrån en mera djuptänkande, men mindre fiffig ande. Det fins visserligen många parisare, som ha ofantligt mycket af *esprit,* men de arbeta också för alla de andra. Deras öfverlägsenhet ligger deri, att massan af befolkningen är en utmärkt ledare för detta slags qvickhets-elektricitet, hvilket gör, att ett spetsigt infall, som är sagdt af någon på morgonen, löper med förundransvärd snabbhet och blir tusendens egendom innan qvällen, och hvar och en är alltid full af hela denna cirkulerande rikedom. . . . . Och denna allmänna mani för att «*faire de l'esprit*», huru stympar den icke tanken, huru får den icke folk att säga många grofheter, och huru ofta offrar den icke förnuft, värdighet och vänskap för en *succès* på fem minuter!»

Parisaren vill alltid upprätthålla sin öfverlägsenhet som parisare gent emot främmande; «han tänker alltid på att rättfärdiga den beundran, som han väntar af er, och han har

alltid litet af en qvinnas koketteri och en konstnärs fåfänga. Man har i hvarje ögonblick lust att säga honom: «Men låt oss då en gång taga af oss handskarne!» . . . . Denna tanke, att vara född i Paris, att vara i besittning af detta tecken på en Guds utkorade, står högst bland alla en parisares tankar såsom en stjerna, hvilken upplyser hans lif med en himmelsk glans . . . . Derför tillbeder han alla sin stads barnsligheter och laster och är stolt öfver dem, blott emedan de tillhöra Paris, som för honom är höjdt öfver all mensklig kritik . . . . Alla hafva kastat sig framstupa på jorden för denna oerhörda kurtisan, all fåfängas moder och amma . . . . Allt är beherskadt af och förderfvadt af manien att posera: man poserar i literaturen, man poserar i religionen, man poserar i kärleken, man poserar till och med i de största smärtor. En omätlig och sjuklig sinlighet utgör grunden för detta lif och uppenbarar sig i literaturen, i musiken, i arkitekturen, i moderna, i rösternas klang, i ögonkasten, till och med i gången. Att njuta! Allt annat är blott ett medel för att komma derhän. Från den ena ändan af den praktfulla boulevarden till den andra ljuder ett väldigt hånskratt öfver alla skrupler, öfver all blygsamhet i menniskohjertat. Och det kommer slutligen en dag, då detta lif väcker ens förtrytelse, — en dag, då man känner sig vansinnigt trött vid denna oerhörda teater, genomträngd af lukten från gas och patschouli, der hvarje skådespel slutar med en visa, — en dag, då man är led vid ordlekar, vid «blague», vid ragouter, tinkturer och reklamer, vid spruckna röster, falska leenden och köpta nöjen, och då — då hatar man denna skamlösa stad, och man tycker, att, för att rentvå sig efter tre månader i detta lif, man borde lefva ett helt år uppe på spetsen af ett berg, och man känner en oemotståndlig lust att löpa ut på det öppna fältet och i den rena luften, att känna doften af jorden, att åter jungfruliggöra själ och blod i ensamheten ansigte mot ansigte med naturen».

Efter detta uttalande hjelper det icke, att De Amicis säger Paris några artiga afskedsord. Detta är alltför tydligt besked, och ofvan anförda citat kunna anses vara ganska be-

tecknande för De Amicis' egen personlighet, såsom en naturlig, renhjertad, *sund* man.

De Amicis hade förut besökt Marocco, der han var med i en stor utomordentlig italiensk beskickning till Fez. «*Marocco*» utkom 1876. Boken påminner i sina färgrika och egendomliga bilder om Horace Vernets målningar, men de äro ännu mera lefvande: De Amicis står verkligheten ett stort steg närmare i den fullkomligt naturliga och direkta uppfattningen af hvad han ser. Skildringen af Marocco ger en inblick i en så främmande verld och ett så okändt folk, att man lyssnar till den som till en saga. Hans teckning af de olika rytteriafdelningarna, som vid de särskilda stationerna på vägen till Fez komma ambassaden till mötes såsom betäckning under resan, är något af det mest pittoreska, han har skrifvit, men man måste läsa det i sitt sammanhang för att få rätta intrycket deraf. Utrymmet tillåter, tyvärr, ej ens att vi citera det ställe då den unge sultanen på en öppen plats i Fez ändtligen på ett högtidligt sätt mottager de främmande sändebuden. Men en annan betecknande episod må här få sin plats. Strax före sin afresa från Fez talar De Amicis med en köpman, som varit mycket i Europa, och han vill tvinga denne att medgifva den europeiska kulturens företräden. Muselmanen vill icke gå in derpå, och då De Amicis derför gör en anmärkning om det omoraliska i månggiftet, svarar muselmannen på bruten italienska.

«Alltid detta!» — ropade han och blef röd ända upp till öronen. «Alltid detta! Likasom om ni hade bara *en* qvinna! Och det vill ni inbilla oss! ja, *en* är eder egen, men så ha ni *de andras* och dem, som tillhöra alla och ingen. Paris! London! Kaféerna fulla, gatorna fulla, teatrarna fulla. Skam! Och så förebrår man morerna!»

Då De Amicis derefter kommer fram med alla de beqvämligheter och hjelpmedel, som europeerna hafva till sitt förfogande, svarar muselmannen ironiskt:

«Det är sant . . . . Solen? Parasol. Regn? Paraply. Dam? Handskar. Promenera? Käpp. Se? Glasögon. Sitta? Ressorter. Äta? Knif och gaffel. En skråma? Doktorn. Död? Staty.

Åh, hvad ni behöfver många saker! Hvilka män, «*por Dios*», hvilka barn!»

Och när slutligen De Amicis vill göra klart för honom, huruledes vi icke sitta sysslolösa med benen i kors på en madrass, utan begagna tiden på tusen nyttiga och roande sätt, svarar muselmannen, «att det icke tyckes honom vara något godt tecken, att vi behöfva göra så mycket för att få tiden att gå. Lifvet i sig sjelft är alltså en börda för oss, eftersom vi icke kunna tillbringa en timme utan att göra någonting, utan att förströ oss med någonting, utan att ha brådt för att söka nöjen? Äro vi då rädda för oss sjelfva? Ha vi kanske någonting invändigt, som plågar oss?»

Jag är öfvertygad om, säger De Amicis, sedan han lefvat en tid bland muhamedanerne, att den siste bland dem i sitt hjertas innersta anser sig oändligt mera värd än oss alla andra tillsammantagna.

År 1877 utgaf de Amicis «*Constantinopoli*», och denna vidlyftiga bok är, oaktadt många briljanta punkter, måhända den minst intresserande af hans reseskildringar. Man känner, att han lefver bland ett folk, hvars andliga lif ligger i fullständig dvala, och alla dessa oändliga beskrifningar på praktfull arkitektur, dyrbara stoff och främmande ansigtstyper trötta i längden. Dock finnes der alltid De Amicis' lefvande stil, som på otaliga sätt förmår variera samma ämnen, och der finnas utomordentligt vackra naturbeskrifningar, såsom skildringen af den första morgonen, då Constantinopel så småningom vecklar sig ut ur morgondimmorna öfver hafvet och slutligen ligger utsträckt i sin féliska skönhet.

Derefter utgaf han 1879 sin skildring af Holland, «*Olanda*», der han har tillfälle att lägga i dagen sin smidiga förmåga att uppfatta en rent främmande nationalitet. Det är, som om han hade lånt färgen från det holländska landskapet, med all dess clairobscur, dess dimmor och plötsliga ljusglimtar, för att måla så sant. Och icke endast landskapet, utan folket, dess seder och bruk, konsten, arbetet, — allt har De Amicis uppfattat på det mest träffande och karakteristiska sätt. Han har stor sympati för detta tysta folk, som är så segt i sin

uthållighet och så fullt af stora andliga krafter på så många områden.

Hans beskrifning på, huru folket tagit Zeland från hafvet, sedan sänkt det frivilligt ned igen för att rädda det från spanjorerna, och derpå än en gång med ett par hundra års tålamod fiskat upp det på nytt, är storartad i sin enkelhet. Då han i Alkmaar räknar upp, för huru många tusen lire det fabriceras ostar i Holland och ser dessa uppstaplade i stora pyramider på gatorna, utbryter han:

«Jag förstår nog, att allt detta icke skulle låta synnerligen vackert i en sonett; men tänk, om vi italienare gjorde litet mera af denna sort och litet mindre sonetter!»

Och då han talar om de fattiga fiskarena, som tillbringa det mesta af dagen med att vada ut i hafvet för att taga snäckor till fiskbete, säger han:

«Den operation, som de måste vidtaga för att draga af sig sina väldiga sjöstöflar, med hvilka de vada ut i hafvet, fordrar åtminstone en half timmes ledsam ansträngning och skulle ge en italiensk sjöman anledning att nedkalla alla helgon från himmelen. Men dessa holländare förrätta ett dylikt arbete med en flegma, som kan göra en menniska sömnig, utan att visa den minsta rörelse af otålighet, och utan att lyfta på hufvudet, förrän arbetet är slut, skulle de också höra en kanonad».

Allt intresserar och behagar honom utom en sak, de protestantiska kyrkorna. I Rotterdam befinner han sig första gången i en protestantisk kyrka, och den gör ett på en gång sorgligt och stötande intryck på honom. Han jemför den med Italiens och Spaniens dômer, — «der man från väggarna, som stråla af ett mildt, hemlighetsfullt ljus, genom rökelseskyarne möter englars och helgons kärleksfulla blickar, hvilka visa oss himmelen; der man ser så många bilder af oskulden, hvilka göra oss glada, så många bilder af smärtan, hvilka hjelpa oss att lida och ingifva oss resignation, frid och förlåtelsens ljufhet; der den fattige utan hem och utan bröd, bortstött från den rikes dörr, kan bedja midt ibland marmor och guld som i en kungasal, hvarest ingen föraktar honom, i en glans och en prakt, som icke förödmjuka honom, utan

tvärtom hedra och styrka honom i hans armod; ja, med ett ord dessa katedraler, i hvilka vi böjde knä som barn vid våra mödrars sida och för första gången kände en ljuf öfvertygelse om att en gång få lefva med dem i dessa djupa, blå rymder, som vi se målade i kupolerna öfver våra hufvud. Då jag jemförde den protestantiska kyrkan med dessa katedraler, märkte jag, att jag var mera katolik, än jag trodde, och jag erfor sanningen af Emilio Castelars ord: «nå väl, jag är rationalist, men skulle jag en dag vända tillbaka i skötet af någon religion, så vände jag åter till mina fäders herrliga gudstjenst, men icke till denna sorgliga, nakna religion, som fördystrar mina ögon och mitt hjerta» . . . .

Under sin vistelse i Paris gör De Amicis personlig bekantskap med en del af de personligheter, hvilkas porträtt han sedan dels tecknat och samlat i «*Ritratti letterari*» (utgifven 1881), dels på andra ställen skildrat, såsom Daudet, Zola, Augier, Dumas fils, Paul Déroulède, skådespelaren Coquelin, Victor Hugo m. fl. Alla dessa moderna personligheter äro skildrade med mycken finhet och klarsynthet, och de göra alla det afgjordt individuela intryck, som öfverhufvud tillhör alla De Amicis' skildringar, så snart han tecknar efter lefvande modell.

Isynnerhet är hans framställning af Victor Hugo intressant och rolig. De Amicis har i sin första ungdom svärmat varmt för den store författaren, och han har ännu den största vördnad för honom, ehuru han ock har ögonen klart öppna för hans fel. De Amicis säger om honom, då han talar om hans författarskap:

«Hans fel äro lika stora som hans geni, inga dvergar, utan kolossala puckelryggiga figurer, som få oss till att förvrida ansigtet. Arkitekturen i de flesta af hans romaner är oformlig. Det fins episoder, som icke höra dit, brutala hjelpmedel, sammanhopade, osannolika djerfheter, trådar i berättelsen, som äro afklippta och åter sammanknutna på det galnaste sätt, eller snarare vilda utflygter, hvilkas mål vi icke se och som låta oss ana en afgrund vid hvarje steg. Men han vill föra oss fram till det ställe, som han önskar, och han drar oss med, motsträfviga, vacklande, andlösa, i det han

trampar under fötterna förnuft, smak, naturlig känsla och sanning. Och på ett bestämdt ställe ropar man till honom, i det man sliter sig lös: «Nej, Hugo! Jag följer dig icke»; — och man låter honom ensam flygta vidare. Hvart tog han vägen? Har han fallit? . . . . Ah, se der är han, — der uppe på höjden, med pannan förgyld af solen! Han har segrat, och han har rätt». — För öfrigt skildrar De Amicis med mycken humor sitt besök hos den store mannen, — huru han med hjertklappning går till skaldens bostad, men måste uppskjuta besöket till aftonen, och då han till sist bland en del personer ser Hugo komma i sin närhet och slå sig ned hos honom, och han nu ändtligen, ändtligen skall få säga honom allt, hvad han har på sitt hjerta, så frågar han honom . . . . om han varit på expositionen.

Ett annat besök, hos Manzoni, framställer De Amicis i «*Pagine sparse*». För De Amicis är och förblir Manzoni den störste man och skald, och från barndomen har han i denne sett idealet af en italiensk patriot. Då han nu som ung officer besöker honom i Milano och första gången ser Manzoni komma in genom dörren, brister han i gråt. Af denna anledning ber De Amicis sina läsare och kritiker om ursäkt. Han säger, att de beskylla honom för allt för stor lätthet att gråta; men nu, vid detta tillfälle, «varen rättvisa», beder han, «medgifven, att jag åtminstone *denna* gång hade anledning att bli rörd; tillstån, att också I skulle ha känt en lätt bäfvan i halsen; och då skall jag taga mod till mig och säga, att jag, lång som en grenadier, med min släpsabel och mina granna epåletter, jag skyndade honom till mötes, grep hans hand och utbröt i en så plötslig, så våldsam och så högljudd gråt, att om någon af mina soldater, hvilken som helst, hade gjort det samma, så skulle det vid jemförelse ha förefallit som barnskrik.»

Då de sedan gå ut och promenera i trädgården, säger De Amicis: «Jag kommer i håg, att jag var generad af att röra benen, att jag stupade öfver sabeln, att jag talade tafatt, att jag gjorde de dummaste frågor; och då jag nu stod honom så nära, att jag nästan rörde honom med armbågen, skämdes jag på ett besynnerligt sätt öfver att vara nära på ett helt hufvud längre än han, och jag försökte göra mig liten och

kände mig äfven obehaglig till mods vid att se mig sjelf så der glänsande af silfver vid sidan af honom, som var klädd med den allra största enkelhet, och jag förargade mig öfver att icke ha tagit på mig kappan . . . .»

www.libtool.com.cn

Bland dem af De Amicis' noveller, som icke innehålla en komponerad handling, men endast i en omslutande ram ge oss en upplefvad situation, må nämnas «*Un incontro*» (Ett möte) och «*Un gran giorno*» (En stor dag), bägge öfversatta på svenska af docenten Hugo von Feilitzen.

Den förra skildrar på det finaste sätt skaldens möte med en ungdomsflamma, som aldrig vetat af hans kärlek, ja, icke ens känt hans tillvaro, och som han nu återser gammal och tärd af lifvets sorger. Något ädlare och mera rörande än hans sätt att bringa denna skugga af sin ungdoms ideal sin hyllning kan man icke gerna tänka sig.

«En stor dag» skildrar en ung mans fantasier, huru han föreställer sig, att intåget i Rom 1870 *borde* ha gått till, huru stat och kyrka kunde ha räckt hvarandra handen vid ett enda försonligt tecken af påfven. Det är fantasier, så varma i konceptionen, så lefvande och hänförande i framställningen, att man icke undrar på, om de, som lyssna till dem, taga dem för verklighet.

I «*Pagine sparse*» finnes bland annat en skildring af författarens värdinna i Florens, — det älskvärdaste porträtt af en gammal qvinna ur folket, som bekymrad för hans andliga väl om aftonen står utanför hans dörr, knackar på och frågar oroligt: «Tror ni på ödet?»; och han svarar tröstande från sängen: «Nej, kära värdinna, jag tror på Gud», hvarpå den goda qvinnan yttrar: «O, ni kan inte tänka, hvilken tröst ni ger mig med de orden!» —

Dessutom läser man der en liten märklig skizz, som han kallar «*Scoraggimenti*» (modlöshet), och hvari han skildrar en ung författares själsstrider, när han börjar tvifla på sin begåfning och i det hela på nyttan af att dikta. Han har just skrifvit några vackra reflexioner om uppoffring, mod och menniskokärlek, och går derpå ut att promonera. Han kommer till ett ställe, der elden är lös och ett litet barn blifvit glömdt uppe i öfversta våningen. Stegen är satt till fönstret,

men ingen vågar sig upp. Då sätter han sjelf foten på den, men skrämmes tillbaka af lågorna och röken. Med ens kommer då en man ur hopen fram, skuffar undan folket, störtar upp på stegen, försvinner ett ögonblick och kommer tillbaka med barnet, som han återlemnar till modern.

«Ack», säger författaren, «jag såg denna qvinna, då hon kastade armarne om halsen på den mannen — jag såg henne i ögonen — jag räknade de kyssar, hon gaf honom på pannan och på bröstet — jag hörde hennes skrik — jag hör det ännu — jag trodde ej, att ett menskligt ansigte skulle kunna förvandlas så. Jag trodde icke, att man kunde vara vacker, lycklig, tapper som den mannen, då han strök handen genom sitt tunna hår — han blåste i handen — och började skratta».

Derpå går författaren hem och sätter sig att hånle öfver sitt dådlösa arbete, och då han får öga på de vackra reflexionerna i sitt manuskript, känner han blodet stiga upp i ansigtet: han kastar papperet på jorden och spottar på det. Hans fästmö, som använder den allra älskvärdaste vältalighet för att bevisa honom, att man *också* har rätt att dikta, bringar honom till att igen tro på sig sjelf och börja på nytt. —

De Amicis, som sjelf varit med, der det gällde handling, har den största respekt för alla handlingens män; men mest af allt i verlden älskar han dock sina italienska soldater. Han har i «*Vita militare*» rest dem ett varaktigt minnesmärke, hvartill få länder kunna uppvisa maken.

De Amicis har också skrifvit ett häfte dikter på vers, men det är tydligt, att han är född prosadiktare. Han behöfver röra sig med många ord och ha godt utrymme. Men deremot kan han ofta i sin prosa få en sällsynt klang och lyftning, och skizzerna i «*Vita militare*» äro hvar för sig som en ballad, sjungen till ära för den italienska krigaren och den italienska friheten. Ur dem kunna inga citat utdragas: de måst läsas såsom helt.

I den första af sina noveller «*Gli amici di Collegio*» egnar han en hågkomst åt sina ungdomsvänner i krigsskolan, och han säger der: «Då jag från fartyget första gången såg den vida golfen vid Napoli sträcka sin stora båge långt bort och slog ihop händerna och log och tänkte på min moder och utbröt: «det

är en dröm!» —; då jag från höjden af Noviziato's kulle första gången med en enda blick öfverskådade Messina-sundet, Appenninerna, Cap Spartivento, och sade för mig sjelf, nästan med en känsla af bedröfvelse: «här slutar Italien!» —; då jag första gången från toppen af Monte Croce fjerran bortom den vida slätten, som vimlade af tyska regimenten, såg Veronas torn och sträckte ut armarne med ett utbrott af glädje, ropande, som om jag var rädd, att Verona skulle fly sin kos: «Vänta!» —; då jag första gången från Fusinas strandbädd långt borta såg Venedig, aflägset, blått fantastiskt, och med tårar i ögonen utbröt: «Du gudomliga!» —; när jag första gången från höjderna vid Monte rotondo varseblef Roma, omgifven af rök från våra batterier, och med dånande stämma ropade: «hon är vår!»; — alltid hade jag vid min sida någon af eder, som, gripen af samma rörelse, tog mig i armen, ruskade mig och sade: «hvad Italien är skönt!» Jag kan icke minnas, att någonting träffat Italien, någon glad händelse, någon djup rörelse, utan att jag tyckt mig höra klirrandet af en sabel, som säger: «Här är jag.» . . . . Bakom hela den stora menniskomassa, som jag lärt känna, — högt öfver alla hufvud, långt borta, skall jag alltid se edra fjäderbuskar fladdra och numren på edra mössor lysa, och jag skall alltid skynda er till mötes för att säga er: «Låt oss tala om vår skoltid, om våra resor, om kriget, om soldaterna, om Italien!»

Härmed må denna öfverblick öfver den italienske författarens verksamhet vara slutad. Hans rykte, som redan är stort i Italien, börjar sakta breda sig norrut, och han skall utan tvifvel öfverallt finna en läsarekrets, som tackar honom. I en tid sådan som vår, då de flesta menniskor äro eller affektera att vara «nervösa», pessimistiska och bittra, är det styrkande som solsken att träffa på en högt begåfvad författare, som är så sund, så glad och så god som Edmondo De Amicis.

Helena Nyblom.

www.libtool.com.cn

En minnesvärd dag.

(Från slaget vid Custozza).

Ur *«La vita militare»*

af

Edmondo De Amicis.

Öfversättning af *Hugo von Feilitzen.*

Hör nu — sade en gång en ung fröken till en officer, som kom hem från kriget — säg mig, hvad är det man egentligen känner, hvad är det man verkligen erfar i de förfärliga ögonblicken under kampen? Och var uppriktig, jag ber er! Ni militärer, när ni tala om kriget, vilja gerna skära till i växten och träffa alltid några, som sådant går i; men, förlåt mig, jag tillhör inte deras antal, det vill jag underrätta er om. Tala nu om för mig sanningen, ingenting annat än sanningen, och utan så många grannlåter, ty jag har redan fått för mycket deraf vid bataljbeskrifningar i böcker, allesammans kalkerade på ett och samma utkast.

— Tala om, tala om, det är lätt sagdt, — men så här utan att få förbereda mig? Ge mig åtminstone tid att ordna och samla mina minnen, om jag inte skall lemna er ett virrvarr utan begynnelse och ända. —

— Nej, min herre, inga förberedelser! Jag vill inte höra en afhandling i filosofi och naturligtvis ännu mindre ett blad ur krigshistorien. Tala om för mig helt enkelt, utan krus och rätt fram allt hvad ni sett. Seså, låt inte bedja er längre! Tala!

— Ni vill det ovilkorligt?

— Ja.

— Nå väl? Men kom i håg: jag säger inte ett ord mer än hvad jag har sett med mina egna ögon. Om berättelsen kommer att roa er så lagom, är det inte mitt fel.

— Var uppriktig; och sök inte mera några undflykter utan börja!

— Jag börjar, och först af allt . . . en föreställning om terrängen. Hör på, låt oss ponera, att här går Alpkedjan fram, det utsprånget som skjuter fram här . . .

— Topografi? Åh, för Guds skull!

— Ni tycker inte om det? Jag skall då uttrycka mig på annat sätt; det blir bättre. Låt oss ponera, att vi befinna oss midt på slätten, under fri himmel, på morgonen en vacker sommardag, klar och lugn. Låt oss vidare ponera, att börjande här invid våra fötter marken så sakta höjer sig och stiger och stiger, ända tills den bildat en vacker kulle, bred och hög, med reguljära våglinjer, hvars topp aftecknar sig der borta vid horisonten en qvarts timmes, en half timmes väg från oss, — en vacker grön kulle, öfverströdd till sluttningens midt af häckar, af träd och långa rader vinstockar, fårad af diken, genomskuren i alla riktningar af gångstigar och murar af sammanhopad sten, såsom man brukar för att beteckna skiljegränsen mellan olika egor, — här ett jordstycke alldeles betäckt af gräs och der åter ett annat sönderbrutet, rödaktigt, blandadt med sten, här ett stråk, som är lätt tillgängligt, nästan plant, der ett annat, som helt plötsligt är brant och naket. Har ni det klart för er? Ser ni det?

— Ja, jag ser det,

— Godt. Antag ännu en sak, antag att en god del af den kullen, från toppen ända ned, är alldeles fri från träd och hus, ren och slät, och att solen baddar på den, så att man tydligt kan urskilja hvarje fåra, hvarje buske, hvarje person, i fall nämligen personer funnes der. En person skulle der se ut, låt oss antaga, så stor, att man kunde urskilja, om det var en man eller en qvinna. Ni skrattar? Jag säger detta för att ge er en föreställning om afståndet.

— Jag förstår.

— Och sedan? Jo, nu . . . vänd er om. Föreställ er här, der, till höger, till venster, långt borta, bakom busksnåren, midt ibland vinstockarne, i dikena, stående, sittande, liggande, än med bart hufvud, än med uppknäppt rock, ibland med geväret för fot, ibland med geväret tvärs öfver knäna, tysta, allvarliga massor af soldater, — tre hundra till exempel eller fyra hundra — eller ännu mer, — en bataljon, låt gå. Ehuru fördelade och spridda, bevara de likväl ett visst utseende af ordnad linie. Officerarne stå der framför i en klunga och tala sakta sinsemellan med korta meningar, med enstafviga ord, med tecken. Då och då vända de ögonen ditopp, och rundt omkring och tillbaka.

Se sedan längre uppåt — det ser ut som om alla väntade något derifrån; alla blickar äro fästa på toppen; i hvart ögonblick kunde någonting visa sig från det hållet. Och verkligen — se dit till venster, uppe på kammen, der uppe, hvarest den der dungen af cypresser står: ser ni den svarta, långsträckta fläcken, som rör sig, som kommer framåt sakta, sakta och liknar en af dessa rörliga skuggor, som enstaka strömoln aftecknа på marken, när de passera framför solen? Se, se bara, huru den rycker fram

och huru den breder ut sig! Det der är en kolonn soldater, och hvilken mängd, icke sant? För oss ser det ut, som om de skrede fram helt långsamt, men det beror på afståndet; i verkligheten gå de med stormsteg. Se bara, hvar de nu äro. Märkte ni den blixt, som lopp hastigt från ena ändan till den andra af kolonnen och tycktes följa med dess vågrörelse? Det var blixten från bajonetterna; de ha geväret på axeln; nu ser man dem tydligare än förut.

Kasta nu en blick på folket, som vi ha bakom oss! Alla stumma, alla orörliga, med halföppna munnar och med ögonen fästa vid den der skaran och de der bajonetterna: de följa alla hennes steg, de observera alla hennes svängningar; man hör icke ett andetag, man ser icke en rörelse, de äro alla som af marmor.

Plötsligt ropar en stämma: «der, der, på andra sidan!» — alla vända sig åt andra sidan. Och verkligen, — se dit opp, till höger, oppe på toppen, der den der stugan ligger, se efter, hvad som kommer der! En annan trupp, större, djupare, fruktansvärdare, äfven den som en skog af blixtrande bajonetter, rör sig i motsatt riktning mot den förra, sammansluten, snabb, bestämd. Vänd er om: hvilket sorl!

— Huru många kunna de vara? — Ett regimente. — Nej, två bataljoner. — Åh, bara en. — Nej, nej, två. — Det tycks vara bersaglierer. — Ja, det är det. — Nej. — Jo visst, man ser ju plymerna. — Nu göra de halt. — Tror du? — Ja, de stå stilla, säger jag. — Visst inte; ser du inte att de röra sig? —

Imellertid förminskades terrängen mellan dessa båda trupper allt mer och mer. Vi mätte afståndet med bäfvande hjertan från ögonblick till ögonblick. Blicken for utan hvila från den ena skaran till den andra och tillbaka igen, ifrig och spänd; hela vår själ låg i ögonen, hela vår själ var der oppe. Och under tiden blef afståndet allt mindre och mindre, och de båda skarorna voro hvarandra mycket nära, och de marscherade allt snabbare och snabbare och redan en smula oordnade och förvirrade, — och der stodo vi under tiden med ögonen uppspärrade, orörliga, fastnaglade; hjertat slog och slog, andedrägten var hämmad.

I ett enda tag, likasom i ett och samma tempo, blixtrade en liflig ljusstråle öfver de båda trupperna, sänktes och slocknade: de hade fällt bajonett, — ögonblicket derpå språngmarsch. Ett skri, som måtte ha varit förfärligt, nådde sakta sakta ända fram till oss.

Vi svarade med ett rytande.

Se nu, de äro ett par steg från hvarandra, de stå på nippen att stöta ihop, — nu är det gjordt; en af dem vacklar, breder ut sig, ryggar tillbaka, brytes, skingras till höger och till venster . . . nu tar den till flykten.

Ett nytt skri, ett skri af glädje, nådde fram till oss, och den gången svarade äfven vi. Vårt rop, så länge förberedt i vårt inre,

men sammanträngdt, qväfdt, fastklämdt i halsen, kom upp, slapp loss, bröt fram ur själens innersta djup, vildsint i längd och skärpa.

Den segrande skaran gjorde halt ett ögonblick, återtog derpå marschen, satte efter de flyende, aflägsnade sig bakom dem, blef allt mindre och mindre, till slut bara en svart pricka och försvunnen.

I detta ögonblick skallade en hög och stark röst midt ibland oss: «Nu gäller det er, gossar! Ställning!»

Det var vår majors röst.

I en blink voro alla uppe, alla i vapen. Leden ordnades i flygande fart, stark rörelse, stark hviskning, stark trängsel, — och så stilla. En och annan springer ännu och söker sin plats, den som finner sin tränger sig in i ledet, — den, som icke finner sin plats, skaffar sig en med hjelp af armbågarne: nu äro alla på sin plats.

Betrakta nu denna mängd, som nyss förut var spridd, liggande, med uppknäppta bantler, med vapnen på marken, betrakta den nu, i en handvändning upprätt, ordnad, orörlig, stum, till utseendet glad och lugn! Se dem rätt i ansigtet, ni skall säga mig, att detta är karlar, som skola se fienden i ryggen eller dö. Se på fanan: hon är orörlig; den arm, som för henne, darrar icke. Betrakta noga de soldater, som bilda en häck af bajonetter omkring henne: de äro fruktansvärda. Det fins ögon der, som likna blixtar.

— Framåt! dånar den kända rösten.

En plötslig rörelse i hela kolonnen, ett buller, ett sorl, — och så tyst igen. — Framåt! — upprepa kompanicheferna.

Framåt således — uppför kullen! Det kompani, som går i spetsen, dröjer ett ögonblick framför en liten häck, som ligger i vägen för dem; de kompanier, som följa, trängas ihop der bakom; den väldiga kolonnen pressas tillsammans, vacklar fram och åter, går i vågrörelse från ena ändan till den andra på den ojemna marken; derpå brytes den, breder ut sig, drages ihop, förlänges, kommer åter tillsammans, börjar åter trängas med de föregående under oupphörligt prat, med plötsliga rusningar och lika plötsliga halter, med ojemna steg och små hopp. Den, som befinner sig i de bakre leden, skuffas än tillbaka af den föregåendes rensel, som stöter honom i bröstet, än störtar han sig oförberedt på den, som går förut och kör honom tumlande framåt. Den, som befinner sig på någon af flyglarne, knuffas i sidorna från ena och andra sidan med armbågspuffar, med stötar af renseln, och sträfvar framåt i ormlik, vacklande gång, med lutadt hufvud och bredbent. Här möter en häck: upp med benen, och gevären i höjden; — der ett dike: ett raskt hopp, och man är öfver; — här en höjning i marken: framåt öfver den, utan att förlora rättningen; — der en väfnad af grenar, som stiga ner öfver ansigtet: bort med dem

med handen och ned med hufvudena. En vinranka hindrar: för ett sabelhugg ligger hon på jorden, och så framåt. Växter, buskar, häckar, rankor, fåror, gångstigar, — allt förvandlas, allt faller, allt försvinner under denna människovåg och dess tyngd, under denna lössläppta massa och brådstörtande steg.

Här blir marken plötsligen brant och stenig: foten slinter, många falla; upp på armbågarna, upp i en fart på fötter och framåt! De flesta hjelpa sig med händerna, med gevärskolfven, med knäna; stubbar, jordkokor, stenar, rötter, allt tjenar till stöd för det konvulsiviska handtaget. Massan kraflar sig upp, kryper, klamrar sig fast, här i täta klungor, der mera spridd och oordnad, men ihärdig, beslutsam, ursinnig.

Och imellertid medtagas krafterna, och solen steker oss och gör oss rasande, och här i bröstet brinner det . . . Betyder ingenting! kurage! En blick uppåt för att se, huru mycket återstår: — strunt! En blick bakåt: — en lång rad af fallna sträcka upp armarne. Många försöka att resa sig: förgäfves, de falla igen.

Nu äro vi uppe — nära på. Kanske ha de redan märkt oss; i ett ögonblick . . . . O! En hvissling, lång, skarp, hvinande, passerade öfver kolonnens hufvud. Ett lätt skri, ett djupt mummel, och alla ned på jorden.

— Upp med hufvudena der! — dundrade den bekanta rösten, när hvinandet gått öfver.

Alla äro på fötter. Vi äro framme; de ha sett oss; ned med bajonetterna, raska steg, slut leden!

En ny hvissling, ännu längre, ännu finare och skarpare, ännu närmare och fruktansvärdare: alla ned på marken!

— Upp, för Guds skull, gossar! ropar ständigt samma röst. — Se döden i synen och inte vara rädda!

En ny hvissling, ännu en! Alla oskadda; vi äro i säkerhet, uppe på toppen: låt oss draga andan!

Alla vända förundrade blickar omkring: hvilken ofantlig, förundransvärd slätt! Luftens utomordentliga klarhet tillät ögat att se de mest aflägset liggande föremål. På ena sidan, långt, långt borta, berg och der bakom berg och så igen andra berg, skyhöga, blånande, klara, — åt andra sidan slätt, beständigt slätt. Hela denna gröna yta tycktes här och der fårad af långa och smala hvita strimmor, som skuro hvarandra i många punkter och förlorade sig bland de aflägsna träden, höjande på vissa sträckor stora dammoln, hvilka, bestrålade af solen, sågo krithvita ut och långsamt förlängdes bortåt. Dessa hvita strimmor voro de vägar, som vi hade marscherat fram öfver på morgonen; dammolnen tillkännagåfvo, att några italienska kolonner nalkades. Några arma kojor stodo här och der, halft dolda bland träden, som om de varit rädda och icke velat se det som tilldrog sig der uppe.

Under oss, rakt under oss, låg Villafranca som en tyst åskådarinna i förgrunden. På andra sidan, åt fienderna till, såg man liksom fläckar på den gröna slätten och en vexlande glans af bajonetter, som än skredo framåt, än stannade, än drogo sig åt venster, än åt höger, liksom man varit osäker, hvart man borde rigta sina steg, och ville skrida försigtigt framåt. Närmare oss, likaledes på slätten, tyckte man sig kunna urskilja fyra eller fem österrikiska kanoner, som långsamt, utan uppehåll, fördes framåt. På motsatta sidan och alldeles vid foten af den kulle, der vi befunno oss, sköto oupphörligt, liksom de första, lika många kanoner af våra egna, men långsammare än dessa. Bakom oss vid foten af en närgränsande kulle såg man en tjock hvit rök, och en häftig gevärseld hördes; det var den yttersta flygeln af en annan division. Något mera sågo vi icke, eller åtminstone erinrar jag mig icke att hafva sett något annat. Vi stodo der väntande och betraktade det märkvärdiga skådespelet.

Då man är djupt upprörd, då hela ens inre sjuder, händer det ofta, att en stark känsla liksom omedveten om, hvad som annars försiggår, småningom frigör sig från sig sjelf, breder ut sig och tar form i de barnsligaste och besynnerligaste tankar och bilder, liksom man lefde under de lugnaste förhållanden. Så tänkte jag, när jag på afstånd såg ett klocktorn: Det är söndag. Folket derborta har i dag klädt sig till fest; lycklig och glad har man gått ut för att begifva sig till kyrkan och som vanligt lemnat alla andra sysselsättningar. Man är nöjd och fri till sinnet. För dem är det en dag liksom alla andra. Hvem vet om de hafva reda på hvad som här tilldrar sig. Och dock finnes det ibland dem mödrar, hvilkas söner äro soldater . . . och i det jag försjönk i denna tanke, såg jag alla dessa qvinnor i kyrkan, huru de der böjde knä i andakt och bön. Jag tyckte mig forska i deras blickar. — Denna qvinna der, ja hon der borta, hon är mor till en soldat — och för hvarje kanonskott såg jag henne blekna och darra . . .

Plötsligt reste sig en sergeant, som satt vid min sida, och gick några steg framåt med höjdt hufvud. Hans ansigte strålade, hans ögon spejade långt framåt, han sträckte ut armen, pekade dit bort, stannade ett ögonblick, betraktade sina följeslagare och utropade med hög och klar röst:

— Gossar kom hit.

Många reste sig och sprungo fram: «Se, fortsatte han, och pekade alltjemt framåt med utsträckt arm. Ser ni dessa hus och dessa torn?

— Hvar? Hvar? frågade många andra, som ifrigt skyndat fram.

— Der, der, se dit, der jag pekar.

— Jag ser, sade en. — Också jag, också jag. — Ja, vi se! Nå än se'n?

— Än se'n, säger ni, svarade han och hans stämma darrade, än se'n? det som ni ser der, det är Verona. — Verona, Verona! utropade alla och klappade i händerna.

Ordet hade snart spridt sig, hela bataljonen hade i ett ögonblick skyndat fram. Allas ögon riktades åt samma håll, allas armar sträckte sig mot dessa torn, allas läppar upprepade samma ord, de sågo dit bort, som man ser . . . Har ni någonsin varit länge borta utan att hafva fått se er mor? Har ni gått att möta henne, spejade ni icke längs vägen, der hon skulle komma, och när ni långt, långt borta såg en svart prick och ett hvitt dammoln, när ni hörde ljudet af postiljonens horn, hvad kände ni då, fröken? Detsamma kände vi, när våra ögon gladdes att se dessa efterlängtade torn . . . när vi utropade detta kära namn.

Åhörarinnan darrade.

Vi stodo der uppe alla regimentets fyra bataljoner, fortsatte officern. Plötsligen höres ett högt skri, alla soldaterna rusa upp, officerarne kommendera: ställning! Kompanierna ställas åter upp, det råder tystnad öfver allt. Ånyo ett rop, och officerarne kommendera: bajonetten på! Och alla fyra bataljonerna sätta bajonetterna på och det blir ånyo tyst. Hvad är det? Hvad har händt? frågar man hvarandra. Öfverstens adjutant spränger fram, närmar sig vår major och hviskar något i hans öra. Majoren ropar: framåt! Bataljonen sätter sig i rörelse, går öfver bergsspetsen och ned för sluttningen åt det håll, der fienderna äro. Alla, som stå ini bataljonen — så stod jag — sträcka sig upp för att se, hvart man går, men man kan ingenting se, det första kompaniet skymmer utsigten. Jag vänder mig om och ser de andra bataljonerna, som följa oss på afstånd i långsam marsch. Plötsligt kan jag, då det sista kompaniet befinner sig på en höjd, på afstånd se midt emellan träden en rörelse, ett blixtrande af vapen. I samma ögonblick hör jag en förfärlig gevärssalva, det hviner till höger, till venster, vid mina fötter, öfver mitt hufvud, hjertslitande rop några få steg ifrån mig och långt bort ser jag ett stort moln af hvit rök.

En stark stämma ropar: anfall med bajonett! I oordning och förvirring ilar bataljonen framåt i stormmarsch. Åter ett rop: Savojen! Bataljonen bryter ut i ett högt skri och störtar fram i språng. Man ser endast rök, å nyo smattrar en gevärssalva, å nyo hvina kulorna. Framåt framåt, . . . halt! Trumman har gifvit tecken att göra halt. Hvar äro vi? Hvar är fienden? Hvad gör man? Så mycket rök! Hela bataljonen är skingrad. Der ligger en byggnad . . . Det ser ut som man sköt derifrån. Förvirrade rop af anfall med bajonett! höras midt under gevärssalvorna. Bataljonen störtar framåt. Hvart går man? Man ser ingenting. Ah, der är en port. I raseri störtar man fram med sänkt bajonett, man kommer in på en gård; der är fienden kring en fana. Mod, framåt! Rundtom fanan, bröst vid bröst, en mur af orörliga bajo-

netter. De första leden synas öfvervältigade vilja gifva vika, men anfallet hejdas mot de andra, som stå der fasta som pelare, och man börjar en våldsam storm af stötar, som kännas men icke ses bajonetterna korsas och drabba samman med skarpt ljud; de splittrade gevärskolfvarne gnissla; förfärliga tjut kväfvas i struparne och afbrutna jemmerrop följa på stötarne, vapnen höjas i luften, trängseln ökas, de stridande äro hvarandra in på lifvet; det hela är en förvirrad grupp af anfallande och anfallne, tätt hoppackade, ansigte mot ansigte. Man griper tag i bajonetterna, man griper hvarandra vid strupen, vid armarne, vid benen, man brottas med hvarandra lösgör sig åter, faller, reser sig ånyo, alla bleka, andtrutna, med hopbitna tänder, blottade och blodiga hufvuden. Den ene känner den andres häftiga och brännande andedrägt i sitt ansigte; i hvarje ögonblick blir ett ansigte likblekt, och ett hufvud faller tillbaka med ut- och invända ögon. Marken är betäckt med fallna; skaran kring fanan är förminskad, fanbäraren har fått ett bajonettstygn i bröstet. — Tag du! ropar han döende; en annan griper fanan.

Under tiden strider man öfverallt inom huset. Man hör klagande ljud från de inre rummen; golfven svigta under dem, som ila fram; dörrar krossas och splittras med gevärsstötar. De anfallne irra i förtviflan hit och dit, de gömma sig i kaminerna, bakom möblerna, bakom dörrarne; de anfallande skynda tjutande fram, skingra sig, söka, speja, finna fienderna, rycka fram dem och blodа golf och trappor.

De besegrade vilja icke gifva sig, rycka sig lösa, kasta sig genom fönstren ned på gården eller träffas af bajonetterna i ryggen och stanna som lik på fönsterposterna. En söker undkomma öfver taken, en annan släpar sig sårad och drypande af blod på händer och fötter ur handgemänget. De, som försvara fanan, äro bragta till det yttersta.

— Gif er! ropa de våra.

— Nej, nej, svara de med qväfd röst, hellre dö!

Plötsligt höres ett gällt skri, som genljuder i hela huset, och samma ögonblick störtar en soldat sårad och nedblodad ut ur trängseln med högburen panna och strålande blick. Han har fiendens fana i sin hand;

Viva! ropa hundrade röster från byggnadens alla delar.

Man hör en trumhvirfvel. — Hvad? Hvad har händt? Reträtt? Huru? Hvarför? Det är omöjligt, tyst!

En ny trumhvirfvel, och majorens befallande stämma höres. Tillbaka! Tillbaka! Vi? nu? just nu? Ah det är omöjligt! Vi äro utom byggnaden, majoren pekar utåt vägen, de andra bataljonerna äro redan i rörelse. Evige Gud! Vi draga oss tillbaka.

— Kapten, kapten, I himlens namn, hvarför draga vi oss tillbaka?

Utan att säga något vänder sig kaptenen åt det håll, der fienden står och pekar med utsträckt arm åt slätten liksom för att visa på något. Jag ser dit . . . det är en fiendtlig kolonn, som rycker an i ryggen på oss, lång, oändlig, fortsättande längre än mina blickar kunna nå. Jag var som förstenad.

— Men kapten, kapten, de andra kårerna då, de andra divisionerna, hvar äro de? Hvad göra de? Hvarför komma de icke?

— Ja, säg det! svarade han och ryckte på axlarne.

— Men då är det ju vi, som förlorat? ropade jag i förtviflan.

— Det ser så ut.

Jag såg på soldaterna, som stodo rundt omkring mig, jag såg ånyo på den österrikiska kolonnen, jag såg på Villafranca, jag såg denna förundransvärda lombardiska slätt, denna härliga himmel, dessa sköna berg. — O mitt stackars land! utropade jag och knäppte ihop händerna . . . och jag grät som ett barn.

Men åhörarinnan lutade hufvudet mot handen och försjönk i tankar.

www.libtool.com.cn

En Sovereign.

I.

Den hungrande Mary's gosse,
Den fattiga sömmerskans son,
Han stod der i City's vimmel,
Den lille darrande John.

«En sovereign, Sir!» — så bad han
Med stämma af tårar qvald.
«De kasta Mor ut på gatan,
Om hyran ej blir betald.»

Du lille barnslige toker,
Du illa att tigga lärt.
En sovereign — skäms du inte?
En penny du skulle begärt.

En penny, det är ett offer
Inom det rimligas gräns,
Och kanske att miljonären
Kan sträcka sig till sex pence;

Men tigga en sovereign genast
Det är ingen måtta på.
För sådan en gyllne tingest
Vet du hvad allt man kan få?

En sovereign du, med refflor
Kring Drottning Victorias porträtt,
I afton, då Grisi sjunger,
Det är en fåtölj på parkett.

Det är en fin liten middag
Med sköldpaddsoppa också,
Det är ett famntag af Phryne,
Det är ett rus af Cliquot.

En sovereign — jo, jag tackar!
Du lille parfvel, gå hem!
Ej ens i det rika London
Är det så god råd på dem.

Men envist dröjde den lille,
Och då och då fick han mod
Att hejda en brådskande herre,
Som knappast hans ord förstod.

Förgäfves! O Gud i himlen!
Och Mamma är sjuk och förgås!
O säg, hvar en sovereign finnes,
O säg, hvar en sovereign fås!

I vexlarens fönster, gosse,
Der kan du skåda dig mätt,
Der ligga visst hundra stycken
Med samma höga porträtt:

Ett hufvud, hvars drag ej qvalen
Och skrynklorna mägta nå,
Ohinnligt som guldets gudom,
Med svällande läppar två.

Det skymde och gasen tändes;
Då var det som hoppet teg.
En liten snyftande gosse
Gick hemåt med dröjande steg.

Hans blick mellan gatans stenar
Än letade liksom vild:
Tänk, om der lyste ett guldmynt,
Ett guldmynt med lyckans bild!

II.

Nu fyrtio år förrunnit
Som droppar i tidens haf,
Alltsedan den lille gossen
Såg gräfvas sin moders graf.

Af släp och af svält var Mary
En skugga, vacklande matt,
Och knäcken hon tog i regnet
På gatan husvill en natt.

En sovereign hade hulpit
Kanhända i rättan tid;
Så tänkte åtminstone Johnny —
Hans händer knötos dervid!

Hur hade ej verlden skiftat
Se'n dess i stiltje och storm!
Det största liksom det minsta
Haft tid att förändra form.

En enda sak, det var säkert,
Förblifvit sig alltid lik:
En liten gyllene tingest
I fönstret i vexlarns butik.

Men gossen för fyrtio år se'n,
Den fattiga sömmerskans son,
Han var nu i Londons City
En storhet, den rike Sir John.

Hans barndom bäddades ned i
De fattiges kyrkogård;
Der grät han sig läns vid grafven,
Der vardt han en man — men så hård!

«Det sker inga under mera,
Sitt öra har Gud lyckt till.
Min mor gick till grund för guldet —
På guldet hämnas jag vill.»

Och så gick han ut i verlden,
Och lyckan hans kraf var huld.
Så grep han med hatfull lystnad
Om strupen sin ovän — Guld.

Der tusende duka under
En enda plär seger få;
Men hvarför just denne ensam?
Det svarar oss ingen på.

Bland tusende ensam korad,
Han såg på knä för sin fot
Den glänsande, grymma gudinnan,
Som ville hon der göra bot.

Guld, mera guld — oupphörligt!
Det släckte ej hans begär.
Den grymma, som tog hans moder,
Var ännu hans gäldenär.

III.

www.libtool.com.cn

Han långsamt gick hem från Börsen.
Der hade en ovation
Nyss egnats den nye riddarn,
Som offrat en hel miljon

På arbetare-bostäder,
På ångkök och lazarett —
Den firade filantropen
Fått titel af baronet.

Men innerst uti sitt hjerta
Han fann blott en känsla — förakt,
Förakt för den blanka metallen,
Som råkat till sist i hans magt.

Han velat strö öfver gatan
De glänsande tingestar små,
De hårda kanter med refflor
Han velat trampa uppå!

Han gick i tankar allena
Sin väg öfver töcknig square.
En qväll för fyrtio år se'n
Förtviflad han irrat der.

Var hämnd nu tillräckligt tagen
För modrens smälek och slut?
Nej, nu först rigtigt han kände
Ett qval, som ej slocknar ut.

Hans långa strid var förgäfves —
Hans seger en villa blott.
Det enda guld, som han tiggt om,
Det hade han aldrig fått.

Hvad voro all verldens skatter?
Hvad brydde sig han derom?
Det fans blott ett mynt, ett enda,
Det som den gången ej kom.

Hvad är det — ser han i syne?
Hvad glimmar på trottoir'n?
Är han i en dröm förvandlad
Igen till ett letande barn?

En sovereign, blank från Myntet,
I gasskenet ögat slår.
Än är det den samma prägeln
I dag som för fyrtio år:

Ett hufvud, hvars drag ej qvalen
Och skrynklorna mägta nå,
Ohinnligt som guldets gudom,
Med svällande läppar två.

Der låg det i öppna handen,
Det brände liksom en glöd,
Det vägde så lätt som en njutning,
Så tungt som lif eller död.

Han kastade myntet på marken,
Den hungrande Mary's son,
Och grät som ett barn, förtvifladt,
Den fattige, rike Sir John.

Carl Snoilsky.

www.libtool.com.cn

Literatur.

Föredrag öfver Pauli Bref till Korintierna, hållna i Brighton af *F. W. Robertson*. Öfversatta från 2:dra engelska upplagan. Stockholm, Z. Hæggströms Förlagsexpedition, 1883 Pris 3 kr.

Författaren är den engelske predikanten Robertson, hvilken är bekant för den svenska allmänheten genom öfversättning af tre band predikningar, men ändå, efter vår mening, alltför litet känd här hemma. För tillfället och under nuvarande kyrkliga situation veta vi knappt någon religiös författare, som vi varmare ville anbefalla.

Den nuvarande situationen! Några drag deraf.

Samtiden är enligt vår uppfattning icke någon ensidig tid. Det finnes ingen särskild opinion, som enväldigt beherrskar sinnena. Tvärtom, der en kraftig öfvertygelse framträder, kan den också räkna på att göra sig gällande inom *sin* krets och finna *sin* publik. Det är svårare nu än kanske någonsin förr att tiga till döds eller på annat sätt förtrycka en lifskraftig mening. Då vi beklaga oss, att vår mening förtryckes, är det derföre oftast blott en klagan öfver, att den ej får gälla ensam.

Men just derföre, att tiden är brokig och att många, äfven ytterliga, meningar bryta sig mot hvarandra, är den allvarlig och ofta brydsam nog att finna sig tillrätta uti för hvar och en, som ej kan och ej vill ställa sig helt utanför striden.

Vår läsning öfversvämmar oss med en mängd detaljkunskaper, och en viss del af literaturen, representerad af flere talangfulla författare, tillspetsar för oss de svårigheter, som lifvets förklaring i sig sjelf erbjuder. De fördubbla dessa författare för oss frågornas tyngd utan att med ett finger hjelpa oss att bära dem. På samma gång har det nutida praktiska lifvet en tendens att drifva menniskorna fram med iltågsfart, som lätt nog kommer dem att förlora jämvigten. Man frestas ibland att fråga: tänka vi lika sundt och grundligt, som vi veta eller åtminstone göra anspråk på att veta mycket? arbeta vi lika väl som vi arbeta fort? äro vi lika samlade som personligheter, som vi äro verksamma som maskiner? nog hafva vi fart, hafva vi också mål? är den centripetala verldskraften lika verksam i oss som den centrifugala?

I grund och botten kunna vi dock icke tillfredsställas af atomismens eller skepticismens ödsliga lifsuppfattning eller brist på lifsuppfattning; lika litet som vi kunna tillfredsställas af en blott periferisk verksamhet med den godtköpsmoral som den har i följe. Vi söka innehåll, enhet och sammanhang i lifvet, personlighetens som naturens, och vi behöfva religion.

Men fyller väl den häfdvunna kyrkliga uppfattningen alla våra rättmätiga religiösa kraf?

Det är för oss ett faktum, att hvad man kan kalla «bildningen» inom samhällets olika klasser *i öfvervägande grad* förhåller sig väl icke fiendtligt, men negativt, främmande, afvärjande gentemot kyrkan; och att denna negativitet är stadd i tilltagande här såsom i andra länder. Vår erfarenhet säger oss vidare, att hos en god del af dessa personer, och det den icke minst allvarliga delen, misstämningens anledning icke är brist på religiöst intresse utan samvetsbetänkligheter vid kyrkans läror och åskådningssätt. Man går tveksamt eller man går icke alls i den offentliga gudstjensten, emedan predikan ofta nog mera väcker tysta motsägelser än uppbygger, och man begår sällan eller afhåller sig alldeles från Nattvarden, emedan kyrkans tydligt uttalade uppfattning deraf tvingar ens samvete. Följderna äro beklagliga, icke allenast för kyrkan, utan ock för de andra. Gudaktighet, likasom den simplaste sak, kräfver öfning. Den andligaste känsla tvinar, om den ej får gifva sig uttryck. Och om någonting kräfver gudsfruktan ett *gemensamt* uttryck. Ty religionen är ju icke allenast sambandet mellan menniskorna och Gud, utan dermed ock det vidaste sambandet mellan menniskorna; gudstjensten skulle vara ett gemensamt uttryck häraf. Så mycket förderfligare, om religion och gudstjenst isolera menniskorna! Men denna isolering är dessvärre alltför vanlig. Vår religion vill så gerna stanna vid en ensidigt teoretisk och derföre irriterande uppfattning, vid en ofruktbar spekulation, om känslolifvet aldrig väckes och värmes af den samfälda gudstjenstens andakt. Sjelfva vår menniskokärlek förlorar så lätt den riktiga lifssaften och stannar vid några ofruktbara åskådningar, vid några torra encyklopedistiska begrepp om «jämlikhet och broderskap», då vi blott möta våra likar och «bröder» ute i det periferiska lifvet men aldrig i gemensam gudsdyrkan.

Oviss och tviflande som man ofta är äfven i vigtiga trosfrågor, vill man emellertid å ena sidan icke släppa sitt lands kyrka, emedan man tror och känner, att hon som samfund genom sina för oss alla gemensamma minnen och andra förenande band är något förmer än ett visst lärosystem, och att hon gömmer i denna sin lära på en religiös kärna, som i det kyrkofiendtliga lägret till stor del gått förlorad. Å andra sidan kan man, äfven i vigtiga punkter, ej förlika sig med det dogmatiska uttryck, som 1500-talets reformatorer en gång gifvit åt den religiösa tron, hur mycket renare

kristligt detta också var än katolicismens, och som den lutherska kyrkan ännu i dag med full skärpa fasthåller. Ty med den ortodoxa uppfattningen finner man en klyfta uppstå mellan religionslära och öfrig intellektuell odling; men en tudelning af tankens lif är för den moderna menniskan olidlig.

Hur vigtiga de teoretiska betänkligheterna äro, äro de praktiska (etiska) dock ännu vigtigare. Och sådana finnas. Ens rättskänsla stötes ovilkorligen och framför allt kanske tillbaka af denna uppfattning af Gud och hans förhållande till menniskan, enligt hvilken menniskans så att säga evighetsvärde bestämmes efter, och hennes eviga väl och ve göres helt och hållet beroende af, huruvida hon här på jorden *lyckas* att tillegna sig en specifik teoretisk tro och en viss känslostämning. Ens rättskänsla och föreställningen om en helig och rättfärdig, allseende och kärleksrik Gud kräfva, att menniskosjälens eviga välfärd göres beroende i sista hand icke af något som hälst yttre eller tillfälligt utan af personlighetens förhållande i sitt innersta inre eller, för att begagna ett kristet uttryck, af hjertats uppsåt. Men i förhållande dertill är försannthållandet af vare sig den eller den läran och äfven tillegnandet af den eller den specifika känslostämningen någonting yttre och tillfälligt. *Det* kan hvarje ärligt sökande och ärligt tviflande själ med någon sjelfkännedom bevittna, likasom också den historiska opartiskheten intygar det. Det var också på detta rent andliga sätt Kristus dömde och bedömde menniskorna, då han såg till hjertat af dem. Vi betona det: det tros-resultat, hvartill den religiöst sökande menniskans inre arbete leder henne, är, menskligt sedt, af en mer eller mindre *tillfällig* karakter. En sanning må vara aldrig så klar i sig sjelf; erfarenheten visar mer än tydligt, att, framför allt när det gäller ämnen som beröra det personliga lifvet, en hel mängd, af menniskans vilja oberoende, förutsättningar kräfvas, för att hon skall kunna tillegna sig den. Det är ej nog att menniskan hör den sanningen predikas, eller ens att hon uppfostras vid den. Dertill fordras också en viss intellektuell utveckling, en viss personlig erfarenhet m. fl. vilkor, som lifvet visst icke alltid gifver. Ett annat criterium på hennes själstillstånd än ett dylikt trosresultat måste derföre utfinnas. Och, som nämndt, det är icke svårt att finna det.

Den engelske predikanten Charles Kingsley yttrar i ett bref till en skeptiker följande frimodiga och behjertansvärda ord: »Så långt som någon älskar det goda och gör det, och hatar det onda och undflyr det, så säger mig min troslära, lärer Kristi anda den menniskan. . . . . Ni ser, tilläger Kingsley, att detta är en helt annan uppfattning än dissenters' eller evangelikalismens eller äfven de högkyrklige predikanternas».

En enda fiende har det goda: det onda; öfver en enda sak hos den skröpliga menniskan vredgas den rättfärdige Guden: hennes onda uppsåt, men icke öfver hennes trefvande och famlande,

icke öfver ärliga och ödmjuka misstag, vore de än aldrig så stora. Detta är sannt, om man också å andra sidan bör fasthålla, att ett fullständigare tillegnande af sanningen förer menniskan närmare Gud, och att tvifvel och misstag således långt ifrån äro en ovigtig eller likgiltig sak.

Detta sammanhänger med frågan om fördragsamhet menniskor mellan. Tolerans eller fördragsamhet är beredvilligheten att erkänna rena bevekelsegrunder äfven hos annorlunda tänkande. I vår tid, då så olika meningar brytas äfven inom de trängsta kretsar, och då efter allt utseende än skarpare brytningar än hittills förestå, — huru skulle det se ut med friden i sammanlefnaden, om vi skulle fördöma eller anse oss böra förtvifla om hvarje menniska, som ej omfattade den eller den läran, som vi tro på? om vi ej kunde älska och högakta en olika tänkande, som med godt och ärligt uppsåt motsäger oss? och om vi ej kunde göra det just i kraft af vår religion? Men dertill fordras icke blott en god föresats utan också bildning, hjertats och förståndets, — fanatikern är lika ofördragsam som egoisten. Förståndets bildning gör det *möjligt* för oss att sätta oss in i andra meningar än våra egna, hjertats ger oss sjelfva *villigheten* att sympatisera med andra.

Just derföre att denna förmåga och denna villighet så ofta saknats, hafva också meningsbrytningarna på det religiösa området blifvit så bittra och verkat så förbittrande, i stället för att bära goda frukter. Och, medgifvom det, bitterheten har icke varit mindre på den «liberala» sidan än på den «konservativa»; en hånfull och föraktlig ton har der till och med kanske varit vanligare.

Än en gång, ju mera tanken och samvetet utvecklas hos menniskan, desto omöjligare blir det för henne att slå sig till ro med en religionsuppfattning, som uppreser stängande murar mellan gudsdyrkan och öfriga berättigade lifsintressen och afklipper sambandet mellan det högsta sanna och goda samt lifvet för öfrigt. Hon kan icke nöja sig med mindre än en religionslära så fri och hög, att den räcker till att upplysa och värma och lifgifvande genomtränga menniskans *hela* verld, gifver hvarje äfven «verldslig» sak sin berättigade plats i det hela, hvarje oskyldig lifsyttring, hvarje liten hvardagspligt sitt religiösa värde, och endast fördömmer *ett:* synd i viljan. Men ju fruktansvärdare *den* dommen är, dess mera grannlaga bör menniskorna eller kyrkan vara att tillämpa den — i Guds namn.

Hvar och en som gjort sig förtrogen med Robertsons skrifter vet, med hvilka fulla händer han kommer till mötes dessa i bästa mening moderna, på samma gång humana och religiösa kraf hos menniskan. Det är ock derför han, och män af samma riktning, särskildt i England, t. ex. den redan nämnde Charles Kingsley, en Stopford Brookes m. fl., skänkt välsignelse åt många äfven i vårt land, hvilka lemnats i sticket af andra.

Det torde vara kändt, att tre stora grupper finnas inom den

engelska kyrkan: *high* church (högkyrkan), *low* church (evangelikanismen, pietisterna) och *broad* church (den frisinnade riktningen). Till denna sistnämnda grupp hör eller rättare sagdt hörde Robertson; han dog redan 1853.

Då uti denna frisinnade riktnings opposition emot den stränga ortodoxien en ljusare, motsägelsefriare uppfattning af kristendomen är en hufvudpunkt — ehuru visst icke den enda — är det äfven naturligt, att i dess predikan det teoretiska elementet skall spela en vigtig roll. Så är ock fallet hos Robertson. Han vänder sig till *tänkande* sinnen inom alla klasser, och hans framställning eger en klarhet och skärpa i tankegången, som icke är vanlig. Det är dock visst icke ensamt till den så kallade »bildade klassen» han hänvänder sina ord, och af hvilken han kan förstås; bästa beviset är det stora inflytande, han genom sina föredrag utöfvade på kroppsarbetar-befolkningen i staden Brighton, der han var pastor.

Men religionen är äkta endast då, när den tränger in i personlighetens innersta själslif, in i »hjertat» — som dock är något förmer än den blotta *känslan* —, och der slår förståndsarbetet så föga till. En menniska skall stå bakom ordet här om någonsin. Det ord, som skall gå till hjertat, måste ju gå från hjertat. Robertson vidgår sjelf: »uppfattningens korrekthet är litet värd i jemförelse med hjertats eld.» Och han lefde som han lärde.

Mången skall kanske vid en första bekantskap häri misstaga sig på honom. Det finnes hos Robertson en viss knapphet i känslans uttryck, en viss sträthet i formen, hvilken man lätt skulle kunna taga för köld och torka hos personen. Men härvid bör man komma ihåg, att Robertson, som var en stor talare, erbjuder läsaren af de tryckta predikningarna endast en afknappad form, som ofta blott är den af honom sjelf nedskrifna stommen till hans föredrag eller andras, visserligen af honom sjelf öfversedda, uppteckningar efter dessa. Och vidare — Robertson, hvilken i sig sjelf var icke allenast en brinnande ande utan äfven hade ett ytterst känsligt sinne, ja ett till sjuklighet sensitivt temperament, var genom egen erfarenhet lifligt medveten om faran att i religionen, likasom i lifvet för öfrigt, handlöst hängifva sig åt känslosvärmeriet och låta det andliga lifvet likasom utdunsta i ofruktbara stämningar. Lika mycket som han ifrar mot den döda förståndsmässigheten, lika ifrigt varnar han derföre mot känslosamheten. På grund af sin personliga erfarenhet ålägger han sig derföre ett band, som stundom kan förefalla väl strängt.

Man behöfver emellertid ej bli mycket förtrogen med honom för att märka, att den djupaste andliga erfarenhet talar i hans ord, och att hans hjerta är lika brinnande, som hans hufvud är ljust.

För hans teoretiska ståndpunkt och hans åsigter i lärans särskilda punkter ämna vi icke i denna korta anmälan redogöra. På dem ligger i alla händelser icke *hufvud*vigten. För mången skall

han synas för mycket ortodox, för andra alltför litet. I vissa punkter förefaller han oss något sväfvande. Den väckelse och uppbyggelse, store andar gifva oss, i all synnerhet i så personliga ämnen som religionen, stanna icke vid de speciella åsigter de förfäkta, ja ligga icke ens företrädesvis i dem. Sjelf var Robertson i högsta grad fördragsam — likasom han egde den ömmaste »medkänsla för allt lidande.» Han visste bättre än de flesta, hur svårt det är att finna sanningen för den, som ej nöjer sig med lexor, förståndets och känslans; så mycket oeftergifligare kräfver han af menniskorna, att de skola *söka* den. Han återkommer ständigt till denna så riktigt menskliga och kristliga tankegång, att vägen genom tvifvel till tro mindre består uti att forska med tanken än att *lefva* efter sin tro, — den må till en början omfatta hur litet som hälst, — och att tron på sanningen växer och vidgas genom *troheten* emot henne. Sjelf var han framför allt en brinnande och ödmjuk *sökare*, och åt detta rastlösa inre arbete offrade han, trogen sin uppfattning af *uppoffring* såsom en lifvets lag, under namnlös fröjd och bäfvan sitt eget lif. Bräcklig som hans kroppshydda var, förtärdes den i förtid af den inre elden. Skildringen af hans lefnadshistoria*) är också ingen lättsam läsning, den tager läsaren starkt i anspråk, den är allvarlig, stark, men också stärkande och uppbyggande; hvad rikedom på djup, andlig erfarenhet beträffar, är den en af de yppersta moderna böcker vi känna.

* * *

Om det nu öfversatta arbetet af Robertson, »Föredrag öfver Pauli Bref till Korintierna» — öfversatt från den andra engelska upplagan, — vilja vi blott tillfoga den upplysningen, att det med ett undantag (11:te föredraget) endast omfattar hans föredrag öfver det 1:sta Korintierbrefvet. Det 2:dra brefvet finnes dock också behandladt i de engelska upplagorna. Hvad *formen* i dessa föredrag beträffar gäller om dem, hvad vi ofvan nämnt om hans tryckta skrifter i allmänhet.

Öfversättningen är gjord med stor pietet mot originalet.

G. Göthe.

*) «Life and letters of Fred. W. Robertson. Peoples Edition.» London 1876. Vi kunna i sammanhang härmed ej underlåta att hänvisa läsaren på en annan engelsk lefvernesbeskrifning, som är ett värdigt motstycke till denna, nemligen «Life and letters of Charles Kingsley» utgifven i Tauchnitz' edition.

Handbok i Verldsliteraturens historia af *Sigurd Müller*. Öfversatt från danskan och bearbetad för svenska förhållanden af *Carl von Friesen*. Stockholm 1883, Norstedt & Söner. Pris: 1: 50 — 1: 75.

www.libtool.com.cn

Öfversättaren uttalar i sitt förord den åsigt, att, om ock för de allmänna läroverken den allmänna literaturhistorien ännu så länge får hänvisas till enskildt studium, det dock synes honom vara »båda möjligt och lämpligt att införa en liten lärobok i detta ämne vid de enskilda skolorna och särskildt vid flickskolorna». Vi för vår del hoppas, att med detta införande må dröja rätt länge. Icke så som skulle vi förneka önskvärdheten af att, såsom öfvers. säger, vår vuxna ungdom vid utträdet ur skolorna måtte känna till ej blott «namnen på Sofokles, Shakspear, Cervantes och andra literaturens heroer, utan ock något af eller om deras arbeten och betydelse»; utan därför att äfven vid flickskolorna samma grundsats håller på att tränga in, som redan länge utgjort de allmänna läroverkens förbannelse och hvilken kortast kan karakteriseras som en omvändning af den gamla satsen: *non multa, sed multum*. Man läse t. ex. vid läseårets begynnelse annonserna i tidningarna om alt godt, hvarpå våra större flickskolor bjuda, och man måste erkänna, åtminstone om man är far, att det kan varda för mycket äfven af det goda. Något får sparas. Har skolan ej öfveransträngt sina lärjungar genom att för mycket splittra deras intelligens åt alla möjliga håll, så hafva de vid utträdet därur otvifvelaktigt tillräcklig spänstighet för att kunna studera äfven på egen hand, och då, men knappast förr, torde en sådan lärobok som den nu föreliggande vara ganska lämplig. Vi skola imellertid ej tvista längre med öfvers. härom, utan, utgående från den synpunkt han själf uppgifvit, tillse i hvad mon boken kan anses motsvara det afsedda ändamålet.

Det må då villigt erkännas, att denna handbok synes på det hela vara, som man plägar säga, rätt nätt hopkommen. Karakteristikerna af literaturens stormän äro träffande, man skulle nästan kunna säga ypperliga; och särskildt länder det i vår tanke förf. till stort beröm, det han haft mod att ärligt säga ifrån om Dantes Commedia, att detta skaldeverk som ett helt är svårt att njuta, om ock det är rikt på episoder af den högsta klarhet och skönhet; till de anledningar förf. uppgifvit, skulle väl äfven kunna läggas den, att få, ytterst få äro väl de nutida läsare, som ega den djupa insigt i den tidens politiska förhållanden, hvilken fordras för att kunna ens förstå skaldens mening. — Det svåraste vid en dylik handboks författande torde imellertid vara att hålla det rätta måttet imellan för mycket och för litet; men äfven i detta hänseende hafva vi hvarken många eller vigtiga anmärkningar att göra. De må dock stå här, till den kraft och verkan som möjligen kan tillerkännas dem vid en kommande ny upplaga. Till det för myckna

räkna vi t. ex. (sidan 11) talet om de homeriska hymnerna och Batrachomyomachien — den lilla dikten med det långa, krångliga namnet -- samt omnämnandet af sådana författare, af hvilka man har qvar endast små fragment, såsom Livius Andronicus, Gnejus Nævius, Quintus Ennius (sid. 25) och Gajus Lucilius (sid. 26); vidare så jämförelsevis betydelselösa skriftställare som Leon Battista Alberti (sid. 60), Ignazio de Luzan (sid. 73), Michael Drayton (sid. 77), Scheinberg, Hans Volz, och möjligen ännu en eller annan. Deremot saknas i den franska afdelningen Villehardouin och Joinville (sid. 36), Pleiaden (i sammanhang med Ronsard sid. 37), Jean Baptiste Rousseau, Ponsard och Barante; i den italienska, kritikern Giuseppe Baretti samt historieskrifvarne Amari, Villari och Adolfo Bartoli; i den spanska, skalderne Breton de los Herreros och hertigen af Rivas samt historieskrifvarne Mariana och Toreno, af hvilka den sistnämde kanske är den ypperste i detta århundrade genom sin utomordentliga historia om befrielsekriget mot Napoleon; bland amerikanarne likaledes två framstående historieskrifvare, Bancroft och Motley, hvarjämte kanske äfven Ticknor förtjenat nämnas; bland tyskarne, literaturhistorikerne Koberstein, Goedeke och Hettner.

Uppgifterna äro till allra största delen korrekta, men en och annan lapsus har dock kommit med. Så heter Margaretas af Valois novellsamling Heptameron, icke Heptaëmeron, och innehåller ej 100, utan blott 70 noveller (sid 37); Boccaccio vann ej *skaldenamn* genom sin Decamerone, som är skrifven på prosa (sid. 59); juden don Santob de Carrion kan ingalunda med säkerhet uppgifvas som författare till en af de äldsta «dödsdansarna» (sid. 67); grefve Auersperg (Anastasius Grün) lefde ej mellan 1790—1832, utan var född 1806 och dog först för ett eller ett par år sedan (sid. 124). -- Ett och annat omdöme eller enstaka uttryck torde äfven vinna på en rättelse. Så t. ex. när det blifvit sagdt om Horatii Ars Poetica, att den utmärker sig för sin »sunda och sakkunniga åskådning och omdömen» (sid. 28), så förefaller det som en skriande orättvisa att på tal om Boileaus Art poétique snart sagdt brännmärka densamma för «fullkomlig själlöshet och ytterligt missförstående af konstens väsen» (sid. 39). Vidare kunna strykas: uppgiften att Malherbe «utbildar det s. k. alexandrinska versmåttet» (sid. 38); orden »på sin höga ålderdom» (sid. 39); ordet »senare» (sid. 6, rad 9); «Brantome» (sid. 43) såsom redan nämd (på sid. 38); orden »med stor grundlighet» (sid. 54) i fråga om Thiers' historiska författarskap. Ordet gammalhögtyska (sid. 97) bör rättas till forntyska, hvarförutan innehållet blir aldeles osant. Bokens svagaste parti är skildringen af medeltiden och den begynnande franska literaturen (sidd. 31—35), och denna del borde hälst underkastas en fullständig omarbetning: det är en brist t. ex. att Albigenserkrigen ej angifvas såsom den väsentligaste orsaken till den provençalska kulturens undergång, och det är något ännu värre, när den franska Chanson

de Roland icke nämnes med ett enda ord, medan deremot den medeltyska bearbetningen deraf anses värd att särskildt anföras (sid. 99).

www.libtool.com.cn

Det återstår oss dock en anmärkning, som vi för vår del anse vida vigtigare än de hittills gjorda, och denna anmärkning gäller det framhäfvande af det erotiskt-sinliga hos somliga författare, vare sig i deras skrifter eller i deras lif, hvilket är ett genomgående drag för denna lilla handbok. Margareta af Valois skrifver en samling af *liffullt sinliga* noveller; Voltaire lefver en tid dels i Paris, dels *på sin älskarinnas slott*; Boccaccio har skrifvit 100 noveller, *oftast starkt sinliga, icke sällan rent af liderliga*, men alltid med fulländadt mästerskap, sprittande af lif och den mest gnistrande qvickhet; Pietro Aretino finner sin fröjd i *skamlös, raffinerad osedlighet*, och presterar i sina för öfrigt lifliga och qvicka komedier *det yttersta i riktningen af det ohöfviska*; den första någorlunda säkra underrättelse man har om Shakspear är den, att han, 18 år gammal, giftę sig med en något äldre flicka, *som sex månader senare födde honom en dotter*; Byron lefver ett års tid i Ravenna *hos sin älskarinna*; Fredrik Schlegel skrifver sin *yppigt sinliga* roman Lucinde m. m. Att i ett arbete, som är ämnadt åt den uppväxande ungdomen, en sådan författare som Pietro Aretino eller sådana verk som Voltaires Pucelle och Schlegels Lucinde *) kunna ens nämnas, måste vi beteckna såsom, lindrigast taladt, högst betänkligt, och ej stort bättre förhåller det sig med de öfriga här citerade data, som ju antingen alls icke äro af någon vigt för personerna och derför saklöst kunna förtigas, eller ock, såsom i fråga om Boccaccio och Margareta af Valois, kunna lemnas i en form, som icke särskildt är egnad att komma förargelse åstad. Det kan väcka förundran att alt detta fått slinka med i den svenska öfversättningen.

Som sagdt, boken har många goda sidor, och det är just derför att vi erkänna dessa, som vi tagit oss friheten påpeka vissa brister, hvilka synas oss mycket lätt kunna aflägsnas. Att hon skulle vinna derpå, särskildt i hvad rör den sist framställda anmärkningen, det våga vi tro ej skola bestridas ens af författaren och öfversättaren.

Edvard Lidforss.

*) I en senare tid desavouerade dessutom v. Schlegel denna roman, som för öfrigt hör till det tråkigaste man kan läsa.

www.libtool.com.cn

Polemiskt.

Några anmärkningar vid recensionen af Machiavellis Mandragola. Ny Svensk Tidskrift 1884. Febr.

Sedan jag för någon tid tillbaka försökt mig på en öfversättning af Machiavellis Mandragola, mera till öfning och tidsfördrif än för något annat ändamål, vände jag mig, på uppmaning af en vän i Upsala, utmärkt lärare vid universitetet, till herrar Almqvist & Wiksell med den temligen oskyldiga fåfängan att se öfversättningen tryckt. Nämnde herrar voro ej obenägne dertill, men önskade först läsa öfversättningen, som öfversändes. Efter någon tid erhöll jag svar, att boken var färdigtryckt. Derigenom kom jag tyvärr ej att sjelf läsa korrekturet. Upplagan trycktes endast i 300 (säger trehundra) exemplar, annonserades aldrig i någon tidning, spriddes högst obetydligt i bokhandeln och en del af upplagan bortskänktes till litterära vänner. Sjelf har jag hvarken begärt eller erhållit något arvode, och de ärade förläggarne lära knappast få tryckningskostnaderna ersatta, äfven om hela upplagan slutsåldes. Jag har ansett mig skyldig att omtala detta förhållande, för att tilbakavisa den insinuationen, att de högt aktade förläggarne utgifvit Mandragola som en bokhandelsspeculation eller för att ockra på publikens låga passioner. — Sedan jag upplyst därom, borde jag egentligen sluta. Jag ber dock att få begagna tillfället att bifoga några ord. Den ärade rec. anmärker att Mandragola blott har betydelse för sitt eget land och sin egen tid. Mot detta omdöme skulle andra auktoriteters kunna anföras, som uttala dess värde för alla tider, och jag har i företalet till boken citerat en Voltaires och en Macaulays yttranden, hvilka ej heller äro att förakta. Dessutom uttala sig nästan alla betydande litteraturhistorier om dess allmänna förträfflighet, och utrymmet skulle ej tillåta att citera ens en del af dessa yttranden. Ännu i dag står Mandragola oöfverträffad i afseende på teknik, scenisk behandling och karaktersteckning. Ännu i dag kunna dramatiska författare, som på Goldonis tid, lära derutaf. Rec. säger, att den som har ett *ärligt* intresse för vitterhet kan läsa piècen på originalspråket. Medgifves fullkomligt; men jag kan försäkra den ärade rec. att jag i Sverige träffat akademiskt bildade personer, hvars hufvudstudium varit litteratur- och kultur-

historia, och som dock ej förstått så mycket italienska, att de kunnat läsa Mandragola på originalspråket. Och den bildade allmänheten för öfrigt, som för sin andliga utveckling och sitt nöje läser litteraturhistorien och der finner Mandragola omnämnd och prisad, skall den ej behöfva en öfversättning, för att i någon mån lära känna detta stycke, som ett prof på det märkvärdiga italienska renässanslustspelet, om den så önskar? För dessa, och endast för dessa har öfversättningen blifvit utgifven. Jag medger gerna att äfven den bästa öfversättning af ett poetiskt arbete är en mumie, en torkad blomma i ett herbarium mot det lefvande originalet. Liknelsen är så mycket mera träffande, ju mera genialiskt det sednare är. — Bristfälligheten af *min* öfversättning är jag sjelf den förste att vilja erkänna. Rec. har gjort sig mödan att citera några ställen och vidfoga huru de rätteligen borde blifvit öfversatta. *) Jag medgifver fullkomligt dessa anmärkningars värde, i synnerhet som de trognare sluta sig till originalet, men tror dock att andemeningen i min öfversättning varit ungefär densamma. Den extra löjligheten att Mandragola öfversatts med alunrot i stället för al*r*unrot inskränker sig till ett tryckfel eller möjligen ett omedvetet skriffel (jag har nemligen ej manuskriptet i min ego); hade jag sjelf läst korrekturet, skulle det nog blifvit ändradt, liksom åtskilliga andra tryckfel, som nu stå qvar.

Och nu till sist: Besynnerligt: då under de sednaste åren i de förnämsta tyska och franska litterära tidskrifter det italienska renässanslustspelet varit föremål för grundlig och kärleksfull behandling och ingående kritik, speciellt Mandragola *i anledning af utkomne öfversättningar*, kastar deremot i Sverige, då en öfversättning der utkommer, helt enkelt anmälaren, indignerad som om det gällde en personlig förolämpning, nämnde lustspel till den usla litteraturen i sällskap med Nana och Nanas dotter. Besynnerligt! «Ich will einen Gelehrten fragen» säger moren i Fiesco; på svenska: «jag har lust att fråga en professor.»

A. Lichtenberg.

---

*) Vid citerandet af dessa ställen ha tryckfel insmugit sig, neml. V 1. Timoteo: «Vi *emottaga* alltid gåfvor för att anskaffa nya bilder och vid *bigter* uppmanade vi både män och qvinnor att offra.» Men i min text står: Vi *emottogo* . . . . . och vid *bigten* . . . . . .

www.libtool.com.cn

Erinran.

I Ny Svensk Tidskrift, löpande årgångens februarihäfte, ss. 158—160, har influtit en anmälan af Machiavelli's Mandragola i svensk tolkning; och i denna granskning åter finnas i förbigående fälda några yttranden rörande min öfversättning af Boccaccio's Decameron, hvilka jag anser mig både skyldig och berättigad att på det bestämdaste tillbakavisa. Anmälaren har nämligen sammanstält denna tolkning med åtskilliga andra, om hvilkas värde jag för tillfället ej behöfver yttra mig, och hänför dem alla till den s. k. «usla» litteraturen, ett slagord hvilket i likhet med många andra sådana mycket missbrukats och derigenom förlorat bestämd betydelse. På grund af anmälarens uttryckliga förklaring får jag antaga att han dermed ej velat stämpla min *öfversättning* såsom dålig eller ovärdig urskriften. Ej heller kan jag tro att han anser denna senare, betraktad ur litterär och estetisk synpunkt, såsom ett klent eller underhaltigt arbete, hvars införlifvande med vår vitterhet kan anses öfverflödigt eller skadligt för den allmänna smakens utbildning. Återstår då blott att han med rubriceringen «usel» velat beteckna Decameron i dess helhet såsom en osedlig bok, egnad att tillfredsställa en blott «sinlig lystenhet». Skulle detta vara hans mening, kan jag blott beklaga att en så föråldrad och orättvis uppfattning af detta verk kan hysas och ännu offentligen framträder vid ett af våra universitet. En utredning af ämnet är ej här på sin plats; men redan det förhållande att upplagor och öfversättningar af Decameron alltjemt tryckas och spridas i de flesta af Europas kulturland, och att ansedda namn äro fästa vid flere af tolkningarna och upplagorna, torde kunna lända till bevis på att Decameron *icke* allmänneligen uppfattas såsom tillhörande den i sedligt afseende «usla» litteraturen.

Yttrandet att «Decameron har sitt fulla berättigande för sitt eget land och sin egen tid, men också endast der» är i det närmaste en intetsägande fras. Skall det syfta på att allt öfversättande af arbetet numera vore öfverflödigt, så finner det sin vederläggning i det föregående. För öfrigt kan jag omöjligen inse hvarför en bildad svensk, som önskar taga kännedom om Decameron, skulle mer än andra europeer vara nödsakad att lära sig italienska eller läsa den på något främmande språk. Genom sin stora betydelse för den nyare literaturen, särdeles såsom en af hufvudkällorna för novellen, romanen och dramat, synes tvärtom Decameron i allmänt litterärt intresse kunna intaga ett rum till och med framför Dante's, Ariosto's och Tasso's stora dikter samt

Petrarca's sonnetter, hvilka samtliga äro tillgängliga äfven på vårt modersmål.

Hvad slutligen vidkommer de ganska närgångna betraktelser anmälaren behagar anställa öfver saknaden af förläggarenamn å bokens *häftesomslag* torde de återföras till sitt verkliga värde genom upplysningen att detta namn fullt tydligt står att läsa på båda delarnes *titelblad*, hvilka medfölja sista häftet.

* * *

Jag begagnar tillfället för att förklara hvarför jag iakttagit tystnad gentemot en i förra årgångens novemberhäfte intagen uppsats, kallad «Blick på senare årens Bellmanslitteratur», oaktadt den ganska nära och föga sympatiskt berör min verksamhet och mina offentligen framställda åsigter i detta fall. Förnämligast har jag afstått från polemik af det skäl, att jag icke utan en vidlyftigare utredning kunnat uppvisa allt det skefva, halfsanna, oriktiga och vilseledande af hvilket denna uppsats på sitt enda tryckark formligen sväller. Men detta har synts mig temligen lönlöst, då jag länge förberedt och inom kort kommer att offentliggöra en omfattande skildring af Bellman och hans tid. Jag blir der i tillfälle att undersöka och, som jag hoppas, grundligt undanrödja de skenskäl på hvilka uttalanden af ofvan skrifna art byggas.

Stockholm i febr. 1884.

C. Eichhorn.

Då anmälaren går att bemöta ofvan stående båda uppsatser, sker det med en viss tvekan, icke rörande själfva saken, ty i den har hans öfvertygelse ej i ringaste mon rubbats, utan därför att hvad han kan ha att säga redan för trettiotre år sedan sagts långt bättre, än hvad han kan göra det, af C. F. Bergstedt. Men eftersom falska föreställningar äro så seglifvade och hardt nära odödliga, så får väl äfven han för sin del göra sitt bästa att söka rycka upp ogräset, om ock fullt medveten af att, där hans ärade föregångare icke lyckats, han själf lär komma att göra det ännu mindre.

Beträffande första delen af herr Lichtenbergs förklaring, må den gerna gälla hvad den kan; jag kan derom blott säga, att dessa upplysningar hällre bort lemnas i företalet eller ock genom blotta angifvandet å titelbladets innersida af upplagans storlek; men, när en bok sprides i bokhandeln på vanligt sätt, har den därmed själf ställt sig under den läsande och köpande allmänhetens domsrätt.

Vidkommande därnäst själfva hufvudfrågan eller Mandragolans och Dekameronens litterära förtjänst, så gör jag mig ett nöje i att instämma med de värda öfversättarne deruti, att den förra är

en ypperlig komedi, och att den senare innehåller konstnärligt berättade noveller. Dock vill det synas mig, som om därmed icke är sagdt alt, hvad om dessa arbeten kan och bör sägas. Så, för att till en början se saken från rent litterär synpunkt, kan om Dekameronen anmärkas, att hos Italienarne själfva en tämligen stark reaktion börjat göra sig gällande mot densamma: man beklagar, att dess latinskt-klassiska stil i två århundraden försenat språkets utveckling till den ädla enkelhet, hvilken nu skattas som dess äktaste prydnad, och i fråga om innehållet har Adolf Bartoli i kraftiga ordalag protesterat emot, att dess slipprighet skulle få anses som en exponent af specifikt italienska förhållanden, och i stället hänvisat till de franska *fabliaux* såsom innehållande dess närmaste förebild. Boccaccio är icke sämre lottad för det; han har sörjt nog för sin ära genom att häfda sin plats vid sidan af Petrarca såsom en af renässansens väldigaste banbrytare.

Men det finnes äfven en annan synpunkt för bedömandet af de arbeten, hvarom här är fråga. Hvadan kommer det sig, att uti Mannellis *testo ottimo*, och kanske äfven i andra handskrifter, början lyder: här begynner den boken, som kallas Dekameron, *cognominato Prencipe Galeotto*, med tydlig anspelning på utropet af Francisca da Rimini i femte sången af Dantes Inferno:

Galeotto fu il libro e chi lo scrisse,

och hvadan kommer det sig, att just uti själfva Italien man har så många kastigerade upplagor? Detta visar väl ändock, att man ifrån början ansett och fortfarande anser, att icke alt är väl beställt med Dekameronen. Och det är naturligt, ty den formella fulländningen, den, om jag så må säga, intellektuella halten utgör dock icke det väsentligaste, ehuru man visserligen nu för tiden fäster oskälig vigt dervid. Det etiska momentet har dock äfven sitt berättigande, och i det skönas verld får ej det sedligt sköna fattas eller rent af föraktas. Från denna synpunkt är det som jag vågar vidhålla den åsigten, att en svensk öfversättning af Mandragolan och Dekameronen bättre varit ogjord än spridd genom bokhandeln, der den kan förvärfvas ej blott af dem, för hvilka den uppgifves hafva blifvit gjord, utan äfven af brådmogna ynglingar och flickor, de der för visso icke köpa den för något som hälst litteratur-historiskt intresse. Just denna del af publiken är det nämligen som, efter hvad för mig från flera håll uppgifvits, lemnar de talrikaste afnämarne af Dekameronen, d. v. s. i allmänhet personer vid en ålder, då inbillningskraften är som allra verksammast. Men, som herr Bergstedt så sant säger, «det fins ingen mensklig förmåga som är mera elastisk än inbillningskraften, som lättare växer alla andra anlag öfver hufvudet, om den icke behörigen stäfjas och ledes att verka för sitt rätta ändamål . . . . Tre fjärdedelar af förolyckade varelser torde kunna söka fröet till sitt

elände i inbillningens öfverväxt öfver de andra själsförmögenheterna, en förvirring så mycket farligare som den omgifver sig med poesiens och konstens lockande dagrar.» Kan nu någon tro, att det icke finns ett kausalsammanhang mellan läsning af dylika fantasien upptändande böcker och sådana företeelser som t. ex. det före den svenska Dekameronens utgifvande oerhörda, men sedermera alt ymnigare förekommande utgifvandet af *Geranier plockade vid parnassens fot*, *Romancero*, *Brända Mandlar*, och hvad de alt heta dessa små, i 15—50 exemplars upplagor utkommande häften, som öfverbjuda hvarandra i ett så cyniskt innehåll, att ingen boktryckare vågar kännas vid dem? — eller som dessa skandaler vid våra läroverk, om hvilka tid efter annan det ena ryktet ruskigare än det andra dyker upp? Med slikt för ögonen må man väl kunna både harmas och sörja deröfver, att vår litteratur skall riktas med just sådana alster, som mer än andra äro egnade att såra ett kyskt sinne — och till kyskhet borde väl ändock all ungdom fostras — och som verka så mycket fördärfligare, ju utmärktare de äro genom fulländad teknik, sann karaktärsteckning och öfriga formella förtjänster. Jag tror mig älska och beundra renässansen så mycket som någon annan; men icke är det en Bibbienas, Machiavellis, Ariostos och Pietro Aretinos lustspel eller en Bandellos noveller, icke är det de Rojas' i all sin ohygglighet storslagna Celestina eller en Delgados Lozana Andaluza som gifvit renässansen verldshistorisk betydelse, icke eller är det denna sida deraf som förtjänar efterverldens kärlek och beundran. Dessutom kunna vi väl vara ense om, att mensklighetén på dessa 3—400 år gått något framåt äfven i sedlighet och anständighet, så att mycket gick an på den tiden, som ej går an nu. I hvilket sällskap skulle väl i våra dagar den kvinna mottagas, som tillåte sig att skrifva sådana saker som Marguerite d'Angoulême, hvilken dock var en boren furstinna och stod på höjden af sin tids bildning, eller som åhörde uppläsningen af en novell sådan som den, hvilken Andrea Navagero föredrog i närvaro af herskarinnan öfver Mantua och hertiginnorna af Urbino (Bandello III, 46)?

Dessa åsigter torde förefalla något gammalmodiga i en tid, då Marie Colombiers och Sara Bernhardts tryckta skändligheter kunnat säljas till större antal på kortare tid än som vederfarits någon af litteraturens stormän. Må så vara! dessa åsigter få stå för min räkning, om de ej kunna öfvertyga någon annan. Dock vågar jag hoppas, att ännu föräldrar finnas, som betänka sig både två och tre gånger, innan de släppa vare sig Mandragolan eller Dekameronen i händerna på sina barn. Ty ännu är det sant hvad romaren sade: *maxima debetur puero reverentia.*

Edvard Lidforss.

www.libtool.com.cn

Segersvärdet.

Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos.

Af

Viktor Rydberg.

VIII.

Valands död. — Försoning med alferna.

Svärdet, för hvilket Åsgård bäfvat, öfverlemnades af Od till Fröj, hans älskades broder, hans höfding och barndomsvän. Valand hade ju smidt det, och Urd hade ju låtit Egils son återfinna det, för att det skulle tillhöra skördarnes herre. Fröjs eganderätt var inhamrad i svärdets gry på ett sätt, som dess konstnär sjelf ej mägtat ändra.

Men i Ulfdalarne hade Valand med denna egenskap sammansmidt en annan: att om svärdet komme i äsernas våld, skulle det varda dem till intet gagn.

En tredje egenskap, som svärdet har, är denna: svänges det af en jette, då ve honom och hans fränder. Visserligen skall det fälla hans motståndare, hvem denne än är, men ock tillintetgöra segervinnaren sjelf, ja måhända hela jetteverlden. Vartecken häraf äro bilderna på klingan, hvilka framställa urjettarnes undergång. Derför har i tvefaldig mening varit sagdt om detta svärd: «det strider af sig sjelf mot jotun-ätten.»

Ods och Fröjas bröllopp firades. Hon vardt honom den älskligaste maka, i tro och hängifvenhet Idun lik, och skänkte honom sköna döttrar.

Den vänskap, som i barndomen knutits mellan Fröj och Od, fästes sålunda med frändeband. Omtyckt var Egilssonen af alla äser och åsynjor. Oden skänkte honom hjelm och brynja, praktfulla alster af Sindres konst. Tor hade räckt

honom handen till försoning. Med afseende på Mann Borgarsson hade de ju båda uppfylt sina pligter: Tor sin som fader och beskyddare, Od sin som föräldrahämnare. Men till medlem af den dömande gudakretsen upphöjdes Fröjas make likväl icke. Det dröjde, innan någon af alfslägt hann denna värdighet. Nu eftersträfvade Od ej heller sådan ära. I dessa hans lyckas dagar var det honom nog att aktas som Odens och Friggs hurtige tjenare och Fröjs förtrognaste vän. Hvad Njord tvekade att säga sin son, det kunde Od säga honom. Återstod för den unge alfen något att önska, var det att Valand måtte försonas och hans band lösas.

Men ingen, ej ens Od sjelf, visste, hvar Valand, Idun och Skade hade dolt sig. Åsafaderns korpar flögo väl ofta öfver Trymhem, men sågo dem aldrig. För Andvare, den trogne dvergen och skatteväktaren, hade dock Valand en gång visat sig. Han kom då i ett fadersärende och sade till denne: «Du skall uppsökas, en dag af en högvuxen ljuslockig yngling, i hvars anletsdrag du ser att han är min son. En dotter af Mimer är hans moder. Mottag honom väl, bringa honom min helsning, lägg dina bästa visdomsord i hans minne och utrusta honom på det yppersta med hvad en stridsman har nödigt. Jag vet, att han skall varda stark och modig. Säg honom, att han också skall varda svekfri och tacksam. Till minne af sin börd skall han i skölden bära hammar och tång. Inskärp hos honom, att hvad än må hända, bör han icke draga svärd mot ättlingar af Egil eller Slagfinn, som voro hans faders trofaste bröder». Sedan Valand sagt detta, såg honom Andvare aldrig mer.

Efter att kriget med jettarne afstannat var äfven Loke som försvunnen. Han hade dolt sig i Gymers underjordiska hålor och rufvade der på framtida svek. Nu hade han klart för sig, att han borde göra en upptäcktsfärd i Trymhem. Detta dock icke för nöjes skull allena, ty fans ett land, betänkligt att färdas i, så var det visserligen detta. Äfventyret med stången hade han i friskt minne. Så länge Trymhem var en skådeplats för kriget, hade Loke utan rädsla trampat dess jord; men det är något annat att komma under svajande härmärken, följd af tusentals jotunkrigare, än att ensam kring-

smyga som spejare. Då är man misstänksam och ser försåt öfver allt. Loke kunde förvandla sig i fem djurskepnader: hästens, ulfvens, sälens, laxens och getingens. Han beslöt att välja laxens till resedrägt. I vattnet vore han bäst dold, och de mångfaldiga från alla jöklar och höjder nedstigande, genom alla dalar och dälder löpande vattenvägarne kunde öppna honom äfven de lönligaste vrår bland Trymhemsbergen.

Det ligger der uppe en insjö öfver bottnen af en djup kitteldal. Ett öga, som skådar ofvanifrån, kan icke se någon strand, ty sjöns grönklädda brädd döljes af de öfverhängande stuporna, mellan hvilka ingen däld eller lid förer ned. Vattnet har sitt enda aflopp i en kjusa, der det, trängdt af stela bergväggar, forsar hän till närmaste dalstråk.

Många dagar tillbragte Loke på sin upptäcktsfärd och många strida strömmar hade han arbetat sig igenom, utan att finna spår af hvad han sökte. Men så hände en dag, att han efter viga språng uppför en höglandsfors kom in i en djup och lugn fjellsjö och der såg en syn, som gjorde honom hjerteglad. På ett klippblock invid vattenbrynet sutto en man och en qvinna. Mannens knän voro sammanbundna med en senboja; bredvid honom låg en örnham. Det var han som Loke efterletat. Valand öfvade den idrott, som är tålmodige grubblares: han fiskade och såg med halfdrömmande blick på metrefvens flöte, der det simmade i solglittret. Qvinnan bredvid honom var en ungmö af stolt och kraftig skönhet. Loke igenkände Skade. I stupan bakom dem sågs en öppnad stendörr. Det var ingången till Valands bostad. Der inne måste då Idun vara.

Loke förblef några dygn här uppe och iakttog enslingarnas vanor. Nästan dagligen öppnades vid en viss tid klippdörren, och Valand med sina metdon förflyttade sig till stranden. Om nätterna gjorde Loke i ulfham varsamma ströftåg på högslätten ofvan sjön. Der märkte han spår, ehuru knappt skönjeliga, af de skidor, på hvilka det var Skades nöje att i töckniga månbelysta nätter ila öfver vidderna. Spåren förde till en annan klippdörr. Loke uppletade äfven rökfånget till Valands smedja och tyckte sig en gång höra dämpad klang från städ och hammar. Han gissade med rätta,

att konstnären för sig och de sina skapade inne i berget salar och lustgårdar härliga som gudarnes.

Loke lemnade Trymhem välbehållen och nöjd med sin färd. Gömma sig i Gymers hålor var honom icke mer af nöden. Han tvärtom önskade intet hellre än att varda upptäckt och tillfångatagen af äserna, och han efterlängtade nästa åskväder i hopp att Tor från sin kärra skulle få syn på honom. Så skedde också. Den sluge Farböte-sonen lät fånga sig. Och det gick som han väntat. Slagen i bojor fördes han till Åsgård och ställdes inför gudakretsen. Tor var särdeles stolt öfver sin fångst; den ärlige åsaguden, det stora barnet, inbillade sig att det var med öfverlägsen list han fått den qvicktänkte i sitt våld.

Loke medgaf inför den höga domstolen, att det var han som spelat Idun i Valands händer. Han ville icke ursäkta sig, men endast som förklaringsgrund anföra, att den förskräcklige jettebastarden hade med dödshotelse aftvungit honom en ed att göra det, och han, Loke, aktade alla eder, äfven de aftvungna, för heliga. Han tillade, att sedan han mist Odens gunst och äsernas vänskap, hade lifvet för honom intet värde. Undergifvet ville han möta den dödsdom han väntade och taga med sig i grafven den hemlighet, som han ensam kände, hvar Idun fans och huru hon och hennes äpplen kunde återförskaffas till Åsgård. Domstolen gaf det utslag, att Loke förverkat lifvet, men att, i minne af de tjenster han fordom gjort gudarne, nåd finge gå för rätt, ifall han ville godtgöra sitt brott med att föra Idun tillbaka. Loke sade sig vilja försöka detta, om han återfinge Odens gunst. Och derom vardt han tillförsäkrad, ty för gudarne gälde det valet mellan att hemfalla under ålderdomens magt eller lefva i evig ungdomskraft.

Loke befriades från sina bojor och vandrade obehindradt som förr mellan Åsgårds borgar. Han sammanträffade med Gullveg, jettemön, som var upptagen i Fröjas hofstat. Hon och Loke voro af gammalt bekanta, fast de icke låtsade derom för andra. Han behöfde hennes hjelp, ty hon var förfaren i den af gudarne illa sedda konsten att mot ett väsens egen

vilja förvandla dess skepnad. Af den konsten hade Loke nu behof. Hon lofvade också att förskaffa honom Fröjas falkham.

En dag, då Valand fiskade i sin insjö och, som vanligt, hade Skade vid sin sida, hörde de ett susande bakom sig, och en falk flög tätt förbi dem. Han kom ur berget, hvars dörr stod öppen, och han bar en frukt i sina klor. Detta och det hånande skri, som fogeln hof, då han svingade upp i höjden, väckte Valand och hans dotter till plötslig misstanke om ofärd. Skade skyndade in i berget och kom ut, ropande att hennes moder var försvunnen. Valand steg i sin örnham, höjde sig med några vingslag, öfverskådade rymden, såg bort emot synranden röfvaren och sköt då en flygt, som i vild hast kunde mätas endast med hans känslors stormande lopp.

När röfvaren i Fröjas falkham slog ned inom Åsgårdsmuren, hade gudarne från Lidskälf redan upptäckt hans förföljare. Knappt hade Loke släppt den gyllene frukten — den förvandlade Idun — ur sina klor och afkastat falkhammen, förrän han ropade: «Rädden eder! Den förfärlige kommer!» Örnskepnaden växte med hvarje ögonblick. Tor grep sin urtidshammar, gudarne sina bågar och spjut. Vafurdimmorna, som ligga öfver Åsgårds glödande flodgördel, äro antändliga. De tändes och slogo upp i lågor, just då örnen var nära. Han kom i ohejdelig fart. Kastvapenregnet hämmade den ej, flammorna ej heller. Han stormade in i eldhvirflarne och tvärs igenom dem, men med brinnande vingar, fjäderhammen sjönk ned och föll tillsammans i gnistor och rök, och Valand stod der inför gudarne, hög, härlig, skräckingifvande ännu i sin sista stund, med onämnelig förtviflan i sitt anlete, vapenlös, pilgenomskjuten, bunden med Urds oupplösliga knutar. «Slå honom!» skrek Loke. Tor slungade besinningslös sin hammar mot alffurstens änne. Död föll den väldige till jorden.

Hans död vardt icke obeklagad, ej ens i Åsgård, som nu var befriadt från sin farligaste oblidkelige fiende. Vid hans lik stodo Sif och Bil gråtande, Od och Ull i dyster sorg. Äserna ärade honom med ett präktigt bål. Dessförinnan hade Tor med åsafaderns bifall tagit konstnärens ögon och kastat dem till himmelen. De glänsa der ej långt ifrån hans broder Egils stjerna. Det beslöts att gifva hans andre broder

en liknande ära: vintergatan kallades med ett af Slagfinns namn, och fullmånen tecknades med bilder, som förtälja hans och Bils barndomsäfventyr.

www.nbtool.com.cn

Oden stack Idun med sömntorn. Det sades vara till straff, emedan hon, åsynjan, varit åsafadern olydig och med Valand burit vapen mot gudarnes skyddsling Mann Borgarsson. Men det var snarare välgerning än straff. Hon dömdes att sofva länge, mycket länge. Uppvaknad skall hon skåda som i ett aflägset fjerran hvad hon förlorat. Brage har sånger och strängaslag, som mägta att lägga njutning äfven i hjertats ve. Han skall sjunga för henne om Valands starka kärlek och starka hat, och dagen skall komma, då Urds orygglige beslut går i fullbordan och Idun ger sin hand åt de tröstande sångernas herre.

Några vilja veta — ehuru de ingifna urtidsqvädena derom ingenting mäla — att Idun skall sofva, tills en hjelte af Borgars slägt kommer på Valands häst, väcker henne och lemnar henne till helsning en armring af den älskades smide. Till tack för denna helsning ger hon honom runkunskap och visdomsläror, som göra honom till en den ädlaste och hjerterenaste bland svärdbärare.

Ensam i sin fjellboning väntade Skade på fader och moder. De återkommo icke. Men hon såg Åsgårdsbron nedfäld emot Trymhemsbergen. Hon gick då till Granes stall och omtalade för honom hvad som skett och hvad hon anade. Grane sänkte hufvudet i sorg. Hon smekte honom, tackade för hans trohet och gaf honom lös. Derefter klädde hon sig i hjelm och brynja och gick den svindlande väg, som Od gått före henne. Åsgårdsporten stod öppen, och hon möttes der af Sif och sina andra fränder. Hon sade sig hafva förutsett att hennes fader var död, och hon kom för att hämnas honom. Men detta var ju omöjligt. Hennes sinne veknade, när hon hörde, att gudarne ärat Valands minne och ville gifva högsta bot för hans dråp. Nu, när de icke längre hade att rädas för hans fiendskap, kunde de utan förödmjukelse ådagalägga, att de alltid beundrat honom och uppskattat hans tjenster, ehuru deras tacksamhet blifvit bortskymd af ett missförstånd. Gudarne tillbjödo henne åsynjans värdighet. Hon

borde emottaga den och stanna i Åsgård, der hon numera hade sin moder och alla sina fränder.

Hon stannade, men lång tid förgick, innan ett leende sågs i hennes anlete. Det är kändt, att hon vardt den vanaguds maka, som begärde hennes hand, när hon var barn. Men Trymhem förblef för Skade en kär vistelseort. När Njord och hon icke uppehöllo sig i Åsgård, bodde de skiftesvis i Trymhem och i Noatun, vanens odalgård vid hafvet, öfver hvars segelvägar, fiskvatten och hamnar han är herrskare. I en sång, som sjunges i Midgård, har Skade prisat lifvet på högslätterna och i skogarne, men Njord lifvet vid kusten och på böljorna. De skymmande fjellen, de mörka skogsdjupen, hvarur om natten ulfvarnes tjut höres, behaga icke Njord; han föredrager böljornas brus och svanarnes toner. Skade tycker mer om trastens sång än måsens skri, och högfjellens snövidder bevara minnen af den tid, då hon var sin faders glädje.

Sif vardt Tors maka. Så hade ändtligen tvedrägten mellan gudarne och alfernas yppersta slägt blifvit ändad med försoning och mångfaldigt knutna kärleksband.

IX.

Balders-åldern.

Försoningen mellan äser och alfer gladde alla, men Balder mer än någon annan. Denne åsafaderns och Friggs älsklingsson utöfvade nu stort inflytande i gudaförsamlingen. Hans råd, blygsamt utsagda, voro alltid de bästa och ledde till god utgång.

Balder ville försoning äfven med jetteslägten. Vore förlikning med denna omöjlig, borde dock för gudarnes egen skull alla giltiga skäl, som Jotunhem hade till fiendskap och hat, aflägsnas. Ett försök att med rättvisa och godhet öfvervinna det hårda och afvoga i jettekynnet vore äserna värdigt. Försöket gjordes. Till bot för Gunnlöds tårar vardt den son hon födde åt Oden upptagen i Valhall och ärad med värdigheten af åsagud. Till vederlag för den af Oden ur Jotunhem

bortförda ingifvelsedrycken ditsändes en gåfva af det helga mjödet, blandadt med välgörande runor. Mimer byggde en välprydd dryckessal till vistelseort efter döden för jettar, som icke sudlat sig med lögn och svek. Den sällhet, som väntar dygdiga menniskor efter döden, kommer äfven de bättre bland Ymers ättlingar till del.

Då sådana råd gjorde sig gällande bland magterna, fingo jettarne förtroende till honom, från hvars läppar de råden kommo. Utom Hed, Loke och Gymer fans ibland dem ingen, som icke kände tillgifvenhet för Balder den gode. De vädjade till hans dom i sina inre tvister. I Jotunhem visas en kulle uppe på en högslätt, der Balder med sin broder Had satt i sådana mål till tings. Målsegarne gingo alltid förlikte derifrån.

Nu var skapelsen lycklig. Årstiderna höllo sig inom sina stadgade gränser och kommo med sin lämpliga och gynsamma väderlek. Våren gaf riklig safve åt allt växande. Ingen frostnatt härjade hvad sommaren ämnat åt skäran och lien. Vinterns korta dagar voro soliga och lifvade till idrotter på snötäckt äng och islagd sjö; hans långa skymningsstunder pryddes med saga, sång och festligt samqväm. Åsgård var tryggt, och öfver Midgård rådde fred. Baldersåldern var en vår, som följde fimbulvintern.

X.

Balders död. — Den stora torkan.

Men den våren vardt kort. Midt i lyckan kommo dystra aningar öfver gudarne, utan att de visste hvarifrån. Balder hade tunga drömmar, och hans krafter tärdes. Järtecken bådade hans ofärd. Så hände bland annat, att springaren, hvars hofvar bragt djupets källsprång i dagen åt en törstande jord, fick en fot ur led, medan hans herre, omgifven af sina närmaste fränder, gjorde en ridfärd i Åsgårdsskogen. Flere sådana förebud timade. De bekymrade gudarne vände sig till verldsträdets vårdare, Urd och Mimer, för att få råd. Urd såg Balders fördolda öde, men yppade det icke, Mimer

ej heller. Den ängsliga Frigg kom då på den tanken att med ed förpligta alla varelser och alla ting att icke skada hennes son. Så allmänt älskad var han, att gudarne icke misströstade om att denne tanke läte sig verkställa.

Det finnes lif i allt, äfven i det som för oss synes liflöst. Det finnes en ordning, hvari hvarje varelse och hvarje ting har sitt rum. Elden, vattnet, luften och jorden lyda sina herrskare. Stenarne, malmerna, örterna och djuren bilda härskaror, klaner och slägter med höfdingar för tusenden och höfdingar för hundraden. Och genom hela skapelsen spänner Urd trådarne af sina lagar, som bjuda fruktan för det heliga. De oskyldiga tingen fasa för edsbrott. Endast bland de själar, som fått personligt öde, finnas trotsare af nornans stadgar, men för dem finnas också straff.

Alla skapelsens härskaror, klaner och slägter gåfvo eden för sig och för sina medlemmar. Aldrig hafva godheten och rättvisan haft en skönare dag än den, då han, som var deras förespråkare i Åsgård, tillförsäkrades trygghet genom en ed, som uttalades af samtliga himmelens stjernor och upprepades af luftens, hafvets och jordens bebyggare, af alla berg och dalar, af alla skogar och öknar, en ed, som genljöd från Jotunhem och från underjorden ur Mimers rike och ur sjelfva Nifelhel, der till och med farsoternas och sjukdomarnes andar med bleka läppar utsade förpligtelsen.

Men järtecknen upphörde icke, ej heller de oroliga drömmarne och aningarna. Det var måhända deraf som Gullveg, Fröjas jettemö, tog sig förevändning att spörja himladrottningen Frigg, om man ej vid edfästelsen hade glömt någon varelse. Frigg svarade nej, men hon tillade, att gifvet är, att alla späda, oerfarna ting, som i sig sjelfva äro oskadliga och icke uppnått åldern, som gör en förpligtelse begriplig och bindande, voro undantagna. Gullveg anmärkte, att så späda varelser icke finnas i Åsgård, der det mesta, som är, är från tidernas upphof. Frigg genmälde, att i Åsgård likväl finns ett ting, som befunnits för ungt för eden: det är en mistel, som nyligen vuxit fram på eken vid Valhalls östra gafvel, men man kan icke tänka sig något mer oskadligt än den.

Gullveg omtalade för Loke hvad hon fått veta. Denne uppsökte misteln, afskar honom med en skära och täljde honom till en pil.

www.libtool.com.cn

Då gudarne på idrottsvallen i Åsgård öfvade sig i spjutkastning och bågskjutning, var det nu efter edfästelsen icke ovanligt, att än den ene, än den andre lekfullt sände spjutet eller pilen mot Balder, ty det var dem för sakens nyhets skull ett nöje att se, huru vapnen, när de nådde honom, nedföllo magtlösa och icke gjorde honom ringaste men. Det hände en dag, att Had tog ur sitt koger en pil, som han tyckte vara ovanligt vek och knappt duglig; den riktade han på lek mot Balder. Pilen var den af Loke täljde misteln. Huru den kom i Hads koger och hand vet Loke. Balder föll genomstungen och blödande till marken. Had stod som förstenad, och äserna samlades, stumme af häpnad och sorg, omkring den fallne. Odens och åsynjornas läkekonst båtade här till intet. Balders sista ord voro: «må Nanna, min olycklige broder till hugsvalelse, gifva honom sin kärlek!» Genom hela skapelsen gick en dödsrysning. Äser och åsynjor kunde icke tala för gråt.

Vid lufthafvets strand låg den dödes skepp. På detta byggde gudarne hans bål. I sin famn bar åsafadern älsklingssonen till bålet. Vid denna syn brast Nannas hjerta. Oden lyfte henne i sina armar och lade henne bredvid maken. Derefter fördes Balders häst, smyckad med sitt praktfulla remtyg, in i skeppet, och Tor vigde bålet med sin urtidshammar. Oden lade ringen Dröpner på Balders bröst, hviskande i hans öra den hemlighet, öfver hvilken verlden ännu grubblar. Bålet tändes, och skeppet gick med högt flammande lågor ut på lufthafvets djup.

Frigg ville icke tro, att hon och Balder vore för alltid skilda. Vore det icke möjligt, att dödsriket på något af Urd fastställdt vilkor ville återgifva honom åt den sörjande verlden? Od, som en gång förut varit i underjorden, var villig att bära Friggs spörsmål dit. Den käcke alfen fick Slepner att rida för denna färd. Han sprängde bort, följd af allas välgångsönskningar. Den väg han nu tog var icke den, som ofvan Ulfdalarne leder ned till Mimers brunn, utan allfarvä-

gen, som de döde färdas. Od red nio dygn genom djupa och mörka dalar och kom till den guldlagda bro, der Madgun, Mimers och nornornas fränka, håller vakt. Dånet af Slepners hofvar mot brobeläggningen sade tydligt, att ryttaren och hästen voro lefvande varelser, icke skuggor. Ryttaren stannade på Madguns bud och redogjorde för namn, ätt och ärende. Ingen som genomgått döden färdas här förbi utan att fångas i de osynliga band, som Urd åt Madgun knutit, hvilka länka kosan och föra till det förelagda målet, vare sig sällhetsängderna eller strafforterna. Madgun tillät Od att fortsätta resan och att stanna i underjorden öfver dygnet. Hon gaf honom också anvisningar om vägen till Balders och Nannas bostad. På återfärden skulle Madgun meddela honom hvad Urd svarat på Friggs bön. Od red åt det håll, der han såg Mimers lustgårds höga kronor tecknade mot morgonrodnadsljus. Han igenkände porten, inom hvilken de barn, som utvalts till ett vardande menniskoslägtes föräldrar, lefva ett lif, som icke täljer dagarnes gång och knappt vet om en skridande tid. Derefter kom han till den höga mur, som omgifver Balders underjordiska Bredablick. Ingen port kunde här upptäckas. Då steg han af hästen, spände bukgjorden hårdare, satte sig åter upp och sporrade Slepner lyckligt öfver muren. Bland träd, som stå i evig grönska, såg han en borg, hvars dörr var öppen. Väggarna derinne höljdes af glänsande bonader, bänkarne voro strödda med smycken ur Mimers skattkammare. I högsätet sutto Balder och Nanna. De gingo Od till mötes och helsade honom välkommen. Heligt mjöd fans i ädelstensgnistrande skaftkar, och sedan färdemannen förfriskat sig, framförde han sina helsningar, mälde sitt ärende och omtalade allt, som var värdt att höra. Under märkliga samtal förflöto timmarne in på natten. Om morgonen sade Od farväl. Balder bad honom medtaga ringen Dröpner till Oden. Nanna sände en slöja och några andra gåfvor till Frigg samt en guldfingerring till Friggs syster Fulla. Vid bron gaf honom Madgun svaret från Urd. Balder får återvända, när alla varelser och ting i verlden hafva begråtit honom.

Detta hade redan skett, så långt som underrättelsen om Balders död hunnit sprida sig genom alltet. Hed var det enda väsen, från hvilket ingen tår öfver den godes död vore att vänta; men den två gånger brända hade ej på länge varit synlig och man trodde henne tillintetgjord. Dödsbudet spred sig allt längre, och Åsgårds åt alla håll utskickade sändemän återkommo, den ene efter den andre, vittnande att budskapet pressat tårar ur alla varelser. Och dock vardt det nästan fullbordade hoppet om intet, när den siste sändemannen frambar sina rön. Han hade i en håla sett en gammal jetteqvinna, som, när budet till henne mäldes, hånfullt sade, att hon med torra tårar skulle begråta Balder. Hon kallade sig Tack, och enhvar förstod, att hon gaf sig det namnet för att tyda på vedergällning. Man märkte nu, att Gullveg och Loke försvunnit från Åsgård. Det vardt då gudarne uppenbart, att Gullveg var Hed, och att Tack var Gullveg eller Loke. Man upptäckte tillika, att pilen, som sårat Balder till döds, var misteln, om hvilken Frigg talat med Fröjas falska tjenarinna.

Oden satt dystert grubblande i sitt högsäte eller vandrade med sänkt hufvud mellan Åsgårds borgar. Från Balders klingade harpan icke mer. Der stod mjödhallen öfvergifven och genombrusad af vindarne. Åsafadern anade, att när det bästa, som han födt till verlden, var borta, så innebar detta ett budskap om förgängelse för hans egen magt och hela hans skapelse. Men från det fjerran, hvarur denna utsigt hotade, rycktes hans tankar till ett nära liggande förfärande spörsmål. Att dråp måste af fränder hämnas är en lag, som nornorna lagt och äserna erkänt. Nu voro visserligen alla i Åsgård af den mening, att Had icke velat sin broders död. Men ej ens gudarne äro i stånd att genomskåda hvarandras innersta bevekelsegrunder. I detta som i alla dylika mål var det deras domarepligt att icke blunda för gerningsmannens förflutna lif, utan spörja, om ej i detta funnes något, som gåfve en driffjäder till dådet. När Gullveg och Loke utsågo Had till Balders baneman, hade de det för ögat. De valde den broder, som en gång varit hans fiende, tärd af den lidelse, som bland alla är starkast och, när lågan är qväfd, plär glöda under askan. Rätten i sin stränghet kräfde,

att broderdråparen skulle straffas med döden, och det fans yttre skäl för att han handlat efter ond öfverläggning.

Men likväl kunde ingen i Åsgård lyfta sin hand mot Had. Mellan hämden och honom stod den döendes Balders egen bön jemte allas medlidande, allas tro på dråpets ouppsåtlighet, samt det förskräckliga deri, att blod af åsafaderns blod skulle än en gång utgjutas, den ene begråtne sonens död medföra den andres.

Dagar gingo, månskiften gingo, men blodshämdens oblidkelige ande törstade utan vederqvickelse och nornans lag var gäckad. Dock äro hennes runor icke ristade på vattnets bryn eller flygsandens yta, utan i skapelsens hjerta, och skapelsen, likasom hämdelagen, smäktade af törst. Det lade sig något qvaft på Åsgård och all verlden. Gudarnes oro ökades, när de märkte, att Fröj började täras af en tvinsot liknande Balders. Ur höjd och djup kommo röster, som manade Oden att till verldens hugsvalelse fullgöra nornans bud. Han gjorde det likväl icke. Då omslingrade honom Urd med sina osynliga band, drog honom bort ur Åsgård, förde honom inför Rind, den sköna jettemön, och straffade honom inför henne med en sinnesförvirrande, oemotståndlig, brännande, förödmjukande kärlekslidelse. Förödmjukande, ty då Rind var hård för hans böner, tillgrep han galder och segrade genom medel, som hans vett fördömde. Han anade icke, att han gick det ödes ärende, som han velat undvika, och gaf upphof åt den hämnare han förvägrat lagen. All skapelsens trängtan till vederqvickelse rörde sig i den oföddes hug: otålig slet han i de bojor, som höllo honom fängslad under modershjertat, och när han tidigt lösgjort sig från dem, var han inom dygnets lopp en fullvuxen hjelte, som i hjelm och brynja manade Had till strid och befriade honom från ett lif af qval. Den dygngamle kunde fullgöra hämden, ty han visste intet om Balders bön och hade icke bevittnat sin faders smärta, innan hans kall var fullbordadt.

Orsaken till Fröjs tvinsot var denna: när han en dag satt i Lidskälf och skådade bort öfver Midgård och Jotunhem, såg han i Gymers gård en mö, medan hon gick från mjödhallen till frustugan, och det spred sig ett sken öfver himmel,

land och vatten. Skenet kom från hennes hvita armar. Den unge vanaguden såg i sina drömmar åter och åter denna mö och denna glans. Tyvärr var hennes fader den för gudarne förhatligaste af alla innebyggare i Jotunhem. Fröj vardt kärlekssjuk och trånande. Njord och Skade bådo honom yppa hvad som grämde hans hug, men fingo intet veta. De anhöllo då hos Od, att han skulle utröna hvarför skördarnes herre tvinade. Od sade, att han försökt det, men fått afvisande svar; dock ville han än en gång bemöda sig. Han gick in till Fröj och började tala om gemensamma barndomsminnen och om tilldragelser, som nogsamt vittnade, att de kunde lita på hvarandra. Han slutade med de orden: «icke har du någon sorg så tung, att du icke kan yppa den för mig.» Fröj sade då: «solen lyser alla dagar, men mig till ringa glädje, sedan jag i Gymers gård såg en mö, hvars armar spredo sken öfver skyarnes och böljornas vida vägar.» «Den sorgen må kunna häfvas,» sade Od; «får jag omgjorda mig med segersvärdet och bestiga Slepner, och ger du mig värdiga gåfvor att medföra till jettemön, då rider jag till Gymers gård och hör, om Gerd kan vinnas med goda ord eller hot.» Segersvärdet var på en sådan färd dess mer behöfligt, som Od, då han var på Fjellön i Offotefjorden, hade i sjelfförsvar nedlagt en af Gymers söner. Då gudarne fått veta hvad som vållade Fröjs tvinsot, bedröfvades de och räddes för ofärd, men hade intet annat val än göra de offer, som kräfdes för Ods ärendes framgång. De sände med honom elfva guldäpplen och ringen Dröpner i giljaregåfvor. Det var mörkt, då han satte sig upp på Slepner, och under natten red han öfver fuktiga fjell och jettars odalmarker till Gymers gård. I morgongryningen var han framme. Gymer och hans salvänner sofvo. De hade, som vanligt, tillbragt natten i dryckeslag. Den jernstångbeväpnade herden höll dock utkik från sin kulle, ropade ryttaren an och frågade, om han redan vore död eller vigd åt döden, eftersom han vågade nalkas ledet, hvarinom Gerd bodde. Od svarade: «den som vill fram här i verlden har bättre att göra än spörja hvad nornan tillmätte honom den dag hon lade hans ödes lotter». Dermed sprängde han öfver gårdstängslet och vaflurlågorna in

på planen vid frustugan. Vid dånet af Slepners hofvar frågade Gerd sin tärna hvad som var å färde. Tärnan svarade: «en yngling har kommit; han har redan stigit ur sadeln och lemnat sin gångare att beta på gårdsplanen.» «Låt honom stiga in,» sade Gerd, «och bjud honom mjödhornet, ehuru det anar mig, att han är min broders bane».

Od trädde inför Gerd, frambar sitt vigtiga ärende och bjöd henne guldäpplena som friaregåfva. Hon tillbakavisade dem. Då bjöd han henne ringen, som en gång legat på Balders bröst. Hon sköt den ifrån sig och sade: «det fins guld nog i Gymers borgar.» Då blottade Od segersvärdet och visade den bildristade jettehatande klingan. «Du är i mitt våld,» sade han: «ropa icke din fader och hans män hit, ty då varder detta svärd allas deras bane! Men dig skall ett värre öde än döden vänta, om du försakar lyckan vid den blide vanagudens sida.» Och nu strömmade öfver Ods läppar en störtflod af rysliga förutsägelser, som skulle fullbordas, om hennes hårda jettelynne icke gåfve vika. Då lofvade den häpna mön, att hon nio nätter derefter skulle gifva Njords son möte i en lund med ensliga stigar. Med detta bud red Od ur jettegården. Fröj inväntade honom vid Åsgårdsporten, och den raske alfen fick icke taga sadeln af Slepner, innan han redogjort för sitt ärendes utgång.

Nionde natten derefter möttes Fröj och Gerd. Hon lofvade att varda hans, men med dessa af föräldrarna stadgade vilkor: det af Valand smidda segersvärdet skall i brudköp öfverlemnas till Gymer: Od och Fröja skola infinna sig i hans gård, å Fröjs vägnar anhålla om hans dotters hand och föra henne till Åsgård, der bröllloppet bör stå i Valhall: Gerd skall upphöjas till åsynja och hennes moder hafva lejd och vistelserätt bland gudarne.

Den dårade Fröj skulle lofvat mer, om jettemön fordrat det. Segersvärdet lade han genast i hennes hand. Gymer, som icke vågade draga det ur slidan, inlåste det i ett jernskrin. Skrinet doldes i hans underjordiska gångar, som förvarade många för gudarne farliga hemligheter. Den jernstångväpnade herden gjordes till svärdets väktare. Deraf har

han fått det namn, Eggter (Svärdvakt), hvarunder han mest är omtalad.

Od mistänkte, att Gymer rufvade på förrädiskt uppsåt, och han vidtog sina åtgärder derefter. Han kom på utfäst tid till jettehöfdingen och hade med sig Fröja och ännu en dis, som sades vara Fröjas halfsyster och till växt och hållning, likasom till kläderna, var henne alldeles lik. Båda diserna kommo beslöjade, såsom skicket är bland gudinnor, när de begifva sig utanför Åsgårdsmuren. Men på samma gång som Od och diserna hade äfven Tor och Ull brutit upp till Jotunhem och på lönliga vägar efter skymningen anländt till grannskapet af Gymers fjellborg. Ull red Slepner, ty denne och Grane äro de ende hästar, som kunna sätta öfver vafurlågor. Disen, som åtföljt Fröja, var Sif.

Od och diserna emottogos väl. Gymer hade många gäster hos sig, och det undgick icke Od, att desse voro utvalde bland de starkaste och oförvägnaste bland Jotunhems bebyggare, och att några bland dem hade hämd på honom att utkräfva.

I dryckeshallen fick han, såsom Fröjs ombud, säte bredvid Gerd, och värden lade märke till att han beundrande skådade i den väna ungmöns anlete. När dryckesgillet var i full gång, tog honom Gymer afsides och sporde, om han icke fann Gerd värdig att vara en guds maka. Od svarade, att han afundades Fröj hans lycka. Gymer sade: «Du skall då få höra märkliga ting. Det är mitt beslut, att du, icke Fröj, skall från denna dag vara min svärson. Är det så, att du har lust till Gerd, så kan du också utan mycken saknad lemna Fröja till mig. Åsgårdsmurens byggare var min nära frände, och vi jettar ämna icke afstå vår rätt till henne. Du minnes nog också, att du aldrig skulle funnit henne, om jag icke gifvit dig en vink om hvar hon gömdes. Det är mig du har att tacka för det frändskapsband du fått knyta med gudarne. Men jag medgifver, att det är icke mycket att tacka för, ty de bördstolte äserna akta dig som en tjenare och hafva aldrig haft en tanke på att gifva dig säte i sin domarekrets. Nu öppna sig andra utsigter för dig. Segersvärdet är i min ego, du är mannen, som kan föra det, och det skall ske i spetsen för Jotunhems härar. Då faller Åsgård. Då äro Gymer och

Fröja, Od och Gerd de nya Valhallsmagterna och verldsherrskarne. Äro vi ense, då ändas denna afton med din bröllopsfest och min. Hvarom icke, så är jag ängslig för dig, ty mina gäster och mitt husfolk tycka, att du ej bör komma med lifvet härifrån, eftersom du dräpt min son, och de ämna icke släppa Fröja, då hon för andra gången är i Jotunhem.» — Od svarade, att Gymers plan var stortänkt, oemotståndlig och lika förmånlig för dem båda, och att han genast ville förbereda Fröja på förändringen i hennes öde. Gymer lagade så, att de fingo samtala i enrum. Då Od återvände, sade han jetten, att Fröja efter någon tvekan gifvit denne sitt ja, men med vilkor, att hennes bröllop skulle uppskjutas en eller två dagar, emedan seden kräfde, att hon icke knöte nytt äktenskapsband, innan hennes nuvarande make hållit bröllop med en annan. Berghöfdingen tyckte slik grannlagenhet öfverflödig, men fann sig dock i vilkoret. Det tillkännagafs nu för gästerna, att de öfvervoro Ods och Gerds förmälningsfest, och denna firades vid rågade bord och fylda horn långt in på natten. Od satt i högsätet hos Gerd och hviskade till henne. Men hvad han sade var icke brudgums ord. Han prisade åter och åter skördarnes herres ädelhet och skönhet och talade om hans längtande kärlek. Sif, som satt vid Gerds andra sida, lade i jettemöns bägare ett medel, som öppnar hugen för sanna ord. Gerd medgaf det vara bäst, att hon icke aktade festen som sitt bröllopp. Hon ville, sin fader ovetande, sofva ensam denna natt och afvakta den lott ödet för henne lagt.

När festen ändat, gingo Od och Gerd till brudgemaket. Som brudtärna följde dem den beslöjade dis, som sagts vara Fröjas halfsyster. Det vill säga: jettarne trodde, att det var hon, som följde dem; men det var i hennes ställe den beslöade Fröja. Det hade icke varit svårt att åstadkomma denna förvexling, ty under festens lopp hade diserna iakttagit hvarje tillfälle att skifta säte med hvarandra, och när Gymer en gång bedt Fröjas syster lyfta sin slöja, var det Fröja sjelf han fick se, och han förvånades öfver deras likhet. Sif, som man trodde vara Fröja, ledsagades till den på något afstånd belägna fjellboning, som var frustuga. Der skulle hon sofva allena.

Vanadisen stannade i brudgemaket hos Od, sin make. Gerd gick till hvila i brudtärnans kammare. Det vardt tyst i jettegården, och morgongryningen hade ännu icke mildrat nattens mörker. Men den ensamt sofvande Fröja lekte i hugen på mer än en af Gymers druckne oförsynte gäster. Tid efter annan smög en reseskepnad öfver gården och försvann i hvalfgången till frustugan. Men ingen dylik skepnad återvände derifrån. Medan dryckeslaget som bäst pågick och gårdens väktare tömde hornen bland de andre, hade Tor och Ull satt öfver varfurlågorna och skidomgärdningen. Sifs make och son vakade vid hennes dörr, och den ene jotunkämpen efter den andre föll med krossadt hufvud inne i det mörka hvalfvet.

Gymer hade somnat, men vaknade snart och kände sig orolig. Han tänkte på de båda disernas förvillande likhet, undrande, att jettarne, som veta rätt mycket om äsers och vaners och alfers förhållanden, dock aldrig sport, att vanadisen hade bland sina halfsystrar en afbild, och han började misstänka, att Od, den förslagne, gäckat honom. Jettehöfdingen väckte två resar bland sitt husfolk och tillsade dem att väpnade smyga till brudgemaket. Funne de hos Od någon annan än Gerd, skulle de döda honom. Resarne gingo, men återkommo icke. Då gjorde Gymer larm. Jettarne rusade yrvakne om hvarandra, sökande sina vapen, då åskans herre, följd af Od och Ull, stormade in ibland dem. Bergsalarne fyldes med rop och gny. Tors hammar och alfernas svärd betäckte golfven med döde. De, som kunde, flydde. Bland dem var Gymer.

Det gälde nu att återfinna segersvärdet. Af Gerd hade Od fått en vink om att det vore gömdt i någon af de underjordiska hålor och salar, som sträcka sig vida under Gymers fjellborg. Åsgårdshjeltarne skyndade hän till dessa hemlighetsfulla rum. De kommo för sent för att vinna det ovärderliga bytet. Eggter hade under villervallan tagit skrinet, som än i dag har segersvärdet inom lås, och flytt genom en af de gångar, som fjerran från borgen leda ut i en okänd vildbygd. En skara unga vidunder i ulfvaham och andra skepnader, hvilka blifvit födda och fostrade der nere, flydde

tillika med Eggter. Bland dem var den pånyttfödde Hate. Dessa vidunder äro barn af Hed och Loke. Då sejderskan var andra gången bränd och hennes aska kastad ut från Åsgård, hade Loke funnit hennes halfsvedda hjerta, slukat det och derigenom blifvit moder till det afskyvärda ynglet. I Heds sinne hade detta förut lefvat i skapnaden af onda tankar. Tre af hennes och Lokes barn föllo dock i Åsgårdshjeltarnes våld: mön Lekin och de då ännu späda tursaväsen, som kallas Fenresulfven och Midgårdsormen.

www.libool.com.cn

Man gjorde en annan upptäckt härnere: der funnos ofantliga fållor, och de Gymers tjenstepigor, som hade sin vistelse der, bekände, att dessa fållor icke voro afsedda allenast för deras husbondes getter, utan ock för de luftens hjordar, som tillhöra Åsgård och ur hvilka Tor hemtat sitt spann och Oden sin Hedrun. Loke hade funnit på ett knep, medels hvilket han lockade dessa gagnerika hjordar, när de vandrade öfver Jotunbergen, in i Gymers hålor, der han och gygerna nattetid mjölkade dem och sedan släppte dem med tomma jufver ut på himmelsfälten, hvadan de länge hade haft intet att gifva åt den den törstande jorden.

Man påträffade äfven ett hål, som går ända till Nifelhel. Tor tog den äckliga Lokedottern Lekin och kastade henne genom hålet dit ned. Hon gjorde ett svårt fall: bröt ena benet, fick en ryggkota knäckt och vardt slagen blå öfver ena hälften af sin kropp. Enär hon då ännu intet ondt stiftat, gåfvo gudarne henne vederlag för skadan, i det de gjorde henne till drottning öfver strafforterna och deras innebyggare. Till gångare har hon fått den hästjette, i hvars våld Fröj var, då han befriades af sin fader Njord. På detta trebenta spökc, som i lifstiden var Gymers frände Gnyfot, visar sig Lekin stundom för menniskors barn; då äro hungersnöd och farsoter i hennes följe.

När Åsgårdshjeltarne lemnade Gymers borg, medtogo de Fenresulfven och Midgårdsormen. Tor kastade ormen från sin kärra ned i verldshafvet, der han växte fort och redan lär vara stor nog att ligga i ring kring jorden. Ulfven fördes till Åsgård och fick till förlustelse för äserna förblifva

der, tills man, öfvertygad om hans farlighet, band honom vid Gnipahålan på holmen Lyngve i Amsvartners haf.

Det öfriga Lokeynglet växer upp hos Eggter i Jernskogen, der denne funnit säkert skydd för sig och sina afskyvärda hjordar.

www.libtool.com.cn

Innan Tor, Od och Ull brutit upp, inställde sig en beslöjad qvinna, som sade sig vara brudens moder och af Gerd erkändes vara det. Hon kräfde sin rätt att följa dottern och kom sålunda med henne till Åsgård. Valhall stod smyckadt för bröllöppsfesten. Men den vardt föga glädjerik. Då Gerds moder inträdde i salen, lät hon slöjan falla. Äserna igenkände i henne Gullveg, Balders rådbane. Oden for upp ur högsätet och fattade sitt spjut, hans söner sprungo upp och grepo sina. Sejderskan genomborrades och lyftes på spjutuddarne öfver ärilns lågor och vardt der till aska. Detta var tredje gången hon brändes. Tre är ett heligt tal, och så mycket vunno äserna dermed, att Hed aldrig mer återvänder till Åsgård. Men hon lefver likväl och skall lefva till ragnarök. Alla veta hvem Ångerboda, den gamla i Jernskogen, är. Hon bor nu i det träsk, der Eggter nedsänkt segersvärdet. Sjelf håller han vakt på en kulle derbredvid, och kring träsket och kullen svärmar i stora skaror Ångerbodas och Lokes ulfyngel.

XI.

Verldskriget.

Det tredje dråpet på Gullveg hade svåra följder. Afskydd som hon var af alla heliga magter, var hon likväl moder till Fröjs maka, och det var vanernas frändepligt att äska böter af gerningsmännen. Den fridsamme Njord frambar ärendet i varsamma ord, men Oden svarade nej. Njord yrkade då, att magterna skulle kallas till högtidligt rådslag. Så skedde.

Det var ett ondt förebud, att man infunnit sig med väpnade följen till denna öfverläggning. Utanför tingkretsen stod en härklädd flock från Vanahem och Alfhem, och till denna

hade Od, Fröjs trogne fosterbroder, slutit sig. Ull var sällan af annan mening än Od, och det var kändt, att han i detta mål stält sig på vanernas sida.

www.hfbook.com.cn

Skälen, som talade för deras sak, voro dessa. Det ålåg dem som ovilkorlig, af Urd stadgad pligt att kräfva bot för dödad frände. Också kräfde all rättfärdighet, att böter gäfves. Gerds moder hade fått lejd i Åsgård. Det oaktadt hade hon utan förhör, försvar och dom blifvit dräpt i åsafaderns egen högheliga sal. Det finnes en magt, starkare än äsers och vaners, som ej kan lemna edsbrott ostraffade. Och hvilket föredöme vore det för Emblas barn, om de förnumme, att i Åsgård brytas aftal och gäller våld för rätt?

Skälen, som talade å andra sidan, voro dessa. Det förelåg intet edsbrott, ty den rätt att med trygghet vistas i Åsgård, som gudarne gifvit Gerds moder, förutsatte, att en sådan rätt vore på henne tillämplig, men det hade sedan visat sig, att hon var den Hed, som längesedan blifvit af äser och vaner lifdömd. Den domen är giltig, så länge han ej är upphäfd, och detta varder han icke, så länge Hed är vid lif. Hvilka förskräckliga följder för Emblas barn, om bland dem spordes, att äserna medgifva det vara en förbrytelse, att de verkstält sin dom på henne, som uppfann de onda ganderna, den onda sejden och är upphofvet till alla nidingsdåd i Midgård! Huru skulle menniskorna sedan kunna skilja mellan godt och ondt? Att vanerna yrkat på böter var visserligen en frändepligt, men denna pligt var nu fullgjord, och det återstode deras domarepligt att gifva de bättre skälen rätt. Äser och vaner borde, med afseende på verldens bästa, icke lemna sina tingssäten, innan de öfverenskommit, att allt dem emellan härmed vore utjemnadt.

Sedan dessa skäl och motskäl blifvit gifna, föll från vanernas flock ett ord derom, att Oden sjelf begagnat sig af Heds onda konster, när han eftertraktade Rinds ynnest. Det var obilligt att påminna om en olycka, som åsafadern lidit och som mest grämde honom sjelf, om en förnedring, som han måst sona med en sons död. Han vardt upprörd, tog ett spjut och kastade det bland vanerna till ett tecken, att bandet mellan honom och dem var slitet.

Njord och Fröj, Ull och Od lemnade Åsgård, hvars port stängdes bakom dem. Fröjas och Sifs tårar flödade ymnigt den dagen och länge derefter.

Röster och tecken bådade för menniskorna, att oerhörda tilldragelser timat och timade i gudaverlden. Siare och sierskor förkunnade, att Oden upphäft vanernas dyrkan och påbjudit, att alla åt Njord och Fröj resta hargar och hof skulle nedbrytas. Förvirring och förfäran uppstodo öfver Midgård och ökades än mer, då någon tid derefter man ur helga lundar och vårdträn hörde stämmor, som sade, att det var vanerna, som rådde i Valhall, och att menniskorna skulle afsvärja äserna och egna sin dyrkan åt Sindres ätt och alferna, främst åt Njord, fredens och välståndets gifvare, Fröj, skördarnes herre, Ull, den ypperlige jägaren och trofaste brodern, samt Od, den snillrike, vidtbereste och mångfrestande sonen af Groa.

Allt hvad vaner och alfer heter hade rest sig emot Odens herrskarvälde och med talrika fylkingar omhvärft Åsgård. Bland magterna derutanför var Mimer den ende, som förblef Oden tillgifven. Äserna måste hålla sig inom sin borgmur och tända vafurlågorna kring denne. Borgen syntes emellertid ointaglig. Simma öfver den glödande flodgördeln eller spränga genom vafurlågorna mäktade ingen af de belägrande, den väldige muren var oöfverstiglig, och till att öppna Åsgårdsporten tarfvades Sindres eller Valands konst. Men det hände en dag, att till vanernas läger kom en jettehäst. Det var Grane, som längtade att återse Valands dotter, och han likasom erbjöd sig att bära hennes make. Det hände en annan dag, då Njord red omkring, försänkt i sina tankar, att han såg en skepnad, liknande hans fader, den store verldskonstnären Sindre. Denne pekade på en jordhög och försvann. Njord bröt sig in i högen och fann der bland brynjor och andra vapen en praktfull stridsyxa, i smidets och ristningarnas skönhet jemngod med Valands segersvärd. Det var den portöppnare, som Sindre med syn på framtiden smidt åt sonen. En mörk qväll, då äserna trygge, men icke glade, suto kring bordet i Valhall och skådade upp till åsafaderns tankfulla änne, sade denne plötsligen, att man skulle fatta vapen och gå till borgmuren. Men dit kommo de för sent. Njord hade

på Granes rygg sprängt genom vafurlågorna samt med den härliga yxan, som «glänser af Fröjas tårar», krossat Åsgårdsportens lås och nedfält vindbryggan öfver de glödande svallen. Vanernas fylkingar med Fröj i spetsen stodo färdiga att storma öfver henne. Hästtramp, vapengny och stridsrop fylde natt-luften, och äserna, som ilat till sina hästar, sågo i vafurlågornas sken en brusande ström af brynjor och vapen gjuta sig in öfver den ofantliga borggården. Hämma denna ström var icke möjligt för den lilla åsaskaran. Men denna slöt sig tätt tillsammans, för att slå sig igenom. Med oemotståndlig vördnadskänsla öppnade sig vanernas fylkingar för denna hand full hjeltegudar, bland hvilka Oden red främst med Gungner i hand och Tor kom sist med urtidshammarn. Rullande tordön betecknade i allt aflägsnare fjerran vägen, på hvilken äserna drogo bort. Deras magt syntes med dem försvunnen. De tågade hän mot verldsranden i nordost, der de af Mimer hoppades få sig upplåtna okända ängder till vistelseort.

Det är förut omtaladt, att när Od öfverföll Mann Borgarson, brände hans borg och dödade honom sjelf, räddades dennes söner Jormun och Hadding. Jormun begaf sig till Trymhemsjetten Hafle, och Tor anförtrodde Hadding i Alfhemsjetten Vagnhöfdes vård. Od tog Jormun till nåd, emedan han var Groas son, men på Hadding hade han öfverflyttat hela det hat han hyst till Borgarsonen. Tor, som väl märkt detta, hade fördenskull aldrig yppat för Od hvar Hadding fans, och gossen uppväxte okänd i sin fosterfaders fjellgård, omhuldad af denne och hans dotter Hardgrep, hvars modersömhet mot barnet vardt till en älskarinnas låga för gossen och ynglingen.

Många Manhemsbyggare, som hade Haddings fader och farfader i kärt minne, undrade hvad den unge höfdingens öde blifvit. Några trodde, att Od, i hvilken de sågo en inkräktare och förtryckare, låtit rödja honom ur vägen; andre menade, att han hölle sig någonstädes dold, och det fans i Manhems östra ängder tusen sinom tusen män, som, om Hadding visat sig, skulle lyft honom på skölden och gått under hans fältmärke att strida mot Groas söner. Folkstammarne i samma ängder ville ej heller öfvergifva äsernas dyrkan. Ehuru desse voro

fördrifne från Åsgård, voro de fördenskull icke vanmägtige, och menniskorna stodo ju i tacksamhetsskuld såväl till dem som till vaner och alfer. Mången försäkrade, att han nattetid sett Oden, omgifven af äser, åsynjor och diser, följd af sina korpar och hundar, rida genom luften. Andre förtalde, att Tor ännu som fordom höll skyddande hand öfver Midgårds nybyggen. Det sades ock, att den gamle vid verldsträdets rot, Mimer, gifvit äserna land att vara i. Man tyckte, att under den nya gudastyrelsen artade det sig sämre i Midgård. Väl sörjde Fröj för god årsväxt, Njord för rika fisken och Ull för gifvande jagt; men tidigt kommande frostnätter och vinterns ökade längd buro vittne om att Jotunhem drog förmån af magternas tvedrägt.

Od efterletade Hadding och ville i sitt hat till Borgarsonens minne förgöra alla hans fränder, med undantag allena för Groas son Jormun. Det fans en annan, som också efterletade Hadding, och det var Loke. Kunde han fånga honom, så vore det tillfredsställelse för hans skadeglädje och hopp tillika om återinträde i Åsgård. Hadding var icke längre säker i Vagnhöfdes berggård. Oden sände Hemdall att hemta honom derifrån; men både Hemdall och Hadding föllo i en af Loke utlagd snara, ur hvilken dock Oden, varskodd af sina korpar, skyndsamt frälste dem. Det kom en ryttare i bredskyggig hatt, satte gossen i sadeln framför sig och höljde hans hufvud i en flik af sin mantel. Den nyfikne pilten såg ned under manteln och märkte, att haf och land lågo djupt under honom. Han skrek till och kände svindel. Då lade åsafadern manteln öfver hans ögon, tryckte honom säkert i sin famn och förbjöd honom se ned. När Slepner satte hofvarne på marken, var Hadding i den fjermaste östern, trygg mot Ods och Lokes efterspaningar.

Samma tillflyktsort undan Ods hämdlystnad beredde äserna åt många af Manns fränder, bland hvilka funnos de ypperste stridsmän i Midgård. En af dem var Hildebrand, son af Drott och äldre halfbroder till Mann Borgarson. Hildebrand hade haft en helbroder Hildeger, som stupade i tvekamp med Mann, när denne ännu var yngling. Denna tvekamp må här omtalas, emedan Hildebrands lynne liknade Hildegers. Mann

Borgarsson visste icke, att den kämpe han utmanat var hans halfbroder. Hildeger åter hade länge velat undvika enviget, emedan han kände frändskapsbandet; men likväl förteg han det, tills han, dödligt sårad, låg vid Manns fötter. Han hade förtegat det för Manns eget bästa, ty om Mann lärt känna det och likväl fortsatt att påyrka tvekampen, hade han gjort sig skyldig till nidingsdåd, men hade han afstått från striden, kunde onda tungor kallat honom feg. Den döende Hildeger sade: «broder, förlåt mig min tystnad, och lägg din kappa som svepning kring mig, som i likhet med dig har ammats vid Drotts barm!» Mann sörjde honom mycket. Hildebrand var honom lik i trofast sinnelag och hängifvenhet. Han vardt Haddings lärare i alla idrotter.

En dag kom till Haddings sal en yngling, klädd i skönaste vapenskrud och ridande den ståtligaste häst. I skölden bar han hammar och tång. Det var Valands son Vidga. Huru han letat sig fram till denna okända bygd är icke omtaladt, men han kom ej på äsernas inbjudan, ej heller i vänligt uppsåt, ty han hörde ju till Ivaldesönernas mot Borgars hus fiendtliga slägt. Han utmanade Hadding på tvekamp och öfvervann honom; men Hildebrand bad för den besegrades lif, och Vidga, rörd af hans mod och fägring, räckte honom handen till vänskap och stannade länge hos honom. I kämpehallen fick Vidga säte närmast intill Hadding, och de voro som fosterbröder.

Hadding är ibland oss! Det ropet ljöd plötsligt öfver östra Manhem, och knappt var han igenkänd som Manns och Alvegs son, förrän väldiga stridsmannaskaror samlade sig kring honom och hans utvalda kämpetropp.

Njord och Fröj hade helst sett, att freden bevarats och att Od erkänt Hadding som herrskare öfver östliga ängder af Manhem. Men Od befalde sin son Yngve och sin halfbroder Jormun att med förenade krafter angripa Hadding. Slagfinns söner, gjukungarne, som äfven hade land i det vestra Manhem, sällade sig till dem. Så äfven Vidga Valandsson, som, när han hörde, att sönerna af Slagfinn och Egil stodo under vapen, för att kämpa mot Manns son, med sorg och saknad sade farväl till denne och, trogen sin frändepligt och sin faders

bud, stälde sitt svärd till Yngves och Jormuns tjenst. De i norr och vester bosatta Manhemsstammarne samlades sålunda kring Ivaldes ättlingar; österns stammar kring Borgars fränder.

Äfven från Jotunhem kom förstärkning till båda lägren. Till Jormun anlände hans fosterfader Hafle, följd af de stridslystna jettemöarna Fenja och Menja, som varit Jormuns lekvänner i Hafles gård. Till Hadding slöt sig en skara Trymheimsjettar, anförde af hans fosterfader Vagnhöfde och dennes dotter Hardgrep.

Nu utbröt det stora krig, som, ehuru fördt mellan två herrskareätter, likväl med skäl har kunnat kallas ett krig emellan bröder, ty Od var Jormuns halfbroder och Jormun Haddings. Midgård hade dit intills aldrig sett en sådan fejd. Härar så stora, att de sträckte sig öfver berg och dalar, sammandrabbade i ordnade fylkingar till häst och fot. Fylkingarnas spjutmassor liknade sädesfält, som mognat till skörd, och de bröto sig mot hvarandra som bränning mot bränning utefter hafvets långa stränder. Högre än de fleste reste sig i vimlet jettarnes skepnader. Väldige som de och skönare sågos i den vildaste vapenträngseln Ivaldes och Borgars afkomlingar. Å ömse sidor följdes höfdingarne af sina skalder, och desse sågo nu för första gången högt öfver härarne ungmör rida molnens vägar, ungmör i hjelm och brynja, hvilka med spjutskaften utpekade för hvarandra hjeltarne, som de korat till vapendöd. Skalderna sågo dem sänka sig ned i stridsvimlet, hemta de korade på valen och föra dem, slutna i väna armar, hän till dödsriket. Bakom härarne dröjde glansomgjutna öfverjordiska väsen: äser bakom Haddings fylkingar, vaner och alfer bakom Yngves och Jormuns. De blandade sig ej i vapenskiftet, desse glansomgjutne, ty de tvekade ömsesidigt att gå med våld mot hvarandra; men de följde med brinnande hug slagets öden.

På Haddings sida var det Hildebrand och de öfrige hans utvalde bordvänner, samt Vagnhöfde och Hardgrep, som åstadkommo största manfallet i motståndarnes led. På andra sidan var det Yngve, Vidga Valandsson, gjukungarne Gunnar och Högne, samt Hafle och möarna Fenja och Menja. Dessa stridsmör från Jotunhem sågos vada genom gråbrynjade fyl-

kingars böljor bland bräckta sköldar och genomskurna brynjor. Hardgrep stred vid Haddings, sin älsklings, sida och nedlade i raseri mången kämpe, som sökte sig fram mot honom. Man märkte, att Vidga undvek den del af slagfältet, der Vagnhöfde med Haddings sköldborg stod. Yngves mannadåd voro häpnadsvärda. Då han som nyfödd vattenöstes — han fick då af sin fader namnet Åsmund, men med slägtnamnet Yngve nämnes han gerna af de gamle — spåddes om honom, att han skulle varda främst bland jemnårige stridsmän, och spådomen sannades på detta slagfält. Ivaldeättlingarne vunno en stor seger. Det östra Manhems fylkingar sprängdes och skingrade sig. Hadding, följd af Hardgrep, undkom in i en skog och kringirrade någon tid i ödemarker, der han upplefde åtskilliga äfventyr, tills Oden fann honom och förde honom tillbaka till sin fristad.

I Jotunhem förberedde Gymer en ny resning. Tiden härför syntes väl vald, emedan magterna voro splittrade. Budkaflen gick genom alla jotunbygder, och tursahöfdingen föreslog äserna förbund mot de herrskande vanerna och alferna. Men Oden har i allt hvad han gör menniskosamhällenas välfärd för ögonen. Bud från honom till vanerna och alferna underrättade dem om den hotande faran, och när Gymers ofantliga härsmagt ryckte mot Åsgårdsbron, angreps den i ryggen af äserna och tog, sedan Gymer stupat, till flykten. Vanerna erkände det högsinnade i denna åsafaderns gerning. Starka bevekelsegrunder funnos till försoning. Sif hade sin make bland de fördrifne gudarne, sin son bland de rådande. Úll hade återsett Tor och fått af honom godlynta vänliga ord, som väckte hans tillgifvenhet för styffadern till nytt lif. Underhandlingar inleddes af den vise Mimer, och alla magter voro försonligt sinnade — alla utom Od. Om alferna tro sig Midgårds innebyggare veta, att de ej utan största svårighet låta sig blidka, om de en gång blifvit förnärmade och hätske. Visst är, att ej endast Valand var sådan, utan äfven Od, och det är med grämelse urtidens siare förtälja, att det hat, som borde hafva varit släckt i Mann Borgarssons blod, fortlefde, växte och förmörkade denne alfhjeltes annars lysande bana. Äser och vaner förliktes på dessa vilkor: äserna skola åter-

vända och Oden med en faders och herrskares hela rätt intaga ånyo sitt högsäte i Valhall; vanerna frikännas från hvarje ansvar för de åsafaderns handlingar, som de ogillat, och skall till vartecken af denna ansvarsfrihet Njord återvända till Vanahem, om ett vedergällande öde hotar Åsgård med ödeläggelse; Höner begifver sig till Vanahem och stannar der som gisslan, tills ödets dom blifvit känd och verkställd; i Manhem skall freden återupprättas och Hadding hafva välde öfver de stammar, som från början ställde sig under hans härmärken.

www.libtool.com.cn

Men Mimer, som skulle öfverföra fredsfördraget till Oden, vardt dödad af någon, hvars namn det är sorgligt att sammanbinda med ett odåd, och denne någon sände den vises athuggna hufvud till äserna. Oden begöt det med safter, som skydda mot förgängelse, och när svåra spörsmål föreligga honom, förnimmer han ännu, som fordom, sanna ord och goda råd från dess läppar. Od hade i vredesmod lemnat Åsgård. När sedan Hadding med alla gudars samtycke återvände till östra Manhem och der vardt konung, gaf Od, utan att det ringaste akta magternas vilja, Yngve och Jormun än en gång bud att draga med sina härar emot Manns och Alvegs hatade son.

Då ändtligen beslöt Oden att straffa Od. «Jag vet», sade han till denne, «att du på roten af verldsträdet ristat runor till förderf öfver mig. Jag känner sånger, som återkasta sådana runors verkan på deras upphofsmans hufvud. Men du var mig länge kär, och derför lät jag hellre dina onda stafvars krafter verka mot mig sjelf än jag lät dem studsa tillbaka på dig. Men nu må du vara deras rof.» När Od hörde dessa ord, grep honom en pinande hugsargande smärta, som dref honom till hafvet och kastade honom i dess böljor. Der märkte han med fasa, att han var förvandlad i utterskepnad. Förödmjukad och förtviflad dök han ned i djupen för att undandraga sig gudarnes blickar. Desse dolde för Fröja hans öde. Hon var otröstlig öfver att han försvunnit, och då han icke återkom, flydde hon i sin falkham från Åsgård och efterletade honom i alla verldsriken.

Yngve var konung öfver stammarne på den stora ön i norra hafvet och alla deromkring liggande öar och kuster.

Dessa stammar äro rikare på vapen och skepp än andra. Yngve utrustade en väldig flotta. Då kom till hans hof en åldrig siare, som kallade sig Jalk, och sökte med varnande visdomsord afstyra förnyadt krig. Men utan gagn, ty hos Yngve hade innästlat sig en illslug rådgifvare, som betog Jalks maningar deras kraft. Fäderna hafva icke betviflat, att Oden sjelf var denne Jalk, och att den onde rådgifvaren var Loke.

Yngve for öfver hafvet med sin flotta. Det skepp, hvarpå han sjelf gick ombord, är ihågkommet som det största och präktigaste menniskohänder byggt. Han förenade Jormuns här med sin och drog in i det större Svitiod, såsom Manhems östra ängder benämnas. Då vesterns och österns stridsmannaskaror för andra gången voro lägrade mot hvarandra, saknades Hafle i Yngves här och Vagnhöfde i Haddings. Väl hade Hafle brutit upp från sin berggård, för att deltaga i kriget, men Tor hade på vägen mött och tillfångatagit honom. Vagnhöfde träffades sent af Haddings bud och hade ännu qvällen före slaget lång väg till vapentinget. Men en ryttare, som kallade sig Kjalar, mötte honom och förde honom ilsamt genom luften öfver vatten och land, så att han, när solen rann upp och slaget började, stod i Haddings sköldborg. Denne Kjalar var åsafadern, och från denna färd kommer ordstäfvet, att Oden en gång drog kälke, ty äfven Vagn och Kälke har denne jette varit kallad af skalderna.

Solen var uppgången, och härarne ryckte emot hvarandra. Sköldsången uppstämdes å ömse sidor. Vesterns lät dof och hemsk; österns frisk och lifvande, och de lyssnande siarne förnummo grant, att åsafaderns röst ljöd med i tonerna under Haddings sköldar. Vesterns spjutskogar bildade långsträckta djupa fyrkanter; österns tedde sig som viggar med uddarne mot fienden. Oden hade uttänkt och lärt Hadding detta sätt att fylka, och här användes det första gången. Många tecken yppade och slagets utgång sannade, att gudarne enhälligt gynnade Manns och Alvegs son. Dock vägde stridens vågskålar länge jemnt, ty Yngves och Vidga Valandssons hjeltemod syntes trotsa ödet. Äfven Fenja och Menja gingo hårdt fram, men fångades mellan sköldar och fördes trälbundna ur striden. Yngve bröt sig in i Haddings sköld-

borg och sårade denne, men föll sjelf under Vagnhöfdes klubba. Hadding sökte derefter fram mot Vidga Valandsson, som flydde, när han såg, att han ej på annat sätt kunde undvika skifta hugg med sin forne vän. Han upphanns på flykten och lät hellre döda sig än han lyfte svärdet mot en fosterbroder. När det spridt sig öfver slagfältet, att Yngve var fallen, höjdes hvit sköld, och Manhemskrigarne lade händer samman till fred och förbund. Haddings välde i östern erkändes. Hans ättlingar och Ivaldes hafva sedan under tidernas lopp knutit många frändeband och sammansmält till en enda slägt, så att de högättade i Manhem leda sina ättetal från båda hållen.

Det hände en varm sommardag, då Hadding badade, att han i vattnet kom i strid med en stor utter och dödade honom. Han fick snart röna, att den dödades djurham dolde en gudafrände, hvars dråp kräfde försoning. Men han vägrade bot och drabbades då af svåra hemsökelser, tills han, uppmjukad af dem, vigde åt Fröj, Ods svåger och fosterbroder, det största offerbål som varit omtaladt. Måhända kommer deraf, att våra fäder från urälsta tider ansett utterdråp farligt och svårförsonligt.

Ods förnedring och död räknades honom sjelf till bot. Fröja gråter icke mer saknadens tårar, ty nu sitter närmast gudarne vid Valhalls bord en hjelte, den härligaste bland enhärjar, han som förr hette Od och nu kallas Hermod. Åsafadern har upptagit honom till son, och man väntar i Midgård, att säte beredes honom i gudarnes domarekrets. När någon på stridsvallen korad höfding af Yngves stam kommit till Asgård, gå honom Hermod och Brage till mötes och föra honom in i Valhall.

På det stora folkkriget följde i Midgård den lyckosamma fred, under hvilken Fenja och Menja som trälinnor hos danahöfdingen Frode malde på den underbara Grotteqvarnen välstånd och välvilja bland alla menniskor. Man vet, hvilken snöplig ände guldtörsten bragte denna lycka.

Under kriget hade både gudar och mensklige hjeltar gjort försök att i Jernskogen uppleta segersvärdet. Men förgäfves. Jernskogen är uppfyld af trolldom och fasor. Den

jagade hinden, som ser den skogens bryn, stannar och låter hundarne sönderslita sig hellre än att hon söker tillflykt dit in. Dalarne mellan de svarta, stormpiskade, vildt splittrade bergen fyllas af svårgenomträngliga moar, som öfverskygga träsk, i hvilka ohyggliga etterdjur vältra. Vindarnes ständiga klagan och tjut i de tusenåra trädens malmhårda dolkhvassa blad är hjerteängslande och själsförvirrande. Nattetid likna de från höjderna fallande vattnen strömmar af eld, och giftiga flammor fladdra öfver blomsterlösa marker. Eggter håller god vakt, och segersvärdet förblifver intill de yttersta tiderna der det är.

Men Loke lyckades det gudarne ändtligen att fånga, när han i laxham dolde sig i Frånångers fors. Han fångades med ett redskap, som han sjelf uttänkt: nätet, och fördes af gudarne till holmen Lyngve, der Fenresulfven, hans son, är bunden. I holmens inre är en djup kitteldäld: Gnipahålan, hvars botten är bevuxen af ljusskygga träd. Der nere fastgjordes Loke med bojor, som icke skola brista, förrän verldsasken skälfver och ragnarök förestår. Skade fäste en ettersprutande orm öfver hans ansigte. Men gudarne tillåto Sigyn att vara hos sin make. Med aldrig svigtande ömhet och tålamod sitter hon vid hans sida, skyddar honom så gödt hon förmår mot ormens qvaldigra gift och söker äfven hugsvala hans sargade hämdebrinnande själ.

XII.

Den historiska tiden. — Ragnarök.

Sedan endrägten mellan äser, vaner och alfer blifvit till fullo upprättad, kunde Mjölners hammar och skaft åter sammanfogas, och detta underbara alster af Sindres konst är nu i Tors hand lika kraftigt som det var i striden med Rungner. Oden återinskärpte hos menniskorna sina gamla goda bud och förkunnade nya. Midgårds barn fingo lära, att i Nifelhel äro strafforter för menedare, mördare, äktenskapsbrytare och utöfvare af Heds konster. Åsafadern manade de redlige och fromme att tåligt bära den nöd, som nornan gjort oundviklig

och oafhjelplig i detta lif, och att se döden till mötes med förtröstan, ty mannamod, ärlighet och mildhet täljas dem till godo i den dom, som aldrig dör. Bland de nya bud han gaf var också detta: «godt är att bedja och blota, men bättre dock att icke bedja än blota för mycket.» Han har dermed sagt, att han icke mäter fromheten efter böners längd och offergåfvors storlek, och har sålunda frälsat Manhems stammar från det tunga ok, som offergodar lagt på andra folk.

Allt hvad som hitintills omtalats tilldrog sig i den urtid, som var gudarnes lärotid. Vi, som tarfva öfverseende och barmhertighet af dem, så länge vi lefva, böra finna det ohöfviskt att lägga dem till last hvad de under denna lärotid, alltid i godt uppsåt, felat. Men alla fel hafva långt räckande följder, och gudarne kunna icke öfvervinna det onda, hvarmed denna verld är behäftad. Hvad de mägta är värna och främja det goda, och det skall lända dem till heder, om på verldsdomens stora dag det godas härar möta förderfvets med uppvägande styrka. Derför samlas på de saligas underjordiska fält och i Åsgårds borgar allt kraftigt och ädelt, som gått igenom dödens port. Andestarka, trofasta och ömma qvinnor varda der till diser, som med mjöd, beredt ur verldsträdets bästa safve, fylla dryckeshornen åt hjeltemodige män, och desse ordnas der i fylkingar och idka de idrotter, som skola varda till gagn på Vigrids slätt.

Visdomssökande var Oden allt ifrån tidernas upphof. Som yngling bars han på en gren af den vindfarne asken i nio nätter, hungrande och törstande, genomborrad med spjut, gifven åt Oden, sjelf gifven åt sig sjelf, och skådade ned i djupet, bedjande om runor och undfående dem med tårar. I Valhalls högsäte tänker han djupa tankar, och framtidens förlåt har öppnats för honom. Länge anade han, att magter, som ej förmå tillintetgöra ondskan, skola efterträdas af sådana, som mägta det, och han är försonad med att hans välde har en ände. Det dröjde länge, innan hans böner kunde bryta Urds tystnad, men när tiden för henne att tala var inne, då sannade hon hvad han anat. Valfader kom till henne, der hon satt ensam ute under askens krona, hvars blad äro hennes spågander, och han lade Valhallsklenoder, smidda

i oskuldens dagar, i hennes sköte. Då sjöng hon för honom den sång om ragnarök, som hon sedan förkunnat för Emblas barn, de helga ätterna i Midgård.

www.libool.com.cn

Mellan Åsgård å ena sidan och eldjettarnes rike å andra ligger som en ö i lufthafvet Vigrids högslätt, hundra raster lång och bred, landet, som Oden gifvit åt sin och Gunnlöds son Vidar. Gunnlöd har der en borg, som hon bebor, alltsedan hon öfvergaf sin fader Fjalars berggård och sina fränder bland eldjettarne. Tyst son födes af sörjande moder i en omgifning, som gått förlustig sångens glädje. Vidar är tyst och trifves väl i sitt tigande land, hvars ödsliga vidder äro öfvervuxna med ris och högt gräs, ty vänvägar gå ej deröfver. Tor har en gång vandrat öfver dem. Det var då Loke narrade honom att vapenlös besöka eldjetten Gerröd. På vägen tog han då in hos Gunnlöd, som gaf honom skyddsmedel mot försåtet. När ragnarök stundar, är det Gunnlöd, som förer bud mellan Åsgård och Muspelhem och inbjuder sina fränder å ömse sidor att på Vigridsslätten utkämpa sista striden. Der stiger då också Vidar till häst, när han skall utföra sin största bragd och hämnas sin fader.

Då verldens ände nalkas, båda tecken hvad komma skall. Solens ljus och värme minskas sommar efter sommar; de tyglar, som magterna haft på vindarne, sönderslitas, och de finnas, som genom stormarnes dån höra Fenresulfvens tjut från Gnipahålan. Bland menniskorna råder förvildning. De döfva sin ångest i utsväfningar och blodbad. Sedens band äro lossade: makars trohet försvunnen, frändepligter förgätna, löften och eder vanhelgade. Bröder dräpa bröder, systrars söner utgjuta hvarandras blod.

Från Jernskogen gör Hate sträftåg in i Midgård. Skaror af vidunder följa honom och öfversvämma Manhem. Ivaldesönernas och Mann Borgarssons ättlingar ställa sig till motvärn. Landen fyllas med slagfält, och deras fursteborgar sköljas röda af sårsaft. Yxan, svärdet och knifven härja öfver allt. Bygder varda obygder, de döde äro för många att jordas, och ulfvarne frässa i kapp med förrutnelsens Nidhögg på otaliga lik.

Nu är den andre fimbulvintern inne. Väl stiger solen, som vanligt, efter den kortaste natten högre på himmelen, och dagens längd ökas; men det tynande ljuset återkallar icke jordens grönska. Till krigets förhärjelser komma hungerns och köldens. Man kan ej längre tälja efter vintrar, ty tiden är en enda vinter, snart ej heller efter månskiften, ty Hate i ulfham slukar månen.

www.libtool.com.cn

Verldsträdet Yggdrasel våndas och qvider. Fenresulfvens tjut öfver Amsvartners dystra vatten besvaras ur Jernskogen af Hed-Ångerbodas hemska barn. På sin kulle vid trollträsket sjunger för dem Eggter stridssången till sin harpa och kallar med skadeglada strängaslag på eldjetten Fjalar, ty tiden är inne, då denne skall på gudarne hämnas grymma oförrätter. Han kommer i den röde hanens skepnad, och ur trollträsket räcker honom Ångerboda Valands svärd. Fjalar flyger med det till eldverldens port och lemnar det till Surt, sin fader.

Yggdrasel skälfver från roten till kronan. Då lossnar det i Amsvartner förankrade dödsskeppet Nagelfar och drifver mot Lyngveholmen; då brista Lokes och Fenresulfvens fjettrar; då faller med dof klang det mot askens rot stödda gjallarhornet. Mimers söner, som väntat detta bud från ödet, skynda att bringa hornet i Hemdalls hand. Åsgårds väktare lyfter det i höjden, och dess gälla toner genomtränga skapelsen. Helportarne springa upp på vid gafvel, och dödmannaskarorna komma i rörelse. Dvergarne rusa ut ur sina fjellhus och stå, ångestfullt stönande, utanför dörrarna. Hvad skogarne, klipporna och vattnen hysa af trollska varelser far i förvirring öfver markerna. Stor och förskräcklig, som om hafvet och pinorna ökat hans växt och mångfaldigat hans styrka, har Loke klättrat upp ur sin fängelsehåla och med Fenresulfven skyndat ombord på Nagelfar. Hans broder Helblinde, vattendjupens onde jette, har dykt upp och följer i kölvattnet det ofantliga skeppet, som styr till Jernskogen, der Lokes hela ulfvayngel skall hemtas till striden. Öfver allt Jotunhem höres vildaste gny. Hvad der fins af frostvidunder flyger ned från köldtjellen, hvad der fins af resar stimmar ut från berggårdarne och samlar sig under den andre Lokebro-

dern Bylest-Ryms härmärken I öster fylka sig eldjettarne bakom Surt. Rundt om verldsranden sammanträngа sig gudarnes fiender i oöfverskådliga härskaror. Ned inunder vräker hafvet höga böljor, ty Midgårdsormen vaknade, då Yggdrasel skalf, och vältrade sig i jotunvrede. Hans rysliga hufvud lyfter sig redan öfver vattnet.

www.libtool.com.cn

I Åsgård råder lugn och tystnad. Oden har för sista gången talat med Mimers hufvud, och nu äro äser, vaner och alfer samlade till ting. De rådslå ej om frälsning, utan om sina platser i striden. Enhärjarnes fylkingar sitta redan till häst. Efter ändadt ting säga gudarne hvarandra tack för snart tilländalupen sammanlefnad, samt omfamna till afsked sina åsynjor och diser. Derefter uppbrott till Vigrid. Oden, iklädd sin skönaste rustning, sitter högt i sadeln på Slepner med Valandsspjutet Gungner i hand. Äfven de andre gudarne hafva som fagrast smyckat sig till dödsfesten. Njord måste enligt ödets vilja begifva sig till Vanahem; men hans hjerta är hos Fröj, sonen, som delar ljuft och ledt med äserna och bestämt sig för att möta Surt och dö under segersvärdet till bot för den dårskap, som bragte detta i jettehand.

Frigg och åsynjorna, medan de afvakta döden, skåda ut från Lidskälf, för att in i sista stunden hafva dem de älska för ögonen. Enhärjarne uppställa sig i fyrkant midt på Vigrid, ty anfallen skola komma från alla håll. Norr ut grånar rymden af hagel och yrsnö öfver köld- och storm-jettarnes framryckande massor: de hålla sköldarne framför sig och vräla under dem som klangtak sin orkanvilda stridssång. Östern svartnar öfver Jernskogens vidunder-skaror, förda af Loke och Hate; i söder stiga aftonrodnadslika flammor högre och högre, ty Surt med Muspels söner kommer der. I vester reser sig Midgårdsormens hufvud allt närmare himmelen; snart skall han med blodröda ögon skåda ned på Vigridsslätten och öppna sitt gap mot gudahären. Från jorden höja qvarlefvande barn af Embla fasans rop, och underjordens alla vägar dåna af de utstormande dödmännens tramp.

Striden är öppnad. Förde af gudar och alfer spränga enhärjarne fram i täta led, som bryta sig här mot vinterjettarnes fylkingar, der mot Jernskogens vidunder-hjordar, der

åter mot Muspels eldomfladdrade ryttaresvärmar. Öfver allt kamp och död — bergresar, vidunder och eldjettar fallande under enhärjarnes spjut och svärd; enhärjar, störtande, man och häst, till marken under resarnes klubbor, vidundrens käftar, Muspelsöners gnistrande vapen. Krigsguden Ty, länge enhänd och förande svärdet med venster hand, finner Hate i vapenträngseln. Tvekamp mellan dem. Hate stupar, men äfven den ridderlige åsaguden dignar dödligt sårad ur sadeln. Hemdall och Loke, motståndare af gammalt, söka fram mot hvarandra. Loke faller, men dör med skadefröjd, ty Hemdall segnar genomborrad ned vid hans sida. Fenresulfven rasar oemotståndlig i enhärjarnes troppar. Åsafadern rider på Slepner i skarpaste anlopp emot honom och försvinner i vidundrets etterlågande gap. Vidar, som är sin fader nära, kastar sig af hästen och ilar fram; han, en eldjettinnas son, kan trotsa dessa lågor, han ränner sitt svärd i ulfven och låter med handen hårdknuten kring fästet udden stå i Lokesonens hjerta. Tor har ögat fäst på Midgårdsormens hufvud och har aldrig kastat Mjölner med den åsakraft som nu. Ormen störtar ned med krossadt hufvud, men segervinnaren, förgiftad af niddjurets etter, vacklar nio steg tillbaka och faller död. Fröj på sin ypperlige häst Blodughofe har stormat genom Muspelsönernas svärmar hän mot Surt. Då drager denne det förfärliga Valandssvärdet. All den glans, som solen mist, blixtrar från dess klinga, när det dödande hugget träffar Fröj. Himlahvalf efter himlahvalf remnar, alla eldverldens flammor äro lösa och hvirfla genom rymden, solen svartnar, jorden sjunker i det kokande hafvet, stjernorna falla, eld och ångor omhölja allt.

Nornan, som skådar längre än till ragnarök, ser ur hafvet stiga en annan jord med härlig grönska. Skorpan af den förbrända är bortsköljd af vågsvallet, och det är Mimers markers fagra ängder med Balders underjordiska Bredablick och med de båda barnens lustgård, hvilka nu ligga i öppen dag. Barnen, som skola varda ett bättre menniskoslägtes stamföräldrar, se med undran upp mot en högre himmel. Så äfven det örnpar, som lustgården bevarade, och som nu i en

vidare rymds spänstiga vårluft flyger öfver fallande forsar mot fjellomgärdadt haf.

Äser återfinna hvarandra på Idavallen. Höner, Vidar, Vale, Tors söner Mode och Magne samlas der kring Balder och Had. De samtala om härdigt verldsträd, som mägtat öfverlefva förstörelsen, om forna märkliga öden och om urtidens allt för länge glömda runor. Som ditlagdt af en vänlig hand hittas bland Idavallens blomster det underbara tafvelspel, som Åsgård egde i åldrarnas morgon. Barndomsgläd-jens dagar hafva återkommit.

På jorden skola skördarne växa utan sådd, och de dygdiga slägten, som aflösa hvarandra der, samlas till ovansklig sällhet i en guldtäckt sal, som skiner härligare än solen.

Vid kedjan af de heliga sånger, som vi ärft af urtidens fäder, har sålunda nornan fäst det dyraste af alla smycken: hoppet att

all brist månd bättras
och Balder komma.

(Slut).

www.libtool.com.cn

Svensk konst i Paris.

(December 1883).

Vi svenskar ha allt skäl att vara stolta öfver den plats, vårt lilla lands konstnärer tillkämpat sig i verldsstaden vid Seinen, och det fastän deras konst allt mer och mer förlorar sitt nordiska skaplynne och uppgår i det lands, der de slagit ned sina bopålar för åratal, kanske för hela lifvet.

Ty det måste medgifvas, att denna konst är ej svensk och har med Sverige föga att skaffa. Redan Alexander Roslin blef, då han öfvergifvit norden, helt och hållet fransman, och då han återsåg sitt hemland var det endast för en kort tid han hälsade på derstädes.

Af honom träffa vi på en tafla i Louvren, i det stora galleri, som upptager verk af Oudry, van Loo, Greuze, madame Lebrun, Guérin och flera. Det är en sidenklädd dam, som bekransar en amorsstaty med blommor, — en äkta rococobit, mycket karaktäristisk, ehuru alls 'ej mätande sig med de porträtt af Roslins hand, som Sverige förvarar.

Roslins öde har sedan många delat, det nämligen att tvingas lemna sitt land och lefva på främmande botten. Vi ha en stor nordisk koloni i Paris.

I kretsen af de unga, som utflugna från akademien hemma styrt kosan till den moderna konstens brännpunkt, der mången tror att vägen till mästerskap är så lätt och framgången så gifven, i hopen af alla utvandrare med eller utan namn sitta de naturaliserade fransmännen som sjelfskrifna seniorer med pariserchic och kanske med det röda bandet i knapphålet — och de komma gerna till sina yngre landsmäns samlingsplatser för att få friska upp sig genom att få tala sitt eget språk och se svenska ansigten. Och då sällskapet någon gång — men ytterst sällan — går öfver från café de l'Ermitage till Hörnan, det lilla anspråkslösa tvåvåningshuset vid boulevard de Clichy, der man klämmer i hop sig kring det trånga rummets väggar och hör svenska sånger sjungas, då händer det nog en minut, att den gamla, den friska, den fjällhöga norden stämmer utvandrarne till vemod vid tanken på, att de

nära nog nödtvunget lefva i landsflykt, att de måst välja den senare framför ett tynande lif utan framsteg och utan uppmuntran hemma. Men de få nöja sig med det namn, de vunnit, — och med vissheten om, att det finns i kretsen af dem en och annan, som sträfvat ihärdigt och oaflåtligt utan att som lön för sin möda nå annat än fattigdom och krossade förhoppningar.

Men dem tänker ej den unge entusiasten på, när han, kommen från norden med färgskrinet på ryggen och mod i hjertat, går att hyra sig en atelier vid någon dammig gata borta vid södra stadsmuren. Han ämnar följa dem, som lyckats, i spåren, och för att lyckas behöfs det ju endast okufligt mod och ihärdig flit, hvilket är liktydigt med snille.

Ty det behöfs ibland föga snille för att i vår tid blifva en framstående konstnär, och det är omöjligt att bestämma gränsen mellan dem, som ega gudagnistan, och dem, som endast genom arbete banat sig en väg fram till sin aktade ställning. Smak behöfs det och skarp blick, — för öfrigt flit och endast flit.

Det tekniska i konsten blir svårare för hvarje dag och intager också för hvarje dag en allt mera betydelsefull plats, ja så betydelsefull, att många sätta den både i första och i andra rummet och mena, att det alls ej behöfs annat än förmåga att teckna och att modellera sina figurer — vid färgen fäster den nyaste franska skolan mindre vigt. — Der komma till Paris unga män, exempelvis från Amerika, i väldiga hopar och i afsigt att blifva målare. Amerikanaren är praktisk, han börjar genast att studera efter lefvande modell på en elevatelier och går samtidigt och tecknar antik i Louvren, ty vid ankomsten till Paris kan han knappast ens hålla i en penna. Då han så arbetat ett par år, skaffar han sig en plats i *Ecole des beaux arts*, magasinerar penslarne och färglådan och föresätter sig på skarpaste allvaret att i tre eller fyra års tid endast teckna efter modell. Då den tiden är förbi, bör han enligt beräkning vara så skicklig, att han kan börja *måla* efter lefvande modell, hvartill han anslår några år af framtiden. Och när denna lärotid är tilländalupen, då ämnar han börja måla taflor, *då* är han säker att kunna åstadkomma ett godt arbete.

Ha konstnärerna ibland litat allt för mycket på sin inspiration och på sina jäsande idéer, så går man nu — ibland — till en motsatt ytterlighet, som påminner om gamle vännen Felix, när han bad sin lärare garantera honom, att han skulle kunna bli konstnär genom att taga lektioner under ett år.

Och *efter* alla dessa på förhand utstakade läroår, hvad är det då, den flitige och praktiske unge mannen kan åstadkomma? Om han ej är helt och hållet omöjlig, så har han lärt att måla af en figur, uppställd mot en vägg eller i allra lyckligaste fall placerad med luft — den jämna franska ljusgrå luften — som bakgrund. Och när han då ämnar uppträda på salongen, så väljer

han ut en figur, en bonde eller en vallflicka eller hvem som helst och målar honom eller henne i naturlig storlek. Valet af modell blir då helt och hållet bestämmande för taflans värde, den *kan* bli ett mästerstycke, om målaren kommit öfver ett karaktärsfullt ansigte, som berättar en hel historia — och om han förstått att behandla det på ett öfverlägset sätt, men å andra sidan, hur dödande intresselös kan ej taflan blifva, utan lif, utan själ, utan det minsta tilltalande. Det är ingen lätt sak att gifva individuelt lif åt en ofta ganska intresselös modell, och det som konstnären skulle inlägga af sitt eget i sin tafla, det som skulle besjäla figuren, det har — om det någonsin funnits — blifvit totalt bortnött under de många läroåren.

Ungefär samma förhållande är som bekant rådande i den franska skådespelarkonsten. Många års kurs vid konservatoriet gör eleven till en oklanderlig herre, som kan både gå och stå och röra sig och säga fram sin lexa fint och utstuderadt — men det personliga, det som skulle vara själen i deras konst, deraf ser man sällan ett spår, ty det är omsorgsfullt bortslipadt. Alla äro de ungefär lika, ingen skämmer bort totalintrycket för de andra, det hela är aktningsvärdt men också ingenting mera.

Detta — att det mesta, som förekommer, är aktningsvärdt — kan man dock ej påstå hvad beträffar *konsten*. inom denna uppträda hvarje dag hundra personer som tagit miste om sin kallelse och som öfversvämma verlden med de mest ynkliga alster af sin fantasi.

Visst behöfs det årslångt arbete för att nå ett par steg upp för konstens trappa, Men är det sättet, det frågas, att resonnera så, som man ibland får höra: «Inte kan den der teckna, han har ju gått bara tre år på inrättningen hemma. Bastien-Lepage gick sju år på 'école,' det är annat det, men så blef han också skicklig» etc. etc.

Våra landsmän gifva sig sällan tid att tjena sju år för att nå sitt ideal, och det är måhända derför, som de ej fått ett rykte, jämförligt med Bastien-Lepages.

I allmänhet taget vet den utflugne nordbon, när han hamnat i Paris, alls ej hvad han egentligen skall göra der. Måla skall han, det har han klart för sig, men hvad skall han måla? Inte kan han sätta sig ned på gatan, — hvilket för öfrigt ofta nog vore det allra bästa, han kunde göra, ty många af Paris' gator, i synnerhet de i stadens utkanter belägna, erbjuda förträffliga motiv i mängd — och det är ej precist i det ändamålet han rest dit. Elevateliererna lär han sig snart att förakta, då han finner, att de ungdomar af båda könen, som besöka dem, måla skäligen medelmåttigt, och det oaktadt de spatsera omkring i baretter, sammetsrockar och någon gång i knäbyxor, den patenterade målaruniformen i Paris. Bonnat har stängt till dörren till sin atelier, nordbornas förra tillflyktsort, för Jean-Paul Laurens får man endast teckna litet om

morgnarna och det är bra nog, det förstås, om det blott ej vore något svårt att få plats der, hos Carolus Duran sitta eleverna så trångt, att om man tappar sitt ritstift, man omöjligt kan taga upp det igen, och Alfred Stevens vill endast hafva qvinliga lärjungar på sin atelier, hvilket är en god sak för de utvalda af de elfva tusen målande damerna i Paris — men kitsligt är det för herrarna.

Efter att en tid bortåt ha gått och förargat sig åt att allt här ute var så olikt mot hvad han väntat sig, och efter att ha frågat sig sjelf och andra, hvad han egentligen hade här att göra, så börjar han till slut, för att ej gå overksam allt för länge, att måla någon uppoffrande kamrats porträtt. Eller om årtiden det tillåter och det ej regnar oafbrutet från morgon till qväll, så slår han sig på att måla landskap, begifver sig utåt landet och försöker sig på bakgator eller vägar eller små åar med frodig entonigt grön vass och ett äppleträd och en mager poppel stretande upp mot en kritigt hvit himmel. Och från denna kritton, som — helt naturligt — stämplar hans första arbeten på fransk jord och som är nära nog typisk för alla nybörjarförsök i Frankrike, från den urvattnade och föga behagliga köttfärg, som han lägger på sina figurer och som plägar vara den första behållningen af vistelsen i Paris, arbetar han sig småningom närmare naturen med användande af de uttrycksmedel, han lärt sig känna der.

Någon undervisning får han knappast. Men han får se ofantligt mycket — både af dåliga och af goda saker — och hans arbetshåg lifvas och stärkes af den jägtande fliten rundt omkring. Inte ett spår af den slapphet som hemma ligger i luften. Det är bara att arbeta, så går man framåt.

Och arbetar gör han.

Ofta blir han detta oaktadt föga uppmärksammad, vore äfven hans taflor bra. Det behöfs mycket för att på en utställning få dem att synas bland 4000 andra, af hvilka rätt många äfven äro bra. Ibland blifva de af outgrundliga orsaker ej antagna till salongen — urvalet bland de inlemnade arbetena sker särdeles summariskt — och konstnären får i så fall sig tillsändt ett uppmuntrande bref, hvari han ombedes att utan dröjsmål afhämta de arbeten han underkastat juryns dom. Ibland antagas de, och insändaren jublar, tills han, när utställningen öppnas och han länge och väl gått omkring i salarne och ifrigt sett sig om efter sin duk, slutligen kanske får syn på den uppe vid taket, der intet menskligt öga söker den. Men ofta nog får den en god plats; vid 1883 års salong voro minst ett tiotal dukar af svenska målare upphängda på de allra bästa platser, deras upphofsmän kunde önska sig.

Efter salongens slut skickar han hem taflan för att finna köpare, hvilket verkligen kan lyckas någon gång. Och så börjar han sin

nästa duk och sträfvar år efter år till denna efterlängtade medalj, «som är nödvändig att få, fast man gör ingenting med den».

Är han så lycklig, att han finner ett anslående och något ovanligt ämne, då kan hans framgång med ens vara afgjord, då kan han vakna en morgon och finna sig vara en konstnär på modet.

Det kan gå fort nog och kan vara fullt berättigadt, ehuru jag tror, att den verkligt gedigne konstnären har svårare än dagsländan att bli på modet.

Hemma följer man naturligtvis med stigande intresse den ryktbare landsmannens framgång, han som arbetar der ute i verldens medelpunkt i lyckans och medgångens solsken. Han är tacksam för medhållet, hans fosterlandskärlek växer, och en vacker dag besluter han sig för att måla fosterlandets natur. Hans teknik har blifvit fransk, och han har lärt att beherska den, — hvad hindrar honom att använda den på ämnen hemifrån? Han gör besök i hemlandet, blir firad der, blir föremål för festmiddagar och målar dessemellan taflor, dem han tar med sig tillbaka till Paris och ställer ut vid salongen. Der få de utmärkta platser, ty mästaren har redan tagit sina två medaljer, och på ramen till hans tafla står med stora bokstäfver orden «hors concours».

Taflornas lof föres till mästarens hemland och tystar munnen på en och annan, som vågat göra vissa anmärkningar öfver målarens sätt att framställa nordens natur.

Ty det fins belackare, som våga hysa sin enskilda mening och påstå, att det ej är endast målarens teknik, som är fransk, utan äfven hans sätt att se naturen, hvilken han öfversätter på franska i stället för att helt enkelt måla den sådan den är.

Att hans taflor ha en ljusgrå ton bredd öfver det hela, det *kan* möjligen försvaras. I norden kan solen undantagsvis en sommardag gömma sig bakom hvita moln och svepa öfver landskapet denna egendomliga skira slöja, som dämpar alla toner. Men denna stämning se vi ej ofta, medan den deremot är typisk för Frankrikes natur liksom för söderns i allmänhet. Den gifver åt stämningarna en sällsynt finhet, en egendomlig karaktär, hvartill nordens skarpa solsken och halfskumma gråstämning ej alls eger något motsvarande. Det är mycket beqvämt för målarne att vecka efter vecka ha samma jämna och lugna belysning, men den samvetsgranne främlingen måste bekänna, hur svårt det är att gifva verkligt sanna bilder af de ytterligt känsliga tonerna.

Men fransmännen måla sin grå dager tusen gånger. Ibland kunna de måla den mästerligt, verkligen förtjusande, ibland åter medelmåttigt, men i alla fall verkar den i längden tröttande och nedstämmande, ty konsten trifs lika litet som lifvet utan sol. Och hemma i norden är som bekant en klar, varm sommardag utan solsken en sällsynthet — utom på den förfranskade konstnärens

dukar, — och derför fins det en och annan, som vågar påstå, att landskapet, den ram, som omgifver hans figurer, ej är nordiskt utan har en fransk dager gjuten öfver de gråa tallarne, det blekgröna gräset, det matta vattnet och den ljust violetta himlen.

Belackarne ha rätt, nordbon känner sig obehagligt öfverraskad, då han, kommen till Paris, står inför den tafla, han så mången gång sett i afbildningar hemma, och om hvilken han gjort sig så helt andra föreställningar. Han vet, att om han skulle göra en ytterst noggrann kopia af taflan och sända hem dem, så skulle den förklaras föga motsvara den berömda originalbilden.

Och denna är likväl utgången af en konstnär, som kunnat och ännu kan framställa utmärkta arbeten, förtjusande penntecknningar, eleganta småskizzer. Men man har skämt bort honom i så hög grad, att han nu obesväradt släpper ut de mest vårdslösade utkast, vid hvilkas åsyn främlingen genast blir öfvertygad om, att de måste vara utgångna ur en ansedd mästares hand, ty en uppåtsträfvande man, som vill *blifva* konstnär, skulle aldrig hvarken vilja eller våga måla så.

Tidig framgång är farlig, vida farligare än årslång motgång. Och många förslappas af framgången och af den konstnärsförgudning, som utmärker våra dagars Paris. För den ansedde konstnären der gäller det att visa, om hans omtalade snille bestod endast i en lycklig ingifvelse eller i skicklighet i handtverket — eller om på djupet af hans själ verkligen fans något af den gudagnista, som en beundrande verld länge sedan tilldelat honom.

Vi ha kommit något utom ämnet, ty bland de svenska konstnärer, som för tillfället vistas i Paris, har mig veterligt ingen varit utsatt för den frestelse, som en allt för tidig och för häftig medgång drar efter sig.

För dem, som uteslutande egnat sig åt landskapet, är faran äfven stor, och nog måste man medgifva, att till och med *Alfred Wahlberg* ibland gifvit sina svenska utsigter färger och toner, utmärkande för det land, der hans konst nått sin fulla utveckling. Men det har dock ej skett ofta, ty det måste medgifvas, att hans bäst lyckade taflor, — den ödsliga stora utsigten öfver Hallands Väderö, sommarkvällen vid Nääs och åtskilliga månskensbilder — äro så genomnordiska, som äfven den mest närsynte vill ha dem. Och om «Inloppet till Stockholm» visar, som man sagt, fransk belysning och Medelhafsvatten, så gömma i ersättning bilderna från Nizza och trädgårds- och strandscenerna från Rivieran så mycken och en så tjusande sanning i sitt rika färgspel, att vi ej böra förundra oss öfver, att de penslar, som frambragt dem, någon gång varit allt för gifmilda, då det gälde att skildra vår i färgen mera enkla nordiska natur.

Oskar Törnå har då förstått att i högre grad lämpa sig efter de motiv, han valt, men hans landskap ega ej i allmänhet

någon så utpräglad lokalfärg, att man kan säga, hvarifrån de äro. Hans ofta beundransvärdt väl utförda *studier* ega — åtminstone de, som förskrifva sig från hans korta glansperiod — en sällsynt friskhet och en beundransvärd teknisk fulländning, hvad detaljerna vidkommer. Stämningsmålare var han i vida mindre grad.

För öfrigt ha personliga förhållanden drifvit hans konst fram på en annan väg än den, han borde ha gått, och knappt hade den ovanligt rikt utrustade konstnären haft tillfälle att visa, hvad han dugde till, förrän penseln började att darra i hans hand och kraften började att aftaga. Men hans uppträdande gaf åt ett helt ungt slägte nya friska idéer, och de talrika studier, han efter sin hemkomst från Frankrike ställde ut, visade både för de studerande och för de hemmavarande konstnärerna, huru rättframt landskap kunde målas, och hvilken kraftfull verkan man kunde ernå utan att i ringaste mån ordna om naturen.

Då Törnå med ledning af sina studier målade taflor, blefvo dessa aldrig *så* lyckade, som när han satte sig ute i naturen och tänkte minst af allt på att förbättra den. På hans taflor komma tyska reminiscenser fram, och hans bilder från Sverige äro — hur förträffliga de än må vara, såsom t. ex. det på nationalmuseum befintliga präktiga vårstycket — aldrig så genomsvenska, att man känner sig fullt hemmastadd i hans leende vårgröna landskap.

Törnå har målat mycket och af ganska olika värde, men han liksom andra bör bedömas efter det bästa han gjort, efter sina franska studier och äfven efter de svenska vårbilderna från södra Östergötland. Der står han i att framställa friska små naturbitar främst bland Sveriges alla landskapsmålare, och om han ej stannat i sin utveckling just då denna slagit ut i blom, hade han kanske också fått sitt namn skrifvet in bland de allra främsta. Som hans öde emellertid gestaltat sig, fick han sin betydelse för Sveriges konst genom den här ofvan antydda uppryckning, han gaf hela det yngre slägtet.

Ofta hör man yttras om svenska landskap, att de ej äro fullt svenska. Visserligen erbjuder Sverige sådana motiv som dem, Törnå och andra måla — skogssnår, der man hvarken kommer ut eller in, en yppig och färgskiftande löfrikedom. Men det är likväl ej det för vårt land mest utmärkande, som han målar, och då man njuter i fulla drag af hans rika framställningskonst, så känner man sig ändå något främmande för flertalet af hans taflor, medan man deremot vid första anblicken af till exempel *Berndt Lindholms* dystra skogar eller steniga backar från Bohuslänska kusten genast känner sig hemmastadd, och detta trots det tunga, bruna i Lindholms färg, trots hans torra behandlingssätt och hans föga ljusa och föga soliga solsken. Men så är också Berndt Lindholm, fastän finne, den mest utpräglad nordiska af alla våra landskapsmålare.

Den till Paris utvandrade har naturligtvis svårt att lyckas måla fransk natur, vid hvilken han ej är van. Men vi ha sett, huru han med flit och öppna ögon kan komma derhän att rent af förträffligt skildra Frankrikes landsbygd. Ett stort landskap, som *Vilhelm von Gegerfelt* för några år sedan hembjöd åt nationalmuseet, var så äkta franskt som en tafla kunde vara. Det enklaste motiv på en stor duk, alls ingenting för den publik, som vill ha något «sött» att se på. En låg strand med lodräta klippor, skrofvet af en lemlästad båt liggande på sanden, det gråa hafvet, randadt af långa vågor, och öfver allt samman en sådan der mjuk molnig himmel, der det blåa lyser genom molnfloret och solen lurar bakom, — en sådan himmel, der man ej kan upptäcka några molnkonturer, utan der alla de färger, man anar under den ljusa ytan, äro hopblandade på det sätt, hvartill Gegerfelt eger receptet och som är utmärkande för hans himlar.

Ibland suddar han ihop sina taflor på ett så obesväradt sätt, att man har svårt att kunna se, hvad de äro ämnade att föreställa, men oftast äro de, ehuru dekorativa, likväl ganska omsorgsfullt anlagda. I utförandet af sina bilder är han mästare. För öfrigt tyckes det som skulle Gegerfelt mera lägga an på «chic» i sin målning, på att den skall göra effekt, än på den enkla naturframställningen och i detta fall tyckes han likna *Smith-Hald*, hvars ljusa strandpartier med den mest lätta, delikata färgbehandling alltid äro af så stor verkan på parisutställningarna.

* * *

Det är ganska eget, att flere af de svenska figurmålare, som slagit sig ned i Paris och utbildat sig der, lyckas allra bäst i *landskapet*. Hvad Hugo Salmson vidkommer, så har han visserligen ständigt förstått att underordna landskapet under figurerna, men denna egenskap utgör alls intet hinder för att han i återgifvandet af riktigt genomfransk natur visat sig vara en mästare af hög rang. Hvad August Hagborg beträffar, så är det mest landskapet som gjort hans framgång. Karl Larsson excellerar just i stämningsbilden, och hittills åtminstone ha de figurer, som lifvat upp hans gårds- eller trädgårdsinteriörer, varit endast och allenast staffagebilder. Georges Paulis små italienska bitar äro väl det bästa, han ännu gjort, Richard Bergh har utfört många små förträffliga skizzer från Frankrikes hafskust, och hans konst var redan, då han först kom dit, så gedigen, att han aldrig ett ögonblick fallit i den snara, som den franska belysningen sätter ut för främlingen och som orsakar alla dessa odrägligt saftlösa kritlandskap, hvaraf konstföreningarna hemma allt som oftast låta allmänheten se prof. Den från Sverige utvandrade ungdomen slår sig, som ofvan är antydt, helst på att måla landskap, ty det är billigare än att hålla sig med dyra mo-

deller, och det är mycket lättare att hjelpligt tota till ett franskt landskap, en bygata eller en bakgård än att gifva själ åt en köpt modell. Och byarna på franska landet äro verkligen äfven värda att målas, de erbjuda motiv i mängd och locka med många små täcka detaljer penslarna fram ur skrinen.

Det är föga underligt, att en konstnär sådan som *Salmson* nio somrar efter hvar andra återvändt till Piccardie för att måla dess byar och dess folktyper. Och dem målar han på ett sätt, som fullt ut består jämförelsen med hvilken som helst af hans franska samtida.

Salmson sträfvade i flere år och försökte sig i många riktningar, innan han på fullt allvar vände sig till den genre, der han skulle vinna sitt namn. Utgången ur Boklunds skola började han sin konstnärsbana med historiemålningar, sådana som hans framställning af Sten Sture den yngre, erbjudande Gustaf Trolle försoning eller «Gustaf Vasa hörande sin gemål säga: Kung Gustaf håller jag mycket kär, men Roos glömmer jag aldrig,» — ämnen som säkert lågo vida utom hans sfer, efter som han en gång sluppen ur skolan aldrig känt sig hågad att behandla ett motiv af samma slag.

I Paris var han elev af Charles Comte. Den skarpsynte skall möjligen i Salmsons små fina interiörer från rococotiden, kunna spåra något inflytande af den elegante skildraren af hofscener från Henrik III:s tid eller af Ludvig XI, då han på sin sjukbädd roar sig med att åse grisars dans. Salmsons taflor äro utförda med samma omsorg och med samma elegans, som utmärker Comte — och äfven med den förmåga af karaktäristik, som den franske historiemålaren visste att inlägga i sina figurer. Men Salmson står otvifvelaktigt ett trappsteg högre än sin lärare. Han valde en tid, som lämpade sig bättre än sextonhundratalet för hans läckra färgbehandling och hans sirligt fulländade teckning, nämligen stångpisktiden med de elegant smånätta interiörerna och de snitsigt tillskurna drägterna, som äfven gifva honom tillfälle att slösa med omvexlande och praktfulla tyger. Och med den fulländade teknik, som efter många års sträfvan stod honom till buds, kunde han också åstadkomma något i sitt slag förträffligt.

Vi minnas alla den lilla taflan «La séance», som i våras en kort tid var utställd i Stockholm. En liten ytterst fin interiör med de mest karaktäristiska figurer, ett litet barn sittande modell till en Amor, beskådad och beundrad af far och mor jämte ett par öfriga åskådare. Och vi glömma svårligen hans större med fulländadt mästerskap genomförda tafla «En repetition af Tartuffe vid franska hofvet,» en bland de mest karaktäristiska illustrationer till rococotiden, som vi någonsin lärt känna. Om det förtjusande sätt, på hvilket konstnären fört sin pensel, om hur han förstått att måla siden, guld och blommor, gobeliner och hela den utomor-

dentliga interiören, derom skall jag ej säga ett ord. Men figurerna äro alle samman högst karaktäristiska, och det hela andas rococo i en rent af häpnadsväckande grad.

Det är komediens förnämsta scen som just går af stapeln. Tartuffe, en lefnadsglad hofman, för tillfället iklädd den svarta prestdrägten, är med lif och själ inne i sin roll, hvilket man deremot knappast kan säga om Elmire, en yppig dam med en ros vid den höga barmen, bärande upp sin gula klädning med ena handen och med den andra enligt föreskrift stötande den närgångna älskaren ifrån sig — men detta gör hon så mildt och på ett så urskuldande sätt, som insåge hon sjelf, att hon bar sig dumt åt. Och under bordet tittar den gömde Orgon fram, skrattande åt sin hustru och åt hela den uppbyggliga scenen. Denna åskådas uppmärksamt af en liten prinsessa, som slappt halfligger i en länstol med blicken fäst på hvad som utspelas framför henne. Det är en ypperlig figur, det lilla barnet i den skimrande hvita sidenklädningen med det långa håret kammadt ned öfver pannan, armen hängande lätjefullt öfver fåtöljens gyllene armstöd, och dockan, som dess egarinna för länge sedan ledsnat vid, dinglande illa tilltygad i ett snöre. Bakom synas några skrattande pudrade damer i samtal med sina uppvaktande herrar. En rödklädd kardinal står med armarna i kors, rynkande ögonbrynen åt ironien i det stycke, som instuderas, regissören följer, helt och hållet inne i sin uppgift, replikerna i sin bok, och bakom den gula sidenskärm, som bildar den improviserade skådeplatsens fond, roa sig de för tillfället lediga aktörerna efter bästa förmåga, skämtande och bildande små pikanta grupper mellan kulisserna.

Det hela utspelas i en ståtlig, med den mest öfverdådiga prakt ornerad slottssal från barocken, med marmorkolonner, speglar, taflor och gobeliner, föreställande antika ämnen, Leda med svanen och andra olympiska scener i samma anda.

Att som målare beskrifva färgverkningen, den lysande och smakfulla koloriten, vore intressant nog men skulle här föra mig för långt. Hela taflan är ett mästerstycke, som knappast ger vika för något konstverk af svensk hand, — vare det i korthet sagdt min enskilda åsigt om «Repetitionen af Tartuffe».

Och likväl kan ingen neka, att det var ett framsteg hos Salmson, då han lemnade dylika ämnen och började måla bönder från Piccardie. Men det ena goda förskjuter ej det andra, och vid sidan af bilderna ur våra dagars lif kunna ju Salmsons färgfulla och förtjusande skildringar af 1700-talet förtjena sin plats.

Som folklifsskildrare hade han tidigt försökt sin lycka. Redan på den första «salong», der han uppträdde, visade han en stor duk, «Upptäckten» kallad, med ämne från Dalarne, en förträfligt anordnad scen af stor dramatisk verkan. I denna genre

målade han sedermera flera taflor, dalfolk på väg från kyrkan i den lugna sommardagen, «den lilla kullan», som sitter kokett med en dufva på sin hand, — och med franska modeller och fransk bakgrund «Besöket hos amman» och flere andra småbitar af stor finhet i behandlingen och alla sqvallrande om, att han, som målat dem, ännu sökte sig fram utan att ha funnit det område, der han kände sig fullt hemmastadd.

www.libtool.com.cn

Salmson har haft — och har ännu — svårare än de flesta att finna ämnen, tjenliga för sin pensel, och detta har troligen sin grund deri, att han fordrar mera än de flesta af det, han målar. Han plägade oupphörligt ändra sina utkast, så att de ibland, har man sagt, kommo att framställa något helt annat, än hvad från början var meningen. Skämtsamt yttrade en gång en af konstnärens vänner, att när han började måla en ung pojke, så blef denne alltid en gammal gubbe, innan han blef färdig.

Men huru länge Salmson rufvade öfver sina arbeten, och hur många år han sökte sig fram, så fick hans konst till slut den gedigna prägel, som nu utmärker den samma, och som sent omsider stält honom på den ansedda plats, han nu med rätta innehar.

1878 målade han den piccardiska bondqvinnan, som med sin korg på ryggen hvilar sig på landsvägskanten, en kraftfull studie i kroppsstorlek. Sedan «Hvitbetsränsarne», en duk, så frisk och så öfverväldigande sann, som såge man genom ett fönster ut i den fria naturen genom stadens qvalm och dam. Der var i den taflan ett ypperligt perspektiv och präktiga figurer, stående fullt fritt mot den gråa himlen, der var en sällsynt frihet från allt konventionellt, och ändå var det hela så genomarbetadt och så ytterst elegant.

I samma stil och af samma hållning som Hvitbetsrensarne är «Vallmoskörden,» en osökt och enkel framställning af några karlar och qvinnor ute på ett fält. Då denna tafla utställdes i Paris och genast fann sin köpare, då hade konstnären redan vunnit sitt namn och vunnit den belöning, som han länge förtjenat.

«Arresteringen» kallades som bekant den duk, som på 1879 års salong blef prisbelönad och inköpt af franska staten för Luxembourgmuseet, bland hvars nyare konstverk den intager en mycket framstående plats.

Den är ej fullt lik Salmsons andra taflor. I «Arresteringen» har målaren låtit det dystra ämnet — den unga qvinnan, som med sitt mördade barn inlindadt i förklädet, föres fången genom byn, medan grannarna skynda till från alla håll, nyfikna, undrande eller förskräckta — han har låtit detta ämne gifva taflan en mörk och tung prägel, konstnären har lemnat sina vanligen så klara och behagfulla färger och målat grått i grått, sökande sin verkan genom styrkan i uttrycket hos hvarje figur och genom den

stämning, som hvilar öfver det hela. Men oaktadt han tecknat i svart och låtit den färgen spela in litet hvarstädes mellan de andra toner, som han mycket sparsamt anbragt, så har han dock låtit oss i ersättning för färgprakten få ett öfverlägset behandlingssätt, en energisk teckning och den finaste uppfattning, — och åtskilliga af de franska målare, som ha taflor hängande i samma galleri, der «Arresteringen» har sin plats, kunna lära sig åtskilligt af Salmsons sätt att underordna färgen utan att förakta den.

«Arresteringen» var likväl ett atelierarbete, och ser man på det förträffliga konstverket med riktigt kritiska blickar, så kommer man kanske att undra, om figurer verkligen kunna stå så klart och skarpt modellerade ute i luften. Salmson har ännu en tafla på Luxembourg — belönad 1882 med salongens andra medalj och inköpt samma år — och den taflan är så genomrealistiskt utförd, att inför den alla invändningar, riktade mot det tekniska, måste förstummas. «Konfirmanderna» äro bestämdt målade ute i fria luften, och de äro målade med samma kraft och samma fina uppfattning, som alltid utmärkt Salmson.

Mot den taflan har man för öfrigt haft mycket att invända och säkert är, att ingen konstnär, som ej fullkomligt beherskade sina uttrycksmedel, skulle ha vågat komponera den så, som Salmson gjort.

Man kan säga, att den ej alls är komponerad. En rad flickor, alla hvitklädda, som går öfver kyrkogården, ett par bönder och en gosse, stående bredvid, en äldre qvinna anförande tåget, — det är allt. Nog kunde en konfirmation på landet ha erbjudit bättre motiv för konstnärlig framställning, men något mera osökt än detta kunde man svårligen tänka sig, en scen, som möter färdemannen hvar söndag om våren, blott han begifver sig ut på landet och går in på kyrkogården omkring byns gamla vördnadsvärda tempel.

Scenens bakgrund utgöres af byn och är så förträffligt utförd, att man vid åsynen deraf nästan tycker det är skada, att Salmson ej på allvar slagit sig på landskapsmålning. Emellertid ingår landskapet i betydande grad i hans genrebilder, och han behandlar det aldrig med det likgiltiga förbiseende, som utmärker till exempel Edelfeldts gudstjenst i finska skärgården.

Salmson är typen för den moderne konstnären, för den nämligen, hvars konst verkligen är gedigen och djup, för honom som ärligt och oförtröttadt arbetat sig framåt, långsamt kanske och utan att förvåna sina landsmän genom många hopp i utvecklingen, men säkert och orygglgt intagande den ena positionen efter den andra. Han hör nu till de med skäl högt ansedda konstnärerna i Paris.

Jämte Salmson nämnes ofta namnet *August Hagborg*, mest derför, att de båda blefvo prisbelönade och deras taflor blefvo inköpta af franska staten på en och samma gång. Men skillnaden

dem emellan är stor, och det är orätt att jämföra dem, orättvist mot den yngre konstnären, som måste förlora derpå.

Det är något nyktert i Hagborgs konst, der är friskhet och glädje öfver lifvet, det är existensmåleri, det är uppställda modeller. För vår tid behöfs det knappast annat, men hvad som brister i en taflas innehåll, måste då vara ersatt genom framställningssättet, genom den kärlek, hvarmed konstnären vetat att ställa fram sin modell och sant och känsligt återgifva det för honom karaktäristiska.

Hagborg utför sina figurer med den största samvetsgranhet, ibland så minutiöst, att det skadat hans taflor och gifvit dem något ängsligt i behandlingen. Han skulle ha mycket att lära af Salmsons friska penselföring, som aldrig förlorar sig i småsaker, trots det noggranna studiet, och som vet att underordna föremålen under det hufvudsakliga i taflan.

Hagborg har liksom Salmson målat damer och herrar i siden, målat eleganta grupper, samtalande efter middagen på en terrass eller åskådande, huru ett par italienska barn dansa till tamburinen på sandplanen nedanför slottstrappan. Han valde för sina figurer direktoriets måleriska drägt, han utförde flera småtaflor med dylika ämnen, men han lemnade dem snart för att måla sin friska kust från Nord-Frankrike, den trakt, som gifvit honom idéen till hans «Lågvatten i La Manche» och hvarifrån han sedan utfört så många smärre taflor, enkla både hvad ämnena och anordningen vidkommer, men friska och anslående, i synnerhet de från senaste år, då konstnärens modellering blifvit mjukare och hans färg mera stark och kraftig än förr.

* *
*

Det var för några år sedan ett friskt konstnärslif i den nordiska kolonien i Paris. Vintern 1876—77 räknade den bland sina medlemmar förutom de redan erkända mästarne — Wahlberg, Salmson, Gegerfelt och John Börjeson — en hel skara ungdom, af hvilka mer än en bar inom sig möjligheter, som sedan dess slagit ut i blom eller gått i qvaf eller stannat på en och samma punkt. Der fans — för att börja med honom, som först gick bort, lemnande ett aktadt namn i vårt lands konsthistoria, — Karl Skånberg, han som trifdes så godt i de holländska sjöstädernas rökiga hamnar och som lemnat så präktiga bilder derifrån, så färgstarka och ungdomskäcka, att det gör godt att se dem, han som sedan skulle öfvergå till att måla, ljust och gladt, med de friskaste penslar och den mest lifvande kolorit, små intagande italienska bitar, han som aldrig blef skattad högt nog, förr än han vändt hem igen för att dö.

Der fans då Hafström, som sedan vändt åter hem, dragen ifrån den konst, åt hvilken hans vackra anlag borde sparat honom, till embetsmannens och tafvelrestauratörens kall, — der fans Hjalmar Sandberg, äfven han sedan blifven embetsman, och Lindström, skildraren af de stämningsfulla höstqvällarne vid skogstjärnen eller af den nordiska sommarnatten, då dimman ligger öfver insjön, der fiskarens båt glider fram, och då de furuklädda stränderna skymta mörka och dystra med en klar kallblå himmel öfver.

Der funnos flere, som sedan stannat der ute, mer eller mindre uppgående i det folk, bland hvilket de lefva, och i den konst, som omgifver dem.

De flesta svenskar bodde då uppåt «buttes Montmartre.» Vid rue Gabrielle, en liten gata ofvan om boulevard Rochechouart, hade Hagborg slagit upp sina bopålar, och då han vunnit sin medalj och för kundernas och sin egen beqvämlighets skull ansett sig böra flytta ned för den branta backen, som ledde dit upp till «bytten», så gick ateliern i arf till landsmännen och blef ett slags medelpunkt för kolonien, hvilken gerna samlades i den lilla trädgården till glada frukostar i bersån och till små improviserade samqväm om qvällarna.

I denna atelier på «bytten» stod Skånberg modell för Ernst Josephson till det bekanta stora porträttet, som framställde den lille mannen i helfigur, elegant i ljusgrå kläder och med cigaretten i handen, — dit kom Hugo Birger en gång för att «kinesa» och der slog han ned sina bopålar för så lång tid, att han i ateliern hann måla sin bekanta stora duk, «Toiletten,» den förtjenstfulla och med ungdomlig raskhet gjorda interiören från en demimondedams boudoir. Och då våren kom, flyttade han staffli och duk ned utanför trädgårdsporten och målade gatan utanför, den präktiga lilla taflan, «rue Gabrielle», som sedan flera gånger, sedd från olika håll, varit föremål för hans pensel.

En dag, när Birger höll på att måla två damer sittande i den lilla löfsalen i trädgården, hördes helt oväntadt en ganska omild knackning i muren, som tjenade som bakgrund åt figurerna, och till målarens stora förargelse rasade ett stycke af muren ned och ett par arbetare, väpnade med jernspett, tittade in i fristaden. Dermed var det gamla konstnärslifvet på bytten slut, man bygde upp höga hus omkring det fridlysta området, och främmande ansigten sågo störande dit ned, der nordborna vant sig att herska enväldigt. Atelierns glanstid var förbi, Birger lemnade den åt dansken Tuxen, och de gamle kamraterna skingrades.

Hagborg hade från sitt första hemvist flyttat ned till boulevard Rochechouart, der han etablerat sig i en praktfull atelier, och dit konstvänner och köpare strömmade i massa. För honom hade framgången kommit med ett slag, och det gällde nu endast att taga vara på det vunna konstnärsnamnet.

Det var andra, som fingo sträfva länge utan att nå det rykte, som i pariserverlden ensamt kan föra beställningar med sig. Medaljen, sade en tidning, är onödig att ha — men det är nödvändigt att ha fått den en gång.

Karl Larsson gjorde väldiga ansatser. Han var ärelysten i högre grad än de andra och han ville slå ett afgörande slag. Han valde ovanliga ämnen, som just för det bizarra borde slå an — «Hexans dotter» och andra — och då de blefvo refyserade, försökte han sig på en stor duk med ämne från rococotiden, en tafla, som om den ej blef omtyckt, åtminstone borde *synas* bland de andra taflorna på salongen — men lika litet som de förra blef den någonsin synlig der.

Georges Pauli gick i Millets genre, målade fiskarflickor, sittande uppradade på stranden, väntande på de bortavarande om aftonen, eller andra små täcka motiv, blomsterförsäljerskan, som slumrat in bland rosorna o. d. Så for han till Italien och sände derifrån både små fint kända studier af olivlundar eller venetianska kanalbilder och den stora «Reqviem», englarna vid grafven, som är hans hittils mest betydande arbete.

Axel Borg gjorde studier i Jardin des plantes till sin stora tafla «Det jordiska paradiset», som färdig likväl ej i fullt mått motsvarade hans förhoppningar.

De svenske ungdomarne drogos litet hvar in i den riktning, som kännetecknar det nya franska måleriet och som kastar undan all auktoritetstro såsom en onödig barlast. Men de funno säkert också den ofantliga svårighet, som ligger i att söka sin väg på egen hand, att trefva sig fram, der ingen gått förut, och lita blott på egna ögon och egen smak. Och det ligger då bra nära till hands att låta ett virtuosmessigt utförande öfverskyla den lätt förklarliga oförmågan att kunna gifva ett fullt sant uttryck åt det, som ögat sett, och som ej fick återgifvas så, som andra gjort förut, utan skulle göras med nya medel. Deraf kom en förkonstling. Borgs paradis blef en dekorativ bild, som måste ses på ett aktningsvärdt afstånd för att göra sig gällande, men som skärskådad på nära håll var kritig och blodlös, figurerna klädda i trikåer i stället för nakna, Larssons vildt fantastiska inbillningsfoster hade ej mycket af natur i sig, Josephson gick utan tvifvel, äfven han, för långt i sitt kraftiga, dekorativa måleri, och Pauli var då ännu för omogen att kunna gifva verkligt individuellt lif åt sina modeller.

Birger var helt visst den, som då lyckades bäst. Hans utsigter från rue Gabrielle buro en genuin pariserprägel och voro särdeles vackert målade, med den lättaste himmel öfver terrasser och trädgårdar, der träden knoppades, allt hållet i en vacker, ljus och glad färgton, som verkade behagligt för ögat. Och hans «Toiletten» var, som vi alle minnas, ett förträffligt arbete, något miss-

tecknadt, men vackert i färgen och hopkommet käckt i breda drag, uppdrifvet i ljuset med en högst ovanlig kraft.

* * *

www.libtool.com.cn

Sedan dess ha några år gått. Af de gamle parisarne ha åtskilliga vändt hem, och i deras ställe har en helt ny uppsättning vandrat ut från fosterlandet, och namn, okända förut, ha trängt sig fram på listan af de prisbelönade. Först dök Hasselberg upp, aflösande Börjesson såsom den svenska skulpturens representant i Paris. Och så kom Richard Bergh, okänd för alla utom för den närmaste kamratkretsen, och fångade sin medalj första gången, han utställde en målning på salongen, — samma år, då Karl Larsson fått ögonen öppna tör den natur, han föraktat förut, för det lilla, det enkla, som han aldrig sett, då han jagade efter effekt, efter det ovanliga, det som skulle taga publiken med storm. Och liksom hos Salmson och Hagborg, så är det äfven hos Larsson landskapet, den natursanna stämningen öfver hans små täcka verklighetsbilder, som i förening med en högst elegant teckning förlänar dem deras största behag.

Att yttra något om koloniens öfriga nyare aqvisitioner torde ännu vara för tidigt. Men det är kraftfulla viljor, de som kommit till, först och främst Richard Bergh, hvars konst allt från hans första tid varit verkligt gedigen, hvars tålamod är outtröttligt och hvars kritiska blick för svagheterna i hans eget arbete är så skarp, att han har svårt att lemna sina taflor ifrån sig och erkänna, att de äro färdiga. Hans landskapsstudier från norra Frankrikes kust äro olika alla andras, han tror blott på sitt eget öga och målar envist så, som han ser, men just denna frihet från band och bojor och denna omedvetna säkerhet hindra honom från att falla i den snara, från hvilken flere hans landsmän ej ännu mägtat göra sig lösa. Der finnes i hans studier ej ett spår till denna vanliga kritton, som så gerna lägger sig öfver franska landskap, målade af främlingar, ej af dessa urvattnade färger och denna gredelina kolorit, som hos mången fått ersätta den bruna tonen från förgångna dagar. Och i hans kända porträtt af Nils Kreuger — inköpt af Christiansborgs museum i Köbenhavn — finnes ej ett spår af effektsökeri, ty både anordningen af det hela och utförandet af detaljerna är det mest enkla, ärliga, uppriktiga, man kan se, på samma gång som modellens karaktär är ypperligt träffad.

För öfrigt behöfva vi endast uppräkna bland den unga, lifskraftiga skaran af svenskar i Paris namnen Theodor Lundberg och Gusten Lindberg, de båda skulptörerna, vidare Oskar Björck, som för med sig hemifrån en ovanligt smakfull penselföring, men äfven farliga anlag för en konventionell färg, som måste dunsta bort i

pariserluften, Edvard Rosenberg, en käck landskapsmålare, och Nils Kreuger, djerf, dugtig och ärlig, äfven han, i sina hästtaflor. Der finnes nog många fler, som kommit med marskalkstafvar, dolda i sina renslar, och andra, som ej fört några marskalkstafvar med sig.

Det beror för öfrigt i sjelfva verket ganska litet på dessa yttre utmärkelser. Den som lyckats få stoppa en medalj i fickan, är i många fall ej större konstnär, än han, som sträfvar hela sitt lif utan att nå erkännande. Och medaljsystemet verkar tvifvelsutan mera till skada än till gagn för konsten.

Georg Nordensvan.

www.libtool.com.cn

Två berättelser af Svatopluk Czech.

Från czechiskan

af

Emil Peterson.

Förord.

Den czechiska literaturens korta blomstringsperiod hade plötsligt afbrutits genom slaget vid Hvita Berget (1620), der Böhmens sjelfständighet kämpade sin dödskamp. Under trettioåriga kriget förvandlades det af naturen så rikt välsignade landet till en ödemark och den tyska kolonisationen, som redan börjat under Karl IV, tilltog i en för den inhemska slaviska nationalitetens bestånd oroväckande grad; tyskt språk och tyska seder togo allt mer öfverhand i städerna och centralregeringen i Wien gjorde alt för att bortsopa ända till de sista spåren af en nation som dock haft att uppvisa lärde sådana som reformatorn *Hus* och pedagogen *Comenius* (Komensky), hjeltar sådana som *Zizka*, de båda *Prokoperna*, *Jirzi Podjebrad* och *Albrekt Waldstein*. I Europas ögon nedsjönk Böhmen, som en gång herskat från Adriatiska Hafvet till Östersjön, till ett af den Habsburgska dynastiens tyska arfland.

Oaktadt alla germanisationsförsök, oaktadt Josef II:s bekanta ordonnanser af 1774 och 1784, hvarigenom czechiska språket och literaturen alldeles förbjödos, höll dock landtbefolkningen troget fast vid sina fäders tungomål: berg och dalar genljödo fortfarande af den slaviska folkvisans melankoliska melodier i deras ursprungliga renhet. Men äfven en sådan fosterlandsvän som *Dobrowský* hade uppgifvit hoppet om sitt folks framtid. Först genom det innerliga förbundet mellan Österrike och Ryssland under de Napoleonska krigen, då ryska härar ofta en längre tid uppehöllo sig i Böhmen och Mähren, påmindes slaverna i det förra riket om frändskapen med slaverna i det senare. Den ingripande rol Ryssland under hela denna tid spelade bidrog i ej ringa grad att stärka äfven de öfriga befryndade folkens sjelfkänsla. Härtill kom nu den starka nationela rörelse som framkallades bland czecherna (1818) genom fyndet af några fornböhmiska

sånger, deri bland annat skildrades de segerrika striderna med Karl den Store. *Kollar* diktade (1824) sin *slavy dcera* (Ärans, också Slaviens dotter), deri han i formfulländade sonetter besjöng Slaverna vid Saale, Moldau och Donau; män sådana som historieskrifvaren *Palacký*, fornforskaren *Szafarsik*, språkforskaren *Jungman*, den oförliknelige skalden *Czelakovský* m. fl. trädde i spetsen för de fosterländska sträfvandena, härvid kraftigt understödde af den gamla feodaladeln och presterskapet. Desse män utvecklade en storartad verksamhet, som nådde sin höjdpunkt på fyrtiotalet, i det de dels genom utgifvande af äldre böhmiska literaturalster dels ock genom egna arbeten grundade en ny inhemsk literatur och spredo upplysning bland folket. Deras utsäde har redan spirat upp och bär nu rika frukter. Det «gyllene slaviska Prag,» srdce Czeskách (Böhmens hjerta), har med otrolig hastighet aftvättat det tyska sminket och återtagit sin ursprungliga nationela färg. Det nyupprättade czechiska universitetet gör det möjligt för landets söner att förvärfva sig bildning på sitt eget språk, ett herrligt tempel har uppförts åt den fosterländska sceniska konsten, öfver alla vetenskapens, konstens och literaturens områden sväfvar vårens friska lifgifvande ande.

Den mest betydande bland Böhmens nu lefvande skalder är enligt allas enstämmiga omdöme *Svatopluk Czech*. Född år 1845 i Ostredek i Böhmen studerade han efter fulländade skolstudier juridik i Prag, hvarunder han var huslärare hos den ädle patrioten och politikern *D:r Brauner*. Dennes utpräglade nationela sympatier utöfvade utan tvifvel ett ej ringa inflytande på den unge skaldens första fosterländska episka dikter. Sedan Czech en tid varit verksam som advokat, lemnade han den juridiska banan för att helt och hållet egna sig åt literaturen. 1876 företog han en resa till Sydryssland och Kaukasus. Frukten af denna resa blef dikten *Czerkes* (handlingen förlagd till det höga Kaukasus). Redan förut hade han utgifvit *Adamité* (med ämnet hemtadt ur Husiterkrigen); nu följde *Europa* (namnet på ett skepp som förde deporterade från Europa), *Václav z Michalovic* (ur Böhmens tragiska historia), *Žižka* m. fl. Genom dessa dikter blef han grundläggare af den moderna czechiska hjeltedikten. Hans idyll *Ve stinu lipu* (i lindens skugga) beredde honom rum bland samtidens störste lyriker. År 1882 bereste skalden de skandinaviska länderna, hvilkas literatur är honom nogsamt bekant.

En mångahanda ännu större betydelse för den allmänna europeiska literaturen än ofvannämnda dikter hafva Czechs *Povídky*, *Humoresky a Arabesky* (Berättelser, Humoresker och Arabesker), hvilka enligt alla kännares omdöme tillhöra literaturens dyrbaraste perlor. Väl ingenstädes framträder skaldens egendomliga konstnärskap i en så klar och skarp belysning som här. Liksom i den slaviska literaturen i allmänhet är grundtonen i flera bland dessa förtjusande poetiska skapelser pessimistisk. Men det är ej den pessimism som af hat till hela tillvaron sätter dynamiten som sin ultima ratio. Det är fastmer en rosenröd sorg öfver all den flärd, lögn och ytlighet, som likt teaterglittret visserligen kan blända hopen, men aldrig förmår bedraga en verkligt ädel natur: det är resignationens pessi-

mism. På det mest naturliga sätt förstår skalden bringa lifvets mest skärande motsatser i omedelbar beröring med hvarandra: den obetydliga men oförderfvade portvaktarefamiljen Foltýn med det förnäma, lefnadströtta och tråkiga husbondefolket; den fattige, utsvultne, febersjuke skrifvaren med det i falsk grannlåt prålande karnevalsvimlet. Konflikten kan ej uteblifva, men den utvecklar sig på ett naturligt sätt, än fredligt, såsom i Föreläsaren, än åter mera våldsamt, såsom i Signorina Gioventù, och efter genomläsningen utaf en bland dessa skizzer tycker man, huru öfverraskad man än blir öfver utgången, att det ej kunnat vara annorlunda. Teckningarne äro realiskt hållna, det är idel figurer med kött och blod, som framställas skrattande och grinande, suckande och gråtande, handlande, lidande och stundom döende, men det är derför ej den realism, som hemtar sina typer på bordellen eller i gatsmutsen; särskildt förstår skalden att med en fyllig enkelhet, som ovilkorligen måste väcka vår sympati, skildra naturens och naturbarnets företräden framför förkonstling och öfverbildning. Czech är jemväl stämningsskald. Med mästarehand tecknar han den yttre omgifningens intryck på menniskosinnet: pessimism och optimism vexla i tusen skiftande former likt bilderna i ett kaleidoskop. Egendomligast äro dock de s. k. arabeskerna, en underbart konstnärlig sammanväfning af orientalisk fantasi och nyeuropeisk realism, humor och förtviflan. Och detta allt inom den trånga ramen af några få sidor. I vissa afseenden hafva Czechs prosadikter en omisskännelig likhet med August Blanches *Bilder ur verkligheten*, hvilka de dock vida öfverträffa i konstnärlig anläggning, objektivt framställningssätt och poetisk lyftning. Endast norrmannen Kjelland i sina bättre skapelser är i detta hänseende jemförlig med honom.

Detta må vara nog om Svatopluk Czechs skaldskap, hvilket dock ingalunda härmed är uttömdt, dertill är det för universelt. Läsaren må sjelf döma af de tvenne prosadikter jag tillåter mig meddela ur den större samling jag för närvarande håller på med att göra tillgänglig för den svenska allmänheten.

Öfversättaren.

www.libtool.com.cn

I.

Föreläsaren.

Två gånger hade jag stannat framför ett högt gråmåladt hus vid R... ska gatan och mycket uppmärksamt jemfört det väldiga förgylda husnumret på väggen med den fintryckta siffran på en papperslapp, som jag tagit upp ur portmonnäen; två gånger hade jag stoppat papperslappen tillbaka i den tomma börsen och lemnat det grå huset. Men när jag för tredje gången vändt om vid gathörnet och konstaterat husnumrets identitet med min anteckning, uppstego mina många genomhungrade och genomfrusna aftnar, likt långa grå spöken, i så förfärande gestalt ur börsens tomma fack, att jag med förtviflad beslutsamhet gick in i porten.

«En trappa upp, andra dörren till venster»; jag steg på och ringde. En åldrig matrona, som öppnade, visade en så frånstötande och surmulen uppsyn, hennes mössa vaggade så häftigt hit och dit, att jag började ångra min fega flykt för spökena i portmonnäen. Dock, tröstande mig med tanken att jag ännu ej upprifvit bron bakom mig, fattade jag mod att tilltala henne: «Jag har läst i tidningarna — jag tror ej att jag misstagit mig på adressen.»

I stället för att svara stirrade gumman på mig med sina ovänliga gråa ögon. Jag upprepade min fråga i något förändrad form. «Herrn är ej hemma», svarade hon vresigt. Jag var nästan tacksam derför. Jag vände mig mot utgången.

Men gumman kallade mig tillbaka. «Vänta, herre», sade hon, i det hon sökte gifva sin min ett vänligare uttryck och såg på pappersremsan — ett afklipp ur en tidning — i min hand, «jag förstod er icke strax. Kanhända kommer ni med anledning af annonsen?» «Ja», svarade jag kärft, i det jag till hälften vände mig om.

«Stig då in, jag skall föra er till herrn.»

Det var just ej med allt för stort nöje som jag följde den lomhörda matronan in i ett stort, klart upplyst rum, hvars inredning vittnade om välstånd och en utbildad poetisk smak. I en mjukstoppad länstol med höga konstnärligt skulpterade karmar satt en gammal mager man i en blommig nattrock, med en ovanligt

liten sammetskalott på hufvudet. Lampans fulla sken föll på hans anlete. När vi nalkades, lyfte han på hufvudet och vände det angenäma bleka ansigtet mot oss. Men hans ögonlock lyftes ej — han var tydligen blind. Det renrakade ansigtet, den höga pannan med de krusiga hvita lockarne, den svarta kalotten på hufvudet passade förträffligt till den nästan furstliga företeelsen. Lutande örat uppmärksamt åt det håll hvarifrån vi kommo, ropade han i en genomträngande diskant, som illa likade sig till hans välvilliga utseende: «Är det den döfva — eller den icke döfva? De skämmas båda två. Den döfva vattnar väl hyacinterna eller hvad? Matar foglarne, ställer till rök och slår i sönder liksom i går qväll, är förargad deröfver, he?» Dervid spelade ett skälmskt jovialiskt leende kring hans tunna läppar.

Min följeslagerska brummade en opassande anmärkning om rök och sitt tunga kors och förestälde mig derpå för sin blinde husbonde med orden: «Här är en herre med anledning af annonsen.»

Den blinde sprang med ungdomlig spänstighet upp ur stolen, ordnade nattrocken och kalotten, räckte fram handen och sade med en för blinda egendomlig, dallrande men vänlig röst: «Ah, välkommen, min herre. Var god och sitt ner. Här, här, förmodar jag, står en stol. Kom närmare. Så! Sitter ni nu, min herre? Nå väl, af tidningarne känner ni alla vilkoren — kanhända afskräckes ni ej af den omständigheten att ni skall läsa högt för en stackars blind. Det är en sorglig lott, min herre, tro mig — en sorglig lott! Hvartill tjenar all rikedom, när menniskan är beröfvad sin dyrbaraste klenod, den glänsande diamant i hvilken Guds sköna verld bryter sig i regnbågens färger! När nattens töcken bortskymmer utsigten till allt hvad minnet kläder i den kostligaste drägt, när den blomstersmyckade ängen endast doftar för dig, den gröna lunden endast susar och den stjernbelysta natten blott lutar ditt hufvud till hvilolägret — då herskar till och med i hjernan evigt mörker och allt är enahanda!» Han utsträckte dervid fingerspetsarne mot mig.

Ehuru jag aldrig utan medkänsla ser andras olyckor, är jag dock ingalunda vän af dylika utgjutelser, med hvilka man ej mildrar sitt öde. Otåligt motsåg jag slutet till denna introduktion, på hvilken jag med den bästa vilja i verlden ej hade något tröstande att genmäla.

«Hvad är jag, min herre?» fortsatte den blinde. «Ett barn, ett hjelplöst barn — en börda för min omgifning! Dock — är hon här än? Under samtalet med er har jag förlorat känslan af hennes toffel. Är hon icke här? Godt! Den döfva Xantippan — ja, en Xantippa, men mycket nyttig för mig. Hvad skulle jag taga mig till utan henne? Hvad skulle jag . . .»

Näsduken föll ur hans hand. Ej utan afsigt,syntes mig. De blinda pläga mycket gerna begagna tillfället att mottaga en

tjenst. Jag räckte honom den och blef mycket glad, när han åter slog in på den förra nyckfulla tonen.

«Tack, min herre. Ni ser nu sjelf: ett barn, ett hjelplöst barn. Men nog härom. Vi vilja företaga ett litet prof. På bordet ligga några böcker, välj hvilken ni vill och läs några sidor för mig».

Jag tog en af de vackert inbundna böckerna och började läsningen. Att bekänna sanningen, lutade vid utsigten till många dylika timmar, som skulle fyllas med en själamördande föreläsning af Gud vet hvilken literär smörja och med åhörande af den pratsamme blindes klagolåt och skämt, vågskålen åt de aftnar jag under hunger och köld tillbragte i den fyrkantiga Diogeneslåda der jag, mot en passande hyresafgift, djerfdes trotsa denna snöda verldens elände. Derför läste jag vårdslöst nog.

Kapitlet hade till öfverskrift: «Fruktmånglerskans dröm.» Skildringen började ganska försigtigt. En trind gumma satt bakom sina förråd af allehanda frukt under en väldig grå skärm. Med en Walter Scotts omständlighet beskref författaren de flätade korgarne med deras saftiga päron, skrumpna dadlar och pomeranser, som ledde tanken till *la bella Italia*. Nu kom han till sin hjeltinnas tvåfärgade skor, hennes brokiga kofta, fransarne på hennes förkläde, de kraftiga dragen i hennes runda ansigte och vidare till den jättelika gråa skärmen öfver henne med en röd urblekt rand rundtomkring. Slutligen målade han träffande huru regndroppar i dödande enformighet fylde luften rundtomkring, föllo på gatan och plaskade på skärmen, så att man ej i minsta mån kunde undra öfver att gummans tunga ögonlock allt oftare blundade, tills de fullkomligt slöto sig . . . .

Jag läste allt detta med en så fullt motsvarande enformig ton, att jag nästan inlullade både mig sjelf och min blinde åhörare i käringens sömn.

Slutligen rycktes jag ur min enformiga sysselsättning genom dörrens öppnande. Jag kastade en blick åt den sida hvarifrån ljudet kom, och — o Gud! hvem beskrifver min sälla öfverraskning! In i rummet steg en så hänförande skön flicka, att jag aldrig förr sett hennes like. I lätta vågor omslöt en smakfull hvardagsklädning hennes fylliga elastiska former; hennes lilla hufvud liksom svigtade under tyngden af sitt rika guldgula hår. De smala, fint penslade ögonbrynen, de strålande blå ögonen, som sände mig en till hälften skygg, till hälften nyfiken blick, den lilla ljufva munnen, det täcka aristokratiska ansigtet med sitt drömmande uttryck, sin älskliga vexling mellan ljus och skugga, den snöhvita — med ett ord, det utseende som jag alltid, jag vet ej hvarför, tänkt mig hos de sköna franska prinsessorna under tiden före revolutionen! Öfver hela hennes väsen utbredde sig en doft af obeskriflig poesi, ända från den hvita rosenknoppen i håret till spetsen af hennes

rosenröda liliputanska sko! Med denna fina sko stötte hon så energiskt till vågskålen, att Diogenestunnan med hela sitt filosofiska innehåll sprang i höjden. Jag beslöt att antaga platsen som föreläsare.

Gubben hade emellertid spetsat öronen och ropade muntert: «Ah, det är du, din yrhätta? Hon lyssnar, må ni tro, vid dörren, tills pappa slumrar in — vid lektyren; allt går sönder, blott hon rör vid det! Hvad har det blifvit af pagoden på byrån? Hvem har slagit sönder den? Hushållerskan, naturligtvis hushållerskan. Men hvem har stält den sönderslagna pjesen på kaminen, att pappa ej skulle finna den? Hushållerskan, naturligtvis hushållerskan. Hit, synderska, kom hit! Sätt dig på mitt knä! Du tror att jag ej ser — men ser du! här i fingrarne äro mina ögon. — — — Men det var sant, herrn der — — detta, min herre, är min dotter Anastasia — min salig hustru har betungat mitt samvete med detta namn! Det är mitt andra plågoris och det är ett skarpt ett, må ni tro. Var nu god och fortsätt, men tag er väl i akt, ty ni har fått en sträng kritiker.»

Min röst hade undergått en märkvärdig förändring. Den hade plötsligen vaknat ur sin dåsiga enformighet och höjt sig till en sådan uttrycksfullhet och ett sådant svung, att gummans dröm genom mitt föredrag fick en så liflig färg, att hon helt säkert, om hon hört det, skulle hafva gifvit hela dagens förtjenst på sina päron, dadlar och pomeranser derför, och vid ett ställe der författaren i drömmen inflätade ett älskligt ungdomsminne, måste jag sjelf beundra den innerlighet och lidelsefullhet jag inlade i min ton.

«Evigt samma visa!» afbröt den blinde min läsning. Detta här är för dödande tråkigt. Ingen enda af dessa herrar skriftställare förmår skrifva två sidor, utan att åtminstone tre gånger slå an denna sträng. Liksom det i verlden ej finnes något annat än kärlek, och dock fins der så litet, så litet just af den. Och dervid öfverallt dessa utslitna beskrifningar, som lånats från hjeltinna till hjeltinna liksom maskeraddrägter; elastiska former, fina ögonbryn, glänsande blå ögon, blek hy, drömmande uppsyn — så att man kan bli rent af förtviflad! Intet annat än kärlek! Om icke den svarta eviga natten blefve för lång för mig, så vet Gud att jag icke skulle vilja höra ens en rad om den der eviga kärleken. Naturligtvis skall ni, min herre, finna mitt omdöme väl hårdt — vid era år — men huru gammal är ni?»

«Tjugofyra år», svarade jag med eftertryck.

Den blinde rynkade ögonbrynen och bet sig i läppen. Efter en stund sade han, i det han med Stázas hjelp reste sig ur länstolen: «För i dag må det vara nog! Ert föredrag är mycket angenämt och är ni nöjd med mig, antager jag er till föreläsare. I afton gör ni oss kanhända den äran att supera hos oss?»

Sålunda blef jag en betald föreläsare. Dagen derpå erbjöds mig en informatorsplats, för hvars erhållande jag ännu i går skulle blifvit så glad, att jag i pur förtjusning slagit åtskilliga kullerbyttor, om der i mitt rum varit plats för en dylik idrott. Men i dag tillbakavisade jag anbudet med förakt, vid tanken på aftonen då den fagra Stáza som en strålande stjerna uppgick öfver min enformigalefnads horisont.

När jag på eftermiddagen kom till den blinde, lät han mig liksom dagen förut taga plats till venster om den fyrkantiga länstolen; midt emot mig satt Stáza, midt emot gubben hans döfva Xantippa. Framför mig låg en redan uppslagen bok. Det var en sjöroman, hvars alla stormar och grund af gammalt voro mig bekanta; men i dag visade den sig under inverkan af glansen från Stázas sköna ögon i ett alldeles nytt ljus, med många dolda behag, om hvilka jag, när jag första gången läste den, ej haft den minsta aning. Med vällust lät jag gunga mig på enthusiasmens stormande våg och sjunka ned i känslans mörka djup, ty under den halsbrytande seglatsen ledde mig, likt Dioskurerna, Stázas herrliga ögon, som oaflåtligen hängde fast vid mina läppar, och när jag någon gång råkade sända henne en blick, slog hon ned ögonen och en lätt rodnad flög som en skugga öfver hennes anlete.

Gubben uppmanade mig ofta att pausera; men dessa pauser förbittrade han för mig med sin outtröttliga pratsamhet. Så kunde det ej förblifva. Ofta bytte jag plats och sökte tillfällen att stiga upp från bordet för att hviska några ord till min älskliga åhörarinna ... För i dag måste jag dock inskränka mig till blotta topografiska studier.

Men efter några aftnar öfvertygade jag mig att min placering och öfverhufvud hela anordningen af läscirkeln ingalunda var tillfällig, utan vidtagen efter ett bestämdt system, efter en fast, djupt genomtänkt plan. Jag måste öppet bekänna att denna iakttagelse fylde mig med ett obehag som blef allt större, ju tydligare jag märkte med hvilken konseqvens och strategisk skicklighet gubben fullföljde sin plan. En uppslagen bok anvisade mig alltid en plats hvarifrån Stázas förtjusande ansigte syntes delvis förmörkadt af den jättelika lampans breda skärm; till höger spetsade pappa uppmärksamt örat, till venster följde den barska hushållerskan med misstänksamma blickar hvarje min rörelse. Så fort jag trädde in, tog gubben mig i hand och öfveröste mig formligen med artiga fraser, men på slaget tio steg han upp från bordet, tackade mig för dagens nöje och ledsagade mig med kalotten i hand ända till dörren. Under sådana förhållanden var det rent af omöjligt för mig att närma mig Stáza.

Och härunder förekom mig hennes ansigte, oaktadt den otillräckliga belysningen, allt älskligare; hennes bild föresväfvade mig dag och natt. Med ett ord, jag blef lidelsefullt, vansinnigt kär i

henne, såsom man i min dåvarande ålder plägar blifva. Jag steg en dag upp på en skyhög klippa, ryckte i mitt raseri upp några unga tallar och störtade dem i floden. Under det fria himlahvalfvet biktade jag derpå min kärlek och — satte bikten i elegiska vers, som jag sedan skickade in till redaktionen af en veckotidning. Man inser lätt huru jag pinades af min glödande kärlek, då jag var så nära det älskade föremålet, utan att få tillfälle att tala till henne med andra än främmande ord, lånade ur de romaner jag läste högt. Men också inlade jag hela min själ i dessa ord; hjeltarne i dessa romaner hade icke kunnat finna någon vältaligare tolk af sina kärlekssuckar. Och, hvilken outsäglig salighet! — ofta tyckte jag mig i hennes öga öfverraska en drömmande tånfull blick, som röjde hemligt förstånd och som ej så hastigt gled ur de långa ögonfransarne, att jag ej kunde hinna uppfånga dess ljufva smäktande uttryck. Men o ve! på sällheten följde snart tviflet.

Detta oaktadt gaf jag icke alldeles tappt i min kamp med det ärevördiga paret. Dag efter dag uttänkte jag nya planer till angrepp, men alla tillintetgjordes genom den blinde strategens skarpsinne och misstänksamhet. I förbund med den döfva hushållerskan var hans magt oöfvervinnerlig. Förgäfves bemödade jag mig att genom ett sömnigt föredrag af några alnslånga skildringar invagga honom i en efterlängtad slummer: hade jag blott fått honom i sömn, kunde jag, utan fruktan för hans döfva bundsförvandt, talat några ord med Stáza. Hvad jag skulle sagt henne vet jag ej; något som lät såsom «fröken!» ljöd i mitt öra. Förgäfves hoppades jag att sömnens gud någon gång skulle tillsluta hushållerskans misstänksamma ögon; jag hade då, utan fruktan för hennes blinde bundsförvandt, kunnat göra mycket, ganska mycket — men hvad? det vet jag ej, något såsom handens läggande på hjertat föresväfvade mig ....

En gång föll det mig in att jag skulle kunna insmuggla en liten rosenröd biljett med guldkant i en bok. Säkerligen var Stáza den enda som sysslade med biblioteket. Men liksom hade han läst min tanke, tog den blinde herrn den qvällen boken ur hvilken jag hade föreläst och vände blad efter blad, ja slutligen höll han den likt en utslagen solfjäder mot golfvet. Jag märkte att äfven denna bro till den älskade varelsen var upprifven för mig.

Den andra månaden närmade sig sitt slut, utan att jag kommit Stáza ett tuppfjät närmare. En gång fann jag en ny roman ligga uppslagen. När jag läst upp titeln, utbrast Stáza: «Ack, den har jag redan läst!»

«Utan tvifvel har du redan läst alla mina böcker,» svarade fadern, «Är romanen god, kan du väl höra den en gång till.»

«Ja, men jag har läst den två gånger.»

«Så kan du höra den för tredje gången.»

Detta korta samtal födde en genial tanke hos mig. Läsaren skall möjligen finna den äfventyrlig — men han bör taga mina tjugofyra år i betraktande och betänka att det var min första kärlek. I romanen som jag börjat föreläsa på qvällen uppträdde en markis, som roade sig med att berätta tröttande långtrådiga historier. Honom valde jag till tolk af min kärlek. Sent på natten skref jag en liten episod, i hvilken jag inflätade berättelsen om min pinsamma belägenhet, den lidelsefulla bekännelsen af min kärlek och allt som låg mig om hjertat. Följande qväll ämnade jag smyga en fin men tydlig afskrift in mellan bladen i romanen. Stáza, som läst romanen två gånger, måste genast märka att här fans något som flutit ur min hjerna: med sitt naturliga skarpsinne skulle hon förstå allt. Gubben åter skulle ej hafva den ringaste aning om att jag ur boken som låg uppslagen framför mig föredrog min egen sak.

Följande dags afton lade jag boken så, att den ej kunde ses på den sidan der den döfva hushållerskan satt och efterhärmande den gamle markisen, började jag med darrande röst föreläsa en kärlekshistoria, som det väl knappt kunde falla någon in att tilltro den gamle fjäriln. Utrustad med snöns bländande hvithet, vårnattens ljufhet, oskuldens alla behag, prålande i guld och siden, framställdes en viss donna Inez, i hvilken Anastasia måste spegla sig sjelf; i guldbroderade skor infördes en mörk krokig skuggbild, Inez' förmyndare, don Ramiro. Denne don Ramiro hade gjort till sitt mål i lifvet att med alla upptänkliga medel vinna sin sköna pupills kärlek, hvilken dock ståndaktigt tillbakavisade hans mägtiga ringprydda hand; med en svartsjuka och ett misstroende som jag med de bjertaste färger sökte framställa i all deras nedrighet, öfvervakade han hvarje hennes steg. Han höll henne fången i ett högt otillgängligt slott i Pyreneerna, der han hade till biträde några elaka varelser, — deribland en förskräckligt ful käring — som spionerade på hennes minsta rörelser och hindrade henne från all beröring med den yttre verlden.

Redan i början af min spanska berättelse märkte jag hurusom Stáza förvånad fäste sina blickar på mig. Hon öppnade läpparne, liksom för att göra en anmärkning, men slöt dem genast åter och betraktade mig forskande. När jag vidare införde på scenen en ung ädling i trakten, hvilken upplågat af en lidelsefull kärlek till Inez, som han råkat se någonstädes, när jag med rörd stämma skildrade djupet af hans känslor, målade hans qval, då han stod hela timmar och stirrade upp öfver slottsmuren till hennes fönster, i hvilket hon någongång uppenbarade sig som en stjerna den han, i följd af sin fattigdom och förmyndarens kabaler, kanhända aldrig skulle uppnå, när jag vidare vid det mest rörande stället sände en flammande blick öfver boken, då öfverraskade jag ett uttryck af salig hänryckning i

hennes fuktiga öga och en flygtig rodnad i hennes älskliga anlete. Hon förstod mig, derom var jag öfvertygad. Jag gjorde en liten paus och läste derpå med energiskt uttryck om huru den unge adelsmannen, när han ej på annat sätt kunde meddela sig med den älskade tärnan, fäste en biljett vid en pil och slungade denna med stark hand upp till hennes fönster, der den fastnade i träkarmen. Inez läste den äfventyrliga försändelsen, som hade följande lydelse: «Ljufva väsen! Älskar du mig, så visa dig i morgon vid denna tid i fönstret med en röd blomma i håret. Får jag ej se en sådan i ditt hår, får du aldrig mer se den bedröfvade yngling som så ofta blickat upp till dig liksom till en stjerna. Men blomman skall vara mig ett vårdtecken som sätter mig i stånd att utstå alla helvetets qval.» När jag med starkt eftertryck uppläst detta ställe, slog klockan tio. Den blinde reste sig från bordet. —

Hvem skildrar min hänryckning, när jag följande afton, sedan jag tillbragt natten och dagen i feberaktig oro, vid mitt inträde i rummet varseblef en skön röd nejlika i Stázas hår. Hela denna massa af förskräckliga romaner som jag nödgats föreläsa, mina långa tantalusqval hade rikligen ersatts af den friska röda blomman, som så bjert afstack mot de glänsande gyllene lockarne. Ögonen voro blygt nedslagna, kinderna skarlakansröda. Segerdrucken betraktade jag gubben. Hurra, vi hafva dock öfverlistat dig, blinde Cerberus!

Just som jag skulle fortsätta med min spanska berättelse och ställa till ett helt säkert mycket fiffigt uttänkt möte mellan de älskande, sträckte den blinde ut handen mot sin dotter och sade: «Kom hit Stázinka, kom! Sätt dig här på mitt knä, min skatt!» Hon satte sig på knäet, såsom jag sett henne göra första aftonen. Fadern lade handen på hennes hufvud och strök hennes sammetslena hår. Plötsligen kröktes fingrarne, handen pressades samman — den röda nejlikan var fångad. «Aj, aj, en blomma i håret,» sade gubben med ett belåtet leende kring munnen. «Godt, godt! Vet du då, Stázinka, att jag i detta ögonblick ser? En nejlika — eller hur? Jag kan märka det på känseln — naturligtvis! Men är den röd, min dotter lilla? — röd... Den kunde vara gul, hvit, spräcklig och Gud vet hvad! Men den här är röd, det ser jag alldeles tydligt. Åh, pappa är ej alltid blind!» Stáza bleknade och rodnade ömsom.

Gubben vände ansigtet mot mig; det förekom mig som om han verkligen såge och skarpt betraktade mig. Han plockade blad på blad ur blomkronan och kastade dem leende på golfvet. «Apropos den spanska berättelsen», pratade han, «så minnes jag att jag redan läst den en gång förr. Don Ramiro var en skälm, eller hur? I den fagra Inez' kammare hängde ett porträtt af hennes farmoder, en gråhårig skrynklig gumma, ungefär sådan som min döfva Xantippa. Der bakom var ett gömställe i väggen och derifrån

observerade den svartsjuke förmyndaren genom porträttets ögon, som kunde tagas bort, sin lilla myndling. Genom gummans ögon varseblef han snart pilen och det dervid fästa brefvet; han gaf akt på hvar Inez gömde det och, när han tagit reda på dess innehåll, förbjöd han den dumme pojken att någonsin söka närma sig den fagra mön. Har jag ej ett godt minne, eller hur?»

Jag svarade ej. Jag var alldeles tillintetgjord. Jag glömmer aldrig det uttryck af skadeglädje hvarmed den döfva hushållerskan fäste sina segerdruckna blickar på mig. «Tag nu fram — du vet hvad!» sade den blinde till henne. Hon tog fram ur skåpet en stor flaska, som var öfverdragen med spindelväf, och ställde den jemte fyra glas på bordet.

«Det bästa ur min källare!» ropade gubben muntert. «Klinga med oss, min herre! Nå, klinga bara och krusa ej! Stázinka, fatta ditt glas och drick herrns skål — kanhända ser du honom i dag för sista gången! Och ni, min herre, drick min dotters skål; Gud vet att hon förtjenar det. Hon har mig kär och underkastar sig lydigt sin olycklige blinde faders vilja, äfven om hennes hjerta skulle brista dervid. Ser ni, min herre, Guds vida verld är för mig en mörk natt, den har ej mer något att bjuda mig; blott en enda klenod har jag qvar — henne. Henne låter jag ingen taga ifrån mig, jag stöter henne icke så handlöst ut i denna dystra verlds ovisshet, jag älskar henne gränslöst och vill derför sjelf skapa hennes öde!»

Detta var ett underligt sätt att klinga. I flickans ögon glänste tårar; en af dem, större och mera skimrande än de andra, tillrade ned i det perlande vinet. Jag tyckte att vinet blef sträft och bittert som galla.

«Ja, min herre! Detta är en afskedsfest!» fortsatte den blinde, i det han räckte mig mitt månadshonorar, inslaget i ett kuvert. «Jag tackar er hjertligt för den möda ni offrat på att förströ oss. Men från och med i dag äro våra sammankomster slut. Jag är trött på dessa ruttna romaner och noveller, af skäl som jag redan angifvit — de hafva ej att bjuda på annat än kärlekspjoller, bara kärlek, intet annat än kärlek!»

Vid dessa ord plockade han det sista röda bladet af nejlikan och kastade det på golfvet.

Med det lilla röda bladet föll också min första dåraktiga kärlek. Jag tänker ofta på den — hvem förtänker mig det?

www.libtool.com.cn

2.

Signorina Gioventù.

(Arabesk.)

«Stig in!» brummade principalen, utan att taga ögonen från de krokiga färglagda linierna på en karta, der han studerade ett intressant mål om intrång i eganderätten.

En ung man med ett förskräckligt blekt och aftärdt utseende steg in. De infallna ögonen lyste med en sjuklig glans. Den magra handen höll han krampaktigt om sitt färglösa pipskägg, liksom ville han dermed bevisa att han var man.

Principalen satte med den spetsiga blyertspennan ett dugtigt märke på kartan och kastade öfver de väldiga glasögonen en forskande blick på den nykomne. När han varseblef den aftärda gestalten, sköt han glasögonen upp på pannan, lyfte majestätiskt på hufvudet, strök med en misstänksam åtbörd upp håret och sade med en allvarlig straffande blick: «Förskott eller hur? I dag hafva vi den tionde, tror jag — ja visst — i morgon förekommer makarne Szarochovýs vädjade mål — till yttermera visso bör det i diariet strykas under två gånger med rödt bläck; tidigt på morgonen sker utmätning af Johan Lasztjovkas lösören — en punkt förslår — allt skall inventeras och förseglas: sängkläder, taflor, madrasser, böcker, nattrock: allt skall mönstras och ordnas. Förskott! Quo, quo ruis?*) Det är ej länge sedan vi togo ut tio och strax derpå femton gyllen. Herrlig hushållning!»

Principalen skref dessa tal i luften med blyertspennan och strök under summan så eftertryckligt, att den tillintetgjorde skrifvaren ovilkorligen ryggade tillbaka.

Principalen fortsatte: «Tjugofem gyllen är en vacker summa för en ung ogift man. Visserligen får han då rätta munnen efter matsäcken. Sutor ne ultra crepidam **)! Men Gud vet hvad unge herrn gör af sina inkomster. Äfven vi voro en gång unga, äfven vi voro ej fria från små snedsprång, men vi förstodo att räkna, herre, och tänka på slutet. Derför ha vi också blifvit något. Men ni? Misstager jag mig ej, är ni jemt tjugoåtta år. Hur långt har ni kommit i verlden under denna långa tid? Hvilken framtid har ni beredt er? Ni har ännu ej slutat era studier

*) Hvart, hvart rusar du åstad?
**) Skomakare, blif vid din läst!

och dock hade ni bort vara doktor, ja, jag säger doktor. Och hvad är ni?! Ni kan ej skrifva ett latinskt «d» ordentligt! Huru ofta har jag ej sagt er att era otäcka kråkfötter och snirklar alldeles ej lika sig med den värdighet som bör utmärka en juridisk inlaga? Men det är precist detsamma som att slå vatten på en gås! I går fann jag i vädjade målet mellan Rohacz och Lopata åter sådana snirklade «d» — jag häpnade, häpnade säger jag — sådana «d» i en inlaga till hofrätten! Vänd om, unge man, medan ännu tid är! Lägg mitt vänliga råd på hjertat.»

Efter denna utgjutelse lutade principalen åter hufvudet öfver sin karta och började betrakta den punkt till hvilken han kommit vid sina förberedande topografiska studier till den blifvande vidlyftiga eganderättsprocessen. Uppenbarligen ville han lemna sin kopist tid att ångerfullt tänka öfver det ohyggliga i att skrifva snirklade «d».

Den olycklige kopisten stod härunder alldeles förkrossad, med återhållen andedrägt; slutligen hemtade han så mycket mod att han kunde framstamma: «Herr doktor, jag mår inte rigtigt bra — jag är så underlig i kroppen, än har jag feber, än fryser jag — det svartnar för ögonen — jag ville ödmjukast be om lof att redan nu få gå hem.»

Doktorn såg bistert på ynglingen och utropade: «Vi känna anledningen till svindeln för herrns ögon. Vi känna dessa svindelanfall under fastlagen, he! Ert oordentliga lefnadssätt vittnar just ej till er fördel. Ni har en mycket sjuklig hy. Nå vid Gud! i annat fall skulle ni inte ännu skrifva rent åt mig. Förrän ni går, skall ni emellertid två gånger stryka under vädjemålet med rödt bläck i diariet och släcka lampan ordentligt. I morgon bittida infinner ni er åter här för att anställa utmätning och husundersökning hos Lasztjovka, ransaka alla hans gömmor — —»

Sekreteraren befann sig plötsligen på ett för honom sjelf oförklarligt sätt ute på gatan. Han var verkligen underlig till mods. Det gick rundt omkring i hufvudet på honom, frossa och feber aflöste hvarandra. Tänderna skallrade, i hvarje fiber vibrerade gatularmet. På gatan böljade karnevalsvimlet. Mot stenläggningen rasslade nätta ekipage, i hvilkas fönster en täck flickprofil emellanåt framskymtade, lutande sig öfver en jättelik balbukett; då och då stannade ett af dessa ekipage framför ett högt hus med klart upplysta fönster, en skäggig portier med en metallbeslagen staf i handen öppnade vagnsdörren och en liten näpen fot i atlassko berörde fotsteget; ur det inre af vagnen sväfvade ett veckigt hvitt moln, i hvilket man urskilde ett par späda händer med en brokig solfjäder, ett par nakna runda armar, rika lockar, blixtrande ögon, ett angenämt ansigte, som blossade af glädje vid tanken på det stundande nöjet. På trottoaren tryckte älskande par sig intill hvarandra under ljufva hviskningar, gamla bepelsade herrar skyndade

till sina klubbar, modernt klädda sprättar fröso, så att de skälfde, och hvisslade en operamelodi för att hålla modet uppe; brusande dansmusik ljöd när och fjerran.

Den sjuke kopisten tumlade åstad utan sinne för det glädjedruckna vimlet: i hans hufvud var det öde, frossbrytningar trängde genom märg och ben. Det förekom honom som rörde sig allt omkring honom i en vild ringdans, som flöte de enskilda föremålen tillsamman i en enda oredig hvirfvel. Plötsligen stannade han.

Framför honom hängde en väldig eklärerad kub af genomskinligt papper och gungade på det mest inbjudande sätt öfver trottoaren. På den kulörta sidan, som var vänd emot honom, läste han i stora bokstäfver: «Abraham Taiteles. Uthyrning af smakfulla, qvicka och lysande maskeraddrägter.»

Denna prålande fantastiska skylt hade en förunderlig dragningskraft på den stackars kopisten. Hans svigtande ben stannade under den kulörta kuben och hans blickar häftades på den klart upplysta butiken, i hvilken masker och maskeraddrägter lågo hopade i brokigt virvarr. Alla jordens folk, alla tider, alla framstående personligheter, hjeltarne och hjeltinnorna i poetiska mästerverk, alla stånd och klasser, de olika strömningarna i det politiska och sociala lifvet, de menskliga lidelserna och svagheterna, samtliga gestalter i mytologi och saga, alla naturens tre riken — korteligen, hela verlden var der karrikerad, parodierad och travesterad med sax och pensel, med bladguld och staniol, i papp och linväf och allt detta grinade, böljade, frasade, skimrade, blänkte, så att det bländade ögat ej fick någon säker hvilopunkt. Och midt i denna fantastiska verld stod som en mägtig trollkarl Abraham Taiteles sjelf, en hög gestalt i luggsliten rock, med grått skägg, krokig näsa och klippande sluga ögon, i hvilka ett egendomligt, på samma gång inställsamt och giftigt hån låg uttryckt. Ju längre kopisten lät sina tjusta blickar flyga omkring bland detta kaos af lysande bjerta färger, bland dessa putslustiga karnevalsfigurer, denna glimrande godtköpsgrannlåt, desto klarare blefvo hans tankar. Den svarta tungsintheten lemnade hans hjerna, frossan och febern flydde ur bröstet, en känsla af blomstrande helsa genomströmmade hans lemmar, hjertat klappade med friska slag.

I sin förvåning hade han ej märkt att butikens egare närmat sig glasdörren. Plötsligen öppnades denna och den gamle juden stod framför ynglingen och bugade sig med öfverdrifven höflighet.

«Behagar ni stiga in, unge herre!» läspade han med en utpräglad hebreisk brytning. «Behagar ni hedra Abraham Taiteles' rika lager af maskeraddrägter med er värda närvaro!»

Kopisten tvekade. Israels listige son läste, tycktes det, i hans tankar.

«Ni behöfver ej köpa för ett öre», puttrade gubben vidare. «Jag är mer än nog belönad, om en så utmärkt kännare tittar in

och yttrar några erkännande ord om mitt sällsynta lager, som ej har sin like i de båda hemisfererna!» Skrifvaren kunde ej motstå en så smickrande inbjudan; han gick in till juden i butiken. Denne förde honom omkring i sitt lysande rike under prat och lifliga åtbörder: «Haf den godheten att bevärdiga denne magnat med en blick, herre! Hvilken glans, hvilken prakt! Se på den här sabeln, mössan och det briljanterade gehänget! Der ligger en Attilas stolta sjelfmedvetande i hvarje veck. Jag säger er att ingen hofleverantör kan prestera sådana varor. -- Eller den här japanesen — allt till och med solfjädern är inhemskt japanskt arbete. — Ser ni börsen der i kostymen af värdepapper -- verkliga aktier, herre, Gud vet att de äro verkliga! Och den här Shakespear i hörnet — särskildt herrar skriftställare hyra den gerna. — Eller den här byråkraten — till salu för tallrikslickare. Till höger derborta hänger en följetongist — tillika med saxen att hyra för gamla käringar. — Gå ej förbi den politiske kannstöparen der, hvars diplomatiska fintlighet framlyser ur hvarje skrynkla; han har näsan i vädret och stångpiskan på golfvet; betrakta bara den spetsiga, i galla doppade pennan bak örat och se hur ett nybundet exemplar af Macchiavelli skjuter ut ur fickan! Allt för en spottstyfver! — Men tyst! denna fantasikostym — —»

Pappa Taiteles afbröt tvärt sitt ordsvall, tog ett steg tillbaka från kopisten och mönstrade honom med en forskande blick från hjessan till fotabjellet. Derpå gick han mycket häftigt emot honom, lade handen inställsamt på hans axel och pratade i en sockersöt ton: «Ack, käre herre, en herrlig tanke har runnit upp i min hjerna. Ni är liksom skapad för att realisera den. Jag fruktar blott att min anhållan kommer att såra er. Dock hvad gör det? I värsta fall får ni skratta ut den tokige Abraham Taiteles.»

Han tystnade för en stund, blinkade slugt och lekte med en späckad skinnpung, som han tagit upp ur fickan. Derpå fortsatte han: «Var så vänlig och hör på: Jag har en maskeraddrägt så att säga pro domo sua *), bestämd till en lefvande reklam. Saken är mycket enkel: jag har en kostym, en förunderligt rik fantasikostym, på hvilken nedlagts, ja nästan krystalliserats all den prakt, elegans och sprittande qvickhet som min butik har att bjuda på. Nåväl, i hvarje veck på denna drägt, på hvarje knapp, på hvarje sidenband, på hvarje tofs, på hvarje flik, framtill och baktill, på skorna och på den plymagerade hatten, på ärmarne och på fickfodret läser ni dessa ord i bjerta kulörta bokstäfver: «Abraham Taiteles, Narrgatan n:o 33.» Ett originelt påhitt eller hur? Men ser ni, min käre herre, hittills har det ej lyckats mig att finna någon som varit värdig att bära denna drägt, någon som i sin person förenat alla de sällsynta egenskaper som erfordras för

*) För den egna affären.

att på ett fyndigt sätt realisera denna präktiga idé. Endast ni, min herre, kan göra det. Ni har en ståtlig figur, ett uttrycksfullt nobelt ansigte, ett elegant sätt att vara, en ovanlig bildning och att ni förstår att föra era qvickheter till torgs i hvilket patriciskt sällskap som helst märkte jag i första ögonblicket. Ack, min herre, skulle ni vilja göra mig denna stora tjenst? Jag skulle då blifva er oändligt förbunden. Se, just i dag går en den mest lysande och praktfulla maskeradbal af stapeln. Törhända skulle det roa er att fördrifva några timmar i det glada vimlet. Ingen skall känna igen er i denna förklädnad, ingen skall heller forska efter hvem som döljer sig i denna reklamkostym och resultatet skall blifva rent af lysande för oss båda. Ni skall ej hafva några kostnader alls: jag ställer en fiaker till ert förfogande och i bröstfickan skall ni finna en prydlig portmonnä, hvars innehåll skulle tillfredsställa till och med den mest slösande bland slösare. Nå väl, min herre, antager ni mitt förslag? Vill ni visa mig den ynnesten?»

Sekreteraren hade hittills lyssnat som till en andeuppenbarelse. Nu fördjupade han sig i tankar. Judens förslag slog mägtigt an den sträng som så länge smärtsamt vibrerat i hans själ och för en stund sedan klingat klarare än någonsin tillförne. Hvilken herrlig utsigt att få glömma rättegångsdagar och utmätningsförrättningar, att få taga ett ystert språng öfver det olycksaliga saldostrecket, som oupphörligt sväfvat för hans tanke, med ett glödande kol utdraget i det oändliga af en grinande demons hand mellan honom och tusenfaldiga nöjen! Att en gång få lefva efter eget behag, efter sin ungdomsfriska vilja, lefva — vore det ock blott för en natt, att i ett ögonblick få skaka af sig det mångåriga lagret af kontorsdam, sola sig i lyckans strålar, fagra blickars trollglans, dyka djupt ned i den brusande hvirfvel hvars festliga sus endast från fjerran, om ock just derför desto mera förföriskt, klingat i hans öron! Han vägde den lockande utsigten till dittills endast anade nöjen mot förödmjukelsen att tjenstgöra som affischeringstafla åt den gamle juden. Men då detta senare ur en viss synpunkt hade en omisskännelig likhet med de honom åliggande exekutionsbesöken i fremmande bostäder, vägde han blott ett ögonblick, och så gaf han vågen en sjelfsvåldig stöt, så att tungan lutade åt maskeradbalens sida.

Lik en lefvande reklam af det bizarraste slag, iklädd en den mest underliga och brokiga produkt som skräddarefantasien kunnat uttänka, med «Abraham Taiteles, Narrgatan n:o 33» på hvarje söm, gungade han strax derpå i en elegant hyrvagn, som bullrande flög åstad på de numera folktomma gatorna.

Efter en kort färd stannade vagnen i en klart upplyst port och några ögonblick derefter befann kopisten sig bländad, bedöfvad midt ibland det vilda vimlet af tusentals masker. Först efter en lång stund började han att i den vimlande myrstacken urskilja

enskilda figurer och dessa öfverstego genom sitt djerfva utseende och sin rika utstyrsel hans fantasis vildaste flygt. Det förekom honom som dansade hela Abraham Taiteles' lager, väckt till lif af fastlagens sjelfsvåldige ande, öfverallt omkring i den väldiga salen, under marmorkolonnerna och på de i svindlande höjd belägna gallerierna. Ja, judens lager skulle hafva försvunnit som en droppe i denna brokiga hvirfvel. Den allvarlige dominon, den uppsluppne sjåaren, den kyska Margareta, den halfnakna divan, den mulne inqvisitorn, den lustige pjerro'n, den ståtlige gondolieren, den tjocke kapucinern — med ett ord, alla dessa maskeradbalernas fixstjernor uppträdde här i de mest skiftande konstellationer jemte hundratals nya, som öfverraskade genom sin smak, lefnadsfriskhet, humor och bitande satir. Lägg härtill fraset af styfva tyger, pinglandet af otaliga bjellror, tisslet, pratet och en lidelsefull berusande musik, allt under det de dansande och promenerande grupperna vexlade likt bilderna i ett kaleidoskop!

I början ådrog sig kopisten i sin bizarra drägt allmän uppmärksamhet. Hvart han gick stannade maskerna, pekade på honom och bildade nyfikna grupper omkring honom; några mera dristiga bragte till och med sina långa, med väldiga glasögon väpnade näsor i beröring med vecken och fransarne på hans fantastiska drägt, i det de högt uppläste de betydelsefulla orden hvarmed han var öfversållad från hjessan till fotabjellet.

Han fick höra anmärkningar sådana som: «En lefvande reklam!» — «Den idén var ej så galen!» — «Ny är den i hvarje hänseende!» — «En finurlig pojke, den der Abraham Taiteles!»

Dock efter några slag i salen hade det första intrycket af hans uppträdande hunnit utplånas och ofta nog fick han höra en anmärkning, som ingalunda var angenäm för honom. Han såg en skranglig Don Quixotte luta sina spetsiga mustascher till en dvärglik Sancho Panzas öra och hörde honom högt yttra: «Se bara på judens påhängsenhet! Ej nöjd med tidningar och gathörn, hänger han sina humbugsplakat till och med på den hudflängda kristenhetens rygg!»

«Nå, menniskan förtjenar sitt bröd på olika vis», invände den godmodige Sancho Panza.

«Ja, men direktionen hade bort vägra en sådan rutten person inträde!» anmärkte riddaren, i det han föraktligt vände baksidan af sin sorgliga skepnad åt sekreteraren.

Denne började känna sig obehaglig till mods i sin narrkåpa. Han ångrade att han lånat sig till ett så ovärdigt ändamål. Det förekom honom som hvilade tusen ögon föraktligt på honom, som kröktes tusen läppar till den föraktliga anmärkningen: «Se bara, för en eländig penning har han sålt sig till skampåle för judens vinstbegär.» Krämarannonsen, som tusenfaldt tecknat hans skam på hvarje tum af hans kropp, började bränna som glödande kol.

Han stal sig ur den larmande trängseln och smög sig längs väggarne bort till en undangömd nisch, som var konstfullt inredd till en naturlig grotta. Likt droppsten hängde genomskinliga käglor och nålar i skiftande former från taket, fantastiska vattenväxter höjde och lutade sina jättelika blad öfver den djupa bassängen, i hvilken metallskimrande fiskar jagade hvarandra åt alla håll. I bladens djupa skugga gungade på smärta stänglar praktfulla eldröda blommor, som fylde grottan med ljuf berusande vällukt; en herrlig svalka uppsteg ur vattnet och förfriskade de af dansen upphettades hufvud.

Här slog den olycklige skrifvaren sig ned. Han stödde hufvudet mot handen och betraktade med en bitter känsla det brokiga vimlet derute i salen. Ett stort veckigt blad hängde ned öfver hans hufvud och berörde hans brännheta panna med sin svalkande fuktiga kant.

Han lemnade fritt lopp åt sina sorgsna tankar. Man roade sig, skämtade och lekte derute, man störtade sig i nöjets hvirfvel — och han, den eländige uthungrade skrifvaren, med en själ utan saft och kraft, likt kärnan i röret på en penna, hade af deras nålstyng bortjagats till den mest undangömda vrån. En gång i sitt lif hade han velat leka i det sälla ljus kring hvilket de fladdrade år ut och år in, men redan vid första försöket hade han svedt sina vingar. Genom ett vanärande köp hade han beredt sig tillträde till detta paradis, men skammen hade stigit in på samma gång, den flög och dansade kring honom, man läste den tydligt på hvarje veck, på hvarje fåll af hans drägt och man vände sig med ett hångrin ifrån honom. Han hade intet annat att göra än att vända tillbaka till det dam hvarifrån han kommit, till det tjocka kontorsdam som frätt sig djupt, djupt in i hans bräckliga väsen. Hvilket förfärligt lif var icke det! Det förflutna — hunger och nöd, tärande bekymmer, som sällan döfvades af en kort stunds oroliga slummer; framtiden — ett visst antal fullskrifna ark, sprättande pennor och utslitna ärmuppslag! Med tiden skulle han falla af och multna som de gamla luntorna i arkivet och liksom dessa skulle han slutligen blifva en föda för maskarne ...

En djup suck steg upp ur hans beklämda bröst. Han lyfte hufvudet. Men hvad var det för ett plötsligt skimmer bredvid honom? Var det en dröm eller en verklighet? På ett af de stora gröna bladen satt en jungfru, skön som en sylfid, späd och dock spänstig, klädd i en lätt drägt i klara lysande färger, med en brokig solfjäder i den näpna handen. Ansigtet doldes till hälften af en rosenröd mask, men det älskliga utseendet hos den omaskerade halfvan och särskildt den lilla friska munnen väckte en aning om den maskerade delens behag. På hennes hufvud böljade ett rikt hår, genomväfdt med vårblommor. Den friska ungdomen spred sin trollglans kring hela den smärta varelsen, hvars nedhängande

fot med spetsen af sin gyllene sko berörde den glittrande vattenytan.

I stum förvåning betraktade kopisten en stund den fagra uppenbarelsen. Slutligen utbrast han: «Hvem är du, sköna jungfru?»

www.pdfbooks.com.cn

«Du känner mig då ej?» svarade hon med silfverren stämma och löste upp den rosenfärgade masken. Den nedre delen af ansigtet, huru fager den än var, fördunklades dock af den sköna klara pannan, som smyckades af ett perldiadem, och de stora, glänsande ögonen, hvars drömmande natt genomkorsades af den barnsliga munterhetens blixtar. Det förekom nu kopisten som hade han förut sett detta leende älskliga ansigte, om icke i verkligheten, så i drömmen ... Tyst betraktade han henne med hänryckta blickar.

«Känner du mig icke ännu?» fortsatte hon. «Och dock har jag varit din lekkamrat under dina första år. Jag har vaggat dig i din lilla målade vagga, sjungit visor och berättat sagor för dig, visat dig månen i fönstret, efter hvilken du utsträckte din lilla knubbiga hand ... Men det har du redan glömt? Eller säg mig hvar du varit sedan dess? Hvar höll du dig innestängd, medan jag plockade vårblommor i den gröna skogen, härmade göken, lyssnade till bäckens sorl, skådade upp till lärkorna i det blå? Hvad hade du för dig, när jag väntade på dig bland de vilda rosorna i dalen? Hvar har du tillbragt dina barnaår?»

«Jag satt åtta timmar om dagen i ett qvaft rum framför en illa tilltygad bok, räknade skrynklorna i den gamle skolmästarens ansigte och hade en underbar respekt för hans rotting», svarade kopisten med en qväfd suck.

«Och en gång satte de dig i en vagn, gåfvo dig en kaka och ett litet kors med på vägen och så bar det af till den stora staden. Jag följde med dig. Vi sutto tillsamman i den mörka djupa vagnen under den söndriga segelduken och blickade upp till de tindrande stjernorna, som tittade in till oss. Men hvar blef du af i denna husöken? Jag sökte dig på gatorna, der brokiga skaror språkande och skrattande drifva omkring, jag väntade på dig under trädens kronor i parkerna utanför staden, jag stod vid floden, smickrande mig med det glada hoppet att du skulle sätta dig vid min sida i den lätta båten under det svällande seglet och att vi skulle ila långt, långt bort på den spegelblanka ytan bland blommande björkar. Men du kom ej. Sedermera uppsökte jag glada lag, deltog i den hvirflande dansen, red ut på fältet — men aldrig lät du dig hvarken se eller höra. Hvar tillbragte du dina ungdomsår?»

«Jag satt i en qvaf sal framför en illa tilltygad bok, räknade skrynklorna i den gamle professorns ansigte och var rädd för hans anmärkningar.»

«Och nu?»

«Sitter jag i en qvaf advokatstuga, skrifver från bittida till sent och går ofta på utmätningsförrättningar», svarade skrifvaren och lät hufvudet sjunka mot bröstet.

www.libtool.com.cn

«Men hvad tänker du hädanefter göra?»

Kopisten betraktade henne med tårfulla blickar. Plötsligen kastade han sig på knä framför henne, sträckte ut händerna och ropade med stark lidelsefull röst: «Älska dig!»

Den brokiga solfjädern i tärnans hand sprang upp med blixtens hastighet och dolde ett ögonblick hennes fagra ansigte för kopisten. På solfjädern tedde sig bilden af ett tjusande vårlandskap, så konstnärligt utförd, att den fullkomligt liknade verkligheten, ja till och med öfverträffade denna i formernas harmoniska skönhet och färgernas lysande prakt. De särskilda trädgrupperna framträdde så plastiskt, att man tyckte sig höra det sakta suset i deras kronor och prasslet i deras späda löfverk; vid deras fot gnistrade daggdroppar på den yppiga gräsmattan, i primulornas nickande gyllene kalkar; öfver glatta brokiga kiselstenar hoppade en munter bäck ned i dalen; morgondimman lekte kring tall och björk och svepte sig kring de fantastiskt formade klippornas sidor; i ett försvinnande rosigt fjerran höjde sig solens glödande skifva öfver horisonten. — Med beundran och häpnad stirrade skrifvaren på detta herrliga landskap. Han tyckte att solfjäderns perlmoinfattning bildade en fantastisk port till detsamma, att den älskliga tärnan med den ljusröda solfjädern huldrikt utsträckte händerna mot honom från bilden, att han steg upp och i outsäglig hänryckning föll i hennes famn, i trädens skugga, bland de doftande blommorna, vid den uppgående solens strålar ...

Hallå! Han kände ett lätt slag på armen. Han befann sig åter i grottan och framför honom stod jungfrun och klappade honom på axeln med solfjädern. Leende sade hon: «Älska mig?! Ack, det är redan för sent, herr skrifvare. För den rena kärleken passar du ej mer. Du är ej mer skön: dina lemmar hafva förlorat sin spänstighet, din ande sin friskhet, din röst sin silfverklang, dina ögon äro skumma, ditt hår tunt. Du passar ej mer för kärleken, herr skrifvare. Och se! jag, din ungdom, är ej mera en skön verklighet, jag är en tom dröm, en fiktion af en menniska som under en karnevalsnatt kommit att tänka på sin förlorade ungdom och fäst detta diadem på min panna samt hängt detta flitterverk, en skapelse af hennes egen sjukliga fantasi, kring mina lemmar, jag är blott en mask. Se på denna lysande solfjäder, på den fuktiga glansen i dessa ögon — jag är signorina Gioventù, min herre, signorina Gioventù. Addio!»

Hon bugade sig skämtsamt och försvann, skuttande som en hind, i det brokiga stimmet af masker.

Som en vansinnig störtade kopisten efter henne. En enda tanke beherskade hans själ: «Jag måste hafva henne! Utan henne kan jag ej lefva!»

Lik en rasande sprang han omkring i det brokiga vimlet. Maskerna veko öfver allt undan för honom. Dock förgäfves sökte hans feberglödande blickar ibland dem signorina Gioventù. Ymniga svettdroppar sipprade fram på hans panna.

Han grep i fickan och en praktfull börs glänste i hans hand. Han öppnade den och tog ut en handfull sedlar. «Tagen allt!» ropade han rundt ikring. «Återgifven mig blott henne, återgifven mig signorina Gioventù!»

Ett hånskratt skallade i salen. «Han blir vansinnig,» ropade man, «han vill köpa fröken Ungdom för penningar!»

Raseriet fick alldeles magt med honom. Han grep åt sidan, der en väldig sabel i glänsande balja hängde. Hastigt som blixten drog han den och högg efter den hångrinande svärmen.

En ny dånande skrattsalfva skakade väggarne. Tusen fingrar pekade på sabeln. Ovilkorligt blickade kopisten uppåt och på den dragna sabelns stålgrå yta grinade dessa i guld inlagda ord emot honom: «Abraham Taiteles, Narrgatan n:o 33.»

Sabeln föll ur hans hand; den klingade mot marmorgolfvet. Den tillintetgjorde skrifvaren dolde ansigtet i händerna.

När han stått så en lång stund, varseblef han genom fingrarne, tänk hvilken fröjd! — den sköna signorinan, sittande på ett af marmortrappstegen. Med öppen famn störtade han emot henne. Men en hög mager gestalt i en röd fotsid mantel, med ett skrynkligt pergamentsansigte och en väldig grå peruk trädde honom i vägen.

«Hvem är du?» dundrade kopisten.

«Jag är den fagra tärnans förmyndare», svarade pergamentsmasken med hes röst. «Mitt namn är Förnuft. I sede- och naturlagarnes namn uppmanar jag dig, förvägne, att qväfva denna olycksaliga passion, att afstå från ditt narraktiga förehafvande. Vänd tillbaka till ditt kall, arbeta, njut måttligt af lifvets håfvor och du skall blifva lycklig i medvetandet att du gagnar menskligheten. Jag skiljer dig för evigt från detta sköna barn. Vägen till henne går endast öfver mitt lik!»

«Undan, röda spöke!» skrek kopisten, i det han kastade masken till marken och sprang fram till signorina Gioventù, som han lidelsefullt tryckte i sin famn. När han kände den smärta ungdomsvarma gestalten i sina armar, när han kände hennes hjerta slå mot sitt bröst, då genomströmmade i ett ögonblick ungdom och fröjd hela hans varelse. Hans ögon blixtrade, en frisk rodnad göt sig öfver hans kinder, en vild kraft spände hans muskler. I yrande dans sväfvade han kring salen. Maskerna trädde åt sidan och bildade en stor brokig ring. Och i denna flög han åstad, nästan utan att beröra golfvet med fötterna. I midten stod, blek som döden, spel-

mannen, hvars kala lutande hufvud såg ut som en dödsskalle, och lät sin långa stråke muntert gnida strängarne på fiolen. Musiken blef allt vildare, dansen allt mera svindlande; de maskerade figurerna försvunno i en lång trollkrets, spelmannen fäktade allt vildare med sin långa tunna arm och nickade allt häftigare med sitt kala hufvud. I sin hänryckning böjde kopisten hufvudet och hans mun berörde som ett glödande jern signorina Gioventùs sköna läppar.

. . . . . .

I detta ögonblick stod en äldre man med ett jovialiskt utseende och lutade sig öfver en säng på lazarettet. Betänksamt tog han sig en pris ur sandelträdosan och såg forskande på den febersjuke kopistens ansigte. Efter en stund yttrade han till den välfödde sjukvaktaren: «Möjligt att han håller ut till i morgon bittida.»

Den döendes läppar öppnade sig, hela hans kropp skakades af en feberrysning och ur hans flämtande bröst frampressades en djup suck: «Addio, addio, signorina Gioventù!»

www.libtool.com.cn

Literatur.

Forhandlinger paa det andet nordiske filologmøde, udgivne af *Gustav Storm*, mødets generalsekretær (Kristiania, J. W. Cappelen, 1883, 255 sidor. Pris 2 kr.)

På inbjudning från Kristiania hölls i Norges hufvudstad den 10—13 augusti 1881 det andra nordiska filologmötet, och nu föreligger den tryckta redogörelsen därför. Ehuru denna naturligtvis närmast är af vigt för språkmän, innehåller den åtskilligt som torde hafva ett allmännare intresse, och som därför kan förtjäna påpekas äfven i denna tidskrift. Mötet arbetade nämligen på fyra sektioner: en för klassiska, en för nordiska, en för lefvande språk samt en filologisk-pedagogisk, men dessutom höllos också gemensamma möten med föredrag öfver allmänt språkliga och mera populära ämnen.

Det första föredrag, hvarför skriften redogör, är af filologmötets ordförande *Madvig* och behandlar ämnet *Hvad er sprogvidenskab?* Vårt grannlands frejdade språkforskare framhåller däri bland annat, huru man utan skäl menat, att språket skulle vara en omedelbar, icke genom människonaturen och dess successiva utveckling förmedlad, gudomlig gåfva. Fastmer måste den kritiske språkmannen uppfatta språket såsom en produkt af människoslägtet själft, hvilken lämnas i arf af generation till generation, men som alltjämt af hvarje ny generation delvis förnyas och utvecklas. Denna uppfattning af språket med de däraf följande konsekvenserna, hvilken numera torde delas af flertalet språkmän, hade Madvig en särskild anledning att här göra gällande som sin, emedan i den filologiska verlden amerikanaren Whitney vanligen anses först hafva (år 1867) framställt den, ehuru Madvig redan flera år förut (1842 och 1856) i universitetsprogram utvecklat samma tankar.

Därefter följer ett föredrag «Om dialektstudier med särskild hänsyn till de nordiska språken» af doc. *J. A. Lundell*. Förf. framlägger här den plan, hvarefter enligt hans mening det vetenskapliga studiet af våra folkmål och insamlingen af den oupptecknade folkliteraturen (sagor, visor, ordspråk o. s. v.) bör ske, och i allt

väsentligt måste hvarje sakkunnig godkänna de metoder, som han rekommenderar. Såsom Lundell framhåller, kan den vetenskapliga dialektforskningen få ovärderliga tjänster äfven af icke-vetenskapsmän: «mången förträfflig medarbetare skulle kunna vinnas, om man blott kunde öfvertyga honom om, att han ej behöfver kunna hvarken isländska eller andra främmande språk för att göra utmärkta upptecknings; öfvertyga honom om att han utan dessa kunskaper också skall undgå faran att förlora sig i ofruktbara etymologiska spekulationer och förbise det som är vida viktigare: omsorgsfulla ock omfattande iakttagelser öfver målet.» Vi instämma till fullo i förf:s mening, att det vore synnerligen önskvärdt, att personer utan vetenskapliga språkstudier, men med lust att arbeta för folkmålen härom ville låta sig öfvertyga, ty dialektforskningen behöfver en hel liten här af flitiga arbetare. Föredraget efterföljes af 13 teser, som sammanfatta dess innehåll, men i hvilka kanske just den koncisa formen någon gång förledt förf. att framställa en någon outrerad mening, såsom då det heter: För språkvetenskapen äro dialekterna af samma vikt som literaturspråken, men äga mindre literärt intresse. Trots landsmålens stora betydelse för lingvisten, torde *i regeln* literaturspråkens vara ännu större, dels emedan dessa senare vanligen äro rikare utvecklade (hafva större ordförråd o. s. v.), dels emedan de med sin äldre skrifna literatur kunna följas tillbaka i tiden och därför gifva säkrare upplysning om språkets historiska utveckling. Föredraget gaf anledning till en längre diskussion om det af de svenska landsmålsföreningarna antagna alfabetet, hvilket från dansk sida framställdes såsom för kompliceradt, en anmärkning som af föredragaren och andra bemöttes.

Efter ett kortare referat af prof. *Ussings* föredrag om «Gravningerne i Olympia og Pergamon» följer prof. *Esaias Tegnérs* «Om elliptiska ord,» hvilket är lika lärorikt för språkforskaren som för lekmannen på detta område. Förf. uppvisar bland annat, huru man i alla tider undvikit *för långa* ord, och huru därför de mest skilda språk stundom helt skoningslöst afskurit en eller annan sammansättningsled eller afdelningsändelse. Det är denna tendens som framkallat de franska *kilo* för *kilogramme*, *réac* för *réactionnaire*, liksom de i engelskan på olika sätt förkortade vagnbenämningarna *cab* för *cabriolet*, *bus* för *omnibus* o. s. v. Vi svenskar hafva på denna grund kallat de på *Kungsängen* vid Upsala växande liljorna icke *kungsängsliljor* utan *kungsliljor*, och då man vid potatisens införande i Sverge ville uppkalla den efter Ahlströmers egendom *Nolhaga*, fick rotfrukten namnet *nolor*, bildadt blott af ortnamnets första kompositionsled.

Samtliga dessa föredrag höllos vid de gemensamma mötena. Skriften meddelar därefter från de särskilda sektionerna, utom kortare referat och diskussion, utförliga föredrag af *P. Voss* «Om den højere lærerstands pædagogiske uddannelse, af *P. A. Geijer* «Om de

franska episka versformernas ursprung», af *Fr. Wulff* «Om aksent i allmänhet och den moderna franska aksentueringen i synnerhet,» af *N. Linder* «Om slutartikeln i svenska språket» och af *Sophus Bugge* «Om nogle nordiske myther».

www.jiabool.com.cn

Detta sista föredrag var väl egentligen afsedt för sektionen för nordiska språk, men hölls i den gemensamma samlingssalen för ett blandadt publikum. Prof. Bugge behandlar däri Frejamytens uppkomst och fogar en ny länk till sina undersökningar om den nordiska mytologien, enligt hvilka åtskilliga af våra gamla myter skulle utgöra nordiska ombildningar af kristligt-klassiska föreställningar, med hvilka våra förfäder blifvit bekanta på de keltiskt-britiska öarna. Så har enligt Bugge äfven myten om kärleksgudinnan fått åtminstone väsentliga drag från *Venus*. Däraf förklarar han de äreröriga tillvitelser som Loke i en af Eddadikterna gör Freja: de äro öfverflyttade till henne från Söderns skönhetsgudinna, som af de älsta kristna uppfattades som en representant för den låga sinnligheten. I myten om *Freja* och *Od* ser han en omflyttning till Norden af myten om Venus och Adonis, och detta senare namn har enligt honom under formen Adon ombildats till *Óðr;* (i den yngre formen *Adon* skulle *ă* utbytts mot *ā* och ändelsen bortfallit). Äfven några af Frejas binamn skulle vara att tolka såsom öfverflyttade från latinet. Medgifvas måste t. ex., att hennes namn *Sýr* föga egnar sig för kärlekens gudinna, om ordet skall förklaras såsom nordiskt (*sýr* — sugga); det är alltså frestande att däri se ett ursprungligt *dea Syria* (som äfven identifierades med Venus). Men Bugges bevis för den nordiska mytologiens lån från antiken böra icke lösryckas från hvarandra. Hvarje enskild likhet bevisar intet, det är mängden af likheter som skall kunna öfvertyga, och först då hans djärfva men skarpsinniga undersökningar föreligga afslutade, torde man riktigt kunna bedömma deras bevisningskraft.

Axel Kock.

www.libtool.com.cn

Om idealism, realism och naturalism i konsten.

M. J. MONRAD: *Kunstretninger*. Sex Forelæsninger. Christiania 1883. J. W. Cappelens Forlag.

I «Studentersamfundet» i Kristiania fördes för någon tid sedan «en gjennem flere Samlingsaftner fortsat Discussion, der var aabnet af Professor Dietrichson, i det han havde opkastet og søgt at besvare det Spørgsmaal: hvorvidt den nyere Tids naturalistiske Retning i Poesien kunde betraktes som et Fremskridt?» Och det är detta prof. Dietrichsons inledande föredrag äfvensom den därpå följande diskussionen som sedan uppkallat prof. Monrad att behandla väsentligen samma ämne, ehuru något udvidgadt, i en serie akademiska föreläsningar, hvilka «i noget sammendragen Form» meddelas den läsande allmänheten under titeln «Kunstretninger».

Det sätt, hvarpå prof. Dietrichson formulerat sin fråga, ger till en början prof. Monrad en tydligen mycket välkommen anledning att inlägga en liflig gensaga mot det slags «abstracte og udelukkende Fremskridtstheorie», som han tror sig spåra i det ofta återkommande talet om den nya tiden och dess kraf, dess «Ideer, Skole og Stil» såsom någonting som vore utan vidare giltigt, allena saliggörande och berättigadt «i Modsætning til Alt, der tilhører en ældre Periode og som saadant betragtes som aflægs» — en teori, hvars yttersta konsekvens angifves sålunda, att då den leder till «at antage paa ethvert Omraade og i enhver Henseende netop det Nyeste og Sidste som det Bedste og Fuldkomneste», så «bliver der ikke Rum for nogen Kritik, nogen saglig Bedømmelse af hvad der viser sig; Alt bliver kun et Tidsspørgs-

maal» och äfven literaturen och konsten «vilde da simpelthen komme ind under Modens afgjørelse, for hvilken, som bekjendt, aargammel Stads er en gyselig Ting». Gent emot ett dylikt åskådningssätt göres gällande, att «selv om man ikke vil slippe den Tanke — der tilsidst turde være velbegrundet — at Menneskeheden i det Store og Hele gaaer fremad til større og større Fuldkommenhed, saa seer man sig dog gjerne nødt til at indrømme, at denne Fremgang ialdfald ikke er kontinuerlig og retløbende, men at den skeer i Bugtninger og ofte afbrudt af midlertidige Tilbageskridt i mange Henseender». Det erinras om de «store Forfalds-Perioder», som enligt «øiensynlig Erfaring» förekommit särskildt inom konstens och literaturens historia, och detta historiska faktum förklaras genom hänvisning därtill, att «de menneskelige Forholdes Udvikling deler sig, især naar den er naaet til et noget fremskredet Punkt, i flere Grene, der vel staae i Forbindelse og gjensidig Afhængighed, men som dog ikke stedse gaae jævnsides med lige Skridt. Meget mere har enkelte Tider og Folk sin Særegenhed deri, at de Fortrinsviis lægge sin Hu og sit Arbeide i en enkelt Retning og deri gjøre virkelige Fremskridt, medens andre Retninger blive tilsidesatte». Det må således gärna vara, att hvarje tid har sin säregenhet och sin särskilda uppgift, men häraf följer icke, att «alt, hvad der er særegent for Tiden, ogsaa er et Fortrin og en Fuldkommenhed i den; thi Tiden har ogsaa sine særegne Ufuldkommenheder og Daarskaber. Og den største af disse er det, naar Tiden i Selvforgudelse bliver staaende i sin Særegenhed, forelsker sig i sit Eget o. s. v.» Föreläsaren antyder anticipationsvis, att det sist anförda torde hafva sin tillämpning bl. a. äfven på den i vår tid alt mer och mer ensidigt utpräglade realistiska och naturalistiska smakriktningen; och han framhåller såsom sin oförgripliga mening, att «Kunst og Literatur, saa langt fra udelukkende at gaae i den øieblikkelige Tidsmenings eller Tidssmags Ledebaand, meget mere skulde bidrage til at hæve Tidsaanden over dens Sneverhed, ved at fremkalde og opelske de i dens dybeste Bevidsthed slumrende Spirer af det Evige og Sande, netop søge at klare Tidsbe-

vidsthedens urolige og grumsede Bølger, for at det Evige deri kan speile sig».

Gående ut från en sådan grundåskådning af det historiska framåtskridandet och särskildt af den sköna konstens höga bestämmelse, har nu prof. Monrad föresatt sig att «betragte Øieblikkets Forekomster *sub specie æterni*», hvilket närmare förklaras därhän, att han vill rikta sin uppmärksamhet på att utreda den sköna konstens eviga väsen, dess af alla skiftande tidsriktningar oberoende förutsättningar och lagar, för att sedan häri finna «den faste Maalestok for de forskjellige Formers Værd og Berettigelse, for det virkelige Fremskridt og Tilbageskridt.» Korteligen, han utlofvar att hans betraktelse «væsentlig kun skal holde sig paa det æsthetiske Omraade og ikke egentlig have historisk Farve».

Så till vida synes ingenting vara att invända med afseende på prof. Monrads sätt att fatta sitt ämne och angifva sitt problem. Emellertid är olyckan den, att beskaffenheten af den metod och den världsåskådning, som han såsom filosof i allmänhet hyllar och äfven här förfäktar, gör det för honom alldeles omöjligt att hålla strängt isär de båda nyss nämda synpunkterna, den ästetiska och den historiska. Han är nämligen som bekant hegelian, och de allmännaste grunddragen åtminstone af den hegelska filosofien torde äfvenledes vara någorlunda allmänt bekanta. Man känner, huru densamma — med sin lära om en «sig själf realiserande» tanke, som skulle ega den underbara förmågan att ur sin egen ursprungliga tomhet själf så småningom skapa sig ett alt rikare innehåll, eller med andra ord att ur sin rent abstrakta begynnelsepunkt med tillhjälp af en egendomlig immanent dialektik prässa fram alt mer och mer konkreta begreppsbestämningar — efter att hafva i vederbörlig ordning dialektiskt utvecklat och genomlupit alla sina s. k. logiska kategorier, låter «den logiska ideen gå ut i naturen», men endast för att åter upphäfva denna och dymedelst återvinna sig själf i en högre form inom andens värld; och man känner, huru som denna dialektiska utveckling än vidare fullföljes och slutligen spinner ut sig till ett system, som gör anspråk på att omsluta och i sig upptaga

all tillvaro och all verklighet, ett system, inom hvilket då äfven skönheten eller konsten — ty någon annan skönhet än det konstskönа vill hegelianismen egentligen icke erkänna *) — får sin plats och sin särskilda betydelse, nämligen såsom den första (lägsta) af «den absoluta andens» uppenbarelseformer eller utvecklingsstadier. Redan denna knapphändiga antydan om den hegelska filosofiens syfte och innehåll torde vara tillräcklig, för att man däraf skall finna, att den altigenom, från början till slut, själf är eller vill vara *spekulativ historia*, i betydelse af en successiv redogörelse för den på sig beroende och tillika världsskapande tankens eller ideens egen, med inneboende logisk nödvändighet fortskridande utvecklingsprocess, en redogörelse som då i och med det samma ger sig ut för att vara en universell världsförklaring, en apriorisk konstruktion af all gifven verklighet, *inclusive* den verkliga, empiriska, historien. Och det är då redan på förhand gifvet, att det samma skall gälla om den hegelska ästetiken såsom integrerande led i systemet, och att den således kommer att till en stor del bestå i vissa tämligen allmänna, till dialektisk konstruktion syftande, spekulationer öfver konst- och literaturhistorien. Och att prof. Monrad är en trogen lärjunge af Hegel icke minst inom det ästetiska området, därom vittnar otvetydigt den föreliggande boken, hvilken, så vidt anmälaren kunnat finna, närmast och till sitt hufvudsakligaste innehåll är ingenting mer eller mindre än ett utdrag ur mästarens spekulativa ästetik, — visserligen i fri omskrifning och i en synnerligen populär och tilltalande form, likasom det mesta som flutit ur samma penna; hvarjämte naturligtvis den allmänna vyen och de särskilda ästetiska kategorierna till sist och utförligast tillämpas, exemplifieras och belysas genom hänvisningar till företeelser och förhållanden inom samtidens literatur och konst. Huru flytande gränsen sålunda blir äfven för prof. Monrad mellan den (spekulativt) ästetiska och den historiska

*) «Unser eigentlicher Gegenstand ist die Kunstschönheit als die der Idee der Schönheit allein gemässe Realität» — Hegels *Vorlesungen über die Aesthetik*. (Berlin 1842) s. 180.

(den allmänt kulturhistoriska såväl som den specifikt konsthistoriska) synpunkten för betraktelsen, det röjer sig allra bäst i den andra och tredje föreläsningen, som uttryckligen göra till sin uppgift att fastställa «Kunstens Væsen og Opgave i Almindelighed», just genom att «see den i sit Forhold til Menneskeaandens hele Udvikling» (s. 13).

Innan anmälaren går att redogöra för sist nämda undersöknings gång och resultat, må det vara honom tillåtet att här inflicka en kritisk anmärkning med afseende på den ofvan refererade inledande polemiken mot «den abstracte Fremskridtstheorie». Detta visst icke i syfte att draga i tvifvel eller förringa det berättigade i en dylik polemik öfverhufvud. Tvärtom: det kan ej för ofta inskärpas — och det torde just i våra dagar vara ett rätt ord i sinom tid — att literatören eller den bildande konstnären lika litet som någon annan tänkande människa får göra sig till träl, till ett blindt och osjälfständigt verktyg åt den s. k. tidsandan, till «en surra på tidens hjul», såsom den svenske filosofen Biberg expressivt nog kallade det, — eller, för att för jämförelsens skull anföra ett citat ur prof. Monrads *Tankeretninger i den nyere Tid*, att «man maa ialdfald kunne hæve Hovedet over Strømmen for att see, hvorfra den kommer og hvor den bærer hen» (anf. st. s. 6). Men när prof. Monrad förebrår «den abstracte Progressionisme» i främsta rummet, att den omöjliggör all kritik, all «saglig Bedømmelse», så kan det väl betviflas, huru vida denna utan alt tvifvel i sig själf fullkomligt riktiga anmärkning också är fullt befogad i *hans* mund. Det kan med andra ord sättas i fråga, huru vida den icke i hans hand blir ett tveeggadt vapen, som träffar äfven honom själf, för så vidt nämligen som han eljest vill hålla fast vid hegelianismens allmänna förutsättningar och dess därmed nära sammanväfda åsigt om den historiska utvecklingen och dess betydelse. Ty likasom den hegelska dialektiken, såsom vi nyss sett, själf är väsentligen spekulativ historia, så betraktar hegelianismen också, i följd häraf och i omvänd ordning, *all* historia såsom varande i grund och botten en rent dialektisk process, hvars alla skilda faser och utvecklingsstadier skola framgå ur sina gifna förutsättningar såsom

deras strängt logiska konsekvenser. Korteligen, all historia blir för hegelianismen, och kan från dess synpunkt icke erkännas såsom någonting annat än en tillämpad, med konkreta faktorer opererande, dialektisk logik. Och det hjälper då tydligen föga, att det göres gällande, att all dialektisk utveckling i enlighet med sin egen natur rör sig framåt icke i en rät linie, utan «i Bugter» eller, såsom det äfven heter, spiralformigt, i trilogisk rytm (genom tes, antites och syntes). Med en sådan grundåskådning må det vara fullkomligt i sin ordning att tala om «fragmentariska sanningar» och «ensidiga riktningar», som äro historiskt betingade och i den meningen «relativt berättigade», på samma gång som det är deras egentliga uppgift och oundvikliga öde att under utvecklingens fortgång lemna plats åt andra motsatta ensidigheter och att på detta sätt så småningom häfvas och öfvervinnas o. s. v.; men däremot har man ingen rätt att beteckna någon som hälst historisk företeelse eller riktning — hvad likväl prof. Monrad ofta gör — t. ex. såsom «Daarskab», «Vildfarelse», «Udartelse», än mindre såsom rent af «usund,» «fordærvelig», «absurd», alt uttryck hvarmed tydligen icke kan menas något annat, än att det sålunda betecknade vore äfven på *sin* plats och för *sin* tid oberättigadt och förkastligt. (Jmfr Kunstr. s. 11, 27, 34 m. fl.) Hvarje sådan «saglig Bedømmelse» står i uppenbar strid med den *deterministiska optimism*, som utgör ett af den äkta, ortodoxa hegelianismens allra grundväsentligaste element, och som fått sitt koncentrerade uttryck i den bekanta satsen, att «det förnuftiga är verkligt, och det verkliga är förnuftigt.» Och alla dylika, här och hvar i prof. Monrads skrifter förekommande yttranden kunna för den skull icke gärna betraktas annorlunda än antingen som ofrivilliga genombrott af hans kritiska lynne eller ock såsom innebärande en nödtvungen ackomodation till förmån för en mera rent historisk och psykologisk och i följd häraf äfven nyktrare och sannare uppfattning af den mänskliga kulturen och dess utveckling — en ackomodation, för hvilken man altså kunde ur en viss synpunkt hålla honom räkning, i trots däraf att den i själfva verket utgjorde ett brott emot den inre konsekvensen i det filosofiska system, som

eljest i honom eger en af sina ifrigaste anhängare och måhända sin talangfullaste nu lefvande representant. *)

www.libtool.com.cn

* * *

Sin åsigt om den sköna konstens allmänna uppgift och i och med detsamma om dess förhållande till religionen (som inom det hegelska systemet upptages såsom den andra och närmast högre manifestationen af den absoluta anden) bygger professor Monrad på den spekulativa tanken, att under eller bakom «al den Forandring og Omskiftelse, som den stedse løbende Tid bringer, ligger noget Evigt og Uforanderligt, noget paa sig selv Beroende og i sig selv Gyldigt», hvilket då i sista instansen «er Grund og Øiemed for enhver Tids, ja enhver timelig Skabnings dybeste Stæben, og afgiver en urokkelig Maalestok for enhver Livsretnings Værd og Berettigelse». Det framhälles nämligen, att människoanden städse haft icke blott en djup och outplånlig aning om «noget saadant over Tiden og de endelige Forhold Liggende (Absolut)», utan äfven en stark känsla af någonting därmed beslägtadt i sitt eget inre, och att «i denne fra Menneskets inderste Selv utgaaende Følelse . . . . ligger Kilden til baade Religion og Kunst». «Ogsaa al Kunst er nemlig af religiøs Oprindelse, har først og fremst været i Gudsdyrkelsens Tjeneste eller selv været Gudsdyrkelse». Och så länge ännu, i människoslägtets barndom (i Orienten), religion och konst sålunda gingo hand i hand och verkade i osöndrad enhet med hvarandra, så länge var konsten väsentligen symbolisk. «Efterhaanden lagdes dog mere og mere Vegt paa Billedet selv og dets Form, hvori søgtes noget, hvori Anskuelsen og Tanken kunde dvæle, istedetfor at ile derfra som et ligegyldigt Tegn for noget Andet. Man lærte i Naturen, navnlig den organiske og fortrinsviis i Mennesket, at see et Rige af evige Former . . . altsaa Noget, hvoraf det i os Evige kunde finde sig tiltalt. . . . Det gjaldt

*) Jmfr mina i Lunds Univ:s Årsskrift 1883 tryckta *Studier öfver hegelianismen* s. 99—101.

derfor kun at fremstille disse Former i deres Reenhed og Fuldkommenhed, afklæde dem alt det Tilfældiga og Forgængelige, der klæber ved de enkelte timelige Individer som saadanne, med ett ord: at idealisere Skikkelsen». Och detta blef då konstens uppgift. (S. 13—16).

www.hbook.com.cn

Men sedan konsten sålunda börjat att skilja sig ut ifrån religionen för att föra ett eget självständigt lif, så fullföljes denna emancipationssträfvan därhän, att den leder till uppkomsten af en profan konst, «der afstreifer de guddommelige Attributer og de traditionelle Gudeforestillinger», och som i följd häraf också kan «sænke sig dybere ned i Menneskelivet og Naturen, antage saaledes, om man vil, et mere realistisk og naturalistisk Præg» — utan att därför behöfva förlora sin ursprungliga ideala eller idealiserande karaktär. Denna konstens idealitet är emellertid närmast och till en början «af ligefrem, direkt, naiv Art. Realisme og Idealisme gaae ligetil op i hinanden, uden at der merkes nogen Forskjel eller Modsætning.» Och det är nu detta stadium i konstens utvecklingshistoria som renast och fullkomligast representeras af den helleniska antiken; något som i sin ordning på det närmaste sammanhänger med och betingas af hellenismens hela egendomliga världsåskådning, hvilken betecknas såsom «i Grund og Bund æsthetisk». Detta nämligen närmast i den meningen, att «den græske Aand kan allermindst dvæle ved det Gudommelige i dets over alt Endeligt ophøiede Ubegrændsethed», utan «søger strax at indfatte det i endelige Skikkelser og Former» och ser i dessa ett «omedelbart» och fullt «adæquat» uttryck af deras andliga (ideella) innehåll; hvilket med andra ord vill säga, att hellenismen, så att säga, lefver i en värld af ostörd och obruten harmoni mellan idé och verklighet (innehåll och form). (Jmfr s. 17—19).

Såsom den diametrala motsatsen (den oundgängliga dialektiska antitesen) till denna hellenismens hyperästetiska världsåskådning och dess därpå hvilande konstbildning införes härefter «Hebræerfolkets religiøs-moralske Livsbetraktning», hvilken å ena sidan strängt fasthåller begreppet om «Gud i sin Adskillelse fra Verden som den absolut over al Endelighed Ophøiede», som «ikke kan fattes eller fremstilles i nogen en-

delig Form», likasom den å andra sidan är genomträngd af medvetandet om mänskligheten syndighet och därom, att den genom fallet satt ett oändligt afstånd mellan sig och Gud. Och det framhälles, att ett sådant betraktelsesätt omöjliggör all egentlig bildkonst, «der altid beroer paa at det Ideale anskues i endelig Form», och kunnat ge upphof endast åt «en lyrisk-didaktisk Poesi, der hovedsagelig udtrykker Sjælens Sønderknuselse, i det høieste dens Opløftelse i Haabet om Naade og Forsoning» (S. 21).

När så till sist kristendomen framhålles såsom «en høiere Eenhed (Syntes) af disse motsatte Eensidigheder» (den klassiska hedendomen och judendomen), så gäller väl detta närmast inom det religiösa området, men det skall ega sin fulla motsvarighet äfven inom det ästetiska. «Christendommens væsentlige Løsen er netop Forsoning, altsaa hverken en umiddelbar, naturvoxen, ubrudt Eenhed af Gud og Menneske, Idee og Virkelighed, eller en ulægelig, fast bestaaende Modsætning og Kløvt, men en tilbagevendende, guddommelig formidlet Eenhed» (s. 23). Och i öfverensstämmelse härmed kan den idealitet, som hädanefter som hittils är «Kunstens Gjenstand», icke längre vara naiv, utan den blir reflekterad och indirekt, den bestämmes närmare såsom «en gjennem sin Modsætning ved dennes Ophævelse fremgaaende» idealitet (s. 26), hvilket med andra ord vill säga, att den harmoni, som konsten numera har att eftersträfva, skall «fremgaae først af stærkere Dissonantsers Løsning» (s. 30).

Den innersta andemeningen i alt detta torde kunna allra prägnantast uttryckas så, att kristendomens skönhetsideal skall bestå väsentligen i harmoni eller *försoning mellan dialektiska motsatser*, nämligen mellan den i sig själf oändliga och osinnliga (och det kan gärna tilläggas: såsom sådan alltid i någon mån abstrakta) ideen och den (konkreta) ändliga formen, «den ydre reelle Skikkelse,» som skall utgöra ideens sinnliga omklädnad — oumbärlig för densamma för så vidt som den skall kunna uppenbara sig inom skönhetens värld. Ty enligt Hegels lära, som tydligen ligger till grund för alla prof. Monrads ästetiska betraktelser, är skönheten ingenting annat än ideen själf i sinnlig åskådning — eller, om man hällre så vill, den idealiserade sinnliga åskådningen — och konstens allmänna

uppgift blir att i åskådningens form likasom på lek anticipera och förebilda den andens seger öfver materien, ideens öfver verkligheten, hvilken i fjärran anas af den religiösa tron, men som på blanka allvaret eftersträfvas och kan vinnas fullständigt och definitivt först i och genom den (hegelska) filosofiska spekulationen, som ock därför betecknas såsom den absoluta andens sista och fullkomligaste manifestation. Men så väl för att förbereda denna slutliga seger som på det att redan inom konstens värld försoningen må blifva så djup och innerlig som det här är möjligt, därtill fordras, i enlighet med den hegelska dialektikens anda, att motsatserna först framträda för medvetandet med full klarhet och i all vederbörlig skärpa. Och det är detta som skett och dagligen sker inom den kristliga konsten, hvadan det också från dess ståndpunkt visar sig, att den antika konsten i själfva verket kom ifrån saken altför lätt, i det att den «ligesom skyder en Gjenvei til Ideens Eenhed med Virkeligheden» (s. 22). Men ideens fordran att «indenfra gjennemtrænge» och sålunda häfva, förklara och uppenbara sig i den sinnliga realiteten, i trots af all dess motsträfvighet och numera erkända omotsvarighet, denna fordran är oafvislig och tillåter ingen afprutning; och att på något sätt tillfredsställa densamma blir då tydligen särskildt den kristna konstens egentliga lifsfråga. Och huru prof. Monrad närmare tänker sig lösningen af detta «som det kan synes umulige» problem, därom ger han en visserligen något mystisk antydan, i det han inskärper «at Kunsten skal fremstille Realiteten i dens Svindens Øieblik, netop i det den ophæver sin Tyngde og Ugjennemsigtighed og gaaer over i Idealitet» — hvilket i och med detsamma skall innebära att ideen å sin sida öfvergår i realitet — «og at denne Overgang, denne Realitetens Svinden, er den rene Form» o. s. v. (s. 32—33).

Vi stanna här ett ögonblick. Detta tal om en «ren form» såsom utgörande den kristna konstbildningens sista och yppersta produkt, och därmed då äfven såsom det sista och fullt motsvariga uttrycket af det konstskönas egentliga och egnaste väsen — detta tal är märkligt i synnerhet därför, att det åtminstone lätt nog kunde uppfattas såsom en ansats till att komma ifrån den afgjorda *substantialism*, som man ofta fö-

rebrått den hegelska ästetiken och öfverhufvud all panteistisk ästetik såsom en af dess oundvikliga och allra betänkligaste brister, d. v. s. dess ensidiga framhållande af ämnets och innehållets betydelse på den konstnärliga formens bekostnad eller med andra ord den läran, att konstverket skulle få sitt egentliga värde först eller endast därigenom och jämt upp i samma mån som det vore en åskådlig uppenbarelse af lifvets ideella eller, såsom det också plägar heta, «substantiella» makter. *) Och en sådan tolkning af prof. Monrads nyss anförda ord tyckes vinna stöd däraf, att han omedelbart därefter uttryckligen tillägger, att «igrunden al Kunst jo overhovedet kun giver Form», ett yttrande hvarmed det mähända vore tillåtet att sammanställa den omständigheten, att den föreliggande boken har till motto ett så lydande citat från Ovidius: *Forma numen habet.*

Det ligger nära till hands att härvid erinra sig Schillers berömda sats, att «stoffet skall dödas genom formen», en sats som rätt fattad utan tvifvel innehåller en oförgänglig ästetisk sanning. Denna antydan om en ren eller, såsom den annorstädes kallas, «ideal» form och dess betydelse är emellertid hos prof. Monrad så oklar och så föga utförd och förekommer i ett sådant sammanhang, att man icke rätt ser, hvad som skulle kunna göras däraf, och framför alt icke inser, huru den skulle kunua tjäna till utgångspunkt för någon ästetisk formvetenskap. Jag vill här inskränka mig till den anmärkningen, att denna rena form, enligt prof. Monrads hela grundåskådning, tyckes komma att likasom sväfva midt *emellan* ideen och den sinnliga realiteten, utan att egentligen tillhöra någondera, eller så till sägandes utgöra en skimrande bro, slagen öfver det svalg, som är åtminstone tillsvidare befästadt mellan båda, för att fyllas och verkligen till gagns öfvervinnas först med tillhjälp af den dialektiska spekulationens konstgrepp. Ty att denna form icke kan tillhöra ideen själf såsom sådan, det är väl alldeles gifvet, så framt den eljest skall ega något slags sinnlig åskådlighet, hvilket i alla händelser måste vara meningen, och hvilket för öfrigt är alldeles oundgängligt för att

*) Jmfr. C. R. Nyblom: *Om innehåll och form i konsten.* Akad. Afh. Upsala 1866. S. 2 m. fl. st.

den skall kunna af den hegelska ästetiken erkännas såsom skön. Ty enligt Hegels uttryckliga förklaring är ideen «in ihrem An Sich» väl sann, men icke skön, och skönt är endast «das sinnliche Scheinen der Idee. *) Men alldeles lika orimligt synes det mig vara, när prof. Monrad, om jag icke altför mycket missförstått honom, tyckes vilja beteckna just denna rena form, som uppkommer först i och med (den sinnliga) realitetens försvinnande såsom sådan — i det ögonblick, då den «ophæver sin Tyngde og gaaer over i Idealitet» — såsom «Realitetens Form som Realitet.» (S. 33).

I själfva verket finner man lätt, att prof. Monrads s. k. «rene Form» är ingenting annat än ett nytt och tämligen intetsägande namn på den nyss omtalade realitetens och ideens ömsesidiga öfvergång i hvarandra. Man finner med andra ord, hvad man redan på förhand kunnat vänta, att enligt hans mening konstverkets *ästetiska* form — som tydligen är alldeles detsamma som dess skönhet — skall bestå, åtminstone närmast och hufvudsakligen, i något slags oscillerande rörelse eller *förhållande mellan tvänne heterogena element*, mellan idé och realitet, d. v. s. mellan det i sig själft osinnliga innehållet och den mer eller mindre tillfälliga, rent *yttre*, sinnliga formen. Och när så därtill kommer, att i detta förhållande, såsom naturligt och tillbörligt är, den «evige, i sig gyldige Idee» framhålles såsom «det absolut Værdifulde» i motsats mot (den sinnliga) realitetens «forvirrede og skiftende Mangfoldighed» (s. 31), så är det väl tydligt, att den monradska ästetiken, ej mindre än den hegelska, i grunden är och, i den mån som den vill vara konsekvent, icke kan vara annat än strängt «substantialistisk», i detta ords här ofvan angifna bemärkelse.

Om recensenten skulle våga att i sin ordning i största korthet antyda sin uppfattning af den ästetiska formen, så vore det hans mening, att densamma icke blott ytterst förutsätter och hänvisar till den rena idé- eller andevärlden, utan att den hör väsentligen hemma redan här, eller med andra ord, att ideen redan «in ihrem An Sich» är icke blott sann, utan äfven skön — detta nämligen under förutsättning däraf, att ideernas rike

*) Vorles. über d. Aesthetik s. 141.

likasom hvarje särskild idé i sin högsta sanning är en fullt *konkret*, *lefvande* och inom sig *harmonisk verklighet*, och icke tilläfventyrs endast ett logiskt system af mer eller mindre abstrakta begrepp, som behöfde att först «gå ut i existensen» för att *där* fylla sig med konkret innehåll —; och att däremot all skön och harmonisk form, som finnes inom den sinnliga fenomenvärlden är endast ett lån, ett matt återsken af denna den rent andliga verklighetens egen ursprungliga och inneboende skönhet. Och hvad beträffar särskildt det konstsköna, så behöfde då visserligen icke häller detta konstrueras fram såsom beroende i första hand på något slags dualism — eller dialektisk motsats — mellan innehåll och (yttre) form; utan äfven här vore den ästetiska formen att betrakta först och sist såsom (det mer eller mindre rent andliga eller ideella) innehållets — eller, om man hällre så vill, ämnets — *egen* form, såsom dess egen *inre* harmoni eller harmoniska formbestämdhet, hvilken då naturligtvis också borde och kunde återspeglas i konstverkets rent yttre form och där vinna sinnlig åskådlighet — mer eller mindre fullkomligt, alt efter som densamma å ena sidan uppfattats af konstnären med större eller mindre renhet och innerlighet och som han å andra sidan kunnat med större eller mindre *teknisk* talang återgifva, efterbilda eller likasom inbilda den i konstens material, i marmor, i färg, i toner eller språk. En dylik uppfattning af det ästetiska formbegreppet torde åtminstone vara den enda, som medgifver att åt detsamma vindicera en fullt självständig betydelse såsom ästetikens egentliga grundbegrepp.

Men vi gå vidare. I förbigående må omnämnas tvänne konsekvenser, som prof. Monrad vill härleda ur den egendomliga här ofvan karaktäriserade «Stilprincip», som enligt honom skall utgöra det väsentligen utmärkande för den specifikt kristliga konsten. Först och främst framhålles nämligen, att likasom den indirekta idealiteten är till själfva sin art mycket djupare och innerligare än den antika konstens direkta idealitet, så förlänar äfven den förra, just i följd häraf, åt den kristna konsten «et dybere Realitetspræg», i det att «paa denne Maade selv det Ringere, Lavere, ja Forkrænkelige kan blive Ideens Bærer og tjene (d. v. s. här förmedla) dens

Aabenbaring». (S. 25—26). Och i samma anda motiveras den kristna konstens afgjorda förkärlek för målning, musik och poesi, i motsats mot antikens väsentligen plastiska ideal. Ty plastiken, «hvor den udfyldte og saa at sige mættede Form nærmest gjør sig gjældende som fuld, legemlig haandgribelig Realitet», måste naturligtvis ha ytterst svårt för att «fremstille Realiteten i dens Svindens Øieblik» (S. 27).

www.libtool.com.cn

Hufvudsumman af det resultat, hvartill hela den ifrågavarande undersökningen syftar, synes mig ligga i följande ord: «I ethvert Fald maa i det Øieblik, som udtrykker Realitetens Overgang i Ideen eller omvendt, begge Dele paa een Gang virkelig være tilstede» — ett yttrande, som i sin något besynnerliga form helt visst gömmer på en kärna af obestridlig sanning, men som blir en smula svårfattligt och betänkligt, när det närmare förklaras därhän, att ideen och realiteten äfven i konstverket skola vara till städes och framträda såsom motsatser, ehuru det i samma andedrag betonas att denna motsats här skall visa sig såsom (dialektiskt) upphäfd eller försonad. Ty just «i denne Forening af Modsatte og, som det synes, Uforenelige bestaaer Kunstens Under». Det är lätt att finna, att konsten sålunda får sig anvisadt ett högeligen «vanskeligt Maal»; och man kan icke annat än till fullo instämma med prof. Monrad, när han framhåller faran däraf, att «Modsætningerne have saa let for at falde fra hinanden, saa at Kunsten snart bliver eensidig hængende i det ene, snart i det andet Led, snart fremhæver en for tynd og luftig Idealitet, snart en altfor tung, ikke noksom idealiseret Realitet.» I denna omständighet skall emellertid ligga förklaringsgrunden därtill, att inom den kristna konsten idealism och realism uppträda såsom särskilda, sinsemellan stridande och hvarandra aflösande *smakriktningar*, hvilka hvar för sig böra erkännas såsom berättigade, nämligen inom ett visst spelrum eller så länge de icke urarta till altför stor ensidighet, ty «naar Eensidigheden bliver saa at sige eneraaende og gaaer til en — tilsidst endog principiel — Udelukkelse af sin Modsætning», så leder detta uppenbarligen till «en Usund Maneer» och «henimod Kunstens Fordærvelse og Opløsning». Ja, det göres till och med gällande, att denna strid mellan motsatta riktningar

är ett oumbärligt lifsvilkor för konsten, hvars utveckling betingas däraf, «at begge Eensidigheder optræde ved Siden af eller efter hinanden, saa at den kun gjennem Afveie nærmer sig til sit sande Maal.» (S. 33—37).

www.libnol.com.cn

Det sist anförda kan med andra ord uttryckas så, att det, i enlighet med hegelianismens hela världsåskådning, skall gälla om det ästetiska idealet icke mindre än om den teoretiska ideen — om skönheten icke mindre än om «den høiere Sandhed» —, att de kunna realiseras endast genom en dialektisk process, som är dömd att utan rast och ro fortgå i oändlighet, emedan den i följd af sin egen natur aldrig i evighet kan i någon enda punkt hinna fram till en fullt tillfredsställande afslutning, hvarvid det vore tillåtet att hvila. Skönheten blir ett ideal, som hägrar i ett oupphinneligt fjärran, utan att någonsin kunna inom konstens värld uppenbara sig, jag ville icke säga på ett uttömmande sätt — ty detta måste naturligtvis erkännas såsom omöjligt —, men icke ens i sin fulla renhet, d. v. s. såsom fri från störande inblandning af någonting däremot motsatt. Korteligen, hvarje konkret konstverk blir ohjälpligen alltid i någon mån ensidigt, åt det idealistiska eller realistiska hållet; och då (den kristna) konsten sålunda i sin utveckling kommer att kastas, i oupphörlig pendelgång, fram och tillbaka mellan tvänne motsatta ensidigheter, utan minsta utsigt till att någonsin kunna bringa det till en varaktig försoning dem emellan, så får den sig förelagdt ett verkligt Sisyfosarbete. *)

Med en sådan grundåskådning stämmer det visserligen — å ena sidan — fullkomligt öfverens, att prof. Monrad, i likhet med Hegel, kastar en vemodig blick tillbaka till den helleniska antiken för att där söka det förlorade paradis, där «den selvstændige, paa sig selv beroende Kunsts høieste Ideal» blifvit en gång för alla uppnådt (s. 21), — men dit den kristna bildningen,

*) Det är här icke platsen att inlåta sig på någon utförligare kritik af hegelianismens dialektiska metod och därpå hvilande (panteistiska) världsåsigt; men anmälaren tillåter sig att hänvisa till sina redan ofvan åberopade «Studier öfver hegelianismen», där man finner mer än ett parallellställe till dessa korta antydningar. (Anf. st. s. 34—37 m. fl.)

som ätit af kunskapens träd på godt och ondt och därigenom vunnit en djupare uppfattning af motsatsen mellan idé och verklighet, ande och natur, förbjuder oss att återvända; likasom det — å andra sidan — är icke mindre konsekvent, när hegelianismen lär, att det oafvisliga behof af försoning mellan de nyssnämda motsatserna, som aldrig kan på ett fullt tillfredsställande sätt åstadkommas inom konstens område, skall just i följd häraf till sist drifva mänskligheten öfver till den absoluta andens högre och högsta lifssfär, och när sålunda inom det hegelska systemet den sköna konsten får sin egentliga betydelse först såsom ett slags förskola, ett dialektiskt nödvändigt genomgångsstadium till den spekulativa filosofien.

* *
*

Jag har i det föregående sökt att i korta drag sammanfatta — och i någon ringa mån äfven att ställa i kritisk belysning — prof. Monrads allmänna vy öfver den sköna konstens ursprung, bestämmelse och utveckling. När han går att så till sägandes mot denna bakgrund i sina tre sista föreläsningar närmare skildra och skärskåda en hel del mer och mindre starkt utpräglade former och yttringar af en ensidigt vare sig idealistisk eller realistisk (och naturalistisk) smakriktning, så må det genast och oförbehållsamt erkännas, att han härvid får rikt tillfälle att lägga i dagen sin kända förmåga af en fin och inträngande analys; och anmälaren skulle för den skull hälst vilja inskränka sin roll till att referera. Att helt och hållet afhålla sig från hvarje anmärkning tillåter honom dock icke hans kritiska samvete.

Hvad prof. Monrad förstår med ensidig eller abstrakt idealism inom konsten, nöjer han sig med att belysa genom tvänne väl valda och hvar för sig ganska betecknande exempel. Å ena sidan omtalas ett slags ytligt antikiserande riktning, som röjer benägenhet för att «skjule Virkelighedens Brøst og Mangler» eller åtminstone altför lätt ilar öfver dess dissonanser för att i stället «med en vis Kræsenhed afskumme saa at sige Realitetens mod Ideen vendte lyse Overflade», i det att

den nämligen håller sig väsentligen endast till «det typisk Almeengyldige», en riktning som särskildt inom plastiken till sist löper ut i allehanda «allegoriske Udsmykninger, der f. Ex. skulle antyde et festligt Locales Bestemmelse» (s. 38—39). Å andra sidan åter hänvisas till gamla crucifix- och helgonbilder, i hvilka «den sandselige Skikkelse faaer en vis skyggeagtig Tyndhed, for at den høiere Idee desto mere skal skinne igjennem, eller hvor det naturlige, legemlige Lif netop skildres i sin Afmagt og Opløsning» (s. 37).

Man kunde nu tycka, att just detta vore den enda konsekventa tillämpningen af prof. Monrads egen lära, enligt hvilken den kristliga konsten hade att «fremstille Realiteten netop i dens Svindens Øieblik». Men ännu närmare till hands ligger det att säga det samma om nyromantiken och dess världsbekanta «ironi», hvilken eget nog icke alls omnämnes af prof. Monrad, men som torde kunna betraktas såsom ett värdigt motstycke till den nyss nämda «asketisk-pietistiske» konstriktningen åtminstone så till vida som nyromantikens ironiska lek med sina egna fantasiskapelser tydligen icke tillåter, att dessa erhålla någon synnerligen fast konsistens eller kraftigt utpräglad individualitet, med andra ord att de få för mycket kött blod, utan tvärt om förutsätter och medför, att de blifva tämligen lätta, luftiga och «skyggeaktige». Obestridligen har prof. Monrads egen «stilprincip» ett ganska starkt slägtstycke, i mer än ett afseende, med denna romantiska ironi — i trots däraf att hans mästare Hegel polemiserat emot densamma. Att söka närmare utreda prof. Monrads förhållande till den romantiska skolan och dess ästetik kan naturligtvis icke här komma i fråga. — Men ville man beskylla honom för att själf hylla eller genom sin ästetiska teori lägga hyende under en abstrakt idealism, så har han visserligen svaret till hands, i det han nämligen uttryckligen (s. 40) betonar, att den indirekta idealiteten fordrar, att ideen framställes «som fremgaaende af en *kraftig* Modsætning.» I denna fordran ligger ögonskenligen det innersta motivet till alla hans medgifvanden till förmån för den ästetiska realismen och följaktligen då äfven till hans erkännande af dess relativa berättigande såsom «særegen bestemt Retning», egnad att bilda en hälsosam och nödvändig

motvigt mot alla ensidigheter och utsväfningar åt det motsatta hållet.

Det nämnes i förbigående redan i den andra föreläsningen (s. 12), att «Realisme og Naturalisme i Kunsten sættes undertiden i ett saadant Modsætnings-Forhold til hinanden, at den første ansees for berettiget og nødvændig, den anden for forkastelig» — hvarmed enligt all sannolikhet syftas direkt och närmast på prof. L. Dietrichson, att döma efter det fragment af dennes i Stockholm hållna föreläsningar, som finnes infördt i *Ur dagens krönika* (1883, H. 1). — Och prof. Monrad fortsätter sålunda: «Jeg kan ikke slutte mig til denne Opfattelse, men mener at begge Dele egentlig ligge i samme Hovedretning, og begge Dele kan have baade sin Ret og sin Uret. Begge ord bruges ofte omtrent som eenstydige og ville i mange Forbindelser ogsaa med Føie kunne bruges ifleng. Imellertid ville vi i det Følgende ogsaa faae Anledning til at skille derimellem». — Här må nu till en början anmärkas, att ehuru väl ingen lär vilja bestrida, att realism och naturalism ligga i samma allmänna hufvudriktning, så hindrar detta för ingen del, att den senare skulle kunna uppfattas såsom en urartad form af den förra, d. v. s. såsom en specifikt ensidig och följaktligen felaktig tillämpning däraf, och att den sålunda sattes i bestämd motsats emot en «sund» realism, som då ansåges vara till och med för alla tider giltig och berättigad. För öfrigt vill det synas, som om de båda termerna af prof. Monrad användes väl mycket «ifleng», något som utan tvifvel ytterst sammanhänger med den hegelska skolans öfliga sed — eller rättare osed — att göra alla begreppsbestämningar «flytande», på det att de så mycket lättare må kunna (dialektiskt) «slå öfver i hvarandra», men som också torde bero alldeles särskildt däraf, att den motsats mellan ande och natur, hvartill ordet naturalism tydligen hänvisar, i det hegelska systemet framställes såsom varande i grunden eller endast i en högre potens alldeles densamma som den motsats mellan idé och realitet, hvilken i sin ordning skall, såsom vi sett, utgöra realismens närmaste förutsättning. Denna omständighet bör emellertid icke afhålla någon ifrån att med ledning — eller åtminstone med anledning af prof. Monrads betraktelser söka

att få fram en någorlunda klar och bestämd distinktion mellan de båda ifrågavarande begreppen och deras betydelse särskildt inom det ästetiska området.

www.nbtool.com.cn

Anmälaren finner sålunda för sin del, att prof. Monrad på ett fullkomligt riktigt och till och med ganska uttömmande sätt beskrifver hvad man i allmänhet förstår och rätteligen bör förstå med realism inom konsten, när han (s. 39 o. f.) betecknar densamma såsom en sträfvan att få «Fodfæste i Jorden», att «ligeoverfor de forholdsvis matte og luftige Idealskikkelser» gifva sina skapelser ett mera konkret lif — «Kjød og Blod», «svulmende Fylde og Konsistents», — och detta framföralt genom att, i diametral motsats mot den abstrakta idealismens «afglattede Former og blodløse Almeentyper», uppsöka och lägga hufvudvigten på det *karaktäristiska*. Och ej mindre träffande synes mig den ästetiska naturalismens egentliga begrepp och innersta väsen vara angifna i början af den femte föreläsningen, där det talas om det slags realism, som för att riktigt grundligt «befrie sig fra al Idealitet» förklarar «saave Skjønhed som Uskjønhed for ligegyldig» och säger sig vilja «see Tingene simpelthen som de ere, see dem med et upartiskt Øie», eller med andra ord, som säger sig vilja eftersträfva ingenting annat än sanning eller rent objektiv naturtrohet — och därmed i sista instansen menar ett fullkomligt ofritt *kopierande*, en fantasilös, rent fotografisk reproduktion af det *faktiskt* gifna, i all dess andefattiga nakenhet såsom blott sådant. Att naturalism i *sådan* bemärkelse, vare sig i teori eller praxis, är någonting obetingadt förkastligt, det synes åtminstone vara prof. Monrads otvetydiga mening; likasom ock att det vid sidan däraf gifves en annan ädlare och «fuldt berettiget» form af realism, som lefver på den tron, att konstverkets «realistiska sanning» låter väl förena sig med konstens oafvisliga kraf på idealitet, och som fördenskull, utan att därför lägga mindre vigt på lefvande konkretion och utpräglad karaktäristik, grundad på noggranna «naturstudier» och genomlefvad bekantskap med det verkliga lifvet, förbehåller sig sin rätt att i skönhetens intresse med en viss frihet behandla det valda stoffet eller, såsom det vanligen heter, att «*idealisera* verkligheten». (Jmfr s. 35—37, 41, 60).

Den till art och anda grundväsentliga skillnaden mellan dessa båda former af realism i allmänhet — mellan hvad jag ville kalla den «sunda» realismen och realismens naturalistiska afart — får en ypperlig illustration i hvad prof. Monrad säger om olika slag af «Modellbenyttelse», hvars ursprungliga uppgift varit att tjäna «kun til Studier eller fritvalgte Midler, for at give det i Aanden undfangne Billede en mere gjennemført Naturlighed og Anskuelighed», men som, «naar Realismen river sig løs fra Ideen og søger udelukkende Objectivitet», ... «tager væsentlig en anden Charakter: Thi man søger nu ikke egentlig Modellen for Ideens, men for dens egen Skyld, og indretter ialdfald et slags titulær Idee efter den Model, man tilfældigviis har faaet Anledning at male. Mangen Abraham, David, Cæsar, Herkules, som vi see i moderne Maalerier eller Sculpturverker, viser kun altfor klart at det kun er Modellen man har malet eller hugget, og saa bagefter hængt en Kaftan eller Toga eller Løvehud over ham, for at gjøre en Heros af ham. Det er da en ærligere Realisme, som uden Omsvøb blot fremstiller den Sjauer eller Grisette, som man har faaet at sitte Model for sig» (s. 49—51). Och för att gifva en än lifligare föreställning om hvarthän en dylik naturalism kan leda i sina sista konsekvenser, omtalas några sidor längre fram (s. 55) «hiin attiske Bonde, der paa en Skueplads i Athen vilde fremstille Grisegrymt, og som troede at gjøre sine Sager fortræffelig ved at have en virkelig Griseunge i Barmen og knibe denne i Øret — men som drev det riktignok til at blive utpeben».

Det nyss anförda gick, som man lätt finner, ut på att fastställa och belysa betydelsen af de båda termerna realism och naturalism ur den synpunkten, att de skola åtminstone närmast beteckna rent ästetiska formprinciper eller *stilbegrepp* och ingenting vidare. Alldenstund det emellertid inom konsten såväl som öfveralt eljest är och blir omöjligt att i längden isolera form och innehåll från hvarandra, så är det tydligt, att väsentligen skilda stilformer skola medföra en viss benägenhet för val af olika ämnen, likasom ock att de måste mer eller mindre direkt hänvisa till och ytterst hafva sin grund i olika «almindelige Tanke- og Livsretninger». Och i betrak-

tande häraf bör det då måhända genast, för fullständighetens skull, anmärkas, att den nyss karaktäriserade naturalistiska stilprincipen (att *kopiera* naturen) gärna går hand i hand och med inre nödvändighet drifves att förr eller senare öppet ingå förbund med en mer eller mindre skarpt utpräglad materialistisk — och i följd häraf äfven pessimistisk — världsåsigt, som, förnekande andens frihet, betraktar och behandlar alt lif företrädesvis från dess fysiologiska — och patologiska — sida eller åtminstone i alla lifvets yttringar, de högsta och ädlaste ej mindre än de lägsta och föraktligaste, ser och erkänner föga eller ingenting annat än rent *naturnödvändiga* produkter af allehanda mekaniskt samverkande faktorer; hvaribland då vanligen ärflighetslagen och «de almindelige Samfundsforholde» få sig tilldelade hufvudrollerna. (Jmfr Kunstr. s. 60—67). Det sagda har åtminstone sin tillämpning på det slags *moderna* naturalism, som ser sin egentlige profet i Émile Zola, som i Georg Brandes har en af sina talangfullaste sakförare på den literära kritikens fält *), och hvaraf t. ex. Henrik

*) I hans sista bok *Det moderne Gjennembruds Mænd* säges t. ex. om J. P. Jacobsen, att «hans Psykologi er saa dyb, fordi den altid grunder i noget Fysiologisk» (anf. st. s. 197—198); om förf:s egen broder, Edvard Brandes, yttras bl. a. — likaledes i tydlig afsigt, att det skall innebära någonting i hög grad berömmande — att han «i Lovene for den ubevidste Produktion sér en Art psykologisk Algebra» (s. 286); och kort därefter heter det om den samme: «Fysisk bestemtes hans Aandslivs Karakter ved Arten af hans Nervesitet« (s. 289). — För öfrigt är det en bekant sak, att G. Brandes' vittra kritik väsentligen gått ut på att, i bestämd motsats mot «Romantikens Skønhedsdyrkelse», göra gällande såsom literaturens och konstens hufvudsakliga och egentligen enda uppgift att troget — med «Sandhedskjærlighed» och «Virkelighedssands» — återgifva hvad konstnären själf sett, hört och genomlefvat; och så till vida är han då tydligen en principiell anhängare af naturalismen i detta ords här ofvan först angifna bemärkelse. Det förtjänar emellertid att här i korthet antecknas att han åtminstone på sistone synes tveka att taga steget fullt ut i det ifrågavarande hänseendet. Georg Brandes har nämligen ett altför utveckladt konstsinne — och jag ville säga i allmänhet altför godt hufvud — för att vilja tillåta, att den s. k. verklighetsdiktningen finge nedsjunka till hvad prof. Monrad betecknat såsom en fantasilös fotografisk reproduktion, en rent mekanisk afspegling af det faktiskt gifna. Gent emot dylika osmakliga öfverdrifter häfdar han tvärtom på mer än ett ställe, att skildraren fastmera har att «løfte sig kunstnerisk fri over sit Stof» (anf. st. s. 325), ja än mer,

Ibsens «Gengangere» af mången — med rätt eller orätt — betraktas såsom en fullmogen frukt. Och med hänsyn härtill är det altså med fullt fog som den moderna naturalismen nyligen blifvit af professor L. Dietrichson karaktäriserad så-

www.libtool.com.cn

att det öfverhufvud «i Kunsten, hvor Alt faaer Farve af Fremstillerens Aand, gives ingen [rent objektiv] Sandhed, kun Sanddruhed, Sandfærdighed» (s. 329); och när han så i sammanhang härmed uttryckligen framhåller, att «det man plejer at kalde hæsligt som Stof, det 'Simple' eller 'Raa', kan i Kunstnerens opfattelse *adles* paa mange Maader» (s. 330), så kan jag icke finna annat än att han härmed uttryckligen erkänner det åtminstone relativt berättigade i den gamla af honom själf och andra så ofta förkättrade idealiseringsprincipen. Och med alt detta stämmer det nu slutligen väl öfverens, när han i slutet af boken söker att modifiera eller så till sägandes potentiera upp den ästetiska naturalismens begrepp ända därhän, att den skulle kunna i sig upptaga och rymma ej mindre idealismen än realismen, eller öfverhufvud «i Poesien alt fra den sarteste Alfemelodie hos Shelley til Ostesymfonien hos Zola», och att den sålunda icke skulle få emot sig eller utom sig någonting annat än möjligen «Routine» och «Klerikalisme» — en omhvälfning i de literära partiförhållandena, som han tror sig kunna åstadkomma helt enkelt genom den förklaringen, att ordet naturalism rätt förstådt «kun udtrykker den Begrænsning, at Grundlaget er Naturhengivelse eller Naturstudium», hvartill strax efteråt fogas ytterligare den bestämningen, att «Literatur og Kunst i vore Dage skulle have deres Midtpunkt i det Menneskelige». (Jmfr anf. st. s. 397—399). — Då ju hvarje förf. har en viss rätt att själf laga sig en för sina behof afpassad terminologi, så synes mig mot ett dylikt resonemang ingenting vara att i hufvudsak invända — annat än det, att det torde vara mera egnadt att förvanska än att fixera och klargöra de ifrågavarande begreppen (idealism, realism och naturalism) och deras historiskt gifna användning inom det ästetiska området; hvarjämte det torde böra särskildt anmärkas, att den nyss anförda definitionen af naturalismens begrepp innehåller alldeles ingenting, som kunde erkännas såsom nytt eller egendomligt för den riktning eller den skola inom samtidens konst, som likväl gör anspråk på att uteslutande eller åtminstone företrädesvis förtjäna namnet naturalistisk. — Till sist må nämnas, att det nyligen framhållits af den literära kritiken, tämligen samtidigt både i Danmark och Sverige, att G. Brandes själf under sin fortskridande utveckling just för närvarande skulle ha hunnit fram till den intressanta punkt, där hans betydande och i grunden gedigna kritiska talang skulle stå i begrepp att komma till fullt «genombrott», men där detta då också oundvikligen kräfver i mer än ett afseende en viss brytning med hans föregående, en viss revision — i idealistisk riktning — af den hänsynslösa ensidighet, som utmärkte hans första ungdomliga framstormande; och att särskildt den 1882 utkomna femte delen af hans *Hoved-*

som «materialismens literära korrelat». (Se *Ur Dagens krönika*, 1883, 1). *) — Men förhåller det sig så, då är därmed äfven gifvet, att den moderna naturalismen redan till sin allmänna anläggning och innersta anda är och måste vara afgjordt doktrinär och didaktisk, och således tendensdiktning af allra argaste slag, hvilket också uttryckligen framhålles och klandras af både prof. Dietrichson och prof. Monrad (jmfr Kunstr. s. 68 o. f.). Och det bör då icke väcka någon förundran, om skolans anhängare snart vilja uppträda direkt äfven såsom «Politikere, Moralister, Demagoger», eller med andra ord äflas att «sätta problem under debatt» också inom det praktiska området, — något som visserligen, enligt anmälarens mening, i och för sig förtjänar snarare beröm än tadel, så framt det nämligen sker på ett sätt, som öfverensstämmer med konstens fordringar, och icke så, att de föregifna konstverken göra intryck af «polemiske Indlæg i Dagens Strid». Ty då gäller väl än i dag det så ofta citerade:

Man merkt die Absicht, und man wird verstimmt.

* * *

strömninger (*Den romantiske Skole i Frankrig*) otvetydigt vittnar därom, att i samma mån som «Overgangen fra Polemikeren til Videnskabsmanden er i alt Væsentligt fuldbragt», hans ursprungliga grundåskådning, visserligen «i sit Væsen uforandret», «er lige ved at træde frem uddybet og beriget, i en ædlere og friere Form» (H. Vodskov: *Spredte Studier* s. 312. Jmfr C. R. Nyblom: *«Strömninger» och «Gjennembrud» i Danmarks literatur*, Nordisk Tidskrift 1884 s. 72.

*) Anf. st. s. 1—2 förekommer en not, hvaraf synes framgå, att prof. Dietrichson i sina Stockholmsföreläsningar skulle hafva sökt den *principiella* skillnaden mellan naturalism och (sund) realism i deras olika förhållande till spörjsmålet om «andens frihet». Under förutsättning af det korta referatets pålitlighet må den anmärkningen göras, att detta spörjsmål, såsom varande närmast af rent teoretisk — eller om man hällre så vill praktisk — natur, måste anses mindre lämpligt att *i främsta rummet* åberopas, d. v. s. att anföras såsom egande den framför alt annat afgörande vigten, när det gäller att skilja mellan olika *smakriktningar*. — För öfrigt synes mig den s. k. positivismen vara det allra närmast till hands liggande korrelatet inom det teoretiska området till den naturalistiska smakriktningen, just därför nämligen att positivismen själf egentligen icke ger sig ut för att vara en bestämd *världsåsigt*, utan närmast åtminstone vill vara en vetenskaplig *metod* och ingenting vidare.

Men om det sålunda låter säga sig om den moderna naturalismen, att den till sist — i den mån som den drifves till sin yttersta spets — visar sig vara ingenting annat än det ästetiska korrelatet till en materialistisk lifsåskådning, så följer för ingen del häraf, att också all realistisk konst vore i grunden oförenlig med en idealistisk världsåsigt. En sådan slutsats vore berättigad endast för så vidt som det läte bevisa sig, att ibland alla historiskt gifna och möjliga former af ästetisk realism den nyss nämda specifikt naturalistiska vore den enda fullt konsekventa. Och i förbigående må anmärkas, att jag icke kan se, huru man skulle kunna komma ifrån ett sådant erkännande, om man ginge ut ifrån den förutsättningen, att man icke finge tala om realism i konsten utan att därvid uttryckligen erinra sig, att *res* ursprungligen betyder (kroppsligt) *ting* (jmfr Kunstr. s. 61). Nu är det visserligen sant, att inom den rent *teoretiska* filosofien har termen realism närmast åtminstone denna sist antydda strängt bokstafliga betydelse, hvadan det också där plägar tämligen obetingadt erkännas, att materialismen är den enda fullt konsekventa formen af realism; och väl är det också anmälarens bestämda mening, att all slags *teoretisk* «realidealism» eller «idealrealism» ohjälpligen lider af en inre motsägelse och följaktligen icke kan betraktas annorlunda än såsom ett ofullgånget och dödfödt foster af en otidig lust för kompromissartade sammanjämkningar. Men helt annorlunda förhåller det sig *inom det ästetiska området.* Ty här användes ordet realism vanligen i en betydligt vidare bemärkelse, nämligen så, att man med *realitet* förstår *konkret verklighet* öfverhufvud, alldeles oafsedt huru vida denna uppfattas såsom varande till sitt innersta och egentliga väsen kroppslig eller andlig. *) Och i full öfverensstämmelse med

*) Att lika lydande termer inom skilda områden användas i ganska olika betydelse och omfattning är någonting så vanligt och ofta nog så naturligt och oundvikligt, att det synes mig vara endast pedantiskt ordrytteri att stöta sig vid dylika omständigheter. Och för att ytterligare belysa detta förhållande med afseende på den här ifrågavarande termen, må erinras därom, att man inom det *pedagogiska* området vanligtvis förstår med realism ingenting annat än en viss förkärlek för de s. k. «realia», d. v. s. närmast för naturvetenskap, men också mera allmänt för all slags egentlig «sakkun-

detta faktiskt gifna språkbruk torde det väl framgå redan af det föregående, att anmälaren är fullkomligt enig med prof. Monrad däri, att idealism och realism i konsten icke böra betraktas såsom hvarandra uteslutande motsatser, utan fast hällre beteckna tvänne hvar för sig lika vigtiga och oumbärliga, hvarandra ömsesidigt betingande och kompletterande sidor i *all* sann konst, hvilken således kan med alt fog betecknas såsom väsentligen utgörande «en høiere Eenhed af Idealisme og Realisme».

Att ingen skönhet i något högre och fullare mening kan finnas, vare sig i naturen eller konsten, utan ett andligt innehåll, som åtminstone gömmer i sig någon evig och allmängiltig, d. v. s. «ideell» betydelse, det synes mig nämligen vara alldeles gifvet. Men icke mindre obestridligt är det, att vi icke fatta och erkänna såsom skönt någonting annat än hvad som på oss gör intryck af en konkret och helgjuten, lefvande och inom sig harmonisk verklighet, hvilken såsom sådan icke blott talar till förståndet utan till hela människan, men framföralt sätter i liflig rörelse känsla och fantasi. Och detta innebär då icke blott, att skönhet är någonting helt annat än torr förståndsmässighet eller didaktisk moral, utan däri ligger tydligen äfven, att den sköna konsten icke får och i längden icke kan lefva endast af vaga stämningar och en mer eller mindre fantastisk lek med urblekta, schematiserade konturbilder, utan att skönhetssinnet för sin fulla tillfredsställelse ovilkorligen fordrar friska färger och klara bestämda former, d. v. s. med andra ord, att konstverket eger «kött och blod», sinnlig åskådlighet och utpräglad karaktär. Och slutligen bör det icke vara svårt att inse, att det sist nämda i sin ordning förutsätter, att konstnären haft till sitt förfogande en samlad fond af egen genomlefvad erfarenhet icke mindre än af fina och skarpa iakttagelser och noggranna studier öfver natur och människolif omkring honom, korteligen att han verkligen känner den värld, hvari han lefver och hvarifrån hans skapande fantasi i alla händelser

---

skap», i motsats mot en hufvudsakligen på «språken« grundad öfvervägande ormell eller, som det gemenligen heter, formalistisk bildning.

måste först och sist, ehuru visserligen mer eller mindre direkt, hämta både motiv och inspiration. Människans fantasi är nämligen lika litet som hennes tanke någon magisk kraft att producera af intet. Den ena kan lika litet som den andra undvara ett i åskådningens form gifvet material för sin väsentligen endast bearbetande och omformande verksamhet. Och i samma mån som ett sådant material saknas eller är altför fattigt — i samma mån med andra ord som konstnären sluter sitt öga för den honom omgifvande verkligheten för att i stället låta sin fantasi sväfva omkring i Gud vet hvilka eteriska rymder på jagt efter allehanda transcendenta ideal — i samma mån kunna hans skapelser med inre nödvändighet icke blifva något annat än blodlösa allmänbilder eller dimmiga fantomer utan fast konsistens, hållning och individualitet. I trots af äfven de djärfvaste ansatser och de mest spasmodiska ansträngningar kan en dylik verklighetsskygg och just i följd häraf utsväfvande fantasi aldrig höja sig till någon verklig flygt, emedan vingslagen i själfva verket röra sig i ett luftomt rum, där de icke möta något motstånd, och där det följaktligen icke finnes någonting som kan bära flygten uppåt. Eller för att med ännu en annan bild uttrycka i grunden samma tanke — den tanke hvarpå all sann och sund realism innerst lefver — så gäller det visserligen inom konsten lika så väl som inom alla andra områden af det mänskliga lifvet, att skalden har rätt, när han sjunger:

Hvad ofvanefter är når ingen till,
som ej har fäste för sin fot på jorden.

Men om det således bör vara klart, att den sköna konsten icke utan obotlig skada för sig själf kan försöka att isolera sig från naturen och människolifvets öfriga sfärer, för att flykta till någon fjärran därifrån liggande «lycksalighetens ö» eller till «äfventyrets rike», utan att konstnären fastmera har att bygga på ett noggrant och omfattande studium af den i vår yttre och inre erfarenhet gifna konkreta verkligheten; så möter oss här faran för den motsatta (naturalistiska) ensidigheten, som består däri, att konsten nedsjun-

ker till en slafvisk efterhärmning af det faktiskt gifna såsom blott sådant. Det är icke nödigt att spilla många ord på en så låg uppfattning af konstens väsen. Det har ofta blifvit anmärkt, att om den vore riktig, så skulle de odödligaste konstverk hafva på sin höjd samma ästetiska värde som den första bästa vattenpöl, som troget afspeglar «ett stycke verklighet». *) Och för öfrigt vill jag här hälst betrakta det rent af som ett axiom, att det är konstens uppgift att framställa verkligheten i renad och förädlad gestalt, att höja oss öfver hvardagslifvets prosa just därigenom att den breder däröfver sitt eget, d. v. s. skönhetens, förklarande ljus, i korthet sagdt att «idealisera verkligheten». Rätt förstådt torde nämligen detta näppeligen kunna på fullt allvar bestridas åtminstone af någon verklig konstnär. — Den ofta återkommande striden för och emot konstens rätt att idealisera torde till stor del härröra af ömsesidigt missförstånd eller ytterst bero däraf, att man inlagt i ordet en mer eller mindre skef betydelse, hvarigenom så småningom uttrycket blifvit lika misstänkt, som själfva begreppet blifvit oklart och vacklande, — eller också har väl striden närmast rört sig endast om att utstaka de behöriga gränser, som utan tvifvel finnas och böra respekteras vid utöfningen af denna ej mindre än af andra fri- och rättigheter.

Läran om konsten såsom idealiserande stammar ursprungligen från Aristoteles, i det att denne nämligen gjorde gällande gent emot Platon, att konsten icke är eller får vara blott en ofri efterbildning af tingens yta, af det yttre sinnliga fenomenet, utan att konstnären skall tränga till tingens innersta väsen, till den i dem inneboende lefvande kraften (formen,

*) Något liknande gäller om ett påstående, som man stundom får höra från det naturalistiska lägret, och som går ut därpå, att den moderna literaturen skulle hafva ingen annan uppgift än den «kun at konstatere Samfundets Tilstande», att «peka på samhällets kräftsår» o. s. v. Det är ju nämligen klart, att all egentlig literatur — för så vidt som den väl ändå icke kan undgå att vara åtminstone i någon mån en produkt af literatörens fantasi — om den skall bedömas uteslutande ur den sålunda angifna synpunkten, alltid måste komma att i anseende till vederhäftighet och exakt noggrannhet vida öfverträffas t. ex. af officiell statistik, brottmålsprotokoll o. d.

ideen), att det är denna som han skall söka att fatta i dess renhet och allmängiltighet för att sedan kunna fritt ombilda stoffet till ett troget uttryck däraf, sålunda fullföljande och fulländande hvad naturen eftersträfvar, men endast sällan lyckas att fullständigt uppnå. Och det vill synas mig, som om man ännu i dag bör mena ungefär detsamma som Aristoteles, så oft i som man talar om konstens uppgift att idealisera. Med något andra ord, detta tal synes mig hufvudsakligen innebära ingenting annat än det, att det vid all konstnärlig «efterbildning» icke kommer så noga an på ett minutiöst återgifvande af alla mer eller mindre yttre och tillfälliga detaljer, utan att hufvudvigten ligger därpå, att konstnären i hvarje fall lyckats att gripa och framhålla någon viss sida af det andliga lifsinnehåll, som utgör all tillvaros innersta ideella kärna, äfvensom att behandla och ordna hela utanverket af mer eller mindre väsentliga och karaktäristiska detaljer så, att det tjänar det nämda syftet i stället för att verka störande och hämmande, såsom så ofta sker i det vanliga lifvet, och då naturligtvis framför alt så, att det hela gör ett kraftigt och lefvande intryck på skönhetssinnet. Och detta innebär då tydligen, att en viss sanning ligger till grund för den ästetiska «substantialismen», men också att den har rätt endast till en viss grad. — För öfrigt bör visserligen alltid underförstås den gränsbestämningen, att konstnären vid denna sin idealiserande efterbildning eller ombildning för ingen del får sätta sig öfver de allmänna former och lagar, som i verkligheten beherska naturen och människolifvet. I den ursprungliga aristoteliska vyen ligger till och med alldeles tvärt om, att hans bemödande bör gå väsentligen ut på att framställa dessa former och lagar i deras typiska renhet. — Man jämföre härmed ett ofvan (s. 328) anfördt yttrande af prof. Monrad, som närmast afser den antika konstens sätt att idealisera. — Man bör emellertid vakta sig för att ensidigt framhålla denna sida af saken, emedan den faran ligger nära till hands, att konsten sålunda finge en altför abstrakt syftning (jmfr. ofvan s 335). Man får nämligen icke glömma, att det inom konsten aldrig är nog med *sannolikhet* i betydelse af abstrakt möjlighet, utan att hvarje äkta konstverk, såsom nyss blifvit antydt, måste

göra intryck af en lefvande konkret verklighet, hvilket med andra ord vill säga, att all konst åsyftar att framkalla *illusion;* och det är lätt att finna att detta kräfver såsom oeftergifliga vilkor bland annat hvad man plägar kalla «lokalfärg», «historisk kostym» o. d.

www.libtool.com.cn

I samma mån som ett konstverk uppfyller de här uppställda fordringarna — på ideell halt, sannolikhet och illusorisk verkan — i samma mån eger det nu också det slags objektivitet, som allena passar och tillkommer det såsom sådant, en inre, på samma gång idealistisk och realistisk, sanning, som är af högre art och långt större värde än all yttre fotografisk porträttlikhet. Ty visserligen är omutlig sanningskärlek en bjudande plikt äfven för konstnären; och icke går det an att under förevändning af att «idealisera», i stället förfalska den verklighet, hvarifrån man hämtar sina ämnen. Men ur denna synpunkt är det minst lika ensidigt och förkastligt att i tendentiöst syfte tyda alt till det värsta eller i följd af ett pessimistiskt lynnes ingifvelser gräfva ned sig i lifvets elände och måla endast svart i svart, som det är å andra sidan att söka afsigtligt och godtyckligt mildra och förbättra allting, att i flack optimism syssla med idel blomstermålning och altför lätt glida hän öfver lifvets dissonanser.

Till sist kunde det måhända synas, som om konstnärens sanningskärlek nödvändigt måste blifva lidande därpå, att hau icke kan undgå att idealisera närmast «i skönhetens intresse», d. v. s. att hvad han i främsta rummet söker och vill framhålla är det i *ästetiskt* hänseende betydelsefulla, eller med andra ord att hans sträfvan först och sist går ut på att fullfölja, samla och «opelske» de spridda drag af skönhet, harmoni och försoning, som ett sympatiskt öga eller öra bäst förstår att upptäcka, ofta till och med tvärt igenom lifvets mörkaste slagskuggor och mest skärande disharmonier. Ty det är tydligt, att en äkta friboren konstnärssjäl icke kan förfara annorlunda, likasom det ju också vore en alldeles påtaglig motsägelse, om någon vill förneka, att den sköna konstens egentliga ändamål är att tillfredsställa skönhetssinnet. All fruktan för att sanningen icke skulle kunna komma till sin rätt med mindre än att också konsten gjorde sig till hennes uteslutande

tjänarinna, med uppgifvande af sin «skönhetsdyrkan» — och därmed af hvarje egen lifsprincip, — all sådan fruktan torde emellertid vara tämligen ogrundad. Ty först och främst lär det icke falla någon människa in att söka näring och tillfredsställelse för sitt kunskapsbegär direkt eller företrädesvis inom konstens värld. Och vidare torde det vara berättigadt att hysa den öfvertygelsen, att i sista instansen eller i sin innersta grund lifvets sanning och skönhet väsentligen sammanfalla, så att den högsta skönhet alltid tillika är i en viss mening den högsta sanning och tvärtom, och att således den ena icke kan verkligen vinnas på den andras bekostnad. Åtminstone är det mycket svårt för alla konstens idkare och vänner att uppgifva en sådan öfvertygelse; ty visst är, att om detta skedde eller visade sig vara nödvändigt, då funnes alt skäl att misströsta om den sköna konstens framtid.

I enlighet med alt det föregående gäller det utan undantag om *all* skön konst, som i någon mån svarar emot sitt begrepp och väsen, att den är och måste vara på samma gång — ehuru naturligtvis i mycket olika proportion — både idealistisk och realistisk, och det kan följaktligen icke häller erkännas någon bestämd gränsskillnad mellan en idealistisk och en realistisk konstlära. Men detta hindrar ju ingalunda, att man — i följd af den benägenhet för ensidigheter som mer och mindre vidlåder all mänsklig kultur — under konstens historiska utveckling finner så att säga tonvigten vara förlagd än mera på konstens idealistiska moment, än åter mera på dess lika väsentliga realistiska sida. Helt visst bör man, om man vill vara någorlunda liberal, medgifva en ganska vid latitud i detta hänseende, så att man icke i otid deklamerar om konstens förfall o. d. Och sålunda är det t. ex. utan tvifvel lika naturligt som hälsosamt, att psevdoklassiciteten och romantikens tidehvarf i sin ordning aflösas af en *öfvervägande* realistisk literatur- och konstperiod. Och att vi för närvarande lefva i en sådan period, det ligger väl i öppen dag.

* *
*

Det har ofvan anmärkts såsom en brist i prof. Monrads framställning, att han, i stället för att noggrant fixera en viss bestämd betydelse, hvari benämningarna realism och naturalism inom konsten hälst borde användas, och sedan strängt fasthålla denna, tvärtom, och såsom det vill synas med full afsigt, lägger an på att göra dessa begrepp och gränsen dem emellan tämligen flytande. Genom ett sådant förfaringssätt vinner han emellertid den fördelen, att det blir honom så mycket lättare att under den ena eller den andra af dessa båda rubriker subsumera och sålunda åstadkomma ett slags förbindelse mellan allehanda företeelser inom samtidens konst och literatur, hvilka eljest åtminstone vid första påseendet kunde synas hafva föga eller intet gemensamt med hvarandra. Och det skall icke nekas, att han ofta lyckas öfverraskande väl i detta sitt bemödande att finna och uppvisa ett inre — om man så vill dialektiskt — sammanhang mellan «det tilsyneladende Løsrevne og Usammenhængende». Det må här vara nog med några korta antydningar för att gifva en föreställning om huru han härvid går tillväga.

S. 41 o. f. utvecklas utförligt, huru som intresset för «det Charakteristisk-Individuelle» löper fara att förirra sig på åtskilliga afvägar, så snart det icke är förenadt med och har sin behöriga motvigt i ett utbildadt sinne för totalitet och (ideelt) sammanhang. Det ligger då nära till hands, att detaljen får en altför självständig betydelse, att «det Særegne og Enkelte» får «stikke frem for sin egen Skyld og som beroende paa sig selv», och att sålunda «Kunstverket opløses i sine enkelte Momenter». Och detta illustreras genom hänvisningar till nutidens målning, musik och poesi, «hvor en Overgroen af det Realistisk-Episodiske, hvor hensynsløst paasmurte Localfarver saa ofte lade Verkets Eenhed og Harmonie træde sørgeligt i Skyggen»; — ord, hvilka synas anmälaren ega sin fulla tillämpning i all synnerhet med afseende pa den moderna (fysiologiskt-) psykologiska romanen med dess mer än lofligt lösa och osammanhängande komposition: man läse t. ex. J. P. Jacobsens berömda och i andra afseenden så förträffliga romaner «Marie Grubbe» och «Nils Lyhne». — Lika så händer det lätt nog, att realismens i sig själf berät-

tigade reaktion mot idealismens abstrakta allmäntyper slår öfver i en sådan ytterlighet, att «Frygten for Ideen og Idealet som det Almindelige, Almengyldige, der betragtes som Trivielt og virkningsløst», leder till en oupphörlig hetsjagt efter någonting ovanligt, nytt och sällsamt, som «i Øieblikket kan pirre Opmærksamheden: Malerne løbe til Spitsbergen eller Ny-Zealand for at hente ukjendte Scener; Digterne gaae til fjerne Lande eller rode op i hidtil ukjendte Samfundslag, for blot at faae fat paa noget Fremmed» o. s. v. Och i den mån som smaken, genom «denne bestandige Snappen efter pirrende Afvexling» blir alt mer raffinerad och blaserad, mynnar den sålunda inslagna riktningen till sist ut i ett afsigtligt uppsökande af «det Uskjønne, Modbydelige, Slette: Man vil have noget Piquant, noget som 'river i Halsen', og det finder man da helst i «det skjærende Disharmoniske, i det Skjønhedsfølelsen ligetil Stødende». Och därmed har man då «i sin Hunger og Tørst efter det Reelle, Haandgribelige» hunnit ända fram till «Hexernes Standpunkt i Shakspeares Macbeth, hvor det heder: *Fair is foul og foul is fair*» — en ståndpunkt som naturligtvis dömer sig själf och som af prof. Monrad karaktäriseras såsom «en Omvendning af Idealet».

Det är mig icke alldeles klart, huru vida meningen är att dessa nyss skildrade ensidigheter, öfverdrifter eller förvändheter skola ligga redan i realismens allmänna princip, såsom dess oundvikliga, logiskt (eller dialektiskt) nödvändiga konsekvenser, eller om de fast mera betraktas af prof. Monrad endast såsom «afvägar» eller «förvillelser», beroende på en visserligen förklarlig missuppfattning af den ifrågavarande principens sanna och hela innebörd. Emellertid bör det vara lätt att finna, att endast det senare betraktelsesättet kan vara det riktiga, under förutsättning nämligen att det eljest är rätt att, såsom här ofvan skett, definiera realism i konsten såsom en sträfvan efter lefvande individualitet och utpräglad karaktäristik. Ty lika visst som alt lif och all individualitet förutsätta enhet och sammanhang, lika visst måste all verklig karaktär vara någonting helgjutet, som icke låter upplösa sig i en mångfald af hvar för sig själfständiga eller «paa sig beroende» enskildheter och följaktligen icke häller kan helt enkelt samman-

sättas af en massa spridda, från skilda håll hopplockade, smådrag; hvilket då tydligen också innebär, att en sann och lefvande karaktäristik icke kan åstadkommas annorlunda än genom en innerlig förening och sammansmältning af det typiska, «det Almindelige og Almeengyldige», med hvad prof. Monrad kallar «det Characteristisk-Individuelle». Om det senare afsöndras ifrån det förra eller framhålles på dess bekostnad, så blir resultatet på sin höjd *karrikatyr*.

Hvad nu särskildt beträffar den (naturalistiska) form af realism, som med fullständigt uppgifvande af «Skjønheds- og Idealitetsprincipet» sätter sin ära uteslutande i «Efterligningens slaaende Troskab», så framhålles först och främst, att för densamma blir ämnet i grunden alldeles likgiltigt — det trivialaste och mest hvardagliga är godt nog, — och all vigt lägges uteslutande på det rent tekniska utförandet: «Mal — med Meisel, Pensel, Pen — hvad du træffer, det Første det Bedste, den første Graasteen, der ligger paa din Vei, den første Spidsborger, du møder, mal din Lysestage, dit Vaskevandsfad, din Nabos Skorsteenspibe. . . . Det kommer ikke an paa hvad Billedet indeholder, eller hvordan det forresten er, men kun om det er 'godt malet, godt skildret eller fortalt'» o. s. v. (s. 53). Det framhålles vidare, huru som en sådan riktning, konsekvent genomförd, icke gärna kan bekymra sig synnerligen mycket om totalitet eller totalintryck, att den har mycket lätt för att förlora sig i episodisk bredd (jmfr ofvan s. 349) och drunkna i ängsliga detaljstudier *), och att

---

Prof. Monrad ironiserar öfver den ifrågavarande riktningens omsorg om «realistisk Correcthed» bl. a. sålunda: «Derfor ve den Maler, der har magt et Skib, i hvis Tougværk den kyndige Sømand kan finde en Incorrecthed, eller som i en Juleneg har ved Siden af sædvanlige Spurve vovet at anbringe en Gjærdesmutte eller en Talgoxe! Ve ham, naar en Naturhistoriker bringer Oplysning, at Gjærdesmutter og Talgoxer ikke pleje at sætte sig i Julenegene!» o. s. v. (Kunstr. s. 50). — Utan att vilja instämma i några verop får anmälaren bekänna, att han i dessa och i allmänhet i dylika fall vore benägen att gifva rätt åt sjömannen och naturhistorikern (öfverhufvud åt fackmannen). Men när nyligen G. Brandes i *Det moderne Gjennembruds Mænd* förargar sig däröfver, att Holger Drachmann i dikten «Landnamsfart» låter «Midnatssolens Glød» lysa på styrmannens «Ringsærk rød», af det skälet

alt hvad den frambringar i alla händelser måste komma att göra intryck af någonting fragmentariskt och oafslutadt, af att utgöra endast ett större eller mindre «Stykke Virkelighed», hvadan också särskildt i skolans dramatiska alster gemenligen fattas en tillfredsställande lösning: «Det Hele slutter med en Dissonants, og Teppet falder over et Spørgsmaal» (s. 63).

www.libtool.com.cn

Men icke nog härmed. I trots af all den vigt, som läggs på «Kunstnerens techniske Virtuositet», kan det icke undvikas, att ämnets och uppfattningens brist på all idealitet så småningom måste «virke tilbage på Udførelsen og stemme den i sin Tone, saa at den ogsaa nedsynker til Tørhed, Raahed og Simpelhed», ty «det Raae vil ogsaa udføres raat». Sålunda utbreder sig då efterhanden (äfven inom literaturen) «et mer eller mindre kunstlet Liebhaberie for det Raae og Skizzemessige, medens en omhyggeligere Udførelse 'ikke lønner Umagen'». Och «tilsidst bliver Kunstneren selv saa at sige en Skizze, en ufærdig Begyndelse til en Kunstner, man kaster alle Traditioner, al methodisk Uddannelse over Bord og vil kun være 'Naturalist' i den Forstand, at man blot vil følge sit naturlige Instinkt, virke ud af sin umiddelbare Begavelse. Det Raae males tilsidst af den Raae». Man gissar lätt, att detta något stränga tal syftar ytterst på det moderna klatschmåleriet «med bred pensel», som säges gå ut på att «sætte drøie Klatter, hvor det da ikke kommer saa nøie an paa klar og bestemt Form»; och det tillägges, att sålunda «den Realisme, der oprindelig lagde al Vegt paa en nøiagtig Efterligning af Naturen, ender med at frembringe Billeder, der igrunden ligne Ingenting». I och med detsamma som detta manér utbildas och drifves till sin spets, äro vi då midt inne i den s. k. «impressionismen», hvilken som bekant utgör naturalismens splitternyaste och allra mest moderna nyans och själf gör anspråk på att vara dess enda fullt konsekventa form; men i och genom hvilken då också, såsom prof. Monrad gör gällande, naturalismen «er kommen i den skarpeste Modsigelse

---

nämligen, att «sikkert har hin tapre Normand ombord, under den fredelige Sejlads, været simplere, mindre krigerisk paaklædt» (anf. st. s. 244); så kan det väl näppeligen nekas, att en sådan kritik är ända till ytterlighet småaktig.

med sig selv», i det att dess ursprungliga exklusiva riktning på rent yttre objektivitet slagit öfver i sin dialektiska motsats, d. v. s. i sensualistisk subjektivism. I stället för att skildra tingen sådana som vi veta att de äro, «som noget i sig selv Bestaaende», och sålunda gifva dem «Præg af Fasthed og varig, med sig selv overeensstemmende Form», går som bekant impressionisternas sträfvan väsentligen ut på att i all dess omedelbara friskhet återgifva endast det *intryck*, som tingen göra *på oss*, eller med andra ord på att gripa och fästa på duken själfva «Sandsningens Øieblik i al dets Flygtighed». «Det er den (heraklitiske) rindende Flod, den flyvende Fugl, det rullende Hjul, der her ligesom skulle gribes i Farten *). Naturligtviis blive da alle Omrids ubestemte, svømmende. Billedet er kun bestemt til at sees i flyvende Forbifart, ligesom man ud fra Vinduet i en Jernbanevogn seer et Landskab; der er intet at dvæle ved eller fordybe sig i . . . Impressionismen, der kun vil skildre det Flygtigste af det Flygtige, vil da selv i Kunstens Udvikling kun være et flygtigt Phenomen, der vil svinde som en Drøm». (S. 54—57).

Det förefaller mig, som om prof. Monrads dom öfver impressionismen vore något ensidig och obillig. Det vore måhända en smula elakt att fästa sig särskildt därvid, att äfven impressionismens flygtiga behandling af de yttre föremålen lätt kunde få utseende af att vara endast en speciell och konsekvent tilllämpning af hans eget tal om «Realiteten i dens Svindens Øieblik». Men i alla fall synes han mig skjuta betydligt öfver målet, när han i sin polemiska ifver tyckes vilja påstå, att impressionismen vore blottad på hvarje spår af idealitet, till och med än mera fullständigt än den ursprungliga, om jag så får uttrycka mig, mera rent episka naturalismen. När han nämligen i detta syfte resonerar sålunda: «At male Gjenstande med en fast, bestemt utpræget Form, er allerede en Art Idealisme, i det man forudsætter noget Uforanderligt som liggende til Grund for den foranderlige Sandsning» (Kunstr. s. 56), så kommer detta resonemang i en underlig, och fullkomligt olöst,

*) Jmfr Erik Werenskjolds uppsats: *Impressionisterne*, i Nyt Tidskrift, udg. af J. E. Sars og Olaf Skavlan, 1882, H. 3, s. 22 o. 31.

motsägelse med hvad han sagt förut, när det gälde att kritisera den riktning, som lägger hufvudvigten på ett noggrant och ända till ängstlighet ofritt kopierande af «den nøgne Virkelighed»; ty här hette det alldeles tvärtom, att bristen på idealitet låge just däri, att «man sigter kun paa hvad Gjenstanden er *i sig selv*, ikke paa hvad den er for Aanden, for den almindelige aabne *Sands(!)*», och att man således «stiller sig i et Forskningsforhold, fordyber sig med særskild Flid i Gjenstanden» o. s. v. (s. 49).

För öfrigt må anmärkas, att för så vidt som impressionismen lägger an på att fasthålla och återgifva det subjektiva intrycket i dess friska *omedelbarhet*, så ligger häri *inclusive*, att den ovilkorligen, med eller utan medveten afsigt, får en viss riktning på totaliteten; men hvarje sådan riktning innebär redan åtminstone ett slags idealistisk tendens — det synes åtminstone vara prof. Monrads mening (jmfr. s. 59). Det sagda följer nämligen däraf, att det första oreflekterade intrycket, just därför att det ännu icke hunnit att blifva föremål för någon egentlig analys, alltid måste vara väsentligen ett totalintryck, ehuru visserligen såsom sådant ofta mindre klart eller så, att totalförnimmelsen gör sig gällande hufvudsakligen i känslans form, såsom en öfver det hela utbredd stämning. D. v. s. med andra ord, att det här är fråga om ett totalintryck, som förmedlas genom konstnärens egen stämning, hvaraf då blir en gifven följd, att konstverket i sin ordning bör blifva framför alt annat egnadt att hos åskådaren uppväcka en liknande stämning. Korteligen altså, om jag icke altför mycket missförstått impressionismens innersta syfte och anda, så är den, åtminstone i sina bättre alster — och sådan den uppträder inom den moderna literaturen icke mindre än inom det egentliga måleriet — väsentligen *stämningsmåleri*. Och detta innebär då, synes mig, alldeles afgjordt ett idealistiskt moment, äfven om det visserligen torde böra erkännas, att det gifves andra och högre former af idealistisk konst.

Men är det så, att den nyaste riktningen inom den moderna konsten går väsentligen ut på att skapa subjektiva stämningsbilder, så står detta utan tvifvel i ett visst sammanhang

med dess af prof. Monrad väl strängt och obetingadt klandrade förkärlek för obetydliga ämnen (jmfr ofvan s. 351), en förkärlek som då vore åtminstone i viss mån förklarlig och berättigad så till vida som en öfver det hela lyckligt utbredd stämning — förutsatt nämligen att den är äkta d. v. s. att den eger både psykologisk sanning och ästetiskt värde — ju bör ega makt att adla äfven det i sig självt mest hvardagliga eller rent af «triviala»; — lika visst som det är å andra sidan, att en högre och rikare skönhet, en fullare harmoni, betingas af ett betydelsefullare ämne.

* *
*

Ville man nu till sist fråga, om det finnes någon röd tråd, som genomgår och sammanbinder alla dessa ströftåg genom och mellan allehanda «Kunstretninger» i forntid och nutid, så skulle visserligen anmälaren hafva fylt sitt värf såsom referent mycket illa, i fall det icke af alt det föregående framginge med tillräcklig tydlighet, att det finnes en sådan. Men det kan ju i alla fall icke skada att här uttryckligen framhålla hvad som torde utgöra den innersta grundtanken i prof. Monrads föreläsningar. Och såsom sådan tvekar jag icke att beteckna den varnande tanken, att konstens i sig själf rättmätiga och i dess eget väsen djupt rotade sträfvan efter realistisk sanning förfelar sitt mål jämt upp i samma mån som den förfaller till ensidighet och exklusivitet. Det göres sålunda gällande, att det mänskliga lifvet ingalunda är så altigenom tröstlöst uselt som det skildras af den moderna pessimismen, utan att det fast mera ter sig «i et langt sandere Lys, naar det sees med et kjærligt Blik, der under al Ufuldkommenhed og Elendighed stedse veed at opdage Glimt af Godhed og Skjønhed» (s. 59). Det framhålles vidare, att den sanna verkligheten aldrig är fragmentarisk, och det inskärpes slutligen att det icke finnes eller kan finnas någon verklighet, som i grund och botten vore fullständigt blottad på alt andligt innehåll eller all ideell betydelse: «Den Realitet, der løsrives fra sit Sammenhæng og ligesom afskalles fra Ideen og det Ideale, er ialdfald kun den halve Sandhed, og netop i

samme Grad som den udgiver sig for den hele Sandhed, væsentlig usand» (s. 60).

I sådana ord vill anmälaren af alt hjärta instämma, på samma gång som han till det bästa anbefaller professor Monrads «Kunstretninger», såsom en synnerligen både angenäm och lärorik lektyr åt hvar och en, som med intresse följer de skiftande företeelserna inom samtidens konst och literatur och som med detta intresse förenar håg och förmåga att betrakta dylika företeelser ur något allmännare, filosofiska och kulturhistoriska, synpunkter.

Reinhold Geijer.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Literatur.

Svenska antologier.

Ur svenska sången. Poetiskt album. Ett urval af svenska dikter, redigeradt af *Karl Warburg*. Alb. Bonnier. Pris 5,50. Guldsn. 6 kr.

Gerd. Poetiskt album, utgifvet af *R. Bergström*. O. Lamm. 3,75. Inb. 5,75.

Svea. Folkkalender för 1884. 40:de årg. Alb. Bonnier. 1,75—3,50.

Vi sammanställa dessa tre arbeten, såsom bildande det vigtigaste i antologisk väg som senast utkommit, det första utgörande ett allmänt urval af de erkända storheterna i vår diktning, det andra en axplockning från de bortglömda eller tillbakasatta, det tredje slutligen en så att säga representativ exposé i smått af vår literaturs moderna grundriktning.

Alt sedan den antologi som bar titeln «Svea» utkom, ha vi lidit brist på en sådan, upptagande lyriska dikter af våra förnämligare skalder, och som «Svea» länge varit utsåld, har bristen varit ganska känbar, om den än till en del kunnat fyllas genom läseböcker för skolan. Anledningen till den långvariga bristen har till en del legat i den förändrade lagstiftningen, som nu alt mer varder lika öfverdrifvet ängsligt mån om den literära eganderätten, som den fordom var liberal mot literära fribytare. Behofvet af en antologi var emellertid för den fosterländska allmänbildningen trängande, och man må därför hålla förläggaren räkning för att han nu möjliggjort en sådan genom att träffa öfverenskommelser med respektive rättsinnehafvare. I mera kunniga och opartiska händer än Karl Warburgs hade han ej häller kunnat nedlägga redaktionsbestyret.

Man har anmärkt mot samlingen «Ur svenska sången», att densamma väl mycket liknar sin föregångare «Svea», och äfven vi måste instämma i själfva faktum, ehuru vi ej vilja säga det just såsom någon anmärkning, eftersom det utan tvifvel just var meningen att göra den förra till ett slags förbättrad upplaga af den senare, och särskildt att få tillgodogöra sig samma porträtt. Emellertid förtjänar det erkännande, att åtskilligt i «Svea» uteslutits från

den nya samlingen, hvarjämte så väl nya dikter som nya skalder äro tillagda. Urvalet förefaller oss vara synnerligen lyckadt, och de små anmärkningar vi kunde göra äro i allmänhet för oväsentliga att här böra upptaga utrymmet. Vid en enda fästa vi större vigt. Utg. har försummat det Stjernhjelmska tidehvarfvet och ansett vår konstpoesi börja med Dalin. Det förefaller oss vara bra orättvist mot en epok, som i det hela är *mera* egendomlig och omväxlande än den närmast följande och som kan uppvisa några af våra bästa så väl psalmister som humorister.

Å andra sidan har utg. däremot — och med rätta — utsträckt urvalet ända till senaste tid, och man finner sålunda kännetecknande profbitar både på de sitt rykte kanske ej fullt motsvarande skalderna: Östergren, Gellerstedt m. fl., och på de med fullaste ursprunglighet verkande: Rydberg, Wennerberg, Wirsén, Bäckström, Snoilsky, Bååth och — Strindberg. Vi äro för vår del särskildt tacksamma för det han haft *mod* att intaga äfven den sistnämde, och hoppas Ny Svensk Tidskrifts redaktör låter stå för undertecknads räkning den åsigten, att mycket i Strindbergs senaste omtvistade diktsamling varit lika förtjänt af en plats i svensk antologi som de af utg. — för öfrigt med god urskiljning — valda bitarna: så t. ex. den formelt versifikatoriskt fulländade och såsom satir på ett visst modernt «Lobhudelei» ganska lyckade canzonen «Elegi», den mot all anonym smutskastning väl riktade pilen «Förr och då», den i denna tidskrift förut med skäl berömda idyllen «Högsommar i vinter» äfvensom den följande «Balladen», det såsom ren kostymbild förträffliga dramat «Olika vapen», ja till och med den hädiska men af en Byroniskt sublim pessimism genomfläktade första «Sömngångarnatten». Angående de af utg. upptagna styckena af Strindberg inskränka vi oss till att säga vår mening, att «Lördagsqväll» hör till de yppersta stämningsmålningar på svenskt språk, att tankens riktighet i «Esplanadsystemet» svårligen af något sundt och tidsenligt medvetande lär kunna förnekas, samt att satsen «Det fula är sanning» i stycket «Sångare» blifvit margfaldigt missförstådd, då man icke läst den — såsom tydligen är meningen — som ett korollarium till den föregående vilkorssatsen: «Det sanna är fult *så länge* sken är det sköna» — ett påstående, som enligt vår oförgripliga åsigt utgör ett alls icke ologiskt eller oförtjänt hugg mot den Vischerska teorien om «der schöne Schein», hvilken alt för länge spökat som ett ästetiskt slagord, ehuru den är fullt lika oförenlig med en sant idealistisk som med en realistisk ästetik. *)

*) Naturligtvis stå den ärade anmälarens omdömen för hans egen räkning. Hvad som säges om satsen: «det fula är sanning» innebär emellertid en direkt polemik bl. a. mot ett yttrande af undertecknad i en recension af August Strindbergs dikter i Ny Sv. Tidskr., 1884 s. 80. Och det må

Vi bedja om ursäkt för denna digression rörande en detalj, men vi hafva ansett oss böra åtminstone efter vår förmåga söka hålla d:r Warburg skadeslös för det klander som han i flere tidningar fått uppbära för att han öfver hufvud alls upptagit några Strindbergska dikter. Liksom om det icke vore antologens pligt att rädda äkta pärlor, äfven om de ligga omgifna af smuts! För smutsigheten, för smädeskrifveriet må man gärna straffa Strindberg, och själfva hafva vi bidragit genom att klandra de personella misstteckningarna i «Nya riket»; men vi äro icke med om vare sig att kasta ut barnet med badvattnet eller att förneka, det äfven i Strindbergs blodigaste satirer finnes ofantligt mycket objektivt och träffande, som ett egenrättfärdigt samhälle ej kan taga skada af att något allvarligare begrunda på lediga stunder och sedan den personliga frenesien dunstat bort.

Men för att nu återvända till vår samling, så må slutligen antecknas att dess dragningskraft höjes genom 75 porträtt (visserligen af olika värde) samt 32 teckningar af Malmström, Holm, Larsson, Andrén och Jenny Nyström. Den eleganta och relativt billiga boken borde finnas i hvarje bildadt hem. En ännu billigare folkupplaga vore önskvärd.

* *
*

Med det poetiska album, som kallar sig «Gerd», har dess fräjdade utgifvare brutit ban för en riktning inom samlingslitteraturen, som vi önska måtte få flere målsmän, nämligen en axplock-

---

för den skull vara mig tillåtet att i största korthet genmäla, att det omedelbara sammanhang, hvari den ifrågavarande satsen förekommer på det anförda stället, visserligen synes gifva vid handen, att den där är ämnad, närmast åtminstone, att utgöra något slags «korollarium» till läran om «det sköna skenet», men att jag i trots häraf har mycket svårt för att tro, att den icke skulle vara menad något allvarligare än så, eller m. a. o. att hr Strindberg själf icke skulle vilja tillmäta den någon annan giltighet och betydelse än den att vara en paradox konsekvens af den nyss nämda läran, lämplig att deducera densamma *in absurdum*. Att, i likhet med hvad anmälaren tyckes vilja, fatta hr Strindbergs innersta mening på sist nämda sätt och endast så, förefaller mig så mycket svårare, som han — såsom jag också särskildt påpekat något längre fram i min recension — annorstädes, i dikten: *Min vän och jag*, alldeles obetingadt vidgår sin förkärlek för «det naturligt fula». Nu kunde man måhända försöka att bortförklara äfven denna bekännelse genom att tolka den endast såsom bitter ironi; men nog ligger det väl ändå tämligen nära till hands att sätta den — och andra utlåtelser i samma riktning — i en viss förbindelse med den — *sit venia verbo* — rent cyniska pessimism, som tyvärr altför ofta möter oss i hans författarskap. Låt mig tillägga, att det i alla händelser skulle vara mig kärt, om jag kunde till fullo öfverbevisas om mitt «missförstånd» så mycket hällre som man i sådant fall borde kunna hysa någon förhoppning därom, att hr Strindberg under sin fortgående utveckling skulle så småningom arbeta sig ifrån det nyss anmärkta lytet. *Utgifvarens anmärkning.*

ning af den obemärkta poesi, som vuxit på alt för korta och tunna strån för att kunna följa med vanliga samlares räfsor. Att pinnarne i dessa räfsor ofta sitta för glest och synas afsedda att mera samla halm än ax, det är åtminstone vår tro, och utg. uttrycker en snarlik mening, då han säger, att man skulle kunna förebrå de flesta antologier, «att deras utrymme allt för mycket blifvit upptaget af sådana vår vitterhets stormän, som oafkortade ega eller böra ega ett rum på hvarje bildad svensks bokhylla.» Men det är ej blott verkliga stormän som man vanligen är så angelägen om att hopbundta i «literära album» o. dyl., utan äfven blotta modeskalder, officielt hallstämplade medelmåttor eller retorer, som, utmärkta på *andra* områden, äfven tros och tro sig vara skalder bara för det de kunna skrifva vers. Å andra sidan åter förgäter man lätt en och annan äkta poetisk utgjutelse af dem, som icke fått *namn* af att vara skalder, kanske för det de icke skrifvit tillräckligt *mycket* eller icke hållit sig framme med sin sångmö vid akademiska täflingar, vid offentliga jubileer eller privata festtillställningar af sådan natur, att de lyckats göra sig behagliga för de maktägande, för vittra areopager och kotterier eller i «la vie mondaine» och fåfängans marknad. De hafva kanske, hänförda af den mest oegennyttiga patriotism, vid något fosterländskt betydelsefullt tillfälle infört i någon mindre spridd tidning eller en icke af modet uppburen kalender några dikter, värda odödligheten; eller de hafva vågat utgifva ett litet dikthäfte, hvari mycket kan vara förfeladt eller obetydligt men ett och annat af den djupaste inspiration. Hjälper inte! Författaren är ju icke skald *till yrket*, han har intet *namn*; hur kan då hr notarien X. begära att få göra sig hörd, när man har doktor Y. eller professor Z. eller intendenten Å. eller den «glade skämtaren» Ä. eller «folkskalden» (= festtalaren) Ö? Ingen lär bry sig om att för hvetets skull ursäkta agnarna i ett anonymt dikthäfte; men den «kände skalden och vältalaren N. N.» han kan trygt fylla minst tre fjärdedelar af sina «samlade skrifter» med bara agnar, dem man sätter i sig med strykande aptit.

Vi skullé kunna lemna helt färska bevis på det sagda, men det skulle föra oss för långt. Vi ha blott velat påpeka tidsenligheten och rättmätigheten af sådana samlingar som d:r Bergströms. Emellertid erbjuder det ofantliga svårigheter att vid ett dylikt urval träffa det rätta, och utg. synes själf vara medveten om en bristfällighet härutinnan, då han säger: «Utg:s önskan att berga några förbigångna ax har måhända förledt honom att upptaga ett och annat strå, som bort blifva liggande, och det oaktadt han sjelf är den förste att medgifva att uttrycket medelmåttig poesi innehåller en contradictio in adjecto.» Vi utföra sålunda endast i detalj en utg:s anmärkning mot sig själf, då vi för vår del önska aflägsnandet af sådana stycken som Almquists, Bergströms, Brags, Brenners, Carlssons, Dahlströms, Ekelunds, Engzells, Harlingssons,

Horns, Kjellstrands, H. A. Kullbergs, A. Roos', Rydebergs, Stenhammars, Tollins, Welins och Zedritz' meddelade bidrag, hvilka samtliga synas oss gärna kunnat få hvila i sin graf, hvarjämte vi tro att Adlerbeth, Kjellander, delvis äfven Ruda, Stenbäck, Strömberg, Elgström och Bååth *) hade kunnat blifva bättre representerade än genom de här inryckta bitarna. Utg. har i allmänhet varit väl liberal mot religiösa stycken (icke är en stämning nödvändigt poetisk därför att den är andaktsfull!) och å andra sidan för litet uppmärksammat den humoristiska genren, som dock är så genomsvensk. För den sista hade utg. kunnat finna en verklig guldgrufva exempelvis i S. H. T:s tryckta handlingar, och det är särskildt med förvåning man märker att ej en sådan humorist som Måns Hultin fått en plats; vidare i nu bortglömda skämttidningar, såsom t. ex. «Najaden», hvarur signaturerna Zero (Barthelson) och Helmer (Stahre) åtminstone förtjänat ihågkommas. Utg. har hämtat stycken ur Literärt album, som ju dock ännu är en aktualitet, samt ur helt nya och således väl ej ännu «glömda» diktsamlingar af Bergman, Eneroth, Gellerstedt, L. v. Kræmer, Melin, Meyer, v. Qvanten, Strömberg. Sådant finna vi öfverflödigt; hällre hade vi sett honom något mera framdraga äldre albums och kalendrar, t. ex. «Vitter kalender af Upsalastudenter» (1872), hvarur erinras om några alls icke förkastliga poem af Rim-Turs (J. J. Josephson), Thore (Ericsson), Jago (Linck) och framför alt Ernst (Nilsson), ett för tidigt bortgånget skaldegry, hvars «Blommor från Kinnekulle» höra till de skäraste stämningsbitar vi äga inom svensk poesi. Utg. har medtagit ett vackert stycke af den såsom tonsättare mera bekante Leonard Höijer. Rätt så; men hvarför icke utsträcka denna tanke äfven till ett par särdeles vackra dikter af tonsättarne Adolf Lindblad och J. A. Josephson?

Dock — att anmärka är lätt, att undvika anmärkningar är svårt, hälst vid ett så nytt och ovanligt företag som detta. Hällre må vi då glädja oss öfver hvad vi fått och å alla tillbakasatta skaldeämnens vägnar tacka utg. för det han, enligt sitt eget vackra uttryck, sökt «älska fram det goda hos dem». En i hvardagslag till äfventyrs prosaisk människa har kanske en enda gudaingifven stund i sitt lif varit skald, och hvad han då producerat har måhända kommit nära själfva snillrikheten; hvarför skulle då ej en sådan solitär bevaras, lika väl som de matta glaspärlor, dem själfva snillet med möda alstrar i svaga ögonblick af homerisk sömn? Likväl är man vanligen så öfverdrifvet angelägen om att samla äfven de obetydligaste utgjutelser af en «stor» skald eller konstnär,

*) Bååths «Syskon» har förut stått i denna tidskrift och skickades af förf. till Stockholm med en antydan därom, att det ej borde tryckas i «Gerd» förr än efter inhämtadt tillstånd af Ny Sv. T:s redaktör. Detta har emellertid icke iakttagits.

icke betänkande, att de fleste äfven bland de «stora» grunda sin storhet på ett fåtal verk, och att det *qvantitativt* mesta ofta ej står synnerligt öfver medelmåttan!

www.libtool.com.cn

Särskildt äro vi utg. tacksamma för ett och annat som han meddelat af verkliga skaldekynnen sådana som Adlersparre, Alstermark, Ardo, Björck, Dahlgren, Eneberg, Eufrosyne, Eugenie, Fryxell, Goldschmidt, Hammarsköld, Hammarstedt, Hedborn, Isidorus, Kielman-Göranson, R. v. Kræmer, E. W. Lindblad, Lindh, Malmström, Modin, Montgomery-Cederhjelm, v. Möller, Nervander, Nordström, Palmær, Palmblad, Regnér, Rooth, Sandahl, Sondén, Stjernstolpe, Törneblad. Skulle vi synnerligen framhålla några, så vore det Robert v. Kræmer, hvars diktning är liksom en anticipation på nutidens «verklighetspoesi», och Victor Modin, hvars Zionssånger äro fylda af mera äkta Davidisk harpoklang än själfva Wirséns och hvars «Dödsdans» särskildt utmärkes af en egendomlig demonisk humor, som i vår literatur knapt har motstycke, om ej hos Fahlcrantz. Att återupprätta Hammarskölds så länge förkättrade skaldeära är nu för tiden hvarje opartisk literaturhistorikers pligt, och att upptaga lyckade dikter af äfven andra kända, ehuru ej just såsom *skalder* berömda författare (t. ex. Adlersparre, Dahlgren, K. Göranson, v. Möller, Palmær, Regnér, Sondén) tro vi ock ligga i arbetets plan; hvad väl däremot knapt kan sägas om intagandet af så allbekanta och stadgade skaldenamn som Bergklint, Bäckström, Dalin, Gyllenborg, Nordenflycht, Oxenstjerna, Sätherberg och Wallenberg, hvilka ju höra inom «de erkändas» antologi, ej häller om sådana, hvilkas utgifna dikter, såsom förut nämdes äro alt för färska. Slutligen önska vi blott att, *om* nu (hvilket vi finna tvifvelaktigt) utg. bör medgifvas rättighet att såsom i Rudas Milton «borttaga uppenbara metriska origtigheter», han också verkligen måtte hafva gjort det fullständigt.

* * *

Vi ha kallat kalendern Svea en exposé af vår literaturs moderna grundriktning, och detta uttryck torde — åtminstone cum grano salis — låta sig försvaras. Denna kalender har alltid haft den förtjänsten att, genom att företrädesvis presentera «de unga» författarne, i viss mån utgöra en barometer på de färskaste literära tidsströmningarna. Så äfven nu. Det är mestadels den «nya skolan» som här dominerar, i poem och noveller, i högsvenska och bygdemål, i konstkritik och teckning. Och, hvad bättre är, det mesta är ett särdeles lyckadt prof på hvad denna nya skola förmår. Sällan ha novellisterna Geijersstam och Nordensvan i sina utgifna, mycket ojämna novellsamlingar höjt sig till en sådan karakteriserings- och berättarekonst som här i de af Andrén illustrerade berättelserna «Ett lefnadslopp» och «Pappa och mamma»; den

senare förf. har dessutom gifvit ett läsvärdt bidrag «till årets konsthistoria». Konstkritiken är äfven representerad genom högst intressanta uppsatser öfver Kronberg af Warburg och öfver C. Larsson af Strindberg, och det icke minst värdefulla i den sist nämda är Larssons egna teckningar. Som målningar verka äfven Bååths «Två dikter». På diktens fält finner man här Börje Norling, den käcke literaturforskaren, som, hvilka fel man än må förebrå honom, äger den lika sannskyldigt «unga» som sannskyldigt vetenskapliga förtjänsten att icke afguda auktoriteter. Wranérs allmogeskildringar med Ljunghs silhuetter äro fängslande. Topelius m. fl. af de gamla hafva äfven bidragit. Så har Lea gifvit några inbjudande Ronnebybilder, men däremot misslyckats i sin Berättelse. Det sista måste ock sägas om Mathilda Roos samt om de flesta af kalenderns poeter. Den allestädes närvarande bibliotekafskrifvaren Ahnfelt har meddelat några bref af C. F. Dahlgren. En särdeles varmt och väl skrifven uppsats är Ödmans «Josephson, Geijer och Lindblad», en finkänslig och träffande parallell mellan desse tonsättare, hvilken blott har det felet att vara alldeles för orättvis mot August Söderman, som dock när alt kommer omkring torde vara vårt största musikaliska snille. Slutligen påpeka vi bland dödsrunorna Hedbergs förträffliga Pehr Thomasson, som mindre än denna outtröttliga tillfällighetstalares vanliga personalier bär spår af namnsdagsblåsning, och framför alt Wieselgrens Malmsten, ett formligt mästerstycke i lefvande åskådlighet.

Adolf Lindgren.

Pieter de Molijn (de Ouede) och spåren af hans konst. En konsthistorisk studie af *Olof Granberg*. Stockholm 1883.

Denna lilla konstnärsmonografi vänder sig icke i första rummet till den stora allmänheten, dertill är dess innehåll alt för specielt. Dock torde det tillåtas oss — i synnerhet under den rådande bristen på en facktidskrift — att här med några ord påpeka dess värde, så mycket hällre som arbetet på visst sätt är det första i sitt slag hos oss. Det nya består deri, att en svensk penna skrifver en monografi i modern stil öfver en *utländsk* konstnär. *) Den unge svenske författaren kastar sig midt in i de utländske lärdes detaljforskning i den främmande konsthistorien, och genom sitt studium af källorna, taflor och skrifter, gör han en rätt värdefull insats deri. Dylika moderna monografier måste naturligtvis genom

*) Det enda äldre arbete vi skulle kunna nämna är C Eichhorns och M. H. Odelbergs «biografiska studie» öfver Guillaume Boyen.

sin minutiösa undersökning af ett starkt begränsadt ämne afskräcka alla, som vänta sig ett bellettristiskt kåseri, men äro alldeles nödvändiga förarbeten till och delar af en konsthistoria, som skall ega sakligt värde. Vi tillägga dock i förevarande fall, att, der ej ämnet, såsom i sjelfva katalogen öfver målarens arbeten, *måste* göra författarens framställning torr, man i denna «konsthistoriska studie» öfver Pieter de Molijn återfinner författarens vanliga raska och lättlästa stil.

Som bekant är det ej synnerligen längesedan den moderna historieforskningens metod först började tillämpas inom det konsthistoriska området, men lika bekant torde vara, att numera den historiska kritiken här uppträder med en apparat och i synnerhet med en detaljrikedom, som äro nästan förbryllande. Den konsthistoriske monografen sammanletar ur arkivalier och andra samtida källor säkra data om sin artist, han genomgår alla senare författare för att samla upplysningar — och i förbigående vederlägga deras många okritiska uppgifter —, han genomgår offentliga och enskilda samlingar för att taga reda på artistens arbeten, eller, för att fylla luckorna i sin autopsi, äldre och nyare kataloger, och så gör han sjelf en, så vidt fullständig, katalog öfver artistens verk. Slutligen söker han genom en analys af verken gifva en karakteristik af artisten, på samma gång han genom ett studium af den historiska omgifningen söker sätta in honom på hans historiska plats. Och så går också vår förf. till väga. — Den egentliga vanskligheten vid allt detta ligger deri, att, så ofta det *ästetiska* omdömet måste anlitas — och författaren måste dock både anlita sitt eget och lita på andras —, ett starkt *subjektivt* element kommer in, som gör resultatet vacklande och mera godtyckligt än inom de flesta andra forskningsområden. Den ästetiska uppfattningen känner ännu åtminstone ingen *sträng* metod. Man bör derföre ej göra sig några illusioner om dess stränga objektivitet. Också synes oss mången högtberömd författares ansträngda skarpsinnighet inom denna literaturgren mången gång ega ett skäligen problematiskt värde. Ännu en sak. Det samvetsgranna sysslandet med detaljer frestar ju i allmänhet lätt till en öfverdrifven uppskattning af underordnade företeelser, och dubbelt pinsam blir denna öfverskattning, då det gäller fria, artistiska skapelser, hvilka i ingifvelsens ovillkorlighet ega sitt enda raison d'être. Vissa samvetsgranne och lärde tyska konstkritiker skulle kunna ge oss de bästa exemplen härpå; bland dem sjelfve den för öfrigt så högt förtjente Wilhelm Bode — äfven åberopad af herr Granberg —, hvars nyligen *) utgifna «Studier till det holländska måleriets historia» hittills torde utgöra spetsen af modern, vidsträckt och detaljerad tafvelkännedom. Det hufvudsakliga korrektivet mot nämnda öfver-

*) Anmälarens manuskript kom utgifvaren till handa redan sistlidna höst. Brist på utrymme har fördröjt dess intagande. *Utg:s anm.*

drift torde vara en sund och fördomsfri blick, eller hur man nu vill uttrycka det ästetiska sinnets normala beskaffenhet; en faktor, som ur den vetenskapliga metodikens synpunkt visserligen icke kan tilldömmas hög rang, men som i all sin obestämdhet icke dess mindre är oeftergiflig i denna quasi-vetenskap, som kallas konstkritik.

Vi skynda att intyga, att den svenske författaren synes oss i allt sitt detaljintresse i ganska hög grad ega denna friska och fria blick, som förekommer pedanteriet. Endast såsom ett undantag anteckna vi derföre, att han i sin lifliga beundran för de gamla holländske målarna går derhän att vilja göra sådana artister af underordnad rang som en Cornelis Bega, en Pieter och Jan Wouwerman, en François de Hulst, en Pieter Saenredam m. fl. till «lysande» konstnärliga «storheter», en öfverdrift något oväntad hos en författare, hvilken en annan gång icke vill medgifva den herrliga «Auroras» (i Palazzo Rospigliosi i Rom) målare Guido Reni att anses för en mästare ens af *andra* rang (Aftonbladet för d. 27 sept. 1883).

Ämnets utförliga behandling är mer än väl motiverad, ja ämnets val är ett synnerligen lyckligt grepp; ty om det moderna landskapsmåleriet, det som i motsats till den äldre historiska och stiliserade arten utmärkes af större porträttrohet, af en mera karakteristisk teckning och en intimare färgskönhet, är en intressant och viktig företeelse i konsthistorien, så ega dess första begynnelser ett alldeles särskildt intresse. Det är som bekant uti Holland som dessa äro att söka, och till begynnarne måste den hittills föga kände Haarlem-mästaren Pieter Molijn d. ä. räknas. Det är detta, för att låna författarens ord, att P. Molijn d. ä. är «en af Hollands äldste och nydanande naturskildrare» och «står vid sidan af Jan Wijnants såsom en af skaparne af Hollands underbara landskapsmålarkonst», som han i sin skrift uppvisar, med anslutning till den förut nämnde Bode, men med sjelfständig granskning af ämnet och med ett betydligt rikare material till sitt förfogande. Det fogar sig nemligen så, att till det jämförelsevis ringa antalet af Molijns kända taflor den svenske författaren lyckats lägga ej färre än 8 i *svenska* samlingar uppletade stycken, — ett talande exempel på dessas rikedom på gamla nederländska dukar af värde. — Efter den med stor flit utförda «katalogen» öfver Molijns målade arbeten hade vi blott önskat en utförligare analys af de enskilda taflorna, hvilken skulle bättre hafva motiverat den derpå följande uppskattningen af «P. de Molijns konsthistoriska betydelse».

Herr Granberg är, med rätta, mycket intagen af de gamla holländske målarne. Deras naturtrohet och natursinne, deras utpräglade individualism och skarpa blick för det karakteristiska äro dessutom specifikt moderna drag, som väcka vår samtids lifliga sympati; — det är just dessa artistiska element som mer än andra

torde stämpla vår egen tids måleri likasom dess skulptur och vitterhet. Denna sympati har i konstliteraturen framträdt med så mycket större värma, som det här gälde att rädda de gamle mästarne från en oförtjent ringaktning och glömska. Herr Granbergs lilla skrift är sjelf ett vackert vittnesbörd härom. Men då han jämför de holländske målarne med de samtida flamländske hade vi önskat att se vågskålarna väga något jämnare. Att individualiteterna äro skarpare utvecklade i Holland än i det flamska landet, är visserligen sant; men vi kunna hvarken medge författaren, att «Rembrandts inflytande strängt taget stannade inom kretsen af hans lärjungar», eller att — Brouwer och Teniers undantagna — nästan alla framstående flamske mästare under blomstringstiden, exempelvis nämner han Crayer, Jordaens m. fl., «i det stora hela endast gifva en efterklang af Rubens' mäktiga konst». Skulle Jordaens sakna originalitet? Eller en Cornelis och Simon de Vos, en Jan Fyt, en G. Coques, en Rombouts m. fl.? Flamländarnes styrka, säger förf. «ligger nästan uteslutande i skildringen af det *fysiska* lifvet». Är detta fullt opartiskt mot de store *porträttmålarne*? Det förefaller oss, som om förf:s varma sympati för den gamla målarkonsten ej skulle räcka till så fullt, som man kunde önska, utom Hollands gränser. — Några utpräglade psykologer äro de icke, fortsätter förf. Holländarne deremot tränga mer till djupet och ega ett personligare uppfattningssätt. De hafva en ofantlig rikedom på idéer och manér. De tolka hela lifvet i dess rika skiftningar» o. s. v. — Ja i fråga om de gamle holländarnes psykologi, deras djupa, personliga uppfattning, deras tolkning af *hela* lifvet, deras idérikedom erkänna vi oss vara något skeptiska och tro, att berömmet tål vid afprutning, ehuru vi väl veta att flere framstående författare gå fullt lika långt som förf. Vi tro, att det finnes lifsområden som äro dem skäligen främmande, och det just de, der den djupaste och mest personliga uppfattningen skulle komma till tals; vi tro, att man med ett visst skäl skulle kunna rikta enahanda anmärkning äfven mot dessa förträffliga gamle holländske målare, som den förf. visserligen med mera skäl uttalar mot den rubenska skolan, nemligen att de fatta lifvet väl mycket från den *fysiska* sidan. Ja vi äro nog kätterske att tro, att det mystiska ljusdunklet hos sjelfve Rembrandt stundom förvärfvat honom större beröm för själfullhet, i synnerhet i hans bibliska bilder, än dessa bilder strängt taget orka uppbära. Holländarne utmärka sig mindre genom någon omfattande syn på lifvet än genom skärpan i sin blick på vissa lifsområden — samt genom de nya uppslag, de gåfvo i och med den moderna genrebilden och den moderna landskapsart, om hvars begynnelse just Pieter de Molijns verk erinra oss. Men det skulle föra oss för långt att vidare utföra detta. Vi röra oss också här på ett mycket subjektivt område och nöja oss med

att blott antyda en gensaga emot en mycket gängse, men i våra ögon ensidig uppfattning, hvilken lätt kan framkalla en reaktion.

Alltnog, herr Granbergs skrift har synts oss i sin helhet vara ett noggrannt och talangfullt arbete, och vi hoppas, att förf. i framtiden vill rikta vår magra konstliteratur med flere arbeten af dylik art.

G. Göthe.

Studier i frihetstidens vitterhet. Den politiska visan jämte meddelanden om censuren och utländsk literatur i Sverige. Akademisk afhandling af *Isak Fehr*. Upsala, Almqvist & Wiksell, 1883. (V + 98 s. 8:o). Pris: 1,50.

Under de sista decennierna hafva redan icke få intressanta arbeten öfver frihetstidens vittra literatur sett dagen och genom dem nytt ljus blifvit kastadt öfver en literaturperiod, som dittills blifvit jämförelsevis förbisedd, men åt hvilken en grundligare forskning måste tillmäta en ganska stor betydelse, särskildt då den betraktas såsom inledande och förberedande det mera kända och prisade tidehvarf i vår vitterhets häfder, hvilket räknar sin början ifrån Gustaf den tredjes regeringstillträde, och som, i synnerhet med hänseende till språkets utveckling och formens behandling, står i en ej ringa men knappast till fullo erkänd skuld till den närmast föregående generationen. Den svenska prosadikten under frihetstiden har sålunda blifvit föremål för en synnerligen läsvärd studie af C. Eichhorn, hvilken därmed synes hafva gifvit första uppslaget till yngre forskares arbeten öfver närgränsande områden af samma tids literatur. Det svenska lustspelet under frihetstiden har behandlats af K. Warburg, den tragiska diktningen under samma period af W. Svedbom. Genom G. Göthes skrift om de vittra samfunden i Sverige hafva åtskilliga dithörande företeelser i förra seklets sköna literatur framträdt i en ny belysning. Öfver en bland tidehvarfvets vittra koryféer Olof Bergklint äga vi redan en ganska innehållsrik specialundersökning af L. Ribbing, medan vi om den författare, som i första rummet gifvit namn och prägel åt hela den i fråga varande literaturperioden, Olof von Dalin kunna med det snaraste förvänta en länge förberedd monografi af K. Warburgs flitiga hand.

En literaturgren, hvilken i nämnda arbeten endast undantagsvis och i förbigående vidrörts, men som på grund af tidsförhållandena både flitigt odlats och haft ett stort om än efemert inflytande, frihetstidens politiska visdiktning har i den akademiska

athandling af I. Fehr, med hvilken vi här sysselsätta oss, för första gången underkastats en noggrannare skärskådning. Författaren finner det egendomliga i frihetstidens literatur, det som förnämligast skiljer densamma från både föregående och efterföljande perioders, just hafva legat därutinnan, att det politiska intresset erhållit så stor öfvervigt samt kunnat gifva prägel och färg åt författareskap som åt samhällsskick, och medgifvas måste, att detta förhållande var ett af tidens mest framträdande karaktärsdrag, hvilket just i den politiska diktningens frodiga utveckling har en af sina mest i ögonen fallande yttringar. Visserligen har ej häller Gustaf den tredjes tid alldeles saknat politiska epigram- och paskillförfattare, men dessa förekomma snarast såsom namnlösa och opåaktade epigoner från ett tidsskifte, som redan flytt, deras utfall mot den nya ordningen blefvo också ej, såsom så många af deras motstycken från föregående period, genom trycket offentliggjorda utan vunno spridning på sin höjd inom den inskränkta kretsen af författarnes partifränder. Under frihetstidens första och lyckosammaste, af partistriderna endast föga upprörda skede hade dock det politiska intresset ännu ej hunnit blifva så öfverväldigande, som senare blef fallet, och det var därföre blott i mera enstaka fall, som meningssplittringarne gåfvo sig luft i den politiska visdiktningen. Det är först vid tiden närmast före och efter hattpartiets seger 1738 som denna diktart i större skala behandlas, och från och med denna tid begynna dithörande allt mera talrika alster utöfva en omisskänlig inverkan på dagens stämningar, af hvilka de tillika äro själfva uttryck. Politiska visor, som flutit ur en Dalins, en Odels, en Leenbergs eller andra mera obskura pennor, bidraga sålunda i sin mån att förbereda sinnena på förändringen i politiskt system. Till framkallandet af den folkopinion, som herskade vid utbrottet af kriget emot Ryssland, hafva dylika produkter rätt kraftigt medverkat, men när detta krig fått en utgång alldeles motsatt den, hvilken tidens chauvinister bebådat, finna vi författarne ofördröjligen ändra sina signaler och nu med framgång söka sin uppgift i att på de olyckliga generalerna vältra hela skulden för de nederlag och förluster, som drabbat fäderneslandet. Allt sedan den tiden fortfor den politiska visan att vara ett under dagens partistrider från hattarnes som från mössornas sida mycket anlitadt vapen, men mest användning fick den dock måhända efter censurtvångets borttagande 1766, efter hvilken tidpunkt också dess skärpa och hänsynslöshet än ytterligare stegrades. Märkligast bland de förbittrade pennfäjder, som då i visans form utkämpades, var väl striden emellan den orolige lektor Stagnell och det vid denna tid rådande mösspartiets vittre vapendragare, en strid, som synes hafva funnit en mycket känslig resonansbotten i de genom den sista politiska systemförändringen upprörda sinnena. Samtidigt begynner likväl äfven den sig allt mera utbredande trötthetен och

vederviljan vid det politiska käbblet att söka sig ett uttryck i dikten. Det skönjes redan, att partistriderna ej längre omfattas med fullt samma allmänna och odelade intresse som förut, ett tecken till att också den politiska visdiktningen snart skall hafva spelat ut sin roll i literaturen.

För gången af författarens framställning hafva vi här lemnat en visserligen endast kortfattad och summarisk redogörelse. Af själfva de bedömda och karaktäriserade visorna har han esomoftast, så snart tillräcklig anledning därtill synts föreligga, meddelat längre eller kortare utdrag, för hvilka man har så mycket mera skäl att vara tacksam, som flera bland dem aldrig varit tryckta och handskrifna exemplar däraf nu knappast förefinnas utom arkivernas gömmor samt äfven de i tryck offentliggjorda till en del åtminstone äro ytterst svåråtkomliga sällsyntheter. Den intressanta samling af Sveriges historiska och politiska visor, som Cavallius och Stephens för tre decennier sedan började utgifva, blef tyvärr, såsom bekant är, i tryck fullföljd endast till medlet af 17:de århundradet.

De ingalunda få upplysningar angående mera speciella punkter i frihetstidens literaturhistoria, som ur herr Fehrs arbete äro att hämta, kunna vi här ej ens antyda. Att författaren med tillbörlig omsigt begagnat sig af de vare sig tryckta eller endast i handskrift föreliggande källskrifter, hvilka bort för ändamålet rådfrågas, därom bär hans lilla bok nogsamt vittnesbörd. Visserligen synes han hafva fäst mindre afseende än man kunnat vänta vid Apelblads «Anonymi et Pseudonymi Sveciaæ», men i de flesta fall åtminstone skulle i Apelblads samling endast erhållits ytterligare bekräftelse för de uppgifter, som författaren hämtat från andra källor.

De tvänne bilagorna «om censuren» och «om utländsk literatur i Sverige», hvilka upptaga den sista, mindre delen af arbetet, stå ej i det allra omedelbaraste sammanhang med dettas egentliga ämne, men tjäna dock till att belysa vissa sidor däraf och innehålla åtskilliga i literaturhistoriskt hänseende ej ovigtiga notiser och resultater, för hvilka läsaren måste stanna i förbindelse. Förf. uppvisar sålunda bland annat, att under frihetstiden engelska språket och dess literatur varit i vårt land föga kända och på vitterhetens utveckling haft mindre inflytande än som af en eller annan forskare antagits för sannolikt. De svenska tolkningar af engelsk skönliteratur, hvilka under denna tid sett dagen, äro merendels icke gjorda efter originalerna. Det är tyska eller franska öfversättningar, som för dem legat till grund.

F. B.

Försvarskriget i Lifland 1701 och 1702. Historisk afhandling af *Otto Sjögren.* Sthlm, Norstedt & Söner. Pris 75 öre.

Den flitige historiske förf. till ofvanstående lilla afhandling har, såsom bekant, med synnerlig förkärlek egnat sin forskning åt historiska personligheter, hvilkas minne synts honom på eller annat sätt ej nog uppskattadt eller mindre riktigt bedömdt. Personligheter sådana som Patkul, Paijkull för att ej tala om Grewesmöhlen ha honom att tacka för en utredning af sin lifshistoria, som ingen annan velat kosta på den.

I någon mån är ofvannämda arbete af samma art, då den räddar från glömska eller oförtjänt tadel dels den man, som är skildringens hufvudperson, dels händelser och förhållanden, som ej hittills fått i historien sin fulla och riktiga belysning, än mindre sitt välförtjänta erkännande. Mannen är W. A. v. Schlippenbach och händelserna äro det svenska östersjöväldets sista strid — eller åtminstone början däraf — början till slutet.

«Att ställa förhållandena i en klarare dager och beriktiga några af häfdateckningens misstag» är den uppgift, som förf. föresatt sig och med tillhjälp af autentiska handlingar lyckligen löst. Det svenska östersjöväldets korta, men hårda dödskamp är ett kapitel i Karl XII:s historia, hvilket han själf skjutit åt sidan genom sina företag på andra håll, och som hans historieskrifvare glömt för att följa hjälten själf och mera förhärliga hvad han uträttat än granska hvad han underlåtit. Till detta senare hör östersjöländernas försvar och särskildt kriget i Lifland 1701 och 1702, hvilken kamp utkämpades af Schlippenbach med krafter, som i ingen mån uppvägde de anfallande ryska massorna.

Förf. har efter Schlippenbachs bref och rapporter, nyligen förvärfvade åt svenska riksarkivet, skildrat detta «lilla krig», där det gälde att med ett fåtal trupper athålla en påträngande, öfverlägsen fiende, under faror och bedrifter, som hittills varit för oss så godt som okända. Bland dessa förtäljer förf. utförligt om den tredubbla drabbningen vid Rappin-Casaritz-Rauge (Sept. 1701), som kostade Ryssarne 5000 man och föranledde dem att utrymma Lifland. Förf. kallar denna seger en tvillingbroder till Dünasegern, som vi alla så väl känna, men hvilken ej kostade fienden så många fallne. Den förre hade den vigtiga följden, att den lemnade Karl XII fria händer från Ryssarne, och därigenom förledde honom till tåget mot Polen.

Vi nöja oss med att framhålla detta enda af de fakta förf. haft tillfälle att framdraga och rätt belysa. Ännu en annan i våra ögon vigtigare Ehrenrettung har emellertid förf. utfört.

Det har nämligen så ofta blifvit sagdt och upprepadt, äfven i våra historiska läroböcker, ehuru så vidt vi veta ingenstädes bevisadt, att det svenska väldet i Lifland, redan undergräfdt genom

reduktionen, gått förloradt på grund af lifländarnes, särskildt adelns, afvoghet och förrädiska beteende under kriget. Förf. påstår motsatsen, och hans framställning af fakta bekräftar dessutom detta. «Medlemmar af denna adel deltogo med heder i dessa strider, bildade ofta frikårer och utgjorde efter bästa förmåga sin russtjänst, och allmogens armod såsom en följd af kriget var börda nog. Att klagomål och knot kunnat förnimmas af dem, som så illa understöddes från fosterlandet, är naturligt. Endast Dorpats borgare tyckas hafva visat mindre nit.

Vi ha härmed antydt punkter, som gifva denna lilla afhandling dess värde, och rekommendera desamma såsom «nödiga rättelser» till de större skribenter, som tecknat denna tid i stora drag, dock stundom grundade på smärre sådana, hvilkas felaktighet vår förf. blottat.

— *l.* — *n.*

Från Europas hof, dess furstehus och aristokrati. Skildringar hemtade ur nya specialverk samt svenska och utländska arkiv af *Arvid Ahnfelt.*

Band I: **Struensee och Drottning Karoline Mathilde,** Ministern friherre d'Albedyhls minnen, Tronföljarvalet i Örebro 1810 o. s. v.

Med allt ymnigare vågor framväller ur hr A:s afskrifningsbyrå det historiska flöde, som tyckes lössläppt för att ånyo bringa i dagen, ej den guldsand, som sofrad och vägd blir resultatet af vetenskapsmannens eller den samvetsgranne forskarens undersökning af historiens källor, utan allt det grummel och afskräde, som desse låtit ligga på bottnen såsom värdelöst eller lätteligen kunnande orena sanningens klara våg. Det har blifvit hr A. förbehållet att rifva upp detta grummel, att väcka hos den nuvarande generationen förkärlek för den sidan af historien, som gömmer sig i mer eller mindre trovärdiga memoarsamlingar, dagboksanteckningar och dyl. från en svunnen tid. Däri ligger emellertid det fördömliga i hr A:s afskrifningsarbete, hvars resultat utan rättelser eller kommentarier läggas i pressen och utkolporteras bland och i allmänheten, som betalar hvad den redan till stor del eger på sina gamla bokhyllor, eller . . . . men det lönar sig icke att tala mot denna sak, lika litet som mot alla andra dåliga eller skadliga varor — kommersen går bara så mycket bättre, och det är ju hufvudsaken för dess målsmän.

Det senaste fabrikatet — för att lemna liknelsernas område — som hr A. utsändt i marknaden är ofvannämda arbete, om hvars

första del vi tagit någon kännedom. Redan titelvignetten på omslagets första sida antyder att det skall serveras sqvaller och skandal och lockar som en annan krogskylt den godtrogne. Och skulle någon betänksamt väga det lilla häftet — ty naturligtvis skall anrättningen utportioneras i häften à 1 kr. — så faller hans blick på omslagets baksida och dess ståtliga reklam, i hvilken utg. med en sjelfbelåtenhet lika stor som naiv «lyckönskar sig att hafva fått tillträde till Kgl. Geheimearkivet» i Köpenhamn, en lycka som är så mycket större som enligt danska Morgenbladets påhitt «de danska arkiven äro stängda för forskningen», hvarigenom detta verk erhåller ett utomordentligt värde — naturligtvis. Vi beklaga emellertid, att vi nödgas taga först och främst allmänheten och därnäst hr A. ur denna villfarelse, enär vi kunna försäkra att sedan flera år Geheimearkivet såväl som Udenrigsministeriets arkiv är tillgängligt för hvarje forskare nästan utan alla formaliteter.

Vända vi oss nu till innehållet af ifrågavarande publikation, så finner man till en början att «från Europas hof» — hvarmed väl skulle menas «utländska» — rör lika mycket Sverige som utlandet och för öfrigt ingalunda blott hofvet eller företrädesvis detta. Ty «Tronföljarevalet i Örebro», «Åren närmast efter tronföljarevalet», «Operationerna 1812—14», «Norges förening med Sverige» m. fl. afdelningar eller kapitel äro väl helt enkelt «minnen ur Sveriges nyare historia» — vi hade så när tillagt af B. v. Schinkel, ty något annat än detta verk innehåller dessa kapitel egentligen icke. Det är helt enkelt gammalt vin på nya flaskor, ja till och med ibland blott nya etiketter till de gamla flaskorna med deras gamla innehåll. Vi vore färdiga att säga detsamma äfven om andra kapitel af detta verk och — oväntadt nog kanske för utg. — äfven om den gamla historia om «Struensee och drottning Karoline Mathilde», hvilken utg. i stil med vignetten satt i spetsen af galleriet. Utg. är uppriktig nog att angifva denna afdelning såsom en kompilation af ett nyss utkommet tyskt «specialarbete», men såvidt vi se har utg. ej tagit därur det, som möjligen kunde vara nytt i saken, endast det gamla — särskildt sängkammarhistorien — litet mera detaljeradt. Vi beklaga att utg. ej kunnat afvakta det «specialverk» af prof. Holm i Köpenhamn, hvilket kommer att säga sista ordet i denna sak, då, såsom bekant, åt honom uppdragits undersökningen af de papper, som efter 100-årig försegling nu få yppa sina hemligheter.

De «hemliga rapporter af friherre J. W. Sprengtporten», hvilka utg. tillfogat såsom bilager till den föregående uppsatsen skola väl betraktas såsom blott fyllnadsgods, enär de icke blott totalt sakna det pikanta, efter hvilket utg. eljes söker, utan till och med hvarje skymt af intresse ej blott i sig själfva, utan äfven med afseende på den Struenseeska affären, sedan man läst det föregående.

Att för öfrigt på vanligt sätt under jämförelse med andra förf. verkställa någon granskning af «Lundblads och Mörners anteck-

ningar» m. m., som utg. infört i samlingen, vore alldeles lönlöst, då detta arbete i ingen mån bär någon vetenskaplig prägel. Uppgifterna, sanna eller oriktiga, lemnas af utg. utan någon som hälst reservation, och den allmänhet, som hämtar sitt historiska vetande ur hr A:s böcker, lär ej låta sig korrigeras hvarken i sitt tycke eller sina kunskaper.

— *l.* — *n.*

Öfversigt af de europeiska staternas historia under de sista tjugu åren, af *P. O. Bäckström*. Sthlm 1882. Norstedt & Söner. Häft. 1—3.

«Haben wir das alles gethan?» lägges i munnen på mer än en af historiens män, som hört sina bedrifter prisas, och med en liten förändring torde samma uttryck kunna användas om en hvar af oss, som låt vara på afstånd «varit med om» de vigtiga tilldragelser, som de *senaste* — vi hoppas ej de *sista* — tjugu åren medfört för Europa. Hafva vi varit med om allt detta? Det är emellertid alltid så, att den, som lefver midt upp i händelserna, blott uppfattar och minnes de närmaste och för öfrigt alldeles går förlustig kännedomen om deras ursprung och resultat, tills historieskrifvaren sätter honom i händer en «öfversigt», som klargör ställningen. Detta värde har först och främst hr Bäckströms arbete, och det fyller således en lucka i vår historiska kunskap. Ingen torde stå närmare till att teckna denna tid än förf. till «Europas historia efter 1815» intill den tid, då detta arbete vidtager; och som en särskild förtjänst hos detta räkna vi att han öfverallt återknutit händelsernas tråd med det föregående. Historien om Italiens och Tysklands enhet, om Balkanhalföns påbörjade återeröfring från halfmånens välde äro ju storartade företeelser, som vi upplefvat, men hvilkas betydelse vi kanske nu först inse. Endast mot förf:s alltför stora omständlighet vid teckningen af krigshändelserna samt mot de därmed förenade, förbryllande, men ovigtiga sifferuppgifterna skulle vi vilja göra anmärkning. Öfverskådligheten skulle vinna betydligt på deras uteslutande.

Till det bästa räkna vi teckningen af Napoleon III:s styrelse, en ypperlig spegel för Frankrikes nuvarande system, hvilken ensam är nog för domen däröfver. Vi anbefalla denna nyktra historia för dagen långt framför det kaleidoskop från svunna dagar, om hvars skiftande men oklara färger vi här ofvan yttrat oss.

— *l.* —*n.*

Kyrkans allmänna historia, i öfversigt framställd af *P. Eklund*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1883. (368 sidor 8:o). Pris: 4 kronor.

www.libtool.com.cn

Titeln angifver, hvad förordet bestämdt utsäger, att nämligen uppgiften «ej är att meddela en mångfald af kyrkohistoriska uppgifter» utan att meddela en öfversigt af kyrkans inre utvecklingsgång från stiftelsen till den dag som är. Mot syftet svarar metoden. Dess art skönjes vid jemförelse med andra methoder, som i den kyrkohistoriska vetenskapens historia framträdt. Det krönikeartade framställningssättet berättade efter tidsföljd de kyrkliga tilldragelserna. En mångfald af sakförhållanden framställdes såsom de empiriskt tett sig för iakttagaren i de efter hvarandra följande tidsmomenten. Men tidsmomenten i sin konkreta verklighet förhålla sig till hvarandra ej blott såsom ett föregående till ett efterföljande; de beherskas af kausalitetens lag. Och uppgiften blir att uppvisa ett sammanhang uti företeelsernas kedja. Detta sammanhang kan sökas uti förhållandet mellan företeelserna sjelfva. På detta stadium framkommer ett kritiskt förfaringssätt. som, der utsagor stå emot utsagor, genom granskning af grunder för och emot söker angifva hvad som är visst med afseende på ej blott hvad som skett utan huru det skett. Har vid den pröfning tanken anstält med det föreliggande materialet vissa punkter upprunnit, från hvilka den kan speja ut öfver större områden, och har den dervid kunnat uppstiga till en högst belägen punkt, der allt öfverskådas. der mångfalden belyses af ett ljus, som gifver hvarje detaljpunkt dess rätta ställning i det hela, så är en ståndpunkt högre än den kritiska vunnen. En sådan mångfalden beherskande enhetspunkt kan ej vara en utanför mångfalden sjelf belägen, ej heller blott en enskild företeelse såsom sådan inom den. Det måste vara den i mångfalden sjelf inneboende enhetstanken. Och är det fråga om en frihetsutveckling, måste det vara ett i frihetsutvecklingen inneboende och den samma beherskande ändamål. En sådan i högre mening teleologisk framställning af historien tillhör den spekulativt vetenskapliga ståndpunkten, är en historiens filosofi.

Såsom en sådan kyrkohistoriens filosofi är i viss mening detta arbete att betrakta. En kyrkohistoriens filosofi kan emellertid ega sin utgångspunkt uti ett tänkande som har stält sig utanför kyrkan såsom de troendes samfund. Författarens ståndpunkt är en annan. Det är från kyrkans egen ståndpunkt såsom positivt trossamfund han framställer hennes historia. Det är på ett prägnant sätt uttaladt i första raden af hans inledning: «kyrkans historia är ett skede af den heliga historien». Likasom verldshistorien är «det inre bältet» uti «allskapelsens krets», så är den heliga historien med sitt heliga kärleksrike af gudomlig ljus- och lifsmeddelelse «det helas hjerta och medelpunkt». Författarens kyrkohistoriska

ståndpunkt är en theologiskt spekulativ. Den säkerhet, med hvilken förf. genomför de theologiska ideer, som bilda hans utgångspunkt, är förenad med trohet mot de historiska sakförhållandena. De kategorier, i hvilka han rör sig, bevisa sig sålunda ega berättigade anspråk på att vara den kyrkohistoriska utvecklingens egna.

Arbetets intresse ur theologisk synpunkt är härmed påpekadt. En diskussion öfver det förtjenstliga häri kan möjligen utfalla olika, om den anställes från theologisk eller från icke-theologisk ståndpunkt. Men äfven från en ståndpunkt, som är mer eller mindre främmande för den förutsättning, som ligger i den heliga historien såsom ett område för sig i förhållande till verldshistorien och såsom det innersta derinom, med sina egna lifsbetingelser och utvecklingslagar, torde arbetet vinna erkännande ej blott för sin öfversigtliga klarhet utan ock för det djupa sammanhang förf. uppvisar mellan gudsförhållandet inom kyrkan och odlingslifvet inom stat, konst och vetenskap. Vi hänvisa särskildt till det kulturhistoriskt beaktansvärda i hans utredning af den gamla kyrkans förhållande till den klassiska bildningen, hvarigenom hon kommer att blifva en uppenbarelse af kyrkan närmast såsom ett sanningens rike; af medeltidskyrkans förhållande till de krafter, som äro häfstängerna för medeltidens folkliga och politiska lif, och hvarigenom kyrkan här närmast gestaltar sig såsom ett magtens och rättens rike; samt slutligen af den nyare kyrkohistoriens förhållande till det nya humanitetsideal, som i och med Luthers mägtiga personlighet springer fram ur den germaniske anden, och hvarigenom kyrkan här närmast kommer till uppenbarelse såsom ett kärlekens rike. Ur samma synpunkt förtjenar påpekas framställningen af den nyare filosofien och dess betydelse för kyrkan. Näppeligen torde nekas att fruktbara tankar med ursprunglighetens friskhet här möta läsaren. Vi hänvisa exempelvis till sid. 38, 39; 193 o. f.; 239 o. f.

Vi hafva framhållit den theologiska och den kulturhistoriska sidan. Huru är då från författarens egen ståndpunkt förmedlingen mellan den förra synpunkten och den senare att fatta? Ty att en förmedling är gifven är klart af det helgjutna i åskådningssätt, som arbetet röjer. Svaret torde framgå ur en iakttagelse af författarens uppfattning af den nyare filosofiens ställning till kristendomen. Se särskildt sid. 252. Erkännes, hvad förf. framhåller såsom Kants berömmelse att hafva häfdat, «det etiska lifvet såsom det allt öfverordnade», så kan en «frihetsfilosofi» framkomma, från hvars ståndpunkt «det är möjligt att till fullo fatta den heliga historien och dermed teismens sanning och nödvändighet». Är frihetslifvet såsom ett kärlekens lif det, hvarpå tillvarelsen är anlagd, så måste också det kärlekens rike, hvari personligheten såsom kristlig finner sig vara insatt och i hvilket möjligheterna för kärlekslifvets förverkligande äro för handen, ega anspråk på att fattas i öfverensstämmelse med det sätt, hvarpå det blifvit till i historien.

Och härmed har det filosofiska tänkandet inom det menskliga odlingslifvets kretsar nått den krets, som är kyrkans och hvars begripande är den theologiska vetenskapens speciella uppgift. Den theologiska sats, som var karakteristisk för författarens kyrkohistoriska ståndpunkt, visar sig således tillika såsom ett «frihetsfilosofiens» resultat eller såsom åtminstone en punkt, till hvilken den syftar. Och häruti är från författarens ståndpunkt förmedlingen gifven.

Vare sig arbetet betraktas ur theologisk eller ur humanistisk synpunkt eller ur synpunkten af den båda förmedlande enheten, måste uppgiftens lyckliga lösning erkännas. Med författarens method följer onekligen en svårighet. Med framställningen af sakerna i deras inre sammanhang följer svårigheten att gifva det kronologiska sammanhanget dess fulla rätt. Under det att den kronologiska anordningen rycker det likartade i sär, försvåras genom det motsatta förfaringssättet uppfattningen af en viss tid i genomsnitt (jfr Gieseler, Lehrbuch der Kirchengesch. sid. 19). Vi mena, att denna svårighet uppkommer särskildt derigenom, att förf. fullföljer t. ex. kyrkans utbredning och samhällsordning inom grekisktromerskt område ända från apostlatiden till året 1453, för att sedan åter på samma sätt följa den kyrkliga lärans utveckling under samma tidsskede. På samma gång saksammanhanget vinner, förlorar tidssammanhanget. Den kronologiska sidan torde hafva blifvit bättre till godo sedd, om förf. behandlat den gamla kyrkans historia efter epoker, så att de gränser, som åren 323 och 680 eller 692 angifva, starkare markerats.

Författarens syfte har varit riktadt på framställandet af kyrkohistoriens inre sammanhang, ej på meddelandet af en mångfald af kyrkohistoriska uppgifter. Förf. har i följd af sitt syfte ej haft samma intresse för de enskilda uppgifterna i och för sig. En och annan punkt kan här sättas i fråga. Vi vilja blott fästa uppmärksamheten vid en sådan detaljuppgift, som måste bestämdt ogillas. Sid. 33 gör förf. Novatianus och Novatus till samme person. Möjligen har förf. här följt de grekiska källorna i Eus. h. e. 6,43 och Sokr. h. e. 4,28, der Novatianus kallas Novatos. Men vare sig att här en namnförvexling eger rum eller Novatianus, den romerske presbytern, äfven blifvit benämnd med det kortare namnet, så är han i alla händelser en annan än karthaginensern Novatus. Af de occidentaliska källorna, ur hvilka äfven ofvan anförde grekiske historieskrifvare hemtat sina uppgifter, framgår med visshet, att Novatus, som af Cyprianus framställes i ganska mörk dager, vigt Felicissimus till diakon och varit en af ledarne för Felicissimi schisma; att deremot Novatianus, som, ehuru döpt på sjuksängen (baptismus clinicus), blifvit af Fabianus vigd till presbyter i Rom och gjort sig känd såsom författare af det dogmatiska arbetet «de trinitate» och af «Epistola cleri romani», der han gillar Cypriani praxis i kyrkotuktsfrågan, af sin ursprungliga rigoristiska uppfattning drif-

vits till opposition emot biskopen Cornelius; samt slutligen att Novatus anländt från Afrika och af anti-episkopal oppositionslust äggat Novatianus till schism, ehuru Novatiani ställning till kyrkotuktsfrågan var motsatt Felicissimi. Jfr Gieseler o. a. a. sid. 390—392 och der gjorda hänvisningar.

Om också författarens intresse ej i lika grad omfattat detaljen som öfversigten, så har dock, helst om de i förordet upptagna rättelserna beaktas, hans arbete äfven i detta afseende sitt värde. Det är dock framför allt lösandet af hufvuduppgiften, som gör det förtjent af ett allmännare erkännande. Det är en insats i vår literatur, af intresse ej blott för theologen utan för en hvar, som ej är likgiltig för den stora frågan om förhållandet mellan kristendom och «humanitet», kyrka och «allmänt menskligt odlingslif».

Otto Ahnfelt.

Nordisk Revy, tidning för vetenskaplig, kritik och universitetsangelägenheter, under medverkan af . . . . . (51 namn), m. fl. utgifven af Docenten *Adolf Noreen*, Upsala. Förläggare: R. Almkvist & J. Wiksell. N:r 1—13.

Det var en särdeles vacker tanke af herr Noreen att grunda en tidskrift som den föreliggande. Visserligen ega vi förut i åtskilliga ämnen facktidskrifter, som på ett förtjänstfullt sätt lösa sin uppgift: *Historisk Tidskrift*, *Nyare Bidrag till kännedomen om de svenska Landsmålen* (vore icke *Bygdemålen* lämpligare?) *och Svenskt Folklif*, *Botaniska Notiser*, m. fl.; och tager man med i räkningen äfven dem, som utgifvas i de öfriga skandinaviska länderna och Finland, så blir antalet af sådana tidskrifter rätt betydligt. Men deras mål är naturligtvis i första rummet att hvar i sin stad föra vetenskapen framåt genom positiva bidrag till dess utveckling, och kritiken spelar altså en jämförelsevis underordnad rol; dessutom är deras synkrets trängre, såsom för hvar och en af dem begränsad endast till hennes egen vetenskap. Å andra sidan vända sig de allmänna literaturtidskrifterna till den stora allmänheten, och, enär dess majoritet icke rimligen kan väntas hysa intresse för rent vetenskapliga frågor, så måste de förra rätta sig därefter, och deras anmälningar af utkommande arbeten gälla därför efter regler företrädesvis skönlitteratur, memoarer och andra alster af lättare art. Vid sådant förhållande fans altså icke blott här i Sverige, utan i hela Norden ett verkligt behof af en tidskrift, som gjort till sin *hufvuduppgift* att vara *ett kritiskt organ för alla vetenskaper*, och det är detta behof som är afsedt att fyllas genom Nordisk Revy.

Om det sätt, hvarpå Utgifvaren utfört sin uppgift, kan väl icke gärna finnas mera än en mening: han har lyckats därmed alldeles förträffligt. Det var redan från början ett mycket godt grepp att taga till mönster och förebild Zarnckes *Literarisches*

Centralblatt som nu i mer än tjugu år på ett lysande sätt häfdat sin plats i spetsen för den vetenskapliga kritiken, och hvars värdigaste medtäflare, *La Revue Critique*, i hufvudsak inrättat sig på samma vis. De förhållanden, som vållat en mindre olikhet i den senare tidskriftens uppställning, torde vara specielt franska och hafva i alla händelser icke öfvat något inflytande på Nordisk Revy, hvilken ordnar sina kritiker liksom den nyss nämda tyska tidskriften, efter fakulteterna och dessas olika ämnen, samt till slut i hvarje häfte meddelar hufvuddragen af universitetsverksamheten i Upsala, Lund, Stockholm, Kristiania, Köpenhamn och Helsingfors. Anmälningarna hafva naturligtvis måst göras korta och i allmänhet koncentrerats endast på hufvudpunkterna; men de hafva det oaktadt (eller kanske just därför) ofta varit ganska lärorika, och de hafva, som oss vill synas, på ett i allmänhet mycket lyckadt sätt motsvarat programmet att lemna ungdomen «en ledtråd i det kaos af vetenskaplig, isynnerhet tysk, literatur, som årligen öfversvämmar vår bokmarknad» samt «att vara en tillförlitlig rådgifvare åt de yngre vetenskapsidkare eller autodidakter, som önska orientera sig i den dag för dag växande literatur, med hvilken de hafva att stifta bekantskap». De hafva dessutom utmärkt sig för en opartiskhet, hofsamhet och sans, som hos läsaren lemna ett synnerligen fördelaktigt intryck och äro väl egnade att äfven i detta hänseende väcka den bästa tanke om tidskriften.

Men, om således det är vår lifliga öfvertygelse, att Nordisk Revy fyller och fyller *väl* ett länge kändt behof, så måste vi ock i samma mån lifligt yrka på ett allvarligt deltagande för henne hos den allmänhet, till hvilken hon vänder sig. Det var ett karlatag af herr Noreen att få henne till stånd; nu måste andra hjälpa att få henne beståndande. Detta kan ske på två vis: dels genom bidrag af artiklar, dels genom abonnement. De förra töra väl till en början få lemnas kostnadsfritt, tills Revyens ekonomi hunnit stadga sig, och häri ligger då icke så synnerligt stor skilnad med de tyska tidskrifterna, de där visserligen betala ett honorar, men som dock är så ringa, att det för 3—4 spalter kan belöpa sig till ej stort flera kronor, d. v. s. faktiskt blir så godt som nominelt. Vidkommande abonneringen, kunna vi ej nog varmt därtill uppmana alla vederbörande, till hvilka det må tillåtas oss i allra främsta rummet räkna läroverkskollegierna och läroverksbiblioteken, och det bör i detta sammanhang ej lemnas oanmärkt, att priset — 3,75 för 16 nummer eller omkring 250 sidor i tvåspaltigt format — är i och för sig förvånande lågt och förefaller rent af utomordentligt billigt vid jämförelse med liknande tyska tidskrifter. Så t. ex. kostar det med Nordisk Revy till omfång och uppställning närmast jämförliga Literaturblatt tolf mark, d. v. s. ungefär tre gånger så mycket.

Edvard Lidforss.

Vaarvise.

www.libtool.com.cn

Hvor Luften dirrer ude
Foran min aabne Rude!
Den sidste Istap falder
I Draaber fra vort Tag.
Hver Lyd, som Vinden bringer.
Saa klar, saa sælsom klinger.
Forkynde disse Forbud
Den første Foraarsdag?

Endnu har ej Syrenen
Det mindste Grönt paa Grenen,
Kun Vinterspurven qviddrer
Sin törre Hverdagssang.
Dog er det som jeg vidste,
At snart skal Isen briste.
Det første haarde Snebaand
Om Jordens Hjerte sprang.

Fjernt, fjernt paa Havets Bölge,
Med Svalerne i Fölge,
En Sejlbaad fremad skummer,
Som Vaaren har ombord.
Med sine hvide Hænder,
Det gyldne Ror han vender,
Og Silkevimplen flagrer,
Og peger imod Nord.

Aurikler fylder Lasten,
Violer krandser Masten,
Fra alle Sider flokkes
Den tætte Sangfugl'hær.
Snart, snart det Vaaren lyster
At gjæste vore Kyster
Og binde Blomsterbaaden
Ved vore nögne Skjær.

Ej Vaabenmagt han förer;
Naar blot hans Skridt man hörer,
Det hele Land sig skynder
At knæle for hans Fod.
Alt, som til Frihed trænger,
Fast ved hans Blikke hænger,
Og af hans Stemme drikker
De frosne Hjerter Mod.

Forræder, ja Forræder,
Som lover tusind Glæder,
Og lyse Blomsterlöfter
Med fulde Hænder ströر!
Vi veed jo, at de Alle,
Som Æbleblomster falde,
Som Æbleblomster Alle
For Tordenregnen dör.

Og dog, naar snart det gjælder
Jeg vælger Vaaren heller,
Med al dens Smerte-Glæde
Og svigefulde Pragt,
End Vinteren den strenge,
Der længe, altfor længe,
Mig har i alle Toner
Sin kolde Sandhed sagt.

Kom, yndige Forræder,
Med dine Drömmeglæder,
Og slaa med Bögeqvisten
Let paa min Kammerdör!
Kom, Elskede, og tag mig,
Bedrag mig, ja bedrag mig,
Som du, med Tryllekunster
Saa tidt bedrog mig för!

Helene Nyblom.

www.libtool.com.cn

Två dikter.

1. Sångarskola.

Skogsväg i bugter drager,
Qvalmet i svalka byts;
Barrdoft och silad dager!
Tystnaden smeksamt bryts:
Tvekande först och skilda,
Tonerna dö, men hör!
Snart de i täflan bilda
Sig till en riktig kör.
O hvilket sus af vingar!
O huru sången klingar,
Fiken att ljuset nå!
O hur han högt sig svingar,
Kraftfull, men ljuf ändå!

Långt från all äflans brusande
Oro och sorg och qval,
Här i små foglars susande
Luftiga lärosal
Läte du sången strömma,
Fri från hvart lågt begär,
Kunde dig sjelf förglömma,
Kanske din sång, som här,
Skulle i innerliga
Toner åt ljuset viga
Hela ditt väsen så,
Högre och högre stiga,
Kraftfull, men ljuf ändå.

2. Din väg är min.

www.libtool.com.cn

Här skiljas våra vägar åt,
Vi måste vandra hvar sin stråt;
I trygghet och i ljus går din,
I fara och i mörker min.

Men tänker du ibland på mig,
Mins blott hur varmt jag älskar dig!
Hvart bittert ord, jag fält, förlåt!
Här skiljas våra vägar åt,

Såvida ej? . . . Min hand hon tog,
Halft förebrående hon log,
Smög närmre och såg upp till mig:
»Din väg är min, jag följer dig!»

G. V. H.

www.libtool.com.cn

Från läraremötet i Stockholm den 17—19 juni 1884.

När medlemmar af Sveriges lärarekår senast samlades till ett allmänt möte, det som hölls i Örebro 1881, var uppmärksamheten inom landet och särskildt ibland lärarne i mer än vanlig grad riktad på frågan om läroverkens reformerande. Vid de båda närmast föregående riksdagarne hade Andra Kammaren för sin del beslutit reformer i skolväsendet af den mest genomgripande betydelse, och ehuru dessa beslut genom Första Kammarens afslag icke blifvit af Riksdagen omfattade, så var det dock tydligt, att frågan härigenom endast var uppskjuten, ej afgjord. Med stort intresse väntade man ett uttalande om de föreslagna förändringarna från de män, hvilkas uppgift det skulle blifva att tillämpa dessa förändringar, om de en gång blefve antagna. Mötet undandrog sig icke häller den uppgiften att lämna ett bestämdt svar på dagens mest brännande fråga beträffande undervisningsväsendet. Främst bland öfverläggningsämnena uppställdes och behandlades frågan om läroverkens organisation. Det svar, som af mötet härvid afgafs, gick icke i samma riktning som Andra Kammarens yrkanden. Denna hade, som bekant, beslutit att liniernas skiljande skulle inträda först i sjätte klassen, att språkens studium i de fem nedre klasserna skulle inskränkas och den därigenom vunna tiden anslås åt andra för den allmänna bildningen företrädesvis angelägna ämnen. De fem nedre klasserna skulle således förvandlas till ett slags borgarskola, efter hvars genomgående lärjungarne antingen skulle vara färdiga att utgå till det praktiska lifvets värf eller ock få genom en fyraårig kurs nödtorftigt bereda sig till idkande af vetenskap-

liga studier vid universitetet. I motsats härtill yrkade mötet upprättandet af särskilda borgarskolor samt skilda latin- och reallärоverk. Dock betonade mötet särskildt, att det betraktade frågorna ur rent pedagogisk synpunkt, då det däremot tillhörde statsmannen att bedöma dem ur politisk och ekonomisk.

www.tibtool.com.cn

Sedan 1881 har skolfrågan icke varit föremål för behandling från riksdagens sida. Ett försök gjordes dock 1882 att skyndsamt framtvinga en lösning af denna svåra och vigtiga fråga. Af regeringen hade framlagts ett förslag om löneförbättring åt lärarne vid de allmänna läroverken, och då behofvet af en sådan var alldeles obestridligt, om ej lärarne genom alt för stora ekonomiska bekymmer skulle nedtryckas och hindras i utöfningen af sitt kall, samt om staten för framtiden skulle kunna påräkna dugliga handledare för ungdomen, så ansågo åtskilliga «reformvänner» tillfället vara särdeles lägligt att genomdrifva en reform efter sina önskningar. Intet högre anslag borde beviljas, förr än skolorna omorganiserats i öfverensstämmelse med Andra Kammarens föregående beslut. Naturligtvis kunde de för detta sitt yrkande påräkna lifligt understöd från kammarens flertal, som icke är särdeles benäget att gifva högre löner åt tjänstemän. Om man på detta sätt lyckades hindra löneförhöjningen, hoppades man, att lärarne, som dittills tämligen enstämmigt uttalat sig emot de föreslagna förbättringarna, själfva skulle börja deltaga i «reformvännernas» sträfvan. Hvilken låg uppskattning af lärarnes moralitet ligger till grund för denna tankegång, behöfva vi ej påpeka. Dock bör i detta sammanhang ej glömmas, att reformens stridbaraste förkämpe, Ad. Hedin, frånsade sig all delaktighet i detta «*pactum turpe*» och i ett anförande, fullt af manlig vältalighet, lade kammaren på hjärtat billighetens fordringar. Genom gemensam votering beviljade riksdagen löneförhöjningen, visserligen blott till hälften af det belopp, som K. M:t äskat, men därmed var dock lärarekårens betryck i någon mån afhjälpt, och frågan om läroverkens reform kunde nu, frigjord från den olycksbådande sammankopplingen med frågan om lärarnes löner, självständigt behandlas, för hvilket ändamål en särskild komité af regeringen tillsattes.

När åter ett allmänt svenskt läraremöte sammanträdde i juni 1884, kunde ej gärna själfva hufvudpunkten i undervisningsfrågan komma under diskussion. Man visste, att läroverkskomitén redan i hufvudsak fattat sina beslut, men man egde ännu alt för sväfvande kännedom om dessas beskaffenhet, för att man därom skulle kunna yttra sig, och dessutom hade ju frågan behandlats vid det senaste mötet, och intet skäl fans att antaga, att Stockholmsmötet i detta fall hyste en annan uppfattning än mötet i Örebro. I afseende på de behandlade frågornas vigt och allmänna intresse synes mig därför detta årets möte afgjordt stå tillbaka för mötet af 1881.

Då jag nu går att lämna en kortfattad redogörelse för det vigtigaste af det elfte allmänna läraremötets förhandlingar, vill jag förutskicka den anmärkningen, att man ej här får vänta något referat af hvad de olika talarne yttrat eller någon redogörelse för öfverläggningarna inom de olika sektionerna. Jag nödgas inskränka mig till de frågor, som behandlades på de allmänna sammankomsterna, hvarvid jag tillåter mig att till omnämnandet af de vigtigaste under diskussionen framstälda argumenten foga mina enskilda anmärkningar.

Främst behandlades frågan om bildandet af ett allmänt svenskt lärarcsällskap. Förslag härom hade genom Lunds stifts lärareförening väckts vid mötet i Örebro, hvilket beslöt att åt den komité, som förberedt mötet, uppdraga att anmoda Lunds stifts lärareförening att uppsätta förslag till stadgar, hvarefter samma komité borde urfärda inbjudning till läroverkskollegiernas medlemmar att teckna sig för inträde i sällskapet. Förslag till stadgar hade på grund häraf uppgjorts af Lunds stifts lärareförening samt dessutom af Stockholms läraresällskap, hvarjämte yttranden öfver dessa förslag i deras helhet eller i vissa enskildheter afgifvits af ett stort antal läroverkskollegier. Mötet beslöt att tillsätta ett utskott för utarbetande af förslag till stadgar och sammankallande af en konstituerande sammankomst på sätt utskottet kunde finna lämpligt. Innan man till utskottet öfverlämnade detta ärende, ansågs det önskvärdt, att mötet till ledning för utskottet vid stadgarnes utarbetande diskuterade den frågan, huruvida, såsom Stockholms läraresällskap föreslagit, andra än lärare skulle få

vara medlemmar af det blifvande läraresällskapet. Såsom skäl för ett sådant friare tillträde till sällskapet anfördes, att därigenom skulle befordras en allsidigare belysning och grundligare utredning af de frågor, som komme att behandlas. Någon fara för att personer med bristande sakkunskap kunde komma att diktera besluten, kunde ej gärna uppstå, ty man finge väl antaga, att inga andra personer skulle söka inträde i föreningen än sådana, som hyste intresse för pedagogiska frågor. Skulle några frågor förekomma, hvilkas rätta bedömande fordrade personlig erfarenhet, vore det väl troligt, att de, som saknade sådan, skulle afstå från att i frågan uttala sig. Å andra sidan framhölls, att det alldeles icke vore gifvet, att en fråga blefve grundligare behandlad i samma mån som flere deltoge i dess diskuterande. Ingen berättigad anmärkning borde väl kunna framställas däremot, att utöfvarne af en viss verksamhet sluta sig tillsammans för att behandla frågor, som tillhöra deras fack. Vid härefter företagen discessus befunnos meningarna ungefär lika delade, dock ansågs någon öfvervigt vara på den sidan, som yrkade, att läraresällskapet skulle stå öppet äfven för icke-lärare. Som emellertid denna meningsyttring icke skulle anses för utskottet bindande, utan detta erhållit bemyndigande att på det sätt, som det funne lämpligt, sammankalla en konstituerande sammankomst, så kallade detta härtill ordinarie lärare vid de allmänna läroverken. På denna sammankomst antogs det af utskottet uppsatta förslag till stadgar och styrelse valdes. Beträffande sällskapets omfattning bestämdes, att rätt till inträde tillkommer hvarje vid rikets allmänna läroverk eller pedagogier anställd ordinarie lärare eller lärarinna samt universitetslärare, ordinarie lärare vid statens seminarier äfvensom sådana vid dimissionsberättigadt enskildt läroverk eller vid allmänt läroverk såsom extra ordinarier anställda lärare, hvilka äro behörige att söka ordinarie läraresyssla.

Det kan möjligen vid första betraktelsen förefalla såsom ett uttryck af skråanda och reformfiendtlighet detta, att man ej till den nybildade föreningen velat lämna fritt tillträde åt en hvar för undervisningen intresserad person. Vid närmare besinnande torde dock sådana klagomål befinnas oberättigade.

www.libtool.com.cn

Först och främst kan väl ingen förneka, att lärarne ega rättighet att inom sig bilda ett särskildt läraresällskap, likaväl som militärerna och läkarne bildat föreningar, dit blott fackmän hafva tillträde. Beträffande det ofta använda påståendet, att ingen korporation reformerar sig själf, så undras, om de, som på det pedagogiska området vilja tillämpa den satsen, äfven vilja utsträcka dess giltighet därhän att påstå, att alla förbättringar t. ex. i krigsväsendet utförts af andre än krigare eller inom läkarekonsten af personer utan medicinsk bildning. För öfrigt är det ju alldeles ingen fara för att personer utom lärarestånd, som hafva intresse för undervisningsfrågor, komma att utestängas från diskussionen om sådana. De få ju framdeles som hittills tillfälle att framställa sina meningar och reformförslag på allmänna läraremöten, i tidningar, tidskrifter, broschyrer, samt på folkmöten och vid riksdagen. Läraresällskapet kommer nog icke att från sig afvisa dylika utifrån gifna impulser, men meningen med sällskapets stiftande är att personer, som egnat sitt lif åt undervisningens kall, och som således måste antagas för dit hörande frågor hafva allvarligare intresse och större erfarenhet än andra, också skola få tillfälle att göra sin röst hörd till den verkan den kan åstadkomma. Detta syfte skulle tydligen förfelas, om personer utom lärarekåren skulle få inträde i sällskapet och möjligen i förening med en obetydlig minoritet bland lärarne komma att bestämma besluten. Sällskapets uttalanden kunde då icke betraktas såsom grundade på erfarenhet och skulle i följd däraf få mindre betydelse. Icke häller lär det få anses för gifvet, att de, som i en viss fråga saknade nödig kännedom, skulle afhålla sig från att om densamma uttala sig. Tvärtom visar väl erfarenheten, att bristande sakkunskap allra minst i pedagogiska frågor plägar anses för något hinder att deltaga i diskussionen. — I ett afseende äro dock sällskapets gränser för trångt tilltagna, i det att tillträdesrätt ej är särskildt tillerkänd skolornas läkare, men detta skedde blott genom ett förbiseende, som är lätt förklarligt och ursäktligt med hänsyn till den knappa tiden för stadgarnes utarbetande, och kommer utan tvifvel att med det snaraste rättas.

Härefter behandlades i ett sammanhang frågorna 1, 2 och 3, hvilka hade följande lydelse:

1. *Kunna eforer och domkapitel i vår tid anses vara lämplig styrelse för de allmänna läroverken? Om så ej är förhållandet, huru bör läroverkens styrelse ordnas?*

2. *Vore det icke för vinnande af större jämnhet och likformighet vid lärareprofs aflägganде och bedömande samt större enhet i grunderna för lärareplatsers och rektorsbefattningars tillsättande önskvärdt, att Sveriges läroverk finge en gemensam öfverstyrelse?*

3. *Borde icke alla lärareprof aflägga inför en och samma myndighet?*

Af den lifliga diskussion, som rörande dessa frågor fördes, framgick tydligen, att domkapitelsinstitutionen i allmänhet icke af lärarne omfattas med synnerlig sympati. De flesta talarne yttrade i mer eller mindre skarpa ordalag sin åsigt om domkapitlens olämplighet och otidsenlighet, särskildt då det gäller bedömande af lärareprof. Man hade ej tillräcklig säkerhet för att vid bedömande af prof i ett visst ämne full sakkunskap i detta ämne funnes inom domkapitlet, och likväl hade profven för befordran en sådan betydelse, att i jämförelse med dem akademiska betyg, profårsbetyg och tjänstgöringsbetyg ofta nog alldeles lämnades utan afseende. Domkapitlet hade visserligen rätt att i händelse af bristande sakkunskap med sig adjungera en kompetent person för profvets bedömande. Den adjungerade ledamotens omdöme plägade då ensamt blifva bestämmande för utgången, och då sålunda hans värf vore af ytterst grannlaga natur, visade det sig ofta vara förenadt med stora svårigheter att finna lämpliga personer, som vore villiga åtaga sig ett sådant uppdrag. Och slutligen funnes det enligt det nuvarande systemet ingen enhet och konsekvens vid profvens bedömande, utan lika många principer, som det funnes domkapitel. — Andra talare protesterade mot de anklagelser, som framstälts mot domkapitlen. De voro ju till största delen sammansatta af lärare, och sådana borde väl anses fullt kompetente att bedöma den profvandes *undervisningsskicklighet*, hvars utrönande vore ändamålet med profven. Dessutom varnades för de vådor, som kunde

medfölja en för stark centralisation. Emellertid var, såsom redan är nämdt, stämningen vid mötet afgjordt emot domkapitlen och vid resolutionens fattande gälde hufvudstriden, om man skulle indraga äfven eforalstyrelsen under samma förkastelsedom som domkapitlen. Med få rösters öfvervigt antog mötet följande af prof. v. Schéele föreslagna resolution: *Med förklarande af domkapitlens otidsenlighet såsom läroverksstyrelse, men utan att kunna säga detsamma i afseende på den nuvarande eforalstyrelsen, uttalar mötet önskvärdheten af att frågan om lämpligaste anordningen af styrelsen för läroverken i den närmaste framtiden måtte blifva löst.*

www.jbtool.com.cn

Att det missnöje med de närvarande förhållandena, som på detta sätt gaf sig ett uttryck, är åtminstone i någon mån berättigadt, torde svårligen kunna bestridas. Men det vill synas mig som klandret bort riktas i främsta rummet mot ett annat håll, nämligen mot själfva *profvet* i dess närvarande form. Ty att detta icke kan utgöra någon tillförlitlig mätare på den sökandes undervisningsskicklighet framgår tydligen däraf, att en och samma person vid olika tillfällen kan blifva på ett ganska olika sätt bedömd till och med af *samma* domkapitel, så att ett senare prof blir sämre vitsordadt än ett föregående, oaktadt den sökande under tiden tjänstgjort som lärare och kunnat förete ett hedrande tjänstgöringsbetyg, så att skäl funnits att antaga, att han i verkligheten förkofrat sig i undervisningsskicklighet i stället för att försämras, såsom prófbetyget utvisat. Härmed är icke sagdt, att profbetyget i och för sig varit orättvist. Hvarje lärare vet väl af erfarenhet från sin dagliga verksamhet, att han vid en lektion känt sig bättre disponerad och lyckats bättre än vid en annan, och samma förhållande gäller naturligtvis äfven i fråga om lärareprof. En man med goda kunskaper och god lärarebegåfning bör väl alltid, oberoende af den tillfälliga dispositionen, kunna göra sin sak så pass bra, att hans prof blir bedömdt med ett «med beröm godkänd» eller åtminstone ett «icke utan beröm», men om han kan erhålla en half eller en hel betygsgrad därutöfver, beror på en högre grad af liflighet för tillfället, men en sådan tillfällighet kan blifva afgörande för hans hela framtid. Olägenheterna i detta afseende skulle dock ej

blifva afhjälpta, utan tvärtom förvärrade, om alla prof skulle aflaggas inför en centralstyrelse. Därigenom skulle visserligen vinnas större enhet och konsekvens vid profvens bedömande, men på grund af alla mänskliga inrättningars bristfällighet skadar det ej, om det finnes något utrymme äfven för *inkonsekvens*, ty blott därigenom kunna misstag, som en gång begåtts, vid ett annat tillfälle rättas. Den, som vid sitt första prof inför centralstyrelsen lyckats särdeles väl, skulle ha alt skäl att vara tillfredsställd med den nya ordningen, med den som komme att aflägga ett mindre godt prof, hade därigenom gjort sin framtida befordran ytterst svår, kanske omöjlig. Ty medvetandet därom, att hans bedömare genom hans första försök fått en mindre fördelaktig föreställning om hans lärareg åfvor, skulle äfven vid ett följande prof verka nedstämmande och hindra honom att göra profvet så godt som eljes skulle hafva blifvit fallet. Under nuvarande förhållanden däremot finnes intet hinder för den, som mindre väl lyckats på ett håll, att försöka sin lycka på ett annat. Beträffande sakkunskapen för bedömande af profven synes det tvifvelaktigt, huruvida en centralstyrelse i detta afseende skall blifva mera kompetent än de nuvarande domkapitlen. För närvarande finnes väl i allmänhet vid profvens bedömande åtminstone *en* fullt sakkunnig person, nämligen lektorn i det ämne, hvari profvet aflagts, eller, om sådan icke finnes, en adjungerad ledamot. En olägenhet är det visserligen, att utnämningen kan komma att bero uteslutande på den ende sakkunniges omdöme, hvilket stundom kan vara ensidigt. Men föga troligt är, att en centralstyrelse i detta afseende skulle blifva bättre. Den kunde svårligen få så många ledamöter, att där funnes mer än en målsman för hvarje ämne; sannolikare är väl, att man af billighetsskäl skulle försöka hjälpa sig med ett fåtal ledamöter, af hvilka en hvar finge flera ämnen att representera. Och slutligen, om profven till alla lärareplatser i riket skulle aflaggas inför *en* myndighet, finge denna knappast annat att göra än att åhöra prof och kunde svårligen egna någon omsorg åt skolornas angelägenheter i öfrigt, och de läroverk, som nödgades lämna lärjungar till profven, skulle lida oupphörliga rubbningar i sin verksamhet. Om altså profven skola

bibehållas, så böra de fortfarande afläggas inför lokala myndigheter, icke inför en centralstyrelse. Men på grund af hvad som ofvan anförts och med hänsyn till den utveckling profårsinrättningen nu erhållit tro vi, att profven utan skada kunde borttagas. Det betyg, som afgifvits för profåret, bör väl vara vida tillförlitligare än det, som erhålles för en enstaka proflektion. Vid profåret får ju lärarekandidaten under ett helt läsår genom upprepade prof på skilda stadier i skolan och genom sammanhängande undervisning under flere veckors tid visa sin förmåga både att undervisa och att upprätthålla disciplinen. Ett sådant årslångt prof måste för visso anses fullt tillräckligt att ådagalägga den blifvande lärarens duglighet. Särskildt i ekonomiskt hänseende vore det af synnerlig vigt för lärarne att slippa de kostsamma profresorna. Det är ytterst sällsynt, att en sökande vinner anställning efter sitt första prof, utan i allmänhet måste, innan plats kan erhållas, prof afläggas på tre eller fyra håll. För en extra-lärare eller vikarie, som efter att ha genomgått en dyrbar studiekurs erhållit anställning med 1500 kr. i lön, måste det naturligtvis kännas hårdt att nödgas för vinnande af fast plats företaga resor till vidt skilda håll, den ena gången t. ex. till Hernösand, den andra till Göteborg, den tredje till Kalmar o. s. v. Om profårskursen utan vidare medförde kompetens till läraresyssla, så vore därigenom någon ersättning beredd för de ej obetydliga kostnader, som den medför. Skulle en sådan förändring genomföras, funnes intet skäl längre, hvarför utnämningsrätten skulle tillkomma domkapitlen, utan denna kunde då utöfvas antingen af en öfverstyrelse för läroverken eller af Konungen.

Sist företogs till behandling 12:te frågan, så lydande:

Är det lämpligt, att de allmänna läroverken och folkskolorna äro två i förhållande till hvarandra fristående offentliga undervisningsanstalter? Eller är ett samband mellan dem önskligt, och i hvad mån är ett sådant möjligt att åvägabringa?

Öfverläggningen inleddes med ett föredrag af folkskolläraren Fridtjuv Berg, hvilken ogillade det nuvarande skolsystemet, som gör barnundervisningen till yrkesbildning och är grundadt icke på personlighetsprincipen utan på kastprincipen.

Det vore att förlikna vid en buskväxt, som redan vid roten utvecklar skilda grenar, under det att den skolorganisation, som talaren önskade införd, kunde jämföras med ett träd, som först höjer sig med odelad stam, hvilken sedan utlöper i olika grenar. Barnundervisningen borde bestämmas endast efter pedagogiska grunder och icke såsom nu med hänsyn till en blifvande samhällsställning beroende på föräldrarnes förmögenhetsvilkor. Den enda läroanstalt, som meddelar en allmänt grundläggande bildning, är folkskolan. Denna borde därför utvecklas och höjas, så att den kunde blifva en bottenskola för elementarundervisningen. Mötet borde uttala sig för önskvärdheten af ett samband mellan folkskolorna och de allmänna läroverken.

I samma syfte yttrade sig hr Hammarlund, hvilken särskildt framhöll den lättnad i utgifter, som skulle beredas staten, om folkskolan utvecklades, så att hon kunde ersätta läroverkens lägsta klasser, hvilka då kunde indragas. I motsatt riktning uttalade sig prof. v. Schéele, lektor Lyth, adjunkten Hallgren, d:r Lindroth och lektor Anderson. Af dessa påpekades, att för närvarande ett samband verkligen förefinnes mellan folkskolan och det allmänna läroverket, ty många af det senares lärjungar hafva fått sin första undervisning i folkskolan. Det ytterligare samband, som nu påyrkades och hvarmed menades borttagandet af åtskilliga klasser från de allmänna läroverken och deras ersättning genom folkskolans höjande, kunde blifva vådligt för båda slagen af skolor. För de förra innebure en sådan åtgärd ett uppskjutande af språkens studium, hvilka i stället i förökadt mått skulle nedtynga skolans högre klasser. Den, som behöfver lära sig flere språk, bör tämligen tidigt få börja detta studium och därigenom utbilda sitt språksinne, medan sådant ännu med lätthet låter sig göra. Om folkskolan finge till uppgift att bereda till inträde i de allmänna läroverken, kunde detta medföra den följden, att dess lärare i främsta rummet sökte lämpa sin undervisning för de lärjungar, som ärnade fortsätta sina studier, hvaremot det stora flertalet, som ur folkskolan utgår i lifvet, kunde blifva mindre väl tillgodosedt. Beträffande den besparing, som man trodde kunna åstadkommas genom in-

dragning af de lägsta klasserna och deras ersättning genom folkskolan, visade lektor Anderson med siffror, att förhållandet skulle blifva alldeles motsatt. Om folkskolan skall kunna ersätta de allmänna läroverkens lägsta klasser, måste minst en lärare till anställas vid hvarje folkskola med undantag för några skolor i de större städerna, som redan nått en högre utbildning med talrikare lärarepersonal. Således skulle kostnaderna för folkskolan fördubblas, och denna utgift skulle många gånger öfverstiga den besparing, som vunnes genom indragningen på det andra hållet.

Mötet antog som svar på frågan följande af prof. v. Schéele föreslagna resolution:

Mötet betraktar det i vårt land förefintliga sambandet mellan de allmänna läroverken och folkskolorna såsom godt och värdefullt, men anser hvarderas egendomliga uppgift påkalla bibehållandet af dem såsom fristående undervisningsanstalter.

Till hvad som ofvan anförts vilja vi foga några ord angående en omständighet, som vid denna frågas betraktande ej bör lämnas ur sigte. Man klagar i vår tid ofta öfver det s. k. literära proletariatet, stundom kanske något öfverdrifvet, men dock icke alldeles utan grund. Detta onda kan väl till största delen härledas ur föräldrars helt naturliga sträfvan att åt sina barn bereda en så förmånlig och aktad ställning i samhället som möjligt. För detta ändamål anses det lämpligast, att barnen få studera, äfven om deras anlag icke äro särskildt riktade åt detta håll. Men staten har icke platser för den massa tjänstsökande, som sålunda uppstår. Många nödgas äfven af bristande begåfning eller bristande tillgångar afbryta sina studier, innan de kunnat fullborda sin akademiska kurs, och befinna sig sålunda i en särdeles bekymmersam ställning, då de sakna kompetens till inträde på ämbetsmannabanan och försummat att i tid göra sig dugliga till annan verksamhet. Klart är, att detta onda skall i betänklig grad tillväxa, om man genom skolorganisationen söker locka hela skaran af folkskolans lärjungar in på «den lärda vägen». Detta blir troligen händelsen, om folkskolan, i stället för att bilda sina lärjungar direkt med hänsyn till deras utträdande i lifvet, kommer att meddela en undervisning, som är afsedd att fort-

sättas vid de allmänna läroverken. För närvarande är inträdet i de sistnämda visserligen icke stängdt för den, som genomgått folkskolan, men, om denne ej vill nöja sig med att intagas i första klassen utan vinna en plats i skolan, som svarar mot hans ålder, måste han underkasta sig något ytterligare arbete. Af denna anledning tyckes det i regeln endast vara de mera begåfvade af folkskolans barn, som fortsätta sina studier vid läroverken. Detta är ett förhållande, som vi alldeles icke beklaga, utan tvärtom anse vara godt och förtjäna att bibehållas.

A. Hallström.

www.libtool.com.cn

Gustaf III:s sista regeringstid.

Statsrådet *Johan Albert Ehrenströms* efterlemnade historiska anteckningar, utgifna af *S. J. Boëthius*, docent vid Upsala Universitet. Fullständig i två delar. Upsala, W. Schultz, 1883. Pris 12 kr.

Gustaf Mauritz Armfelt. Studier ur Armfelts efterlemnade papper, af *Elof Tegnér. I. Armfelt och Gustaf III.* Stockholm, F. & G. Beijers förlag, 1883. Pris 6 kr.

Det hvilar ett oblidt öde öfver Gustaf III:s eftermäle bland människor. Man kan ej undgå att erkänna hans lysande egenskaper, men mången gör det så att säga «nödd och tvungen» och med så många inskränkningar, förbehåll och invändningar, att han till slut öfvertygar sig själf, att det lysande var allenast ett ytligt sken utan underlag af inre verklighet och att Gustaf var, som man sagt, — en teaterkung. Anledningarna härtill kunna vara mångahanda, men torde väl i främsta rummet böra sökas i två omständigheter: den ena, att konungens egen samtid delvis dömde honom så; den andra, att de lidelser, som så starkt inverkade på denna hans samtids omdöme, ännu icke slocknat, utan stundom till och med flamma upp i ljus låga.

Att politiska fienders teckningar bära vittne om deras sinnesstämning, är klart, och man får kanske för Gustaf III mindre än för någon annan vänta ett undantag från denna regel. Också bekräftas detta till fullo af en Fersens, en Johan von Engeströms med fleras mémoirer, och, skall man här vid lag öfver något förvånas, så är det endast öfver, att bitterheten hos båda de nämda framträder så oförtäckt samt att den förre, som dock var en verklig riddersman, kunnat göra sig skyldig till så mycken opålitlighet (för att begagna ett mildt ord), som efterhand påvisats i åtskilliga hans uppgifter. Det

är dock icke af hans fiender som Gustafs rykte lidit mest: han hade, om han kunnat se in i framtiden, mer än de flesta andra haft orsak att bedja Gud bevara sig för sina vänner. Detta gäller i någon mån om Gustaf Johan Ehrensvärd, som i slutet af sina dagboksanteckningar förräder ett tydligt missmod, men ännu mera om Gudmund Göran Adlerbeth, hvars ord väga så tungt både genom den personliga ställning han intog till konungen, och genom det allmänna anseende för omutlig rättrådighet, som han åtnjutit både af samtid och eftervärld. Ännu Hans Järta, som dock hörde till den förtroligare kretsen af Adlerbeths yngre vänner, var imellertid dupe af dennes tankar om Gustaf III, såsom det tydligt visar sig af hans inträdestal i Svenska Akademien, och det vill nästan synas, som skulle Adlerbeth endast åt papperet velat anförtro denna i allt dess lugn så grymma karaktärsteckning, som nu läses i andra delen af hans Historiska Anteckningar, och hvilken möjligen vittnar om oveld och bemödande att skrifva *sine ira et studio*, men åtminstone icke om den mildhet och skonsamhet man gärna hoppas af en vän. Äfven Lars von Engeström, som för egen del knapt uttalar ett omdöme om Gustaf III, vet dock att berätta en gång, hurusom Schröderheim vid en i fråga satt befordran varnat honom att icke gå in på alt hvad konungen kunde komma att föreslå, «ty du kommer icke som hederlig karl därifrån» (detta redan så tidigt som 1778), och en annan gång, att vid v. Engeströms återkomst till fäderneslandet 1792 efter konungens död Adlerbeth yttrat: «Bror, där var intet enda ärligt hår på honom!» Stackars Schröderheim! han visste nog, han, af egen erfarenhet, att på politikens slippriga bana det endast är första steget från det rättas väg som vållar betänkligheter och hur lätt det sedan går att *jeter son bonnet par-dessus les moulins* eller, som det mera ärligt än vackert heter, att bita hufvudet af skammen, och det hedrar honom att för detta första afsteg hafva varnat en yngre vän. Någon sådan erfarenhet hade ej Adlerbeth, icke häller hade han att gifva ett råd, som kunde rädda en annan från vådor, dem han själf ej lyckats oskadd undkomma, utan han uttalar blott i förbigående sitt omdöme om en död man, så likgiltigt som om det gält kejsaren i Kina

eller mannen i månen. Konungen hade dock, medan han lefde, varit honom en vän, och hans vänskap hade haft tillfälle att visa sig i handling på ett ädelt och värdigt sätt; och så sammanfattas slutsatsen i de få orden, att där var intet enda ärligt hår på honom! Det heter: förliten eder ej uppå förstar; men huru många af Gustaf III:s samtida voro att förlita sig uppå mera än förstar, mera än han själf? Och särskildt i förhållandet mellan Gustaf och Adlerbeth synes det verkligen kunna bli tu tal om, hvem som därvidlag varit pålitligast.

www.libtool.com.cn

Vare ej härmed sagdt, att Adlerbeths omdöme skulle i hufvudsak vara oriktigt, ehuru man för hans egen skuld kan beklaga, att just han fält det, och i så skarpa ordalag, att de väl ändock få anses innebära någon öfverdrift. Men en är den enskilde mannen, en annan den offentlige; och det kan ej nog kraftigt betonas, att än i dag förhållandet mellan den offentliga och privata moralen ej är fullt utredt, knapt i vidsträcktare mån, än att de båda icke sammanfalla. Skola den senares bud och fordringar utan vidare tillämpas på statsmannen, då är det alldeles säkert, icke blott att ingen statsman varder ståndande fri från vank och lyte, utan att ofta nog just de mest fräjdade statsmän skulle komma att brännmärkas som de skändligaste förbrytare, och det ungefär i direkt förhållande till deras politiska storhet. Men detta har, som sagdt, ej alltid varit klart, och däraf har det kommit sig, att ju rättrådigare, ärligare och hederligare en man för sin enskilda del varit, desto kraftigare har hela hans personlighet rest sig mot dessa egenskapers motsättningar, desto benägnare har han känt sig att döma och fördöma dem, och det under alla förhållanden, ej mindre offentliga än privata. Däraf torde till en god del Adlerbeths och med honom liktänkande personers ovilja mot Gustaf III kunna förklaras, och, emedan politiken då för tiden var en så väsentlig faktor i snart sagdt alla förhållanden, gick det så mycket lättare att, så att säga, skära alt öfver en kam och karaktärisera konungen endast och allenast efter de egenskaper, man trodde sig skönja i hans statskonst.

Denna statskonst åter var nog mycket äfventyrlig och betänklig, så i det inre som det yttre, och det kan knapt bestridas, att den i allmänhet utmärktes af alt annat än ärlig-

het. Nu förhåller det sig visserligen icke så, som gamle romantiker och unge s. k. verklighetsdiktare hålla före, att omständigheterna göra mannen: lifvet är ingen «Schicksalstragödie», och man behöfver icke, som Bret Harte så qvickt uttrycker sig, «börja med att uppfostra sina far- och morföräldrar» för att ha någon trygghet att ej varda «en Genganger»; ty människan har dock något, som heter *vilja*, och denna vilja är fri och kan, om hon eljes rätt tuktas, dana en *karaktär*, hvilken ej behöfver låta sig drifvas omkring som ett flarn för den svagaste vind. Men å andra sidan får det ej häller förnekas, att omständigheterna kunna komma att öfva ett ganska stort inflytande, i all synnerhet på ett ungt sinne, när karaktären ännu ej hunnit stadga sig. Och ger man akt på de omständigheter, som åtföljde Gustaf III:s uppväxt, fostrings- och regeringstid, så är det för en opartisk åskådare ingalunda underligt, att hans karaktär och hela personlighet blef sådan den blef. Man tänke sig denne maklige, godmodige fader med all sin holsteinska säflighet, som ej förstod att vara herre i sitt hus, långt mindre i sitt rike, å andra sidan den oroliga, hetsiga och hersklystna modern, stolt öfver sitt brandenburgska blod och sin ej mindre orolige och hersklystne broder, full af hat och hämdplaner mot dessa riksråd, med hvilka hon refs om makten och, ständigt förlorande, spelade det höga spelet om spira och krona. Som brodern *per fas et nefas* satte sin vilja igenom, och därtill vann verldens pris, så syntes det henne helt naturligt, att också hon skulle kunna lyckas, med godo eller ondo, och så vardt från begynnelsen den husliga kretsen, där alla goda englar borde vara enrådande, en härd för ränksmideri med ty åtföljande misstro, förtal, förställning och annan styggelse. Detta var den skola, i hvilken Gustaf uppväxte, sådana voro de föredömen han hade för ögonen, och till minnena af hans föräldrars tjuguåriga förödmjukelser under makthafvande, hvilka själfva så illa brukade sitt välde, sällade sig skräckbilden af de vänner, som 1756 blödde under bödelsyxan. Låt ett barn växa upp till yngling och man i en sådan omgifning, under sådant tryck, och det skall gränsa till underverk, om ej alla onda andar få makt med honom. Gustaf för sin del fick i arf från denna tid den förställning,

som följde honom under hela hans lif; men äfven underverket, hvarom nyss talades, inträffade med honom, ty annorlunda kan det knapt anses, att han, som kunde haft så mycket att hämnas både för sina föräldrars och sin egen räkning, aldrig visade sig grym, utan tvärtom alltid mild och försonlig. I detta hänseende är Gustaf så verkligt stor, att verldshistorien har att uppvisa få hans likar.

En annan omständighet, som ej får lemnas ur sigte, är det exempel Gustaf kunde hemta af samtida regenter, isynnerhet af dem, med hvilka han kom i personlig beröring, en Ludvig XV, en Katarina II, en Josef II, och främst af dem alla hans köttslige morbror Fredrik II af Preussen. Det måste då medgifvas, att dessa exempel ej voro synnerligen exemplariska. För de båda först nämda är detta så allmänt erkändt, att det knapt är värdt att här spilla några ord på den sakens styrkande. Annorlunda ställer sig däremot förhållandet med de båda andra: hvem har ej i sin ungdom läst eller hört de många anekdoterna om Josef II, den store samhällsförbättraren, den dygdige regenten, den ädle människovännen, som ville göra folk så lyckiga, ehuru de icke alltid förstodo sitt eget bästa? och hvem har ej på samma sätt hört talas om Fredrik II, segraren i oräkneliga fältslag, Voltaires vän och beskyddare, den upplyste filosofen på Sans-souci? Och sanningen, den enkla, osminkade sanningen är dock, att alt detta är till en stor del — rent bländverk! Bakom det legendariska skimret finner man i Josef II en bråkmakare af otrefligaste slag, medelmåttigt begåfvad, men med bålstora tankar om sig själf och därför snäsig och mästrande mot alla, i främsta rummet mot mor och syskon, när de icke förstodo att sentera alt hvad hans inbilskhet ingaf honom eller att obetingadt rätta sig efter hans nycker. Maria Theresias brefväxling visar, hur lifligt bekymrad hon ofta var för honom, både i det enskilda lifvet, där han var utsväfvande och såsom sådan en värdig stallbroder åt Rohan, medan denne var fransk ambassadör i Wien, och i det offentliga, där han hade en aldeles egendomlig förmåga att ställa till trakasserier på alla håll. Lars von Engeström, hvilken under åren 1783—87 var svenskt sändebud i Wien, har i sin utförliga och väl mo-

tiverade skildring af Josef II sammanfattat sitt omdöme därhän, att grunddraget i kejsarens karaktär var afundsjuka, hvilken stundom urartade till verkligt hat. Därtill kom brist på personligt mod och en politisk trolöshet, som visade sig i sin rätta dager i hans förhållande till Turkarna, särskildt när han ville midt under freden genom en coup de main taga Belgrad. Äfven Fredrik II har lemnat sitt bidrag till teckningen af denne sin samtidings bild. Båda herrarne hade nämligen år 1769 ett möte i Neisse, och det har sitt intresse att se, huru de uppfattade och bedömde hvarandra. Fredrik skrifver sålunda om Josef, att denne «förtäres af äregirighet» och att «det är säkert, att Europa skall stå i lågor, så fort han kommer till väldet». Josef å sin sida skrifver till sin mor, att Fredrik vore ett geni och en man med underbar talgåfva; men «det oaktadt känner man dock, vid alt hvad han säger, att man har att göra med en skälm». Sannolikt har ingendera af de värda brefskrifvarne mycket misstagit sig.

Det kan nämligen icke förnekas, att denne Fredrik den Andre af Preussen verkligen var en arg skälm i sin statskonst. Han kan ha inlagt stora förtjänster om sitt lands inre styrelse, — en patriarkalisk styrelse, som folk sade i den gamla goda tiden, då äfven regenter fingo åtnjuta den rätt, hvilken motsvaras af hvarje kristens pligt «att tyda all ting till det bästa»; en despotisk envåldsstyrelse, som det visserligen icke så aldeles utan skäl heter af en nyare tids barn, de där utan all slags «beskedelighet» hafva ögon blott för sådant, som kan lämpa sig till en anmärkning mot nästan, i all synnerhet om denna är högre ställd; — Fredrik må således, som sagdt, ha inlagt stora förtjänster om den inre styrelsen, och ännu större om den yttre, i det han lyfte sitt rike till stormakt och till en politisk ställning, från hvilken till och med en Napoleon med all sin våldsamhet endast för en kort tid kunde rubba detsamma. Tyskarna må därför ock gärna kalla honom den Store, ehuru de begynte därmed något tidigt, redan 1746, då storheten ännu var liten nog; men Österrikare, Polackar och Svenskar, de hafva sina goda grunder att icke instämma i det preussiska jublet. För dem alla var han en besvärlig och farlig granne: han tog Schlesien, och

han behöll det trots halfva Europa; men när Josef II, lockad af exemplet, ville försöka sig på samma sätt med Bayern, då vardt där annat ljud, då hette det: härtill skall du gå, men icke vidare, och Josef måste låta sig nöja. Han delar med Katarina II det hufvudsakliga ansvaret för den stora skändligheten af Polens första delning, och, om vårt eget land räddades från samma öde, så hafva vi därför att tacka endast och allenast Gustaf III. Fredrik hade beräknat att i godt mak få svälja först den ena munsbiten och så den andra; men nu skulle han nödgats att taga båda på en gång, och trots den goda aptiten vardt det honom dock för mycket. Han måste afstå från sin så väl beräknade plan, men det grämde honom i hela hans lif, och sin nevö kunde han aldrig förlåta, något hvarom de morbroderliga brefvens bitterhet lemnar ett ojäfaktigt vittnesbörd.

Denne morbroder var det imellertid som Gustaf alt ifrån sin tidiga barndom vandes att betrakta som idealet för en regent, och hvad han fick ögonen öppna för, det var naturligtvis icke de alldagliga landsfaderliga omsorgerna, som kunna skådas endast på nära håll, utan det var just dessa dåd, hvilka hälsades af somliga med hänryckning, af andra med harm och förtrytelse, hvilka af de förre nämdes stordåd, af de senare illdåd, och hvilkas upphofsman beundrades som en hjälte eller hatades som en stråtröfvare. Ty så delade voro meningarna till en början. Men tiden är en panacé för mycket ondt, enkannerligen för ondt rykte, när nämligen vederbörande mauvais sujet drar sig lyckligt ur spelet och kan få sina streck «förbättrade» i dagligt tal till *faits accomplis:* då tryggar sig folk till den lugnande satsen, att «gjord gärning har ingen återvändo«, och så är intet hinder i vägen för att beundra framgången. Fattas däremot denna, då taga sakerna gärna en elak vändning, och då sannas det, att de små tjufvarna hänger man, men de stora låter man gå. I detta förhållande ligger kanske, när alt kommer omkring, hela skilnaden mellan Gustaf III och Fredrik II, eller åtminstone den väsentligaste delen däraf.

Båda voro snillen. Men den ene föddes till ett rike, som redan då egde långt större materiella ressurser än Sverge; dessa

ressurser voro dessutom samlade inom ett jämförelsevis ganska litet område och därigenom så mycket rörligare och lätthandterligare; slutligen var folket af gammalt vant vid en stark styrelse i en mans hand och kände ingen åtrå efter vare sig polsk eller svensk frihet. Här var således något att göra för en ung och kraftig regent, och Fredrik gjorde mera än både vänner och fiender kunnat ana: han förstod att intressera folket själft för sina företag och väckte därigenom till lif en nationalkänsla, som måhända icke har någon fullkomligare motsvarighet än den, som hundra år tidigare med samma oemotståndliga kraft dref den tidens Svenskar fram mot samma mål — stormaktsställningen. Under sådana förhållanden kunde det vara vån till framgång; denna kom äfven, gaf i sin ordning ny tillväxt af krafter, med motsvarande större expansion, och så födde den ena framgången altjämt af sig den andra. Huru olika mot dessa voro ej de svenska förhållandena! Ett land, som kort förut var aldeles utarmadt och hvars åter uppspirande välmåga hämmats i brodden genom två lika lättsinnigt började som nesligt förda krig; små ressurser och dessa kringspridda på en areal, som i och för sig var större än någon annan af de vesteuropeiska staterna och dessutom genom ett mellanhaf bruten i två, under en stor del af året för hvarandra otillgängliga delar; partistyrelse med split, söndring, falhet och mycket annat ondt: så såg det ut i det rike, som Gustaf III tillträdde. Äfven han hade dock framgång i början, och augustirevolutionen kändes instinktmässigt af folket i dess helhet som ett storverk både i sitt utförande och i sina följder. Samma känsla hade otvifvelaktigt också Gustaf själf, och han fann sig därigenom likställd med sin fräjdade morbroder så till vida, att han hade gjort en vacker början: hvarför skulle icke äfven fortsättningen kunna varda lika lycklig, lika lysande? Han kunde ju t. ex. göra upp gamla räkningar med Ryssland och återvinna 1721 års gräns? eller han kunde fullfölja Karl X Gustafs verk och taga Norge? Båda dessa planer hade mycket, som talade för sig: deras förverkligande skulle bringa både ära och vinning, skulle gagna både fursten och fosterlandet. Men krafterna svarade ej mot de högt sträfvande förhoppningarna; öfver alt mötte hinder, han

kunde ej få fria händer, och, när dessa planer ej ville lyckas, förföll hans lifliga sinne till sådana orimligheter som att, om ock blott för ett kort öfvergående ögonblick, tänka på Polens krona eller att göra sig till en *chevalier errant* för konungadömet i dess sämsta skepelse, den franska *l'ancien régime*. Med rätta säger därför Schröderheim om Gustaf III, «att hans egenskaper varit och blifva sällsynta i dödligheten, att han med dem i hopen af medborgarne ofelbart utmärkt sig, och att hans största olycka var att födas till ett för litet kall för deras verksamhet, till konung uti ett rike, hvars tillgångar icke voro tillräckliga för hans stora vyer, i saknad hvaraf han kanske stundom skapade hvälfningar och händelser, hvilka han med ett mera inskränkt begrepp om sin och rikets ära kunnat undvika.» Men lord Chesterfield har icke mindre rätt, när han säger, att det låder alltid något löjligt vid ett misslyckande. Detta fick äfven konung Gustaf erfara: han har i allmänhet icke blifvit fattad som *un homme sérieux*, och man har haft mycket att utsätta på hans bristande grannlagenhet vid valet af medel; men, hade hans framgång liknat morbroderns, så hade man sannolikt blundat för denna svaghet, och Gustaf skulle, liksom Fredrik, hafva hälsats med namnet den Store.

Det förtjänar måhända i detta sammanhang anmärkas, att icke blott i de politiska förhållandena röja sig åtskilliga i allmänhet tämligen opåaktade jämförelsepunkter mellan Fredrik II och Gustaf III, utan att dem imellan äfven fanns en personlig likhet, som af många samtida intygas. Beträffande utseendet var denna likhet i yngre åren kanske ej så stor, ehuru det af Pesne år 1746 målade porträtt af Fredrik dock har något som påminner om det porträtt man vanligen ser af Gustaf från hans första regeringsår; men med tiden utvecklades denna likhet alt mera, så att den under Gustafs sista tid till och med lär hafva varit nästan frappant. Markis de Bouillé, som haft tillfälle att personligen känna de båda fränderna, bekräftar denna kroppsliga likhet, och icke blott den, utan äfven likheten i karaktär; han säger nämligen, att den svenske konungen föreföll honom hafva «infiniment du caractère du grand Frédéric, son oncle,» och, ehuru han ingalunda var blind för

Gustafs fel och svagheter, tvekar han icke att sammanfatta sin teckning af dennes personlighet i följande ord: «Malgré les défauts de ce prince, défauts qui accompagnent toujours les grandes vertus et les grandes qualités et qui, sans les obscurcir, en forment, pour ainsi dire, les ombres, on peut assurer que sur un plus grand théâtre Gustave eût été un grand roi, peut-être au-dessus de Louis XIV, dont il affectait les manières et la grandeur, dont il imitait le faste et les étiquettes, déplacés et ridicules en Suède, mais utiles et nécessaires en France; et si ce prince fût né sur ce trône brillant, il eût été, sans contredit, un de ses plus grands rois».

* *
*

Samma uppfattning, som dikterat markis de Bouillés nyss anförda omdöme, återfinnes äfven i *Ehrenströms Historiska Anteckningar*. Men hvem var denne Ehrenström? och hvilket vitsord kan han ega? Namnet är tämligen obekant och knapt kändt annat än i sammanhang med Armfeltska högmålsprocessen, däri dess egare blef dömd ifrån lif, ära och gods, hvarefter han undergick schavottering och utfördes till afrättsplatsen, men blef där benådad till lifvet och återfick sedermera äfven det öfriga. Detta innebär i och för sig ingenting nedsättande, men vid redogörelsen för berörda process ger Adlerbeth honom det intyget att hafva varit känd för en listig och illa fräjdad man. Uttrycket är styggt, och man kunde vänta, att åtminstone en orsak borde hafva nämts, hvarför han skulle fått ett så slemt rykte; men icke ens den ringaste antydan därom lemnas. Därmed torde väl förhålla sig så, att äfven Adlerbeth, med bästa vilja att vara rättvis, någon gång, om ock omedvetet, skattat åt den médisance, som utmärkte tidehvarfvet, eller låtit sitt omdöme bestämmas af blotta sympatier och antipatier; och sannolikt har Ehrenström blifvit ett föremål för de senare, dels emedan han vid begynnelsen af sin Stockholmsbana råkade i en något skef ställning på grund af sitt förhållande till G. M. Sprengtporten, dels kanske ock emedan han synes hafva varit af en något sluten och osällskaplig natur. Vare härmed huru som hälst, visst är att man i hans

anteckningar ej spårar andra tänkesätt än sådana, som fullt motsvara den strängaste heders fordringar. Och hvarför skulle han ej hafva sagt sanningen, åtminstone så vidt hans eget förstånd och öfvertygelse räckte till? Han skref tydligen för efterverlden, ty han hade om dessa sina anteckningar förordnat, att de skulle öfverlemnas till Upsala universitet och ej förr än 25 år efter hans död få öppnas och befordras till trycket; hans ära hade redan i Sverge blifvit återupprättad, och i Finland, där han tillbragte den senare hälften af sin lefnad, har han i utmärkt grad åtnjutit öfverhetens förtroende och sina medborgares aktning. Ej häller röja hans anteckningar någon personlig bitterhet utom mot Reuterholm och dennes kreatur; men däruti hade han väl redan då, och ännu mera nu, alt hederligt folk på sin sida. Ingen anledning synes således förefinnas, hvarför man ej skulle kunna hålla sig öfvertygad om författarens bona fides.

Ehrenströms mémoirer vinna sin betydelse hufvudsakligen genom tre omständigheter: den ena, att han var född och uppfostrad i Finland, till följd hvaraf han om förhållandena och stämningen därstädes kan lemna åtskilliga upplysningar, som man förgäfves torde söka på andra håll; den andra, att han såsom sekreterare i kabinettet för utrikesbrefväxlingen, hvartill han utnämdes 1788, kom att stå konungen personligen mycket nära, hälst han i denna egenskap åtföljde honom både under alla tre årens finska fälttåg och på resan till Aachen; den tredje slutligen, att denna hans plats, på samma gång den lemnade honom godt tillfälle att på nära håll studera ställningar och förhållanden, dock var för obemärkt att ådraga honom afundsmän eller inveckla honom i de egentliga partistriderna. D. v. s. partiman var han visserligen ändå till en viss grad, i det han, som så mången annan, hade börjat som frondör och slutade som god rojalist. Han hade nämligen i sin ungdom tillhört den s. k. *Valhalls*orden, om hvilken man här för första gången får utförligare upplysningar. Stiftad af Jan Anders Jägerhorn och ursprungligen endast ämnad att vara en filial af en af de många Stockholmska sällskapsordnarna, blef Valhall genast från början en fullkomligt självständig skapelse, med en mycket stark organisation,

som i en kraftig ledares hand kunde göra henne till ett ganska farligt verktyg. Tendenserna voro visserligen goda så till vida, att medlemmarne fingo sin håg riktad «endast emot alvarsamma föremål, läsning, sammansättning af tal och afhandlingar samt samtal öfver moraliska och politiska ämnen». Men saken hade äfven en annan sida. «I denna krets danades och underhölls en fiendtlig ande emot regeringen, hvarutaf jag [författaren], som redan af min läsning blifvit benägen för republikanska principer, ända till öfvermått smittades. I synnerhet var konungens personlighet ett ämne för det bittraste tadel. Han utmålades som en genom sin begärelse för yppighet och sin osläckliga törst efter nöjen för riket högst skadlig regent. Man sade, att han väl förstod att döma öfver ett spektakel och en hoffest samt kanske att med framgång själf uppträda på en teater, men aldeles icke att styra ett land. Man påstod, att hans karaktär var full af flärd och falskhet, och att han oaktadt sin medfödda svaghet likväl oupphörligt sträfvade att tillskansa sig ett despotiskt välde med förstörande af nationens ännu qvarvarande fri- och rättigheter. Och alt detta trodde jag fullt och fast samt kungjorde min vunna öfvertygelse i tid och otid med en aldeles gränslös oförsigtighet». Man påminne sig, att detta skedde redan nnder den tid, som vanligen räknas till den lyckliga delen af Gustaf III:s regering, och vidare att uti det samfund, där dylika åsigter predikades, endast ridders- och adelsmän fingo antagas, och det inses lätteligen, att man här har för sig ett huggormsbo med anor från frihetstiden, af hvilket Anjalaförbundet är att anse som en omedelbar fortsättning. Detta bestyrkes däraf, att «under de år, som nu äro i fråga, [början af 1780-talet] hördes för första gången omtalas det orimliga förslaget om Finlands självständighet under Rysslands garanti och beskydd». Vintern mellan 1786—87 har denna plan redan börjat skjuta brodd, i det en utskickad officer till Sprengtporten, som då redan var general i rysk tjänst, medförde eller trodde sig medföra från Savolax infanteriregementes chef och samtliga officerare det uppdrag att förklara deras beredvillighet att på första vink af den ryske generalen bryta upp och ställa regementet till hans ordres. Hurudan tonen blef två

år senare, är lätt begripligt, och det må vara nog att här anföra blott en af de många anekdoter Ehrenström i detta hänseende vet att berätta. «På torget i Lovisa sade mig en af mina gamla vänner, en aktningsvärd finsk officer, som i öfrigt var en man, utmärkt lika mycket af förstånd som moderation, då han talade om konungen: «Han är galen och förtjänade att som Erik XIV sitta på Åbo slott, hvarifrån han aldrig borde lössläppas.» När en klok och foglig man kunde nyttja sådana uttryck, hvad skulle då hopen af oförståndiga skrikare göra? Aldrig tror jag, att någon regent mera än Gustaf III vid denna epok varit blottställd för så oblida omdömen och svåra smädelser».

Men, torde någon invända, i Anjalaförbundet deltogo icke blott sådana personer som de, hvilkas fientliga stämning mot konungen nyss skildrats, utan äfven många, t. ex. generalen baron Karl Armfelt, baron Hastfehr, öfverstarna Montgomery, Ankarsvärd, Hästesko och von Otter, hvilka voro konungen personligen tillgifna, en och annan till och med i ganska hög grad. Ehrenström säger härom, att «de finska chefernas uppförande vid detta tillfälle förklaras hufvudsakligen genom den farhåga, hvaraf de blifvit uppfylda, för den räfst rikets ständer vid deras nästa sammankomst skulle anställa öfver upphofsmännen till kriget. De fruktade, att konungen, emot hvilken ett så starkt missnöje herskade, omöjligen skulle kunna bibehålla sig på tronen och således icke förmå skydda dem för ständernas bitterhet emot de personer, som låtit förleda sig att börja kriget. Det var således för att frälsa sina hufvuden vid en riksdag, som de blottställde dem vid början af en kampanj. Faran att ställas till ansvar för en förbrytelse mot regeringsformen syntes dem vida större och mera hotande än det brott de föröfvade emot krigsartiklarne, hvilka ovilkorligen bjuda lydnad emot arméns högsta befälhafvare». Denna förklaring, i och för sig ganska naturlig, vinner stöd af andra omständigheter, dem Ehrenström anför.

Den svenska adeln delar imellertid med den finska nesan af allsköns oginhet, uppstudsighet och förräderi. År 1787 reser kammarherren baron Stjerneld till Petersburg, efter hvad sedermera med mycken sannolikhet påstods, ordentligen be-

skickad från de svenska aristokraterna för att meddela ryska hofvet oppositionens seger vid föregående års riksdag samt öfverenskomma med kejsarinnan om vissa åtgärders vidtagande till den näst instundande. — I slaget vid Öland synes afsigten hafva varit icke att slå fienden, utan endast att på ett eller annat sätt blottställa amiral Liljehorn, hvilken som vice landtmarskalk vid sista riksdagen gått konungens ärenden och därigenom gjort sig förhatad. *) Befälets förhållande vid detta tillfälle var sådant, att Gustaf verkligen med full rätt kunde utropa: «Jag kan förlåta Anjala konfederation, men jag förlåter icke stora flottans *förräderi*». — Under och efter det första slaget vid Svensksund voro utsigterna visserligen mörka, men förvärrades af den hos de konungen närmast omgifvande personerna rådande benägenheten att se allting i svart: en baron v. Essen utmärker sig i synnerhet häruti, men öfverträffas dock vida af skärgårdsflottans chef grefve Ehrensvärd, som på kvällen helt enkelt far ifrån henne och lemnar henne åt sitt öde och som, på en uppmaning af Klerker att med förenade krafter och till befordran af fäderneslandets bästa söka att uppnå konungens afsigter, emedan ett motsatt förhållande vore förräderi, ger till svar: «Tror du icke, att fäderneslandet vore bättre betjänadt därmed, att de icke uppnåddes, och att deras befordrande snarare förtjänar namn af förräderi?» Då dylika tänkesätt kunde hysas af en man som Ehrensvärd, åt hvilken författaren ger fullt erkännande för personlig tapperhet, fosterlandskärlek och verklig tillgifvenhet för konungen, då minskas förvåningen öfver sådana hardt nära otroliga företeelser, som att, när de ur Vi-

*) I sin historia om Gustaf III, utmärkt lika mycket af en talentfull framställning som af en högst aktningsvärd opartiskhet, säger herr Boëthius, att «öfver denna händelse hvilar ännu ett visst dunkel. De, som ej ansett, att Liljehorn varit förrädare eller feg, hafva antingen misstänkt, att han följt hemliga order af konungen, som ej unnat sin broder en seger, eller ock att han själf svikits af sina adliga underbefälhafvare, som på detta sätt velat kräfva hämd för hans förhållande som landtmarskalk». Ehrenström hyllar aldeles bestämdt denna sist nämda åsigt, och de uppgifter han lemnar till stöd därför, synas verkligen vara mycket tänkvärda, och det kan väl sättas i fråga, huruvida de icke till och med torde få anses för alldeles afgörande.

borgska viken räddade kanonsluparna skulle repareras, officerare med yxan i hand i gemenskapens närvaro själfva sökte att göra sina fartyg för längre tid obrukbara; att under andra Svensksundsslaget officerarne vid landtarmén hoppades på konungens död eller fångenskap; att underrättelsen om förlusterna på Viborgs redd väckte i Stockholm «en allmän nedslagenhet hos kungens vänner och en triumferande glädje hos hans fiender»; samt att vid nyheten om den strax därpå vunna segern «förvåningen, missräkningen och förbittringen hos konungens ovänner öfver denna hans underbara framgång voro icke mindre utmärkta» än alla redliga svenskars glädje.

Att vara omgifven af all denna uselhet, att ha den i sin närmaste närhet, så att man kan se, känna och nästan gripa den med händerna, och att ändock icke förlora tron både på sig själf och mänskligheten, ändock kunna hoppas, ändock kunna segra öfver både yttre och inre fiender, därtill fordras sannerligen både mod och snille. En fråga tränger sig under sådana förhållanden nästan oafvisligt på betraktaren: om utgången trots alt både inre och yttre, aktivt och passivt motstånd blef så dräglig som den blef, hurudan hade den ej kunnat varda, om Gustaf varit väl betjänad af nitiska och trogna män? — Härtill knyter sig också själfmant en annan anmärkning. Adlerbeth säger, att efterverlden skall göra Gustaf III heder för «en blid regering till 1788», men att han med tiden «blef själf sitt alt». Detta må vara sant i hufvudsak, om orden innebära, icke att han vardt en fulländad egoist, utan att han ej litade på andra; men månne ej en bitter erfarenhet hade lärt honom att i första rummet lita endast på sig själf? Bland adel och hoffolk, bland sin närmaste omgifning och icke minst inom sin egen familj hade han vunnit tillräckligt många prof på, hvad han af dem kunde hoppas, och icke var det tillgifvenhet eller trohet.,

Hela Ehrenströms skildring af finska kriget är ytterst intressant, liksom hans anteckningar i allmänhet utmärka sig för mycken reda och en mindre vanlig förmåga att berätta lifligt och målande. De utgöra otvifvelaktigt en särdeles värdefull tillökning i vår historiska litteratur och skola på denna grund säkert vinna alt större erkännande, ju mer de hinna

blifva kända. Här har endast ett och annat ur första delen omnämts, såsom illustrerande Gustaf III:s tid; men äfven den senare delen innehåller en mängd bidrag till kännedomen om de inre förhållandena under det följande till och med år 1811, då författaren lemnade Sverge för att bosätta sig i Finland. Särskildt beaktansvärdt är hvad han har att upplysa om Fersenska mordet, hvilket äfven enligt hans framställning har lika litet som septembermorden i Frankrike varit ett verk af ögonblicklig uppbrusning, utan fastmer varit på förhand planlagdt, icke utan konnivens af högsta vederbörande, fastän man på det hållet väl icke tänkt sig följderna så fasansfulla som de blefvo.

* * *

Ett arbete af icke mindre intresse äro herr *Elof Tegnérs Studier öfver Armfelt.* Men, då utgifvaren af Ehrenströms anteckningar funnit dessa fullt färdiga för trycket och således haft ett jämförelsevis ringa besvär med deras utgifvande, har däremot herr Tegnér nödgats att från flera skilda håll, förnämligast från det gamla Armfeltska godset Åminne i Finland, samla sina materialier, hvarjämte han på deras sofrande, ordnande och redigering användt så mycken flit och omsorg, att vi hört åtminstone en tviflare sätta i fråga, huruvida föremålet verkligen varit densamma värdt. Därom är kanske för tidigt att ännu hafva en fullt bestämd mening; men den svenska allmänheten har i alla fall skäl att glädjas däröfver, att herr Tegnér icke hyst ett sådant tvifvel, ty denna omständighet har man att tacka för ett verk, hvilket, på samma gång det är en biografi öfver Armfelt, utgör en med sakkännedom, värme och elegans utförd skildring af den Gustavianska tidens senare skede i dess väsentligaste och intressantaste företeelser. Ville man ur detta arbete, som i sin helhet läser sig ovanligt angenämt, framhålla enskilda partier, så skulle väl till sådana räknas den briljanta skildringen af Gustaf III:s hof 1780—83, den italienska resan 1783—84, folkväpningen 1788, samt den utförliga berättelsen om konungens sista dagar, hvilken äfven Ehrenström efter Armfelts muntliga

meddelanden reproducerat i alt väsentligt. Men, som sagdt, hela boken hör till den behagligaste lektyr man kan önska, och författaren har på ett lyckligt sätt realiserat den gamla föreskriften, att *le plus grand art est de cacher l'art.* Detta visar sig i synnerhet däruti, att herr Tegnérs text förmäler sig med utdragen ur Armfelts bref och dagböcker m. m. på ett så intimt sätt, att läsaren nästan icke märker öfvergången, utan det hela gör intrycket af att hafva flutit ur samma penna.

Den nu utkomna delen behandlar första skedet af Armfelts bana. Trots det förhatliga i ett gunstlingskap framstår dock Armfelt här såsom en på det hela ganska sympatisk personlighet. Han hade sina fel, och de voro tillräckligt stora att falla i ögonen på en hvar, och en hvar ansåg sig därför äfven berättigad att klandra honom, ehuru visserligen lättsinne och öfvermod i alla tider varit ungdomens vanligaste lyten och således väl icke häller skulle hafva förefallit såsom något för Armfelt så särskildt utmärkande, om de ej från hans höga ställning väckt så mycket uppseende. Å andra sidan hafva icke ens hans fiender kunnat förneka honom goda egenskaper. D'Albedyhll, som i sina tryckta anteckningar anslår en mot Armfelt föga vänlig ton, har dock i ett bref förklarat, att till en i fråga satt underhandling i Köpenhamn, till hvilken han ansåg fordras «en person, som är ung, älskvärd, verksam, glad, tillmötesgående, storsinnad, förbindlig», ingen lämpligare kunde finnas än Armfelt, emedan dessa egenskaper i så hög grad tillhörde hans väsen, att, om *hans* underhandling icke skulle krönas med framgång, det, enligt d'Albedyhlls ord, helt säkert skulle vara fruktlöst för hvilken annan person som hälst att försöka. Armfelt hade dessutom fått en uppfostran, som delvis var rätt solid och sannolikt ej så litet öfverträffade den, som bestods de flesta af den samtida adeln; därtill kom en skarp blick, som gjorde, att, särskildt i fråga om skön konst, «han såg mycket, såg snabbt och dömde i allmänhet säkert», och denna qvicka uppfattning af tingen har han ådagalagt äfven i militära och politiska värf, sedan hans förmåga börjat användas åt dessa håll. Men äfven hans karaktär har ljusa sidor, så pass ljusa till och med, att de sannolikt i mångas ögon kunna försona mycket och det mesta af

hvad han må anses hafva förbrutit. Han var ingen blott ja-herre åt sin kunglige vän; därpå lemnar herr Tegnérs bok flera exempel, såsom i fråga om förklarandet af ryska kriget, sammankallandet af riksdag efter 1788 års händelser i Finland, m. m. Men denne kunglige vän egnade han all sin trohet: han kunde för egen del hysa andra åsigter än konungen, och till och med våga motsäga honom med hetta, men, när denne fattat sitt beslut och det gälde att utföra detta, då lät Armfelt sina personliga betänkligheter fara, då fanns ingen pålitligare konungens man än han, och utgången visade icke sällan, att konungen, såsom den äldre och erfarnare, haft det mognare omdömet. Mångfaldiga af Armfelts förtroliga utgjutelser i bref gifva en närmare inblick i dessa förhållanden och lända honom till största heder. Så skrifver han en gång: «Mina känslor för konungen fästa mig vid honom på ett sätt, i hvilket hvarken fåfängan eller något därmed sammanhängande har någon del; de bära en sådan prägel af oantastlighet, att intet skall kunna minska dem. Jag har med afseende på honom intet att klaga öfver, om det ej skulle vara att — la mariée est trop belle». En annan gång heter det: «jag föredrager landsflykten med en olycklig konung, som jag har att tacka för alt, framför en hög ställning, som endast skulle kunna kännas som en börda, och en rikedom, som jag endast [skulle] vunnit genom otacksamhet». Med tanken på dessa och dylika yttranden kan man ej annat än af fullaste hjärta instämma i herr Tegnérs ord: «I de fragmentariska anteckningar, som Armfelt bestämt för eftervärlden, skall man förgäfves söka motsvarigheten till de nedsättande omdömen om konungen, som förekomma i Adlerbeths, Schröderheims *) och J. G. Oxenstiernas mémoirverk. Konungen räknade äfven dessa snillrika män till sina personliga vänner och kunde hafva skäl att fordra deras tacksamhet, så väl som Armfelts. Det länder icke denne sist nämde till skam, att hans uppfattning af tacksamhetens förpligtelser var en

*) Månne ej Schröderheim ändock i detta hänseende intar en helt annan ställning än Adlerbeth och Oxenstierna, mera närmande sig till Armfelt? Åtminstone synes han knappast med vett och vilja hafva nedsatt konungens minne.

annan än dessa samtidas, om han ock stundom varit af en annan tanke än sin konung i frågor af så väl större som mindre vigt. Han har säkerligen icke trott sig därigenom träda den historiska sanningen för nära eller felat i upprikttighet. Ty på sin tillgifvenhet för sin konung har han ej blott i ord, men i handling gifvit otvetydiga bevis; och efter konungens död förblef denna känsla, för att använda ett uttryck af en bland hans närmaste, «helgad i hans hjärta».

Armfelt brukades aldrig af Gustaf III i administrativa ärenden; hans bristande ordningssinne gjorde honom därtill föga lämplig och det vitnar om konungens äfven eljes visade goda urskiljning vid valet af folk, att han icke velat använda sin gunstling till både likt och olikt. Däremot tog denne, som bekant, en verksam och lysande del i ryska kriget, ehuru han äfven där ej kunde vara sina motståndare till lags, emedan han var tapper och slogs så oförsigtigt, att fienden fick stryk, något som af den tidens «patrioter» icke alls ansågs som patriotiskt. Så betecknas af Oxenstierna hans hastiga framryckande öfver gränsen såsom «galenskaper», hans stridslust såsom begär att «förhäfva sig», och mera dylikt i samma anda. En annan samtida, Tornerhjelm, har dock låtit honom bättre rättvisa vederfaras, i det han karaktäriserat Armfelt såsom krigare så, att «med geniets blick för det stora, orienterade han sig snart, likväl alltid under inbrott af ett mod, som kunnat vara tamare». Själf har Armfelt uppfattat sin ställning som krigare på det högstämda sätt, som förmodligen lifvar hvarje rättskaffens stridsman, och åtminstone en gång har han varit fullt värdig sin ädla maka, när han, medan trupperna bröto upp från Lappträsk den 11 juni 1788, tillskref henne dessa vackra ord: «Skulle jag glömma dig och mina barn för att med frimodighet gå faran till mötes, så skedde det aldrig. Nej, min vän, jag behöfver ej glömma något: tvärtom, jag kommer ihåg dig, dem, mina skyldigheter mot kung och fädernesland och äran. Det må sedan hända hvad ödet förelagt».

Dylika ord äro vältaligare än långa haranger: sprungna omedelbart från ett ädelt sinne vittna de, liksom mångfaldiga andra, om ett hjärtelag, hvilket trots tillfälliga irringar och

villfarelser var i grunden godt som guld. *Om* den karaktär, som under första skedet utmärktes af sådana egenskaper, längre fram kunnat förändras så väsentligt, att dess ljusa sidor uppsvulgits af idel mörker, och, i sådant fall, *huru* en sådan annars exempellös förändring kunnat försiggå, därom kommer väl upplysning att lemnas i arbetets fortsättning, hvilken efter all anledning bör varda ej mindre intressant än begynnelsen och hvars utkommande vi därför afvakta med liflig längtan. Sannolikt kommer då ock ljus eller en ny belysning att spridas öfver åtskilligt i Armfelts senare lefnadsår, som hittils antingen varit dunkelt eller ock framstälts från andra synpunkter, och möjligen skall äfven om detta skede af hans lif sannas hvad herr Tegnér säger om det förra, att «mycket af hvad mot honom taltes och skrefs af illvilliga samtida till den grad bar partibittérhetens prägel, att det knappast förtjänar vederläggas, samt att en stor del af de anklagelser, som kunnat ligga inom sannolikhetens område, genom studiet af samtida handlingar, särskildt af Armfelts brefväxling, hafva visat sig ogrundade».

Äfven konung Gustaf vinner på att studeras ur dessa papper. Det visar sig af dem, att han icke var den vankelmodige och nyckfulle herre, som mången trott, utan att han i åtskilliga stycken hade sina bestämda och *mycket* bestämda åsigter, som endast undantagsvis kunde rubbas, och då blott af synnerligen starka och talande skäl. Men framför alt får man, efter läsningen af de Armfeltska papperen liksom af de Ehrenströmska anteckningarna, i behåll en varmare medkänsla än förr för «den snillrike konungen med det rörliga sinnet, den lefvande fosterlandskänslan och det goda hjärtat».

Edvard Lidforss.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Literaturbref från Norge.

Då jag nu skall försöka att gifva tidskriftens läsare en öfversigt öfver det sista årets skönliterära alster hemma hos oss, må det vara mig tillåtet att förutskicka några inledande ord.

En tid bortåt har en skarp strid blifvit förd om åtskilliga konstriktningars betydelse och inbördes berättigande — om idealism och materialism, romantism och realism, naturalism och modernism och Gud vet hvad de heta alla dessa nya -ismer, som i rask fart följt efter hvarandra och slagit hvarandra ihjäl. Mig förekommer det som om alt detta tal om skolor och metoder och principer vore tämligen onyttigt, — som om alla dessa konstord och stickord och slagord vore mera egnade att hämma än att främja den naturliga utvecklingsgången. Visa mig verket och jag skall säga hvad det är värdt. Att diskutera metoden, innan man känner produkten, måste alltid föra ut i det blå — allrahälst på ett fält, där friheten är ett lifsvilkor och det individuella är nästan alt. I konsten är det gnistan som det kommer an på — detta besjälande, som kännes, om det icke kan beskrifvas. Den verklige konstnären är alltid i god mening originell — han skapar sitt eget innehåll och väljer sin egen form utan hänsyn till de lärdas regler och publikens nycker. Det är blott dilettanten som skyler sin brist på själfständig kraft genom att efterlikna andra och gå upp i manér. Här är det, tror jag, som faran af en långt drifven systematisering ligger. När de skilda teorierna förbena sig till dogmer och de stridande partierna bilda skolor, som kritiklöst berömma eller skoningslöst fördömma, alt efter som det ifrågavarande arbetet passar in eller icke i deras eget kram, då är det förbi med naturen och affektationen begynner. Så snart en riktning har fått ett namn, är den redan på god väg till att urarta — den må från början ha varit så sund och berättigad som hälst. Det ena partiets öfverdrifter framkalla det andras och leda konstnärerna själfva med på sina afvägar, — det har alltid varit konstskolornas förbannelse. Gäller det någonstädes, så gäller det här att vara *human* — att erkänna det goda hvar det finnes, obe-

roende af traditionella föreställningar och växlande smakriktningar. Det är blott hvad som ligger *utanför* konsten som man bör vara på sin post emot. Literaturhistoriens sak blir det så sedan att sikta och dömma — att klassificera, skematisera, lägga i fack och sätta i bås! Samtiden tillkommer det att njuta och förstå — icke att kanonisera eller bannlysa.

En annan sak är det att konsten alltid är tidens barn, att den suger näring eller gift af dess allmänna strömningar. Det är det mänskliga i dessa, som ger den kött och blod. Betraktar man närmare den moderna konsten, ser man snart att denna — likasom det moderna lifvet öfverhufvud — rör sig emellan skarpa motsättningar — alt ifrån *utilismen* (representerad bl. a. af August Strindberg), som menar, att tendensen är alt, formen intet, och låter diktaren gå upp i journalisten, ända till — ja hvad skall jag kalla det? — «*teknicismen*», som lägger uteslutande vigt på händigheten — färgerna, stämningen — och för hvilken, ästetiskt sedt, den milesiska Venus och en turkisk matta hafva samma värde. Men hvad som dock i trots af dessa motsägelser förbinder alla moderna konstriktningar och ger den moderna konsten dess egendomliga prägel, det är dess starka verklighetssinne — i motsats emot såväl den antikiserande idealiseringen vid århundradets början som det romantiska fantasteriet under den därpå följande reaktionen. Utgången från Frankrike har denna nyare realistiska riktning jämförelsevis hastigt — och hastigare än i våra grannland — gripit de framskridna andarne hos oss. För att hålla mig till literaturen: Ibsen och Björnson, som började midt uppe i romantiken med medeltidsdramer och bondenoveller, hafva längesedan hamnat i den sociala tendensdiktningen, och våra öfriga författare hafva följt efter i deras spår. Med den i år bortgångne skalden, efterromantikern Andreas Munch följdes en hel smakriktning till grafven.

Det vore dumt att tro, att konstens guldålder härmed vore kommen, och att hela diktens rika blomstervärld kunde sammanfattas i en formel, som skjuter fantasien till sidan för iakttagelsen, som ingen plats har hvarken för lyriken eller äfventyret och utesluter Höga visan såväl som Tusen och en natt. Liknande epoker hafva funnits förr och det skall komma en ny reaktion. Men *inom sina gränser* har den nya riktningen sitt fulla berättigande och en betydelse, som endast det gamlas ensidigaste dyrkare kan vara blind för. Det fins en ärlighet och ett allvar i den, en sträfvan efter sanning och ett förakt för tomt glitter, som man måste respektera och sympatisera med, äfven om behandlingssättet ofta kan verka stötande och om resultaten af dess samhällsreformatoriska sträfvanden ofta kunna ställa sig tvifvelaktiga nog. Faran ligger här som alltid i öfverdriften. Man ropade på realism och man fick «naturalismen» — denna blandning af materialism

och pessimism, af själlöst fotograferande och skandal, som ser endast naturens vrångsida och gjort styggheten till sin gud, likasom hellenerna gjorde skönheten. Redan hos ordens stormästare, Émile Zola, är det ursprungliga och naturkraftiga paradt med en god portion förvridet och sjukligt. Och denna brodd har — ammad af tidsandan och utvecklad genom den starkt polemiska hållning skolan från första början intagit — sedan skjutit frodigt i vädret. De fel, som hos Zola ännu voro natur, hafva hos hans efterpladdrare blifvit helt enkelt manér och antagit formen af en af dessa godtköpssanningar, hvilka — för att tala med doktor Stockmann i Ibsens «Folkefjende» — «en fri tænkende Mand maa göre oprör mod». Vi ha fått en ny «allena saliggörande kyrka» med sina apostlar och sina fanatiker, de där — såsom det alltid plägar gå — hufvudsakligen upptagit riktningens skuggsidor, öfverdrifvit egendomligheterna och karrikerat dem. «Naturalismen» har slagit öfver i onatur, «Nana» har efterföljts af «Sarah Barnum», och protesten mot pryderiet hotar med att ända i pornografien.

När jag pekat på den moderna riktningens vanarter, så har det emellertid skett endast för att genast tillfoga, att det sagda — åtminstone inom skönliteraturens område — icke har någon praktisk tillämpning hos oss. Visserligen har man också hos en och annan af våra yngre författare velat spåra naturalistiska tendenser, och i anledning af «Gengangere» har icke en gång Ibsen gått fri. Exemplet visar, synes mig, bäst beskyllningens halt, och hvilken hopplös förvirring som råder med hänsyn till begreppens bestämmande: Ibsen, idealisten *kath exochèn*, vid materialisten Zolas sida! Därför att man är pessimist och väljer ett ohyggligt ämne blir man dock sannerligen icke naturalismens elev, när så väl det konstnärliga behandlingssättet som den etiska grundåskådningen är så himmelsvidt olika som förhållandet är här. I själfva verket äro vi ännu ett altför ungt och starkt folk för att kunna trifvas i Paris' boudoirer, och våra stora författare äro i besittning af altför mycket naturlig ursprunglighet för att kunna eller vilja offra på modernitetens altare. Denna sundhet och friskhet träder strax i dagen vid en jämförelse med den samtidiga danska literaturen. Vid sidan af alt det goda och ungdomligt käcka, som Georg Brandes' epokgörande verksamhet har väckt till lif där nere, kan det väl svårligen nekas, att under den senaste tiden också en del ogräs skjutit upp, och att «det unga Danmark» har frambragt åtskilligt, som närmare tyder på någonting blaseradt i den andliga utvecklingen än på slyngelålderns älskvärda extravaganser — detta må nu väsentligen böra skrifvas på det främmande inflytandets eller på de nationella förhållandenas egen räkning. Redan hos en så framstående författare som J. P. Jakobsen gör sig det sjukliga och nervösa, det affekterade och trötta starkt gällande på bekostnad af hans fina iakttagelseförmåga och djupa psykologi; och i

arbeten sådana som Herman Bangs «Haabløse Slægter» och «Fædra», Gjellerups «Rödtjörn» och Peter Nansens «Unge mennesker» har riktningen blifvit förd ut på alt annat än tilltalande vägar. Till sådana arbeten hafva vi intet sidostycke — och jag hoppas, att vi icke häller måtte få det.

www.libtool.com.cn

* *
*

Hedersplatsen på vårt sista literära julbord intog *Jonas Lie* med sin interiör från fyrtiotalet: «*Familjen paa Gilje*». Här finner man inga spännande intriger, inga pikanta situationer, inga brännande samfundsproblem satta under debatt. Berättelsen skildrar lifvet på en tarflig ämbetsgård i våra föräldrars eller farföräldrars dagar, enkelt och rättfram; det hela försiggår för våra ögon i och omkring huset eller omtalas i bref från hufvudstaden. Men med hvilken öfverlägsen fin konst är icke altsammans framstäldt — naturen så väl som människorna! Från första stund förf. för oss in i det gamla kaptensbostället högt uppe i fjällbygden känna vi oss som hemma där. Vi följa lifvet däruppe i dess hvardagliga omväxling — lifvet ute i fria luften om sommaren, slagtet om hösten, uppståndelsen i huset i anledning af det oväntade besöket med en fläkt från världen utanför, förväntningarna, otåligheten och brådskan, då ändtligen lasset från staden anländer till julen och dess mångartade innehåll packas upp under allas ändlösa deltagande — alt scener tecknade med mästarhand. Och så denna familj, hur lefvande stå icke alla dess medlemmar för oss! Den röda välmående kaptenen i sin luggslitna uniformsrock, halft beskäftig köksskrifvare halft bullrande hustyrann. Hans hustru, stiftsamtmannens syster, som blifvit torr och styf i hvardagsslitet och fullständigt gått upp i gammaldags huslighet. Och barnen: den stolta präktiga, högsinnade Inger-Johanna, som gör uppror mot tvånget och småaktigheten, men ser sina ljusa illusioner brista och slutar med att hålla skola för småbarnen uppe i bygden; den husliga fogliga Thinka, som resigneradt uppger sin «flamma» för att försörjas af den gamla styfva fogden och tröstar sig öfver hvardagslifvets prosa med att fördjupa sig i sentimentala romaner; den stillsamma Thea, som stannar som gammal jungfru i systerns hus; och så sonen Jörgen, som är skapad för lifvets praktiska göromål, men tvingas att studera och led vid böckerna schappar öfver till Amerika. Vi få vidare stifta bekantskap med den gamla romantiska tanten, som i sin ungdom läst Rousseau och i sina bref på ett kostligt, något sentimentalt sätt tar parti för ungdomen och försvarar hjärtats rätt. Och slutligen student Grip med sina många frisinnade ideer som icke passa hvarken för tiden eller förhållandena, som försöker att bringa frisk luft in i de kvalmiga rummen, men

stöter pannan emot väggen och icke kan uträtta någonting annat än att ruinera sig själf. — Det är helt visst icke någon obetingadt ljus lifsbild, som rullas upp för oss, — det är en skildring från samma något småaktiga och tryckta tid, hvarom Camilla Collet har förtalt i «Amtmandens döttre». Med denna bok har i det hela «Familjen paa Gilje» vissa beröringspunkter. Andan är densamma, men tekniken är större, och öfver det hela sväfvar Jonas Lies breda, älskvärda humor. Man höre, huru student Grip ger sina — och man kan väl tillägga: författarens egna — tankar luft:

«Ser De, der gives bare fire porte, og de heder theologi, filosofi, medicin og jus, og saa har jeg foreløbig banket paa den sidste. Hvad jeg vil der, det ved ikke jeg! . . . Har De hört om katten, fröken, som de satte i en glaskugle og pumpede luften ud? Den mærkede, der var noget galt paa færde; det kneb for pusten, luften blev alt tyndere og tyndere, og så satte den med ét labben for hullet . . . Jeg skal ogsaa tillade mig at sætte labben for trækhullet. For her er lufttomt rum! — ikke oppe i skyerne hos poeterne, bevares! der lyner og lyser det og skrives der om at virke for folket og for friheden og for alt högt og stort i saamange retninger, som der er streg paa kompasset. — — Men i virkeligheden, nede paa jorden . . . for en prosaiker som vil ta i og sætte lidt af talemaaderne i gang! — der er det totalt stængt. Alle vore bedste tanker og ideer er der intet brug for i den praktiske verden, skal jeg sige Dem, fröken; Ikke engang saa meget, at en mand kan slippe frem til at göre sig ulykkelig paa dem . . .

Og saa har man, som man bedst kan, — sit andet lif med kammeraterne og gendöber sig med punsch sammen med dem, hvergang man har svigtet rigtigt brav derude i théselskaberne . . .!

Det är ungdomliga tankar, varma känslor, friska ord. Och friskt är det hela berättadt — med lefvande färger och i en beundransvärd stil, hvars sprittande naturlighet och gedigna klang man måhända bör vara norrman för att rätt uppskatta. Jag kunde ha lust att anföra flere citat, men urvalet är för stort, och jag vill nöja mig med att hänvisa läsaren till själfva boken. Han skall icke ångra att ha gjort dess bekantskap. «Familjen paa Gilje» är helt enkelt ett klassiskt arbete, lika utmärkt som kulturbild och konstverk, och står — vid sidan af Alexander Kjellands bästa arbeten, i all synnerhet «Garman og Worse» — öfverhufvud i rang med det första vår berättande diktning har frambragt.

Från *Björnstjerne Björnsons* hand ha vi under sista året fått två nya dramatiska arbeten: «*En handske*» och «*Over ævne*».

Det första behandlar en af tidens brännande spörsmål: könsförhållandet mellan man och kvinna. Det är icke första gången som detta ämne är uppe i vår litteratur. Det har behandlats af

Camilla Collet, den fina och varma förfäktarinnan af sitt köns rättigheter, och sedermera af Henrik Ibsen, som öfverhufvud på många punkter — t. ex. i «Kjærligheden komedie» — upptagit hennes tankar. Man erinre sig de ord, som han i «Gengangere» lägger i fru Alvings mund: «Hvad siger De da om mig, som gik hen og lod mig ægtevie til en falden mand?» Det är grundtanken i Björnsons skådespel som Ibsen här i förbigående har kastat fram: krafvet på könens likställighet i moraliskt hänseende — ett kraf som den judisk-kristliga religionen först har uppstält, men som det kristna samhället sedan glömt.

Tanken är germansk. En fransman skulle icke ens förstå den — man läse deras romaner och dramer från älsta till nyaste tid eller de uttalanden, som framkommo — i Kammaren så väl som i prässen — under behandlingen af lagen om äktenskapsskillnad sistlidna vår. För de romanska nationerna öfverhufvud är mannens kyskhet helt enkelt en löjlighet, emedan den skulle dräpa galanteriet — för germanen är det en plikt, som väl kan brytas, men icke uppenbart förnekas. Frankrike har skapat damen — Skandinavien valkyrian. Med henne är Björnsons hjältinna slägt.

Svava Riis är en stolt flicka af god familj, hvilken, efter att hafva bedragits i tron på sin ungdoms ideal, blir förälskad i Alf Christensen, en son till hennes fars gamle vän. På hans heder och sedliga renhet litar hon obetingadt — man förstår icke rätt hvarför — och förlofningen firas i idel solsken. Då hon emellertid — på ett något sökt sätt, förekommer det mig — får veta, att hennes fästman icke är bättre än alla de andra, utan tvärtom lefvat ett «friskt ungkarlslif», ja att han bl. a. har förfört en ung dam, med hvilken han till och med fortsatt sitt förhållande efter hennes giftermål med en annan, — så häfver hon förlofningen i trots af den skandal det vållar, och såsom den förtörnade representanten för sitt kränkta kön kastar hon sin handske i ansigtet på honom. Och stycket slutar med att de älskande skiljas, i det att hon dock räcker honom sin hand som löfte om en möjlig försoning.

Hvad Björnson altså här vill till lifs, det är den gängse moral, som en af styckets personer formulerar så: «Kvinden skylder manden baade sin fortid og sin fremtid; manden skylder kvinden bare sin fremtid» — för att icke tala om den ännu slappare uppfattning som bl. a. fru Edgren snärtar i «Sanna kvinnor», och som också har sina representanter i Björnsons stycke: att kvinnan skall tåla och tillgifva alt ända till otrohet i äktenskapet. Häremot ställes nu krafvet på könens fulla likställighet i sedligt hänseende som den enskildes plikt och framtidens mål. Men felet är, att denna fordran icke är skarpt nog formulerad och att frågan icke behandlas på långt när med tillbörlig grundlighet eller i tillräckligt vid omfattning. Hvad är det Björnson egentligen fordrar? Är det mannens absoluta fysiska renhet före hans inträde i äktenskap? I så fall

är — oafsedt hvad som eljes kan invändas däremot — Alf en mindre lyckad representant, emedan hans förseelse är af väsentligen annan och gröfre natur. Och då borde denna fordran begrundas helt annorlunda än här, där den blott är framställd helt abstrakt — såsom en gifven förutsättning — utan att synnerligen mycken hänsyn tagits till alla de olikartade omständigheter, som faktiskt och praktiskt gifva densamma en långt strängare karaktär vid dess tillämpning på mannen än på kvinnan. Hos honom är ett felsteg som oftast endast en uppbrusning af sinnena; hos henne nästan alltid ett hjärtats hängifvande. För honom är det närmast en tillfällighet, som intet spår efterlemnar; för henne är det ett steg öfver Rubicon som aldrig kan göras om. Jag behöfver icke vidare fullfölja denna tankegång — naturen låter sig nu en gång icke resoneras bort. Härtill kommer så alla de rent yttre förhållanden — den sociala uppfattningen, uppfostran, åldern vid äktenskapets ingående o. s. v. — som i det konkreta fallet måste tagas i betraktande och hvilka i allmänhet torde göra frestelsen mycket mindre — och därmed det moraliska ansvaret större — för kvinnan än för mannen. På alt detta göres i «En handske» så godt som intet afseende, — där uppställes rätt och slätt en sats, hvars bevis till sist beror af diktarens godtycke. — För att i få ord sammanfatta hvad som efter min mening utgör styckets svaghet, vill jag säga, att det förefaller som vore det *skapadt af en kvinna, icke af en man.* Det saknar den självständiga tankens kraft och röjer icke det självupplefvades smärta. Därför gör det icke häller något gripande intryck på läsaren, i trots af de många slående replikerna och den — i synnerhet hvad beträffar flere bipersoner — goda karaktärsteckningen. Hvad som i alla fall ger det intresse och värde är den öppna sanningskärlek och det oförfärade mod, hvarmed Björnson har ställt sig på moralens sida — den bibliska moralens kan man gärna säga — och kastat sin handske i ansigtet icke blott på den manliga syndaren utan på större delen af den moderna literaturen. I naturalismens rännsten är «En handske» en pärla.

I «Over ævne» är det kristendomens sanning som sättes under debatt.

Det är ett högst besynnerligt arbete. Presten Sang — från en sida betraktad ett grundtvigianskt motstycke till Ibsens pietistiske Brandt — är en optimistisk svärmare, som med sin hustru Klara flyttat upp till en liten församling i landets nordligaste trakter och i lif som i tro söker att förverkliga det kristliga idealet. Han ger all sin egendom till de fattiga och sätter dagligen sitt lif på spel för att bringa tröst åt de lidande, ja han gör till och med underverk genom sin tro och gör sjuka helbregda med sin bön. Men hans hustru har icke tålt detta ansträngande och spännande lif, — hon har i många år legat fängslad vid sjuksängen. Så skall det stora försöket göras: Sang vill göra sin hustru frisk genom bönens

makt. Han går in i kyrkan under bön och sång, tusenden strömma till för att se miraklet, och en skara prester, som kommit tillstädes och hvilka till en början tviflande dryftat dess möjlighet, bida nu i spänd förväntan att det skall komma. I miraklet ligger, mena de, panten på kristendomens sanning — den pant som skapade de gamles tro — och skall någon kunna åstadkomma något sådant så måste det vara Sang; eljest är miraklet — och därmed kristendomen själf — «over ævne». Och se — under prestens bön reser sig den sjuka och går fram, och från kyrkan höres ett jublande halleluja, som presterna och menigheten uppstämma. Men i det samma som Klara faller i sin mans armar, dör hon, och Sang slår sig för hjärtat och faller själf döende, med det tviflande spörsmålet på läpparna: «Men detta var icke meningen —? — Eller? — Eller?» — Härmed går ridån ned, och på bokens sista sida har Björnson så tillfogat *sin* förklaring i form af en hänvisning till ett par franska vetenskapliga verk om nervositet och hystero-epilepsi.

Jag har försökt att gifva ett extrakt af styckets kärna, men är rädd för att jag icke nått längre än till dess skal. När man läser det, flyttas man likasom in i en främmande och okänd värld, som ligger öfver eller utanför den verkliga. Hela första akten, som bildar ett slags lyrisk introduktion till det dramatiska slutet, är en väf af tankar, känslor och stämningar så fina, så osinnligt eteriska — eller kanske rättare hysteriska — att de icke låta gripa sig. I andra akten får man något fastare grund under fötterna och märker åtminstone hvart diktaren vill hän: det är kristendomen som skall fällas genom förnekelsen af dess mirakler. På den teologiska frågan skall jag icke inlåta mig; det kan invändas och har invändts, först och främst att kristendomen alldeles icke hvilar på mirakeltron, så som Björnson har uppfattat denna, och vidare, att presten Sang med alla sina öfvermänskliga dygder i sin orimliga naivitet, sin försumlighet gent emot familjen och sitt själfgoda bönemakeri är långt ifrån att vara den kristna idealmänniska som Björnson velat göra honom till. Hvad som är säkert, det är att stycket lider af så mycken oklarhet och öfverspändhet, att en vanlig läsare har mycket svårt för att njuta dess subtila diskussioner och dess onekligen på flere ställen fina psykologi.

Högre än båda dessa dramer sätter jag det fragment af en större berättelse: «*Det flagger i byen og paa havnen*», som har stått att läsa i 1:a och 3:e årshäftena af «Nyt tidskrift». Då det, som föreligger, blott utgör början till ett större ännu ofullbordadt arbete, är det naturligtvis för tidigt att därom fälla något afgörande omdöme. Men om fortsättningen håller hvad början lofvar, tvekar jag icke att säga, att denna berättelse skall komma att stå på höjden af det allra bästa den oberäknelige diktaren skrifvit. I synnerhet är första afdelningen glänsande. «Et gammelt dokument», som ger sig ut for att vara nedskrifvet af klockaren vid kyrkan i

den lilla stad, dit handlingen — den försiggår under senare hälften af det 17:de århundradet — är förlagd. Här skildras en förlupen tysk junkers råhet och våldsgärningar med en kraft som påminner om Merimée, och i ett språk, hvars beundransvärda tidsfärg verkar fullkomligt illusoriskt. Också är det blott härigenom som de kruditeter öfverhufvud låta säga sig, som förekomma särskildt på ett ställe. Skall öfverhufvud någonting i vår literatur smaka af «naturalism» så är det otvifvelaktigt detta Björnsons sista arbete, hvilket på sitt sätt är lika så väl skrifvet som «Synnöve Solbakken», men också just vid jämförelsen med detta diktarens idylliska ungdomsarbete bäst visar, hvilken utveckling han genomgått och huru stort område han omfattar.

John Paulsen, som altsedan sin debut 1875 har varit en städse återkommande gäst på vår literära årsmarknad, har hittills icke förmått att slå riktigt igenom, och har efter min mening icke häller förtjänt det. Han har som sagdt arbetat mycket flitigt, och flere af hans böcker röja också en obestridlig — om än icke hvarken stor eller originell — talang. Men det ligger öfver hela hans produktion — i stilen såväl som i hela lifsuppfattningen — någonting famlande och osjälfständigt, någonting omoget och omanligt, som hindrar honom från att fasthålla läsarens sympati. Saken är den, tror jag, att han har tagit miste om sin uppgift. Utrustad med ett vekt och öfvervägande receptivt sinne, som naturligen hänvisar honom till stämningsdiktens område, har han med all makt velat vara modern realist, och har därmed icke åstadkommit något annat än att han förfuskat sin talang.

Hans sista arbete: «*Moderne damer*» (som för öfrigt ungefär lika så gärna kunde ha kallats «Moderne herrer») utgör icke något undantag från det sagda. Boken väckte vid sin utkomst en viss uppmärksamhet, emedan man — antagligen med rätta — i flere af de framställda figurerna trodde sig finna porträtt af bekanta lefvande personer. Men detta från skandalen hämtade intresse förekommer mig också att vara arbetets största. Förf. vänder sig polemiskt mot lifvet i vissa af hufvudstadens «liberala» kretsar, hvilka träffa tillsammans hos bokens hufvudfigur Kamilla, en dam af mycken skönhet och talang men med något tvifvelaktig förtid. Egentligen gå hennes sympatier i riktning hän emot högerns salonger; men då hon icke fått tillträde till dessa, tröstar hon sig med att själf hålla «salong» för vänsterns koryféer på det politiska och literära området. Vi träffa här — förutom Kamillas «väninnor» — en debaucherande författare, en blaserad målare, en frasradikal journalist, ett uppstyltadt professorsämne o. s. v., altsammans folk utan synnerlig vare sig inre halt eller yttre polityr. På Kamillas «mottagningsaftnar» drickes tämligen tätt och konverseras tämligen tunt. Själf skildras hon såsom en kokett, som gör alla sina manliga gäster förälskade i sig och sedan gör narr af dem,

— till dess att hon själf får bränna sina kol förgäfves för bokens dygdexemplar, en skäligen tråkig adjunkt från en af småstäderna, i hvilken hon för omväxlings skull hittat på att förälska sig på allvar. — Ämnet är icke illa valdt och en penna som Kjellands skulle nog hafva kunnat göra något däraf. Men Paulsen har icke förmått det. Några scener äro visserligen ganska roliga och en och annan af bipersonerna väl skizzerade. Men i det hela räcker författarens satir icke till. Och hvad bokens hufvudperson angår, tyckes mig denna vara hvarken korrekt karaktäriserad eller rättvist behandlad — det sista kanske därför, att det icke lyckats förf. att arbeta tillsammans de stridiga sidorna i hennes karaktär till något fullt begripligt och organiskt helt. Därtill kommer att stilen är mindre god och stundom rent af vanprydes af språkfel. Uttryck sådana som «skraane over gaarden» i (st. f. skraa), «brække sine bukser op» (i st. f. brætte), «vaarsölet (i st. f. — sölen) låta icke höra sig i ett arbete, som gör anspråk på ästetiskt värde.

Kristian Glöersens «*Laura*» är historien om en vacker och bra flicka, som förföres, öfvergifves och kommer på straffanstalten för barnafödsel i lönndom, under det att förföraren går fri och blir en stor man — ett tema, som icke är synnerligen nytt, men som af förf. begagnas såsom vehikel för vidt omfattande samhällsreformatoriska tendenser på kvinnofrågans område. Boken är — i likhet med förf:s första, «Sigurd» — skrifven spirituelt och med rätt mycken dugtighet. Uppgiften är fattad med allvar och energi och berättelsen innehåller — isynnerhet dess första hälft — goda partier, exempelvis den täcka skildringen af de två unga flickornas fiske- och badtur. Men likasom bokens hufvudfigur i sig själf är föga sympatetisk, så har förf. slutligen blifvit hängande alldeles fast i sin tendens, hvilken förleder honom till rena orimligheter och smaklösheter, såsom när han på fullt allvar tyckes vilja hafva lagens straffbestämmelser rörande barnafödsel i lönndom tillämpade på mannen (ett förslag härom är till och med inlemnadt till Stortinget!) eller när han fordrar att det skall betraktas som en fördom, då en hederlig man drar i betänkande att gifta sig med en fallen kvinna — hennes fall må för öfrigt vara hur ursäktligt som hälst. Detta synes mig dock vara en väl «fri» uppfattning af könens likställighet och en högst tvifvelaktig förbättring af den allmänna moralen.

Konrad Dahl (förf. till två berättelser från Finnmarken: «Löven» och «Eda Mansika») har i sin nya berättelse «*Et slör*» förlagt handlingen till sydligare trakter. Boken faller isär i två tämligen löst sammanbundna delar. Den första afdelningen, som försiggår på Vestlandet i och omkring en landthandlares hus, är obetingadt den bästa. Den innehåller friska naturskildringar, hvilka påminna om Jonas Lie, och flere väl tecknade figurer; i all synnerhet är den kortspelsälskande landthandlaren tecknad både med

humor och psykologisk blick. Andra delen, där handlingen är öfverflyttad till Kristiania, är som helhet betydligt mattare, men innehåller dock åtminstone en ypperlig scen, då landthandlardottern efter många års förlopp möter sin forne älskare och lyfter den slöja, som hvilat öfver deras förhållande. I det hela tyckes förf:s begåfning ligga närmast åt det mildt humoristiska; där denna stämning är den förherskande, har skildringen lyckats honom bäst.

Den psevdonyme författaren *Johannes Normanns* roman «*Fritz Randel*» är ett ganska intressant arbete. Bokens titelfigur är ett slags modern libertin, den där som student delar sin tid mellan kärleksäfventyr och «europeisk liberalism», sedermera slår sig på storpolitik, men snart vämjes vid det hela och slutar med att «seile sig bort» på en badtur, då en af hans tidigare lättsinniga kärleksförbindelser ställer sig hindrande i vägen för en allvarlig kärlek. Förf., hvilken förstått att bevara sitt incognito, visar sig vara i besittning af stor — kanske altför stor — mogenhet, åtskilligt herravälde öfver formen, förtrolig bekantskap med sitt ämne och icke ringa psykologiskt sinne, exempelvis när han skildrar huruledes Randels sinnlighet väckes. Om boken icke dess mindre efterlemnar ett otillfredsställande intryck, beror detta väsentligen därpå, att det pjaltiga i hjältens karaktär har smittat själfva framställningen. Den kan vara sannolik nog, men förf. har till den grad gått utanför sitt ämne, att han också håller läsarens intresse utanför. De skilda lifsåskådningarna kämpa icke med hvarandra, utan flyta tillsammans, och resultatet blir öfvervägande negativt.

Af helt annan art är *Constantius Floods* berättelse från kapartiden: «*Pitter et Co*», hvilken handlar om ett stort vestländskt handelshus, dess öde och bedrifter under krigsåren i århundradets början. Berättelsens lokala och historiska bakgrund är ett fält, där förf. är väl hemmastadd. I flere förut utgifna böcker har han skildrat Jæderen och berättat skärgårdens historia — från första början hufvudsakligen refererande men sedan äfven i friare novellistisk form. I föreliggande arbete är denna helt och hållet herskande. Det är en sammankedjing af romantiska tilldragelser, där hvarken hjälten eller hjältinnan eller skurken fattas. Händelserna äro lätt och friskt berättade, och då det dessutom slås starkt på de patriotiska strängarna, så har boken fått en afsättning, som näppeligen motsvaras af dess ästetiska värde.

En ung författare af den allranyaste riktningen, *Gunnar Heiberg*, har sistlidne jul debuterat med ett mindre dramatiskt arbete «*Tante Ulrikke*». Hans allra första debut är det dock icke, då redan 1878 i «Nyt Norsk Tidskrift» varit intagen en dikt af honom: «Menneskets genesis», hvilken väckte en smula uppmärksamhet och förargelse på grund af sin tämligen starkt framträdande sensualism. Men sedan dess har han, så vidt jag vet, ingenting utgifvit före det nyss nämda skådespelet, som altså är hans första

självständiga arbete. Stycket synes mig förtjäna hvarken den hånande afbasning, som kommit det till del från konservativ sida — exempelvis i en anmälan af Erik Bögh — eller det panegyriska loftal, hvarmed förf:s meningsfränder i vänsterprässen hälsat det. Det skildrar brytningarna mellan det gamla och det nya — särskildt förhållandet mellan föräldrar och barn — från en framskriden liberal ståndpunkt, men hofsamt nog och tämligen tort, i en mera trött än utfordrande ton. Hufvud- och titelfiguren, den emanciperade gamla jungfrun, är en ganska originell men föga sympatetisk gestalt. Bäst är måhända en af bifigurerna, den satiriskt bitande advokat Ström, tecknad. För öfrigt ligger bokens största förtjänst i dess starkt — kanske väl starkt — pointerade dialog och otadliga replikbehandling.

www.libtool.com.cn

När jag vidare nämner, att *L. Dilling* utgifvit en ny samling af sina skizzmässiga småhistorier: «*Gennem lorgnetten*» och psevdonymen *Marie* ett nytt voluminöst verk: «*I ensomme timer*», tror jag mig hafva — så när som på ett undantag, som jag strax skall komma till — tagit med det väsentliga af hvad det sista året bragt oss på det skönliterära området. Det är, som man ser, nästan uteslutande realistiskt-berättande diktning. Vi lefva ju i romanens guldålder, — de öfriga diktarterna få tillsvidare vänta på sin tur.

* *
*

En egendomlig ställning inom vår bokvärld intar den s. k. *landsmåls-literaturen*. Tanken på att skaffa vårt bygdemål borgarrätt vid sidan af eller till och med med förträngande af vårt dansk-norska skriftspråk har — i likhet med så många andra patriotiska sträfvanden — ursprungligen utgått från Henrik Wergeland, som också själf skrifvit en och annan dikt på dialektspråk. Det blef dock först sedan vår namnkunnige språkforskare Ivar Aasen år 1850 hade utgifvit sin «Ordbog over det norske folkesprog» som rörelsen tog fart, till dess att den på 1860-talet kulminerade och framkallade en skarp strid mellan de olika riktningarnas målsmän. År 1868 stiftades det «Norske samlag», hvars uppgift det är att medelst utgifvande af böcker på landsmål — original såväl som öfversättningar — väcka och underhålla intresset för saken. På senare tid har emellertid detta intresse märkbart svalnat, i det att tanken på att få vårt gällande skriftspråk utbytt mot vårt bondespråk af de flesta erkännes vara en chimär. Däremot har «maalstriden» utan tvifvel gjort sin stora nytta genom att bidraga till språkets rensning och dess successiva omdaning i norsk riktning — en omdaning som alt framgent försiggår och som efterlemnat tydliga spår i våra mest betydande författares verk.

Den originalliteratur, som landsmålsrörelsen hittills alstrat, är i det hela icke af synnerligt självständigt värde. Men den täljer dock — förutan Ivar Aasen, som också skrifvit goda folkdikter — en verkligen talangfull författare, nämligen den 1870 aflidne Aasmund Vinje. Vill man få ett intryck af huru vackert och klangfullt landsmålet kan ljuda, skrifvet af en som förstår dess anda, så läse man hans lyriska dikter — «Rondane» t. ex. med sina fulltoniga Byronska ottaver eller det lilla melodiösa och tankedigra stycket «Langs ei aa.» *)

Sedan Vinjes död har landsmålsliteraturen icke frambragt något mera framstående arbete förr än *Arne Garborg* i fjor jul utgaf sin berättelse: «*Bondestudentar*», hvilken eger ett betydligt både literärt och kulturhistoriskt värde. «Bondestudenten» är en typ, som väl icke tillhör ensamt vårt land; men måhända är den hos oss oftare förekommande och mera utpräglad än annorstädes. Vi äro ju i öfvervägande grad ett bondefolk, och förhållandenas utveckling har fört det med sig, att det akademiska ståndet rekryteras mer och mer ur böndernas led. Men vi äro också ett fattigt folk; den jordbrukande klassens vilkor äro i det stora hela tarfliga nog, och detta har gifvit en särskild prägel åt de studenter som utgå därifrån. De bondesöner, hvilkas lust ligger åt boken, ha ju gärna betraktats såsom ljus i sin hembygd och hjälpts fram till att studera af fränder och vänner. Redan detta trycker ned karaktären och fostrar en känsla af beroende. Men värre är, att så snart de hunnit fram till artium (maturitetsexamen), upphör som oftast understödet, och de måste hjälpa sig själfva så godt de kunna: antingen genom att slita och sträfva sig fram såsom huslärare eller lirka och låna sig fram i hufvudstaden, delade mellan bekymmer för den dagliga utkomsten och det vanskliga i att häfda sin ställning i de ovana omgifningarna. Under sådana förhållanden går förgyllningen snart af de lockande ungdomsdrömmarna, och så återstår endast hvardagslifvets nakna prosa. Det går med dem som med plantor, som utan förberedande öfvergångstid flyttas öfver i en främmande jordmån: förbindelsen med det nedärfda kulturlifvet är öfverskuren och den näring det nya bjuder kunna de hvarken upptaga eller bearbeta. I följd häraf lägger sig gärna öfver deras väsen något osäkert och oslipadt, öfver deras karaktär något splittradt och hållningslöst och öfver deras hela lifsuppfattning någonting seminaristiskt halfbildadt, som faller bort först i andra eller tredje led, om

*) Jag begagnar tillfället att fästa uppmärksamheten på — hvad också det förra literaturbrefvet omnämde — att Vinjes «Skrifter i utval» börjat utkomma på «Det norske samlags» förlag — dessvärre i en föga vackert utstyrd och mindre väl ordnad upplaga. Det sist utkomna 3:dje häftet innehåller bl. a. «Ferdaminni», en högst originell och karaktäristisk reseskildring med inströdda reflexioner och digressioner, hvarur äfven de ofvan anförda dikterna äro tagna.

utvecklingen eljest når så långt. Det fins undantag, naturligtvis. Vårt land kan uppvisa många, och bokens författare är i väsentligt afseende själf ett sådant. Men i det stora hela tror jag, att Arne Garborg har gifvit oss en korrekt bild af hvad han på ett ställe kallar «al den useldom, som følger med, naar tunge arbeidskræfter sætter sig paa et kot *) og læser istedet for att slide og arbeide i frisk luft». — I «Bondestudentar» framställas en hel rad dugtigt och sant uppfattade exemplar af ifrågavarande typ, — halfvägs förkomna och misslyckade existenser, hvaribland de bästa rumla eller läsa sig lungsot på halsen, under det att resten — «smaarusket og skrapet» — fuskar bort sina kraf på lifvet och ackorderar sig fram till en tarflig ämbetsexamen. Af det sist nämda slaget är Daniel Braut, på visst sätt bokens hufvudperson, som vi följa från slitet och släpet i det fattiga barndomshemmet fram genom studentlifvets vånda, ända till dess att han låter idealen fara och slipper ifrån de gnagande penningbekymren genom att förlofva sig med en bedagad men förmögen fröken. De öfriga äro väsentligen bifigurer, karaktäristiskt uppfattade och raskt skildrade, men så många och så hastigt växlande, att läsaren har svårt för att fasthålla deras drag och känna igen dem, alt efter som de komma och gå. Vid sidan häraf göra vi i boken bekantskap med flere af de mera framstående personligheterna från den tid — omkring 70-talet — dit skildringarna tänkas förlagda: «Gammelen» (Skolebestyrer Heltberg, Ibsens, Björnsons och Vinjes geniala dimissor), «Dölen» (skalden Vinje), «Fram» (aflidne student Fjärtoft, på sin tid stiftare af en förening och utgifvare af ett blad af samma namn) m. fl. — alla träffande karaktäriserade och framställda i intressanta situationer. I det hela taget är «Bondestudentar» ett särdeles grundligt och innehållsrikt arbete, hvars personer och förhållanden utan svårighet skola igenkännas af hvar och en, som på sin tid kommit i beröring med där behandlade kretsar. Skada blott, att själfva framställningens konst icke står alldeles i jämnhöjd med det samlade stoffet och det därpå nedlagda tankearbetet. Det berättas för mycket och händer för litet, stilen är väl bred och språket hållet för mycket i «oratio obliqua».

* *
*

Till sist skall jag säga några ord om två halft kritiska halft skönliterära tidskrifter.

Det liberala «*Nyt Tidskrift*», redigeradt af professorerna J. E. Sars och O. Skavlan, hvilket i år upplefver sin tredje årgång, är närmast en efterföljare af det af proff. Sars och I. Lieblein 1877—78 utgifna «Nyt Norsk Tidskrift». I inbjudningen ställde det sig på

*) = liten kammare, kyffe, vindskupa.

den fria diskussionens grund och förklarade sig vilja stå öppet för hvarje bidrag af konstnärligt värde, likgiltigt hvilka åskådningar som däri komme till ordet. Men under den starka partisplittring, som under den senare tiden hos oss varit rådande på snart sagdt alla möjliga och omöjliga områden, faller det tämligen af sig självt att det har blifvit ett organ endast för den sida, som utgifvarne representera, och häri må det sägas, att desse icke äro utan skuld, i det att de intagna kritiska och politiska artiklarna — med några få undantag, hvaribland en särdeles väl skrifven och intressant afhandling af bergmästar N. Mejdell om «Fremtidens aristokrati» — genomgående varit präglade af partiståndpunktens ensidighet. Icke minst gäller detta om prof. Sars' politiska «Dagbog». Om i följd häraf denna sida af tidskriftens verksamhet eger jämförelsevis ringa objektivt värde, så har till ersättning därför dess skönliterära innehåll varit mycket växlande och af stort intresse. Tidskriften har från första början försäkrat sig om nästan alla våra mera betydande literära krafter såsom medarbetare och således innehållit bidrag både af Björnson, Jonas Lie och Kjelland — till en del visserligen begynnelsekapitlen till större arbeten, hvilka, i trots af det intresse de kunna hafva för ögonblicket, dock snart förlora sitt självständiga värde. Vidare ha bl. a. fruarna Collet, Colban och Thoresen samt Kristofer Janson lämnat bidrag. Vid sidan af det goda har dock äfven fått följa med åtskilligt både lätt och dåligt gods. Till det förra slaget räknar jag sålunda Amund Hellands ändlösa reseskildringar från Island, ett par bidrag af John Paulsen, ett underligt sammelsurium af Sören Jaabæk, — till det senare fru Thoresens affekterade «Billeder fra Nordland og Finmarken», fru A Müllers imitation efter Zola «Madam Höjers lejefolk» och P. Sinles groteska politiska hjältedikt «Erling Skakke og Sverre konung». Men i det hela kan det sägas, att Nyt Tidskrift innehållit många läsvärda saker och att den ger ett intressant bidrag till kännedomen om de tendenser, som röra sig i «Det unga Norge».

Det af «Krydserens'» och senare «Aftenbladets» förre redaktör Ditmar Mejdel utgifna «*Norsk maanedsskrift*» har först i år börjat utkomma, med det förklarade syftet att kämpa för de konservativa intressena och bilda en motvigt mot «Nyt Tidskrift». Det har till sitt förfogande goda kritiska pennor, såsom t. ex. — förutom utgifvaren själf — prof. Dietrichson, Hartvig Lassen och pastor Hörg. Dessutom har ett större antal universitetslärare lofvat att medverka. Af kända namn inom skönliteraturen har det hitintills icke innehållit bidrag från andra än fru Elise Aubert och Theodor Caspari. Så ung som denna tidskrift ännu är, är det ju för tidigt att ställa dess horoskop. Sannolikt förekommer det mig emellertid, att den med sitt exklusivt konservativa program näppeligen kan

påräkna så mycket understöd af konstnärliga krafter, att den i *detta* afseende skall kunna på något sätt täfla med sin rival. Under det att vårt politiska högerparti, i trots af vänsterns förnekande häraf, ännu tåljer kärnan af landets intelligens, gäller detta däremot icke om den literära högern. Och häri ligger ingen motsägelse. I politiken är demokratien individens tyrann, men i konsten är själfva radikalismen aristokratisk.

Kristiania i augusti 1884.

Kristofer Randers.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Literatur.

Försök till en framställning i naturrätt och rättsliga förbegrepp, af *Richard Kleen.* Förra afdelningen: Allmän naturrätt. Förra delen: De naturliga rättsbegreppens giltighet, 1214 sidd. stor oktav, 15 kr. 50 öre. Senare delen: De naturliga rättsbegreppens väsende, 571 sidd. 7 kr. 50 öre. Stockh. J. Seligmann & C:o.

Redan vidden och omfattningen af det verk, som här öfverlemnas åt den läsande allmänheten, äro en tillräcklig anledning för kritiken att icke lemna detsamma opåaktadt, och huru än omdömet om detsamma må utfalla, bör man hålla förf. räkning för den flit han användt derpå. En annan fråga är, huru vida icke denna flit hade varit bättre använd, om förf. arbetat mindre på bredden och i stället sökt att concentrera, corrigera och sammanfatta sina tankar.

Det berättas någorstädes att en författare, som skrifvit ett verk i nio dryga band, af en person, hvars omdöme han begärt, erhöll det svar, att verket var godt nog, men att det dock skulle hafva blifvit vida bättre, om han utgifvit det i tre delar i stället för nio, hvarpå författaren genmälde, att han icke haft tid dertill. I sjelfva verket äro vidden och omfånget af ett vetenskapligt verk ingalunda en osviklig måttstock på det arbete det kostat förf. Genom ett bredt och spatiöst framställningssätt lägges fastmer på läsaren det arbete, som vid en mer concentrerad framställning skulle hafva varit undangjordt af förf. sjelf. Att detta äfven är fallet i nu föreliggande arbete, visar sig snart, då man försöker att sätta sig in i förf:s tankegång. Goda och riktiga tankar saknas der ingalunda; men det hela är kaotiskt och vittnar, att förf. föresatt sig ett mål, som vida öfverstigit hans krafter.

Vi börja med förf:s lärda apparat. Det är en icke ovanlig fördom, att en mängd citater äro att betrakta såsom en lärd apparat, afsedd *blott* att förvåna läsaren genom den beläsenhet, som den antyder. Ingenting är oriktigare än en dylik föreställning. Rätt anbragta citater äro fastmer i ett vetenskapligt arbete af stort värde, ja rentaf nödvändiga, då man vill åberopa äldre författare och redogöra för deras yttranden och åsigter — med undantag naturligtvis för de fall, då dessa yttranden och åsigter äro så all-

mänt kända, att ingen med vetenskapen förtrogen person bör vara okunnig om dem. Ju vidsträcktare den vetenskapliga literaturens omfång är i vår tid, desto omöjligare är det för den enskilde vetenskapsmannen att känna den i dess helhet; en stor del af sina kunskaper derom måste han hemta ur andra eller tredje hand. Men genom citaterna befrias han från den osäkerhet, den nödvändighet att osjelfständigt lita på andras, måhända oriktiga eller på missförstånd grundade, uppgifter, hvilken han dessförutan icke skulle kunna undvika; han kan i tvifvelaktiga fall sjelf uppsöka de citerade ställena och förvissa sig om uppgifternas riktighet. Deremot kan det med fullt skäl betraktas såsom en blott lärd apparat, då en författare utan att citera källorna uppradar en mängd yttranden och åsigter, som äldre och nyare författare skola hafva uttalat. All i detalj gående kontroll är här omöjlig; på läsaren ställes det anspråk, att han skall blindt lita på de framställda uppgifternas riktighet och pålitlighet, utan ringaste borgen för att framställaren har rätt uppfattat de yttranden han anför, eller att han icke sjelf varit missledd af andras likaså lösa och osäkra uppgifter.

Herr Kleens böcker äro rika på uppgifter angående äldre och nyare filosofers åsigter och yttranden, allt ifrån de kinesiske tänkarne Kong-fu-tse och Meng-tse ända till Schopenhauer och Herb. Spencer; deremot saknar läsaren hvarje säkerhet med afseende på uppgifternas riktighet. Att förf. i något enda fall skulle hafva afsigtligt gifvit någon oriktig uppgift, kan icke sättas i fråga; säkert är ock, att samlandet af dessa uppgifter har erfordrat en ganska vidsträckt och aktningsvärd beläsenhet. Deremot kan rec. icke undertrycka den misstanken, att denna beläsenhet hufvudsakligen eller nästan uteslutande har sträckt sig till framställningar i andra och tredje hand, förnämligast af franska författare, utan att förf. genom anlitande af källorna haft tillfälle att förvissa sig om riktigheten af deras uppgifter. Att i detalj söka bevisa detta skulle dock erfordra minst lika lång tid, som förf. användt på sitt vidlyftiga arbete, och dessutom ett utrymme, vida öfverstigande hvad som kan bestås för en recension i en tidskrift. Rec. måste derför inskränka sig till några få exempel, som torde visa, att den nämnda misstanken icke är gripen ur luften.

I första delen s. 6 yttrar förf.: «Heraklit, filosof och skald, framqväder sitt filosofiska system» o. s. v. Redan dessa ord innehålla en oriktig uppgift; Heraklit var icke skald, och hans verk om naturen var författadt, icke i versform, utan på prosa (jmfr Zellers Philos. der Griechen, 2 uppl. I. s. 450). Hvad förf. i öfrigt så väl på anförda ställe som sedermera s. 78 anför såsom Heraklits yttranden är, med undantag af det, som ansluter sig till den bekanta satsen, att allt flyter, efter all sannolikhet att hänföra snarare till en fransk författares på egen hand uppgjorda konstruktion än till säkra och pålitliga källor; åtminstone har rec. med det

nyssnämnda undantaget icke i Mullachs fullständiga samling af Heraklits fragmenter kunnat återfinna något af dessa yttranden, sådant det af förf. återgifves. Exempelvis må anföras yttrandet på sid. 78: «Hvad är menniskan? hennes vetande är *idel* okunnighet». Visserligen klagar Heraklit på många ställen öfver menniskornas okunnighet och oförstånd; men såsom grund dertill anförer han blott det, att de icke lyssna till förnuftet. Ingenstädes förekommer någon antydning, att *allt* menskligt vetande skulle vara idel okunnighet; fastmer framgår af det hela, att han ansåg sig sjelf ega den sanna kunskapen.

Sid. 32 anföres ett yttrande af Kant, hvilket temligen ordagrannt återfinnes i en af denne författares skrifter med det undantag, att ordet «entgegenwirken» blifvit af förf. återgifvet med «stämpla mot». Då här talas om de menskliga böjelsernas strid mot förnuftet, kan man med skäl förundra sig deröfver, att förf. i stället för det nära till hands liggande ordet «motverka» har valt ett uttryck, som häntyder på medveten beräkning, hvilken ingalunda kan tillskrifvas de oförnuftiga böjelserna såsom sådana. Saken blifver deremot klar och begriplig, om man får antaga, att förf. såsom mellanhand begagnat en fransk författare och att denne återgifvit ordet entgegenwirken med «conspirer», hvilket på svenska kan öfversättas med «stämpla».

S. 136 heter det: «han (urenheten) är «en-en», upprepar Parmenides, «absolut obestämbar af menskligt förstånd». Uttrycket förekommer icke i de yttranden och läror vi ega i behåll efter nämnde filosof; antagligen är det hemtadt från något missförstådt citat ur den Platos dialog, som bär Parmenides' namn. För öfrigt är sammanhanget på detta ställe så beskaffadt, att man deraf lätt skulle kunna förledas till det antagandet, att Parmenides blifvit af förf. hänförd till den pythagoreiska skolan.

S. 262 yttrar förf. «I likhet med Pascal vidhåller Schopenhauer vår oförmåga att finna tingens väsende». Besynnerligt nog motsäger förf. nästan omedelbart derefter denna oriktiga uppgift, i det han (s. 263) riktigt angifver, att enligt Schopenhauer själen och kärnan (d. ä. väsendet) i allt är viljan.

Sedan detta var skrifvet, har i Nordisk revy en recension af hr Kleens arbete blifvit synlig, hvarest bland annat anmärkes ett, som det heter, «lika groft som till sina anledningar oförklarligt» misstag af förf., då han i första delen sid. 161 yttrar, att Cartesius åt samvetet uppdrager tingens uppdagande. Så lyda neml. orden och icke såsom anmälaren i Revyen återgifvit dem, att «Cartesius fann i samvetet den yttersta principen för allt», hvilket visserligen vore ett ännu gröfre misstag än det förf. begått. Misstaget är i alla fall tillräckligt stort för att förtjena anmärkas; deremot kunna vi icke finna att det är «oförklarligt». Antagligen har förf. hos en fransk skriftställare funnit det yttrandet, att sjelfmedvetandet (la

conscience) är Cartesii kunskapsprincip — en lätt begriplig häntydning på dennes «cogito, ergo sum» såsom grunden för all visshet. Men nu betyder olyckligtvis conscience äfven samvete; och härmed var anledningen till misstaget gifven.

www.libpol.com.cn

Hvarken tiden eller utrymmet medgifver att ingå på en vidlyftigare kritik af förf:s historiska upppgifter. Det anförda må vara nog för att visa, att de, framställda såsom de äro blott på förf:s auktoritet, sakna tillförlitlighet och dermed äfven allt vetenskapligt värde. Säkerligen skulle flere än en af de gamle tänkarne, om de uppstode från grafven och finge läsa de yttranden förf. tillagt dem, vara färdiga att med konung Fredrik utbrista: «Potz Tausend! haben wir das Alles gethan!»

Dock — huru frikostig förf. än är på anföranden af äldre och nyare filosofers yttranden, är det dock icke dessa, som äro det hufvudsakliga i hans verk. Rec. öfvergår derföre till att i korthet betrakta hans egen framställning af ämnet. Redan i inledningen mötes läsaren af en särdeles oredig deduktion; der säges neml. s. 1, att «öfverallt i sinneverlden framträda behof, hvilkas tillgodoseende påkallar rättsligt skydd. Endast genom en regelbindning kan någon som helst uppgift fyllas i verlden; och rättigheterna uppstå ur den oafvisliga fordran på en sådan regelbindning». Häraf måste man följdriktigt sluta, att hvarje varelse, som eger behof, äfven eger rättigheter, hvilket ock synes vara förf:s mening. Härmed öfverensstämmer ock den i 2 delen s. 22 gifna bestämningen af rättens väsende, såsom *principen för en fastställelse och sammanfattning af vilkoren för förverkligandet af hvarje behöfvande och fördenskull berättigad varelses i hennes beskaffenhet grundade individuella och samhälliga syfte och bestämmelse*. Vid en sådan uppfattning af naturrätten måste man förundra sig öfver att förf. (s. 46, 47) finner «Spinosas» (Spinozas) rättstheori oriktig, enligt hvilken de stora fiskarne ega en naturlig rätt att uppsluka de små. Förf:s fel är här, att han försökt deducera rättigheterna utan att först hafva utredt personlighetens begrepp. Detta fel afhjelpes icke genom det sedermera s. 530 förekommande yttrandet, att det är i sin egenskap af person som varelsen blir rättsinnehafvare, rättsförmöget väsende; fastmer råkar förf. derigenom i motsägelse mot sig sjelf, så vida man icke får antaga, att alla varelser, som hafva behof, af honom betraktas såsom personer, bland dem inberäknade icke blott de stora och små fiskarne, utan äfven gräshoppor och coloradoskalbaggar — ja hvarföre icke äfven trikiner och bakterier?

Den oklarhet, som visat sig i bestämmandet af rättighetens och pligtens begrepp, genomgår äfven det öfriga af hr Kleens arbete. Nästan ingenstädes påträffar man klarhet och reda i de allmänna begreppsbestämningarne, men deremot en rikedom af termer, hvilka införas, såsom om de vore sjelfklara, och

derefter vidlyftigt behandlas, utan att man finner någon grund derför. Såsom exempel må nämnas den kaotiska indelningen af själsförmögenheterna i samvete, förnuft, förstånd, känsla, begär och drift (1 d. s. 904;) vidare talet om det absoluta väsendet såsom obestämbart (s. 125 o. följ.) ,under det att detsamma likväl *bestämmes* såsom i sig innehållande sanningens eviga ideer (s. 899), samt i sammanhang dermed antagandet af pligter mot obestämda föremål, ehuru det är sjelfklart, att det i alla afseenden obestämda hvarken kan hafva något innehåll eller vara föremål för någon pligt.

Resultatet af det anförda är, att hr Kleens verk är för vetenskapsmannen helt och hållet oanvändbart. Å andra sidan är hvarken dess vidlyftighet eller det diffusa framställningssättet egnadt att förskaffa det läsare bland den större allmänheten. Det måste beklagas, att så mycken flit och beläsenhet blifvit använda på ett så ofruktbart sätt. Men just denna flit och denna beläsenhet gifva tillika den förhoppning, att förf. skulle kunna åstadkomma något dugligt, om han försökte att concentrera sina studier och sin skriftställareverksamhet. Skulle rec. i detta hänseende tillåta sig att gifva honom ett råd, så vore det att så snart som möjligt inställa det fortsatta utgifvandet af sitt stora verk och i stället genomgå en grundlig kurs i filosofiens historia samt dernäst studera några originalarbeten af Kant och andra rättslärare, innan han ånyo inlåter sig på författareskap i detta ämne. Med hänsyn till förf:s synbara förkärlek för den franska literaturen skulle såsom inledningskurs till filosofiens historia kunna föreslås prof. *A. Webers* arbete: *Histoire de la philosophie européenne* (3:e éd. Paris, Fischbacher 1883), hvari tysk grundlighet och fransk elegans äro på ett berömvärdt sätt förenade.

J. B.

www.libtool.com.cn

Polemik.

Till Redaktionen af Ny Svensk Tidskrift.

Då undertecknad anhåller om plats för ett genmäle, är det icke meningen att bemöta hela den i eder tidskrift nyligen införda recensionen öfver första bandet af «Från Europas hof». Detta skulle nämligen i flere fall bli liktydigt med att disputera om tycke och smak, då man nämligen har att göra med en recensent som klandrar *allt* — ända till vignett och utgifningssätt i häften à 1 krona! — och jag vill i allmänhet blott fråga honom, då han tror sig hafva bevisat allt möjligt ofördelaktigt, om han aldrig hört den träffande satsen: «Den, som bevisar för mycket, bevisar ingenting». Men i afseende på åtminstone *ett* faktum anser jag mig böra ådagalägga, huru otillräcklig hans sakkunskap varit; läsaren må deraf sedan sjelf draga sina slutsatser i afseende på recensionens värde för öfrigt.

Recensenten säger, att tillträde till Kgl. Geheimearkivet i Köpenhamn erhålles «*nästan utan alla formaliteter*». Detta må vara riktigt för så vidt fråga är om manuskriptsamlingarnes äldre afdelningar, men det gäller *icke* om sådana nyare, derstädes förvarade, danska konungahuset tillhöriga samlingar som de, hvilka undertecknad för ifrågavarande arbete erhållit tillåtelse att begagna. För ett sådant medgifvande erfordras tvärtom *ganska många formaliteter*, och det är långtifrån säkert att dessa medföra önskadt resultat. En utländing måste nämligen till danska utrikesdepartementet ingifva en ansökan, som efter vederbörlig pröfning af kultusministeriet öfverlemnas till danske konungens eget afgörande, hvarefter saken återigen remitteras från kultusministeriet till utrikesdepartementet, som omsider i en officiel skrifvelse underrättar vederbörande sökande om utgången. I föreliggande fall gälde det ingenting mindre än konung Kristian VIII:s egenhändiga anteckningar från sin regenttid i Norge, dem undertecknad, med speciel tillåtelse af konung Kristian IX, publicerat efter den otryckta franska originaltexten, dels i svensk öfversättning i 2:dra bandet af «Från Europas hof», dels i en dansk upplaga, särskildt utgifven af undertecknad på Den Gyldendalske Boghandels förlag.

Ser man nu på recensentens påstående, fins det blott tvänne möjligheter, att han nämligen antingen talat mot bättre vetande eller ock med stor tvärsäkerhet utlåtit sig i en fråga hvari han varit, om jag så får uttrycka mig, mindre vetande — detta må till och med sägas honom «utan alla formaliteter».

Stockholm i Juni 1884.

Arvid Ahnfelt.

Då ofvanstående genmäle gäller undertecknad, vill jag begagna mig af red:s tillåtelse att i största korthet gifva svar på tal, ehuru hr A:s hetsiga utgjutelser kunde fresta en att lemna äfven *det sakliga* i hans epistel åt glömskan.

Jag har i min recension — eller rättare anmälan, ty hr A:s böcker kunna sällan recenseras — bestridt riktigheten af tidningen Morgenbladets påhitt att «de danska arkiven äro stängda för forskningen», af hvilken osanning, uttryckt i kursiv stil t. o. m., hr A. med eller mot «bättre vetande» begagnat sig för att lyckönska sig «till att hafva fått inträde i det förnämsta bland dem, Kongl. Geheimearkivet», hvarur han hämtat Kristian VIII:s memoarer. Hr A. har nu emellertid blifvit mera vetande och medgifver att jag har rätt i fråga om arkivets äldre afdelningar, men tillägger att detta «gäller icke om nyare, *danska konungahuset tillhöriga handlingar*».

Då såsom bekant Geh.-ark. innehåller blott äldre handlingar, (jag vill minnas till in på 1700-talet) och *offentliga* handlingar af senare datum förvaras i Udenrigsministeriets arkiv, så torde knappast danska konungahusets *enskilda* samling kunna räknas till Geh.-arkivet, äfven om den der förvaras; och en *historisk* forskare skulle knappast våga sätta i fråga, att handlingar af så privat natur och så färskt datum skulle sättas honom i händer, då det ingenstädes eljes sker — men, som synes, hr A. har här vågat och — vunnit. Det var det ena!

Men då nu Hr A. säger sig för «ifrågavarande» arbete hafva fått tillåtelse att begagna denna kongl. samling, så förbiser han att «ifrågavarande» arbete, om hvilket jag yttrat mig, *icke* är Kristian VIII:s memoarer; jag har till öfverskrift af min anmälan satt «Band I, Struensee och drottning Karoline Mathilde», och hvad hr A. i detta band omtalar, har han ju enligt uppgift ej hämtat ur Geh.-arkivet. Det var det andra!

Det hela skall visa hvarje sakkunnig, att min «sakkunskap» angående Köpenhamns arkiv varit tillräcklig för ett yttrande af det slag jag fält. Hvad min recensions «värde för öfrigt» angår kan äfven det gärna framgå af ofvanstående.

Hr A. har vidare fäst sig vid mitt klander af vignett och utgifningssätt. Ja, jag upprepar, att utan denna vignett och utan detta utgifningssätt «i häften à 1 krona» skulle icke hälften af verkets köpare kasta ut åtta kronor för ensamt detta första band, ett pris, som är helt enkelt oförskämdt.

Till ohöfligheterna i slutet af genmälet har jag intet svar!

Visby i juli 1884.

Carl Sprinchorn.

www.libtool.com.cn

Homeros.

En kulturbild.

Vi förflytta oss för en stund ungefär 2750 år tillbaka i tiden samt från vår kära men kalla och töckniga nord till en ö i det haf, som åtskiljer Mindre Asiens vestkust och det sagorika Hellas. Det blånande hafvet, som famnar vär lilla ö, ligger spegelblankt; ingen vredgad Poseidon, ingen menniskohatande Aiolos *) har nu satt det i uppror, men mellan dess breda, jemna dyningar visar sig stundom en jungfruligt skön, mildt leende nereid **), nickande frid åt dödliga jordbeboende menniskor. Huru ljuft är det ej att, hvilande under platanens skuggande krona, medan örat smekes af dyningarnas sakta sqvalpande mot stranden, af foglarnes mångstämmiga sång och cikadernas förtrollande ljud, låta blicken fara öfver denna tjusande tafla: öfver land, öfver haf och upp mot denna himmel, om hvars underbara skönhet nordbon endast då kan dömma, när han blickar in i de djupblå mellanrummen mellan de hvita skyarne på ett af sommarsolen beströdt himlahvalf.

---

*) Poseidon (hos romarne Neptunus) var hafvets gud. Aiŏlos (Aeŏlus) är hos Homeros en lägre gudomlighet, som på gudarnes uppdrag förvaltar vindarne och efter behag utdelar gynsamma eller ogynsamma vindar åt sjöfarande. Han gifver Odysseus en gynsam vestanvind, sedan han bundit alla öfriga ihop i en säck. Hos Virgilius sänder han på Junos anhållan en storm, som skingrar Aeneas' flotta.

**) Hela naturen är hos de gamle grekerna och romarne, liksom hos våra förfäder i Norden, befolkad med gudomligheter, t. ex. flodgudar, käll- och skogsnymfer. Bland hafvets gudaväsenden äro nereiderna de älskligaste. De äro döttrar af den gamle hafsguden Nereus och bo hos fadern i silfverglänsande grottor på hafvets botten. Mot sjöfarande äro de vänliga och hjelpsamma.

Det är i dag en glad festdag på ön. Efter afslutad skörd, vid hvilken den gamle konungen sjelf haft öfverinseendet öfver arbetet och hans söner flitigt deri deltagit, samlas till konungens palats ej endast hans eget folk, herdarne och föreståndarne för hans hjordar samt hans öfrige arbetare, utan äfven de förnämste männen i staden och på hela ön för att deltaga i den stora festen, vid hvilken efter slutade kämpaspel en härlig hekatomb *) skall offras åt öns skyddsgud, hafsguden Poseidon. Vi kommo i går såsom främlingar till ön, och enligt gästvänskapens lag vill värden icke höra vårt ärende, förrän vi i flere dagar blifvit på det präktigaste undfägnade. Vi ha således nu haft godt tillfälle att åskåda de manhaftiga idrotter, som öfvats af raske ynglingar och väldige män, hvilka täflat än i kapplöpning än i diskoskastning **) än i bågskjutning än i brottning, och sedan kämparne efter slutad täfling gått hem för att bada och påtaga sina högtidskläder, ha vi slagit oss ned nära hafsstranden i skuggan af den lummiga lönnen, vid hvars rot en källa utgjuter sitt glänsande vatten. Men Phoibos har redan med sitt guldstrålande spann öfverfarit midten af sin bana, skuggan lutar allt mer mot öster, ljusets hem. Vi måste således bryta upp och styra våra fjät mot staden och konungaboningen, der måltiden skall intagas och börjas med offer. Ty här heter det: gifven först gudarne hvad dem tillkommer.

Sedan vi gått öfver folkets församlingsplats, som är försedd med rader af i jorden nedsatta stenar såsom sittplatser

*) Ordet betyder egentligen ett offer af hundra offerdjur, men användes vanligen endast för att beteckna (ett större) offer i allmänhet.

**) De mest brukliga manliga idrotterna voro under den heroiska och äfven under den historiska tiden *kappkörning*, *kapplöpning*, *knytnäfvekamp*, *brottning*, *fäktning med lans*, *bågskjutning* och *diskoskastning*. Diskos var en rund (stundom oval) skifva (en stor trissa) af sten eller jern. Den, som under täflingen slungade sin diskos längsta sträckan, var segrare.

De homeriska sångerna framträdde i sitt fullbordade skick ungefär 200 år efter den tid, som i dem skildras. Att skalden har tillämpat åtskilligt af sin egen tids seder och förhållanden på den skildrade tiden, är gifvet. Sådant var oundvikligt. I det hela är dock den yngre heroiska tiden utan tvifvel ganska troget skildrad, i den mån nämligen en sådan skildring *blir en följd* af den poetiska berättelsens gång.

för det församlade folket, komma vi till en liten, vid gatan belägen, öppen plats, på hvilken finnas åtskilliga säten, liknande dem på torget, men af polerad marmor. Här håller konungen vid soluppgången råd med sina geronter, folkets äldste, d. v. s. landets mest ansedde män, förbereder de frågor, som kunna förekomma på allmän sammankomst på torget, afdömer rättstvister samt utdelar råd och befallningar. Utmed denna öppna plats sträcker sig en uthusbyggnad, och innanför denna går en pelarrad. *) Då vi ingått genom portgången och denna pelarrad, möter oss den stora gården eller aulan, och midt framför oss se vi hufvudfasaden af det innanför aulan liggande boningshuset, framför hvilket går ett annat, med det förra jemnlöpande pelargalleri. Innanför detta komma vi, sedan vi gått upp några trappsteg, in på en beskuggad veranda, från hvilken en dörr leder till den stora, med pelare och vapen prydda «mannasalen», familjens gemensamma samlingsrum, der måltiderna vanligen intagas. **) Men i dag äro många gäster bjudna, offerdjur skola slagtas, och derför spisas i dag på aulan, der säten äro framsatta på båda sidor om offeraltaret.

*) Denna uthusbyggnad inrymde bland annat vagnslider och plats för hästarne och en del af de öfriga husdjuren, men icke för alla dem, som en förmögen man egde. Boskapen var på denna tid den förnämsta egendomen och boskapsskötsel i förening med jordbruk den förnämsta näringen. En rik man kunde ega hjordar på flere tusen djur, och dessa hjordar, bestående af nötkreatur, svin, får och getter, föddes ute på äng och i skog under uppsigt af en öfverherde, som ej sällan var en son till hjordarnes egare, således son till en konung eller storman. Boskapen var den enda värdemätaren på denna tid, då det visserligen fans ädla metaller, men icke mynt, och då således all handel bestod i byteshandel.

**) På gården hade man efter behof en eller två flygelbyggnader med sofrum för husets vuxna söner och deras hustrur, om de voro gifta, samt stundom äfven för de gifta döttrarna och deras män. Minderåriga barn och ogifta döttrar sofvo, liksom föräldrarne, i den inre delen af det stora huset. Innanför den stora salen eller mannasalen funnos nämligen åtskilliga smärre rum, dels sofrum dels förrådskamrar, såsom garderober, skafferi, förvaringsrum för metaller och andra dyrbarheter. Dessa rum kallades äfven *qvinnovåningen*. I denna del af huset eller också ofvanpå på loftet skötte qvinnorna sina handarbeten. Dock ser man ofta att husfrun och hennes döttrar, då de ej behöfva öfvervaka slafvinnornas arbete, spinnande på slända hålla männen sällskap i det stora mottagningsrummet.

Sedan sjelfva offret blifvit förrättadt *) och när måltiden är färdig, tager en hvar utom hedersgästerna, åt hvilka maten bjudes, ett köttstycke och slår sig ned för att äta, der han får plats. Vi hafva såsom gästvänner en hedersplats vid konungens bord nära honom sjelf, men denna gång icke den förnämsta hedersplatsen till höger om värden. Den platsen intages nu af en mägta förnäm gäst, af hvilken konungen först i dag lyckats erhålla ett besök — det är «skalden», som har sitt hem på en ö i grannskapet. Åt honom räckas de fetaste styckena, hans bägare står, liksom äfven våra, ständigt fyld med «honungsljuft» vin «till att dricka, när sinnet det bjuder». Han är ej mångordig; någon gång deltager han i samtalet, som föres omkring honom, men för det mesta sitter han tyst, och på hans höga panna afspeglar sig ett djupt begrundande. Måhända uttänker han någon ny episod, som han i dag för första gången vill infoga i sitt skaldeverk; ty att han skall låta oss höra något parti deraf, är gifvet. Sedan nu alla «fördrifvit sin längtan efter mat och dryck», ger skalden ett tecken åt en af de uppassande svennerna, och denne räcker honom hans cittra. «Den gudomlige sångaren» reser sig, och allmän tystnad råder.

Hans hand far öfver cittrans strängar, ett kraftigt preludium ljuder öfver aulan, tillkännagifvande att hjeltar och hjeltebragder nu skola besjungas. Sedan preludiet tystnat, börjar

*) Offret tillgår sålunda, Offerdjuret (eller djuren) framledes till det midt på gården stående offeraltaret och dess horn beslås med guld, den osynligt närvarande guden till förnöjelse. En härold bär omkring handvatten (äfven hvarje måltid föregås af handtvagning) i en gyllene kanna och gjuter vatten öfver gästernas händer, hvarvid han under deras händer håller ett fat af silfver; husfadern, tillika husets prest, tager en nypa offerkorn, som han utströr öfver djurets hufvud, afskär derefter några hår från dess panna, och hållande dessa i handen beder han derefter till den gudom, åt hvilken det skall offras, hvarefter offerdjurens afskurna hufvudhår kastas i den på altaret brinnande elden. Nu slagtas offerdjuret, vissa delar deraf läggas på elden till brännoffer, och då ångan af brännoffret stiger mot himlen, gjutes vin öfver elden såsom dryckesoffer. Derefter styckas djuret i små delar, som rostas på stekspett öfver elden, och måltiden börjas. Den består uteslutande af det offrade djurets kött, (äfven hjertat, lefvern och lungorna, som halstrades och åtos först) samt bröd och vin (blandadt med vatten). Soppa förekom icke, fisk åt på den tiden endast mycket fattigt folk.

han, halft sjungande, halft deklamerande, sitt föredrag, under hvilket han då och då ackompagnerar sig med cittran.

Achilleus, hellenernas skönaste, störste och härligaste hjelte under kriget mot Ilios (Troia), har en tid afhållit sig från striden af vrede öfver en af öfveranföraren Agamemnon tillfogad oförrätt. Han täres af längtan till stridstumultet, men hans stolthet förbjuder honom att bistå atriderna. *) Hans älskade vän och vapenbroder Patroklos har slutligen fått hans tillåtelse att gå ut i striden för att komma de hårdt ansatte achaierna **) till hjelp. Iklädd Achilleus' rustning, går han fram oemotståndlig; allt faller eller viker för hans svärd, till dess Apollon, vredgad öfver troernas nederlag, hjelper Hektor att nedlägga den fruktade. Hektor bemägtigar sig genast hans (Achilleus') rustning; hans lik lyckas dock achaierna efter en hårdnackad strid återföra till Achilleus' tält. Det som nu närmast följer låter skalden oss i dag höra. ***)

Han sjunger om Achilleus' förtviflade sorg öfver vännens död, huru hjeltens verop höras af hans moder, hafsgudinnan Thetis, som skyndar till sin olycklige son, söker trösta honom och förmå honom att afstå från sin hämndplan. Hon underrättar honom, att om han dödar Hektor, han sjelf enligt ödets beslut strax derefter skall stupa. Men då Achilleus bestämdt förklarar, att han ej kan eller vill lefva, om han ej får hämnas sin vän, lofvar hon att nästa morgon skaffa honom en ny rustning, som hon hoppas kunna förmå Hephaistos ****) att förfärdiga. Achilleus och hans myrmidoner vaka gråtande hela natten vid Patroklos' lik. Emellertid har Hephaistos villfarit Thetis' bön och genast skridit till arbetet. Skalden besjunger nu — och måhända har han skördefesten

*) D. v. s. Atreus' söner, Agamemnon och Menelaos.

**) «Grekland» och «greker» äro (försvenskade) romerska benämningar. Under Greklands historiska tid heter landet *Hellas* och folket *hellener*. Ordet hellener förekommer dock icke hos Homeros annat än såsom namn på en liten thessalisk stam. Hos honom benämnes det (fria, sjelfegande) helleniska folket dels *danaer*, dels *argeier*, dels *achaier* eller *panachaier* (all-achaier, såsom hel nation). Ordet achaier betecknar dess utom särskildt adeln, den förnäma och förmögna delen af folket,

***) Iliadens 18:de sång och delar af de närmast följande.

****) Hos romarne Vulcanus.

till ära för tillfället infogat ett eller annat i sin dikt om «vapensmidet» — det härliga konstverk, *Achilleus' sköld*, om hvars egande framdeles en olycksdiger tvist skulle uppstå. *) Vi höra elden i Hephaistos' ugn fräsa kring koppar, tenn, silfver och guld; hammarslagen ljuda i natten från den olympiska smedjan; vi höra, huru den gudomlige konstnären

Smidde nu först bland vapnen en sköld, stor, väldig och hållbar,
Formade honom med konst och belade med glänsande sköldrand,
Skön, tredubbel; i skölden han fäste gehänget af silfver.
Skölden belades med fem hvarf öfver hvarandra, på honom
Bragte han an konstbilder i mängd med sitt kunniga snille.
Här han nu bildade jord, här hafvet och himlen tillika,
Outtröttliga solen och månen i strålande fullhvarf,
Alla de tindrande stjernor också, omkransande fästet:
Här plejader hyader och der kraftfulle Orion,
Björnen derjemte, som ock af de dödlige Vagnen benämnes,
Hvilken sig vänder i ångst och den väldige jägarn bespejar,
Björnen, som icke beskärts i Okeanos' böljor att bada. **)
Formade sedan också brödätande menniskors städer,
Prydliga, två; i den ena det hölls nu bröllop och gästbud.
Brudar ur jungfrubur der fördes vid flammande facklor
Staden igenom, och stark ljöd bröllopssången i qvällen.
Ynglingar trådde den hurtiga dans, och bland lekande skaran
Hördes från cittra och flöjt högt ljudande toner; på gatan
Qvinnorna stodo, en hvar vid sin dörr, och beundrade ståten.

. . . . . .

*) Efter Achilleus' död gjorde flere bland grekernas förnämste hjeltar i striden mot Troia anspråk på hans (af Hephaistos förfärdigade) rustning. Genom intriger lyckades «den sluge» Odysseus orättvist få den sig tilldömd. Denna orättvisa grep Aias, Telamons son från Salamis, så djupt, att han blef vansinnig och i detta tillstånd misshandlade oskäliga djur i den tron, att de voro hans fiender Odysseus, Agamemnon m. fl. Åter kommen till besinning, kastade han sig af blygsel på sitt eget svärd, efterlemnande en förtviflad maka (Tekmessa) och en späd son (Eurysakes). Aias' slut är skildradt i Sophokles' tragedi «Aias» och hans gemåls och sons öden i Runebergs «kungarne på Salamis».

**) Orion var en skön jägare, som älskades af Eos (Aurora) eller morgonrodnadens gudinna. Derför dödades han af den kyska jagtgudinnan Artemis (Diana). Enligt *en* saga kom han, liksom andra dödliga, till Hades

Här han ett träde förlade på mjuka och bördiga ängen,
Rymligt; det redan var plöjdt tre gånger; men plöjare många
Drefvo sitt oxspann der, raskt körande fram och tillbaka.
Hvar gång desse nu vändt samt kommit till ändan af fältet,
Dem då strax en pokal af det honungsljufliga vinet
Räcktes, och sedan de druckit, de genast till fårorna vände,
Sträfvande slutet att nå på det vidt utstakade trädet.
Efter dem skiftade fältet i svart och det liknade plöjd jord,
Fast det af guld var gjordt. Bland konstverk var det ett under.
Sedan en kungsjord lade han in med ett böljande kornfält.
Skördmän mejade af med de slipade liarne kornet.
Tätt för de mejandes hugg föll säden i högar till marken,
Strax den af bindare sedan med halmband fästes i kärfvar.
Bindare voro der tre; tätt bakom de mejande gingo
Gossar, som togo på armarne upp kullmejade säden,
Räckande henne åt bindarne städs; der konungen syntes
Sjelf med sin konungastaf, akt gifvande, glad i sitt sinne.
Under en ek der invid härolder beredde en måltid,
Sysslande flinkt med en oxe, som nyss var slagtad, men qvinnor
Strödde på köttet i mängd hvitt mjöl till förtäring för folket.
Här Hephaistos på skölden med konst framstälde en vingård,
Drufrik, skön och af guld; der mörknade mognande drufvor,
Rankorna klängde i rad kring pålar, som lyste af silfver.
Rundtom lades en graf, stålsvart, men ytterst han drog ett
Stängsel af tenn; till den hägnade mark der ledde blott en väg,
Ofta af bärare trådd, när till skörd drufklasarne mognat.
Hurtiga gossar och flickor med ungdomsglädje i sinnet
Togo den ljufliga skörden och buro i flätade korgar.
Midt i den glädtiga hop, med en ljudande cittra i handen,
Stod der en gosse och sjöng med behagfull stämma en Linos, *)

(underjorden) och bibehöll der sitt tycke för jagt; enligt en annan förvandlades han till stjernbild på himlahvalfvet och fick sin plats gent emot Stora Björnen («Vagnen», Karlavagnen), som säges (af rädsla) «bespeja jägaren». Då nämligen Orion går upp öfver horisonten, börjar Björnen höja eller vrida sig uppåt och tyckes sålunda *undvika* Orion. Att Björnen ej får bada i Okeănos' (den jorden omslutande verldsflodens) böljor vill naturligtvis säga, att denna stjernbild aldrig sänker sig under horisonten.

*) Linos var en gammal folkvisa, ursprungligen sjungen till minne af den af Apollon dödade sköne ynglingen Linos, m. a. o. en klagosång öfver

Längtansväckande, ljuf; strax alla begynte på en gång
Dansen att tråda, med jubel och sång ledsagande spelet . . . .

Sedan Achilleus erhållit sin nya rustning, finna vi honom i stridens vildaste tummel, der äfven åtskilliga gudar deltaga i kampen på båda sidor. Achilleus rasar omenskligt mot de olycklige troerna, den ene kämpen efter den andre störtar för hans lans, hela hopar vräkas ned i floderna, så att desse öfversvämma, färgade af blod. Troerna jagas af den väldige inom stadsmuren. Äfven Hektor, Troias värn, uppmanas af de sina att söka skydd innanför muren och ej gå en säker död till möte, men hans krigareära förbjuder honom ett så omanligt beteende. Han ensam stannar utanför muren för att möta den rasande Achilleus. De båda störste hjeltarne å ömse sidor kämpa länge en oafgjord strid, men Troias fall är af *ödet* bestämdt: Hektors vågskål sjunker i Zeus' hand — han faller, genomborrad af Achilleus' lans, i det han döende förkunnar sin besegrares snart förestående död.

Skalden slutar och sätter sig ned; en känsla af vemod intager allas bröst. Ty huru högt älskad Achilleus' sköna, härliga hjeltegestalt än är, så är ock Hektor, den ädle, pligttrogne och sjelfuppoffrande försvararen af sitt folks frihet, högt värderad äfven af alla hellener. Vår värd uppmanar oss att åter tänka på de glömda pokalerna och göra en libation åt de evige gudar, som styra folkens öden. Derefter uppstår något samtal; man talar bland annat om Hektors maka, den ädla Andromache, hvars hela väsen gick upp i hennes hängifna kärlek till sin gemål. Skalden finner sig deraf föranlåten att föredraga det parti ur Iliaden, som innehåller Hektors och Andromaches samtal och afsked. *)

Hektor har för en stund lemnat striden för att gå in i staden och uppmana matronorna att söka genom offer beveka

---

den sköna naturens hastiga död, således en höstsång. Med den gamle skalden Linos har denna sång säkerligen ingen gemenskap. Folkvisans Linos bör deremot jemföras med sådana personifikationer inom den äldsta naturdyrkan (i Grekland, Egypten m. m.) som Hyakinthos, Adonis, Narkissos m. fl.

*) I Iliadens 6:te sång.

stadens skyddsgudinna, Pallas Athene, till förbarmande och bistånd. Han vet ej och får först kort före sin dödsstund veta, att denna gudinna, till hvilken det olyckliga folket i första rummet litade, står på fiendens sida och ifrigt arbetar för sina trojanske tillbedjares undergång. Sedan han lemnat uppdraget åt sin moder Hekabe, ilar han till sitt hem för att än en gång, kanske den sista, träffa sin älskade maka och sin späde son. Men Andromache är ej hemma. I sin ångest, då hon hört, att det gick troerna illa i striden, har hon «likt en vansinnig» med barnet ilat till stadsporten för att få se en skymt af sin tillbedde gemål, som derutanför på slagfältet kanske nu kämpar sin sista kamp. Hon är Iliadens ädlaste qvinna, ett värdigt motstycke till Odysséns «förståndiga Penelope», Odysseus' trogna, ömt tillgifna maka, som ståndaktig mot alla anslag och tålig i lidandet under hela tjugu år afbidar sin makes hemkomst. Vid stadsporten träffas nu Hektor och Andromache; hon springer emot honom, fattar ifrigt hans hand och besvär honom i rörande ordalag att skona sitt och dermed äfven hennes och barnets lif. Han är för henne allt: fader, moder och broder; han är ock hennes blomstrande make. Han bör inskränka sig till ett försvarskrig på stadens murar. Den starke hjelten är djupt rörd af makans tal. Nu har han dock ej annat mål än att kämpa för sin och sina förfäders krigareära, ty om krigets olyckliga utgång är han förvissad. *) Men öfver ingenting sörjer han så, som öfver sin makas framtida öde efter stadens intagande. Han tager slutligen sonen i sin famn, kysser honom och beder till gudarne sålunda:

«Gif, allmägtige Zeus, och I öfrige gudar, att äfven
denne min son må varda, som jag, bland troerna utmärkt,
kraftig och modig i strid och en herskare båld öfver Troia.
Måtte det sägas en gång om den tappre, som kommer ur striden,
Bärande blodstänkt byte af män, dem sjelf han har nedlagt:
Han är dock vida förmer än hans fader,' — att modern må glädjas.»

*) Det är i detta dystra ögonblick han yttrar de bekanta ord, som sedan (något förändrade) nästan blifvit ett ordspråk: «Kommande varder en dag, då det heliga Ilios faller».

Bad, och i famnen på älskad gemål nu pilten han lade.
Hon i sitt välluktdoftande sköt tog barnet emot och
Log genom tårar, men han, djupt rörd i sitt hjerta deröfver,
Talade tröstande ord, ömt smekande henne med handen:
«Hvad? Ej må du så svårt i ditt hjerta bedröfvas och ängslas!
Icke mot ödets beslut kan någon till Hades mig sända,
Ödets träffande hand dock ingen bland dödlige undflytt,
Vare sig feg eller båld, se'n han en gång föddes till verlden.» — —
Talade så, och från marken han tog, bragdlysande Hektor,
Hjelmen igen, men hans kära gemål gick åter mot hemmet,
Ofta sig vändande om, utgjutande ymniga tårar.
Snart derefter hon kom till den mannaförödande Hektors
Väl uppförda palats; derinne bland tjenande tärnor,
Hvilka i huset hon fann, uppväckte hon jemmer och klagan.
Så de i Hektors palats re'n honom begräto, ty icke
Trodde de mer, att vid lif hem vända han skulle ur striden.

Skalden sätter sig. Tårar fukta månget öga, snyftningar höras inifrån verandan, dit qvinnorna (konungens gemål och döttrar) hafva dragit sig tillbaka och der de hafva åhört sången om denna rena kärlek, som på forntida vis icke yttrade sig mycket i ord, men som derför ej var mindre innerlig och varm. Den gamle konungen reser sig, befaller svennerna att fylla allas bägare och uppmanar oss att med ett dryckesoffer tacka Apollon och Muserna, som åt alla med hellenisk tunga talande stammar skänkt en sådan skald, «hvars rykte aldrig skall förgå». Han bjuder stormännen bland sina gäster att följande morgon infinna sig med gästskänker, värdiga denne gäst; själf ämnar han gifva en skänk, som det anstår en konung att gifva skaldernas konung till minne och vänlig hågkomst. Skalden reser sig, tackar för denna välvilja och fattar för tredje gången cittran. Ehuru han kunde välja månget rörande stycke ur Odyssén — ty han bör låta oss höra något äfven ur detta skaldeverk — om Odysseus' ständiga längtan efter hem, maka och son eller om hans gemåls trogna kärlek, föredrager han nu, för att muntra sinnesstämningen, ett parti med ganska stark komisk anstrykning *)

*) Odysséns 9:de sång.

Odysseus har, såsom han sedan efter vunnen räddning förtäljer, under sina irrfärder på hafvet äfven kommit utanför kyklopernas land.*) Han går jemte ett antal «utvalda kamrater» i land och kommer till kyklopen Polyphemos' håla. Denne är ej hemma, hvarför Odysseus och hans män göra sig hemmastadde bland massor af ost, mjölk, lam och killingar samt dröja för att få se jätten sjelf hemkomma. Men denna nyfikenhet skulle stå dem dyrt. Jätten kommer — menniskorna krypa genast in i en vrå af grottan — för in sin hjord och reser framför ingången ett ofantligt klippblock, som icke kunde med menniskokraft rubbas. Efter intagen måltid griper han två män, som han i största hast förtär såsom efterrätt. Följande morgon uppäter han åter två män och för derpå sin hjord ut på bete, sedan han innestängt sina små gäster. Nu har Odysseus den föga hugnesamma utsigten att med sina återstående män här finna gränsen för sina irrfärder — i kyklopens svalg. Nu behöfver han all sin beprisade slughet, och den sviker honom ej. Planen för befrielsen är snart uppgjord; förberedelserna bestå blott i att af en stor trädstam, stor som den största skeppsmast, hvilken kyklopen begagnar som kluppa, afhugga ett stycke och hvässa det i ena ändan. Med denna påle skall man borra ut jättens öga, som sitter i pannan. Sedan jätten på aftonen hemkommit och ytterligare nppätit två män, framträder Odysseus, som lyckligtvis medfört ett par säckar **) eldigt vin, till honom med en stor skål fyld med vin och säger:

«Håll nu till godo med vin, kyklop, se'n menniskokött du
Ätit, att känna du må den kostliga dryck, som jag hitfört.

---

*) Till de (lägre) gudomligheter, som äro barn af Himmel och Jord (Urănos och Gaia), höra äfven de jättar, som kallas kykloper. De äro personifikationer af förödande naturkrafter, dels af åskan dels af det stormande hafvet. Olikheten beror af olika mytiska framställningar. Sålunda är hos Homeros kyklopen Polyphemos son af hafsguden Poseidon. De hafva alla ett stort rundt öga i pannan (kyklops=rundöga). I den homeriska dikten äro de ett vildt, trotsigt och ogudaktigt slägte d. v. s. «vildar», som befolka ett af de okända land, till hvilka Odysseus under sina irrfärder drifves.

**) På resor hade man vinet i säckar af getskinn; annars förvarades det i stora, upptill vida, lerfat.

Dig till en högtidsdryck medförde jag detta, att vänligt
Hem du mig måtte förhjelpa, men nu odrägligt du rasar.
Gruflige, hur' skall en annan en gång dig vilja besöka,
Stammad af menniskoätt, då du så oskickligt har handlat».
Talade detta, men han tog skålen och tömde den genast,
Njöt ofantligt af drycken och bad derefter om mera:
«Gif frikostigt mig mer af ditt vin och förtälj, hvad du heter,
Genast, att dig jag en skänk må gifva till fröjd för ditt sinne.
Äfven åt oss, kyklopernas folk, bär bördiga jorden
Drufvor med rikeligt vin, som af Zeus' regn härligen frodas;
Detta dock visst af ambrosia är och af nektar ett flöde».
Sade, och honom på nytt jag då räckte det glimmande vinet.
Bragte och gaf tre gånger, och dum hvar gång han det tömde.
Men när hans sinne till slut omtöcknats af eldiga vinet,
Strax med förbindliga ord tilltalar jag honom och säger:
«Efter mitt prisade namn du mig spörjer, kyklop, och jag vill det
Säga dig öppet, men du må gifva den skänk, som du lofvat.
Ingen, se det är mitt namn, och af alla jag Ingen benämnes,
Både af fader och moder och slägt och af alla kamrater».
Sade, men strax i sin grufliga håg så svarade denne:
«Ingen, det lofvar jag, dig uppäter jag sist bland er alla,
Alla de andre förut: se, detta må vara din gästskänk».
Sade, och bakåtlutad han stalp baklänges; han låg och
Krökte sin väldiga hals, ty den alla besegrande sömnen
Fattade honom med magt . . . .

Nu gälde det att handla. Den undangömde pålen framdrogs, instacks i elden, och när han började brinna i den spetsade ändan, lyftes han och stöttes med förenade krafter ned i jättens öga. Odysseus kastade sig upp på pålen och tryckte med hela sin tyngd, under det hans kamrater vredo pålen, liksom en borr, omkring i ögat, som förbrändes in till rötterna. Jätten vaknade, slungade med ett enda tag påle och män åt alla håll i grottan och upphäfde de grufligaste skrik. Af dessa tillkallades kringboende kykloper och frågade utanför, hvad som vore å färde, om någon öfverfölle och dödade honom. Men när Polyphemos svarade, att «Ingen» öfverfölle och dödade honom, aflägsnade de sig åter, troende kamraten

vara hemsökt af Zeus' vrede. *) Emellertid satte sig kyklopen, för att svalka sitt sår, i grottans öppning; en ny list var af nöden. Med vidjor, som kyklopen hade samlat till en bädd, band Odysseus nu ihop tre och tre af hans stora gumsar, så att den mellerste kunde, då fåren, följande morgon släpptes i bet, bära ut en man under bringan, utan att kyklopen märkte det. För egen räkning utvalde han den störste väduren, under hvilkens buk han ämnade hålla sig fast i ullen. På detta sätt lyckades det dem att komma ut följande morgon, hvarefter Odysseus skyndade att lösa sina kamrater. Derefter drefvo de på omvägar fåren med sig till skeppet, inlastade så många detta kunde rymma och rodde bort så hastigt som möjligt, ty jätten nalkades. Kommen ett stycke till sjös, höjde Odysseus sin röst och hånade jätten, som i sitt raseri lösryckte stora klippor ur berget och slungade dem efter skeppet, lyckligtvis utan att träffa.

För tredje gången sätter sig sångaren, belönad med högljudda bifallsrop. — Hvem är denne gudomlige sångare? Var den gamle konungen sannspådd, då han nyss sade, att hans rykte aldrig skulle förgå? Ja, ty skaldens namn är — *Homeros*.

* * *

När och hvar lefde Homeros? Detta är en fråga, om hvilken så många böcker skrifvits, att de, samlade, skulle utgöra ett ansenligt bibliotek. I forntiden täflade i synnerhet sju mera betydande orter om äran att hafva fostrat «skaldekonstens fader»; dessa orters namn äro angifna i versen «Smyrna, Rhodos, Kolophon, Salamis, **) Ios, ***) Argos, Athenai». Med afseende på tiden förlades hans lefnad till omkring 900 eller 1000 år före Kristus. Något ljus i den dunkla frågan stod ej att vinna; man nöjde sig mer eller mindre med

*) D. v. s. att Zeus (Jupiter) eller gudarne straffat honom med någon sjukdom. Läkekonsten inskränkte sig på den tid, Homeros skildrar, till botande af sår och andra yttre skador med läkemedel, som bereddes af vissa örter.

**) n. b. *staden* Salamis på ön Kypros (Cypern).

***) eller (enligt en variant af epigrammet) *Chios*.

dessa sväfvande och stridiga uppgifter, till dess för inemot ett århundrade sedan den tyske filologen F. A. Wolf slog hela den bildade verlden med häpnad genom det påståendet, att de dikter, som bära Homeros' namn, i sitt fullbordade skick äro en produkt af en lång tidrymds diktande verksamhet hos det grekiska folket, alster af en länge bestående sångareskola, — d. v. s. att någon *person* med namnet Homeros aldrig funnits. Om Homeros' tillvaro och de homeriska sångernas uppkomst uppstod nu en strid, som under snart ett århundrade har tagit i anspråk en stor del af de bästa filologiska krafterna och framkallat en forskning, som måhända får anses för den mest storartade inom litteraturhistorien. Och denna strid har ej kämpats förgäfves, ty han har genom de grundliga och vidsträckta undersökningar, som han framkallat, medfört de vigtigaste resultat i allt — utom i den fråga, som var den första: om Homeros' *person*. Ty fastän striden fortgått så länge och ännu fortgår, churu på de senaste åren mindre lifligt, har denna fråga icke blifvit och skall troligen aldrig blifva bestämdt besvarad. Ty de enda afgörande källorna äro de gamles traditioner, och dessa äro i synnerhet i denna punkt ofullständiga, högst otydliga och mot hvarandra stridande, en naturlig följd deraf, att de härstamma från en tid, då skriftkonst ej fans och då *sagan* redan öfvertagit den odödliges minnesteckning. Såsom Homeros' födelseort uppgifvas i de gamles muntliga och skriftliga öfverlemningar ej blott de nämnda sju orterna, utan flere andra (Kreta, Ithaka, Mykene m. fl.) ville räkna skaldefadern såsom sin medborgare; ja 200 år *efter* Kr. fans det beskedligt folk, som ansåg Homeros hafva varit från — Egypten.

Tiden för Homeros' lefnad är i traditionerna olika förlagd. Då nästan hvarje stat äflades att räkna honom bland de sina eller åtminstone att hafva varit med honom i beröring, uppgifves än den ene än den andre framstående mannen från ganska olika tider hafva varit skaldens vän. Så till exempel åberopade spartanarne sin saga, som gjorde honom till personlig vän med deras store lagstiftare Lykurgos. Korteligen: sagan har tidigt tagit hand om Homeros, i hennes brokiga väfnad är hans *person* ohjelpligen för alltid inhöljd.

Men detta är för en hvar, som förstår sagans diktande verksamhet, icke något bevis mot skaldens personliga tillvaro. Tvärtom tala de flesta sannolikheterna mot det nya antagandet. Homeros — namnet kan tolkas på flera sätt — är *sannolikt* namnet på en person, som, med undantag af ett och annat senare tillkommet parti, har skapat de odödliga diktverken Iliaden och Odyssén, eller åtminstone Iliaden. Men det är ock sannolikt, eller snarare visst, att det egentliga Grekland ej har någon del i skaldens person. Han har tillhört Mindre Asiens vestkust och några närliggande öar, och derifrån hafva hans sånger genom muntligt föredrag fortplantats åt vester till och öfver hela Grekland. Homeros var, efter all sannolikhet, född i det eoliska Smyrna, men kom derifrån såsom ung till ön Chios, der största delen af hans lif förflöt. Åtminstone tyckas Iliaden och Odyssén hafva uppstått på denna ö, der den homeriska poesien i långa tider odlades såsom en nationalangelägenhet. Skaldens graf ha inbyggarne på Lesbos förbehållit för sin ö. Bland de otaliga sagorna om Homeros är äfven den, att han, som kanske mer än någon annan skald i alla tider haft ögat öppet för alla vexlande företeelser, in i de minsta detaljer, i naturens och menniskans lif, — att Homeros skulle hafva varit blind, ja till och med blind född, en saga, hvars orimlighet redan af flere bland de gamle författarne insågs. Denna saga har troligen uppkommit deraf, att man förblandat Homeros sjelf och den af honom prisade blinde barden Demodokos vid konung Alkinoos' hof.

Såsom historiskt underlag och grund för *sagan* om det trojanska kriget, får man utan tvifvel betrakta en verkligen utkämpad strid mellan Atridernas dynasti och bundsförvandter å ena samt Dardanidernas å andra sidan eller mellan det hellenska folket och ett med det beslägtadt folk i Mindre Asien. Om sagans egentliga kärna skall sökas i det trojanska landets intagande och hufvudstadens förstörande genom förenad achaisk magt eller i Helenas bortröfvande och återtagande, derom kunna åsigterna vara delade. *) Sagan om det tro-

*) Hela skaldeverket har man äfven sökt tolka som en allegori af religiöst-mytiskt innehåll. Achilleus skulle då ha varit en thessalisk flodgud, Helena en ljusgudinna o. s. v.

janska kriget uppstod och utvecklade sig i nordvestra delen af Mindre Asien, der hon från början hade ett ganska inskränkt innehåll. Hos de i Mindre Asien boende eolerna blir Achilleus snart en hufvudperson i sagan, som hos dem utbildades med många tillsatser och behandlades i många smärre sånger. Derifrån spred hon sig till de ioniska nybyggarne längre åt söder utmed kusten, der det ej heller saknades hjeltesånger om kriget vid Ilios. Här, i det glada och rörliga lifvet under Ioniens klara himmel, var den jordmån, i hvilken den episka diktningen skulle nå sin blomstring, sin för alltid oupphinneliga fulländning. Här, och i synnerhet på den härliga ön Chios, utbildades sagan med många tillsatser, flere nya hjeltar inkommo, såsom Nestor, Idomeneus, Aias, Odysseus. Föregången af sådana flitiga och långvariga bearbetningar, kunde en öfverlägsen skaldenatur, sådan som Homeros, af de spridda dragen i sagan skapa ett stort, sammanhängande helt episkt diktverk — och han skapade *Iliaden* eller sången om striderna vid Ilios (Troia) under en viss kortare tidrymd, som blef ödesdiger genom en mellan Achilleus och Agamemnon uppkommen fiendskap. Derefter diktade han — och härvid hade sagan icke gjort så många förarbeten — *Odyssén*, sången om Odysseus' underbara öden under återfärden från Ilios samt hans slutliga hemkomst. Möjligen hafva dock de rätt, som anse Odyssén härröra från en annan, något senare, skald.

De homeriska sångerna bevarades från slägte till slägte genom en stor sångareskola, de s. k. homeriderna eller rapsoderna, spredos öfverallt, der det grekiska språket i olika munarter talades, och lefde på folkets läppar. Men äfven det mest uppöfvade minne **) är osäkert; många sammanblandningar och tillägg voro gjorda och hotade att vanställa de härliga dikterna, då dessa åt efterverlden räddades af den athenske konungen Peisistratos. Denne lät, omkring år 550, några lärde män samla och skriftligen uppteckna dessa sån-

**) Det gifves *historiska* bevis derpå, att personer kunnat i minnet bevara många tusen verser.

ger i en sorgfälligt granskad upplaga, den första «editionen» af Homeros. *)

Ehuru det är obestridligt, att denna första edition ej var alldeles fri från rapsodernas sammanblandningar och tillsatser, ehuru de homeriska sångerna således ej då hade sitt ursprungliga skick helt och hållet oförändradt, så hade dock genom deras upptecknande skrifkonsten gjort menskligheten den största tjenst och fylt ett länge kändt eller åtminstone för handen varande behof. Derför skyndade de fleste grekiske stater att af det athenska statsexemplaret taga afskrifter, som sedan mångfaldigades, och dessa förvarades med största omsorg såsom nationalegendom.

De homeriska sångerna voro hela det grekiska folkets dyrbaraste gemensamma skatt. De utgjorde grundvalen för all bildning i religion så väl som i konst och vetenskap, den första bok, som sattes i *gossens* hand, och den sista, som *mannen* kunde glömma. Under hela det grekiska folkets tillvaro utöfvade Homeros ett afgörande inflytande på hela dess andliga lif, och den store mästarens bildande inflytande, till vissa vigtiga områden begränsadt, sträcker sig ännu öfver verlden. **)

---

*) Hvartdera skaldeverket delades i 24 sånger, Iliaden med något öfver 15000 och Odyssén med omkring 12000 verser.

**) Ofvan stående lilla «kulturbild» var redan tecknad och till tidskriften inlemnad, *innan* Centervalls «läsebok» («Greklands och Roms Litteratur») utkom. Jag har icke derefter funnit anledning att återkalla den lilla anspråkslösa uppsatsen.

M. D.

www.libtool.com.cn

Latin- och examensfrågan vid Universiteten.

Underdåniga utlåtanden och yttranden angående ifrågasatt ändring i bestämmelserna för akademiska examina, afgifna af kanslern för rikets universitet samt de akademiska konsistorierna och fakulteterna i Upsala och Lund äfvensom lärarekollegiet vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet. Stockholm 1883.

Vid 1880 års riksdag hade inom andra kammaren väckts ett par motioner angående vidt omfattande förändringar i hela vårt högre undervisningsväsen. Dessa motioner öfverlemnade kammaren till ett tillfälligt utskott, som efter en genomgående omarbetning af deri framstälda förslag framlade grunderna för en fullständig omorganisation af de allmänna läroverken. Men då läroverken, såsom förberedande för universiteten, stå i stort beroende af dessa, så att deras läroplan måste inrättas efter de fordringar, som gälla för de särskilda universitetsexamina, ansåg sig utskottet böra uppställa såsom ett oundgängligt vilkor och nödvändig förutsättning för den nya skolorganisationen,

«att samtliga universitetsexamina måtte, med bibehållande af den kompetens till embeten och tjenster, som nu genom dem förvärfvas, få afläggas af en hvar, som genomgått godkänd, vare sig real eller latinsk, mogenhetspröfning, utan åliggande för den, som sig till universitetsexamen anmäler, att genom någon preliminär- eller kompletteringsexamen hafva ådagalagt insigter i latinska språket.»

De skäl, som utskottet anför för sin fordran, att det s. k. latintvånget må helt och hållet brytas vid universitetet och dermed äfven vid skolan, äro hufvudsakligen:

att latinet längesedan mist sin forna betydelse såsom vetenskapens, den högre bildningens, den politiska och lärda internationella samfärdselns på en gång universella organ och oumbärliga hjelpmedel;

att den moderna odlingen långt för detta lemnat den antika bakom sig och af den senare gjort sig de brukbara elementen till godo;

att latinet såsom formbildande ej har företräde framför de moderna språken, utan tvärtom, emedan afståndet mellan det förra och lärjungens modersmål är för stort och derför minnet i alltför exklusiv grad tages i anspråk;

att latinets nödvändighet för den högre embets- och tjenstemannabildningen vore en fördom, då i sjelfva verket hvarken juristen, presten eller läkaren behöfde latin; samt slutligen

att det hos oss herskande latintvånget medfört beklagliga verkningar, i det att deraf föranledts ett förderfligt mångläseri, då de moderna ämnena ej kunde afvisas. Följden häraf hade åter blifvit, att man ej kunde inhemta det behöfliga af de för lifvet vigtigaste ämnena, under det att hvad man medhunnit i de klassiska språken varit så obetydligt, att det icke kunnat få någon som helst betydelse för bildningen i det hela.

En af utskottets medlemmar afgaf reservation mot de flesta punkterna i dess betänkande och dervid äfven mot den ofvan anförda samt det sätt, hvarpå den blifvit motiverad.

Då frågan föredrogs i andra kammaren, uppträdde flere framstående talare mot utskottets förslag, men det samma antogs dock i sin helhet af kammarens majoritet.

I första kammaren kom frågan ej detta år till behandling. Vid följande årets riksdag upptogs utskottets förslag af en motionär inom andra kammaren. Det öfverlemnades åter till ett tillfälligt utskott, som, ehuru det till största delen bestod af samma medlemmar som förra året, deri vidtog icke oväsentliga förändringar, hvilka dock icke rörde nu omhandlade punkt. Andra kammaren godkände för sin del det sålunda förändrade förslaget; och denna gång kom det äfven under behandling i första kammaren, som dock på tillstyrkan af ett sitt tillfälliga utskott, efter votering, afslog det samma.

Första kammarens utskott anförde beträffande vilkoren för aflägganде af universitetsexamina, att det väl vore naturligt, att i mån af realbildningens utveckling den fordran skulle starkare framträda, att denna måtte erhålla vidgade rättigheter i afseende på universitetsstudierna, men att det vore allt för tidigt att nu, innan halten och beskaffenheten af realbildningen vid våra läroverk, i synnerhet hvad dess humanistiska sida anginge, blifvit behörigen pröfvad, företaga sig att afgöra, i hvilken utsträckning åt lärjungar å reala linien rättighet borde tillerkännas att aflägga universitetsexamina. Först på sista tiden hade nämligen sjelfständiga reallläroverk hos oss blifvit inrättade, och resultatet af deras verksamhet kunde ännu ej till fullo uppskattas. Ännu svårare vore det att ändra bestämmelserna angående universitetsexamina, om man, såsom andra kammaren föreslagit, satte förändringen i samband med en helt ny undervisningsplan, hvars inverkan på de blifvande ämnessvennernas utveckling svårligen läte på förhand beräkna sig, och

som ingalunda vore egnad att gifva hvardera bildningslinien dess fulla rätt.

Med anledning dels af hvad sålunda förekommit inom riksdagen, dels af åtskilliga yrkanden från andra håll, särskildt angående önskvärd förkortning af den långa studietiden vid våra universitet, anbefalde K. M:t genom nådigt bref den 17 Juni 1881 universitetens kansler att infordra de akademiska konsistoriernas och lärarekollegiets vid Karolinska institutet yttranden samt derefter inkomma med eget utlåtande,

dels om och i hvad mån utsträckt rätt att aflägga akademiska examina må kunna beredas studerande, som ej visat sig ega insigter i klassiska språk;

dels ock huruvida de i vissa fall föreskrifna förberedande examina må anses behöfliga eller om gällande bestämmelser angående dem af dessa examina, som finnas böra bibehållas, kunna tarfva förändring.

* *
*

Det framgår tydligt af det utförliga och grundliga sätt, hvarpå de akademiska myndighetern behandlat dessa frågor, att man ansett det vara af genomgripande betydelse för de akademiska studierna, huru afgörandet deraf komme att utfalla. Särskildt beträffande latinfrågan bryta sig åsigterna häftigt mot hvarandra, och skälen för och emot framläggas med både styrka och klarhet. Till sin fulla rätt komma tydligen dessa skäl först, då de läsas i sitt sammanhang, och vi hänvisa derför dem, som önska bilda sig en egen mening om de kraf, som för närvarande måste ställas på vår lärda och embetsmannabildning, till de i ofvan citerade volym upptagna yttranden af denna bildnings närmaste målsmän i vårt land. Här kunna vi blott meddela de ofta genom omröstningar vunna resultaten samt några antydningar om den anförda motiveringen.

Till vinnande af nödig öfversigt torde vara lämpligast att för sig behandla de examina, som höra till hvarje särskild fakultet. Och göra vi härvid början med de *teologiska examina*, så äro de, såsom bekant, tvänne, den vanliga prestexamen och teologie kandidatexamen. För tillträde till dem båda fordras numera godkänd teologisk-filosofisk examen. Denna omfattar, jemte latinskt stilprof, muntlig pröfning i latin, grekiska, hebreiska, teoretisk filosofi och historia, i hvilka samtliga ämnen åtminstone godkända insigter skola ådagaläggas.

Beträffande sistnämda examen voro alla akademiska myndigheter, som deröfver yttrade sig, ense om att den borde fortfarande bibehållas såsom vilkor för tillträde äfven till den vanliga prestexamen.

Teologiska fakulteten i Upsala förklarade sig icke kunna mottaga studerande, som icke visat sig ega insigter i klassiska språk och ville icke föreslå någon förändring i nu gällande bestämmelser för den teologisk-filosofiska examen. Några af dess medlemmar sade sig dock frukta, att de numera mycket ökade fordringarna för inträde i prestembetet i sinom tid skulle förorsaka en betänklig prestbrist, som torde föranleda förändring deri.

Teologiska fakulteten i Lund var af alldeles samma åsigt som nyss nämda fakultet och sade sig hafva varit i tillfälle att öfvertyga sig om ifrågavarande examens ändamålsenlighet. Den vidgade nämligen, men samlade på samma gång och frigjorde det elementära vetande uti de humanistiska ämnena, som det teologiska studiet förutsatte. Och i samma mån som de klassiska språken inom elementarundervisningen blefve af andra ämnen trängda tillbaka, visade sig en sådan akademisk preliminärexamen nödvändig.

Humanistiska sektionen i Upsala föreslår, att den teologisk-filosofiska examen må förblifva oförändrad. Af de ämnen, som deri ingå, utgöra hebreiska och grekiska de språk, på hvilka gamla och nya testamentet äro skrifna. Och dessa böra väl ovilkorligen vara på grundspråket tillgängliga för hvarje offentlig lärare inom kristna kyrkan. På latin äro flere af den kristna kyrkans fäders vigtigaste skrifter författade, liksom ock hela den äldre teologiska literaturens arbeten, slutligen ock vår egen kyrkas bekännelseskrift: Confessio Augustana. Minst vore det skäl att för närvarande afskaffa preliminärexamina i klassiska språk, då säkerheten, grundligheten och omfattningen i insigter och bildning år från år visat sig vara märkbart aftagande hos de efter aflagd maturitetsexamen till universitetet ankommande studerande.

Emot sektionens yttrande i denna punkt anfördes reservation af prof. Almkvist, som ansåg, att latinet borde ingå i den förberedande examen endast för dem, som ämnade aflägga teologie kandidat-examen, under det att till den vanliga prestexamen blott skulle fordras att hafva erhållit betyget godkänd i latin i mogenhetsexamen.

Af *filosofiska fakulteten i Upsala* instämde 8 medlemmar i humanistiska sektionens utlåtande, och dessutom yrkades af 6 andra att teologisk-filosofisk examen skulle bibehållas i oförändradt skick, men 9 medlemmar förklarade sig, af bristande kännedom om teologiska fakultetens åsigt, icke kunna göra något yrkande. Och blef de sistnämdas votum förklaradt såsom fakultetens beslut.

Större akademiska konsistoriet i Upsala instämde i hvad teologiska fakulteten och humanistiska sektionen anfört, och föreslog, att både latin och grekiska borde hädanefter såsom hittills ingå såsom examensämnen i teologisk-filosofisk examen.

Sedan *humanistiska sektionen i Lund* hemstält, att berörda examen måtte bibehållas i sitt nuvarande skick, yrkades i *filosofiska*

fakulteten derstädes, dels att praktisk filosofi borde deri ingå i stället för latin och historia, i hvilka båda ämnen den nödtorftiga grundläggningen redan kunde anses vara vunnen genom skolkursen, dels att det latinska öfversättningsprof, som föregår den muntliga pröfningen, borde afskaffas. Och beslöt fakulteten för sin del att föreslå, att teologisk-filosofisk examen måtte bibehållas oförändrad, dock så att det latinska öfversättningsprof, som nu föregår denna examen, måtte borttagas.

I detta filosofiska fakultetens förslag instämde såväl *större akademiska konsistoriet i Lund som universitetens kansler.*

* *
*

Vända vi oss härpå till de *juridiska examina*, så torde böra erinras derom, att dessa för närvarande äro tre, nämligen juris kandidatexamen, examen till rättegångsverken, vanligen kallad hofrättsexamen, samt kansliexamen. Såsom förberedelse för den förstnämda fordras juridisk-filosofisk examen och för de båda sistnämda juridisk preliminärexamen. För att godkännas i juridisk-filosofisk examen bör examinanden hafva erhållit minst åtta betygsenheter och bland dem minst approbatur i latin, teoretisk och praktisk filosofi, historia, statistik och matematik, samt de öfriga betygen efter examinandens eget val, antingen i nyssnämda eller andra till filosofiska fakultetens läroområde hörande kunskapsämnen. I preliminärexamen fordras åter godkända insigter i latin, franska, historia, statskunskap samt filosofisk rätts- och samhällslära.

Emellertid hade den komité, som 1874 tillsattes för att afgifva förslag till nya statuter för universiteten, i sitt betänkande hemstält, att de juridiska examina skulle inskränkas till två: juris kandidatexamen och lägre juridisk examen, af hvilka den förre skulle medföra kompetens till domarevärf samt högre administrativt civila embeten och tjenster, den senare åter blott till lägre administrativt civila tjenster. För tillträde till juris kandidat-examen skulle fordras, att examinanden dels i mogenhetsexamen erhållit minst betyget godkänd i matematik och två främmande lefvande språk, dels i juridisk-filosofisk examen ådagalagt godkända insigter i latin, nordiska språk, fäderneslandets historia och statskunskap samt teoretisk och praktisk filosofi. Lägre juridisk examen skulle deremot få afläggas af hvarje studerande, som kunde förete vitsord om godkända insigter i latin, matematik och historia i mogenhetsexamen.

Juridiska fakulteten i Upsala slöt sig till denna komités förslag med hänsyn till anordningen af de juridiska examina, men skilde sig ej så litet derifrån beträffande vilkoren för tillträde till de samma. I detta afseende hemstälde den: att den, som önskade undergå juris kandidat-examen, borde inför humanistiska sektionen

aflägga en förberedande examen i latinska och fornsvenska språken, historia, hvari äfven pröfning i statskunskap borde ingå, rätts- och samhällslära samt filosofisk propedevtik; äfvensom att för rätt till aflåggande af lägre juridisk examen hvarken någon förberedande pröfning vid universitetet borde stadgas eller kunskap i latinska språket fordras.

I händelse de nuvarande examina för inträde i rättegångsverken och i K. M:ts kansli komme att bibehållas, föreslås, att för rätt till aflåggande af förstnämda examen borde fordras samma förberedande examen, som för undergående af juris kandidatexamen, samt för undergående af kansliexamen dels vitsord i mogenhetsexamen om godkända insigter i historia och filosofisk propedevtik, dels ock förberedande examen inför humanistiska sektionen i rätts- och samhällslära, hvaremot kunskap i latin icke borde för denna examen fordras.

Humanistiska sektionen i Upsala ansåg sig i detta afseende icke kunna tillstyrka förändringar i vidsträcktare mån än:

att matematik uteslutes från examensämnena i den juridisk-filosofiska examen;

att samma examen anses vederbörligen aflagd af den, som i hvartdera af de för den samma föreskrifna examensämnen erhållit betyg om godkända insigter; och

att från ovilkorligt fordrade ämnen i preliminärexamen för civila embetsexamina uteslutes franska språket.

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen sluter sig i det hela till humanistiska sektionens uppfattning af juridisk-filosofisk examen, men föreslår derjämte att den må upphöra att vara en fakultetsexamen och i stället öfverlemnas till en examenskommission.

Filosofiska fakulteten hemställer i öfverensstämmelse härmed, att juridisk-filosofisk examen, i händelse den af juridiska fakulteten anses behöflig, må aflåggas inför en examenskommission under ordförande af filosofiska fakultetens eller humanistiska sektionens dekanus samt förklaras godkänd, så vida betyget godkänd i de föreskrifna tvångsämnena, erhållits, examinanden obetaget att dessutom, om han önskar, anmäla sig i flere ämnen. Hvad åter angår preliminärexamen för civila embetsexamina, säger sig fakulteten, af brist på kännedom om juridiska fakultetens önskningar, icke kunna yttra sig om dess behöflighet eller huruvida förändrade bestämmelser med afseende derpå äro af nöden.

Större akademiska konsistoriet i Upsala föreslår beträffande juridisk-filosofisk examen med hufvudsakligt stöd af juridiska fakultetens yttrande och i vissa delar i enlighet med filosofiska fakultetens och dess båda sektioners förslag:

att denna examen skall omfatta latin, fornsvenska, historia, hvari pröfning i statskunskap bör ingå, rätts- och samhällslära samt teoretisk filosofi;

att examen skall godkännas, då examinand erhållit minst betyget godkänd i hvart och ett af ofvannämda fem examensämnen;

att denna examen skall aflaggas inför en examenskommission, i hvilken humanistiska sektionens dekanus skall vara ordförande.

www.libtool.com.cn

I den juridiska fakultetens förslag, att för hofrättsexamen skall fordras samma förberedande examen som för juris kandidatexamen, finner sin konsistoriet deremot icke kunna instämma, emedan derigenom allt för stora fordringar komme att ställas på den, som ville aflägga ifrågavarande examen. Konsistoriet hemställer derför i detta afseende med hufvudsaklig anslutning till humanistiska sektionens förslag, att förberedande examen för hofrättsexamen skall omfatta latin, historia, hvari pröfning i statskunskap skall ingå, samt rätts- och samhällslära.

Såsom vilkor för undergående af kansliexamen föreslår slutligen konsistoriet med åberopande af juridiska fakultetens utlåtande dels betyg i mogenhetsexamen öfver godkända insigter i historia och filosofisk propedevtik, dels förberedande examen i rätts- och samhällslära inför vederbörlig examenskommission.

Juridiska fakulteten i Lund förklarade, att den ansåg någon kännedom af latinska språket nödvändig för den, som ville vid universitetet idka juridiska studier, och att följaktligen den, som icke visat sig ega insigt i nämda språk, icke borde tillåtas aflägga någon juridisk examen. Emellertid hade en af dess medlemmar under diskussionen sagt sig icke hysa någon betänklighet vid att låta realister utan kompletteringsexamen i latin aflägga kansliexamen. För öfrigt ville fakulteten uttala såsom sin mening:

1:o att en förberedande examen vid universitetet är behöflig för den, som vill aflägga någon juridisk examen;

2:o att endast *en* sådan förberedande examen bör finnas, lika beskaffad för dem, som vilja aflägga fakultetsexamen, och dem, som vilja aflägga embetsexamen;

3:o att den, som vill undergå förberedande examen, bör visa, att han vid mogenhetsexamen erhållit minst vitsordet godkänd i latinska och franska språken, historia och matematik;

4:o att den, som saknar sådant vitsord i nämda ämnen, bör komplettera denna brist genom prof, aflagdt vid universitetet;

5:o att för att blifva godkänd i den förberedande examen bör fordras minst vitsordet godkänd för insigter i filosofisk rätts- och samhällslära, fäderneslandets historia, särskildt med hänsyn till statsförfattningens historiska utveckling, samt fornsvenska; och

6:o att filosofie kandidat, som fullgjort, hvad i 3:o och 4:o här ofvan är nämdt, bör ega tillträde till juridisk examen.

Humanistiska sektionen i Lund ansåg, att latinet fortfarande borde ingå såsom examensämne i de till juridiska fakulteten förberedande examina, och *filosofiska fakulteten* derstädes beslöt utan votering att föreslå, att endast en förberedande examen till inträde i juri-

diska fakulteten måtte förekomma och att i denna måtte fordras minst betyget godkänd i hvart och ett af följande fem ämnen: filosofisk rätts- och samhällslära, nordisk historia med särskildt afseende på statsförfattningens utveckling, statskunskap, fornsvenska lagspråket och romerska lagspråket. För rätt att aflägga sådan examen skulle dessutom, i enlighet med juridiska fakultetens förslag, fordras godkända insigter i latin, historia, franska och matematik i mogenhetsexamen. Kompletteringsförhör i dessa ämnen borde dock icke anställas vid universiteten utan vid högre allmänt läroverk.

Större akademiska konsistoriet i Lund instämmer i juridiska fakultetens förslag med de förändringar deri, som blifvit föreslagna af filosofiska fakulteten, samt med den ytterligare ändring, att ämnet fornsvenska i stället erhåller benämningen svenska språket med afseende på behofvet för blifvande embetsmän.

Universitetens kansler hemställer:

att i den juridisk-filosofiska examen ämnena blifva latin, historia med statskunskap, rätts- och samhällslära, filosofisk propedevtik och det fornsvenska lagspråket; börande för examens godkännande icke fordras något mer än att vara godkänd i hvart och ett af examensämnena;

att i den förberedande examen för examen till rättegångsverken ämnena inskränkas till historia med statskunskap samt rätts- och samhällslära; men att af dem, som undergått afgångsexamen på reallinien, fordras för rättighet att aflägga ifrågavarande examen att hafva aflagt ett särskildt prof på kunskap i latin efter mindre fordringar än i afgångsexamen på latinlinien och hufvudsakligen afseende grundreglerna i grammatiken och förmågan att öfversätta lättare latinska prosaiska författare;

att i förberedande examen för kansliexamen endast examineras i rätts- och samhällslära; och att såsom kompetensvilkor föreskrifves att hafva i mogenhetsexamen blifvit godkänd i historia, men icke att hafva ådagalagt några insigter i latin.

Vi finna således, att de akademiska myndigheterna väl varit ense derom, att insigt i latin är nödvändig för alla dem, som skola drifva juridiska studier till sådan omfattning, att de blifva kompetenta till domarevärf, men att meningarna angående utsträckningen af den erforderliga latinkunskapen varit något delade, i det att samtliga akademiska myndigheter, med undantag af juridiska fakulteten i Lund och universitetens kansler, fordrat, att latinet skulle ingå i den förberedande akademiska examen, under det att nyss nämda fakultet ansett, att betyg om åtminstone godkända insigter i detta ämne i mogenhetsexamen för ifrågavarande ändamål skulle göra tillfyllest. Längst har i detta afseende kansleren gått genom att föreslå, att fordringarna för realstudenter skulle ställas ännu lägre än vid mogenhetsexamen på latinlinien.

Beträffande åter latinets ställning till kansliexamen, föreslås af humanistiska sektionen i Upsala samt filosofiska fakulteten och större akademiska konsistoriet i Lund, att nämda språk skall ingå i den för denna examen förberedande akademiska examen; juridiska fakulteten i Lund fordrar blott vitsord i mogenhetsexamen om minst godkända insigter i detta språk, hvaremot juridiska fakulteten och större konsistoriet i Upsala samt universitetens kansler anse, att icke någon som helst kunskap i latin skulle behöfva ådagaläggas för rättigheten att aflägga kansliexamen.

* * *

För att kanslerens ståndpunkt i latinfrågan måtte blifva rätt klar, torde hans yttrande i afseende härpå böra något utförligare anföras.

Efter att hafva anmärkt, att den nu pågående striden egentligen endast afser, huruvida studium af det latinska språket är nödvändigt för skolans båda linier, den klassiska och den reala, så vida dessa skola hafva sin fortsättning vid universitetet, förklarar han, att under sådan förutsättning undervisningen i latin icke kan å någondera linien utan stor skada helt och hållet uteslutas. Såsom skäl för denna uppfattning angifves, att det latinska språket är ett förträffligt ämne för skolundervisning såväl till följd af språkets egen beskaffenhet som framför allt genom den derpå under sekler nedlagda pedagogiska bearbetning, hvarigenom det företrädesvis lämpar sig till en tankeskärpande själsgymnastik, som reder språkbegreppen och utgör en grundläggning för språkstudier i allmänhet; vidare att någon kunskap i latin är, om icke oumbärlig, åtminstone omedelbart nyttig för snart sagdt alla vetenskapliga fackstudier. Ty äfven om de äldre arbeten, som inom de flesta vetenskaper finnas skrifna på latin, sällan behöfva studeras på originalspråket, så förekomma dock ofta i nyare arbeten citater på detta språk, hvilka icke vid läsningen saklöst kunna öfverhoppas. Vigten af någon kunskap i latin för att förstå en från de klassiska språken hemtad terminologi bör icke heller underskattas. Det är sant, att man ty förutan kan ganska väl lära sig hvarje teknisk terms betydelse, antingen den är hemtad från grekiskan eller latinet, och att i motsatt fall måhända det först nämda språket vore vigtigast att känna. Men de fleste af dem, som uppställt systemen för de vetenskapliga terminologierna, hafva tänkt på latin, om de än lånat en del glosor från grekiskan, och för den, som förstår latin, gifver derföre ofta den ena benämningen en ledning till den andra och en insigt af sammanhanget, som icke lika lätt och icke heller alltid lika klart vinnes endast genom inlärande af hvarje

benämnings enstaka betydelse. Ett ytterligare skäl att bibehålla kunskap i latin såsom kompetensvilkor för universitetsexamina i allmänhet finner kansleren deruti, att denna fordran vidhålles vid alla universitet i det öfriga Europa; och det är alltid betänkligt för ett litet folk att isolera sig från den öfriga verlden. Utom de verkliga svårigheter, som i detta fall kunde uppstå vid beröringen med utländske lärde, kunde man befara, att saknaden af denna, mångenstädes såsom specifik ansedda lärdomsskrud kunde alstra en ringaktning för de svenska universiteten, som vore för dem i mera än ett afseende skadlig.

Emellertid anser kansleren icke, att fordringarna på latinkunskap behöfva ställas lika höga för alla studenter. För många vetenskapers idkande ligger nämligen mindre vigt vid den klassiska literaturen än vid senare författares arbeten på latin, som vanligen äro lättare att förstå, ju längre språkets gyllene ålder legat bakom författaren. För att reda sig med de latinska böcker, som juristen, läkaren och naturforskaren behöfva läsa, fordras väl att hafva kännedom om språkets allmänna grammatik, men icke att hafva inträngt i och hafva i minnet alla de subtiliteter, som äro af nöden för att kunna skrifva med samma ordvändningar som Cicero och andra erkändt klassiska författare. Icke heller äro djupare insigter häri oumbärliga för att förstå den vetenskapliga terminologien. För dessa kategorier, med undantag möjligen för den i högre mening lärde juristen, anser derför kanslern, att anspråken kunna ställas något lägre än till det, som nu afses på latinlinien i våra skolor. Vore det endast fråga om att ordna läroverken så, som de bäst kunde förbereda för universitetet, skulle, enligt kanslerns mening, en god lösning af frågan kunna vinnas derigenom, att latinet upptoges äfven på den reala linien till en femårig kurs, börlande i tredje klassen och slutande med den sjette. Skulle emellertid icke någon sådan förändring af skolordningen vidtagas, föreslår han att realstudenter måtte erhålla rättighet att aflägga vissa universitetsexamina antingen utan all komplettering i latin (kansliexamen) eller mot vilkor, att de inför vederbörande lärare vid allmänt läroverk eller vid universitetet anställd examinator aflagt prof på kunskap i latin efter mindre fordringar än i afgångsexamen på latinlinien och hufvudsakligen afseende grundreglerna i grammatiken och förmågan att öfversätta lättare latinska prosaiska författare.

* *
*

Med iakttagande af den vanliga ordningen mellan universitetens fakulteter skulle vi nu, efter att hafva behandlat examina inför teologiska och juridiska fakulteterna, komma till dem, som aflägges inför den *medicinska*. Dessa äro, såsom bekant, medi-

cine kandidat- och licenciatexamina. Tillträde till den förra af dessa öppnas genom aflåggande af medicinsk-filosofisk examen. I denna ingå för närvarande fyra ämnen: botanik, zoologi, fysik och kemi, hvarjemte den, som anmäler sig till densamma, skall förete betyg om åtminstone godkända kunskaper i latin och matematik i mogenhetsexamen. Undersökningarna angående medicinsk-filosofisk examen rörde egentligen blott latinets och matematikens ställning till densamma, i det att det sattes i fråga, huruvida icke fordringarna i det förra ämnet borde minskas och i det senare ökas.

Medicinska fakulteten i Upsala fäste sig vid besvarandet af frågan, huruvida latinet hädanefter kunde efterskänkas för dem, som egna sig åt medicinska studier, vid tvänne särskilda synpunkter, nämligen å ena sidan latinets behöflighet direkt för det medicinska fackstudiet och å den andra dess betydelse för läkarens allmänna humanistiska bildning. Från den förra synpunkten betraktadt, anser fakulteten latinstudiet nödvändigt, emedan den medicinska literaturen och terminologien ännu icke frigjort sig från inflytandet af den tid, då latinet var vetenskapens universalspråk, hvarför heller ingen för närvarande kan i saknad af all kunskap i latin utan de största svårigheter idka medicinska studier. Skulle frågan blott ses från denna synpunkt kunde man väl sätta i fråga en nedprutning af de fordringar på kunskap i latin, som nu ställas på den blifvande läkaren och inrätta desamma i närmare öfverensstämmelse med dem, som ställas t. ex. på en apotekareelev. Men fäster man något afseende vid den andra synpunkten, d. v. s. anser man det vara af vigt, att läkaren eger en fullgod humanistisk bildning, så bör någon dylik nedprutning icke komma i fråga. Fakulteten föreslår således, att i afseende på fordringarna i latin ingen förändring må vidtagas.

Mot detta fakultetens yttrande anmäldes reservation af professorerna Hammarsten, Almén och Kjellberg, hvilka visserligen icke ville tillstyrka rättighet att aflägga medicinska examina för studerande, som ej visat sig ega insigter i latinska språket, men som dock ansågo de nuvarande fordringarna i detta ämne kunna sänkas utan skada för de medicinska studierna. Och förklarar prof. Hammarsten, med hvilken prof. Almén instämmer, att nämda fordringar kunde inskränkas till latinsk formlära samt öfversättning af passande läsebok eller lättare arbeten af latinska författare, men utan öfversättningsprof från svenska till latin. Prof. Kjellberg åter föreslår, att det latinska stilprofvet må upphöra att vara obligatoriskt för studerande, som önska genom pröfning i latin komplettera redan aflagd mogenhetsexamen för att erhålla tillträde till medicinsk-filosofisk examen, samt att nämda pröfning må ske inför lärare i ämnet vid de filosofiska fakulteterna, hvilka dertill erhållit särskildt förordnande.

Medicinska fakulteten i Lund fäster sig uteslutande vid latinets betydelse för läkarebildningen och anför åtskilliga skäl för sin åsigt, att ett fullständigt borttagande af latinet måtte utöfva en menlig inverkan på densamma. Fakulteten kan derför icke tillstyrka, att den fordran på klassisk bildning, som för närvarande ställes på den blifvande läkaren, må försvinna.

Karolinska mediko-kirurgiska institutets lärarekollegium uppställer den fråga, som det anser böra besvaras, så: är den utbildning, hvilken den yngling i allmänhet uppnått, som genomgått *läroverkens reala linie*, tillräcklig för att derpå bygga de studier, som fordras af läkaren, eller måste härför förutsättas en skolundervisning, anlagd så som på den nuvarande *klassiska linien*, med *latin* såsom obligatoriskt läroämne? Lärarekollegiet vill härvid först söka utröna, huruvida gagnet af den latinkunskap, som den klassiska linien afser att bibringa, till äfventyrs motsvaras eller öfverväges af andra fördelar, som undervisningen å reala linien erbjuder, särskildt för den, som kommer att egna sig åt läkarekallet. Det erkänner visserligen latinets värde såsom formelt bildningsmedel, men anser likväl naturvetenskaperna hafva ett dylikt värde i ännu högre grad för den blifvande läkaren, emedan de väcka och utdana den iakttagelseförmåga, som för läkaren är så nödvändig. Emellertid vill lärarekollegiet icke tillstyrka, att latinet helt och hållet uteslutes ur kedjan af de ämnen, som ingå i den blifvande läkarens bildning, och det af åtskilliga rent praktiska skäl, beroende på för handen varande förhållanden. Af mindre betydelse anses det visserligen vara, att den vetenskapliga terminologien är till stor del hemtad från latinet, men väsentliga hinder för latinets fullständiga aflägsnande från läkarebildningen förefinnas deri, att farmakopeerna både här och i andra länder äro affattade på latin och att all receptskrifning, åtminstone i vårt land, försiggår på detta språk, äfvensom att de mera sammansatta latinska beteckningarna fordra för att rätt förstås och användas någon insigt i den latinska grammatikens grundregler. Dock håller lärarekollegiet före, att fordringarna i latin böra bestämmas med hänsyn allenast till ofvannämda omständigheter och i följd häraf sättas betydligt under dem, som för närvarande äro föreskrifna i mogenhetsexamen. Framför allt anses den färdighet i latinskrifning, hvarpå i denna examen lägges så synnerlig vigt, vara obehöflig för det ändamål, hvartill hänsyn här är att taga, och synas fordringarna i språket, korteligen angifna, kunna inskränkas till kännedom om dess allmännaste grammatiska byggnad och till en förvärfvad förmåga hos den studerande att med tillhjelp af ordbok öfversätta en lättare latinsk författare. Lärarekollegiet vill på grund häraf uttala såsom sin åsigt, att rätt att aflägga den akademiska examen, hvarom här är fråga, bör medgifvas dem, som undergått afgångsexamen på läroverkens reala linie, dock att hvar och en, som efter aflagd

mogenhetsexamen å nämda linie anmäler sig till medicinsk-filosofisk examen, skall styrka sig hafva i vederbörlig ordning aflagt ett särskildt tilläggsprof i latinska språket af ofvan angifna beskaffenhet.

Mot detta yttrande af Karolinska institutets lärarekollegium har af prof. Rossander afgifvits en reservation, hvari professorerna Abelin och Kjellberg instämt. Prof. Rossander anmärker först, att frågan blifvit af lärarekollegiet oriktigt uppställd, då det, i stället för att undersöka latinets betydelse för läkarebildningen, undersökt, huruvida den å reala linien meddelade bildningen är tillräcklig för att derpå bygga medicinska studier eller om derför ovilkorligen skulle förutsättas en undervisning, sådan den meddelas på den nuvarande klassiska linien. Reservanten är visserligen ense med kollegiets flertal deri, att någon kunskap i latin bör fordras af medicine studerande, men han anser, att det qvantum, som af detsamma föreslås, är allt för ringa, ja, så ringa, att det nära nog är liktydigt med ingen verklig kunskap. Med afseende på latinkunskapens betydelse för terminologien fästes uppmärksamheten derpå att, utom det att termerna med grekisk stam och latinsk ändelse äro lättare att förstå för den, som eger kunskap i latin, än för den, som är alldeles i saknad af klassisk bildning, inom både anatomiens och den verkliga medicinens område förekommer en stor mängd rent latinska benämningar, och att det nog blefve för den studerande bra besvärligt att, så snart en dylik term förekomme, gripa till och söka i ett eller ett par lexika. Reservanten anser derför, att den enda afprutning, som kan göras på fordringarna för dem, som ej från början läst latin, är pröfningen i latinskrifning.

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Upsala uttalar såsom sin mening, att för inhemtande af nödiga insigter i de ämnen, som för närvarande fordras till medicinsk-filosofisk examen utgör latinet alldeles icke någon nödvändig förutsättning. Men huruvida latinet kan undvaras af blifvande läkare eller, om det är nödvändigt, de nuvarande fordringarna kunna nedsättas, anses vara frågor, hvilkas besvarande ligger utom sektionens befogenhet. Deremot yrkar sektionen på större insigt i matematik hos dem, som skola egna sig åt medicinska studier samt föreslår, att medicinsk-filosofisk examen må aflaggas inför en examenskommission.

Filosofiska fakulteten i Upsala upptog detta matematisk-naturvetenskapliga sektionens förslag och hemställde i enlighet med dess yrkande, att de studerande, som aflagt maturitetsexamen på latinlinien samt önska aflägga medicinsk-filosofisk examen, skola, utöfver hvad gällande skolstadga bestämmer såsom fordringar i matematik för afgångsexamen, prestera intyg på, att de ega grundlig insigt i elementen af den plana trigonometrien äfvensom säker kännedom om de första grunderna rörande logaritmerna samt

praktisk öfning i användningen af de logaritmiska och trigonometriska tabellerna.

Större akademiska konsistoriet instämde i hvad medicinska och filosofiska fakulteterna anfört och föreslagit, samt tillstyrkte sålunda, dels att ingen förändring måtte vidtagas i afseende på fordringarna i latin, dels att fordringarne i matematik skulle på angifvet sätt ökas. Detta förstnämda beslut fattades med 14 röster mot 9, hvilka röstade för, att rätt till idkande af medicinska studier skulle medgifvas de studenter på reallinien, som genom särskild, af lärare vid elementarläroverken verkställd pröfning styrkt sig ega ett för medicinska fackstudiers bedrifvande erforderligt mått af kunskaper i latin.

Humanistiska sektionen i Lund hemställer, att för medicinsk-filosofisk examen måtte fortfarande bibehållas nu gällande fordringaa på insigter i latin.

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen derstädes yttrar sig visserligen icke direkt om denna fråga, men lärarne i kemi, zoologi och fysik visa sig vara af den åsigt, att de ej gerna kunna medgifva någon minskning i hittills gällande fordringar. Läraren i botanik tyckes dock kunna gå in på någon inskränkning, ty han yttrar, att det väl ej kan förnekas, att en fullständig obekantskap med det latinska språket skulle medföra vissa olägenheter för dem, som vilja grundligt studera botanik, zoologi och geologi, enär i dessa vetenskaper en latinsk nomenklatur fortfarande användes och troligen alltid kommer att användas. Det vore af denna orsak önskligt, att tillfälle kunde beredas realister, som fullständigt skola genomgå läroverket, att i någon af de högre klasserna erhålla en mera begränsad undervisning i latinska språket, dock utan att detta inginge i afgångsexamen. Alldeles oöfverstigliga hinder för en realist utan insigt i latin att göra grundliga studier i naturalhistorien anser han dock ej förefinnas. Då emellertid, säger han, en stor del af den äldre zoologiska och botaniska literaturen är skrifven på latin och ännu i våra dagar vigtiga arbeten utkomma i latinsk drägt, så är kunskap i detta språk visserligen nödvändig för hvar och en, som vill tränga djupare in i dessa grenar af naturforskningen.

Lunds filosofiska fakultet röstade mellan följande trenne yrkanden, som under diskussionen framstälts:

1:o att nu gällande föreskrifter måtte bibehållas;

2:o att den, som aflagt studentexamen på reallinien och vill komplettera i latin, måtte befrias från det skriftliga öfversättningsprofvet till latin;

3:o att fordringarna måtte inskränkas till en mindre kurs ungefär motsvarande 6:te klassens.

För det sistnämda af dessa yrkanden röstade blott en af fakultetens medlemmar, under det att hvartdera af de båda först-

nämda erhöll fem röster. Det under 2:o upptagna blef emellertid genom Decani utslagsröst fakultetens beslut.

Större akademiska konsistoriet i Lund instämmer helt och hållet i medicinska fakultetens yttrande och förslag samt hemställer vidkommande förbindelsen för den, som i maturitetsexamen saknar intyg om godkänd insigt i latin, att förete betyg om sedermera förvärfvad sådan insigt, att nu gällande bestämmelse, enligt hvilken komplettering bör ske vid högre allmänt läroverk, må förändras sålunda, att kompletteringen skall ske vid universitetet. Vid sådant förhållande komme den af filosofiska fakulteten väckta frågan om borttagande af latinskrifningen att förfalla.

Professorerna Hamilton och Wisén yrkade, att endast studerande, som åtnjutit elementarundervisning i både grekiska och latin, borde admitteras till aflägganде af något prof för medicinsk examen.

Samma yrkande på förökade insigter i matematik för blifvande läkare, som gjorts af de akademiska myndigheterna i Upsala, framställdes äfven af dem i Lund, men under det att de förra äfvensom filosofiska fakulteten i Lund föreslå, att pröfningen i matematik skulle kunna hållas när som helst af akademisk lärare eller lektor i matematik vid allmänt läroverk, så hemställa medicinska fakulteten och större konsistoriet i Lund, att matematik till angifvet omfång må upptagas i medicinsk-filosofisk examen.

Universitetens kansler hemställer, att såsom kompetensvilkor för medicinsk-filosofisk examen må fordras af dem, som genomgått latinlinien, att hafva särskildt vitsord om sådan kunskap i matematik, som af konsistorierna blifvit ifrågasatt, och af dem, som genomgått reallinien, att hafva undergått förut af honom omnämda prof på kunskap i latin (jmfr ofvan s. 465 o. 467), men att i sjelfva den medicinsk-filosofiska examen ingen förändring må ske.

* *
*

Beträffande behofvet af förhöjda fordringar i matematik för blifvande läkare har professor Thalén i särskild bilaga till Matematisk-naturvetenskapliga sektionens i Upsala protokoll afgifvit ett märkligt yttrande, som synes hafva legat till grund för de akademiska myndigheternas förslag i detta afseende och som af flere talare åberopats äfven i annat syfte. Det torde derför förtjena att särskildt uppmärksammas.

Efter att hafva påpekat, att ett vetenskapligt studium af fysiken ovilkorligen förutsätter ett visst mått af matematiskt vetande, och att detta för närvarande ingalunda fylles genom fordringarna i matematik i mogenhetsexamen å klassiska linien, uttalar prof.

Thalén såsom sin under en lång lärareverksamhet vunna erfarenhet, att flertalet af de studerande, som ämna sig in på den medicinska banan, först vid ankomsten till universitetet söker förvärfva sig de erforderliga insigterna i matematik, och att deras sträfvande då går ut på att så lättvindigt som möjligt komma ifrån saken. Derjemte kunde man ej vara viss om, att — såsom sig borde — dessa studier i verkligheten finge gå före de egentliga studierna i fysik. Under dessa ogynsamma förhållanden vore det en ganska tung börda att sköta tentamina i fysik för medicinsk-filosofisk examen, ty det blefve egentligen fråga om att kontrollera insigter i tvänne sjelfständiga ämnen. Det värsta härvid vore dock, att man oupphörligt funne, huruledes studiet af fysiken till största delen omöjliggjordes genom brist på nödvändiga insigter i matematik. Bäst vore derför, om pröfningen af de ifrågavarande matematiska kunskaperna förlades till *skolan*. Ty de studerande vunne då den fördelen, att de vid ankomsten till universitetet och efter redan påbörjade akademiska studier inom åtskilliga ämnen sluppe offra tid på studiet af matematiken. Det skulle då ej kunna inträffa, att den, som trodde sig redan vara färdig att aflägga sin examen, måste taga i hop med att förskaffa sig de matematiska insigter, han bort ega, innan studiet af fysiken började. Dylika reparationer af bristande matematiska kunskaper under fortgående tentamina i andra ämnen blefve också i de flesta fall högst otillfredsställande, utom det att de vore lika tidsödande som obehagliga.

Af denna prof. Thaléns erfarenhet, hvilkens riktighet af ingen talare sattes i fråga, framgår, att icke ens, då behofvet af kunskaper i ett ämne för ett framgångsrikt studium af ett annat är så tvingande och så lätt att inse som behofvet af insigter i matematik för ett vetenskapligt studium af fysik, man kan vara förvissad, att flertalet studenter sjelfmant göra de erforderliga förberedande studierna; ja, det finnes icke ens säkerhet för att de med tillräcklig noggrannhet och i rätt ordning förvärfva sig dessa förberedande insigter, äfven om de veta, att examinatorn fordrar och kontrollerar dem. Häraf torde kunna slutas, att alla de förberedande kunskaper, som befinnas nödvändiga för framgångsrika studier på ett visst område, böra uttryckligen föreskrifvas såsom vilkor för tillträde till examen på detta område, ifall icke mycket arbete skall gå gagnlöst förloradt och resultatet af mångas studier blifva otillfredsställande.

(Slutet följer.)

E. F. G.

www.libtool.com.cn

Svensk dramatisk konst.

Några reflexioner under teater-saisonen i Stockholm 1883—84.

Gustaf den tredjes afsigt var antagligen att i Kongl. Operan skapa en svensk nationalscen. Men hon förblef under många år hvad hon från början egentligen var, en hofteater, hufvudsakligen underhållen af konungen, som därför hade högsta bestämmanderätten öfver repertoaren. Allmänheten lemnade visserligen något understöd, men förhöll sig för resten passiv och njöt af hvad som bjöds, hvilket också var det bästa som stod till buds. Ty några konkurrenter funnos ännu ej. Torslows Djurgårdssaisoner tillhörde somrarna och Davidson i Norra Pavillonen var ej farlig. Men Lindebergs Mindre teater blef det, och sedan har den ena nya teatern efter den andra öppnat sina portar för att dela bifall och guld med den kungliga.

I de strider, som härigenom uppkommit, när det för nationalscenen gält att försvara sin plats som landets förnämsta, har allmänheten blifvit intresserad och lyckats, om ej i annat, så åtminstone i att sprida skräck och förvirring. Man började med att dryfta den latinska devisen ofvan konsttemplets fasad — Patriis Musis — och kom till det resultat, att det vore barbariska i stället för nationela sånggudinnor som dyrkades i helgedomen. Skulden kastades på öfverstepresten, utan att man brydde sig om att undersöka, huruvida denne i själfva verket hade några nationela sånggudinnor att placera vid lectisternia. Den ena öfverstepresten följde efter den andra, dyrbara lectisternia åtos upp och nya framdukades, men ingenting hjälpte. Missnöjet stegrades, och allmänheten ledsnade vid gudomligheter, som befunnos vara endast gips-

afgjutningar, ofta bristfälliga, ingalunda nationela, och i mångas ögon till och med alt för lätt draperade för nordiskt klimat. Ställningen blef alt sämre. Man försökte med ännu en öfverstepräst, och i hans tid inrättades ett slags familjeabonnement, så att gudinnorna fingo matdagar. Men de åto för mycket. Hopen blef ursinnig, gjorde «Gustaf den tredjes skapelse» och «National-scen» till öknamn och hotade att indraga alla offer, rifva ned templet och helga platsen åt uppbyggandet af en politisk rännarebana — Patriis Rusticis. Kom så den sista koragen. Han hade intet annat medel än en profan subskription, som hade det gält att skicka sånggudinnorna till Nordpolen. Men han lyckades, och nådemedlen äro nu öfverlemnade att handhafvas af Stadsfullmägtiges vittra areopog. Thalia har tre år på sig . . . Eller kanske mer . . . Ännu återstår de troende att ställa till sällskapsspektakler för att underhålla kungliga teatern.

Hvems är skulden? Den torde ej vara öfverstepresternas, ty de kunna ej åläggas att skapa gudar, utan endast att vårda dem, som folkets fantasi gifvit lif och dess konstfulla söner form. Det är nationela konstverk som fattas, och orsaken härtill måste sökas i bristen på konstnärer. Och denna brist? Jag tror det är Taine, som säger, att det fordras två saker för att bli konstnär: att födas snille och att arbeta. Att födas snille beror emellertid på föräldrarna. Det är om arbetet, jag har att tala, om det uppfostrande arbetet och om förutsättningarna för dess framgång. För alt skolarbete — och detta är skolarbete – fordras kunskapskällor och goda lärare. Så fordras för den blifvande dramatiske konstnären, för skådespelaren såväl som för författaren, den utöfvade dramatiska konsten såsom kunskapskälla, en god kritik såsom mentor, och till betygsnämd en publik med säker uppfattning, karaktär och fin smak.

Finnas sådana förutsättningar hos oss, så är orsaken till den svenska dramatiska konstens låga ståndpunkt endast bristen på svenska snillen. Finnas de ej, så må vi tills vidare upphöra med det vanliga påståendet att en nationel dramatisk konst hos oss är möjlig, och nöja oss med gudomligheter af gips, tills vi för-

värfvat förmåga att arbeta i marmor. Gud lär visserligen ha skapat oss af intet, men vi skapa inga gudar af intet.

Öfveralt, där verklig dramatisk konst finnes, leder denna sitt ursprung från gamla sedekomedier, som århundrade efter århundrade traditionelt återgifvits. Genom dem lär ungdomen först känna teatern. Intrycket af de skarpt, ofta ensidigt utpräglade typerna föder de första begreppen om karaktäristik på scenen, begrepp som visserligen äro elementära, men just därför grundläggande. Någon torde invända, att de gamla sedekomedierna leda sina anor ända från Grekland, att deras allmängiltiga typer äro till finnandes i olika länders literatur, och att de således åtminstone ej äro *nationelt* karaktäristiska. Men denna anmärkning är oberättigad. Komedierna äro ej blott öfversatta från det ena språket till det andra, utan äga i olika länder en väsentlig skiljaktighet, betingad just af de olika nationela förhållanden, i hvilka de särskilda ländernas författare måst infatta sina personager för att låta deras dygder och laster klarast framträda — och detta så mycket mer, som de härstamma från tider, då internationalitet ej fans till. Åskådarens blick, som först väckts af det allmängiltigt karaktäriska, skärpes till förmåga att se det nationelt karaktäristiska när utveckladt förstånd och bildning tillåta honom att se typerna i kulturhistorisk belysning.

Där dessa komedier och denna tradition finnas — jag vill blott taga två exempel, som ligga oss nära till hands, i Danmark och i Frankrike — har man äfven insett deras betydelse. Uppförandet af Molière är vilkor för statsunderstöd åt både Théâtre Français och Odéon. På Odéon gifvas till och med godtköpsföreställningar om söndagsmiddagarna, hvarvid Molière spelas. Och i Danmark står alltid Holberg på repertoaren. Dessa representationer gifvas med stort bifall och äro talrikt besökta af samma publik, som applåderar Augier och Dumas eller vurmar för Ibsen och Björnson. För att låta skådespelaren uppskattas till sitt fulla värde, återgifvas de med trogen tradition i spel, mise-en-scène och milieu. Coquelins Mascarille är frukten af noggranna studier af föregångare i rollen, af gamla teckningar, anekdoter och memoarer; till och med hans sätt att dansa, sjunga och recitera

madrigalen är två hundra år gammalt. När Delaunay efter en lång berömd skådespelarebana vågade komma fram med en ny uppfattning af Le Misanthrope, väckte detta verklig sensation. När Perrin för några år sedan upptog Le Bourgeois Gentilhomme, uppsökte han ej blott den ursprungliga musiken, utan återgaf hela det turkiska slutupptåget enligt gamla beskrifningar. Och man behöfver endast genomgå de utkomna häftena af Holbergs jubelupplaga för att i Tegners troget historiska teckningar återfinna ej blott det intryck, som läsningen af komedierna gifver, utan just den stämning, som alltid hvilar öfver dem på den danska skådebanan. Man lefver dessa teateraftnar in i en förgången tid, hvars karaktär och människor man förstår, och när man i mellanakterna vänder sig om, förvånas man öfver att publiken har opudradt hår, frackar och cylinderhattar.

Vi äga ej mer än en enda sådan gammal sedekomedi, *Svenska Sprätthöken.* Denna är dock af stort värde och upptogs vid teaterjubileet 1882 på Nya teatern i Stockholm. En viss historisk färg hvilade visserligen då öfver stycket på scenen, men denna får tillskrifvas dels det gammaldags språket, dels en konstnärlig och uppfinningsrik ledning vid inöfningen. Ty af tradition äga vi ej ett spår. När för de stora författarenamnens skull någon gång ett utländskt klassiskt stycke hos oss upptages, tillämpas ej ens den tradition, som i dess hemland uppbär det och som där kunde inhämtas. Därför misslyckas också försöken. De flesta finna spektaklet tråkigt, och de, som genom att påstå motsatsen vilja skryta med ett slags högre konstsmak, bevisa bäst själfva sin brist på sådan genom att låta sig nöja med ett utförande, som är fullständigt oriktigt.

Man gaf på Dram. teatern i Stockholm under senaste saison *Tartuffe* och *Henrik och Pernille.* Det förra stycket uppfördes så, att man frestades tro det vara ett i viss mån misslyckadt försök af någon modern författare att skrifva arkaistiskt. Af lokalfärg fans intet, och spelet på nästan alla händer var, om ej dåligt, så dock oriktigt. Man frestades tro att det blifvit inöfvadt af en inspicient eller maskinist i stället för af teaterns intendent. Holbergs komedi blef nog komedi af, en präktig satir till och med, men ej

öfver den utklädda drängen och pigan utan öfver skådespelarekonsten vid Dram. teatern och öfver den artistiska ledningen af denna institution. En medveten oförmåga att sätta stycket i scen enligt dansk tradition syntes hafva afskräckt från hvarje försök att sätta det i scen alls. Visserligen visade sig hjälpligt historiska kostymer i en mycket antik dekoration, men fru Hartman föreföll som en fröken utklädd till kammarpiga i stället för tvärtom, och vid Henriks entré slogs man af förvåning öfver att herr Hamrin kom framåt gatan i en porte-chaise i stället för i en vanlig åkardroska eller spårvagn.

Jag vill härmed ej hafva sagt att traditionen är för dramatisk konst det enda nödvändiga, eller att hon ej äger fel. Hon äger nog stora sådana. Man kan ej frånkänna uppförandet af somliga Molière i Frankrike en altför cirkusartad uppsluppenhet, ett onödigt pointerande af passager, som i vår tid äro mera burleska än förr, och en viss benägenhet hos yngre skådespelare att öfverdrifva sina föregångares karaktäristik. Så till exempel förekomma verkliga tarachimupptåg i Les précieuses ridicules, och Théâtre Français' namn är en välbehöflig skärm för domstolsscenen i Les plaideurs. Bästa exemplet på öfverdrift i karaktäristik är Coquelin cadet's sätt att recitera monologer jämfördt med den äldres. Dessutom gör den franska traditionen i deklamation af den klassiska tragedien många skådespelare, alt ifrån heroerna på Théâtre Français till histrionerna på Théâtre des Gobelins, odrägliga och förleder till och med i den moderna konversationskomedien les jeunes premiers i sentimentala och sombra ögonblick till en sjungande frasering, som är alt utom realistisk. Ej häller är den historiska noggrannheten i mise-en-scène och milieu traditionens hufvudsak. De underhjälpa endast, skärpa och gifva relief åt karaktäristiken. Traditionens stora och vigtiga betydelse är, att hon befordrar kontinuitet i konsten och vidmakthåller en verklig *dramatisk skola*. De yngre lära successive af de äldre, författarne få ända från elementen lära sig hvad som på scenen är karaktäristiskt, typiskt eller individuelt, och skådespelaren får lära sig huru detta skall göras. De bli fullständigt herrar öfver sina resurser i tekniskt afse-

ende och få den rent elementära underbyggnad, som är första vilkoret för all produktion, icke minst för konstnärlig.

Hos oss finnes ingen dramatisk skola. En elevskola ha vi visserligen. Men hon har i långa tider ansetts vara af så ringa betydelse, att när ej det för henne afsedda anslaget räckt till att aflöna verkligt goda lärare, har man nöjt sig med verkligt billiga, för att låta det möjliga öfverskottet drunkna bland teaterns öfriga utgifter. Om undervisningen där vill jag ej yttra mig. Under den tid hr och fru Willman haft skolan om hand är jag öfvertygad att all omsorg egnats densamma. Resultaten ha dock, att döma af hvad jag sett, ej blifvit altför glänsande. Jag har sett fröken Adamsen spela officer, jag har sett La joie fait peur, ett af de mest svårspelta skådespel jag känner, jag har till och med sett scener ur franska komedier gifvas på franska, hvarvid dock de unga sujetterna mest absorberades af lingvistiskt intresse — men trots alt detta har ingen verkligt framstående skådespelare utgått ur denna elevskola. Ty af elever, som endast ha «lust för teatern» är ej mycket att göra, och de, som visa några anlag jämte lusten, bli genast engagerade som skådespelare, utan vidare elevundervisning. Jag tror, att elevskolans egentliga betydelse har blifvit den att öfvertyga de lärjungar, som vilja framåt, att de där ej ha annat att lära än att öda bort tid, hälst svenska teatertrupper numera nästan uteslutande rekryteras med dilettanter, som utmärkt sig på sällskapspektakler eller på nationfester i Upsala. Jag har sett en student engageras, som trodde sig kunna pointera repliker lika bra som hr Fredrikson, därför att han hade lika långa armar som denne. När han kom till teatern, fick han höra att publik och kritik klandrade hr Fredriksons långa armar, och då trodde han sig genast böra upphöra att taga honom till mönster i repliksägning. Våra yngre skådespelare i allmänhet skämmas rent af för att taga de äldre till förebilder, därför att dessa stundom klandras. De inse äldre kamraters fel, men de bry sig ej om att taga lärdom af deras förtjänster. De förstå ej att däri dock skulle ligga ett inhämtande af nyttiga förkunskaper för kommande studier under större mästares ledning. Hvar och en vill genast bli stor, och därför måste några mönster utses, som di-

rekt kunna följas i första bästa roll, hälst mönster som här hemma äro obekanta, ty efterbildningen får då ett sken af självständighet.

www.libtool.com.cn

Och de resa till Paris. De se Delaunay, Coquelin, Landrol, Saint-Germain, Brohan, Reichemberg och Pasca. De se huru man skall ledigt röra sig på scenen, huru man kan prata med ryggen vänd åt publiken, och huru en enda replik kan göras till «clou» för en hel saison. Men med brist på praktiska förstudier se de ej det ofantliga arbete, som ligger till grund för deras mästares förmåga att skapa både karaktärer och clous, och huru det just är konsten att ensidigt med gester och grimaser återgifva Molières typer, som utvecklats till konsten att återgifva Augiers individer med en blick, en handrörelse, ett leende. Följden blir den i dylika fall vanliga. De se ej hvari skådespelarnes konst ligger, och det är ej deras sätt att spela en roll som de lära sig: de se skådespelarne själfva och märka de drag af dessas egen individualitet, som framskina, och det är dessa drag de sedan imitera, således svagheterna hos sina förebilder. Därigenom bli dylika studier så bristfälliga.

Det fins en svensk skådespelare, som säges ha sett Rossi spela Hamlet tjugu gånger — utan att förstå Rossis språk. Slutligen ansåg han sig förstå Rossis — uppfattning. När han sedan kom hem och utförde rollen, blef det ej heller Hamlet han spelade, utan Rossi. Jag har sett hr Lindbergs Hamlet två gånger. Den ena gången var det verkligt lif i honom och han fick litet af Rossi in i sin deklamation. Därtill kom en mycket god plastik. Men den andra gången var hr Lindberg tydligen icke «upplagd» och hela framställningen blef ett olidligt vacklande hit och dit under fåfänga försök att komma upp ur ett bottenlöst djup af onatur och prosa. — Fru Bosin såg, om jag ej misstager mig, 1881 Croizette spela La princesse de Bagdad. Hon kom hem och återgaf rollen, och om hon ej lyckades fullständigt i detta för Croizette särskildt skrifna stycke, torde det vara ursäktligt; i alla händelser gjorde hon stor effekt i hufvudscenen, där hon tvår sina armar i guld. Men sedan dess — i hvarje stor roll, som fru Bosin spelar, väntar man sig en reproduktion af samma effekt, och man svikes sällan i sin förväntan. Ty hvad våra skådespe-

lare under sina korta besök i Paris se fyller så fullständigt deras hjärnor, att de sällan kunna frigöra sig därifrån ens så mycket, att det kan tjäna som underlag för självständiga idéer. — Hr Fredrikson torde ungefär samtidigt ha sett Coquelin såsom Paul Raymond i Le monde où l'on s'ennuie. Han spelade sedan samma roll här hemma, och spelade den med en förträfflig pointering. Men felet i Coquelins utförande af denna roll, att yttra sina qvicka och slående repliker à part åt publiken, hade hr Fredrikson noga bibehållit, ja, bragt till en mycket störande öfverdrift.

Dylika pariserstudier skapa våra teatrars salongshjältar och hjältinnor. Mellan hvarje pariserresa lefva de på hvad de sist sett, och få de ej ofta tillfälle att fara ut, förfalla de till manér. En självständigt uttänkt och utförd karaktär förekommer sällan. Man vet kanske stundom, «hur det skulle vara», men då hindrar bristen på underbyggnad verkställandet af en möjligen god afsigt. Det går så långt att man här hos oss skiljer på skådespelare och karaktärsskådespelare. Man kunde skratta därät, om man inte kände större lust att gråta åt det.

Låt oss ta i betraktande några af våra skådespelare — jag menar karaktärsskådespelare. Jag förbigår hr Almlöf, som ju egentligen slutat sin teaterbana, men hvars gästspel här i våras var en serie af verkligt konstnärliga framställningar. Hans Knifving och Poirier, hvilken senare dock förefaller såsom efterbildning efter Got, äro förträffliga, och hans «Hva' sa'?» i Fregattkaptenen en clou, som ensam kunde göra honom ryktbar. Bland våra ännu verksamma skådespelare stå hr Thegerström och hr Hillberg främst. De äga förmåga att ingjuta karaktär i nästan hvarje roll de spela, och hr Thegerströms Aslaksen och Hillbergs Gert Bokpräntare voro konstskapelser af första rang. Men båda ha på senare tid betagits af en sträfvan efter korrekthet i detaljen, ett bemödande att i hvarje ögonblick och i hvarje situation låta ett och samma karaktäristiska hufvuddrag framträda, som försvagar totalintrycket och gifver en viss torrhet åt framställningen, såsom förhållandet var med Hr Thegerströms Stockman och med Hr Hillbergs senare upplaga af Duc de

Septmont i Främlingen. — Hr Fredrikson är en god räsonnör, hr Hartman en präktig jeune premier, som aldrig kan bli fadd, men karaktärsskådespelare äro de ej. Det är slump eller ett alldeles särskildt intresse för en roll, som någon gång kommer dem att synas så. Hr Fredriksons Béchamel i Odette var lyckligt funnen, men karaktäristiken låg mest i yttre knep, vid hvilka skådespelaren en och annan afton tröttnade till och med innan stycket var slut. I en snarlik roll i Bertha Malm misslyckades han alldeles, så att ej ens den roliga hamptygsmössan räddade karaktären. Hr Hartmans Rolf Månson i Medborgerligt Förtroende var under de första akterna både väl och fint hållen, men i den sista fick han tag i sin hatt, och när hr Hartman i känslofulla scener fått hatten i hand, gripes man ofrivilligt af större intresse för det olycksöde denna synes gå till mötes än för det som väntar ägarens upprörda hjärta. — Bland de qvinliga artisterna står ännu fru Hvasser främst och om henne behöfver jag ej tala. Fröken Björkegren besitter den största tekniska förmåga bland de svenska skådespelerskor jag sett. Hennes baronessa d'Ange var också ett godt konstverk, men öfverhopad af arbete har hon i flera roller reproducerat denna karaktär, och detta så, att när i våras Falska juveler gafs i Köpenhamn fans ej den ursprungliga d'Ange qvar. Det var som om den stackars baronessan tröttnat vid sig själf. Och detta är ej underligt. Fröken Björkegren har under ett par års tid tjänstgjort som en arbetshäst, hvilken blifvit så van vid selen och släpandet, att det blifvit hans enda möjliga tillvaro. Och det är rent af underbart, liksom det är bevis på verkligt artistskap, att hon under sådana förhållanden i våras kunde så fint, så öfverlägset återgifva en så svår roll som Sigrids i Vårflod. Nu säger emellertid ryktet att hon i vinter får några månaders tjänstledighet för studier utomlands. Jag tror att hon bättre än de flesta skall förstå att studera, ty hon äger underbyggnad.

Vända vi oss till Nya Teatern, så visa skådespelarne där samma brist på skola. Hvad hr och fru Engelbrecht och fru Fahlman äro, det har hr Josephson gjort dem till, men den tid då hr Holmqvist spelade Tjælde och fru Littmark fru Tjælde i En Fallit är förbi. Det var visserligen ej första klassens

skådespelarekonst, men där röjdes dock en karaktäristik, som nu är sällsynt. I vintras visade hr Engelbrecht framsteg som Triboulet och Marquis Posa, och nästa saison må nu visa hvad han och hr Hillberg sida vid sida kunna åstadkomma.

Det är ej underligt, om våra skådespelare ej blifva några storheter och om de stjärnor, som möjligen då och då visa sig, snart falla. På det hela taget fins ingen täflan, ingen äggelse i kamraters arbete, inga verkligt stora krafter som *vilja* stödja de yngre och hjälpa dem fram. Några uppträda som gudar, men dessa gudar taga ingen under sitt hägn, och de obeskyddade märka alt för ofta att olympiernas underverk äro humbug. Och därför, om vi nu också hafva några skådespelare af första klass — hvilka skola efterträda dem? Jag tillåter mig ställa denna fråga, oaktadt jag vet att ingen kan svara därpå.

Ligger nu all orsak till sådana missförhållanden hos skådespelarne allena, eller finnes någon att söka i själfva verksamheten och arbetet vid teatrarna?

Man har klagat öfver att Dram. teatern mest spelat komedi och hufvudsakligen fransk komedi. Jag tror att denna klagan är obefogad. När hr Fredrikson blef Dram. teaterns intendent — hvilket torde motsvara utlandets régisseur général, ehuru intendent låter prydligare för svenska öron — visste han hvilka krafter han hade att disponera och visste, att Paris varit och skulle bli fältet för hans skådespelares s. k. studier. Och dessutom började då den franska konversationskomedien bli på modet i hela Europa. Denna kunde spelas på en liten scen och fordringarna på karaktäristik fingo åsidosättas för en pointerad dialog. Han insåg äfven, och det med rätta, att dessa franska komedier kunde spelas med fransk uppfattning, och denna kunde lätt importeras. Alt detta bidrog utan tvifvel till att förmå honom söka utveckla truppen i en viss riktning. Och när han sedan verkligen lyckades göra större delen af allmänheten till nöjes genom att bringa konversationstalangen till en aktningsvärd höjd, och låta denna talang lysa i präktigt möblerade salonger, så är han ej att klandra för det han hållit i sig, men lifligt att förlåta, om han och hans trupp år för år fått alt större fruktan för kyrko-

processioner, hjälmar och blankvers. Att den franska repertoaren älskar äktenskapsbrott är ej hr Fredriksons fel.

Samma personer, som klaga öfver Dram. teaterns ensidighet, klandra Nya teaterns omväxlande program, påstående att denna teaters fack uteslutande borde vara operetter och féerier. De inse ej, att en teater, som laborerar med en stor grundskatt och som intet oftentligt anslag har, *måste* tillgodose olika smak, olika tycken, olika folkklasser. Svårigheterna äro ändå säkerligen stora nog. Fåfängan att äga en «Nationalscen» i Sverige har alt för ofta förmått pressen att orättvist framhålla Kungl. teatrarne på Nya teaterns bekostnad. Inkomsterna räcka ej till att först uppsnappa utlandets nyheter, och ej häller att i alla brancher hålla första klassens artister. Och har stundom en framstående förmåga på denna scen gjort sig ett namn, så lockas hon vanligen snart bort af Kungl. teaterns högre löner. Hr Josephson brukar berömmas för sina goda mise-en-scèner. Men han är mera beröm värd för sitt gigantiska tålamod att oupphörligt upparbeta landsortshistrioner för andra Stockholmsteatrars bästa.

Men andra teaterförhållanden finnas här, som ingen klagar öfver, oaktadt stora skäl därtill kunde finnas.

Teatrarnes arbete är ej ordnadt så som det borde vara. Chefen för de kungliga teatrarna är alt för mycket upptagen af operan för att kunna egna den dramatiska scenen nödig uppsigt. Och denna scens intendent, som tillika är skådespelare, skall själf instudera nya roller på samma gång han leder inöfningen och sätter stycken i scen. På Hofburgteatern och flera andra utländska teatrar tura skådespelarne visserligen om att vara under-regissörer, hvilka handhafva löpande ärenden och den gamla repertoaren, men Wilbrandt liksom förut Laube m. fl. uppsätta själfva hvarje nytt stycke. Här är en och samma skådespelare ständigt regissör. Därföre får hvar och en af sujetterna egentligen lita på sig själf, och följden däraf har blifvit en altför stor självständighet. Denna självständighet, som egentligen uppkommen vid Dram. teatern utbredt sig äfven till andra Stockholmsteatrar, tar sitt uttryck i en utpräglad likgiltighet för verkligt, ordentligt och kraftfullt arbete. Uppläsningen för skådespelarne af ett stycke, som skall gifvas, ersättes hos

oss af den s. k. kollationeringen, som numera blifvit blott och bart ett slags liten kollation, där man kommer och går, när man vill eller — kommer inte alls. Repetitionerna ha snart sagdt ingen betydelse, utom för memoreringen, tills dagen för premièren är utsatt och generalrepetitionerna börja, då alla med en röst förklara sig ej hinna bli färdiga, eller, när de se sig tvungna att bli det, i största hast plugga in sina roller, låta sufflören göra märken i sitt exemplar hvar de äro osäkra, och arbeta sig alldeles trötta till première-aftonen. Och ändå lemna t. o. m. generalrepetitionerna ofta mycket öfrigt att önska. Jag har varit närvarande vid sådana, när faktiskt ingen enda entré skedde i rätt tid. Detta anses bero på den verkställande regissören — som dock sällan är alls närvarande förr än vid de sista repetitionerna, men på hvilken hvilar, äfven under spektaklen, ansvaret för entréerna — skådespelarne skola blott vara snälla och vara till hands. Och när slutligen sista generalrepetitionen kommer, är oftast alt fullständigt upp- och nedvändt, så att hoppet att följande dags première skall lyckas endast kan grundas på regissörens bekanta förmåga i att finna fotfäste i ett fullständigt kaos. Hvad är följden af detta? Krafterna enerveras till premièren i så hög grad, att mången vid sin entré knapt har klart för sig, på hvilket sätt han skall göra scenen — på hvilket af de tre, fyra sätt, som han under generalrepetitionerna blindvis försökt; och det torde, Gud bättre, ej altför sällan hända, att man mellan kulisserna anträffar skådespelare med sin roll i hand. Det är som gälde det att dupera publik och kritik i stället för att söka åstadkomma prof på godt, konstnärligt arbete! Och man frestas att ännu säkrare antaga detta, om man går och återser ett skådespel, när det gifves åttonde eller tionde gången. Då ha tidningar och allmänhet fält sin dom, trötthetten har kommit, intresset har slappats, man tar till hvad man har — och spelar på rutin. Att alltid spela samma roll lika, det förekommer hos oss ytterst sällan, och är dock första kännetecknet på konstnärskap hos en skådespelare. Ty inspiration och konstnärlig skapareförmåga skola förekomma vid inöfningen, men ej släppas lösa under representationen — liksom i allmänhet en konstnär behöfver inspirationen, när han uppfinner sitt verk,

men kan fullkomligt undvara den, när det färdiga arbetet exponeras. Den, som vinner bifall genom att spela så, som det för ögonblicket faller honom in, har vunnit bifallet genom humbug. Sådant förekommer mest i svenska skådespel, där man nödgats «kreera» roller, hvilket är mycket svårt för dem, som äro vana att få alt utifrån. Någon ledning lemna nog stundom författarne själfva, men det har vid de svenska teatrarne, åtminstone tillförene, ansetts tillräckligt, om författaren infunne sig och gåfve sina anvisningar vid en generalrepetition, i stället för att detta naturligtvis borde ske vid den första repetionen — såvida man ej får anse förhållandet såsom ett erkännande från teaterns sida, att alla öfningar före generalrepetionerna äro af ingen betydelse.

Att under dessa omständigheter ej häller den dramatiska literaturen kan förete någon högre blomstring är ju ganska naturligt. Sinnet för det sceniska har ej skärpts genom god skådespelarekonst, någon äldre dramatik äga vi ej att bygga på, och i afseende på dramatiska författare torde äfven kunna ifrågasättas befintligheten af svenska snillen. På sista tiden, äggade af förhållandena i Danmark och Norge, ha dock några yngre författare framträdt, ej alldeles utan värde. Men äfven de ha följt utländska mönster i stället för att själfva uppfinna. Man kan bland de nyare arbetena urskilja två riktningar, en fransk och en norsk-dansk, den förra med omsorgsfullt gjord dialog, den senare med anspråk på djupare innehåll. Huru en rent svensk riktning skulle vara är svårt att säga, men sannolikt skulle den ej vara publik och kritik i lag. Ty inför dem gäller nu den dialog såsom bäst, hvilken har fransk turnyr, och det innehåll, som är mest danskt-norskt, anses mest moraliskt.

De märkligaste exemplen på svensk dramatik, som senaste saison hade att uppvisa, voro fru Edgrens *Sanna kvinnor*, fru Agrells *Dömd* och Strindbergs *Lycko-Pers resa*. Strindberg torde vara den som skrifver mest *svenskt* bland våra författare, eller synes så till följe af att hans arbeten ha en så ytterst lokal milieu. Hans sagospel var egentligen intet drama, men fyldt af bitande satir, växlande med ideal-sentimental

poesi och uppburet af en grann uppsättning, blef det ett événement under saisonen och spelades femtio gånger.

Fru Edgrens skådespel gick däremot ej mer än sju gånger, men blef mycket läst och omtaladt. Stycket ägde stora brister i dramatiskt afseende, en tung dialog, och var en altför obeslöjad tendensskrift för att taga sig väl ut på scenen. Man älskade mera att läsa moralpredikningarna enskildt än att höra dem i form af ett slags melodilös växelsång. Därmed förnekar jag ej idéens originalitet och den goda teckningen af ett par karaktärer.

Fru Agrells stycke vann ganska mycket bifall. Hennes idé var visserligen ingalunda originel och några karaktärer däri voro alt för mycket forcerade för att vara naturliga, men hon hade gripit sig ämnet an med en sådan ungdomlig entusiasm, som om ingen före henne insett hur orättvist det är att behandla en förförd qvinna illa, och hon upptog en mängd gamla goda, halft förlegade sanningar med en svung och en naiv öppenhjärtighet, som gaf dem ny lifskraft och visade, att inte alla gamla sanningar dö utan att först åtminstone bli barn på nytt! Och man verkligt njöt upprepade gånger under styckets lopp af att höra huru fräckt styckets hufvudpersoner talade om för hvarandra att de voro skurkar, och bådo hvarandra om bistånd. Dialogen föreföll på många ställen bättre och naturligare än i Sanna kvinnor.

Jag har endast i förbigående nämt dessa skådespel som exempel. De som intressera sig därför torde genom studium af styckena själfva bäst komma till insigt om den svenska dramatikens nuvarande ståndpunkt. Jag förnekar visst inte goda ansatser och goda löften. Jag påstår blott, att man måste betrakta såsom en nödvändighet och ej blott som en olycka, att en sak ej finnes, hvars förutsättningar fattas. För dramatikens blomstring fordras å ena sidan en god teater, och sådan äga vi ej, och å andra sidan en god kritik...

Ja kritiken! Kritiken handhafves af herrar journalister. Vid premièrerna ser man dem på sina bestämda friplatser i teatersalongerna, iförda enkel mörk bödelsdrägt och med dystra ansigten, som sprida förstämning omkring sig. Det är visserligen ej alltid, som de äro med från början eller stanna qvar till slutet, men de äro bekanta med hvarandra och den som

sett mest meddelar hvad som skett. Från teatern begifva de sig till sina respektive redaktioner och författa sina nattkritiker. I dessa berömma de stundom, klandra oftast, förakta alltid, men åstadkomma aldrig en rad verklig kritik. Ty kritiken har ingen som hälst domsrätt, hon har endast att ransaka, förklara, belysa och framlägga protokollen för domaren, som är allmänheten. Deras uppfattning är en annan. Efter en inledning om att den svenska dramatiken är fattigare än andra länders, eller efter några för tillfället olämpliga citat ur aflidne auktorers skrifter, följer diverse, som ej kan kallas kritik: vilseledande innehållsreferat, falska uppgifter om skådespels egentliga mening och tendens, ingrepp i fri tanke- och yttranderätt och ofta alt för djärfva motsägelser — såsom å ena sidan råd att hämta ämnen och karaktärer ur den konkreta verkligheten, men å andra sidan domslut öfver huru detta lyckats, i enlighet med abstrakta regler uppställda af tänkare, som hvarken om verkligheten eller scenen haft någon praktisk kunskap. Dessa brister i kritiken gälla bedömandet af såväl skådespelen som skådespelarna. Några anvisningar och råd, grundade på klar bevisföring förekomma aldrig.

När Sanna kvinnor gafs, påstod Aftonbladets teaterkritiker, att stycket vore en pamflett mot männen, och i en senare längre uppsats, som angafs vara grundad på närmare kännedom om skådespelet, upprepades samma påstående. I anledning af Dömd, hvars dialog Dagbladets referent fann fransyskt liflig, uttalade denne den satsen, att det bästa beröm man kan gifva ett (svenskt?) skådespel är, att det har något verkligt franskt i sig. När Tartuffe upptogs på Dram. teatern, ondgjordes tidningen Tidens möjligen något oerfarna konstdomare öfver hyllningen åt Ludvig XIV i styckets slutreplik — man skulle kunna tro att han ej af programmet tagit kännedom om hvem författaren var. Och när Den sköna Helena spelades på Mindre teatern, förklarade samma eljest så moraliska censor, att man lifligt borde ursäkta styckets slippriheter för den väsentliga betydelsen af dess tendens — att sätta i misskredit och nedrifva de klassiska idealen! När hr Josephson uppförde Le roi s'amuse klandrades han i Aftonbladet för att han så ofta uppförde arbeten af verldsberömda författare. Nya Dag-

ligt Allehandas kritiker synes nedlägga vida mera omsorg på sina uppsatser, och att ej häller han lyckas skrifva förståndig kritik torde liksom flera andra här berörda missförhållanden helt enkelt ligga i brist på förutsättningar.

När man läser sådant, förvånas man mer än man känner smärta. Man förvånas öfver att dessa herrar journalister kunna betraktas som smakdomare och som mentorer för dramatiska konstnärer. Författare och skådespelare fasa för dessa kritici, som med två rader nedrifva ej blott de bästa förhoppningar utan mången gång ärligt arbete, tankar och försök, som domarne ej ens bry sig om att söka förstå. Sådant kunde med skäl kallas skrifvardöme, men det har kallats konstkritik.

I detta fall visar sig dock en ljusning. Det har nämligen kommit därhän, att offren börja förakta sina bödlar och ej fästa sig vid deras hugg, och hvad allmänheten angår, som skulle upplysas och ledas till ett rätt förstående af konsten genom kritiken, så har det för henne blifvit ett verkligt mode att hysa annan tanke än tidningarne.

Men hur är då detta allmänhetens självständiga omdöme, som skulle berättiga henne att vara betygsnämd? Det är sådant det vara kan, när ingen förklarande kritik fins. Stundom ganska enhälligt, och det bör ju då respekteras, äfven om en och annan enskild person är af annan åsigt. Men egentligen är Stockholms teaterpublik mera ombytlig än ens romarne måtte ha varit. Den publik, som mest ropar på nationela skådespel, går mest på fransk komedi, och har ett stycke gjort lycka i Paris så gör det lycka här, det må vara hur dåligt som hälst. Stundom ställas de allra största fordringar på skådespelare och författare, och ett värdefullt främmande drama *kan* gå utan en enda applåd, medan dagen därefter män, qvinnor, barn och tjänstfolk löpa till storms med klappande händer och bravorop vid åsynen af Gustaf Wasa i en snödrifva eller en dalkulla i träskor. En teaterdirektör kan aldrig på förhand veta hvad mottagande ett nytt stycke skall röna. En skådespelare kan aldrig med säkert medvetande om att bli förstådd framställa sin uppfattning af en roll — om han händelsevis har någon uppfattning däraf, — af fruktan, att publiken af okänd anledning skulle finna mera nöje i att se karak-

tären återgifvas på annat sätt. Och en författare kan vara säker på, att om man också appläderar hans pjäs, så bli i nio fall af tio applåderna inpassade just där han vet sitt arbete vara svagast.

Det som teaterpubliken i «Nordens Paris» har gemensamt med den parisiska, är att den gärna går på spektaklet.

Jag vill nu sluta denna uppsats. Min egentliga uppgift och afsigt hade varit att i ett teaterbref lemna en öfversigt af sista saisonens nyheter, men teaterförhållandena voro i allmänhet sådana, att dessa nyheter endast kunde studeras i half och fladdrande belysning, där mina omdömen tvungos att snart sagdt dagligen växla, emedan jag aldrig kunde vara säker på att de förtjänster eller fel, jag ena dagen såg, ej skulle byta plats den nästa. Därför har jag, undvikande vådan af att orättvist klandra eller berömma vissa speciela stycken och utförandet af dem, nedskrifvit några allmänna reflexioner öfver den svenska dramatiska konsten, och det resultat jag kommit till är det, som jag flerestädes upprepat: att om inga förutsättningar finnas för svensk dramatisk konst, så bör man ej påstå att sådan *kan* finnas, utan inse att bristerna äro lika naturliga som beklagansvärda.

Om jag hoppas på bättre tider, så torde detta vara en följd af den vanliga mänskliga svagheten att hoppas just där man har minsta skäl därtill, och om jag tror på bättre tider, så torde detta bero på en annan mänsklig svaghet, att man så lätt tror hvad man gärna vill.

Augusti 1884.

Un Monsieur de l'orchestre.

www.libtool.com.cn

Två dikter

af

Victor Emanuel Norén.

1. Elfdansen.

På ängens små mjuka tufvor
I månljusets silfverglans
Stå kring hvitstammade björkar
De luftiga elfvors dans.
Och tyst under trädens kronor
Jag smyger helt rädd framåt
Att se deras stumma gyckel
Och undra och le deråt.

I flyktande töckenbilder,
Som sväfven med vindens flägt,
Hvem ringde de blå små klockor,
Som nyss er ur sömnen väckt?
O, egen I ock ett hjerta
Att fröjda i månens ljus
Och klappande varma pulsar
Att svalka i vindens sus?

Hu, hu! Se, hur fort de springa!
De fladdra mig rundt omkring.
I nattliga töckenväsen,
Hur kom jag midt i er ring?
På månens skimrande strålar
I hoppen så tyst, så lätt:
Hvem söken I? — svaren, svaren,
Små andar af okänd ätt!

Och skulle du oss ej känna? —
Så hviska de bleka små —
Oss, barn af ditt eget hjerta,
Du skulle ej oss förstå!
Vi äro din längtans suckar,
Som vakna i qvällen sen,
De irrande tysta tankar,
Som dansa i månens sken.

Vi älska den gröna lunden
Och dricka små blommors dagg;
Vi väfva af månens strålar
Vårt nät öfver rosens tagg.
På vindens darrande vingar
Vi bäras så tyst omkring,
Och stjernan blickar så vänligt
Allt ned på vår lätta ring.

Men snart, när himmelen rodnar
Och skuggan faller så blek,
Då vissna små späda fötter,
Då slutar vår ystra lek.
Då blekna vi bort alltmera,
Ju skönare dagen gryr,
Och skingras med morgondimman,
Som sakta för vinden flyr.

2. Fjäriln.

www.libtool.com.cn

Han bröt ur puppans trånga cell,
Då solen nyss rann opp,
Och flög från morgon se'n till qväll
Så lätt från knopp till knopp.
Af blomsterdoft och sommarljus
Hans späda lifsglöd brann;
När natten kom med vindens sus,
Då dog han — lycklig han!

Han fladdrade helt nyss ännu
Kring dig, du hvita ros;
Han drack din doft med lust, ty du
Var ljuf att dröja hos.
Då kom en flägt, en nattens flägt,
Och kalla kyssar gaf,
Och strax han sjönk med vinge sträckt
Ned i sin blomstergraf.

Nu tyst han sofver i din famn
Och saknas icke stort.
Han har ej vård, han har ej namn,
Ty, ack! hvad har han gjort?
Han har ej rubbat minsta grand,
Han har ej böjt ett strå:
Hvad gagnlöst lif på mödans strand!
Ja — men hur skönt ändå!

www.libtool.com.cn

Literatur.

Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1796. Femtiondeåttonde, femtiondenionde och sextionde delarne. Stockholm 1883—4. Kongl. Boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner. Pris resp. 5 kronor 50 öre, 5 kronor, och 3 kronor 50 öre.

Den ståtliga raden af Svenska Akademiens Handlingar ökas regelbundet hvarje år med ett nytt band, som värdigt sluter sig till de föregående. Visserligen har det på somliga håll blifvit ett slags modesak att klandra och nedsätta Akademien, och det är gifvet att hon med alt mänskligt delar den lotten att icke vara fullkomlig; men, vill man vara rättvis, så måste man dock medgifva, att hennes Handlingar inrymma ej så litet af det yppersta, som i vårt land frambragts på den literära forskningens och biografiens område, och att de därigenom erhålla ett blifvande värde för hvarje vän af svenskt språk och svensk vitterhet. Vare det nog att i detta hänseende påminna om en Atterboms, von Beskows, Böttigers, Ljunggrens, Rydqvists, Svedelii, och andres afhandlingar, i allmänhet lika utmärkta för stilens behag som för arbetets redbarhet. Som bekant, förekomma där ock af Järta, Geijer, Fryxell, Carlsson, m. fl., historiska uppsatser, hvilka med de nyss nämda dela samma förtjänster.

Dessa publikationer kunna således utan smicker sägas hafva ett i allmänhet mycket värdefullt innehåll, och de nu senast utkomna delarne bilda i detta hänseende ingalunda något undantag från regeln. De jämförelsevis större arbeten, som innehållas i herr Tegnérs inträdestal, herr Forssells Minne af ärkebiskopen Erik Benzelius den yngre, och herr Svedelii af general-löjtnanten friherre G. C. von Döbeln, samt herr Warburgs med Akademiens stora pris belönade afhandling om Olof von Dalin, äro både med afseende på ämne och behandling förtjänta af den största uppmärksamhet, och de smärre bidrag, som lemnats af de resp. direktörerne samt tvänne andra Akademiens ledamöter, uppfylla alt hvad man på grund af deras egenskap af *hors-d'œuvre* billigtvis kan fordra. Af detta rika och omväxlande innehåll torde emellertid herrar Teg-

nérs och Warburgs saker vara de, som komma att mest tilltala en större allmänhet.

Herr Tegnér har genom sitt inträdestal på ett verkligen lysande sätt honorerat den växel, som Akademien genom sitt val drog på honom. Detta tal, som har till ämne *poesiens språk*, innehåller nämligen en följd af lika fina som intressanta och till en stor del nya iakttagelser, framställda med den osökta enkelhet och ledighet, som utgöra ett utmärkande kännetecken för denne författares uttryckssätt, och esomoftast belysta af mycket fyndiga exempel. Dessa senare kunde törhända hafva anbragts äfven på ett och annat ställe, där de nu saknas; åtminstone hade det varit särdeles lämpligt, för att ej säga nödvändigt, att en slik illustration gifvits t. ex. åt den satsen, att «man kan i psalmer och från predikstolen säga ord, hvilka ej förekomma i den prydligt mäjslade sonetten eller i salongens städade samtal, men däremot väl återfinnas i gatvisan och göra lycka hos dennas råa publik». Påståendet torde ha sin riktighet; men för ögonblicket vill intet modernt exempel till stöd därför rinna oss i minnet mer än Abraham a Sancta Clara, lustig i åminnelse, och denne hans svenske efterföljare, hvilken t. ex. i en långfredagspredikan utvecklade ämnet, «huruledes af en galgfogel varder en paradisfogel». Om ur vår svenska psalmbok något så beskaffadt exempel skulle kunna framletas, synes ännu mera tvifvelaktigt.

Af de många väl tänkta och väl sagda saker, som förekomma i detta tal, är det i all synnerhet två, som vi skulle vilja framhålla till ärade samtidas eftertanke och begrundande. Den ena rör förgångna tiders skaldekonst, med hänsyn till sådana begrepp och föreställningar, som då ingingo i den stora allmänhetens medvetande, men «hvilkas namn icke för vår tid dallra med samma poetiska klang som för tidigare slägten». Författaren säger härom med den sanna humanitet, hvilken ej borde vara främmande för någon, som tar till orda i vetenskap och konst: «Må vi i dylika fall döma så om våra föregångares poesi, som vi önska att våra efterkommande skola döma om vår!» — och han påvisar, «huru renässanstidens män, en Tasso, en Camoens, en Stjernhjelm och alla deras mindre skaldebröder, äfven när de ej själfve egnade sig åt klassiska studier, dock liksom andades i den klassiska forntidens atmosfär», så att «mycket, som för oss har en anstrykning af lärdom, ansågs i deras krets som det enklaste i verlden», och «den tidens bildade män handskades med den gamla mytologiens föreställningar och namn lika obesväradt som våra skalder med *dödens lie* och *tidens tand* och *lyckans hjul*».

Ännu beaktansvärdare, emedan mera omedelbart berörande de allra nyaste sträfvandena, är hvad herr Tegnér har att säga om *realism*, *verklighet*, *natur:* detta är så sant och, som all sanning, på samma gång så enkelt, att det borde, för att begagna ett vul-

gärt uttryck, «gå i» en hvar, hvilken ej är af den sortens döfve, som icke *vilja* höra. Och, för att i vår ringa mon bidraga till en vidsträcktare spridning af dessa åsigter, må det tillåtas oss att här något utförligare låna författarens egna ord, åtminstone för de väsentligare styckena däraf. «Man vill», säger han, «att sakerna skola ses objektivt och att de skola uttryckas utan omsvep. Högre uppgift kan ingen tid ställa sig. Hvarje framsteg i poesiens och det poetiska språkbrukets historia har varit ett närmande till detta mål. Det skulle ej kunna heta ett framsteg, om det ej stält en ny förut opåaktad sida af verkligheten i skönhetens belysning. — Men *den* realism är blott halfgången, som från verkligheten undantager dess ena, ej alldeles ovigtiga hälft: den ideala. Och *det* öga ser föga objektivt, som till förebild har objektivet i fotografens apparat och som, likt detta, väl med yttersta noggrannhet uppfattar tingens yta, men också ej ser något annat än denna, och derför äfven i dräpande själf-ironi vänder upp och ned på den bild det målar. Evigt rättmätig skall ock hvarje fordran på återgång till natur och frihet vara, jämväl i språkligt hänseende. Men då bör man ock minnas, att den «fritt» kringströfvande vildens s. k. «natur»-tillstånd är långt mera aflägset från frihet och natur — orden fattade i sin verkliga och sannaste mening — än den förfinade medborgarens lif i ett af straffande lagar bundet samhälle. För *den* varelse, som väl är skapad af mull, men som dock mera blir sig själf, ju mera hon höjer sig öfver mullen, — för menniskan är råheten ej natur, utan den gröfsta onatur. — Ej heller är *den* kärlek till naturen mest värd vår sympati, som skådar så djupt till tingens grund, att den i vårens frambrytande grönska endast finner tecken till nästa vinters antåg, och som ej kan se den sköna näckrosen gunga på klarblå våg utan att främst minnas och påminna om, att nedunder vattenspegeln dock troligen finnes en botten af grus och slam, i hvilken den hvita blomman gömmer mörka rötter. Säkert är det bättre att för det *större sköna* glömma det *mindre fula* som häftar därvid, än att för timlighetens brister skjuta bort de ämnen för beundran och glädje, som Guds sköna skapelse eger att bjuda oss. Ja, om öfver hufvud något skall förbises, kan fråga vara, huruvida det ej är bättre att för det *mindre sköna* glömma bort det *större fula* än tvärt om. Det sköna är ju evig verklighet, det fula endast dunkla skuggor, som vår blick ej ännu mäktar genomtränga . . . . .»

— «För visso bör skalden till sina taflor alltid välja de sanna uttrycken och inga andra, lika obetingadt som målaren i sina skapelser alltid måste hafva naturen och dess färger för ögonen. Men, är det rigtigt, som mången nu vill yrka, att konstens uppgift blott är att efterbilda, då bör målaren ej tveka att sönderbryta sina penslar, då må tonkonstnären slå sitt strängaspel i stycken: den förre har sin besegrare gifven i vattenpölens liflösa vatten, den senare finner sin öfverman i bergväggens mekaniska genljud. Konstens

mål vore då blott att frambringa hvad naturens döda [?] krafter långt fullkomligare skapa — ..... Bättre än förgångna slägten hafva törhända vi lärt oss inse, att förkonstling ej är konst. Må vi nu taga oss till vara för det motsatta felet: må vi ej gå därhän, att vi döma all konst som förkonstling .....»

— «Om våra dagars poesi djärfvare än gångna tiders griper efter ordbokens starkaste och mest slående uttryck, äfven där det icke är det vackraste; om öfver hufvud ordvalets frihet för nu lefvande skalder är långt större än det varit för deras äldre föregångare: så är detta endast en yttring af den allmänna tidsströmning mot det karakteristiska och individuella inom konsten, hvilken nu går fram öfver hela Europa och som äfven med ett något oroligt svall börjat slå sina böljor mot våra nordiska kuster. Men just därför, att nu så många stämmor förena sig i det berättigade ropet på sanning i poesien, känner sig den, som från en undanskymdare vrå med lugnare blick kan åse rörelsen, snarast manad att instämma med det åtminstone skenbart och för tillfället hopsmältande antalet af dem, som framhålla, att den väg, på hvilken poesien skall föra menniskoanden uppåt, dock är skönhetens, icke sanningens, och att för poesien, liksom för all konst, sanningen blott är ett oeftergifligt vilkor, icke själfva målet. Skaldens taflor och hans ord måste visserligen alltid vara verklighetstrogna, men ännu mindre kunna de försaka att vara ädla. Ädelhet är ju i själfva verket intet annat än trohet mot ett högre slag af verklighet. — Sanningen är altså ej genom denna uppfattning ställd såsom lägre än skönheten. De båda äro jämbördiga systrar. Endast här i timlighetens verld, hvarest idealets alla sidor sällan på en gång kunna förverkligas, måste deras intressen stundom blifva motsatta. Vår känsla skyggar för det fula, men vi hafva ej därför rätt att blott med ästetiskt misshag ögna den hjälpbehöfvandes torftiga drägt. Vi skänka vår beundrans gärd åt en harmoniskt formad dikt; men, om vi under den fängslande ytan spåra tillvaron af ett samhällsfrätande gift, så är det ej blott vår rätt, det är vår oeftergifliga fosterländska pligt att med afsky sätta vår fot, vore det också på den praktfullaste blomma skaldens fantasi framkallat. — Den noggranna skildringen af naturens och lifvets yttre former, det skarpsinniga blottandet af menniskohjertats dolda fibrer, framdragandet af spännande motsatser och uppställandet af svårlösta problem på samhällslifvets område — allt detta eger sitt värde, det eger stundom ett värde högre än skönhetens, men skönhetens värde eger det icke. För detta fordras, att ännu något mera kommer till, något som här just är det väsentliga: ett förklarande ljus utöfver det hela. Särskildt obehörigt är hvarje anspråk på ett skönhetsvärde, om de taflor ur verkligheten, som framställas, äro motbjudande, om de problem, som afhandlas, icke föras till någon lösning. Poesien kan, som hvarje konst, gå ut från ett missljud,

men den kan aldrig sluta med ett sådant utan att, åtminstone i en punkt, blifva motsatsen till poesi. — ..... Förväxlingen af skönhetens behag med det ofta simpla nöje, som det intressanta skänker, innebär förklaringen, huru en lära kunnat vinna anhängare, hvilken i sina alster stundom nästan visar sig hylla satsen: det fula är det sköna.»

Detta citat har blifvit något långt, och det är med verklig saknad vi därför måste afstå från nöjet att anföra de kärnfulla ord herr Wisén i sitt ett år senare hållna tal yttrade i samma fråga. Just de nutida förhållandena visa nämligen till fullo, att hvad där uttalas ej kan för ofta eller för kraftigt inskärpas. Idealism och realism äro i själfva verket så gamla som literaturen själf. Båda äro hvar på sitt vis berättigade och därför äfven så litet oförenliga, att tvärtom de icke blott kunna, utan äfven böra och måste förlikas; ty skilda och ensidigt utvecklade gå de under, idealismen genom fantasteri och mystik, realismen genom all den råhet, som nödvändigt åtföljer en ohäjdad sinlighet.

* *
*

Herr Warburgs afhandling om Olof von Dalin har, som bekant, vunnit den sällsynta belöningen af Akademiens stora pris, och läsaren konstaterar med ett nöje, hvilket lika mycket gäller båda parterna, att priset varit väl förtjänt. Kritiken har naturligtvis att utgå från Atterboms framställning i tredje delen af hans *Svenska Siare och Skalder*, hvilken innehåller det mesta och bästa, som förut varit sagdt om Dalin. Jämförelsen lemnar som resultat, att båda författarnes uppfattning af honom är på det hela taget densamma, men att herr Warburgs arbete är mera utfördt och motiveradt, så att det lemnar icke så få nya fakta samt en rikare belysning af de förr kända. Exempelvis må nämnas hvad här meddelas om den utländska resan, kalottpredikningarne och Dalins misslyckade försök som politisk mellanlöpare mellan Lovisa Ulrika och en resande fransman, ett försök som han lätt nog kunnat få umgälla med sitt lif. Äfvenså redogöres ganska omständligt för innehållet af Argus jämte alt hvad därmed står i sammanhang, och herr Warburg framhåller uttryckligt dels det obefogade i Archenholtz' beskyllning, att denna tidskrift skulle varit ett organ för den Gyllenborg-Höpkenska meningsflocken, dels att, om ock den engelska literaturen verkat rätt betydligt på Dalin och på frihetstidens öfriga ledande män, det dock är bestämdt orätt att skarpt skilja detta inflytande från det franska, enär inflytandet var *samtidigt* och det äfven är sannolikt, att den engelska strömningen leddes hit genom franska kanaler. Med alt skäl tillbakavisas Die-

trichsons lösliga yttrande, «att Dalin aldrig i sin natur var svensk». och herr Warburg betonar med rätta, att tvärtom hos Dalin svensk natur visar sig mer än hos de flesta bland sjuttonhundratalets författare, i det att han icke blott i sina visor anslår en nationell ton, utan i hela sin skriftställarverksamhet röjer en bestämd sträfvan «att med *svenska* ord säga *Svenskarne* sanningen». Ja, i ej så få af sina smärre stycken visar han sig (hvad för öfrigt redan Atterbom påpekat) på det närmaste beslägtad med Bellman, den nationellaste af alla våra skalder, liksom äfven med fru Lenngren och Dahlgren. — I den återblick, hvarmed herr Warburg afslutar sitt arbete, sammanfattas omdömet om Dalin däruti, att han var en *framstegsman*, en *nationell* och en *folklig* skriftställare, samt att hans författarskap utmärkes i synnerhet af två bestämmande karaktärsdrag: det ena ett starkt *nationelt* lynne, det andra ett afgjordt sinne för *qvickhet*.

Redan af denna korta redogörelse torde framgå, att herr Warburgs arbete eger stora förtjänster med afseende på innehållet; det må tilläggas, att det äfven utmärker sig genom klarhet och reda samt för en ton, som väl ej är så sympatetiskt varm som Atterboms, men dock röjer en ärlig sträfvan att göra Dalin rättvisa. Endast i ett par punkter tillåta vi oss vara af en annan mening än den ärade författaren. Den ena, visserligen obetydlig, rör betydelsen af ordet *dygd:* har detta ord för Dalin och i allmänhet för hans samtida och ännu äldre författare haft samma mening som nu för tiden, då man som oftast gör det liktydigt med *sedlighet*, ja någon gång till och med gör det nästan synonymt med *kyskhet?* Att det en gång haft en vidsträcktare betydelse, som motsvarar dess härledning af *duga*, är alldeles säkert, och att den haft densamma just i de två stycken, hvilka herr Warburg citerar som prof på osmakligt smicker för konungen och hans frilla, synes så mycket sannolikare, som åtminstone det till den senare riktade kvädet eljes skulle hafva inneburit det grymmaste hån. — Den andra punkten rör Dalins föregifna karaktärssvaghet, till hvilken herr Warburg vid flerfaldiga tillfällen återkommer, men för hvilken han näppeligen synes oss hafva bjudit tillräckliga skäl. Dalin var konungsk, och han stärktes med tiden alt mer i detta sinnelag: må så vara! Herr Warburg ger själf på sid. 371 i sin bok en alldeles tillfyllestgörande förklaring häraf, med uttrycklig försäkran, att det *icke* var något affall från äldre grundsatser, då skalden vid den brytning, som inträdde mellan hofvet och Tessin, ställde sig på drottningens sida. Att han förblef där, är ock naturligt: ju häftigare kampen uppblossade, ju hänsynslösare de herskande missbrukade makten, ju mera fosterlandets väl fick stå tillbaka för partiintressen, desto tydligare måste det hafva framstått för hvarje ädel och något så när klarsynt personlighet, att det i längden icke kunde fortgå på samma vis och att räddning kunde vinnas endast

från det håll, hvarifrån den i tidens fullbordan också verkligen kom. Man synes således hafva full rätt till det antagande, att Dalin, äfven när han gick som längst och inlät sig i det här ofvan nämda politiska mäklandet, handlat icke af undfallenhet för drottningen, utan med all den självständighet, som en djupt rotad öfvertygelse inger. Det är sant, att Dalin icke hade denna Holbergs kärfhet, som bland vårt lands författare väl endast hos Lagerbring har ett motstycke; men man får ej glömma, att, om hans lefnadsbana förde honom redan vid unga år in i landets högsta kretsar och han sålunda kom att grundligt tillegna sig denna belefvenhet och detta fina vett, som där voro rådande, så tillhöra dessa egenskaper dock endast det yttre sättet eller skicket och behöfva ingalunda stå tillsamman med någon karaktärens slapphet. *Fortiter in re, leniter in modo* kan tjäna och har nog äfven tjänat som rättesnöre för mången fulländad hofman, medan historien på åtskilliga af sina blad vittnar, att hos mången arg republikan de barska åthäfvorna låtit förena sig med en fullkomlig karaktärslöshet.

* *
*

Beträffande de båda minnesteckningarne, må det genast sägas, att herr Forssell behandlat ett tacksammare ämne, i det han i Minnet öfver Benzelius lemnat några lika vigtiga som intressanta blad ur vår lärdomshistoria. Visserligen har det varit och är ännu sant, att här i norden äfven i intellektuelt hänseende marken icke är rätt gynsam, utan mången lofvande planta så att säga stannar i växten och ej hinner till den rika utveckling, som är möjlig i de stora kulturländerna med deras djupa grund af en mer än tusenårig odlings humus — och Benzelius är själf ett exempel härpå; — men trots dessa missgynnande omständigheter har dock vårt folk gjort så pass betydande insatser till och med i den allmänna europeiska civilisationen, att vi verkligen ega rätt att tala om svensk lärdom och att det lönar mödan att på närmare håll studera dess banérförare. Upsala högskola har, naturligt nog, här vid lag gått i spetsen, och särskildt äro två tidehvarf i dess historia i detta hänseende lysande, den mellersta delen af stormaktstiden och den slutande frihetstiden. Åtskilliga af dessa tidskiftens store män hafva fått sin lifsgärning tolkad för eftervärlden; men många flera finnas, hvilka denna ära, eller kanske snarare denna rätt, icke vederfarits, och hvilkas historia dock är väl värd sin egen runa. Lyckligt för deras minne vore det otvifvelaktigt, om de runorna komme att ristas af Benzelii biograf; ty man kunde då hoppas att få dessa män framställda icke i elektrisk belysning med idel ljus på dem och mörker rundt omkring, utan så att personerna framträdde mot bak-

grunden af sin omgifning, hvarigenom man finge en bild icke blott af dem, utan, åtminstone delvis, äfven af deras tidehvarf med alla de förhållanden, som inverkat på deras utveckling. Så har herr Forssell skrifvit Benzelii biografi, hvilken länge torde komma att gälla som ett mönster i sitt slag, och hvilken vinner ett förökadt värde genom den häpnadsväckande massan af detaljer, som det fordrat en järnflit att samla, ordna och slutligen tillgodogöra på ett sätt, att läsaren för det nöje framställningen bereder knapt kommer att tänka på den möda, som varit förknippad därmed.

Herr Svedelius har, som sagt, haft ett torftigare ämne. Namnet von Döbeln har en god klang för svenska öron, men det har härför att tacka förhållanden mer egnade att tilltala skalden än historikern. Den man, som en gång bar det, var krigare, och det fogade sig så, att i en tid, då kriget stod på dagordningen i vår världsdel, hans aktiva deltagande kom att varda aldeles ovanligt kort och inskränka sig till ett fälttåg under franska fanor i Indien, om hvilket man känner så godt som ingenting, några veckors fälttåg i Finland 1789, året 1808—9 i Finland och Sverige, samt ungefär åtta dagar i 1813 års tyska krig. Härunder faller vid några tillfällen öfver hans person ett ljus af ovansklig ära, men den allra största delen af hans bana löper i det dunkel, som vanligtvis höljer den svenska infanterioffícer, hvilken lefver sitt lif på roten. Detta var nu visserligen icke Döbelns fel, utan omständigheternas; icke häller var det hans fel, att han aldrig spelat en politisk rol, lika litet som att hans öde, äfven när det vardt som vidrigast, dock icke vardt tragiskt. Men alt detta gör, att man dock till sist stannar vid den slutsatsen, att visserligen Döbeln för sin person var all ära värd, men att hans historia ej erbjuder synnerligen mycket af intresse för häfdaforskaren. Hon har emellertid nu berättats af en man, hvars gamla bepröfvade sakförståndighet gör det nästan till en visshet, att han af henne gjort alt hvad rimligen kunnat göras.

Edvard Lidforss.

Samuel Grubbes filosofiska skrifter i urval, utgifna af *Axel Nyblæus* och *Reinhold Geijer*. Bd V: **Fenomenologi** jämte **Inledning**. Pris 4,50 — Bd VI: **Ontologi**. 3,50 — Bd VII: **Det sköna och den sköna konstens filosofi**. 5,25. Lund 1882—1884. Philip Lindsteds förlag.

Återigen bör hvarje vän af vetenskaplig forskning och fosterländsk kultur känna sig stå i ökad tacksamhetsskuld till Prof. Nyblæus, i följd af denna fortsättning på utgifvandet af Grubbes filosofiska skrifter. Förutom det vetenskapliga värde dessa skrifter äga, böra de för hvarje vän af Sveriges odling, han må i öfrigt tillhöra hvilket läger som hälst, äga ett stort intresse såsom ett resultat af en svensk mans forskningar i mänsklighetens vigtigaste frågor. Stilens klarhet och elegans, hvari Grubbe här som i öfrigt visade sig vara en mästare, göra dem äfven njutbara för andra än män af facket.

Vi vilja här icke uttala oss rörande Grubbes förhållande till sina föregångare och den större eller mindre självständighet, han gent emot dessa äger. Vi hafva så mycket mindre skäl att göra detta, som man har att hoppas att snart finna en grundlig och omfattande utredning af denna fråga i fortsättningen af Prof. Nyblæi stora verk «Den filosofiska forskningen i Sverige», hvarförutom äfven från annat håll mindre speciela undersökningar rörande denna sak möjligen kunna vara att under den närmaste framtiden emotse. Vi inskränka oss till att nämna några ord om Grubbes förhållande till det här i landet f. n. vid universiteten hufvudsakligen rådande filosofiska åskådningssättet, icke egentligen historiskt — ty äfven denna uppgift lämna vi åt Prof. Nyblæi grundliga forskningsarbete — utan beträffande själfva resultaten, sådana de faktiskt föreligga. Endast så vidt detta ej kan ske utan att taga hänsyn till bådas förhållande till sina föregångare, skola vi kasta en blick äfven på denna sida af saken,

Grubbe intog ej den universelt och i alla afseenden genomfördt idealistiska ståndpunkt som Boström. Därför var han i sina analytiska undersökningar, hvilkas resultat föreligger i hans fenomenologi, alt för bunden vid Kant och Fichtes mer eller mindre ensidigt fenomenologiska betraktelsesätt. Att den sinliga världen är ett fenomen i och för människan var för Grubbe, likasom för desse tänkare, en afgjord sak, men han fann ej anledning att med Boström fortgå till en undersökning af «varat i dess rena allmänhet». Hegels mera genomförda idealism hade tydligen ej på Grubbe utöfvat ett nog bestämmande inflytande för att han skulle känna sig föranlåten att göra detta. Ehuru Grubbe tvifvelsutan studerat Hegels skrifter och af dem rönt inverkan, torde dock detta studium böra betraktas såsom egentligen tillhörande en tid, då hans spekulativa riktning var i hufvudsak bestämd.

Den företrädesvis analytiska delen — *fenomenologien* — leder i följd häraf ej till ett resultat, sådant som det, att människan såsom person vore ett väsen i egentlig bemärkelse. Den inskränker sig till att framtränga till det sinliga förnimmandets grundelementer, lämnande frågan om väsendet oafgjord. Det är då i den «spekulativa delen» — *ontologien* — som vi skola föras vidare och erhålla svar på frågan om väsendet. I detta arbete är inflytandet från Schelling märkbarare än i fenomenologien. Intresset koncentrerar sig här i enlighet med denna förutsättning kring frågan om det absoluta väsendet. Men då analysen ej ledt fram till personligheten såsom väsendet, erbjuder den inga fasta utgångspunkter för vindicerandet af Guds personlighet. På teoretisk väg kommer människan enligt Grubbe ej längre än till ett mer eller mindre panteistiskt resultat eller kan åtminstone på den vägen ej öfvervinna panteismen. Spekulationen renar visserligen gudsbegreppet från sinliga bestämningar, och visar äfven nödvändigheten att fatta det absoluta såsom självmedvetande. Men till dess personliga individualitet kommer man på den vägen icke. Det är vårt praktiska — etiskt religiösa — medvetande som skall ersätta bristen i det resultat, hvarvid den teoretiska spekulationen, åt sig själf lämnad, stannar, — en åsigt som med alla olikheter i öfrigt, leder tanken till Kants och Fichtes beslägtade åskådningssätt. Men Grubbe stannar ej vid det sedliga medvetandet såsom något af sig själft förklarligt. Detta medvetande hänvisar på religionen såsom sin källa — och för det religiösa medvetandet är Gud person. Men att människan såsom person är ett väsen i egentlig bemärkelse är, som vi redan anmärkt, ej visadt. Häraf uppkomma betydande svårigheter, då det gäller att bestämma förhållandet mellan religion och sedlighet. Den senare får ej en egentligen självständig ställning gent emot den förra. Båda blifva i själfva verket alldeles detsamma, icke blott i den allmänna meningen, att de äro organiska momenter i samma lif, utan ock i den, att någon bestämd skilnad ens i den synpunkt, ur hvilken detta lif i hvardera fallet betraktas, ej kan med full bestämdhet angifvas. Betecknande heter det (sid. 151), att den etiskt religiösa «sinnesförfattningen kallas moralisk, så vida vi blott göra afseende på — — att viljan bestämmes af — — idén om det sedligt goda», hvilket, då moral och sedlighet för Grubbe äro fullständiga synonymer, i själfva verket betyder, att den är sedlig, så vidt den bestämmes af sedlighetens idé, eller så vidt den är sedlig. Denna cirkel röjer omöjligheten att bestämma sedlighetens väsen till skilnad från religionen, hvilken omöjlighet åter har sin grund däri, att människans personlighet ej genom en mer omfattande analys visats vara ett självständigt och osinligt väsen. Panteismen är ej af Grubbe öfvervunnen, i följd af brist i det sätt, hvarpå idealismen af honom grundats.

Boström har såsom bekant ej utfört någon filosofisk ästetik och det vore följaktligen utan alt intresse att söka närmare utreda Grubbes förhållande till honom i ästetiskt afseende. Hvad som däremot lätt faller i ögonen är, att Grubbes ästetiska åskådningssätt ej i någon nämnvärd grad rönt inflytande af Hegel och den Hegelska skolan. Utan all slags reservation kan det ej sägas att det lidit af detta förhållande. Det är allmänt bekant, att den Hegelska ästetiken, med alla sina förtjänster i öfrigt, lider af den ensidighet, som är den konstruktiva metodens kännemärke. Från denna ensidighet är Grubbes ästetik dels helt och hållet dels i väsentlig mån fri. Det för den Kantiska ästetiken utmärkande analytiska och subjektiva betraktelsesättet är af Grubbe fasthållet, endast med mindre betydande modifikationer, härrörande från Schellingianskt inflytande. I dessa punkter synes Grubbe hafva varit mindre klar för sig själf.

Utgifvandet har, så vidt det är oss möjligt att därom kunna fälla något omdöme, skett med all den omsorg, noggrannhet och pietet för författaren, utgifvarnes namn och föregående verksamhet låtit en vänta. Vi känna ej huruvida de hafva för afsigt att af Grubbes efterlämnade skrifter utgifva ännu flera *. Huru härmed än må förhålla sig, säkert är, att man af detta deras fosterländska arbete har att vänta rika frukter för den fosterländska odlingen.

---

* Med det nyss utkomna sjunde bandet kommer utgifvandet af Grubbes skrifter att afstanna tills vidare — af brist på nödiga penningemedel. Eljest vore det visserligen utgifvarnes lifliga önskan att kunna befordra till trycket åtminstone ännu ett band, innehållande hans föreläsningar i *empirisk psykologi*. Grubbes utförliga behandling af detta ämne saknar hvarje motstycke inom den svenska literaturen, och bildar dessutom en så pass vigtig länk i hans flitiga och samvetsgranna forskningsarbete, att någon kännedom därom icke gärna kan undvaras af den, som vill förvärfva en riktig och någorlunda uttömmande föreställning om denna forsknings art och omfång.

Utg:s anm.

L. H. Å.

. **«Segersvärdet»**, *Viktor Rydbergs*, utkommer snart i dansk öfversättning. Arbetet utgör en öfversigt öfver de gotiska folkens mytologiska epos. Förutom den i Ny svensk tidskrift offentliggjorda redogörelsen för sjelfva gången af hjeltedikten, kommer denna danska upplaga att innehålla en uppsats om fornsägnernas episka sammanhang.

---

www.libtool.com.cn

Glömd.

Berättelse

af

Mathilda Lönnberg

(— th —).

Hon gick med lätta spänstiga steg framåt Nybrogatan den friska vinterdagen. Solen stod lågt ned på den rodnande himlen och lade rödgula dagrar öfver hennes bruna hår, som var nästan svart i skuggan, och vinden purprade hennes kinder. I handen bar hon ett nyss afslutadt studiehufvud — sitt första försök att måla efter modell. Det var en gosse med nordiska drag, men med italiensk kostym. Hon var nöjd med sitt arbete. Man är ofta nog så nöjd med sitt första försök — man har icke så stora anspråk på sig själf vid denna begynnelsetid. Man märker icke felen så noga, och märker man dem, tänker man: «Bättre går det år för år» — såsom det står i den gamla barnsången. Senare kommer självkritiken och utsår sina bittra lärdomar, och tvekan, oro och tvifvel om konstnärskallelsen skjuta upp sina broddar af detta utsäde.

Den unga konstadepten kom från målarskolan och gick hem — till ett enkelt hem fyra trappor upp i ett stort hus på Ladugårdslandet. Hon stod ensam i verlden vid två och tjugu års ålder och hon hade lärt sig att vara sig själf nog. Hennes föräldrar voro döda, hennes syster gift och brodern ute i Amerika. Hon var visserligen förlofvad, men därpå tänkte hon icke så ofta. När hon tänkte därpå, var det med helt andra känslor än dem, som man vanligen tillskrifver en ung fästmö vid ett slikt tillfälle. Hon hade förlofvat sig, medan hennes mor lefde och efter dennas önskan. Hon gjorde det utan egentlig motvilja, men också utan kärlek. Fästmannen var kassör på ett grosshandelskontor. Han

var redan icke mera ung, men hade likväl föga utsigt att snart kunna gifta sig, enär han bodde tillsammans med sin gamla mor, som han helt och hållet underhöll, och på den måttliga lönen gjorde han mycket ringa besparingar.

www.fubook.com.cn

Den unga flickan fann detta ganska naturligt. Fästmannen plägade komma och hämta henne om söndagarne efter gudstjänstens slut. De gingo då en tur utåt Djurgården eller genom Carl XV:s port, om det var vackert väder. Därpå förde han henne regelbundet hem till middagen hos sin mor. Hon tillbragte där eftermiddagen, och om aftonen följde han henne hem till hennes port och tog afsked af henne — för veckan. Han skulle visserligen ingenting högre önskat, än att hon hade flyttat till hans mor, då hennes egen var död, men därtill hade hon ett alt för oberoende sinne. Hon lefde af sitt arbete, hon målade på porslin och solfjädrar. Hon lefde bekymmerfritt, ja hon gjorde till och med besparingar. Men så vaknade inom henne den okufliga hågen att varda konstnär. Den kom på så naturligt. Hon hade ju länge så att säga sysslat i konstens förstuga och nu ville hon in — in i de höga luftiga tempelsalarne, där färger och form smälta samman i oändlig harmoni och idealet tronar oupphinneligt, men i alla fall så strålande, så vänt, så allherskande. Och nu kom hon in på målarakademien. Hennes fästman var icke alldeles nöjd med detta, men hon hade bestämdt beslutat sig, och hvad kunde han göra därvid?

«Det är bäst, att hon får pröfva sina vingar», — sade han till svar på moderns ogillande anmärkningar, — «jag tänker, att hon tröttnar nog under flygten».

Det första året i antikafdelningen förgick och det andra började. Hon hade nu afslutat sin första målning efter lefvande modell. Hennes hjärta svälde af glädje och stolthet, där hon gick. Men nu hade hon uppnått sitt hem. En tryckning på låset och portvakten öppnade. Hon trädde in i förstugan och kastade en blick åt portrummet.

«Är Willi här?» frågade hon. Ja, han var där. Portvaktens gosse kom ut ur rummet. Den unga flickan lyfte upp sin tafla.

«Åh, Gud, så vackert!» ropade gossen förtjust. «En sådan påfogelsfjäder han har i hatten! Ni är lycklig, fröken Laura — Ni får måla!»

Ja, hon visste, att han hade rätt, den bleke gossen med de oregelbundna dragen och de långa armarne — hon var lycklig, som fick måla. Hon log mot honom.

«Vill du bära upp taflan åt mig?» frågade hon.

Ja, det ville han visst. Han tog den med stor aktsamhet ur hennes händer och följde henne uppför trapporna. Det var icke första gången som Willi inträdde i hennes rum, men det syntes honom alltid som en ljus, luftig och fridfull tillflyktsort, där han

njöt sina gladaste stunder. Mellan den tolfårige gossen från portkammaren och den unga kvinnan i femte våningen rådde sedan lång tid ett slags vänskap. Hon var så ensam och hade stundom behof af sällskap, och han hade många syskon i den trånga kammaren och ville emellanåt samla sig i lugn, och då kom han upp och knackade på dörren hos fröken Laura, när han visste, att hon var hemma. I början hade han blygt frågat, om hon hade några ärenden att låta honom uträtta — deras första bekantskap förskref sig nämligen från den tid, då han hade börjat att göra henne några små tjänster — och om hon nu svarade ett vänligt: »Nej tack, Willi!», stod han ändock gärna kvar och såg på, huru blommor växte fram på porslinet eller små amoriner med skälmska blickar fladdrade omkring på solfjädrarne. Vanligen ställde Laura några vänliga frågor till honom och den tydliga beundran, som han visade för hennes målning, roade henne. Så småningom började han tala med henne om sina barnsliga framtidsplaner och förhoppningar. Han ville blifva målare — och så gaf hon skämtande en dag åt honom en bit papper och en blyerts.

«Du får teckna först» — sade hon leende.

»Får jag teckna?» sade han med nästan andlös ifver, i det hån störtade sig öfver pennan och papperet. Han satte sig där och tecknade.

Efter den dagen kom han alt oftare upp i Lauras ljusa luftiga rum. Ja, hvarje ledig stund, som stod till hans förfogande, kom han för att rita. Och hvad tecknade han? Alt som föll i hans ögon, från antikhufvudena, som prydde väggarna, till krukväxterna på blomsterbordet. Men först och sist tecknade han Laura själf, där hon satt lutad öfver sitt arbete med sitt frimodiga leende, sin fina uppnäsa och håret, som i vågigt självsvåld hängde ned mot ögonbrynen.

Ja, det gick icke så bra i början, men han öfvade sig och gjorde framsteg — stora framsteg, som förvånade och gladde Laura. Hon intresserade sig mer och mer för sin lärjunge. Willi å sin sida såg med beundran upp till Laura och älskade henne. Hon var hans tanke under arbetet, hans tillflykt då det var slut. I detta rum fyra trappor upp tillbragte han hvarje ledig stund och hans lediga stunder blefvo alt flera, ty hoppet att få vara hos Laura gåfvo hans steg skyndsamhet, då han gick ärenden, och det var hans vanliga arbete för dagen. Penna och ritstift blefvo honom alt kärare. Den unga kvinnan anade snart i honom en blifvande konstnär, och genom hennes försorg kom han in i den så kallade «principen», målarskolans nu mera indragna lägsta afdelning.

Men Willi kunde ej ensamt få egna sig åt studier, han måste arbeta för att förtjäna sitt bröd. Han retoucherade fotografier, och som den mörka portkammaren lemnade otillräcklig dager, tillät Laura honom att arbeta i hennes rum.

Sålunda gingo åren. Sina små besparingar hade Laura redan «målat upp», och ändå återstod så mycket att lära. Hon återtog sina solfjädrar. Hon målade dem nu mycket mera konstnärligt, men fick icke mera betaldt för det, och så försummade hon sina studier för att arbeta för bröd. Kamrater, som voro i lyckligare omständigheter än hon, utvecklades till konstnärer, men hon blef stående på nästan samma punkt. Likväl ville hon ännu icke uppgifva sin dröm om att varda konstnär, hon kände ju sin kärlek för konsten alltid lika stark och hon fortsatte sitt arbete, långt sedan andra brutit stafven öfver hennes förmåga. Men slutligen kom det ögonblick, då hon måste säga farväl åt denna dröm. Det skedde med blödande hjärta, men nöden tvang henne obevekligt att egna alla sina krafter åt det yrke, som beredde henne lifsuppehälle.

Emellertid hade Willi växt upp till en yngling. Han var elev vid Fria Konsternas Akademi och utan gensägelse synnerligen lofvande. Förhållandet mellan honom och Laura var i grunden det samma, ehuru i viss mån förändradt. Willi skattade ännu sin första lärarinna högt, men han såg icke längre upp till henne som förr. Han hade redan öfverträffat henne, men hon var honom kär som på en gång mor och syster. Hon hyste äfven dylika känslor för honom. Han var hennes barn, tyckte hon, på hvilket hon öfverflyttade alla sina drömmar om konst och om rykte, som hon så länge hyst för egen räkning, och han var på samma gång hennes vän och förtrogne, den ende hon nu mera egde. Hon tröstade och uppmuntrade honom, då han var nedslagen, hon sökte stäfja hans trots, då han var öfvermodig, men framför alt sökte hon hålla honom ren i sedligt afseende och skydda honom för frestelserna af de dåliga sällskap, som så gärna öppna sig för en ung konstnär. I sådant afseende bemödade hon sig att föra in honom i en krets, där han borde finna trefnad och där han finge höra en bättre umgängeston än vare sig i portstugan eller dryckeskamraters sällskap. Han mottogs öfver alt med beredvillig vänlighet; men snart stängdes de dörrar, som så gästfritt öppnat sig för hennes skyddsling, obevekligt för henne själf. Verlden, den konventionela verlden gillade icke hennes uppförande. Laura såg ännu ung ut, man kunde taga Willi och henne för jämnåriga. En ensam ung kvinna har icke rätt att på sådant sätt vara förtrolig med en ung man. Laura hade intet skydd, och i slika fall tror icke verlden på en kvinnas renhet. Hennes fästman var den förste, som gjorde henne uppmärksam härpå.

«Min bästa Laura», — sade han en söndagsmiddag, då de arm i arm vandrade öfver Skeppsholmen för att därifrån begifva sig öfver till Djurgården — «min bästa Laura, den där gynnaren, som du kallar Willi, är nu en ung man — det passar icke, att du jämt och samt låter honom sitta i ditt rum».

«Passar det icke?» genmälte hon med sin mest trotsiga kastning på hufvudet — «Nå, det bryr jag mig icke om».

«Men jag bryr mig om det, min dyra vän».

«Det gör mig ondt, att du är så fördomsfull. Willi är en snäll gosse — mitt enda sällskap».

«Jag måste påminna dig om, huru ifrig jag var, att du skulle flytta till min mor».

«Vi skulle ej sympatiserat hälften så bra».

«Det gör mig ondt att höra», — sade han kort, och det förlofvade paret fortsatte sin promenad, tysta och missnöjda med hvarandra.

Efter middagen tog hans mor hand om saken.

«Jag förmodar, Laura», — sade den gamla frun, i det hon blandade korten för att lägga sin patience på maten, som hon alltid brukade, — «att Gustaf har fäst din uppmärksamhet på ditt opassande förhållande med den där portvaktspojken».

Lauras bruna ögon fingo en olycksbådande glans, men hon teg.

«Det är verkligen oförsvarligt af honom att hafva tålt det så länge».

«Hvad skulle han icke hafva tålt?» frågade den unga kvinnan lågt.

«Naturligtvis borde han förr förbjudit dig att mottaga en ung karl så där.»

Laura sprang upp. — «Förbjuda mig!» sade hon. «Hvem har rätt att förbjuda mig något?»

«Men, min söta vän», — sade den gamla frun, litet häpen öfver Lauras häftighet, — «en fästman har väl ändå någon rätt öfver sin fästmö, och du borde verkligen låta honom leda dig» —

«Ja på promenaden hvar söndag,» — sade Laura med ett litet skratt.

«Men så förstå mig då rätt, Laura!» återtog den gamla frun stött. — «Är han äldre och erfarnare än du eller icke?»

«Naturligtvis är han äldre».

«Ja se där erkänner du det själf,» — fortsatte den gamla. — «Han är äldre och mera erfaren, således borde du låta leda dig. Din självrådighet, mitt söta barn, har ju aldrig burit några goda frukter för dig själf. Du hade det ju bra — ett nätt arbete och ett litet arf och några hundra kronor i besparingar på banken — och så kommer den där konstnärsvurmen på dig. Du kunde i det här draget kanske annars hafva varit Gustafs hustru och haft ett eget hem».

Laura spratt till, men den gamla frun märkte det icke.

«Och nu, kära barn, förspiller du ditt anseende, liksom du förut förspilt dina besparade styfrar. Det får Gustaf icke tillåta, nej det får han verkligen icke.»

«Och hvilka medel finnas för Gustaf att tvinga mig till det, som jag icke vill?» frågade Laura med dof ton — «Inga, tant — alls inga», — sade hon med sitt trotsiga leende och en kastning på det lilla hufvudet — «Och nu, tant, tackar jag för hvad tant sagt. Det har hos mig väckt tankar, som borde hafva vaknat af sig själfva. Men jag är så tanklös — så genomgående tanklös.»

«Det fägnar mig, att du inser det», — sade den gamla frun med ett gillande leende. Laura svarade icke.

Gumman lade sin patience och Gustaf, som rökt sin cigarr i sitt eget rum, kom ånyo in i det lilla förmaket. Lampan tändes, Laura tog fram en virkning, Gustaf läste högt, den gamla frun småsof öfver sin strumpa. Så förflöt aftonen.

Först då Gustaf lade bort sin bok och frågade Laura något om det, som han läst, märkte han, att de bruna ögonen voro dunkla af tårar.

«Käraste Laura, blef du så upprörd af berättelsen?» sade han vänligt.

«Åh nej,» — svarade hon, — «det var något annat» — Och så klappade hon honom på armen och började prata lifligt och muntert.

Laura visade sig ovanligt glad det återstående af aftonen och dröjde längre än vanligt med att bryta upp. Slutligen påminde den gamla frun om, att det var sent, och Laura reste sig för att taga afsked. Hon vardt med ens mycket blek, omfamnade sin värdinna ett par gånger, kyste hennes händer och hviskade: «Tack, tack, älskade tant, och förlåt mig!» — Sedan satte hon hastigt på sig hatt och kappa i salen, men återvände ännu en gång till förmaket, stannade vid dörren och såg sig om i rummet med en lång blick, hvarpå hon skyndade utför trappan. Nedkommen på gatan, tog hon sin fästmans arm, och båda gingo tysta genom de välkända gatorna. Först vid sin egen port sade hon till honom i en ton, som skulle vara skämtande, men hvarunder dock en viss rörelse kunde märkas.

«Vet du, Gustaf, hvad jag tänkt i afton? — Jag har tänkt, att det var sista gången du följde mig hem och att jag ville bedja dig, riktigt hjärtligt bedja dig att icke minnas mig med harm och ovilja».

Porten öppnades nu och Laura ville skynda in, men han höll henne kvar och sporde:

«Vill du tänka på det, som vi talade om i förmiddags?»

Han såg i gasskenet, huru en rodnad lade sig öfver hennes kinder och kom henne att se riktigt hektisk ut, i det hon vände sig emot honom och svarade:

«Jag har tänkt, Gustaf — du skall snart få höra af mig».

Därpå gjorde hon sig lös och porten slöts till efter henne.

Följande morgon väntade ett bref Gustaf på kontoret. Då han öppnade det, föll en slät, något nött guldring därur och förvirrad läste han följande:

«Du skulle icke förstå mig, Gustaf, om jag försökte att förklara mitt handlingssätt. Vår förlofning var ohållbar — det låg något osant i mitt förhållande till dig. Jag förstod det icke förr, än då Tant talade med mig i går afton — Jag är så tanklös — Förlåt mig och bed Tant förlåta den i trots af alt

Eder sant tillgifna
Laura».

Gustaf skyndade, så fort han kunde, till Lauras hem. Portvakten underrättade honom, att fröken Laura var bortrest. Bortrest! — Hvart? — Det viste han icke. Willi hade följt henne till bangården på morgonen. Gustaf råkade icke mer sin forna fästmö, hon var borta från Stockholm. Han kunde icke skrifva till henne, då han icke kände till hennes adress, och efter någon tid svarades det honom, att hon flyttat från sitt gamla hem. Portvakten visste icke hvart.

Laura var således förlorad. Efter någon tid erfor han likväl med harm, huru hon bodde ute vid Nacka tillsammans med några unga konstnärer, bland dem Willi. Han sörjde henne en tid, men så tog han sitt förnuft till fånga och sökte glömma en flicka, hvilken var honom så litet värdig, såsom hans mor försäkrade, och han förlofvade sig snart med en annan flicka, hvilken icke saknade förmögenhet.

Sålunda lösgjorde sig Laura från det enda band, som ännu fäste henne, och hon egnade sig helt och hållet åt Willi. Huru kär han var henne! Ingen mor kan högre älska en son, ingen syster nära mera högt flygande förhoppningar om sin bror. De hyrde ett par rum gemensamt och arbetade tillsammans. Laura visste alt för väl, huru hon med detta steg helt och hållet skilde sig från de kvinnor, som samhället stämplar såsom «aktningsvärda», och hon fick äfven tömma den bägare, hon själf brygt åt sig, ända till dräggen. Det var icke med lätt hjärta, som hon såg forna bekanta vika af i en gränd, då hon mötte dem, eller vända bort hufvudet för att slippa hälsa på henne.

Willi gick alt mera framåt på sin konstnärsbana. Hon lifnärde sig med sin yrkesmålning. Alla konstnärsdrömmar hade hon jordat i sitt hjärtas innersta vrå, och tysta och osedda föllo hennes tårar på deras graf, men vattnade häraf spirade de åter fram som drömmar om Willi. Ja, han skulle göra det. Han skulle bringa till fullbordan hvad hon tänkt och drömt. Han skulle ut i verlden och se och lära. Han skulle göra det utan bekymmer, utan gnagande oro, utan att sätta sig i skulder eller tacksamhetsförbindelser till någon.

Laura omfattade denna tanke med varm ifver. Willi förtjänade redan nu rätt betydligt genom att teckna och måla akvarellporträtt, men förtjänsten gick som den kom. Detta måste blifva annorlunda. Med aldrig svikande takt förmådde hon honom att inskränka sina utgifter och göra besparingar. Stundom fann Willi hennes förmynderskap något tungt. Deras vänskap var ofta nog i fara, och mer än en gång hotade han att «gifva henne tusan» — men det lilla hushållet höll likväl ihop. Då sökte Willi ett stipendium, han trodde sig säker om att erhålla det, men hans förhoppning blef sviken. Huru han rasade! Han talade om orättvisa och mannamån, tills han slutligen sjönk ned i ett soffhörn och grät som ett barn. Då lades en liten darrande hand på hans axel och Lauras röst sade:

«Hvad behöfver du att sörja öfver förlusten af ett stipendium? Res ändå!»

Han såg upp och stirrade på henne. Hon lade i hans hand ett par små motböcker med sparbanken.

«Res, Willi!» sade hon — «Det är tillräckligt». Därpå lemnade hon rummet.

Huru glad var ej nu Willi! Huru tacksam för detta förmynderskap, som han nyss fann så odrägligt! Han skulle fara ut, han skulle icke förkväfvas här hemma och gå under, han skulle få andas ut i den stora verldsstaden. Han skulle studera och lära och blifva en stor konstnär, och för alt detta hade han ingen annan än sig själf, sitt eget arbete att tacka.

Laura var rastlös verksam för hans räkning under den tid, som återstod, innan han skulle resa. Tusen små saker ordnades och ställdes till rätta åt honom. Sent inpå nätterna satt hon och sydde och broderade hans linne; tidigt om morgnarne steg hon upp och syslade med en resenecessär åt honom. Denna sista tid var så behaglig och fridfull. Willi till och med tog fatt på sin gamla vana att måla af sin vän. Han målade henne i olja i promenaddrägt, och det porträttet utställdes. Men han målade henne också, klädd i morgonrock, i akvarell, och det skulle följa honom på vägen ut. Laura log och skämtade. Hon yttrade icke ett ord om, huru tomt det skulle blifva efter honom, hon yttrade icke häller ett ord om, att hennes hälsa länge varit angripen.

«Jag vet icke», — sade Willi en dag och sköt färgerna ifrån sig, — «Laura, du ser ju riktigt hektisk ut — du har magrat — dina kindkotor tränga så skarpt fram. Du är icke så vacker, som jag ville du skulle vara. Jag tror, att jag väntar med att fullborda akvarellporträttet, tills jag kommer åter.»

«Som du vill», — svarade hon med ett litet vemodigt leende, och så öfvergafs det började porträttet.

Slutligen randades den dag, då Willi skulle fara. Hans kamrater hade inbjudit honom till afskedsmiddag, han skulle sedan resa med nattåget. Laura tog afsked af honom hemma. Hon log och skämtade samt bad honom att icke gäcka hennes hopp att varda en god människa — en stor konstnär. Och så skildes de med en handtryckning.

Då Willi gått, lade Laura sig på soffan. Hon tyckte sig nu vara så förunderligt gammal och lefnadstrött. Hon kände sig som en mor, hvilken sänder ut sitt enda barn i verlden och själf stannar hemma utan något mål att lefva för. Det förekom henne, som ville hon gråta, men en kväfvande tyngd lade sig öfver hennes bröst, och hon låg hela dagen utan att röra sig.

Mot aftonen hörde hon Willi med sina vänner komma in i ateliern. Hon hörde hans skratt och skämt med kamraterna. En af dem frågade, i hvilken kappsäck han hade packat in sin lilla vän, och Willi svarade med ett skratt, att han nog visste, hvem denne menade, men att han lemnade henne hemma. Och så hörde hon de bärare komma, hvilka skulle föra ned Willis reseffekter. Hon hörde Willi famla på hennes dörr och gå, då han kände nyckeln vara ur. Laura störtade upp, hon öppnade fönstret och lyssnade. Hon hörde en vagn rulla bort — och så vardt det tyst. Hon stod där inne i rummet liksom döfvad. Om en stund hörde hon ånghvisslans skarpa ljud och rasslet af det bortilande tåget. —

Laura låg afsvimmad på golfvet, då den gamla städerskan sent på kvällen kom för att bädda. Hon bragte henne då till sängs. Laura var sjuk och oförmögen att vidare stiga upp. Efter ett par dagar kom städerskan öfverens med portvakten, att det vore okristligt att icke laga så, att den «sjuka människan» finge ordentlig vård, och så blef hon förd till sjukhuset. Laura lät alt ske. Hon var så trött, så liknöjd, hennes lifsarbete låg bakom henne. Det föreföll henne, som hade hon afslutat sin räkning med verlden. Läkaren förklarade henne vara hårdt angripen af lunginflammation. Hon förlorade snart sansen och på fjärde dagen var hon död. Hon hade inga slägtingar eller vänner, som bekymrade sig om henne, och nära nog inga medel. Hon begrafdes jämte andra döde en vacker vårdag, och så lyktade hennes saga.

* *
*

Men den unge konstnären har icke jäfvat hennes hopp. Han har gått rastlöst framåt och står nu snart färdig att vinna europeiskt rykte. Liksom så många andra af vårt fattiga lands söner, då de egna sig åt konsten, har han utvandrat. Om en resande landsman besöker honom där ute i det främmande landet, blir han hjärtligt

mottagen. Under samtalets gång torde hända, att man får höra honom med stolt självkänsla säga, att han bragt sig upp genom sitt eget arbete och att han har blott sig själf att tacka för hvad han är. Och ett par fagra nordiska ögon hos hans unga hustru se då med kärlek upp emot honom, när han säger: «Endast genom mitt eget arbete». Han ser på henne och småler. Alt är solljus, lycka och kärlek för honom. Månne i ett sådant ögonblick icke ett enda minne tränger sig fram hos honom och hviskar om hans forna väninna, som hvilar där uppe i norden i sin glömda nedtrampade graf?

www.litteraturbanken.se

www.libtool.com.cn

Folkmusiken hos de gamle Nederländarne.

För hvar och en, som intresserar sig för de gamle nederländarnes målningskonst, som sett och beundrat deras taflor och som vet, hvilka förundransvärda anlag i den vägen detta folk egde, ligger den frågan nära till hands: än deras musik då? voro dessa nederländare musikaliska?

Den frågan ligger nära till hands. Ty musik och målning hafva ju en ganska nära frändskap. Bästa beviset är det, att, om man vill tala om målning, man så ofta tillgriper uttryck, som äro hämtade från musiken. Man talar om färgharmoni, färgskala, stämning, ton, färgton, luftton o. s. v. Men kanske begagnar man dem aldrig så ofta, som då man vill uttrycka sig om de *nederländska* koloristerna, en Memlinc, en Rubens, en Rembrandt, en Ruisdael m. fl.

Med skäl väntar man sig derföre, att detta folk, som kunde måla så väl, också skulle hafva anlag för musik. Och man styrkes i sin förmodan, då man på deras taflor ser, huru ofta målarne framställa personer, som musicera, sjunga eller spela något instrument, ja hur ofta de till och med hopa instrument af alla slag i sina stilleben-stycken. Hela den stora målningsepoken i Nederländerna inledes ju så att säga af det «Andante religioso», som den hel. Cecilia spelar på orgel till englakören på van Eyckarnes altarbild i Gent. Och hvem kan glömma den lustiga musik, som bondspelmännen stämma upp på fioler och fiolonceller, säckpipor och liror vid de otaliga kermesserna och dansgillena i Teniers' Brabant eller Jan Steens och Adriaan Brouwers Holland!

Musikhistorien bekräftar till fullo denna från måleriet hämtade förmodan, att nederländarne voro ett musikaliskt folk.

Samtidigt med den stora van Eyckska skolan blomstrade ock en nederländsk skola i musiken, som dock både började något tidigare och slutade betydligt senare. Man brukar räkna dess lifstid från 1300-talets slut till något efter midten af 1500-talet (1375—1560). Och så stor var nederländarnes öfverlägsenhet öfver de öfriga folken i Europa under denna tiderymd, att man varit ense om att kalla denna period i tonkonstens historia helt kort den *nederländska*. Nederländarne voro då det öfriga Europas lärare.

Målarne af den van Eyckska skolan lefde ingalunda obemärkta och innestängda i sitt lilla land; tvärtom de voro kände och aktade i sjelfva detta Italien, som nu på 1400-talet kunde vara så stolt öfver sina många och utmärkta artister. Mediceerna i Florenz och flere andra italienska mäcenater bestälde altartaflor af de flandriske mästarne genom sina agenter i det då blomstrande Brügge. Flere af dessa mästare färdades sjelfva nere i södern och fingo där arbeta för de konstälskande furstarne i Florenz, Ferrara och i Rafaels egen födelsestad Urbino. Ja af de nederländske målarne lärde sig italienarne ju sjelfva denna oljemålningsteknik, hvilken blef ett så oumbärligt uttrycksmedel för deras konst. Dock — just på denna tid stod, som redan är nämndt, den italienska målningskonsten i sin öfvermåttan rika och kraftfulla vårväxt; och en Masaccio, en Ghirlandajo, en Signorelli, en Mantegna och hvad de nu hette dessa nyrenässansens målare, de egde namn, som hvarken hos samtiden eller efterverlden fördunklats af några nordeuropéers rykte. — Annat var det i musiken.

Ty då en Guillaume Dufay (+ 1430) en Johannes Ockeghem (+ omkr. 1513) en Josquin des Près (+ 1521) från Flandern, en Hobrecht från den nordliga biskopsstaden Utrecht, då dessa mästare sjelfva eller åtminstone många af deras lärjungar och efterföljare slogo sig ner i Rom, Florenz, Venedig, Neapel, uppträdde såsom kapellmästare vid det påfliga och de furstliga hofven och inrättade musikskolor, då hade italienarne inga infödda musiker, som ens tillnärmelsevis kunde täfla med dem, utan fingo de vackert nöja sig med att blifva de långväga främ-

lingarnes lärjungar. Ja, just då bildkonsterna som bäst firade högrenässansens midsommar i Rom, på Julius II:s och Leo X:s och Rafaels tid, och konstnärer i mängd började strömma till ifrån länderna norr om Alperna, och icke minst från Nederländerna, för att beundra och lära af de store italienske mästarne, — då voro de nederländske musikerna som talrikast i Italien och deras öfverlägsenhet som mest obestridd. Och då den italienska musiken sent omsider, vid midten af 1500-talet, således långt efter Rafaels död och ungefär samtidigt med Michel Angelos bortgång, började emancipera sig från det nederländska väldet, då är det ur en nederländsk mästares (Claudius Gaudimels) skola som den italienske reformatorn, Palestrina, utgår. Med Palestrinas uppträdande kan den stora nederländska musikepoken anses sluta; — vid samma tid således, och det är märkligt nog, som det nederländska måleriet reder sig till att sluta sin långa skolgång nere i renässansens hemland och att börja ett nytt, sjelfständigt lif uppe i det nordliga hemmet. Då Rubens målar i Antwerpen och Rembrandt i Amsterdam, är det icke flamsk eller holländsk musik, utan det är den nu blomstrande italienska musiken, som der är på modet och som firar triumfer. — Så ojämnt infalla blomstringstiderna inom de olika konstarterna, så nyckfull är böljegången mellan norr och söder.

Emellertid — denna gamla nederländska musik, på 1400- och 1500-talen, var en lärd, kontrapunktisk musik, som dessutom för oss moderna menniskor hvarken är mycket tilltalande ej häller lätt tillgänglig. Musiken såsom konst är den sist födda bland alla syskonen i Europa. Och hvad den ännu vid nya tidens början kunde åstadkomma, tål ingen jämförelse med hvad byggmästarne, bildhuggarne och målarne på samma tid förmådde. De lärde forskarne i denna musikperiods häfder säga oss, att det var nu och genom dessa gamla nederländare, som musiken först utbildades såsom tonvetenskap, och såsom konstspråk fick sin grammatik iordningställd; men ock, att ståndpunkten ännu var så outvecklad, att perioden har ojämförligt större *historisk* vigt, än att dess musik numera förmår omedelbart tilltala oss. Säkerligen skulle åtminstone v. Eycks Cecilia, der hon sitter och spelar med ett par tre fingrar

på sin lilla orgel, och hennes sjungande englar mycket litet fägna våra öron, om vi nu kunde höra dem.

I stället skulle jag nu vilja vända uppmärksamheten på ett annat slag af musik, som redan genom sin enklare form och, märkligt nog, äfven genom sina rent musikaliska egenskaper kan tilltala oss mera, och till hvilken vi dessutom än i dag, och just nu, hafva lättare tillgång, jag menar folkmusiken, folkvisan eller den populära sången i de gamla Nederländerna.

Under det att de kyrklige kapellsångarne sjöngo sina konstmässiga «motetter» och andra kontrapunktiska sånger med eller utan orgel-ackompanjemang, det månde nu vara i Rom eller Brügge, Antwerpen och Utrecht, ljöd den verldsliga, enkla, enstämmiga folkvisan och «chansonen» ute bland folket till ett anspråkslöst ackompanjemang af giga, viola, (eller cittra), lira och säckpipa. Den gick sin väg, i det hela oberörd af den konstnärliga musiken. Sedan en okänd, i alla fall för efterverlden okänd, dilettant funnit en lycklig melodi, spreds den utan författarnamn bland samhällets olika lager, vandrade ofta långa vägar, genom vidsträckta delar af vår verldsdel, undergick ofta stora förändringar i sitt utseende och har stundom lefvat genom seklen ända fram till vår tid. Trubadurerna och Minnesångarne, långt tillbaka i medeltiden, hade komponerat och sjelfva sjungit eller låtit sina sångare (ménétriers) sjunga sina lättfattliga melodier för herrskapsfolk, likasom de ofta sjelfva tillhörde dessa samhällets mera ansedda klasser. Men sedan de tystnat, och slotten likasom kyrkorna fått sina lärda kapellmästare och konstsångare, hade hufvudsakligen kringvandrande musikanter, marknadssångare, dans- och fest-gigare, stadspipare, citerslagare och hvad de alt kallades dessa på samhällsskalan lågt stående amatörer öfvertagit den populära musiken såsom sitt yrke. En stor del af den ringaktning, som bestods dessa herrars personer, föll också öfver deras musik, och sjelfva gjorde de ofta sitt till att genom sina visors råa art och utförandets sjelfsvåld nedsätta deras värde. Först i vår tid har den goda kärnan i denna folkmusik åter framletats, erkänts och stundom också användts af den egentliga tonkonstens idkare. Man har funnit, att denna anspråkslösa folkmusik eger bättre förmåga

att vinna vårt gehör än den gamla tidens teoretiskt mera utvecklade tonkonst, att den tydligare fasthåller skilnaden mellan moll och dur, att den eger en bättre markerad rytm, att den är mera melodiös och genom allt detta är en villigare och trognare tolk af känslolifvet hos den tidens menniskor.

www.nbiool.com.cn

Att detta gällar i fullt mått också om den *nederländska* folkmusiken, är en sanning, som man först i vår tid vetat häfda, och som nederländarne sjelfva kunnat med så mycket större hugnad erkänna, som de dittills delat den ganska allmänt gängse tron, att de vore ett «af naturen omusikaliskt folk». Kännedomen om deras folkvisors melodiska fägring har till fullo bevisat motsatsen, — något som deras lärda tonkonst endast till hälften låtit oss ana.

Slår man nu upp någon af de många samlingar, som man gjort och på trycket utgifvit af äldre nederländska folkvisor, till ex., och för att nu hänvisa till den för oss tillgängligaste, dansken Berggreens, finner man en rikedom på sånger från olika tider och af den mest skilda art. De äldsta tyckas härstamma från trubadurernas tid, på 1100- och 1200-talen, således långt inne i medeltiden, andra, och det en hel mängd, hafva uppstått i den nya tidens början, under det spanska förtryckets och de långa befrielsekrigens tid, andra hafva uppstått i långt senare tid ända in i vårt eget sekel. *) Somliga hafva försvunnit ur folkets minne och först nu i vår tid framletats ur gamla visböcker, andra hafva gått från mun till mun genom århundraden och hafva sjungits ännu i vårt sekel eller lefva på folkets läppar möjligen än i dag.

Hvad arten beträffar, råder en stor omväxling. Der träffas, och kanske framför allt, — likasom i ändra nationers folksångs-repertoar — ett stort förråd af kärleksvisor, i moll eller i dur, sorgsna eller uppsluppna, tragiska eller humoristiska, veka, långsamma och romantiska eller käcka och muntra i rask danstakt, berättande eller rent lyriska, visor om riddare samt borgfröknar och nunnor, om fiskargossar samt fiskar- och mjölnarflickor. Bland klagovisorna vill jag erinra om den vackra ännu i dag sjungna visan om de holländska fiskar-

*) Folkvisornas kronologi är dock ännu ett mycket litet utredt kapitel.

flickorna, hvilka gå väntande och längtande på stranden, sedan deras fästmän rest ut på det långa sommarfisket ända bort till Island.

www.libtool.com.cn

Dikten börjar så:

Ack Island! du bedröfliga land!
Så många ett hjerta öfver dig klagar.
Här gå de stackars flickor uppå den öde strand
Uti de tunga sommardagar.

Suckar och tårar de fälla i lönn,
Fem långa måna'r re'n de längta.
Alla deras kära äro på sjön,
Ack! och de arma måste vänta.

Åtminstone den, som en sommar vistats vid någon fiskarby på den holländska kusten, åsett lifvet på stranden och hänförts af hafvet sjelft, skall lätt känna igen sig i sådana toner och mer än lätt uppfatta det egendomligt tilltalande i denna både friska och vemodiga melodi. (Berggreen n:r 28.)

Bland de muntra vill jag nämna som ett exempel den redan på 1500-talet tryckta och än i dag populära visan om den blyge fiskargossen och den käcka mjölnarflickan (Berggreen n:r 23). Den lyder i sin helhet (i något fri öfversättning) sålunda:

Om vintern, när det regnat, och vägen var så våt, så våt,
Då gick så sorglös ungersven att fiska i sin båt
Med sina metspön, med sina refvar, med sin väska, med sin matsäck,
Med sina stora, — van dirre dom dere! — med sina stora stöflar på.

Den unga glada mjölnarflickan gick uti dörren att stå, att stå,
Just som den vackre ungersven förbi hennes dörr skulle gå
Med sina metspön etc.

«Hvad ondt har jag väl gjort dig? — det kan jag ej förstå, förstå —
Att inte jag i fred för dig förbi din dörr får gå
Med mina metspön etc.»

«Alls intet ondt du gjordt mig, det kan du väl förstå, förstå;
Men — kyssar tre skall du mig ge, förr'n du förbi får gå
Med dina metspön etc.»

www.libtool.com.cn

Och den lilla dikten gungas fram af en melodi så liflig och glad som en glittrande bölja på en solskensdag.

Eller är det muntra, lifligt skildrande dryckesvisor, student-, soldat-, jägar- och sjömanssånger; bland dem träffas ock en mängd, som äro sjelfsvåldiga nog i sin ystra uppsluppenhet, stundom rent af smutsiga. Eller är det fromma, «andliga» visor, de flesta härstammande från tiden från 1450 till 1550. Eller är det patriotiska sånger från Geusernas och det stora befrielsekrigets tid, som vända sin harm och sitt hån mot spanjorerna och deras omensklige höfding Alba, eller fira «patrioternas» hjelte Vilhelm I af Oranien.

Dessa politiska sånger ega ett särskildt intresse, i det att de illustrera bestämda tilldragelser ur det dåtida lifvet och skildra något af det känslolif, som rörde sig hos det nederländska folket under det evigt minnesvärda befrielsekriget, landets ärofulla pröfvotid; ett känslolif, som i det samtida måleriet blott finner ett mycket knappt, i alla händelser ett mycket indirekt uttryck. Egentligt taladt är det blott uti det nu gryende holländska måleriets kärnfulla *porträtt*-bilder, som något af det på samma gång fromma och manligt käcka sinnelag träder i dagen, hvilket grundlade Hollands religiösa och politiska frihet. Någon riktig historisk målningskonst fans ej, och de genrebilder, som de samtida holländska målarne ur Frans Hals' skola visa oss, framställa mest, visserligen pittoreska, men råa och ur ämnets synpunkt skäligen likgiltiga scener ur lägerlifvet. Då vi hittills talat om nederländsk folkmusik, hafva vi skurit de sydliga och de nordliga (holländska) provinserna öfver en kam. Någon skilnad mellan belgisk och holländsk folksång, för att begagna moderna termer, torde i allmänhet vara vanskligt att uppvisa och under den äldre tiden naturligtvis omöjligt, då ännu inga skilda belgiska och holländska nationer vuxit fram ur den gemensamma nederländska stammen. Här åter, i de «patriotiska» sångerna från 1500-talets slut och 1600-talets början, träffa vi på en

skiftning i lynnet, som man skulle kunna kalla specifikt holländsk. Och det ger dem ett alldeles särskildt intresse för oss.

Väl kände man förut till åtskilliga «patriotiska sångsamlingar». Men först 1871 har ett musiksällskap i Holland («Maatschappij tot bevordering der Toonkunst») till trycket befordrat en gammal, bortglömd samling af folksånger från befrielsekrigets dagar, hvilken sätter denna musik i ett fullare ljus. 1625 dog i den lilla holländska staden Veere en magistratsperson, tillika vitter och musikalisk dilettant, Adrianus Valerius (eller på holländska, förmodligen, Adriaan Wauterzoon), som gjort en samling af dylika sånger, till hvilka han delvis sjelf satt orden; och dessa «Nederländska minnessånger» («Nederlandtschen Gedenck-clanck») trycktes följande året, illustrerade af nio prydliga kopparstick. Sångmelodierna beledsagas af ett enkelt lut- och citerackompanjemang; de äro till en del af äldre och främmande, tyskt, engelskt, franskt och italienskt, men ändå flere af genuint nederländskt ursprung. Och öfver hufvud taget tyckas de vara sånger, som på den tiden, (således under senare delen af 1500- samt på 1600-talet) voro populära i Nederländerna. De dem åtföljande dikterna äro samtida med händelserna, och alla andas de befrielsetidens patriotism.

Här återfinnes den beryktade sången om «Vilhelm af Nassau», den kanske populäraste af alla gammalnederländska folksånger; här firas holländarnes seger öfver den spanske amiralen grefven af Bossu 1573; här besjunges den lyckliga sjöstriden 1574, då ön Walcheren befriades; här uppstämmes en modig, utmanande stridssång, då spanjorerna 1604 eröfrat Ostende, hvars belägring dock kostat dem fulla tre år och inemot 100,000 menniskors lif; här hånas hertigens af Alba staty i Antwerpen, hvilken också snart refs ner af det förbittrade folket; här uppstämmes en lof- och triumfsång, då spanjorerna, ansatta af den stränga vinterkölden, måste utrymma provinserna Gröningen och Geldern o. s. v. Och dikternas hurtiga, nästan öfvermodiga lynne, deras godmodiga humor och kostliga torrolighet, likasom deras fromma förtröstan på Guds hjelp och den goda sakens seger återspeglas förträffligt af melodierna. Dessa melodier, och icke

minst just de, hvilkas nederländska ursprung är obestridt, ega en naturlig frasering och en kraftig rytm; ofta gå de i en krigisk marschtakt, stundom erinra de om sånger, som sjömän pläga sjunga under arbetet om bord.

Denna skarpt rytmiska, jag skulle vilja säga mannhaftiga melodibildning återfinnes esomoftast i äfven andra nederländska folkvisor än de «patriotiska». I de riktigt käcka visorna händer det, att melodien blir litet kärf, och äfven i de veka och klagande kärleksvisorna blir den sällan riktigt smältande. Detta sagdt i jämförelse med t. ex. de nordiska och de italienska folkvisorna. De nederländska melodierna ega icke häller mycket af de förras drömmande vemod och alls intet af de senares lidelse och glöd. Men så mycket bättre låna de sig till uttryck för det humoristiska lynne och den lust för åskådlig skildring, som tyckas nederländarne medfödda och som framträda så lefvande i nästan alla bilder, som deras förträffliga målare frambragt. —

Vilja vi nu efter denna hastiga öfversigt af den gamla nederländska folksångens omväxlande repertoar kasta en blick igen på de nederländska målarnes många musikscener, så kan hvar och en utan svårighet så att säga sätta passande musik till bilderna.

Vi tänka nu t. ex. på vårt Nationalmuseums tafvelgaleri, hvars nederländska afdelning visar åtminstone ett trettiotal af bilder, i hvilka musik af ett eller annat slag utföres.

Talrikast äro dansnöjena och dryckeslagen. Än bivista vi med van Helmont ett bondgille i Brabant, der spelmannen med sin säckpipa har klifvit upp på en tunna för att bättre höras öfver den stojande mängden (N. M. nr. 458), eller, då det skall vara gentilare, en fiol- och en fioloncell-spelare stält sig på en hög afskrankning och nu spela upp dansen (N. M. 457). Än är det en säckpipa och en lira, som i broderlig förening söka ackompanjera den sjungande bonden på en Teniersk ölkrog (N. M. 655). Och finnes intet instrument att tillgå, så sjunger man ändå, om det också vore solo (N. M. 456 v. Helmont). Ja, medan bönderna stoppa kritpiporna hemma i stugan, sjunger bondhustrun, som håller det yngsta barnet i famnen, en liten duett (säkerligen unisont) tillsammans med en äldre qvinna (N. M. 623 Ryckaert). Eller är det uppe i Holland, som vi

med Brakenburgh besöka ett dansgille i en bondstuga, der glädjen och dammet står högt i tak. Ett ungt par skall just fram på golfvet och dansa ett pas des deux. Musiken bestås af en fiolspelare, som står borta i trängseln och sjunger med full hals till sin fiol, medan en jänta i närheten hjelper till med sin gälla sopran. Men ej nog dermed: framme i rummet sitter en gubbe och vefvar, som vi kunna hoppas, samma dansmelodi på sin lira, och till yttermera visso stämmer en liten pys in på sin pipa (N. M. 356). Eller bege vi oss ut i det fria; der har en vandrande munk slagit sig ned vid ölbordet och spelar upp på sin fiol en glad melodi, som synes vara sällskapet bekant, ty de två bönderna och bondhustrun som sitta bredvid, stämma in med all kraft i det de höja sina ölglas (N. M. 693, C. Saft-Leven). Träffa vi på en af de många kringvandrande rolighetsmakare, som så gerna uppsökte bondgillena, så kunna vi vara säkra på, att han har en fiol eller åtminstone en lira med sig, och att han kan sjunga en rolig visa, som narrar både gamla och unga att skratta (N. M. 558 J. Molenaer?).

Nog fick väl, icke rytm, men både melodi och harmoni sitta hårdt emellan bland alla liror och säckpipor, ostämda fioler och oskolade röster på dessa dans- och dryckesgillen i Brabant och Holland; snarast kunde man tro, att tonkonstens åtminstone anspråkslösare fordringar uppfyldes af de personer, som tagit fram fiolen i ensamheten för att roa sig sjelfva med de melodier de lärt sig, såsom vi se dem på ett par bilder i vårt museum (N. M. 634 Slingelant, 397 G. Dous skola) och ännu oftare i andra samlingar. Dermed må nu vara hur som hälst. I denna ofta så misshandlade dilettantiska tonkonst gömdes i alla fall en musikalisk kärna, och denna musik var nationell, som den var populär.

Fordringarna stegras, då vi stiga upp i herrskapskretsarne, de aristokratiska i Brabant och de borgerliga i Holland, i samma 17:de århundrade; men det är ej lika säkert, att det är hemgjord musik som här ljuder. — Dock kan man ännu förmoda, att det är en folkvisa som spelas upp af herrskapsfiolisterna på van Helmonts stora bondgille (N. M. 1292). Den adliga familjen har åkt dit från det stora herregodset

der borta på slätten för att ge glans åt sina underlydandes fest, och bland deras uppvaktning följa också en fiol- och en fioloncell-spelare, klädda i familjens livré. Och likaså kan man gissa, att det är nederländska sånger, som den, för öfrigt rätt elegant klädde, artisten har på sin repertoar, hvilken vandrar med sin luta (förmodligen) i Haags stora park på en okänd mästares tafla (N. M. 1354 Stalbemt). Ty vi anträffa honom redan i början af 1600-talet, han är således en samtida till Adrianus Valerius, och se vi rätt, så är det prinsarne af Oranien, den store Vilhelms söner, som komma åkande der borta på vägen efter sitt hvita spann. Äfven Pieter de Grebbers anspråkslösa unga flicka, som sitter ensam med sin stora notbok i handen (N. M. 439), sjunger väl knappast någon utländsk komposition. Man tror sig höra en «andlig» visa, så andaktsfullt sjunger hon den; — i fall det icke skulle vara en kärleksvisa i moll!

Men ovissare blir saken, då vi komma in i de borgerliga våningarna i Hollands städer vid 1600-talets midt, till ex. då vi besöka Pieter de Hoochs unga dam, som ackompanjerar sig på luta ur ett nothäfte (N. M. 471), eller Ochtervelts salong, der damen står vid sitt lilla klavér, ackompanjerad på fiol af den bredvid sittande kavaljeren (N. M. 659), eller Bega's musiklektion, der musikläraren på fiol och damen på luta ackompanjera sin sångduett, och der dessutom både en flöjt och en basfiol, hvilka ligga bredvid dem, haft användning (N. M. 310).

Och alldeles säkert torde vara, att P. v. d. Werffs eleganta dam i pelsbrämad sammetskofta, hvilken för ögonblicket lagt sin notbok på knät öfver den glänsande atlasklädningen, sjungit någon opera-kuplett eller annan nu modern italiensk eller möjligen fransk sång (N. M. 698). Ty vi hafva hos henne stigit in i 1700-talet. Och då hade redan för länge sedan de inhemska folkvisorna så att säga sjunkit till botten af samhället, och fint folk, ja alla bildade personer, fingo sin musik importerad från utlandet och framför allt från Italien. —

Den, som i våra dagar besöker Holland och Belgien, skall finna den nationela folkvisan hedrad på ett sätt, som var all-

deles otänkbart i gamla tider. Vistas man i Holland, bör man icke försumma att köpa biljett till någon af de ambulatoriska konserter, som gifvas i de holländska städerna af den nämnda «Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst», samma musikförening, som utgifvit Adriani Valerii sångsamling. Programmet upptager större musikverk utförda af en god orkester och en förträfflig kör, men derjämte gerna några af de gammalnederländska folkvisor, hvilka nu kommit till heders, och på hvilka jag härmed velat fästa uppmärksamheten.

www.libtool.com.cn

G. Göthe.

www.libtool.com.cn

Latin- och examensfrågan vid Universiteten.

(Forts. fr. föreg.)

Hvad nu återstår oss, är att redogöra för de yttranden och förslag, som blifvit afgifna med afseende på de examina, som utgöra vilkor för filosofisk doktorsgrad samt öppna tillträde till lärarebanan. Dessa äro filosofie kandidat- och licentiatexamina, hvilka genom kongl. bref den 16 april 1870 sattes i stället för filosofie kandidatexamen enligt 1853 års stadga eller den s. k. gamla kandidatexamen. Ganska väsentliga förändringar i bestämmelserna för nämda examina hafva emellertid införts genom kongl. bref af den 26 januari 1877 och den 12 september 1879. Angående dessa examina gälla således för närvarande följande stadganden.

För tillträde till filosofie kandidatexamen fordras minst godkändt vitsord öfver ett latinskt stilprof, den s. k. examen stili latini, lika för alla. Derpå blifva fordringarna olika, allt eftersom examinanderna genom sin kandidatexamen vilja vinna rättighet att undergå licentiatexamen inför den humanistiska eller matematisk-naturvetenskapliga sektionen. De förra böra nämligen undergå pröfning i teoretisk eller praktisk filosofi, historia, nordiska språk, latin samt antingen matematik eller någon af naturvetenskaperna; de senare åter i teoretisk eller praktisk filosofi eller historia, latin, matematik, antingen botanik eller zoologi samt antingen fysik eller kemi. Med afseende på alla gäller det, att filosofiska fakulteten kan frikalla examinand från pröfning i ett af nyss omförmälda ämnen eller ämnesgrupper med undantag af latin, i fall den med hänsyn till hans ådagalagda insigters mognad eller omfattning finner sådant vara skäligt. Hvarje examinand eger rätt att utöfver de föreskrifna ämnena undergå pröfning och erhålla betyg i en eller flere af de till filosofiska fakultetens läroområde hörande vetenskapsgrenar; och filosofie kandidat kan, efter derom gjord

anmälan, undergå särskild pröfning i en eller flere af dessa, hvaruti han icke förut blifvit i filosofie kandidatexamen pröfvad eller godkänd, samt deröfver erhålla betyg, som gälla, såsom hade de blifvit honom tillerkända i kandidatexamen.

Pröfningen för filosofie kandidatexamen är dels skriftlig, dels muntlig. I den skriftliga, för hvilken hvarje examinator skall uppgifva frågor i sitt ämne, skall examinanden under vederbörlig kontroll på olika dagar besvara minst tre af de uppgifna frågorna i lika många examensämnen. Den muntliga pröfningen, som blott anställes med dem, hvilkas skriftliga prof blifvit godkända, får icke anställas med flere än fyra på en gång och icke utan afbrott fortsättas längre än fyra timmar. Betygen öfver ådagalagda insigter afgifvas, med förenadt afseende på båda pröfningarna, af vederbörande examinatorer med något af uttrycken: Berömlig (lika med 3 betygsenheter), Med beröm godkänd (2 betygsenheter), Godkänd (1 betygsenhet) och Icke godkänd. För att filosofie kandidatexamen skall anses godkänd, erfordras, att den examinerade bekommit vitsord om godkända kunskaper i hvart och ett af de ofvan nämnda fem ämnena eller ämnesgrupperna (såvida icke dispens af fakulteten medelats från ett af dem) samt att han erhållit sammanlagt minst åtta betygsenheter.

Filosofie licentiatexamen, hvilken omfattar tre ämnen, aflägges inför endera af filosofiska fakultetens båda sektioner; och skall dervid pröfning ega rum dels i någon af följande ämnesgrupper, dels i ett tredje ämne, som examinanden kan välja bland öfriga till sektionens område hörande ämnen. De föreskrifna ämnesgrupperna äro: *inom den humanistiska sektionen:* a) teoretisk och praktisk filosofi, b) historia och statistik, c) latin och grekiska, d) nordiska språk och nyeuropeisk lingvistik med modern literatur; *inom den matematisk-naturvetenskapliga sektionen:* a) matematik och fysik, b) matematik och mekanik, c) botanik och zoologi, d) kemi och geologi med mineralogi.

Pröfningen är såväl skriftlig som muntlig. Den skriftliga består i författandet af en vetenskaplig afhandling öfver ett ämne, som examinanden med vederbörande examinators samtycke får välja inom området af de kunskapsgrenar, hvilka skola ingå i den blifvande examen. Detta prof bedömes af samtliga i pröfningen deltagande examinatorer. Beträffande det muntliga profvet gälla samma bestämmelser, som angifvits för filosofie kandidatexamen.

För att licentiatexamen skall anses godkänd, erfordras, så väl att den examinerade för sin vetenskapliga afhandling och sina i den muntliga pröfningen ådagalagda insigter i hvart och ett af de i examen förekommande ämnena erhållit minst vitsordet godkänd, som ock att han för de insigter, han i dessa ämnen ådagalagt, bekommit tillsammans minst fem betygsenheter.

Den, som aflagt filosofie licentiatexamen, är efter genomgånget profår berättigad att söka så väl lektors- som adjunkts- och kollegabeställningar vid de allmänna läroverken, men för att filosofie kandidatexamen skall medföra kompetens till adjunkts- och kollegabefattningar, bör den omfatta följande ämnen eller ämnesgrupper, nämligen, *antingen* a) teoretisk filosofi, b) historia, c) latin, d) nordiska språk, e) matematik eller någon af naturvetenskaperna, f) grekiska och g) främmande lefvande språk; *eller* a) teoretisk filosofie eller historia, b) latin, c) matematik, d) botanik, zoologie och fysik eller botanik, zoologi och kemi eller botanik, fysik och kemi eller zoologi, fysik och kemi. Visserligen skulle, enligt gällande föreskrifter, ifrågavarande kompetens kunna vinnas äfven genom följande kombination: a) teoretisk filosofi eller historia, b) latin, c) matematik, d) botanik eller zoologi, e) fysik eller kemi, f) grekiska och g) främmande lefvande språk. Men denna sammanställning af ämnen torde ännu icke hafva förekommit i någon filosofie kandidatexamen.

Förslag till en särskild lärareexamen är emellertid utarbetadt af en derför tillsatt komité och vederbörande myndigheter hafva inkommit med underdåniga utlåtanden deröfver, men K. M:t har ännu icke derom beslutit.

I samband med afgifvandet af sitt yttrande angående detta förslag yrkade matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Upsala på en ombildning af filosofie kandidat- och licentiatexamina till en enda kandidatexamen, för hvilken skulle gälla följande stadganden.

1:o För att filosofie kandidatexamen skall anses godkänd, erfordras, att den examinerade i de till fakultetens läroområde hörande ämnen, i hvilka han efter eget val vid anmälan till examen uppgifvit sig vilja blifva examinerad, sammanlagdt bekommit minst 9 betygsenheter.

2:o Studerande, som i sin filosofie kandidatexamen vill erhålla godkändt vitsord i latin, skall dessförinnan inför professorn i ämnet aflägga godkändt latinskt öfversättningsprof.

3:o Filosofie kandidat må, efter derom hos filosofiska fakulteten gjord anmälan, i ett eller flere af de till fakultetens läroområde hörande ämnen, vare sig han deruti blifvit pröfvad eller icke, ega undergå offentlig pröfning och deröfver erhålla betyg, gällande såsom hade det blifvit honom i filosofie kandidatexamen tillerkändt.

För filosofie doktorsgrad skulle åter fordras, att i kandidatexamen antingen direkte eller genom komplettering erhållits minst 5 betygsenheter i två ämnen, samt att en akademisk afhandling inom någon af de kunskapsgrenar, i hvilka kandidatexamen blifvit aflagd, ventilerats inför vederbörande sektion och af denna godkänts med afseende på såväl författandet som försvaret.

Filosofie kandidatexamen och öfriga prof för den filosofiska graden skulle för öfrigt kunna så ordnas, att densamma, då deri

inginge vissa af K. M:t bestämda ämnen, lemnade tillträde till lärarebefattningar vid rikets allmänna läroverk; under det att den, aflagd utan hänsyn till de för en lärare behöfliga ämnena, öppnade utsigt till inträde på andra banor för hvilka gradualstudier äro nödvändiga eller nyttiga.

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Upsala erinrar nu om detta sitt förslag, säger sig ännu vidhålla det och söker bemöta de invändningar, som blifvit gjorda emot detsamma. Dessa invändningar anser den kunna sammanfattas i tvänne punkter:

1:o att den föreslagna, obegränsade studiefriheten skulle medföra vådor, dels derigenom att den för studenterna försvårade uppgörandet af en lämplig studieplan och således förorsakade tidsspillan, dels derigenom att nödiga garantier saknades, att studierna anlades så, att allmän bildning och nödiga förkunskaper till studiet af hufvudämnena vunnes;

2:o att realister skulle kunna idka studier inom den filosofiska fakulteten samt till och med kreeras till doktorer, utan att ega några klassiska studier.

Med afseende på den första af dessa anmärkningar anför sektionen, att den föreslagna studiefriheten icke är större, än som alltid före 1853 varit medgifven dem, som egnat sig åt studier för filosofisk grad, samt att bristen af en på förhand för de studerande uppgjord studieplan ej vore af någon egentlig betydelse, enär den under årens lopp förvärfvade erfarenheten om studiernas lämpligaste anordning traditionsvis fortplantades inom den studerande ungdomen och småningom efter inträffade nya förhållanden modifierades. Några väsentliga afvikelser härifrån skulle nog ej företagas af yngre studerande, utan att de inhemtat erfarna kamraters och akademiska lärares råd, hvarigenom åter en lifligare personlig vexelverkan mellan lärare och lärjungar, än nu eger rum, skulle till ömsesidigt gagn och tillfredsställelse åstadkommas. För öfrigt vore ingen skada skedd, om den studerande nödgades på egen hand uppgöra sin studieplan. Ty den, som vill egna sig åt *vetenskapliga* studier, bör redan under den första tiden af vistelsen vid universitetet, på grund af anlag och böjelse, sjelf bestämma deras riktning. Förmågan af initiativ och sjelfständig verksamhet är ett hufvudvilkor för framgång på den högre studiebanan. Derför, ju förr, efter slutade skolstudier, denna sjelfverksamhet får begynna, desto bättre. Staten har visserligen rätt att af sina blifvande tjenstemän begära uppfyllande af vissa bestämda fordringar; men hvarje student bör äfven ega rätt att erhålla intyg öfver sina insigter i hvilket eller hvilka ämnen som helst, varande det hans ensak, om han vill eller kan använda sin examen för praktiska ändamål. I vår praktiska tid blefve nog de studenter i alla fall få, som ej ordnade sina studier så, att en möjlighet till befordran också med examen vore vunnen. För öfrigt kunde misstag härut-

innan afhjelpas genom en utsträckt rätt till komplettering af redan aflagd examen.

Icke heller behöfde man befara, att studiefriheten skulle medföra saknad af nödiga garantier för att studierna anlades så, att allmänbildning och nödiga förkunskaper till studiet af hufvudämnena vunnes. Ty den erforderliga allmänbildningen borde vara vunnen, då ynglingen vid 19 à 20 år kommer från skolan till universitetet, och kunde i alla fall icke framtvingas genom föreskrifter om vissa tvångsbetyg. Det sistförflutna årtiondets erfarenhet gåfve nämligen vid handen, att pensa för dessa betyg nästan utan undantag inlästes på kortaste tid med tillhjelp af privatissime kollegier och glömdes lika fort, som de inpluggats. Antagandet, att studiernas frihet skulle leda derhän, att de studerande i allmänhet skulle försumma att inhemta de för deras hufvudämnen grundläggande studierna, vore åter orimligt. Ty intet låge väl närmare till hands, än att de ämnen i första hand skulle studeras, som vore för hufvudämnena nödvändiga. För öfrigt blefve det vederbörande examinators uppgift att ställa sin tentamen eller examen så, att det blefve utrönt, att ej nödiga förkunskaper saknades.

Hvad åter angår rättigheten för realister att aflägga examina och gradueras inom den filosofiska fakulteten, förklarar sektionen, att *det är just detta, som i första rummet af densamma önskas och afses*, samt att den betraktar detta såsom det måhända vigtigaste vilkoret för de naturvetenskapliga studiernas höjande vid universitetet. Hufvudskälet till denna sektionens önskan är, att latinliniens lärjungar, som hittills nästan ensamt fortsatt sina studier vid universitetet, icke äro tillräckligt förberedda för matematiska och naturvetenskapliga universitetsstudier. Undantag från denna regel finnas visserligen, och det är, enligt sektionens åsigt, dessa undantag, som öfverhufvud göra det möjligt, att ännu några sådana studier bedrifvas vid våra högskolor.

I motsats mot de från latinlinien komna studenterna hafva realisterna en ganska god underbyggnad, åtminstone i de matematiska läroämnena. De äro således väl förberedda till att fortsätta dessa studier vid universiteten, men derifrån äro de i det närmaste fullkomligt utestängda. Sektionen finner sig sålunda försatt i den egendomliga belägenheten att icke få undervisa de studenter, som kunna draga nytta af dess undervisning, men deremot vara skyldig att undervisa dem, som i allmänhet icke ega de nödiga förkunskaperna.

Då undervisningen äfven på skolans reallinie är vetenskapligt anlagd, böra dess lärjungar anses ega den allmänbildning och mognad, som förutsättes för universitetsstudier. De klassiska studierna kunna också i många fall utan fara utelemnas af den blifvande naturforskaren och matematikern. En hög ståndpunkt inom de matematiska och kemiska vetenskaperna kan nämligen i våra dagar

uppnås, utan att något på latin författadt arbete behöft rådfrågas. För det vetenskapliga studiet af dessa ämnen äro franskan, tyskan och engelskan vida vigtigare än latinet. — En i viss mån afvikande ställning intaga med afseende på latinet de mera deskriptiva naturvetenskaperna, botanik och zoologi, men äfven inom dessa vetenskaper finnas ytterst vigtiga grenar (t. ex. anatomi, fysiologi och morfologi), inom hvilka latinets användning redan längesedan är alldeles bortlagd. Hvad åter den rent beskrifvande delen af dessa vetenskaper angår, så har äfven här under de senaste årtiondena latinet allt mera nödgats vika undan för nutidens kulturspråk, så att ganska djupgående kunskaper äfven härutinnan numera kunna förvärfvas utan anlitande af latinska arbeten. Onekligt är dock, att den, som vill blifva naturhistoriker ex professo och uppträda såsom sjelfständig arbetare på detta område, ej kan undvara *all* insigt i det latinska språket.

Helt naturligt anser emellertid sektionen det vara att, om än de allmänna bestämmelserna för filosofie kandidatexamen böra vara så fria som möjligt från hämmande föreskrifter om tvångsämnen m. m. och medgifva hvilka ämneskombinationer som helst, speciella fordringar i anseende till examens beskaffenhet böra uppställas för dem, som önska blifva lärare vid de allmänna läroverken.

Humanistiska sektionen i Upsala tillstyrker ingen förändring i gällande föreskrifter för filosofie kandidat- och licentiatexamina och framhåller särskildt såsom oeftergifligt, att de, som genom sina studier vid universitetet afse att vinna anställning såsom lärare vid de offentliga läroverken, äro i besittning af verklig och tillfyllestgörande universitetsbildning, och att följaktligen de examina, som dertill skola berättiga, i enlighet dermed, särskildt äfven såsom prof på insigter i de klassiska språken, böra vara inrättade. Endast genom insigt i de särskilda läroämnenas inbördes förhållande och sammanhang, så i och för sig som med hänsyn till undervisningen i hvart och ett, blir det för läraren möjligt att vid den sistnämda iakttaga det mått och den metod, genom hvilken den i dess särskilda delar leder till en harmonisk och välordnad bildning.

Reservationer mot detta sektionens yttrande anfördes af professorerna Hagberg, Almkvist och Leffler, hvilka instämde i matematisk-naturvetenskapliga sektionens utlåtande och förslag, den förstnämde dock med det tillägg att, om det latinska skrifprofvet skulle komma att utbytas mot ett skrifprof i nyare språk, detta språk måtte blifva franskan.

Filosofiska fakulteten beslöt med 15 röster mot 10 (hvilka afgåfvos för bibehållande af latinet såsom obligatoriskt i filosofie kandidatexamen) att upptaga det af matematisk-naturvetenskapliga sektionen gjorda yrkandet på förändrade grunder beträffande fordringarna för filosofisk grad och föreslår således i öfverensstämmelse härmed:

att rättighet att aflägga filosofie kandidatexamen och att till filosofie doktor kreeras måtte tillerkännas äfven dem, som på reallinien aflagt mogenhetsexamen;

att i filosofie kandidatexamen alla tvångsämnen borttagas och att för densammas godkännande endast fordras 9 betygsenheter i af examinanden sjelf valda ämnen;

att latinska skrifprofvet afskaffas utom för dem, som i examen önska undergå förhör i latin;

att filosofie kandidat må, om han så önskar, kunna komplettera redan aflagd examen genom undergående af offentlig pröfning i ett eller flere till fakultetens läroområde hörande ämnen, vare sig att han deri förut blifvit pröfvad eller icke;

att filosofie licentiatexamen såsom obehöflig afskaffas; samt

att till vinnande af filosofie doktorsgrad endast måtte fordras: a) aflagd filosofie kandidatexamen och i denna eller genom komplettering erhållna minst 5 betygsenheter i två ämnen samt b) af vederbörande sektion så väl till innehåll som försvar godkänd akamisk afhandling inom någon af de kunskapsgrenar, i hvilka kandidatexamen blifvit aflagd.

Sedan *större konsistoriet* efter votering med 15 röster mot 8 förklarat sig anse filosofie kandidatexamen såsom icke hörande till de förberedande examina, angående hvilkas behöflighet utlåtande infordrats, återstod för detsamma, beträffande denna examen, blott att yttra sig om frågan, huruvida latinet deri borde bibehållas såsom obligatoriskt examensämne; och beslöt det, efter omröstning, med 13 röster mot 8, att föreslå, att latin borde bibehållas såsom ovilkorligt examensämne i sådan kandidatexamen, som medför rätt till aflåggande af licentiatexamen inför humanistiska sektionen, under det att det med 11 röster mot 10 tillstyrkte, att latin icke längre må ingå såsom obligatoriskt examensämne i kandidatexamen, som skall medföra rätt att aflägga matematisk-naturvetenskaplig licentiatexamen, samt att det icke häller må fordras, att den, som vill undergå dylik kandidatexamen, skall förete intyg öfver insigter i latin, ådagalagda i mogenhetsexamen.

Mot sistnämda beslut anmäldes reservation af professorerna Sahlin, Ribbing, Löfstedt, Johansson och Alin. Professor v. Schéele som genom sin röst bidragit till samma besluts fattande, önskade särskildt, att det latinska skrifprofvet skulle få utbytas mot ett dylikt, en gång för alla aflagt prof i franska, tyska eller engelska, samt att betyget i latin skulle kunna ersättas genom betyg i modern lingvistik; dock utan att en sålunda aflagd examen skulle medföra kompetens till lärarebefattning vid de allmänna läroverken.

I Lund lemnade filosofiska fakultetens båda sektioner den nuvarande organisationen af de filosofiska examina utan anmärkning. Endast beträffande latinska språkets ställning sattes förändring i fråga, i det att den *humanistiska sektionen* dels ansåg, att latinet

borde qvarstå såsom tvångsämne i kandidatexamen, men att dispens skulle kunna gifvas åt den, som i mogenhetsexamen erhållit minst betyget godkänd i sagda språk, dels tillstyrkte, att den s. k. examen stili latini måtte afskaffas och i stället ett af de tre skriftliga prof, som erfordras till filosofie kandidatexamen, författas antingen på latin eller på modernt främmande språk. *Matematisk-naturvetenskapliga sektionen* föreslog deremot, att i kandidatexamen, då den aflägges såsom förberedande prof för licentiatexamen inom sektionen, latinska språket måtte kunna utbytas mot nyeuropeisk lingvistik, hvarjemte det latinska skrifprofvet borde afskaffas, så att tillfälle måtte beredas dem, som aflagt mogenhetsexamen på reala linien, att vinna filosofisk grad. *Filosofiska fakulteten* tillstyrkte, att i kandidatexamen, såsom förberedande prof för licentiatexamen inför endera sektionen, dispens från latin måtte kunna medgifvas åt dem, som i mogenhetsexamen erhållit minst betyget godkänd i latin; samt att examen stili latini måtte afskaffas mot skyldighet för dem, som önska undergå humanistisk licentiatexamen, att antingen på latin eller modernt främmande språk författa ett af de tre skriftliga prof, som erfordras till filosofie kandidatexamen.

Större konsistoriet ville på grund af sin öfvertygelse om vigten af de klassiska språken för all akademisk bildning föreslå, att latinet fortfarande skulle vara tvångsämne i kandidatexamen i båda sektionerna, men att dispens derifrån skulle kunna beviljas under de af filosofiska fakulteten föreslagna vilkor. Beträffande åter det latinska skrifprofvet, ansåg konsistoriet i likhet med fakulteten, att afskaffandet borde gälla filosofie kandidatexamen i allmänhet, men ville, i olikhet med fakulteten, att den i ersättning för detsamma föreslagna skyldighet för examinand att författa ett af de tre skriftliga examensprofven på latin eller modernt främmande språk måtte utsträckas jemväl till dem, som aflade kandidatexamen såsom förberedande prof för licentiatexamen inom matematisk-naturvetenskapliga sektionen.

Mot konsistoriets beslut att förorda, det dispens måtte kunna under vissa vilkor beviljas från latin i filosofie kandidatexamen, anfördes reservation af professorerna Qvennerstedt och Skarstedt.

Hvad slutligen angår den af matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Upsala väckta frågan om en total omorganisation af de filosofiska examina, säger sig konsistoriet ej kunna tillstyrka bifall dertill, enär den erfarenhet, man vid universitetet i Lund vunnit af den nuvarande organisationen och dess verkningar, i det hela taget, icke kan betraktas annorlunda än som fördelaktig. Ty ur vetenskaplig synpunkt betraktad, har denna anordning otvifvelaktigt åstadkommit en väsentlig förändring till det bättre, hvad man än kan anmärka mot densamma ur lärarebildningens synpunkt och med afseende på den myckna examination, som deraf föranledts. Den större vetenskapliga grundlighet, som ådagalagts såväl i licentiat-

examen som i gradualafhandlingarna måste nämligen i väsentlig mån tillskrifvas den pedagogiska och metodiska fördel, som ligger i ifrågavarande organisation, d. v. s. den säkrare ledning densamma bereder lärjungarne i deras studier genom uppställande af en allmän studieplan, och särskildt den fördel det för dem innebär att få, efter de grundläggande studiernas afslutning, koncentrera sitt arbete kring några få ämnen.

Universitetens kansler föreslår:

att jemte borttagandet af det latinska stilprofvet såsom ett kompetensvilkor för filosofie kandidatexamen den anordning med denna examen vidtages, att ett af de skriftliga profven skall författas antingen på latin eller ett modernt främmande språk;

att för filosofie kandidatexamen inom den humanistiska sektionen latin väl fortfarande må förblifva ett af de normala tvångsämnena, men att dispens derifrån må kunna medgifvas åt dem, som i mogenhetsexamen erhållit minst betyget godkänd i latin; samt

att i filosofie kandidatexamen inför matematisk-naturvetenskapliga sektionen latin icke må blifva tvångsämne för dem, som aflagt förut omnämda af kanslern föreslagna särskilda prof i latin med mindre fordringar än i mogenhetsexamen.

En hastig återblick på de förslag, som af de akademiska myndigheterna framstälts angående de filosofiska examina, visar, att matematisk-naturvetenskapliga sektionen och filosofiska fakulteten i Upsala önska en total omorganisation af dessa examina, i samband hvarmed de förorda, att desamma må kunna aflaggas i hvilka ämnen som helst, utan att någon kunskap i latin blifvit ådagalagd, samt att det latinska skrifprofvet blott må fordras af dem, som vilja undergå pröfning i latinska språket. Större konsistoriet i Upsala och matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Lund tillstyrka, att kandidatexamen såsom förberedande prof för matematisk-naturvetenskaplig licentiatexamen må kunna aflaggas utan några fordringar på kunskap i latin, hvarvid dock sistnämda myndighet yrkar, att i sådant fall insigter i nyeuropeisk lingistik böra ådagaläggas i kandidatexamen. Humanistiska sektionen, filosofiska fakulteten och större konsistoriet i Lund äro i allmänhet ense om att föreslå, att dispens från latin må i kandidatexamen kunna beviljas dem, som i mogenhetsexamen erhållit vitsord om minst godkända insigter deri, samt att det latinska skrifprofvet må afskaffas mot skyldighet för examinanderna att på latin eller modernt främmande språk författa ett af de för kandidatexamen erforderliga skriftliga profven. Kansleren delar sist omförmälda myndigheters uppfattning med undantag deraf, att han anser, att realister böra ega rätt att aflägga matematisk-naturvetenskaplig kandidatexamen utan att hafva ådagalagt så stora insigter i latin, som

fordras i mogenhetsexamen. Humanistiska sektionen i Upsala önskar åter ingen förändring i nu gällande bestämmelser.

De akademiska myndigheterna i Lund afstyrka det framstälda förslaget om en total omorganisation af de filosofiska examina, hufvudsakligen på grund af dess brist på studieplan. Såsom en instans mot detsamma kan äfven anföras professor Thaléns yttrande angående fysikens nuvarande ställning i medicinsk-filosofisk examen; hvarförutom det torde behöfva särskildt undersökas, huruvida skolundervisningens resultat är sådant, att erforderlig allmänbildning derigenom kan anses vunnen.

E. F. Gustrin.

www.libtool.com.cn

Moderne Pessimisme.

Ja vel, man ser kun med sit eget Blik,
Og hvad en gang vi af Naturen fik,
Dog altid dybest i vort Væsen blunder.
Een plukked Knipper af Violer blaa
Der, hvor en Anden vissent Löv kun saa,
Den nögne Jord — og Ormene derunder.

Men last ei den, der Glæden vil forsmaa!
En stenet Vei er altid tung at gaa,
Hvor i sin Eensomhed den frem sig breder.
Tro mig, det Hjerte fik det ikke nemt,
Hvis Luth fra Födslen kun i Moll blev stemt,
Hvis Slag uroligt efter Lyset leder.

Eet vil vi fordre kun: hvis Sorg og Ve
Og Smuds og Rædsel eders Blik kun se,
Da skal I sörge! Ædelt Alvor kræver,
At naar vor Verden synés jer saa arm,
Da ogsaa Hjertet i jer egen Barm
Af Angst, af öm Bekymring for den bæver.

Bort med det Haangrin! — Hvis med skjult Behag
En Fader lader regne Slag paa Slag
Ned paa sit Barn, om end det Straf forskylder,
Hvis Pidsken morer ham, da er min Tro,
Han er den störste Synder af de To,
Hvor smukt han end sit Mentorkald forgylder.

Nei, synes Livet Jer kun kval og sorg,
Da sluk hvert Festlys paa jer egen Borg!
Er Verden Jer saa kold, saa giv os Varme!
Vil I som Vækkere, som Stridsmænd staa,
Maa ei I spodsk forbi det Onde gaa:
Ser I det bedst, I mest skal Jer forbarme.

Den, som vil faa en Plante til at gro,
Han maa jo dog begynde med at tro,
At i dens Frö der er en dæmpet Gröde;
Og hvo, der Mennesker vil före frem, —
Han maa begynde med at elske dem
Og komme deres Usselhed imöde!

Helena Nyblom.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Två dikter af Longfellow,

försvenskade

af

Hjalmar Edgren.

1. Vittoria Colonna. *)

Så får igen, Inarimé,
Jag dina purpurkullar se,
Får lyss igen till böljans knot
Bland strandens klippor. vid din fot.

Högt öfver hafvets vilda ras,
Likt en galèr, som gått i kras
Och vräkts i land, ditt torn står kvar,
En vittrad vård från gångna dar.

På dess terrass jag varsna kan
En skepnad glida af och an:
Det är Colonna, hon, hvars sång
Om kärlek diktats här en gång;

Det är Pescaras brud — en skön,
Fulländad typ utaf sitt kön —
Hvars kärlek, lifvets lif och stöd,
Böd trots mot växling, tid och död.

*) Vittoria Colonna drog sig vid sin makes, markisens di Pescara, bortgång tillbaka till sitt slott Inarimé och skref där det ode öfver hans död, som gaf henne namnet «den gudomliga».

Ty löser döden eljest opp
De dyra band med tidens lopp,
Kring hennes finger slöt han blott
Än mera fast den ring hon fått

Hon led de lefnadslånga kval,
Den sorg, de smärtor utan tal
Att vänta evigt på en vän,
Som aldrig kommer mer igen.

Kastanjeträdens skuggor då,
Orangens vällukt likaså
Och fogelns sång och böljans lek
Och västanvindens milda smek,

Men mest likväl de öde rum,
Där tystna'n rådde hemsk och stum, —
Alt, alt i denna borg
Gaf näring blott åt hennes sorg,

Tills smärtan stängd i plågadt bröst
Med omotståndlig makt fick röst,
Och hon sjöng ut sin längtans kval
Så ömt som skogens näktergal.

Ur rymd ej sedd, men viss likväl
Föll då ett ljus på hennes själ,
Som solen, dold inför vår syn,
Till guld försmälter mörka skyn.

Inarimé, Inarimé,
Se, dina murar vittra de,
Men aldrig minnet skall förgå
Af hennes kärlek här ändå!

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

2. Den gyllne milstenen.

Nakna träden stå i vinterkvällen,
Sträcka sina röda grenar uppåt,
Likt korallref,
Uti solnedgångens purpurvågor.

Öfver stadens hundra åsar stiga,
Liksom Afret i Arabiens saga,
Rökkolonner
Makligt i den gula vinterluften.

Spiselns låga flämtar gladt mot fönstren,
Kvällens lampor börja redan glimma,
Trefnans fyrar
Hälsande hvarandra genom mörkret.

Brasan glöder, sprakande på härden,
Och i klufna veden innesluten
Stönar luften,
Suckar liksom Ariel efter frihet.

Men vid härden sitta tyst de gamla,
Se i askans glöd förödda städer,
Önska fåfängt
Hvad den tid som flytt ej mer kan skänka.

Och vid härden drömma djärft de unga,
Bygga vackra slott med stolta tinnar
Hoppas blindt på
Hvad den tid som stundar ej kan skänka.

Och vid härden spelas tragedier
Med blott tvänne handlande personer,
Man och hustru,
Och med världens Gud allen till vittne.

Och vid härden dväljas frid och trefnad,
Barn och moder, som med glada blickar
Vakta, vänta
På de välbekanta steg i gången.

Hemmets härd är mänskans gyllne milsten,
Är den medelpunkt, hvarifrån hon mäter
Hvarje afstånd
I den värld, som ligger rundt kring henne.

Och hvarhälst hon fins, hon ser den ännu,
Hör dess flamma håna nattens vindar,
Som hon hörde,
När hon satt bland dem som se'n gått hädan.

Lycklig den, som ingen fåfäng äflan,
Ingen svallväg från den stad som växer
Drifver undan,
Bort från härden i hans fäders boning.

Du må bygga härliga palatser,
Fylla dem med målningar och konstverk, —
Gamla minnen
Dem kan du med guld ej återköpa!

www.libtool.com.cn

Literatur.

Svensk Dramatik.

A. Ch. Edgren f. Leffler: Skådespelerskan. Dramatisk teckning i två akter.
„ — *Under toffeln.* Komedi i två akter. Pris 1,75.
„ *Elfvan.* Skådespel i tre akter. 1,25.
„ *Sanna Kvinnor.* Skådespel i tre akter. 1,25.
Stockholm. Z. Hæggströms förlagsexpedition.

Alfhild Agrell (Thyra): Dramatiska arbeten. II. Innehåll: *Dömd. — Småstadslif.* 2,25. Stockholm. Oscar L. Lamms förlag.

Harald Molander: Vårflod. Komedi i fyra akter. Lund. Gleerupska Universitetsbokhandelns förlag. 2 kr.

Oscar Wijkander: Medborgerligt förtroende. Skådespel i fyra akter. Stockholm. 90 öre.

Frans Hedberg: Rospiggarne. Folklustspel med sång i fyra akter. Stockholm. Albert Bonniers förlag. 75 öre.

Då den författarinna, som vi här stält främst, för den läsande allmänheten nu framlagt sina dramatiska arbeten, har hon däribland ej upptagit sitt debutarbete på detta område, *Pastorsadjunkten.* Men de utgifna äro i alla fall tillräckliga för att visa både huru mycket hon utvecklats och i hvilken riktning. Det främst stälda och väl äfven det därnäst stående datera sig nämligen från en tid, som ligger två tredjedels årtionde bakom den, då hon «slog igenom» hos allmänheten med sina noveller. *Under toffeln* är det i dramatiskt afseende svagaste; det påminner något om Björnsons *De Nygifte*, och det är ej omöjligt, att författarinnan i någon mån af detta arbete påverkats. Men det saknar ett tillräckligt dramatiskt motiv för att kunna fängsla uppmärksamheten genom två akter, och det saknar äfven den humor, som skulle kunnat salta den nu något matta handlingen och för hvilken ämnet lätt kunnat bjuda plats. Det ämne, som behandlas, är frågan om de svårigheter, som ett nygift par har, då detta, för att ett sant äktenskap må komma till stånd och hvar och en af de två intaga främsta rummet i den andras tankar och kunna lefva helt för den andra, måste ställa i andra rummet kärleken till sy-

skon och föräldrar, hvilka hafva svårt att finna sig häri och i all välmening sätta split mellan de nygifta, som redan själfva hafva svårigheter nog med att lösa sig från eller jämka i hop sina gamla hems traditioner. En bror och en syster hafva med den varmaste syskonkärlek älskat hvarandra och bott samman i sitt gamla hem, tills de hunnit till fyrtiotalet. Då förälskar och förlofvar brodern sig, medan han är borta på en brunnssejour, och detta blir ett svårt slag för systern, som i sin ungdom dolt och förkväft sin enda kärlek för att blott få lefva med och för brodern. Nu skall hon bli den andra i hans hjärta, och än värre, hon skall ej längre få bli värdinna i deras gamla gemensamma hem, där deras förfäder i många slägtled bott. Den unga fästmön, snart fru, barnslig och oerfaren, skall nu taga tyglarne i det stora, väl och noggrant ordnade hushållet, och då hon kommer utan den pietet för allting i huset, stort och smått, hvilken de båda syskonen hysa, då hvarje sak på ett eller annat sätt är ett minne af deras föräldrar eller förfäder, upprör detta smärtsamt systern. Och då hon vädjar till sin bror, kommer denne att slitas mellan sin kärlek till sin hustru och till sin syster samt deras gemensamma minnen. Den unga hustrun understödes varmt af sin mor, som naturligtvis anser sin dotter hårdt behandlad, då dennas vilja ej i alt blir lag. Då stycket ej har en stor konflikt, har det till ersättning ett mycket stort antal småkonflikter, inklädda i stickord. De börja redan i första akten, som försiggår före bröllopet, och bli alt lifligare, isynnerhet i den andra, som spelas, när det nya paret kommit hem efter sin bröllopsresa. Det är böner, förebråelser, vädjanden, smågräl, hetsigheter, obehagligheter och slutligen rena oförskämdheter som växlas, och i själfva verket är stycket ett enda långt gräl. Den äkta mannen, ett mönster af beskedlighet, vacklar mellan de stridande och bildar i det hela taget en mycket slät figur, tills i slutet af andra akten hans änglalika tålamod tar slut och han blir ond, då han först får svärmor ur huset och sen systern, som författarinnan varit snäll nog att förse med en friare, så att hon får en hederlig reträtt, hvarpå de nygifta få i ro njuta sin lycka och den unga frun ställa som hon behagar. Något egendomligt vald är styckets titel; den kan väl vara motiverad, ty mannen står genom hela stycket under två att ej säga tre tofflor; men detta är väl i alla fall ej styckets vigtigaste punkt. Stycket uppfördes på Dramatiska teatern första gången den 13 mars 1876.

Skådespelerskan och *Elfvan* äro ett par motstycken till hvarandra, eller snarare, det är samma ämne som i bägge behandlas, och då det ligger sju år mellan bådas framträdande, ty den förra uppfördes första gången den 18 dec. 1873 på Dramatiska teatern, den senare den 11 sept. 1880 på Nya teatern, är en jämförelse mellan dem i hög grad intressant. I verkligt innehåll, i fyllighet och djup står den senare långt öfver den förra. Det allmänna

temat i bägge är konstnärsandens förhållande till hvardagsmänniskorna, det är frågan om i hvad mån konvenansen och plikterna mot andra människor få trycka och binda en ideelt anlagd själ i dess själfutveckling, med ett ord striden mellan människans plikter mot sin egen personlighet och mot sina medmänniskor, hvilken strid ju i alla fall blir en kollision mellan olika plikter mot en själf. *Skådespelerskan* är en ung hänförande kvinna, som aldrig ägt far, mor eller hem, ett barnhusbarn hvilket såsom barn kommit att medfölja en lindansartrupp, därefter såsom ung flicka gått in vid teatern och brinner af hänförelse för sin konst; ja hon är så med lif och själ skådespelerska, att hon nära nog tappat bort sig själf och alltid spelar en eller annan roll. Då hon uppmanas att vara sig själf, svarar hon: «Mig själf? Hvem är det? Är det Ester Larson? Jag har aldrig spelat Ester Larson och jag känner ingen sådan person». Kort därpå modifierar hon sitt yttrande: «Jag spelar rättare sagdt aldrig någon roll, ty i hvarje roll jag någonsin spelat har jag alltid varit mig själf, men jag har själf lika många skiftningar som Ester Larson utfört roller.» Men hon känner djupt flärden och tomheten i sitt lif, det ödsliga i att aldrig kunna vara sig själf. Och därför, när hon i sin kärlek till Helge finner hos sig en egen stor, stark och mäktig känsla, då hänger hon äfven fast vid denna med hela sin själ, här är hon sig själf: «här behöfver jag inte slita ut min själ med känslor, som andra diktat; här får jag dikta själf och lefva mitt eget lif». Hon kan ej afstå från sin kärlek och icke häller från sin konst, och då hon måste lofva sin fästman att afstå från teatern för att blott lefva för honom, så för hon honom bakom ljuset, ger väl löftet, men förnyar på samma gång i hemlighet sitt engagement, utan medvetande om det falska och dubbla häri. Med sådana förutsättningar kommer hon utan kännedom om konvenans och comme-il-faut, utan utpräglade begrepp om sant och falskt, en skådespelerska i hvarje tum, vacker och kokett, men med en stor, stark och sann känsla, in i sin fästmans familj, som är tillskuren comme-il-faut och med hederliga och allvarliga grundsatser. Man förstår henne ej, herrarne beundra henne, men fruntimren upptäcka snart med denna af afundsjuka och slägtkärlek skärpta blick, som författarinnan väl tecknar, hennes svaga sidor, hennes koketteri och dubbelhet, som för dem endast är falskhet, och då de ändligen fått öppna fästmannens ögon och han ser att hon fört äfven honom bakom ljuset, då bryter han med henne. Tyngdpunkten är emellertid lagd på skildringen af hennes karaktär samt den förvirring hon, halft naturbarn, halft utstuderad och raffinerad kokett, åstadkommer i den värld, där det fins regler för det passande, som omfatta alt. Mindre utförd är däremot kollisionen mellan hennes hängifvenhet för sitt yrke och hennes kärlek, och nästan alls icke är betonad den manliga egoism, som gör, att fästmannen vill tvinga henne från hen-

nes självständiga uppgift, hvilken alla hennes anlag åt henne anvisa, och stänga henne inom den husliga kretsens område, där hon skall lefva blott för honom och tillklippas efter de mönster, som där ensamt hafva kurs.

www.libtool.com.cn

Men på denna manliga egoism har författarinnan lagt större vigt i *Elfvan*. Denna är som skådespelerskan ett naturbarn. Dotter af en musiker, en konstnärsande, som drifven af inre glöd rest Europa rundt, har hon vuxit upp bland det, som lyfter och förskönar lifvet, utan kännedom om det hvardagliga lifvets, om sällskaps- och umgängeslifvets kraf. Hennes far dör utan tillgångar, men en yngre vän till honom blir intagen i elfvan och gifter sig med henne. Men hennes kärlek har ej vaknat; hon känner beundran för sin man och tacksamhet mot honom, som varit hennes far så tillgifven, som älskar henne och ger henne ett hem och en mor, men hon känner ej kärlek. Och det märker hon, om ock ej medvetet, då han, som är borgmästare i en småstad, presenterar henne i stadens societet, där hon, naturbarnet, alls ej passar in och där alla fruntimren nagga henne, och där hon påminner om en kolibri i en hönsgård, såsom en person yttrar. Ty kälkborgaren i hennes man sticker här tydligt fram, och han känner sig väl hemma och passar i detta sällskap. Och på samma gång föres henne en fläkt från en annan värld till mötes genom en grefvinna, som haft en något tvetydig ungdomshistoria och föraktar det konventionella, och dennes bror baronen, en artist med en pessimistisk, nästan cyniskt materialistisk lifsuppfattning, men en gentleman i detta ords vanliga mening. Elfvan skall sitta modell för baronen, då han skall måla Undine, och hon far därför ofta ut till grefvinnans egendom. Här, där man lefver i ideer, känner hon sig hemma, hon glider så småningom sin man ur händerna, och det är ej långt ifrån att den kärlek hon väckt hos baronen af henne besvaras. Men så snart hon upptäcker detta, så snart hon känner att hon därvidlag är brottslig, tycker sig märka, att «det kan hända att när man vill uppåt man i stället drages nedåt», då flyr hon till sin man. Han synes i början hård och kan ej förlåta, men under ett samtal med grefvinnan går det upp för honom, att han ej är utan skuld, då han gifte sig med henne utan att dessförinnan ha vunnit hennes hjärta. «Jag vet alt för väl att jag aldrig kan godtgöra henne det onda, jag härigenom vållat henne. Jag har ju för alltid beröfvat henne möjligheten att få njuta lifvets högsta lycka — att få tillhöra den man, hon älskar, med rent samvete och utan bittra minnen». Då får elfvan också rätt öga för den storhet, som kan dväljas i det hvardagliga lifvet, hon ser att trots ansatserna till kälkborgerlighet hennes man är en helt annorlunda gedigen karaktär än baronen, hon lär att älska sin man och finner att ett stilla och obemärkt lif egnadt åt de hvardagliga plikterna, åt trohet och självförsakelse, kan vara väl så ideelt som det, där man

lefver i ideer på alla sidor och handskas lätt med eller föraktar de band, som hålla samman det nutida samhället. Och då nu hon förstått sin mans lif och han lärt att gifva hennes personlighet dess rätt, slutar det med en öfverenskommelse att börja på nytt. — Med andra personligheter är det samma problem författarinnan behandlat i sin novell: *I krig med samhället*, ehuru hon här ställt frågan så: Hur kan det gå, då man sätter plikterna mot sin personlighet högre än fordringarne af lagarne i de större och smärre samhällen, i hvilka man lefver? Hon har med andra ord i denna novell låtit den unga hustrun ej återvända till sin man utan följa sin kärlek.

Har författarinnan i dessa två arbeten med lätt hand behandlat frågan om, hvad rätt kvinnans personlighet har, går hon i *Samma Kvinnor* en sida af denna fråga hänsynslöst på lifvet. Det är nämligen det begrepp om «sann kvinlighet», som ännu i allmänna medvetandet går och gäller som fullgodt. Hon visar att denna sanna kvinlighet, hvilken i synnerhet framträder i den alt förlåtande kärleken, är ett falskt ideal, ej blott nedsätter kvinnan och gör henne «lik den hund, som blir mera tillgifven i samma mån den får mera stryk», utan äfven demoraliserar mannen, hvilken ej kan verkligt akta en sådan kvinna, som altjämt kan förlåta alt, och hvilken ej sätter pris på en sådan kärlek, som saknar all stärkande och upprättande kraft, och därför tager mot alla dess tunga offer såsom herren mottager den lifegnes tribut. Det är en ädel indignation som fört hennes penna, hvarje replik träffar hårdt och säkert och krossar bit för bit detta murkna ideal. Men för att riktigt deducera den sanna kvinlighetens falska begrepp in absurdum har hon forcerat karaktärerna, gjort männen till uslingar och de «sanna kvinnorna» till våp och okvinlighetens representant till en ängel af självförsakelse. Det gör att dramat, trots de särdeles dramatiska scener som jämt följa hvarandra, ej slår an, åtminstone ej så mycket, som det skulle gjort, om karaktärerna ej varit så markerade; nu äro dessa kanske väl så mycket allmänna typer som personliga individer, och dialogen får rätt ofta mera formen af en debatt än af en dialog.

Fru Bark är den ena af de «sanna kvinnorna», hon har tegat och förlåtit, när hennes man varit henne otrogen, hon har kärleksfullt förlåtit, då han har förstört hennes förmögenhet, hon möter honom kärleksfullt förlåtande, då han från spel och dryckeslag kommer hem långt fram på nätterna, och visar alltid en glad och vänlig min, äfven då sorgen trycker tyngst och ängslan och nattvak hålla på att förstöra henne. Hennes gifta dotter Lizzi är äfven lika kvinlig. Då hennes man ännu blott var förlofvad med henne och hon, en adertonårig flicka, företedde den sannaste bild af oskuld och renhet, då kände han en djup blygsel öfver sitt ungkarlslifs synder och gjorde drifven af samvetskval sin bekännelse, darrande för utslaget, men hon förlät honom strax, höll

blott mera af honom och beundrade honom till och med litet därför. «Från den stunden», säger han, «förlorade min kärlek sitt finaste doft — alla mina goda föresatser bleknade — det var mycket tråligare i det hela, ty nu kunde jag ta henne mer ogeneradt i alla afseenden». Det gör han också, och då hustrun reser till Stockholm för att öfverraska sin man, finner hon en annan i sitt ställe. Hon blir väl något förtviflad; men hon är så långt ifrån att tänka på något allvarligt steg, att då hennes man ångerfull föreslår en skilsmässa för någon tid, under hvilken han skall söka att återvinna henne, så brister hon ut i klagan öfver att han ej håller af henne mer och att han blott vill vara fri från henne för att kunna lefva ett mera ogeneradt lif, och då hon får veta, att så ej är förhållandet, får han absolution både för alla redan begångna och för alla kommande synder.

Den andra dottern Berta, som är ogift, är representant för det okvinliga. Hon sitter om dagarne i en bank och arbetar hemma med renskrifning om nätterna för att lifnära sig, sin mor och sin far. Modern har nu genom testamente fått ett litet kapital, hvars afkastning, jämte Bertas arbete, gör att det kan gå ihop, och detta kapital har blifvit gifvet under det uttryckliga vilkor, att modern ensam och ej hennes man skall ha dispositionsrätt däröfver. Men då fadern fortsätter sitt lif, misstänker Berta att han vill komma åt och förstöra äfven denna sista resurs, och då hon känner moderns svaghet, förmår hon denna att genom lagligt bevittnadt gåfvobref öfverlåta kapitalet på henne. Men fadern, som åsamkat sig betydliga spelskulder, «hedersskulder», lyckas förmå sin hustru att i dotterns frånvaro ur hennes portfölj taga, rättare sagdt stjäla, gåfvobrefvet och lämna honom kapitalet. Och den «okvinliga» Berta afslår ett giftermålsanbud från en man, som hon älskar, för att fortfarande kunna arbeta för sin mor, som dock för sin ovärdige mans skull offrat dotterns förtroende, hennes lefnadslycka, att ej tala om hennes medel.

Första delen af fru *Agrells Dramatiska arbeten*, innehållande *Räddad*, *Hvarför* samt *En hufvudsak*, anmäldes vid sitt framträdande äfven i denna tidskrift. Ämnet, som i dem behandlades, var kvinnofrågan, och den utgör äfven temat i de två skådespel, som upptagits i förevarande andra del: *Dömd* och *Småstadslif*. Det senare stycket, lustspel i tre akter, uppfördes första gången å Södra Teatern den 13 april 1883, men torde möjligen vara äldre, åtminstone till sina grunddrag, att döma af åtskilliga inre märken. Den talar för kvinnans lika berättigande med mannen både inom och utom äktenskapet, och för att få fram mera tydligt de missförhållanden och orättvisor, till hvilka hennes underordnade ställning kan leda, har författarinnan förlagt handlingen fyrtio år tillbaka i tiden, sålunda innan ännu senare tiders lagstiftningsarbete på kvinnofrågans område egentligen begynt. Det är i själfva ver-

ket ett par af bipersonerna, som äro hufvudpersoner. En kvinna, uppfostrad på det då gängse sättet, utan kännedom om sin andes tillgångar, blott med syfte att bli hustru åt den man hennes föräldrar valt, har blifvit gift med en man, som är illiterat rådman och tillförordnad borgmästare i en småstad, och som nu sträfvar efter att bli ordinarie. Henne har emellertid lifvet utvecklat, hon sköter både huset och arbetet för sin man, hvilken hon är betydligt öfverlägsen. Men han skördar alla frukterna häraf, och ehuru hon i själfva verket är den verklige rådmannen och borgmästaren, fastän hon aldrig synes, tar han mot alt hennes arbete som en rättighet han har att fordra, är mycket angelägen om att vara «herre i sitt hus» och bestämmer om alt: «det skall vara som *jag* vill». Hans hustru låter sig nöja härmed, måste begagna list för att hindra honom från att begå fel och göra dumheter, men det kommer en stund, då hon uppreser sig. Det sker, då det är frågan om hennes dotters lycka. Denna dotter har hon på grund af dåvarande förhållanden nödgats uppfostra på samma sätt som hon själf blifvit uppfostrad. «Jag har bara haft *ett* mål — att skydda henne från de lidanden, som medfölja en vaknad intelligens, som inte får näring. Jag har hållit henne till strängt arbete, sökt förkväfva hvarje spår till fantasi, hindrat blicken att höja sig öfver det alldagliga. Jag har, så att säga, *snört ihop henne*, för att göra henne lämplig för de trånga förhållanden, i hvilka hon lefver. Så blef jag hård och kall — att det var mot det lif, för hvilket jag uppfostrade henne, förstod ingen». Dottern är därföre rädd för modern, som dock bakom skalet innerligt älskar henne, och hon har mera förtroende för sin far, som är vänlig och tillgänglig mot henne, men som, då det kommer till stycket, då det är frågan om att få en rik, ehuru brutal och rå svärson, visar sig sakna all aktning för sin dotters person, anser att hon med tack och glädje bör ta emot denne friare och vill tvinga henne därtill, fastän hon älskar en annan man. «Älskar! Är nu det ett ord i en sedesam flickas mun? Du borde blygas» — utbrister han. Men nu, då det gäller hennes barns hela välfärd, då visar det sig att moderns kärlek, trots det hårda skalet, är varm och äkta, då uppreser hon sig för en enda gång mot sin man och för sin vilja igenom, ehuru hennes man, då han blifvit besegrad, vänder saken så, som skulle han ha öfvervunnit sin hustrus motstånd. För öfrigt fins det representanter för andra kvinnotyper: den unga flickan, hvilkens enda mål det är att bli gift med en rik man, lika godt hvilken, den gamla mamsellen, som svultit på broderi och småbarnsskola, men nu lefver ganska godt på att springa som hjälpreda och nyhetspost i hvart hus — de två enda sätten att på hederligt sätt förtjäna sitt bröd, som stodo den tidens kvinnor till buds, då de ej ville vara nådehjon och ej lyckats bli genom äktenskap försörjda —, fruar som tyrannisera sina män och sådana som äro tyranniserade — en följd af en under sådana för-

hållanden nödvändigt uppstående brist på aktning för hvarandras personligheter. Intrigen är nu nedlagd i förberedelserna till och afspelandet af ett sällskapsspektakel, hvarvid många rätt roliga personligheter och scener komma fram. Personligheterna äro ganska väl individualiserade och karaktärsteckningen öfver hufvud taget god, ehuru några öfverdrifter åt det burleska hållet förekomma.

I *Dömd*, uppförd första gången å Kgl. Dramatiska Teatern den 16 februari 1884, är det frågan om den olikhet i moral för kvinnor och män, som det allmänna omdömet, åtminstone praktiskt, erkänner. Det händer stundom att samma frågor, drifna fram af samma stämning i tiden, af olika författare samtidigt och på ungefär likartadt sätt behandlas. Så har samtidigt med Dömd framkommit det samma ämne behandlande skådespelet *En skandale* af den unge danske författaren *Benzon*. Samma sedliga felsteg, begånget af en man och begånget af en kvinna, ställes under världens dom, världen förlåter mannen, ja anser hans handlingssätt helt i sin ordning, under det att den icke kan vara hård och tung nog i sin dom öfver kvinnan. Men vi hålla oss till *Dömd*. En ung kvinna Valborg har, oerfaren samt ensam i världen med en blind moder, träffat den unge Sixten Björnklo, och mellan dem båda har uppstått en kärlek, å hennes sida så varm, innerlig och hängifven, att hon, då hon fullt och fast tror på honom, ej kunnat neka honom något. Men så har han farit sin väg, hon har begifvit sig till sin mor och lefver där med henne och sin späde son, i fast tro, att Björnklo skall uppfylla sitt löfte att gifta sig med henne, då hans arfsangelägenheter blifvit ordnade. Men det dröjer, hennes bref besvaras ej, hvarför hon slutligen, men altjämt med tro på honom, reser till Stockholm för att finna honom åter och lyckas här få plats såsom guvernant i en professorsfamilj, hvaraf professorn, hans fru och dottern Gertrud, när stycket börjar, befinna sig på en badresa, och hemma fins endast en ung slägting i huset, Gertruds hemliga trolofvade Olof, kandidat och «detroniserad arftagare», den lille sonen Ivar och en gammal halftokig moster Lisen. Nu kommer emellertid familjen hem och med dem Gertruds fästman, som just är kapten Björnklo. Olof, som gynnats af professorskan, så länge han varit utsedd arfvinge till en större förmögenhet, får nu, när denna utsigt är slut, af professorskan afsked. Han skall ej för ett flyktigt tyckes skull uppgifva sin framtid som vetenskapsman, och när saken ställes i denna belysning förmår Gertrud lätt att äfven offra honom. Här mötas nu Björnklo och Valborg. Hon vädjar först till sin kärlek, men den har fullkomligt slocknat hos Björnklo, sedan till de löften och eder han gifvit; men han svarar: « Det var icke jag. Det var den eleganta odågan, kapten Sixten Björnklo, tredje sonen i familjen. Hufvudmannen för den nobla ätten kan omöjligen gifta sig med en» — — — «Med en — hvad —!» utbrister Valborg. —

«Med en kvinna utan namn, menar jag. Noblesse oblige.» Hon åberopar den förtviflan, hon skall störta sin blinda mor i, men får till svar: «Därpå borde *ni* ha tänkt, inte jag.» — «Nu först», utbrister Valborg, «är jag en fallen kvinna, emedan jag älskat en man sådan som ni.» Men hon vill icke uppge striden; alt är slut mellan dem, men för sitt barns skull vill hon dock ännu tillkämpa sig sin rätt att bära hans namn: «En trasa räcker ännu att skyla min son.» Hon vill tvinga honom till äktenskap.

Bjkl. Mitt kära barn, ni talar om att tvinga. För att tvinga måste man vara stark — och ni är mycket svag. Ni har inga vapen.

Vlb. Än sanning och rättvisa då!

Bjkl. De vapnen ha ännu aldrig uträttat något i en strid, sådan som vår.

Vlb. Tror ni, att någon far, någon mor skulle lämna sitt barn åt er, om de visste alt?

Bjkl. Tusende.

Vlb. Det är inte sant.

Bjkl. Inte åt mig personligen, det är möjligt, men åt adelsmannen, fideikommissarien och egaren af 30.000 kr. årligen.

Han vill köpa sig fri genom att bjuda henne en årlig penningesumma. «Världen skulle kalla mitt anbud mycket honett — honett betyder hederlig, som ni vet.» Men hon afslår det med förakt, hon skall låta världen döma mellan dem. Först vänder hon sig till Gertruds mor, men det visar sig att Björnklo får rätt. «Alla män vid 35 års ålder ha ett förflutet», som man måste öfverse med. Han har förlåtelse mot vilkor, att han skall bli trogen som äkta man. Sin dotters lif och välfärd kan hon väl lägga i denne mans händer, men sin sons undervisning kan hon ej vidare anförtro åt en sådan som Valborg, hvilken därför får order att resa. Med professorn och Gertrud får hon ej tillfälle att tala, och hon besluter då att vädja till världens dom på det förlofningskalas, som på aftonen skall äga rum. Just som professorn skall kungöra förlofningen, uppträder Valborg och förklarar sig äga äldre rättigheter på Björnklo. En assessor vill veta bevisen på dessa rättigheter och finner inga sådana, som äro lagliga, hvarför han dömer att hon inga rättigheter äger. Det frågas, om han lofvat henne äktenskap, och då Björnklo förnekar detta, tages hans nej för godt, då däremot Valborgs påstående anses för lögn. En religiös fröken erbjuder sig att skaffa henne plats i hemmet för fallna kvinnor. Gamla farmor förklarar, att det icke är första gången en hederlig man råkat illa ut för en fräck och hänsynslös kvinna. Ej ens ett litet intermesso, som visar hur det kan gå, då barn växa upp utan föräldrars stöd, kan inverka mildrande på domen. Den gamla moster Lisen, skakad af uppträdet, berättar, huru de tagit från henne hennes barn, som hon aldrig fått se, förr

än det såsom barnhusbarnet 299 stod inför domarebordet, anklagad för stöld. «När jag tänkte på, hvad han *kunnat* bli, om fadern hållit sitt ord och han fått växa upp under hemmets skydd, eller om bara världen tillåtit mig att uppfostra honom utan att förkrossa oss båda med sitt förakt — då knäpte det så besynnerligt här (pekar på hufvudet) och sedan gick det en lång, lång tid, då jag inte mindes någonting. Men en dag fick jag höra, att han var död, död i fängelse — då glömde jag alt — honom — alt — utom ibland. Mitt barn, mitt barn!» Då Valborg ej kan få någon mildare dom, vill hon åtminstone rädda den barnsliga Gertrud och fordrar därför, att samma dom som drabbat henne själf skall gå öfver Björnklo: «Om tvänne stjäla, drabbas de af samma dom, om två förfalska, lika så.» Nej, hon är dömd; den ende, som vill taga hennes parti, afvisas med de orden: «Du hörde hvad Björnklo sade: 'Må den som *kan* kasta första stenen'. Ludvig Hillners ungdomsäfventyr äro ännu i friskt minne». Professorn spekulerar på, om det kan finnas vetenskapliga grunder för olikhet i moral för kvinnor och män och beslutar låta känslan afgöra saken, i det hans dotter får fritt välja. En liten påtryckning från modern, en antydan om att Gertrud såsom Björnklos fru kan bli en hjälp för Olof, för sin bror Ivar och i synnerhet för Valborg gör, att Gertrud trots all motvilja offrar sig, och så föreslås de trolofvades, Björnklos och Gertruds, skål, medan Valborg går, oåterkalleligen *dömd*. Det fins mycken dramatisk kraft i detta stycke, karaktärsteckningen är ganska god. Dock är professorn altför overklig och Gertrud är kanske också väl barnslig och oerfaren, hennes karaktär är ej klar.

Man kan säga, att *Harald Molanders* skådespel *Vårflod* på visst sätt behandlar samma ämne som fru Edgrens Elfvan, det vill säga frågan om hvad värde stora och omfattande men opröfvade ideer äga i förhållande till dem, som hållit profvet genom långa tider i det verkliga lifvet. Det synes som skulle författaren ha velat säga den sig altjämt ökande falangen af gröna samhällsförbättrare åtskilliga beska sanningar. Det abstrakta resonerandet om rätt och orätt, det hänsynslösa betonandet af plikten mot sig själf i sammanhang med förbiseendet af plikterna mot andra, det härpå hvilande förkastandet af gamla åsigter, i hvilkas ställe så sättas några mycket dunkla nya, som ej hålla stånd, då det kommer till verklig handling, det är detta som författaren i sitt skådespel synes vilja gissla. Han synes vilja fråga: om de gamla idéerna ej äro nog höga och stora, hafva de ändå ej det företrädet att de passa bättre för svaga och felfulla människor i deras hvardagliga lif, och äro ej de nya, i all sin höghet, altför stora och altför abstrakta för att äga en verkligt uppehållande kraft, då lifvets allvar kommer? Och dessa samhällsförbättrare, som fordra så mycket af andra människor, hafva de själfve rena händer, bäras

deras fordringar uppe af ett lif i öfverensstämmelse med dessa ideer, och står det sålunda en man bakom ordet — eller äro de i sitt lif lika prutande med idealen som andra dödlige? Men denna fråga kommer ej fullt fram i skådespelet, ty förf. har gjort representanterna af «det nya» till några svamlande herrar, som blott slå ikring sig med fraser om reaktionär och liberal o. s. v. Och dramat visar i själfva verket endast, att i hvilket läger och hvilken meningsflock som hälst kan det finnas frasmakare och stackare med stora ord på tungan och ett lif, som står till dem i skriande motsats. Vi föras in i en familj, som består af fru Gurman, hennes dotter Sigrid och son Kristofer. Denne har såsom ung student varit full af radikala ideer, hvilka framgår icke, blifvit ovän med sin far och från denne stulit reskassa till Amerika, frihetens förlofvade land, där inga gamla fördomar trycka. Men här har han fått känna på lifvet: «Jag har burit tegel i Newyork och sopat gator i Chicago, jag har odlat apelsiner i Florida och spelat positiv i San Fransisco, jag har varit kypare i Wisconsin och sålt «The Freethinking Puzzle Game» vid Niagara.» Nu har han kommit hem med fullkomligt brutet sinne och vill söka sin mors förlåtelse, hvilken han till en början ej får. Hon har sökt att följa honom i hans ideer under hans friska ungdomstid och hoppats så mycket af honom, men sviken på detta sätt i alla sina förhoppningar, har hon blifvit hård mot honom, under det hon hjälper och stöder olyckliga, som äro henne främmande. Då Kristofer for ut, var han förälskad i en ung vacker syflicka, Marie, hvilken han ville förmå följa sig, men då hon ej ville detta, varmt anbefalde åt sin mors och sin systers skydd, men Marie jagade modern också bort. Följden blef att hon förfördes, och nu är det fråga om att hon skall upptagas i ett Magdalenahem, hvarpå hon ej vill gå in; hon vill på hederligt sätt arbeta för sig och för sitt barn. Samtidigt med Kristofer kommer äfven hem från Paris en ung realistisk författare, Gustaf Wolff, som varit Kristofers ungdomsvän och är kär i hans syster Sigrid. Han talar löst och allmänt men beständigt om sina ideer, och Sigrid har äfven gripits af dem, men det framgår senare, att det ej är i dem utan egentligen endast i Wolff hon är kär. Nu visar det sig emellertid, att Wolff är just den som förfört Marie, nu vill han, som har färdigt ett manuskript, däri han gisslar Magdalenahemmen, ha Marie in på ett sådant och barnet på barnhuset; och Sigrids tro på «det nya», som först brutits genom Kristofer, får nu dödsstöten genom att Wolffs ihålighet blottas.

Något afgörande framsteg framför *Furstinnan Gogol* är icke detta stycke, och ehuru det visserligen icke är något nederlag, är det i alla fall ganska matt. Det saknar tillräcklig dramatisk kraft för att uppehålla fyra akter, det är för mycket resonerande hit och dit, och det dramatiska intresset har ej knutits vid någon hufvudperson eller någon hufvudhandling, som genomgår stycket,

utan handlingen liksom resonemanget sväfvar hit och dit. Hade förf. tagit upp en bestämd hufvudfråga, där «det gamla» och «det nya» stå emot hvarandra, och hållit sig till den, eller hade han endast framstält ett par utpräglade representanter för det ena och det andra och låtit dessa svamlande personligheter komma emellan, så hade stycket fått relief. Nu vet man inte hvad det är fråga om eller hvar man har de handlande personerna, ty dessa äro lika sväfvande i sina konturer som deras meningar och ideer. Karaktärsteckningen är sålunda ej häller öfver allt lycklig. Emellertid ligga dessa brister till stor del i ämnets natur; då det handlar om frasers tomhet och intigheten i löst prat, handlar det i själfva verket om ingenting, och det är ett svårt ämne att skrifva skådespel öfver. Sedt från denna synpunkt, måste man beundra förf:s förmåga att ändå kunna gifva så mycket lif och innehåll åt sitt skådespel, hvilket endast blir möjligt genom hans stora skicklighet att arrangera dramatiska situationer, genom hans förträffliga replikbehandling samt till en del genom hans karaktärsteckning. Ty om äfven icke denna är klar, så äro dock hans personligheter verkliga och lefvande människor, och ej endast abstrakta typer, hvad däremot fruarna Edgrens och Agrells personer gärna vilja blifva. Den oklarhet, som vidlåder figurerna i Vårflod, torde kanske till en del ha sin grund i en fruktan att göra dem abstrakta. Men det är intet fel att behöfva utveckla sig, och det är endast en Alexander, som eröfrar ett land i ett par hufvuddrabbningar. Herr Molanders två större dramer äro för betydande för att icke mana fram än större fordringar än dem, de fylla, och för att icke lämna förhoppning om än större framgångar.

Medborgerligt förtroende af *Oscar Wijkander* befattar sig icke som de föregående med frågor, som äro uppe i tidsmedvetandet, och man kan knappast säga att detta skådespel behandlar någon fråga alls. Skulle man döma efter titeln synes förf. vilja undersöka, hvad verkan förlusten af medborgerligt förtroende för alltid kan hafva på en människa samt i hvad mån en sådan dom kan vara berättigad. Men denna fråga får genom skådespelet ej något bidrag till sin lösning, ty hufvudpersonen, Rolf Månsson, tycks alltid ha varit en moralisk usling, som af sin förlust af medborgerligt förtroende hvarken blifvit bättre eller sämre än förut. Kanske är det endast kärlekens allbesegrande makt och det godas, rättvisans, försakelsens, oskuldens segér öfver den hvassaste egoism. som förf. velat förhärliga. Personerna äro nästan alla besynnerliga människor. Samman med Månsson bor en kvinna Elsa Berg, med hvilken han har en dotter, Anna. Hon kallas hans fru, och de ha bott samman i aderton år, utan att hon ännu fått klart för sig, att han ej älskar henne, och utan att hans moraliska uselhet kunnat smitta henne. Hon är ädel, god och försakande, och genom hennes energi har deras affär, som drifves i hennes namn,

blomstrat upp och förskaffat rikedom åt honom, under det Elsa har det smått. Han har ej velat gifta sig med henne på grund af en besynnerlig stolthetskänsla, som ej tillåter honom att drifva affären i hustruns namn, och såsom förevändning för sitt nekande har han, att han har en hustru i Amerika, och han vet på ett mycket märkvärdigt sätt att hindra att detta äktenskap upplöses. I dottern, som blifvit uppfostrad på landet, och är ung, vacker och mycket oskyldig, blir nu en i Sverge född, excentrisk och omätligt rik man förälskad, och han vet nu att vinna Annas kärlek, öfvervinna hennes mors och sin slägts betänkligheter samt Månssons knipslugheter och skurkaktigheter. Ett par bipersoner äro hvar i sitt slag besynnerliga, och i det hela taget är skådespelet tämligen obetydligt, ehuru en viss rutin i scenarrangemang och dialog och en viss dramatisk spänning ingalunda saknas.

Den flitige skådespelsförfattaren *Frans Hedberg* har med *Rospiggarne* lämnat ett nytt bidrag till våra dramatiska folklifsskildringar. Han har visserligen ej afgörande brutit med det traditionella maneret i våra folklustspel, men han har tydligen mera än sina föregångare bemödat sig om att gifva sanna bilder. Hans Rospiggar äro ej så söndagsklädda till kropp och själ som Nerkingarne, Vermländingarne m. fl.. och han har ej försmått rätt grofva drag vid målningen, men några djupare blickar in i folkets lif, lynne och åskådning får man ej vänta. Första akten försiggår vid Nybrohamnen i Stockholm, andra på seglingen mellan Stockholm och något skär ute på andra sidan om Vaxholm, tredje under en auktion här ute på landsbygden och fjärde på midsommaraftonen med sin majstång och tillhörande festlighet. Många rätt roliga scener och typer förekomma, personligheterna äro ganska väl tecknade, utom en länsman, som är helt och hållet en vådevillfigur, men så ar han också 70 år gammal. Men i det hela taget torde dock detta folklustspel vara mera lokalkomiskt än allmänt komiskt. De egendomligheter i personernas jargon och uttal, hvilka hufvudsakligen sätta färg på och lägga komik i stycket, torde fordra, för att rätt senteras, att man känner dem. För öfrigt ligger det en tilltalande friskhet och ej ringa kraft i de växlande bilderna.

Lsn.

Egil Skalle-Grimssons Saga. Från fornisländskan af *A. U. Bååth.* Stockholm, Jos. Seligmann & C:is förlag. Pris 3,25.

Käre läsare, har du lust att se en riktig fullblodig vikingahöfding lifslefvande? Vill du — fastän på tryggande afstånd från hans «ovårdiga» hugg — kunna noga betrakta honom, när han slår i hjäl sina fiender, — «en gång åtta, elfva tvänne gånger», — eller när han visar en rörande ömhet mot fränder och vänner, när

han med ursinnig vildhet hämnas en oförrätt, vore den ock begången af konungen själf, eller när han tilltalar sin Gud, öppet och förtroligt, som en vän sin vän? Önskar du se alt detta klart och lifligt framför dig, — ja, då måste du slå upp den gamla sagan om Egil Skalle-Grimsson.

www.tidtool.com.cn

Men är det så, att »språket utgör ett väsentligt hinder», och den isländska sagans uttryck i sin ursprungliga kraft och skönhet bli oförstådda för dig, då träffar du nu en man, som förtäljer alt detta för dig på ditt eget tungomål, och som *kan* göra det väl, emedan han icke blott känner forntidsminnena, utan ock i sig själf eger en fläkt af den gamla vikingaanden. Och när den gamle skalden Egil då och då sjunger om sin segerstolthet, sin sorg eller sin vänskap, så kan den unge tolkaren rätt godt följa med: känslans värme, tankens djup och de djärfva poetiska bilderna röjas än i den nya drägten.

Det förstås, icke är tolkningen alltid *så* god, att man ej kunde önskat den bättre. Visst händer det en eller annan gång, att midt bland orden af gammal nordisk malm och klang insmugit sig ett, som altför tydligt erinrar oss, att vårt bokspråk härmat tyskarnes; nog råkar väl också öfversättaren understundom att i ordens följd mera efterlikna urtexten än rätta sig efter, huru man nu talar och lättast blir förstådd. *)

Men sådana invändningar kunna göras mot hvarje öfversättning från fornspråket, och felen öfverskylas sällan, om någonsin, af så stora förtjänster som här. Också finner man här afgjorda framsteg vid jämförelse med Hr Bååths tidigare försök i samma riktning.

Öfversättningar af fornnordiska sagor och sånger mötas stundom med tviflande axelryckningar. «Hela genren», säger man, »är rå till innehållet, oslipad och kantig till formen. En gengångare ur forntiden som Karl XII, chauvinister som Rudbeckianer och Götiska skolans män kunde entuiasmera sig för de gamla idealen, men för *vår* tid passa de ej.» — Visserligen, de gamla dikterna passa icke för *deras* smak, som ensidigt dyrka det «moderna», eller fått sin gom så förvand af den franska konstens raffinerade anrättningar, att de alldeles rata «det gula fläsk och den bruna mjöd» som en simpel bondeföda. Men det finnes ännu många, som bevarat smaken för det sunda och kraftiga i dessa enkla fosterländska rätter, många också, som, med historiskt sinne, älska att vidga blicken till andra tider och andra verlsåskådningar än de allra närmaste.

Sådana läsare blifva säkert Hr Bååth varmt tacksamma för den goda tolkning, han gifvit oss af Egil Skalle-Grimssons saga.

G. C—d.

*) Ännu en anmärkning, fastän af annat slag! Då öfversättaren i förordet gifver oss åtskilliga historiska och literära upplysningar, borde han ha något inlåtit sig på frågan om sagans trovärdighet, hälst som denna — tvifvels utan med mycken öfverdrift — blifvit bestridd af den skarpsinnige forskaren E. Jessen.

www.libtool.com.cn

Några ord om försvaret

af

Ann' Margret Holmgren
f. Tersmeden.

I frågor af stor och allmän betydelse torde det befordra sanningens vinnande att personer ur alla klasser deltaga — så män som qvinnor, fattiga som rika — vare sig de kämpa för det bestående eller för det snabba framåtskridandet.

Öfvertygelsen härom har framkallat följande små betraktelser i försvarsfrågan.

Ingen, som tänker på sitt lands framtid, skall kunna vara likgiltig i den s. k. försvarsfrågan, till hvilket läger han än hör, ty ur hvarje synpunkt är den onekligen beaktansvärd.

Den har samma betydelse för *hvar och en*. I fredens tid offrar *hvar och en* dryga summor på armé och försvarsmateriel — i krigstid offrar eller vågar *hvar och en* sitt eget, de sinas eller i allt fall sitt folks lif och blod.

Man har förvånat sig — för att icke säga beskärmat sig — öfver, att qvinnor deltagit i den allmänna rörelsen för denna frågas lösning, men alla desse fråga vi: hvem kan i händelse af krig förlora mer än hustrun, modern, systern? Qvinnan bör sannerligen anses berättigad att med alla de medel, som stå henne till buds, kämpa i en strid, som för henne ingalunda är af mindre betydelse, än för mannen.

I vårt land önskar väl ingen krig, allraminst qvinnan.

Försvarsvännen lika väl som neutralitetsvännen vill värna sitt land mot krig, blott med olika medel. Frågan är således: hvilket medel är det tillförlitligaste för den närmast kommande tiden?

www.libtool.com.cn

Neutralitetsvännen vill verka för upphäfvande af allt krig folken emellan, och hvem skall *häri* kunna neka honom sin aktning? Tvärtom, hvarje seger han dervidlag vinner hälsa vi med tacksamhet och erkänna, att bättre seger kan ingen vinna. Må denna fredstanke strömma in som hälsobringande höglandsluft i folkens bröst, så långt civilisationen når. *)

Gälde neutralitetsvännens arbete blott att sprida fredspligtkänslan i alla civiliserade och civilisation i alla ociviliserade länder, så vore väl ej annat än godt att säga om hans verk. **)

Men han utsträcker sin verksamhet till att *för det närvarande motarbeta försvarspligtkänslan*, både i riksdagen i form af nekade anslag och i det allmänna medvetandet genom föredrag, tidningsuppsatser m. m. Häri och *endast* häri ligger — enligt vår mening — det hvarför man kan anklaga honom.

Han säger: «vi hafva ej råd att hålla ett tidsenligt försvar». ***) Är det icke som att säga: «jag har ej råd att brandförsäkra min egendom.»?

Sverige kallas ett fattigt land, men det gör dock stora utgifter, som icke kunna kallas behöfliga, eller hvad skall man säga om importen af allehanda lyxartiklar såsom vin m. fl. slags spirituosa, tobak, siden — för att ej tala om en

---

*) Längre skall den ej kunna tränga, derom äro väl alla ense — der nå vi krigsgränsen. I civilisationens utkanter kunde striden icke undvikas, äfven om dessa utkanter förflyttades längre och längre bort, ty råa folk hafva råa seder.

**) Ty att betrakta kriget i och för sig som ett godt, tycks mig ungefär som att säga, att sjukdom och död äro ett godt, derför att man mången gång sett goda verkningar deraf i en familj, som förr var ytlig och tanklös, men som efter dessa sorgliga erfarenheter tagit en allvarlig rigtning. Samma resultat hade ju kunnat vinnas på lyckligare väg också.

***) Månne man bör förblanda begreppen tidsenligt försvarsrustad och tidsenligt anfallsrustad? — Det senare torde kräfva ofantligt mycket större både summor och krafter.

massa rentaf värdelösa modeartiklar m. m., för hvilket allt den årliga summan stiger till en betydande höjd?

Man knotar öfver att staten beviljar 23 millioner till landets försvar, men man har råd att importera kolonialvaror för 39 millioner, frukter och växter för 3—4 millioner, och dock äro — strängt taget — hvarken dessa eller många andra importartiklar *nödvändighetsvaror* för den stora allmänheten. Enligt general-tullstyrelsens uppgift i «Sveriges officiela Statistik» uppgår t. ex. den årliga importen af «Band, sammet siden och andra slag» under åren 1880—81—82 till 1 ½ million och deröfver, af spirituosa och andra dryckesvaror samma år till 6, 7 och 8 ½ million i rundt tal per år.

Skulle icke åtminstone dessa pengar, som gå ur landet — utan motsvarande värde i de importerade varorna — kunna anses bättre använda, om de lades i försvarsmateriel?

Om försvarspligtkänslan funnes i tillräckligt hög grad, så hade hvar och en alltid *något* att offra, som eljes blefve använd på onyttigare sätt.

En talare på ett folkmöte vid Ringsjön, som icke var försvarsvän, hade några rätt egendomliga skäl för sin mening. Han anmärkte, att man lättare kommer i gräl och får stryk, om man går med knifvar och yxor, än om man går obeväpnad.

Detta är sant, men saken ställer sig annorlunda, om man frågar: «bör man gå med eller utan knif, då man vistas bland folk, som alltid bära knif och ofta draga den till slagsmål?» — ty hvad är eljes Skandinaviens ställning, omgifvet af krigsrustade och krigförande nationer? Visst kan man i händelse af strid ändock komma till korta, men utsigterna äro onekligen bättre för den, som sjelf har vapen till sitt skydd, och undsättning skall lättare kunna gifvas den, som, till en tid åtminstone, kan uppehålla sin ställning.

Samma talare ansåg trygghet mot krig ligga deri, att vi haft fred i sjuttio år. Jag skulle här vilja draga en, som mig tyckes, fullt antaglig parallel.

En husegare säger, att brandstodsafgiften är bortkastade pengar. Då han ej på sjuttio år haft eldsvåda, så vore det ej sannolikt, att han hädanefter skulle hemsökas deraf, såvida

han ej sjelf antände. Skulle någon anse ett sådant resonnemang klokt?

Om en fattig familjefaders hus är beläget i närheten af stora gårdar, fylda med upplag af eldfängda varor, der han vet, att folk handskas ovarsamt med elden — bör han då ej taga sig så när han kan för att skaffa sig tidsenlig släckningsmateriel och för att betala sin försäkringsafgift? Är det ej hans pligt att icke sätta sin och sina efterkommandes hela egendom på spel genom att försumma dessa drygå utbetalningar i rätt tid, i förlitan på grannarnes löfte, att de skola skydda hans hus och att han skall slippa undan oskadad vid deras möjligen inträffande eldsolyckor. Hvem garanterar honom för att de skola hålla sitt ord, eller ens skola *kunna* hålla det?

Så länge dessa mägtiga grannar icke upphöra med sina eldfarliga upplag, skulle han ju handla orätt, om han ej hölle sig beredd på eldsvåda och år efter år »kastade bort pengar» för sin egendoms betryggande, om ock dessa medel kunde hafva räckt till stora förbättringar af gården.

Hvem vill deremot förtänka honom, om han under tiden — utan att åsidosätta hvad klokheten bjuder — använder all sin öfvertalningsförmåga på att förmå grannarne att bortskaffa sina farliga, olycksbringande varor? Kan han vinna detta mål, då har han gjort både sig och dem en ovärderlig tjenst, men *dessförinnan* bör han ej ställa sig redlös, i förlitan dels på andra, dels på sin goda lycka.

Månne icke denna lilla simpla historia är en ganska trogen miniatyrbild af Skandinaviens förhållande till sina grannar?

Neutralitetsvännen fruktar icke att ställa sig försvarslös mot den yttre fienden, i hopp om folkens vaknande och snart framkallade freds- och allmänmenskliga pligtkänsla, men vore han konseqvent, borde han äfven yrka på domstols-, polisväsens och dylika institutioners indragande, ty hvad göra dessa — mot dryga kostnader — annat än betrygga oss mot inre fiender, hvilka väl vore lika tillgängliga för pligtbegrepp mot nästan, som de yttre, derest dåliga, inrotade begrepp och seder verkligen vore så lätta att öfvervinna, som neutralitetsvännen tyckes tro.

Utan att vara någon vän af att i tid och otid uppgräfva yttranden af personer, som lefde för flera århundraden sedan i länder, vidt skilda från vårt, för att bevisa hvad man vill, finner jag dock för en liten stat det klassiska ordspråket så slående sant att jag måste anföra det. «Si vis pacem para bellum.» (Vill du hafva fred, så rusta dig för krig.)

Jemförligheter på andra områden uppstå hvart man ser. Ännu ett par exempel.

Hvem underlåter att sätta lås för sin dörr, om man också just egnar sitt arbete åt att hos allmänheten inskärpa eganderättsbegreppet? Denna misstro till det nuvarande tillståndet anses ju berättigad och hindrar icke de mest nitiska sträfvanden för förbättrade förhållanden.

En fransman har träffande sagt, att man skulle icke afstå från att sköta sin hälsa, i afbidan på ett i en framtid utlofvadt universalbotemedel mot alla sjukdomar.

Man säger, att vår armé är «dålig.» Om det är sant, så innebär det intet bevis för, att den är obehöflig, men en allvarlig maning att förbättra den och göra den först och främst så yrkesduglig, som i fredstid låter sig göra. Hvad andan, bildningen och humaniteten inom militärkåren beträffar, skall väl ingen kunna neka, att den gått framåt i jemnbredd med öfriga samhällsklasser inom vårt land, ty i hvilken kår, af vare sig tjenstemän eller privatmän, skall man ej finna individer, som göra sig skyldiga till omoraliska och laglösa handlingar?

En mängd värfvadt manskap har begått ytterst klandervärda handlingar, men månne icke bland stadsbefolkningen man inom t. ex. handtverks- och fabriksarbetarekårerna skall finna lika stor procent förbrytare af samma art? Med hvad rätt ställer man sina fordringar högre, då det gäller militärer än civile?

En mycket populär anmärkning gäller den dyrbara uniformen och en viss prålanda i det hela. Nåväl, säges icke detsamma med skäl om halfva menniskoslägtet, nemligen qvinnorna, utan att man derföre frånkänner dem deras värde. I samma mån deras egen upplysning och den allmänna opinionen om saken stiger, skall detta, från sämre tider qvarstå-

ende, fel gifva vika för intellektuela prydnader. Hvarför skulle vare sig militären eller qvinnan vara otillgänglig för förnuftsskäl, om det blefve en allmänt erkänd sanning att *onyttiga* grannlåter i klädsel äro uttryck af fåfänga och flärd och att penningar, offrade på dylikt, äro verkligen bortkastade medel, som kunnat lända till gagn för land och folk.

www.lintool.com.cn

I allt fall tycks mig denna lilla knappfråga, på tal om armé och försvar, vara af synnerligen underordnad beskaffenhet, om man ock nödgas erkänna det önskvärda i att statens och de skattbetungades medel icke användas till onödig lyx och prydnad i ett land med små tillgångar.

Bland motståndarne till försvarsanslag och försvarsansvar ingår ett alltmer växande antal för fosterlandsbegreppet okänslige. De anse ord och gerningar uttryckande fosterlandskärlek vara något ensidigt, inskränkt, som motarbetar allmänmenskliga sträfvanden och känslor. Detta fatta vi ej. Lika lyckligt som det är för en man att hafva sin egen hustru, sina egna barn att lefva för, lika lyckligt tycka vi det vara att han har ett fosterland att i första hand arbeta för. Har icke allt detta varit häfstången till många af de ädlaste menskliga impulser och handlingar — och ingalunda en yttring af klandervärd egoism? Att behålla sin individualitet och «sjelfständighetens hederskänsla» — dessa båda ovärderliga skatter — bör väl vara lika vigtigt för folken som för individen. Blir icke utvecklingen starkare, om individens eller nationens säregna drag qvarstå än om de sammansmälta och upplösas i grannens? Detta betraktas af ultra kosmopoliter som idel nonsens, af ingen betydelse.

Som sagdt, meningarne i försvarsfrågan äro — likasom i alla de vigtigaste spörsmål — mycket delade, och hvar och en må hafva rätt att uttala sin.

Till sist, och med anledning af hvad ofvan blifvit yttradt, vilja vi säga några ord om den s. k. «svenska qvinnoföreningen».

Det har förvånat oss, att så mycket ogillande kommit den till del, särskildt af de frisinnade partier, som eljes vilja häfda qvinnans rätt till sjelfständigt arbete på allmänt område.

Denna förenings hufvudsyfte är tydligen att väcka försvarsfrågan och försvarspligtkänslan till lif hos qvinnor. Skulle

detta i och för sig icke vara etthundrafyratiotvå qvinnors rättighet och förtjenar det verkligen hån af frihetssträfvande personer?

www.libtool.com.cn

Till hvilket slag af försvarsmateriel den, i det stora hela, säkerligen ringa summa, som «svenska qvinnoföreningen» skall kunna samla, anslås, är en fråga af mindre vigt. Penningemedlen och deras ändamål äro härvidlag bisak.

Att inbjudningen i formelt afseende lemnade ett och annat öfrigt att önska och hade en viss opraktisk anstrykning, borde icke i den grad hafva bortskymt föreningens grundtanke, att den ej ens omnämndes af dem, som uttalade sin ringaktning för densamma.

Om man ser ett barn lyfta en tung spade och anstränga sig för att gräfva, så kan man väl le, men ej med hånets löje, utan med fröjd öfver, att det *vill* arbeta, om det ock föga förmår. Således, ej ens det erkännande man skänker barnet för välmenta försök har bevärdigats den svenska qvinnoföreningen af dess motståndare.

Hvarje uttryck af intresse i en så betydelsefull fråga som försvarsfrågan borde kunna hälsas med aktning af *hvar och en*, hvilken ståndpunkt i frågan han än intager.

www.libtool.com.cn

Några bilder ur det finska universitetets äldsta historia.

Consistorii Academici vid Åbo Universitet äldre Protokoller, utgifna af Finska Historiska Samfundet. I. Förra häftet. Tryckt med anslag ur Längmanska statsfonden. Helsingfors 1883.

I mer än ett och ett halft århundrade hade Sverige i Upsala universitet egt en inhemsk högskola, när Gustaf Adolfs tanke att jämväl skänka Finlands folk en självständig inom egna landamären belägen bildningshärd, med värme omfattad och tvänne gånger förordad af Axel Oxenstjerna, slutligen genom Pehr Brahes energiska ingripande blef verklighet d. 26 Mars 1640. Ej långt efter sin ankomst till Finland (Nov. 1637) började «grefve Pehr», eldad af sant intresse för det land, till hvars högste styresman han blifvit kallad och hvars välgörare han under tvänne år hann blifva, att vidtaga förberedelser till utförandet af den framtidstanke, hvars förverkligande det ej blef dess konungslige upphofsman förunnadt att upplefva. Redan följande år hade han och Åbo stifts för Finlands odling varmt nitälskande biskop Rothovius bragt det därhän att de af förmyndarregeringen fingo i uppdrag att utse professorer vid den blifvande högskolan. Genom deras val fästades nu vid det nya universitetet elfva lärde, hvilka, för att tala med en modern finsk historieskrifvare, «voro nästan alla svenskar, *men* till största delen synnerligen framstående män t. ex. teologerne Eskil Petræus, universitetets förste rektor, och Johannes Terserus, juristen Johan Olofsson [Stjernhöök] och professoren i historien Michaël Wexionius».

Med stor ståt, procession, gudstjänst, salut, tal och musik samt måltid på slottet, «ther alle på Hennes Kongl. M:ts vägnar blefvo härligen tracteradhe och plägadhe», firades invigningen den 15 juli. Två dagar senare «agerades en comoedia» *) och några af de nyinskrifne studenterne förhärligade den nya högskolan med prydliga orationer på romarspråket. Den inträdande rötmånaden skingrade dock inom kort den lilla skaran af lärdomssökande ynglingar. Vid en d. 17 Aug. företagen mönstring uppgick de närvarandes antal ej till mer än 44, «af hvilka ähnu $^1/_2$ parten skulle till sina sochnar förresa» och af dessa fyrtiofyra voro «icke öfver 8 landsens infödde för hvilkas skuldh thenna Akademia mästedeels är upprättat», hvarföre några föreläsningar ej ansågos böra hållas. Under loppet af September började dock dessa, men först i början af November voro studenterne så talrikt samlade vid lärosätet, att myndigheterna ansågo tiden vara inne att högtidligen installera de nye professorerne. Därvid tillgick så, att dagen förut «förordnades twenne beskedlige studiosi, som medh Cursoribus ginge hooss någrhe aff the förnämbste och inviteradhe till then professoris oration som dagen thereffter introduceras skulle. Och hade Cursores sina kiortlar på sigh samt sceptra Acad. buro the medh sigh. När introducendus professor gick in i Academien, då musicerades och söngz ett discantsstycke: sedhan steegh professor introducendus in cathedram och præsterade juramentum, och ther näst hölt en orationem, som sigh medh hans profession bequämade. Finita oratione musicerades igen, sedhan ginge alle uth», förmodligen till någon «måltid», ehuru konsistoriiprotokollen ej hafva något att därom förtälja. Studenternas antal ökades snart så hastigt, att de redan året därpå uppgingo till 300.

*) kallad «Studentes», antagligen Stimmelii Comoedia Studiosorum, som 1589 öfversattes af Johannes Joh. Gevalius. Den förestälde «huru somliga föräldrar visa sig mycket knappa att bestå penningar åt sina söner, hvilka då gemenligen blifva flitige, men andra bestå dem allt hvad de åstunda, genom hvilken obetänksamma frikostighet sönerna blifva försumlige, ohörsamme och förlorade: huru somlige ynglingar slå sig till yppighet, spel och andra laster samt blifva fördärfvade, men andra beflita sig om vetenskaper, dygd och gudsfruktan samt blifva berömmeliga och ypperliga söner».

Enligt gammal häfdvunnen plägsed så väl vid de utländska universiteten som vid Upsala, hvilket senare naturligtvis i mångt och mycket tjänade det nybildade till förebild, skulle den till universitetet anlände djäknen, sedan han för rektor uppvisat sitt testimonium och af filosofiska fakultetens dekanus blifvit «granneligen examinerad», infinna sig hos depositorn för att af honom under öfliga ceremonier blifva deponerad och «hvad skäligt är, verbis mest, vexerat». Härvidlag stannade det dock sällan vid ord åtminstone från de äldre kamraternes sida, hvilka oftast gjorde de första stegen på vetenskapens bana ganska tunga för den unge studenten. Upprepade gånger klagar rektor öfver att «in depositione inrijtas en galin plägsedh at then, som deponeras skal, blifver vexerat, isynnerhet, när han undslipper halfua depositionen, tå ställa sig några i dörren eller i förstugan och ther skamligen fara medh honom som deponerat är.» 1645 klagar en deponerad öfver att han på detta sätt blifvit öfverfallen med hugg och slag så att «näsa och mun stogh i blodh». Men lidandet var ty värr ej slut härmed, efter depositionens skärseld började novitiatets helvete, då den s. k. novitien måste under högst ett års tid vara sina äldre kamraters springpojke och trogne slaf, på mångfaldiga sätt plågad. Från detta träldomstillstånd måste de slutligen friköpa sig med ett s. k. absolutionsöl, liksom de efter depositionen måst fröjda sina plågoandar med ett s. k. cornutöl. De dryga omkostnader, som dessa tillställningar kräfde, då t. ex. en novitie en gång nödgades sälja till och med sin skjorta för att kunna betala de 20 kannor öl, som förtärdes första aftonen, och de 10, som följande afton gingo samma väg, förmådde myndigheterna att flera gånger utfärda förbud häremot, emedan, som rektor en gång uttrycker sig, «alt skal gå ther uppå uth at han, som således waracktig göres, måste fult op intappa låtha, huarigenom sedhan mången blifuer förargat, skrämdt, illa medfarin och på sistone alldeles fattigh». Oaktadt de dryga böter och fängelsestraff, hvarmed öfverträdelser af denna art belades, förekommo de ofta, men de brottslige försökte ofta dölja festens verkliga karakter under något annat mer eller mindre antagligt namn. Så förklara t. ex. en gång de anklagade,

att de efter hemkomsten från en i professorens sällskap företagen botanisk exkursion inbjudit några goda vänner på öl, «allenast att släckia törsten, som utaf chettan hadhe kunnat förorsakas». För utkräfvandet af sådana bjudningar och annat öfversitteri straffades ofta de äldre; så t. ex. dömdes 1647 två studenter att plikta 3 marker s. m. hvardera, emedan de kallat en novitie «penal och rutin koofot» samt «rifvit hans tröjearm sönder», ehuru de egentligen skulle «straffas med riis, thet man en student icke gärna vill fälla til». Stundom sökte de misshandlade att själfva hämnas såsom då tvänne studenter i Dec. 1644 en aftonstund öfverföllo Elias Depositor, som förmodligen ej tillräckligt lagt på sinnet de varningar han vid sin utnämning i konsistoriet erhöll, att ej «slå någhon så hårdt, att depositus hafwer orsaack skäligen at klagha». Af sina angripare förföljd in på en borgares gård kallade han gårdens manliga befolkning till hjälp mot studenterne, hvilka äfvenledes skaffat sig förstärkning. De akademiska fäderne dömde visserligen studenterne till dryga böter och 4 dygns fängelse, men då de ansågo att äfven depositorn vore förtjänt af straff, emedan han satt i gång slagsmålet mellan köpmännen och studenterne, dömdes denne «att också tillijka medh the andre i 4 dygn sittja uthi prubban och således ther medh them förlijkas», ett domslut, som om det verkligen ledde till önskvärdt resultat åtminstone ej kunde inge de unga studenterne mycken respekt för depositorn och hans embete. Slagsmål mellan studenter och andra af stadens invånare förekommo ofta och vid dessa blodiga sammanstötningar spelade svärden, hvilkas bruk tyckes varit både tillåtet och mycket omtyckt, en stor och sorglig rol. Straffet för dessa och andra brott var oftast fängelse i akademiens «prubba», hvilket straff måste hafva varit rätt strängt, enär prubban åtminstone en tid var förlagd till «en lithen hvälfd kalckbodh når om kyrkian». En syndare, som, emedan han var «fallin i lönskalegi» blifvit dömd «androm till någon räddhåga» till 14 dygns fängelse, (ett straff, som konsistoriet ansåg så lindrigt, att det särskildt påpekas, att konsistoriet honom «faderligen upptagit», emedan han, som från sin tjänst hos den bekante Arnold Messenius företedde goda betyg, var «en nöchter,

stilla, ödmjuk och ganska flitigh person» och «ingen tviflade at han ju wäl kunde blifvit medh tijden en lärd och nyttigh man, ther han i den olyckan icke råkat hade») befriades dock redan efter 8 dagar, emedan han ansågs hafva blifvit tillräckligt straffad, då «han i denna häfftiga winter plichtat och i prubban suttit 8 dagar». Äfven dit förde dock studenterna sitt goda lynne med sig. 1643 i Dec. hade sex studenter, som deltagit i ett af de ofta förekommande slagsmålen med vakten, blifvit insatta på 8 dagar, men i prubban hade de «rumoradt, hafft trumpeter och spelmän för sigh, druckit och skrijkit» så att rektor såg sig «förorsakad them derifrån at afvijsa, til dess man om deras excess uthi Consistorio discurrerade. Huilcken hans befallningh the icke så snart som thet sigh borde efterkommo, uthan spåtskeligen swarade: sigh wela först brenna op deras wed, de hade köfft». Så väl för detta förargelseväckande uppförande som emedan de för Logices professoren [sedermera biskopen i Wiborg] Nicolai Nycopensis «port och fenster om nättren esomåfftast jemmerligen skrijkt» relegerades de till nästkommande Januari månads slut, då de togos till nåder igen.

En i hög grad bidragande orsak till slagsmålen var den lätthet, hvarmed studenterne öfverkommo öl och vin hos borgarne mot pant af böcker och kläder, «sigh uthi sina studier til stort hinder». De upprepade försök, som gjordes att förhindra detta oskick, hade föga framgång och väckte isynnerhet en gång, i Nov. 1647, mycken ond blod hos studenterne, hvilka blefvo i hög grad uppbragta, då en konsistorii skrifvelse i denna sak till Borgmästare och Råd offentligen anslogs på rådstugan. Studenterne uteblefvo från föreläsningarne, samlade sig under oljud utanför rektors bostad och sände slutligen en deputation till konsistoriet med begäran att få se conceptet till den ofvannämnda skrifvelsen, hvilken de ansågo för sin heder kränkande, då den vore «ställt in genere, lika som the alle wore drinkare och lika godhe såsom börgerskapet också thet uttyda». Ehuru deras begäran villfors och skriftens goda mening förklarades, inlemnade de dock till följande dag en skrifvelse, hvaruti de begärde ytterligare förklaring samt uttalade som sin afsigt, att om detta förvägrades

dem lemna universitetet. Konsistoriet visade sig mycket tillmötesgående och ådagalade genom uppläsning af rektorspatentet af d. 1 Martii 1649 från Upsala att där samma förbud utfärdats, hvarefter studenterne genom sin talman Petrus Joh. Reftelius bådo om ursäkt och tackade för «en godh undervijsningh uthi saaken», så att det hotande upproret upplöste sig ‚i sin början.'

Det ganska ofta förekommande uppförandet af «comoedier» förorsakade likaledes oordningar, i det de uppträdande, isynnerhet de som spelat «larvatores», ofta plägade på allehanda sätt förfördela åskådarne. Konsistoriet gaf 1647 uttryck åt sitt missnöje härmed, då det blef fråga om tryckningen af den vid årets promotion uppförda «Surge eller fliit och oflitighets skode-spegel» af den bekante Jacob Chronander. »Mongen försummar sigh derigenom ifrå sine studier; är ock kommet missbruk in här hos oss, bådhe medh tijdhen att the så åffta holles, så ock medh tiggeriet». Då dessutom ansågs, att man kunde «samma omkostnadh med större gagn använda till orationes, versus, disputationes etc». blef beslutadt, att «denne, som några säija wara af andra ställt, icke mera tryckes än här till skedt är, förr än det utaf professorerne öfverses». Utom slagsmål hade konsistoriet mest att bestraffa brott mot 6 budet, hvarvid den skyldige, ifall han nekade att äkta kvinnan, oftast relegerades på högst tre år.

Mest betecknande för tidsförhållandena äro dock de då och då förekommande anklagelserna för trolleri, för hvilket till och med universitetets egna lärare ej kunde gå fria. 1644 blef sålunda en student Erik Michaëlis «förrycht i hufvudet» och anklagade hans föräldrar professorn i Grekiska och Hebr. Martinus Stodius att «igenom 3 betar thenne studioso nogon galenskap ingifvit». Bemälte Erik hade nämligen «råkat i stor hufvudswagheet en tidh ther effter, när han hadhe öfwergifuit M. Martino · en tämligh strängh obligation». De akademiske fäderne, som alltid med viss misstanke iakttagit sin embetsbroders åtgöranden, «helst medhan han för en rumm tijdh hafwer warit i taal och misstänckt att hafwa spiritum familiarem och omgås medh magiske saaker, seges och understundom wistas i bergen», inkallade honom inför konsistorium, där

det «effter heele Senatus Acad. enhällige begäran bleff a M. Martino alfwarligen frågat: hvarföre han hafwer tagit en sådan strängh och osedwanligh obligat. af denne studioso Erico?» Den anklagade inledde sitt försvar med att «betacka Senatum på det flijtwanligaste at den beskyllningen a Senatu denne gångh upptages, han altså förmedelst Guds hjelp, genom lagh och rätt denne oförmodelige beskyllningen quitt bliffua kan», hvarefter han förklarade sig hafva lärt studenten «några occulta, huilka icke lätteligen och uthan god försäkringh måge allom kungöras, äro brukelige och lijdelige så uida som the icke missbrukas, men faarlige och olijdelige, så widt som man them och missbruka kan», hvilka stora hemligheter utgjordes dels af konsten «at skrifua medh alun watn på papper så at then som icke weet någon konst ther medh, han kan thet ingaledes läsa» men «när man legger samma medh alun skrifuit breff antingen på elden eller och i watten, tå kan man läsa hwart bookstaaf, men annars intet», dels af konststycket «att taga eldh af himmelen, huilken konst them enfaldigom och oförfarnom synes mächta underlig, men är lijckwäl naturlig» och som helt enkelt bestod uti att «man tager sijn christallglas, sätter mellan solen och fnyske eller annat blödt, som brinna kan, tå tändes ther eldh uti». För att Erik icke skulle missbruka sin kännedom af dessa «lustige och kårtwillige stycken «hvaruti han till tijdsfördrif och en godh meeningh efter Eriks begeran honom underwijst», hade han tagit utaf honom den försäkran, som nu förmenades hafva gjort Erik «förryckt och ursinnig».

När Stodius slutligen «medh sin liuflige och otwungne edh här in för sittiande rätten högeligen och allwarligen swor sigh aldrig weeta wara orsaaken till thenne Erici siuckdom», frikändes han af konsistoriet efter behörigt begrundande, alldenstund det hade blifvit visadt att han «inga fleere eller fharligare saker denne studioso underwijst, än som förb:te äre, huilken ingen kunna förderfwa; ther hoos mäste parten och nästan alle af professorerne, hvilke daglig omgänge medh honom hafft haffua och eliest i gelagh eller annersteds medh honom discurrerat, weeta thet betyga och wittna, at the aldrig hafua märkt hans discurser, nöchter eller drucken, någon or-

sak till sådan misstanke, oansedt at man wäl eliest förnimmer, thet han är godhtrogen och gerna confererar medh andra ibland nödhtorfftige saaker, också om sådane ärender, hvilka icke äre så högmodige, som eliest lustige och til tijdsfördriif tienlige». Ehuru han nu frikändes, var detta ej den enda gången Martinus Stodius hade obehag af sin egen böjelse för mystik och sina landsmäns okunnighet och vidskeplighet, som i hans naturvetenskapliga experiment blott sågo gemenskap med «den onde anden».

Redan följande år stod åter en af universitetets professorer, teologen Sveno Wigelius, inför konsistoriet anklagad för att hafva beskyllt en af stadens borgare att hafva «brukat svartkonster» och «handlat med den onde» samt att, då denne infunnit sig i hans bostad för att ställa honom till ansvar härför, hafva «tagit till eldhgaffelen, fattat honom medh venstra handen i håren och slagit honom på mun, så at han stalp kull, ther näst satt eldhgaffelen öfver hans hals» och kört honom på dörren «med blodigh mun och näsa». Af förhöret framgick, bland annat äfven af ofvannämnde professor Stodii vittnesmål, att borgaren hade umgåtts med en man från Ekenäs, som för någon tid tillbaka «handlade och accorderade medh then onde anden om penningar» och att han för öfrigt ej var så väl känd. Professoren nekade för anklagelsen för beskyllningen samt förklarade uppträdet i sitt hem så att då borgaren «kommit in på hans studerecammare, öfwerfallandes honom medh hårde och oförskämbde ord» hade han «nödgats honom med en kindpust at salutera». Det riksvigtiga målet fullföljdes ej och förtjänar att anföras blott som ett bevis på huru stor plats tanken på trolleri o. d. intog i allmänna föreställningssättet.

För att i någon mån hålla studenterne i styr, beslöts redan i Febr. 1643 att bland professorerne skulle vissa utses till inspectores öfver de olika studerande nationerna, hvilket beslut dock först i Nov. kom till utförande. De olika nationerna voro då 9, hvaraf blott 5 finska, de öfriga svenska.

Här liksom öfverallt på denna tid intogo de adliges söner en undantagsställning bland studenterne och behandlades på helt annat sätt. Förolämpning mot en adlig student an-

sågs så straffbart, att en ofrälse student, som endast kallat en ung Jacob Ramsay för «penal», emedan denne ej ville taga af sig hatten för honom, hvilket konsistoriiprotokollet förklarar vara «onödig orsak», ansågs böra «gåå in carcerem», men fick nåd, då han bad om tillgift. Ehuru antagligen mycket äldre, nödgades han dock gå till den unge adelsmannen och utbedja sig dennes förlåtelse. I processioner gingo grefve- och friherresöner till och med framför professorerna, simpla adelsmäns söner dock först efter sina lärare. Det var dock ej endast öfver studenternes lefnadssätt som det akademiska konsistoriet höll en sträng uppsigt; dess egna medlemmar underkastades allvarsamma förhör och fingo esomoftast emottaga stränga föreställningar och detta ej blott för de försummelser, de låtit komma sig till last i deras embetes utöfning, utan äfven för felsteg i deras enskilda lif, hvilket för öfrigt ofta togs till föremål för konsistoriets intressefulla öfvervakande.

www.libtool.com.cn

När konsistoriet t. ex. erfarit att Filos. Adjunkten Petrus Torp 1644 friade till en Åboflicka, förklarades det till protokollet, att «emedan thet är förekommit, at han på åtskillige orter frijar, will förty thet honom icke wäl anstå, och om han denna ändteligen till äkta begerade, så är twifvelsmål om thet kan admitteras». Mycket bekymmer i denna väg förorsakade Eloq. Professoren Johannes Elai Terserus d. y. sina medlärare. Denne, som redan 1641 hade med vederbörligt tillstånd rest ut till Holland, att däriſrån hämta från en föregående utrikesresa kvarvarande «böcker och andra torftiga saker», hade oaktadt upprepade befallningar kvardröjt i Sverige ända till 1643. Länge hade han ej varit hemma, förr än rykten började uppkomma att han ämnade gifta sig med en illa känd kvinna «sal. Jacob Skreddares dotter widh Gropen» i hvilkens hus han bodde. Med sorg måste hans medbröder 1644 i Jan. i anledning häraf yttra «oansedt några wille hålla thet wara nogot olijkt, lijkawäl effter bägges theras goda wilia är at til hopa komma, kan Senatus ther uthi sigh ingaledes läggia. Om Guds wilia så är, thet går wäll fort.» I Juni s. å. får han en varning, då hans utkorade «är för en annan kommen i uppenbara roop och rychte», att han icke skulle «föra sig i widhöfftighet, sigh sielf til stor skada och

Acad. til vanära.» Några månader senare lemnade Terserus, uppbragt öfver sin fästmös uppförande, helt plötsligt staden, hvarföre man först var betänkt på att afsätta honom, men på hans egna insända böner och brodren, teolog. prof. den blifvande biskopens, förböner, fick han behålla sin plats. Han ingick sedan verkligen med sin fästmö ett äktenskap som blef allt annat än lyckligt.

För visad tröghet i att anställa diputationer eller at närvara vid konsistoriesammanträdena utdelas då och då tillrättavisningar. Äfven skolans lärare måste underkasta sig konsistoriets ingripande i deras enskilda lif. Så törs prorektor Mag. Tobetius ej gifta sig 1647 förr än han frågat «Senatum hwadh dem der om syntes». Konsistoriet förklarade, att «ingen kan dem förhindra», då intet hinder förefans på hans sida och stadens orgelbyggare «är godh för pijgan». En conrector scholæ, Marcus Pauli blef 1643 nekad att deltaga i promotionen, emedan han enhälleligen förklarades vara «nogot ohöfligh in vita et moribus [dock eliest tämmeligh lerdh person.]» I allmänhet var man vid promotionerne mycket mån om att det nyinrättade universitetets anseende ej skulle sättas på spel genom för underhaltiga personers promoverande. Vid samma 1643 års promotion, den första i Åbo, måste en viss Sigfridus Herlichius, som befans «icke wara swarsgodh», aflemna «en skriftlig obligation» att han, elluru promoverad, skulle kvarstanna vid universitetet ytterligare 3 år, «eliest kan bemälte Dominus Sigfridus strax efter promotionen reesa hädhan til någon ort i Swerige, huarest hans swagheet in studiis kan i liuset komma, denne Acad. til någon wanheder».

Den 4 Maj 1643 firades denna första promotion i Åbo. Kl. 8 på morgonen församlade sig alla deltagarne i Decani hus under ringning med den stora klockan. Hvar och en af de 10 promovendi fingo sedan gå bredvid hvar sin professor i den högtidliga procession, som under klockringning egde rum till «akademien», där dekanus uppsteg i den öfre katedern och promovendi, hvar och en i sin tur, i den nedre för att bekransas. Efter aktens slut var ett gästabud, till hvilket inbjödos Presidenten, Landshöfdingen, vice kanslern, academici

och «primarius consul» samt «aff de andra så monga Decanus och qandidaterne tyckia godt wara och säms om.»

Promotionen i Maj 1647 hade ett efterspel, som höll på att sluta tragiskt, men som fick en lycklig afslutning. En bland de promoverade, en svensk, Petrus Luuth, var, ehuru han varit ultimus, «illa till freds för thet rum honom bleff assignerat», samt ansåg sig isynnerhet förfördelad i de verser, som efter tidens sed skrefvos om de promoverade, hvari han blifvit kallad «magister secundæ classis», hvilket yttrande skulle kunna menligt inverka på hans framtida befordran. Af harm häröfver hotade han «med bly och krut» Polit. et Histor. Professoren den sedan så berömde Michaël Wexionius-Gyldenstolpe, som nekat att efterkomma hans begäran om inställande af tryckningen af promotionsbeskrifningen. Den öfver ett sådant hot uppbragte professoren anklagade Luuth för konsistoriet och yrkade på det strängaste straff, men lät slutligen beveka sig att ge den ångerfulle tillgift. 3 Sept. s. å. utgaf Wexionius: Rota Fortunæ in promotione magistrali quæ secunda Aboæ habita 4 Maji 1647, hvari äfven förekommer latinska verser till Petrus Luuth, börjande:

Tu quoque Petre
Luuth memorande
Pluribus annis
Miles in hisce
Strenue castris.
Gnarus hebræam
Atque Mathesin;
Nil oneratus
Hunc locum habeto etc.

Ej ens den annars så mäktige rector magnificus kunde undgå den akademiska senatens starka hand, som till och med afgörande ingrep i sådana detaljfrågor, som hvilka gäster den nyvalde rektorn fick bjuda till sitt installationskalas. Redan i Maj 1641 finna vi nämligen universitetets förste rektor göra sin ursäkt för att han «på rectoral gästabodh något mehr kostat än wedherboorde» genom att inbjuda för många gäster.

Isynnerhet tyckes det stora antalet af inbjudna kvinliga gäster väckt anstöt, men härpå svarade rektor: «Quinfolken anlangande som dijt bodne woro, äre professorum egne hustror, huilka när theras män inviterades, medh reputatione icke kunde förbijgåass», ett svar, som antagligen för denna gång bragte anmärkarne till tystnad. Det följande årets rektor anhöll, varnad af företrädarens öde, i förväg om tillåtelse «att biuda några sina särdeles wenner och grannar till convivium Rectoris». Som svar härpå fattade konsistoriet ett formligt beslut om såväl hvilka gäster, som finge bjudas, som antalet och beskaffenheten af välfägnaden. Förutom hofrättens president och tillfälligtvis i staden sig uppehållande högre embetsmän finge inga andra bjudas än prokanslern, ordinarie och extraordinarie professorer, landshöfdingarne, «Primarius consul, Rector Scholæ, Quæstor Academiæ, Adjuncti och Notarius». Universitetets lägre tjänstemän lemnades åt rektorns eget behag att inbjuda, ty heter det «hvad anbelangar booktryckaren, bookföraren och bookbindaren, them må Rector genom sin egen tjenare låta biuda, om honom så sielf behagar». «Närskylte slächt eller eliest twå synnerligen goda wänner» fick han också bjuda, men «af studiosis tillåtes at biuda låtha allenast musicanterne och the som äro skaffare och förwanter». Inga fruntimmer, hvarken «af professorum eller andra gästers hustror» finge deltaga i festen. Desse inbjudne gäster bespisades med «ordinarie 6 rätter, undantagandes bröd, smör, skinka». Som närmare bestämmelser stadgas, att «effter måltijden skall intet confect frambäras, utan allenast osten. Och skall Rector låtha skenckia gott Finskt öl, och nogot Franskt wijn. Men then, som will gifwa Råstäcker ööll, skall intet wijn inhempta låta; undantagandes der så skääl nogre förnemblige skålar druckes, må thet ske medh Spanskt wijn eller annat måtteligen och efftersom huusswärdens rådh och lägenheet tillsäger.» Detta gästabud fick «vid straff, som in constitutionibus förmäles, ingalunda extenderas till andra dagen.» Vid det därpå följande rektorsombytet fick rektor med anledning af den firade promotionen rättighet att, om han hade lust, bjuda «en eller fleere, dock icke för många» af magistrarne. Vid 1647 års rektorsombyte bestämdes uttryck-

ligen hvilka extraordinarie gäster skulle inbjudas och nämndes därvid särskildt stadens bägge borgmästare, «att giöra dem der medh Acad. staten mehra bewågne», något hvarom de akademiska fäderne voro mycket angelägne, som kan skönjas äfven däraf, att 1645 «bewiliades att der professores kunde i förnemligh gästabuds, likfärders och eliest andra processibus hedra bårgmästarenom medh något honorifico loco ibland sigh, skola de sådant flijteligen sökia, att de derigenom måtte förorsakas till större bewågenhet emoot wår Academiam». Förhållandet till stadens borgerskap tyckes i allmänhet hafva varit ganska godt. Bland i staden bosatte handtverkare funnos några, hvilka voro akademiens lagstadde tjänare. Akademien hade nämligen egen boktryckare, bokbindare, snickare, och «humlegårdsman» samt till och med egen skräddare, «effter som proffessorerne i Upsala ock hafva en skreddare». En linneväfvare, som erbjudit sin tjänst, ansågs dock obehöflig. Bland akademiens egentliga lägre tjänstemän hade kursorerne och vaktmästaren de besvärligaste tjänsterna. Ofta hade de mycket obehag af sitt inblandande i studenternes slagsmål och bullersamma uppträden. Något för långt i tjänstvillighet gick 1641 Abrahamus Cursor, som, då han af rektor blifvit sänd att efterfråga, huru en af en student öfverfallen djäkne befann sig, hade tagit sig för att «privatim förlika parterna», hvarvid han «låtit sigh betalas för sitt omak 4 kannor öl.» En sträng varning blef följden af att han denna gång «hade sig något mehr än honom borde företagit.»

Om vaktmästarens allt annat än behagliga åligganden får man en tydlig föreställning af de upplysningar, som 1647 meddelades en student vid universitetet, Sveno Stålhöös Smolandus, hvilken var hågad att lemna studierna, ehuru han hade kungligt stipendium, och i stället egna sina krafter åt denna mera anspråkslösa plats vid akademien. Men då «det gafs honom tillkenna att vachtmestaren 1) skal gå hwar affton kringh om stadhen till kl. 10 och antasta them aff studenterna, som giöra oliudh på gatan och sittia länge på kroghar och kellare. 2) skal han öfwergifwa exercitia och achta på sitt kall, mista stipendium, läggia af kappan och gå medh swärd»,

svarade han «sigh icke kunna thet giöra uthan vill hellre blifwa wedh stip. regium».

Huru torftig än universitetets yttre ställning var, då föreläsningssalarne t. ex. voro så bristfälliga att 1645 en professor måste i konsistoriet förklara att han «på auditorium inferius för owäder ingalunda prælegera kunde», hvarvid som enda förbättring beslöts att «sombliga fönster skulle medh brädhen igenslås», var den undervisning som där meddelades dock i högsta måtto välsignelsebringande för Finlands och Sveriges framtid, och till mycket af det goda, som i dessa land under den närmaste framtiden uträttades, nedlades frön i de unges sinnen af de män, hvilka under Åbo-universitetets första här skildrade år med beundransvärd fosterlandskärlek och skicklighet tolkade vetenskapens mysterier och med kraft styrde universitetets öden.

Eugène Lewenhaupt.

www.libtool.com.cn

Om rysk folkpoesi.

Af en folkliteratur, så oerhördt rik som den ryska, är det synnerligen svårt att få en klar öfversigt, hälst som det ingalunda är lätt att skilja mellan allmänt slaviskt och specielt ryskt. De slaviska folksagorna förlora sig i den förhistoriska tiden, och det är den komparativa språkvetenskapen och forskningen i de ryska klosterarkiven jämte den dagliga uppteckningen af folktraditioner, hvilka helt naturligt fortlefva segare i Ryssland än annorstädes, förbehållet att så småningom sprida ljus i denna sak. Härtill kommer, att intresset för folkdiktningen i Ryssland som i andra land vaknade först i och med nyromantikens uppträdande, d. v. s. här i slutet af förra och början af detta århundrade, då den, förberedd af Schukovskij, under Puschkin nådde sitt kulmen. Nu gjordes den ena vigtiga upptäckten efter den andra. I Prag fann man den äldsta kända slaviska dikten «Libussas dom» från 9:de seklet, med gemensamt polskt och czechiskt innehåll; år 1795 köpte grefve Mussin-Puschkin af en munk i Jaroslav ett manuskript med titel «Kronografi», antagligen från 12:te århundradet, som innehåller «Ordet om Igors tåg mot Polovtserna», hvars årtal historiskt förlägges till 1185; och 1817 upptäckte Wenceslaw Hanna af en händelse den s. k. Königinhofer-handskriften, som sannolikt daterar sig från 13:de seklet. En riklig skörd af folkdiktning gjordes nu. Wuk Stephanowicz Karadzicz samlade 1814—15 Serbiens «Helden- und Frauenlieder»; Czecherna och Polackarne följde exemplet, och i Ryssland behöfva vi blott erinra om namnen Rybnikoff, Kirjevskij, Schein. Sacharoff, Tereschenko m. fl. för att visa, huru stort intresset för folkpoesien var i detta land.

Af den ryska folkpoesien vill jag här inskränka mig till den *lyriska* diktningen (*narodnaja pjesna*) och lemna åsido den egentliga folkepiken. «Sången är saga», säger ett ryskt folkspråk, «men «*bylinan*» (den episka berättelsen) är sanning». För sammanhangets skull må dock dessa «bylinor» uppräknas, som genom mytologiska antydningar och fantastiska sagoelement hänvisa på en mycket hög

ålder. Ja, man har velat se likhetspunkter med vår edda och leda deras ursprung från Indien. Detta senare har Stasoff sökt uppvisa i tidskriften «Vjästnik Jevropi» för år 1869 och Rambaud i «La Russie épique». De kunna delas i tre hufvudgrupper. Den första innefattar de för-Vladimirska hjältarne, Volga Voëslavitsch, Mikula Seljaninovitsch, Svjatogor, Samson och Sukman. Till den andra afdelningen hör den Vladimirska hjälterunden, företrädesvis Dobryna Nikitsch och Ilja af Murom, Rysslands nationalheros, samt till den tredje gruppen slutligen Stor-Novgorods hjältar, Vasilij Buslajevitsch och Sadko, «Rysslands Sindbad». Här förbigår jag alldeles *pjesni kaljäkoff*, d. v. s. «krymplingarnes sånger» om Alexander Nevskij, Dmitrij Donskoj m. fl., likaså de politiska visorna om Ivan grosnij och Peter velikij, samt mängden af soldat- och röfvarsånger, såsom egande mer historiskt än ästetiskt värde.

Ryska nationen, som af naturen är godmodig, har i alla tider varit en passionerad älskare af sång och dans. Karamsin omtalar i sin historia (1819—1826), att då grekerna år 590 stredo mot avarerna, tillfångatogos tre slaver, som i stället för vapen hade guitarrer i sina händer, de s. k. *gusli*. De voro fredliga jordbrukare, deras religion var en enkel naturdyrkan, och alla voro de med innerlig kärlek bundna vid den jordtorfva, som sett dem födas. Oaktadt den slaviska folkstammens oerhörda utbredning och uppblandning med främmande element, finnes det flere drag, som äro gemensamma för de olika folkslagen, tydligen visande tillbaka på en gemensam urkälla. Scherrs dunkla yttrande, att «polackarnes folkdiktning, i enlighet med detta folks skaplynne, i allmänhet är väsentligt lyrisk *i olikhet med den slaviska*» (Scherr menar troligen den czechiska eller serbiska!), torde tåla vid en betydlig inskränkning. Som centrum för den slaviska folkpoesien kunna vi anse Ukrajna, (ordet betyder «gränslandet»), hvars språk, ej en dialekt af, utan fullt jämnställd med stor-ryskan, förmedlar öfvergången mellan de sydost- och västslaviska språken. På dessa mångbesjungna, nästan gränslösa stepper, vid de majestätiska floderna, som lungt framvältra sina vågor, där polovtser och chazarer farit härjande fram, lades fröet till det sedan så ryktbara kosackväsendet, och i och med det samma uppblomstrade äfven en rik folkpoesi. De ständiga striderna med fiendtliga grannar, särskildt tatarer och polackar, gåfvo sinnena en lyftning, som fick ett vackert uttryck i deras diktning, hvaraf ock Lill-Rysslands ypperste konstskald, Gogol, hämtat riklig näring. Ett vackert prof på kosackpoesien hafva vi i Runebergs från tyskan öfversatta dikt.

Om ryska folkpoesiens *ålder* äro meningarna mycket delade. Några författare förlägga dess blomstringsperiod mellan åren 1015 och 1224, d. v. s. från och med Jaroslav den store till mongoliska invasionen. Therèse v. Jakob, psevdonymen Tavlj, som skrifvit ett mindre, särdeles intressant, om ock något ytligt arbete

»Historical view of the lauguages aud literature af the slavic nations with a sketch of their popular poetry», uppgifver, att »ryska folkpoesien är föga äldre än från 1500-talet», och nämner Peter den stores regering som dess egentliga blomstringstid. Härvid tyckes hon företrädesvis hafva haft för ögonen den historiska folkvisan, som verkligen under zar Peter, »den förste käjsare på jorden», nådde sin största utveckling. Hon medger emellertid längre fram att en mängd ryska folkvisor ega en märkvärdig öfverensstämmelse med czechiska, som bevisligen äro från 1200-talet. Full visshet i denna sak torde man aldrig erhålla, men så mycket är säkert, att många af de ryska folkvisorna leda sina anor långt tillbaka till hedendomen, äfven innan Vladimir den store omkr. år 1000 införde kristendomen i och med den grekiska läran, som »tillät vin, som är ryssarnes största glädje»; och flere mytologiska fragment bära härom nogrant vittne. De urgamla hedniska festerna vid olika årsskiften förstod den ceremoni- och praktälskande byzantiska kyrkan att på ett listigt sätt öfverflytta på kristna bemärkelsedagar och grekiska helgon, och den ursprungliga texten blef kristen genom en obetydlig modifikation. *Ovissheten* angående åldern beror hufvudsakligen därpå, att i ett så obildadt land som Ryssland med så stort omfång de muntliga sägnerna dels alldeles försvunnit, dels i mer eller mindre grad förvrängts, innan de hunno upptecknas, och dock finnes det näppeligen något land i Europa, där ännu i dag de folkliga traditionerna fortlefva i så stor mängd, tack vare just detta folkets råa kulturtillstånd och byarnas isolering! Hvad återigen *olikheten* i uppgifter vidkommer, torde detta till en stor del hafva sin grund i den omständighet, att författare åsyftat olika slag af folkvisor, för att nu ej tala om det kolossala fel, en och annan literaturhistoriker begått, då han ej vetat att skilja mellan den gamla äkta folkvisan och den yngre, moderna. Till innehåll likna de visserligen hvarandra: de behandla båda samma ämne, men med afseende på formen äro de väsentligt olika. Den äldre folkvisan saknar rim och har en mycket växlande, nästan regellös versbyggnad *), hvaremot den moderna folkvisan har rim och en af strängt metriska lagar bunden vers, där man tydligt kan skåda konstnärligt inflytande. Emellertid imitera de senare ofta de äkta folkvisorna så mästerligt, att många af dessa «gjorda» visor än i dag gälla för verkliga folkvisor; särskildt gäller detta om den älsklige skalden Kolzoffs enkla, folkliga dikter.

Då de *mytologiska visorna* naturligtvis äro att anse som de äldsta, vilja vi först kasta en blick på dem. Polens främste skald, Adam Mickiewicz, yttrar i sina i Collége de France i Paris hållna, men på tyska utgifna »Vorlesungen über slawische Litteratur und

*) Den serbiska visan består vanligen af trocheer, hvaremot den ryska snarare föredrager jamben.

Zustände», hvilka vitna om djupsinnighet och grundlighet, att «slaverna ej hade någon uppenbarelse, utan en omedelbar naturreligion, och att de följaktligen ej kunde hafva någon mytologi, ej någon profet eller prester». Ännu enklare går Ahnfelt-Scherr till väga. Därför att inga mytologiska spår anträffas uti «Igors tåg» (hvilket för öfrigt ej är fullt sant), drar Scherr däraf den djärfva och löjliga slutsatsen, att »den klart ådagalägger frånvaron af mytologi». En literaturhistoriker borde — kan man fordra —, innan han fäller ett sådant omdöme, taga reda på innehållet, som fullkomligt står på historisk botten, och ej kan jämföras med «bylinorna», där det mytologiska elementet påträffas, om ock sparsamt. Det vore ungefär som att säga, att Sverige icke har haft någon gudalära, därför att det ej står taladt därom i — t. ex. «Heimskringla»! Ännu tydligare än i «bylinorna» framträder det mytologiska elementet i de äldsta folkvisorna. Rambaud i »La Russie épique», Ralston i »The songs of the russian people» och flera ryska forskare hafva anställt grundliga undersökningar härom. Som den slaviska mytologien torde vara föga känd, och då kunskapen därom är en nödvändig förutsättning för att kunna förstå de stympade visor af detta slag, som finnas i behåll, och som för öfrigt äro af mera språkligt och kulturhistoriskt än af egentligt ästetiskt värde, skall jag i största korthet taga en öfverblick däraf, hufvudsakligen med ledning af Ralston.

Mot Mickiewicz' åsigt uppgifver Ralston, att de gamla slaverna haft ett slags presterskap, som kallades *volkvi* *). Offringarna, som voro af mycket enkel beskaffenhet, förrättades under bar himmel, hälst i en helig skog *(rok)* eller lund *(urotschisko)*, bestående af ekar, eller vid en källa. Också äro floderna än i denna dag heliga för det ryska föreställningssättet, och som bekant, äro namn sådana som Volga, Don m. fl. gemensamma benämningar på floder och *bogatyrer*, d. v. s. halfgudar. «Moder Volga är stark genom sin list», heter det på ett ställe, «ty hon är född af en orm». Ursprungligen var slavernas religion en soldyrkan. Himmelen, *Svarog* (=Varunja, οὐρανος, som Grimm i «Deutsche Mythologi» härleder från en rot, motsvarande sanskr. sur, skina) dyrkades dels som *Daschbog* eller *Bjelbog* (= den hvite guden, Balder?), solen, dels som *Ogonj*, elden. Af åskans gud *Perum* (= sanskr. Parjauja) har man påträffat bildstoder i Kijeff och Nowgorod. De voro af trä med hufvuden af silfver och mustascher af guld med Tors attribut, en hammare, i handen. I Litthauiska «dainos» förekomma likaså dessa och flere andra gudomligheter, som alla betecka solen, det himmelska ljuset. Bland dem vill jag här endast nämna *Lado* och *Lada* den fruktbringande sommarsolens par, vår- Frey och Freya, hvilkas namn man ännu får höra som

*) Presterna hos de gamle preussarne hette *vajdelotti*.

omkväde i flera folkvisor, och som sedan indentifierades med Jungfru Maria. I betydelsen husbonde förekommer ännu ordet «lado» i ryska språket. Paradiset, *raj* eller *nava* och helvetet, *peklo*, voro ursprungligen synonyma föreställningar. De onda andar, som huserade där, kallades *karliki* (dvärjar); men äfven jorden och luften voro befolkade med sådana väsen, både goda och onda. Dessa spela en stor roll i den ryska poesien. De, som uppfyllde luften, kallades *vosduchni*, de, som bodde i skogen, hette *ljäschij* eller *lisinki*. Med dessa sist nämda kan man jämföra den serbiska *Vila* och bulgariska *Samo-Vila*, en skön jungfru, som jagar efter molnen. Ofta ger hon goda råd, men mer älskar hon att bedraga människorna. Hon är farlig att möta i skogen, och att störa henne i hennes spel bringar död. En särskild uppmärksamhet förtjäna hafs- och flodnymferna, *rusalkorna*, *) sköna jungfrur, i vanligaste fall goda och människovänliga. Flickor, som af olycklig kärlek dränkt sig, blefvo ofta i döden förvandlade till «rusalkor», och därför är detta också ett älsklingsmotiv i den ryska folkpoesien och den senare konstdiktningen. En bättre föreställning om rusalkorna kan jag ej gifva än genom återgifvande af följande vackra poem af Lermontoff.

Rusalkan:

I floden rusalkan svingar i dans
Vid månens förtrollande glans.
Och pärlor af vattnets försilfrade bryn
Hon försöker att kasta mot skyn.

I brusande tåg ilar floden så fri;
Himlens skyar sig spegla däri.
Och rusalkan hon sjunger, men klangen om kort
På den klippiga stranden dör bort.

Och rusalkan hon sjunger: «På botten djupt ner
Evig dager där strålar och ler.
Där leka guldfiskar i böljornas svall,
Och där har jag en stad af kristall.

«Och i den på ett läger af snäckornas skal
Uti skuggan af vassen så sval
Där sofver en furste, som drunknat vid strand,
Sofver fursten från främmande land.

*) I Galizien kallas de *Margas* och i Polen *Vodnas Paunas*.

Jag har kammat hans lockar, de lena, hvar dag
Med en blick, full af ljufligt behag.
Och ofta den älskades panna och mund
Har jag kysst i den nattliga stund.

Men de eldiga kyssarna väcka ej opp
Furstens kalla och stelnade kropp.
Han sofver, och stödd mot mitt klappande bröst,
Ej en suck han mig bringar till tröst».

Så sjunger rusalkan på böljorna blå,
Tärd af kval, dem hon ej kan förstå.
I brusande tåg ilar floden så fri;
Himlens skyar sig spegla däri.

Ryska folktron har också skapat sig en annan hafsgudomlighet, som är raka motsatsen till rusalkorna; det är *vodjanij* eller *zar morskoj*, hafskungen, en ond vattenande, som tänkes gammal och naken, och som gärna dricker och spelar kort. Han tycker mycket om bikuper, hvarför ock bönderna, som evfemiskt kalla honom *djäduschka* (farfar), pläga stoppa sådana i en säck och kasta ut dem i vattnet. Hälst trifves han vid kvarnar, och däraf kommer det sig naturligtvis, att alla mjölnare äro förhäxade och trollkunniga, en tro, som ännu fortlefver hos den ryska allmogen. Ett exempel härpå hafva vi i Alexei Tolstojs förträffliga roman, «Furst Serebranij». — Motsvarande vår tomte är ryssens gråskäggiga *domovoj*, husanden. Han uppträder på skilda ställen med olika namn: I Hvita- Ryssland kallas han *tsmok* (ormen), i Polen *Ickzycki* (den sökande?); på andra ställen kallar man honom *vasila* (hästvaktaren), eller *Bagan*. För att ställa sig väl med «domovojen», bör man ställa fram mat åt honom om nätterna, och i Smolensk plägar man efter badet lemna kvar litet vatten åt honom (han kallas då *bannik*).

Om döden och lifvet efter detta hade slaven olika föreställningar. Den vetenskapliga forskningens resultat gifva vid handen, att man både jordade sina döde och brände dem. Detta bekräftas af gräfningarna i «*kurganerna*» (företrädesvis i Novgorodska guvernementet). I allmänhet föreställde man sig lifvet efter detta blott som en fortsättning af det jordiska, om ock i någon förädlad form. Den döde hade en lång resa att göra, hvarför hans efterlefvande också utrustade honom med förnödenheter för resan, såsom mat, vapen, kläder, mynt o. d. Denna väg kallas i somliga visor för «*rättstigen*», i andra för »*Vägen till Jerusalem*». I Voronesch trodde man, att den döde hade att bestiga ett järnberg, hvarför han ock fick med sig en stege i grafven. En gammal sång skil-

drar en pilgrim, som under sin vandring kom upp på en klippa, hvarifrån han ej sedan kunde komma. Därifrån frälstes han på så sätt, att en stege, gjord af fågelfjädrar, sänktes ned till honom. Han klef uppför den och kom om tre månader till himmelen.

Själen betecknas symboliskt på olika sätt. Vanlig är uppfattningen däraf som fågel, isynnerhet dufva eller svala. I Rutenien kallas svalan «Guds fågel» och af böhmarne «Den heliga Jungfruns». I Perm tänkte man sig själen som en eldslåga, (däraf ock tron, att den dör först, hvars ljus först slocknar på bröllopps-dagen), på andra orter som en rök. I Sibirien tror man, att själen sitter i luftstrupen. En tämmeligen ofta förekommande poetisk bild af menniskosjälen är fjärilen; i Jaroslavska guvernementet är uttrycket *dudhuschka* gemensamt för begreppen själ och fjäril *). Bland de många begrafnings- och dödssångerna på ryska, *duma*, (motsv. gr. ἰαλεμοί, lat. *næniæ*), vill jag här anföra ett exempel om en moder, som förlorat sitt unga barn:

Sorgsen vill jag gå
Till mitt hjärtas vän,
Till min egen älskning.
Nu på denna dag
Solen bränner ej som i sommartid,
Värmer ej som i våren.
Hvilket fall har jag ej gjort,
Hvilken förlust har jag ej lidit!
Jag vill gå denna dag
I sorg och tårar
Till min älskade trolofvade:
«Säg mig, min älskling,
Hvi har du öfvergifvit
Din förlorade moder?»
Ej ett ord kan jag få,
Ej ett enda hemligt ord
För mitt kvalda hjärta.
O, lyssna, min älskning
Mitt eget kära barn!
Nu är jag i sanning en osäll moder,
En ondt-blickande gök i den gröna tallskog,
Sådan är jag, osälla, olyckliga.

Enligt en serbisk legend är göken en syster, som förlorat sin bror, och en döende kvinna framställes ofta under bilden af en gök.

*) Se vidare härom Ralstons «The songs of the russian people», hvarur ofvanstående delvis är hämtadt,

Att vidskepligheten hos ryssarne är mycket stor, behöfver väl knappt nämnas, detta till en stor del beroende på finskt inflytande. En hel mängd trollformler och besvärjelse-scener får man än i dag höra och se i det inre af Ryssland, där folkupplysningen står på en så ofantligt låg ståndpunkt. Detta oaktadt drager Michiewicz ej i betänkande att fälla det påstående, att »slaviska poesien öfverhufvudtaget saknar det underbara elementet». Utom det redan anförda behöfver jag ytterligare blott erinra om vampyrerna eller *upiorerna* (på ryska *vukodlak*, cz. *strzyga*, lat. strix), som äro gemensamma för hela den slaviska världen. (Enligt Malianovicz) födas de med två hjärtan och hålla möten, isynnerhet under vinternätterna för att utrota människorna och suga deras blod; de orsaka hungersnöd och pest på jorden. Som ett medel att göra upioren oskadlig anföres på ett ställe, att man skall afhugga honom hufvudet och benen och fastspika honom på bottnen af en likkista, eljes kan han slippa lös vid första månsken. I olikhet mot västerlandet, sakna vi dock här några slags spökballader. Blott ett undantag härifrån inom den slaviska folkpoesien är mig bekant, nämligen den serbiska sången om »*Jelitza och hennes bröder*», som är införd i Bowrings »Servian popular poetry» (1827 London). Innehållet däri är följande: Jelitza blir gift med en rik herre på andra sidan hafvet. Denne dödar hennes nio bröder. För att trösta henne sänder himlens Herre två änglar till jorden. De uppväcka Jovan, Jelitzas yngste broder, samt förvandla grafstenen till en häst och mullen till bröd. Han träffar sin syster, hvarpå de gemensamt uppsöka sin vansinniga moder. Alla tre dö på kyrkogården. Snarlik denna lär en grekisk sång med titel »*Nattliga resan*» vara.

Närbeslägtad med de rent mytologiska visorna är *obradnaja pjesna*, sånger, som sjöngos vid vissa ceremonier och årshögtider. Årstidernas växlingar och de därmed i sammanhang stående landtbruksarbetena voro ämnen för dessa folkvisor, som till formen äro lika råa som de förra och hvars innehåll för en icke-ryss är föga njutbart. Först möta oss jul-sångerna, *koljäda* *). I anledning af vintersolståndet firades då en fest, därför att de korta vinterdagarna började förlängas. Solen, som här är femininum, (eljes neutrum), iklädde sig då enligt folkuppfattningen sin helgdagsdrägt,

*) Om betydelsen af ordet *koljäda* äro olika hypoteser gängse bland de ryska filologerna. Tschulkoff och de fleste andre med honom, såsom Karamsin, Snegireff, Maximovitsch, anse, att Koljäda var en gudomlighet, som rådde öfver freden, och att det skulle vara en motsvarighet till romarnes Janus. Detta tyckes också framgå af sammanhanget i Koljäda-sångerna. Den något konstlade uppfattningen hyser Gnjäditsch, att ordet «koljäda» skulle vara liktydigt med *choljades* eller *kolbas*, som betyder korf. Sammanhanget mellan denna julfest och ordet korf söker han förklara så, att fattigt folk vid midvintern ställde sig under de förmögna böndernas fönster och sjöngo, hvarvid de bland annat som belöning fordrade mat och särskildt korf, som det också verkligen står i en gammal visa.

satte sig i sin «telega» och for ut för att sprida ljuset. Detta framframställdes af en hvitklädd flicka, som i släde for omkring från hus till hus. En kör af ynglingar följde henne under sång. Då kristet inflytande började göra sig gällande, fingo dessa julsånger en rent kristlig karaktär. Solen blef den heliga Jungfrun, och Jesu födelse prisades. Ett exempel må anföras:

www.libtool.com.cn

Koljäda, Koljäda!
Koljäda har kommit
På födelsens afton.
Vi gingo omkring, vi sökte
Helga Koljäda
På alla gårdar, på alla vägar.
Vi funno Koljäda
På Peters gård.
Kring Peters gård är ett järnstängsel;
Midt på gården äro tre rum.
I första rummet är den hvita måne,
I andra rummet är den röda sol.
I det tredje rummet äro de många stjärnor.

Månen betecknar husbonden solen frun och stjärnorna äro barnen, hvilka «tillönskas lycka för många år». Himlakropparne personifieras ofta, så t. ex. i sången om flickan, som påstod sig vara vackrare än solen. Till straff brände solen henne kolsvart. Giftermål mellan de himmelska gudomligheterna är ett älsklingstema. Här ett exempel:

Månen vandrade omkring på himlen,
Och månen möter den klara gryningen.
«O, gryning! gryning! hvar har du varit?
Hvar har du varit? hvar har du left?»
— «Hos herr Ivan i hans borg,
I hans borg och hans boning.
I hans boning äro två nöjen:
Det första — att gifta bort hans son,
Det andra — att gifta bort hans dotter.

Djur införas ofta talande. Iljas af Murom häst talar till sin herre i bylinorna. Ett exempel härpå må anföras i ytterligare en koljädasång, hvars form med de ständigt återkommande upprepningarna klart åskådliggör den ryska folkvisans stil, men hvars innehåll med afseende på sammanhanget med julens firande nu är något dunkelt. Den lyder:

Vid floden, den snabba floden,
Oj, koljäda!
Där stodo täta skogar.
I dessa skogar brunno eldar,
Stora eldar brunno.
Omkring eldarna stodo bänkar,
Stodo bänkar af ek.
På dessa bänkar tappra ungersvenner,
Tappra ungersvenner och vackra flickor
Sjöngo Koljäda-sånger
Koljäda! Koljäda!
Midt bland dem satt en gammal man,
Han hvässer sin knif af stål.
En kittel kokar hett.
Nära kitteln står en get.
De gå att döda geten. —
«Broder Ivanuschko,
Gå bort! spring ut!«
— «Gärna skulle jag hafva sprungit,
Men den rena stenen
Drar mig ned i kitteln.
Den gula sanden
Torkar mitt hjärta.«
Koljäda! Koljäda!

Nyåret firades med en *ovsennaja pjesna*, som ursprungligen torde hafva sjungits den 1 Mars. *Ovsen*, eller *Tausen*, identisk med solen, är en yngling, som går omkring vid nyåret och utdelar rikliga skänker af frukter åt de dödliga Han representeras af ynglingar, som på nyårsdagen gingo omkring i husen och utströdde hafrefrön under afsjungande af följande sång:

I skogen, i tallskogen,
Där stod en tall,
Grön och lummig.
Oj, Ovsen! oj, Ovsen!
Bojarer kommo,
Höggo ned tallen,
Sågade deraf plankor,
Byggde däraf en bro,
Klädde den med tyg,
Fästade det med nålar,
Oj, Ovsen! oj, Ovsen!
Hvem, hvem vill gå
På denna bro?

Ovsen vill gå där
Med det nya år.
Oj, Ovsen! oj, Ovsen!

www.libtool.com.cn

Vid vårens inbrott, som i vissa trakter räknas den 1 Mars, plägade man gå omkring, bärande lärkor förfärdigade af trä och smorda med honung, och sjunger s. k. *vesnjankaja pjesna* (sånger till ära för vårens gudomlighet) eller *simzerla*. En slik vårvisa lyder ungefär så här:

Vår, ljufva vår!
Kom, o vän, med glädje,
Med stor godhet,
Med högt lin,
Med djupa rötter,
Med ymnigt korn!

På ungefär enahanda sätt firades öfriga årsfester, t. ex. under »smörveckan» (*masljanitzan*), midsommarn, sånings- och skördetiden, honungssamlingen, boskapens utsläppande på bete o. d. Ja, en högtid med procession och sång hölls t. o. m. i anledning af «tarakanernas utrotande» i September månad, dessa krypdjur, som på ett så i ögonen fallande, obehagligt sätt garnera den ryska bondstugans golf, tak och väggar. Dessa egendomliga sedvänjor existera ännu i full blomstring, och den okunnige, men godmodige popen anför oftast själf, klädd i högtidsskrud, dessa ceremonier, som i sin naivitet ovilkorligen måste göra ett komiskt intryck på den förvånade utländingen. — Rybnikoff, en fullt trovärdig auktoritet, som jag här hufvudsakligen följt, berättar, att folket i guvernementet Olonetz från och med Oktober månad mot en entré af 2 à 3 kopek gången eller 24—40 kopek för hela vintersäsongen samlas i en *isba* (bondstuga), där ringdansar och folklekar anordnas. Vid tonerna af *balalaikan* *), eller *gusli* **) (i Lill-Ryssland *bandura*) dansas här *prisjadkan*, detta förunderliga rådbråkande af armar och ben, och sjungas *chorovodnaja pjesna*. Ty värr hafva dessa instrument nu mer nästan försvunnit och ersatts af det vida mindre ästetiska dragspelet.

En mycket ålderdomlig prägel hafva de gåtor, *sagadki*, hvarpå ryska folkliteraturen har så stort öfverflöd. De hafva ett dunkelt, mystiskt innehåll, som tydligt pekar tillbaka till myten, t. ex. följande: »En svart ko har störtat världen, men en hvit ko har bygt upp den igen», eller denna: «Morgongryningen, den vackra flickan, vandrade genom skogen och tappade sina nycklar, Månen såg dem, men sade ingenting, Solen såg dem och tog upp dem».

*) *Balalaikan* är en citra, något liknande den spanska, med 2 à 3 strängar.
**) *Gusli* är en slags harpa med 5 strängar.

— »På en gammal ek sitter en fågel, som hvarken kung, drottning eller vacker flicka kan fånga» o. s. v. Att tyda gåtor var en svår konst, som blott var få förunnad, och i hvilken stor ära den sattes, som kunde tyda dem, kunna vi finna af följande dikt:

www.rbtool.com.cn

I en trädgård gick en vacker flicka,
Rosor plockade den vackra flickan.
Gick en köpmansson förbi och sade:
«Vare Herren med dig, vackra flicka!
Vare han med dig som rosor plockar!»
— «Köpmansson, jag tack därför dig bringar!»
— «Skall jag spörja gåtor, vackra flicka?
Visa gåtor sex vill jag dig spörja».
— «Fråga mig, o köpmansson, jag beder!
Spörj mig om de visa gåtor alla!»
— «Hvad är högre, flicka, säg, än skogen?
Hvad är mera strålande än dagen?
Hvad är, flicka, tätare än skogen?
Flicka, hvad är det, som ej har rötter?
Hvad är det, som aldrig tystnar, flicka?
Hvad är det till sist, man ej kan gissa?»
— «Jag vill svara, köpmansson, vill svara
Alla visa gåtor sex besvara.
Mera hög än någon skog är månen.
Klarare än dag är röda solen.
Tätare än skogen — himlens stjärnor.
Utan rot, o köpmansson, är stenen.
Aldrig tyst, o köpmansson, är hafvet
Och Guds vilja kan ej någon gissa.»
— «Gissat har du, gissat rätt, o flicka!
Alla visa gåtor sex besvarat.
Därför jag dig nu till äkta tager,
Därför skall en köpmansfru du blifva.»

Finnes det då — kan man fråga — inom den ryska folkpoesien intet spår af ett dramatiskt element? Jo, detta hafva vi i *bröllopssångerna*, *svadebnaja pjesna*. De äro nästan fullkomligt dramatiserade; en rysk literaturhistoriker Snegireff kallar de ryska folkbröllopen för »operavådevillor», och det ännu förekommande uttrycket »leka» eller spela bröllop *(igratj svadbu)* häntyder därpå. I största korthet vill jag lemna en redogörelse därför *) För ryska bonden gäller brudgummen som «furste» *(knjäs)*, och bruden som «furstinna» *(knjäschina)*. Hon har sina gråterskor, *(voplenizi)*,

*) Skildringen af bröllopsvisorna är gjord efter Rybnikoff.

och han sina marskalkar (*druschki* = vänner), med en anförare, (den s. k. *tisjatschkij*). För öfrigt utgöres sviten af »bojarer» och »bojarinnor».

www.libtool.com.cn

Två af brudgummens anförvandter, som kallas «svati», gå till flickans föräldrar för att fria å hans vägnar. Då de uppmanas att slå sig ned och dricka thé, svara de, att de ej kommit för denna orsaks skull, utan för att bedja om äktenskap mellan «dobrij maladjez» (ungersvennen) och «krasnaja djeviza» (den vackra ungmön), två uttryck, som oupphörligt förekomma inom folkdikten. Nu blir ett förfärligt köpslående och prutande om flickan, som härvid måste förhålla sig alldeles passivt: hela giftermålet betraktas nämligen af brudgummen och svärföräldrarna som en ren affär. Slutligen blir man ense om vilkoren, hemgift m. m., och under korstecken uppgöres kontraktet. Flickan får nu veta, hvem man beslutit att binda hennes öde vid, och hon börjar högljudt jämra sig. Enligt den gamla uppfattningen var friaren nämligen en »röfvare, som kommit från främmande strand». Hon klagar:

«Ej två räfvar hafve smugit genom den mörka skogen,
Ej två krigare hafva ridit på öppna fältet,
Men två «svati» hafva kommit till mitt hem,
Till rummets heliga vrå, hedersplatsen.
Den förste af dem är min fader kär;
Den andre är en 'svat' från främmande land.
Hemligt råd de lagt tillsammans;
De hafva tändt hvita vaxljus
Framför den undergörande bilden.
Deras klara ögon hafva mött hvarandra,
Och de ha lagt hand i hand.»

Någon tid därefter eger den högtidliga presentationen rum. Bruden, höljd i en slags slöja *(fata)*, inträder, föregången af *peredovschiki* och ledd af två s. k. *pristadlinici*, och slår sig ned vid bordet, som är prydt med salt och bröd. Anföraren för marskalkarna begär då att få se en brud i stället för en slöja, hvarpå bruden blottar sitt ansigte. »Peredovschikerna» fråga sedan brudgum och brud, om de äro nöjda med hvarandra. — Två dagar därefter försiggår själfva förlofningen (»poruscheuje»), då man glädtigt sjunger och dansar; en då vanlig lek är den hos oss välbekanta att »gömma ring». Följa så omedelbart härpå 2 à 3 s. k. »vetjerinki», d. v. s. »aftnar», som tärnorna tillbringa hos bruden, då de än trösta henne, än uppstämma klagosånger (*saplatschki*). Mellan förlofnings- och brölloppsdagarna få fästman och fästmö alls icke se hvarandra. Under det att hårflätan («kosa»), som är ett tecken på jungfrulighet, flätas upp, sjunger bruden:

«Ej för guld jag sörjer,
Liksom ej för silfver;
För blott ett jag sörjer:
För min rosenfläta
Jungfruliga skönhet.»

www.libroid.com.cn

Därpå svara tärnorna:

«Gråt ej, gråt ej, dyra Praskvoja!
Gråt ej öfver oss olyckliga flickor!
Fläcka ej med tårar våra hvita anleten,
Krossa icke våra händers kraft!
Icke alltid skola vi blifva ogifta
Och sjunga om vår jungfruliga frihet.«

Nu inkommer brudens bror. Tärnorna uppstämma:

«Håll ut, broder!
Broder! håll ut!
Sälj ej din syster
För en rubel, för guld» —

hvarpå han svarar:

«Kär för bror är syster;
Kärare är mig dock guld.»

Tärnorna utbrista då i korus: «Hvilken tartar till bror!»
Alla uppstämma nu den s. k. »*karavaj*»-*sången*. »Karavaj» är en slags kaka, som steks till bröllopsmåltiden, och som ansågs ega en undergörande kraft.

«Karavajen
Anstår hela familjen.
Låt den unga furstinnan
Smaka den i morgon!
Då skall den unge fursten
Älska unga furstinnan.»

Slutligen utdelar bruden sin »krasota», en slags krona, gjord af band och blommor (ordet betyder egentligen skönhet) under följande sång:

«O, mina vänner, älskade systrar!
Hvart skall jag sända min krona?
Skall jag låta den gå i skogen?
Där kan hon snart gå vilse.

Skall jag låta den gå på ängen?
Där skall hon länge irra.
Skall jag låta den gå till strömmen?
Där skall hon kanske drunkna.
Jag vill ge min krona
Till min kära vännina,
Till den ljufva, vackra flickan,
Dyra Olenka.
Hos henne skall min krona
Finna ett skydd.
Egen moder har hon,
Egen fader ock.
Bröder har hon, fyra falkar;
Hvita svanor äro deras makar.«

www.arbetsbi.com.ch

Följande dag sker den kyrkliga vigseln eller «kröningen», hvarefter presten kysser de sammanvigda och önskar, att de »måtte få hvita barn och ej svarta». Sedan de återvändt till det nya hemmet, få de salt och bröd samt den moderliga välsignelsen, hvarpå ett kalas vidtar med sång och dans, hvarifrån ingen gärna kommer nykter. Hela natten sjunga ynglingar utanför sofgemakets dörr bröllopssånger, motsvarande grekernas ὑμενές och ἐπιθάλαμα.

Som vi finna, voro bröllopssångerna af öfvervägande elegisk beskaffenhet. Man finner dock nästan aldrig exempel på, att flickan vägrar ett förhatligt äktenskap och motsätter sig föräldrarnas vilja, ty familjebanden voro starka, och giftermålet betraktar hon som »Guds dom», men hon kan stundom ej undvika att utbrista i klagan öfver föräldrarnas grymhet och saknaden af det gamla hemmet. Härpå ett exempel:

«Han, som jag troget älskar,
Står där afsides.
Åt en, jag aldrig skådat,
Min hand man gifvit.
Min grymma far och moder
Lagt sina hårda hjärtan
Uti en säck och kastat
Den djupt i blåa hafvet.«

Eljes är förhållandet mellan mor och dotter varmt och innerligt, liksom ock syskonen inbördes; se t. ex. den vackra, hos oss välbekanta folkvisan «Röda sarafan». Ett annat exempel är jag i tillfälle att meddela efter Sacharoff:

Modren har rådt Maruschka,
Har gifvit råd åt den kära Efimovna:

«Gå ej, mitt barn!
Gå ej, min älskling,
Till din faders gård efter äpplen
Eller att fånga den brokiga fjäril
Eller skrämma de små flickor
Eller störa den klarröstade näktergal!
Ty om du plockar äpplen,
Skall trädet vissna;
Eller fångar den brokiga fjäril,
Skall fjäriln dö;
Eller skrämmer en liten flicka,
Skall flickan fly;
Eller stör den klarröstade näktergal,
Skall näktergalen tystna.
Men fånga, mitt barn!
Mitt kära barn, fånga
Den hvita falken på det vida fält,
Det gröna, vida fält.»
Maruschka lilla har fångat,
Fångat har den kära Efimovna
Den hvita falken på det vida fält,
Det gröna, vida fält.
Hon har satt honom på sin hand,
Hon har fört honom till sin mor:
«Moder min, gosudarina,
Jag har fångat den hvita falk.»

Moderskärleken är till och med ofta större än kärleken mellan man och hustru. En serbisk sång förtäljer, huru en yngling hade sårat sig i handen. Vila, skogsnymfen, lofvade att hjälpa honom på det vilkor, att hans moder, syster och maka lemnade det kära-ste, de hade. Modern offrade sin hand, systern sitt hår, men hustrun nändes ej lemna från sig sitt pärlband.

Härmed äro vi inne på den egentliga *folklyrikens* område. Denna är nästan uteslutande af *erotisk* art. Såsom jag ofvan nämt, är svårigheten här ofta rätt stor att skilja mellan den äkta gamla folkvisan och den moderna. Gränsen mellan dem båda torde man bäst förlägga till 1700-talets början, då »Rysslands innevånare trädde i förbindelse med det västra, civiliserade Europa, och då den brutala revolutionären, Peter den förste, med knutpiskan på-tvang dem den europeiska kulturen», för att använda den ryss-fientliga Scherrs skarpa uttryck. Som vi af de lemnade profbitarne funnit, utmärker sig den gamla folkvisans *form.* för en nästan episk enkel-het. Sällan eller aldrig upptäcka vi där några rim, på sin höjd upprepningar af samma ord i slutet af ett verspar. Metern är väx-lande, ofta logaedisk, med än fallande än stigande rytm. Folkvi-

san begynner ofta med en negativ antites, likasom förutsättande en fråga, som t. ex. i den redan citerade visan: «Ej två räfvar hafva smugit sig — —, Ej två krigare hafva ridit — — —, Men två »svati» hafva kommit» o. s. v. Härutinnan skiljer sig den ryska visan från den serbiska, hvilken ofta börjar med flere frågor. Ständigt återkomma en mängd epitheta ornantia, som påminna om Homer. Som exempel kan jag anföra några: «hvit zar», «tapper yngling» *(dobrij maladjets)*, «den vackra flickan», «röda solen», «gråa dufvan», «blåa hafvet», «vilda hufvudet», «rena fältet», «fuktiga jorden», «hårda ängen», «snabba hästen» m. fl. Många af dessa uttryck äro oöfversättliga, och detta i förening med den rikedom på smekande diminutivformer, sådana som batuschka, matuschka, starinka, som ryska språket eger i större grad än något annat europeiskt, förklarar svårigheten, för att ej säga omöjligheten, att troget återgifva den ryska folkvisan på ett främmande språk. Förrådet på kärleksord är outtömligt. Ryssen nöjer sig ej som annat folk med att poetiskt kalla sin älskade för sitt «hjärta», «sol» «ljus», «hopp», «ros» eller till och med «blåklint», «svan», «dufva» m. m., utan i öfvermåttet af sin lycksalighet och förtjusning tvekar han ej att titulera henne för «ögonlock», «gås», «bär», «fisk», «gräs», «klöfver», «päron», «äpple», och dylika för våra öron egendomligt och föga poetiskt klingande ord.

Hvad den rent lyriska folkvisans *innehåll* beträffar, hafva vi här framför oss ett nästan oöfverskådligt fält, hvaraf jag, för att ej bli tröttande, vill inskränka mig till att teckna några spridda konturer. Tavlj kallar den ryska folk-lyriken mellankolisk-musikalisk, och detta omdöme är träffande. Hälst behandlar den erotiska ämnen: kärlek och hjältemod äro hufvudmotiven, men hjältemodet är vanligtvis ej här påverkadt af kärleken, såsom förhållandet är i t. ex. de spanska romanserna, utan de båda egenskaperna äro för det mesta fristående. Ryska folkvisan utmärker sig för en ren sedlighet och ofördärfvad fantasi, likasom hos alla slaviska folk; Tavlj säger visserligen, att en författare Hacquet uppvisat, att undantag fanns hos Hovenerna vid deras danser, men som hon ej närmare söker bevisa detta genom att citera något arbete, har jag ej varit i tillfälle att granska denna uppgift. De slaviska folkballaderna äro sällan fullständiga epos; likasom i de grekiska tragedierna förutsättes handlingen som bekant, och de skildra blott katastrofen eller en situation. Skulle jag med ett enda ord söka karakterisera ryska folkvisan, skulle jag vilja kalla den *resignationens poesi*. Hon behandlar gärna den olyckliga kärleken; men denna förtviflan, denna klagan talar aldrig passionens vilda språk, hon lider i tysthet. Den torftiga, karga naturen i norra Ryssland, där våren är kort och hösten värre än vintern i de södra guvernementen, de ändlösa slätterna i mellersta och södra Ryssland, där floderna trögt slingra sig fram mellan sanka, kala stränder, hafva mäktigt bidragit till att gifva folkpoesien denna saktmodiga, tungsinta, vemodsfulla, elegiska stäm-

ning, som Thor Lange så träffande tecknat i sina nyss utkomna skizzer »Fra Russland». Benämningen »tårpoesi» på den lithauiska folkdikten kan med fullt skäl tillämpas här.

För att gifva en föreställning om folklyriken, vill jag anföra några karakteriska drag och illustrera dem genom öfversättningsprof. I bröllopssångerna har jag redan nämt ett vanligt ämne: ungmöns klagan, att hon tvingas att gifta sig emot sin vilja, och sorgen öfver en förspild lifslycka. Ett annat älsklingsmotiv är följande: «Dobrij maladjets», den tappre ungersvennen, är skild från sin älskade och de längta efter hvarandra. Se här två exempel:

Du, min dal, ljufva dal!
O. du ödsliga dal!
Uti denna dal
Växer ett ollonträd.
Och på detta träd
Satt en gök och gol.
Hvarför, o min gök,
Sitter du och gal?
Hvarför, sorgsna flicka.
Sitter du och sörjer?
Hur kan jag, stackars gök,
Låta bli att gala?
Hur kan jag, arma flicka,
Låta bli att sörja?
En grön äng jag hade,
Som nu är vissnad.
En dyr vän jag hade,
Som nu är bortrest.
Ensam lemnar han mig,
Mig unga allena!

Gökens betydelse i den slaviska folkdikten har jag förut förklarat. Det andra exemplet lyder:

«Gå ned, du röda sol!
Men gå upp, du klara måne!
Lys öfver hela städer!
I den mörka natten lys
På hvarje väg, på hvarje stig!
Sänd dina strålar till min vän,
Min dyra, älskade Ivan,
Att han ej må gå vilse
Eller nödgas vända om
Eller vandra i öde skog

Eller störta i floden ned,
Att ej onda män må öfverfalla
Och vilda hundar drifva honom bort!
Utan honom mitt lif är dystert,
Utan honom mitt lif är tungt!»

www.libtool.com.cn

Därför äro också afskedsscener mellan älskande ett mycket vanligt ämne för den ryska folkpoesien. Härpå meddelas ett prof, där vi finna det karakteristiska uppslaget i diktens början samt ringmotivet, hvilket blifvit upptaget af den moderna konstpoesien:

Det är ej falk, som flyger genom skogen,
Det är ej falk, som breder blåa vingar,
Men en tapper ungensven, som rider efter vägen.
Från hans klara ögon strömma bittra tårar.
Han har ridit från sitt hem
Vid den låga floddal, genom hvilken
I all sin skönhet moder Volga flyter.
Han har rest från sin vackra flicka
Och lemnat henne som tecken
En kostbar ring med diamanter.
Och han af henne fick i stället
Dn guldring, som hon lofvat.
Och under växlingen han sade så:
«Förgät mig ej, min dyra vän,
Förgät mig ej, min kära mö!
Ofta, ofta skåda på min ring!
Ofta, ofta jag din ring skall kyssa
Och den prässa till mitt varma bröst.
Och detta, vän, jag lägger på ditt sinne:
Om jag din kärlek nånsin sviker,
Skall den gyllne ring gå sönder.
Och om du till en annan fästman lyssnar,
Skall från ringen diamanten falla!«

Om den olofliga, brottsliga kärleken talas aldrig. Däremot är sviken kärlek ett älsklingsämne. Ett vackert exempel härpå hafva vi i denna, om den moderna konstpoesien påminnande, dikt:

Gråt ej, gråt ej, min flicka du,
Att vännen är i krig,
Att på sin svarta häst han djärft
I striden störtat sig!

Gråt ej, gråt ej, min flicka du,
Att vännen borta är,

Att öfver vida hafvet snabbt
Ett fartyg honom bär!

www.alibtod.com.mm

Gråt ej, gråt ej, min flicka du,
Att vännen lagts i graf!
Till döden han dig trogen var
Och dig sin kärlek gaf.

Men tårar gjut, min flicka du:
Din vän på fjärran jord
Dig glömt och sitter med en brud
Så stolt vid furstligt bord!

Vanligen är otroheten på hans sida. Tillägger jag härtill en glödande hemlängtan i främmande land, en resignerad, fatalistisk världsuppfattning och en orubblig tro på zaren, så har jag i största korthet angifvit ryska folklyrikens förnämsta karakteristika.

Rikast och egendomligast har folkdikten ända till våra dagar utvecklat sig i *Lill-Ryssland.* Detta land intager i språkligt och literärt hänseende samma ställning till Stor-Ryssland som Provence till Frankrike under medeltiden. På grund af bristande insigter i Lill-Rysslands språk och folkliteratur nödgas jag här inskränka mig till att citera några rader ur Gogols högstämda uppsats »Om sångerna i Lill-Ryssland», hvilka för öfrigt förete stor likhet med de stor-ryska folkvisorna. Olikheten i natur och folklynne och de bägge landens historia betingar dock en väsentlig olikhet i deras poesi; här är sången mera kraftig, sund och glädtig. «Här — säger Gogol — på dessa stepper, i skuggan af dessa låga, med lera bestrukna kojor, som prydas af mullbärs- och körsbärsträd, ljuda från solens uppgång till dess nedgång dessa sånger, hvars toner endast afbrytas af steppmåsens hesa skri eller af det långa tåget af jublande lärkor och kvittrande gulsparfvar . . . . . Lill-Rysslands sånger kunna med allt skäl kallar historiska, därför att de ej ett ögonblick lösryckas från det verkliga lifvet, utan alltid troget teckna en förfluten tid och dess växlande känslor. Ständigt andas de, ständigt genomströmmas de af kosacklifvets otyglade frihet. Öfverallt framlyser denna styrka och detta mäktiga lefnadsmod, hvarmed kosacken öfvergifver det bekymmerslösa lifvet vid den lugna härden för att med hela sin själ kasta sig in i detta poetiska lif af strider, faror och muntra dryckesgillen med kamraterna. Intet förmår hålla honom tillbaka, hvarken den ömma hustrun med de kolsvarta ögonbrynen, de mörkbruna ögonen och de bländhvita tänderna, då hon, idel kärlek, fattar hästens tyglar, eller den ålderstigna modren, hvars hela väsen koncentrerat sig i modersömheten; intet kan häjda honom. Okuflig och oböjlig ilar han till steppen, till kamraterna. Maka, moder, syster, bröder — allt lem-

nar han för detta vilda lif bland steppens riddare. Starkare fängslar honom detta kamratlifs sublima tjusningskraft än kärlekens lockelser. Svarta hafvet utbreder sin glänsande spegel för hans syn; hela denna underbara, oöfverskådliga stepp från Donau till Don skimrar för honom, denna vilda ocean af blommor, som en enda vindflägt bringar i svallning. Högt upp i luften sväfvar svanornas och tranornas susande tåg, och den döende kosacken ligger i denna jungfruliga naturs ljufva sköte och samlar hela sin styrka för att ännu en gång få se sina kamrater, innan han dör. Han kastar en afskedsblick på dem, sjunker ned i gräset igen och — dör». — Inom dan ryska konstdiktningen har denna kosackpoesi fått sitt mest storslagsna uttryck i samme Gogols berömda berättelse «Taras Bulba». «Den öfriga delen af Lill-Ryska folkpoesien — för att åter citera Gogols ord — framställer den andra sidan af det nationella lifvet. Den är en fullkomlig kontrast mot den förra och tecknar spridda drag ur det husliga lifvet. Där besjöngs blott kosacken och hans vilda, krigiska lif; här åter den kvinliga världen, den ömma, längtansfulla kärleken. De båda könen sammanträffa blott en kort tid, för att sedan skiljas för många år. Dessa långa år tillbringar kvinnan i längtan efter och trogen väntan på sin man, sin trolofvade, som dag och natt, i fantasien och drömmen, framstår för henne. Häraf kan man sluta sig till, huru poetisk denna kärlek måste blifva tecknad. Den nygifta, oskuldsfulla kvinnan har på en gång fått smaka kärlekens sötma, och denna ljufva vår, som hon njutit med sin oroliga, stridslystna man, har en gång grönskat för henne och koncentrerat hela hennes lifsglädje i ett enda, hastigt framglänsande ögonblick. Gent emot detta betyder hela det öfriga lifvet ingenting. Full af längtan, beder hon från morgon till kväll om hans återkomst, och hon beder ofta till Gud, att han måtte tända ett vaxljus på himmelen, för att lysa den älskade öfver Donau. Hon vänder sig till Skaparen som ett barn till sin fader och anropar honom i lifvets enklaste förhållanden med böner, som blifva sublima genom sin nämda enkelhet. För att gifva en föreställning om denna poesi, vill jag här på prosa återgifva en ukrajnsk dikt: »Min älskade har vredgats på mig. Han sadlar sin svarta häst och rider långt från mig. Hvart reser du, min vän? hvart ilar du, blåa dufva?» — »Jag anförtror dig åt Herren allena, min älskling! Vänta mig, tills jag återvänder från fjärran stigar.» — »O, om jag visste, om jag såge, på hvilken väg du färdades! Då skulle jag bygga en bro af grönskande pilträd! Allsmäktige Gud! höj alla dalar och sänk alla bärg, på det vägen må blifva jämn, och han lätt må komma hem! — Men, vårgräset grönskar på vägen, det susar på ängen och brusar vid stranden! Det är han! Det är min älskade! Det grönskar och susar och brusar! Ja, i sanning det är min blåa dufva! Hvarför har du ej kommit förr? Hvarför ilade du ej till mig genast? Hade du ingen häst? Visste du ej vägen eller

har din moder hindrat dig?» — »Nej, häst eger jag, vägen kände jag, och min moder uppmanade mig från afton till afton att sadla min häst. Men så fort jag satte mig upp i sadeln, så snart jag steg öfver tröskeln, sprang en kvinna efter mig och grät och suckade så sorgset, att hennes kval trängde djupt in i mitt hjärta.» — Versbyggnaden i de maloryska visorna lämpar sig särdeles väl för poesi; versen är sällan lång, och om detta ock stundom inträffar, afbryter cesuren den på midten med ett klangfullt rim. Rena, uttänjda jamber påträffas sällan, utan de ersättas af trocheer, daktyler och amfibrachys, som följa snabbt på hvarandra i takt med dånet af de dansandes silfverklackar. Sådan var folkdikten i Lill-Ryssland vid den tidpunkt, då polska unionen slog rötter i landet. Af dess enkla melodier kan man sluta sig till detta lands öfverståndna lidanden och växlande öden, lika tydligt som man kan märka, att ett åskväder med hagel och störtregn farit fram, på de tindrande vattenpärlor, som pryda det uppfriskade trädets krona, då aftonsolen sprider sina strålar i den svala luften, under det att hästarnas gnäggande klart återskallar i fjärran, och den blåaktiga röken, som vitnar om trefnaden vid den landtliga härden, i ljusa ringar stiger upp mot himmelen, och kvällen, den stilla, klara sommarkvällen famnar den fridfulla jorden.» *)

För fullständighetens skull vill jag äfven säga några ord om den moderna folkvisan, fastän hon egentligen ligger utom mitt ämne. Förutom den stora skiljaktigheten i *form*, som finnes mellan den gamla och nya, hvilken senare är starkt påverkad af konstpoesien, finnes också en annan väsentlig olikhet. Den moderna folkvisan andas större glädtighet och lefnadsfriskhet. Befrielsen från det ödesdigra tatarska oket, som så länge tryckte sin dystra prägel på hela Ryssland, och det uppvaknande nationella medvetandet, att det heliga Ryssland höll på att skapa sig en stor plats i världshistorien, detta i förening med en vidgad blick på lifvet, höjde folkets självkänsla och gaf folkdikten en högre, friare flykt. Här uppträder först den egentligt *komiska visan*, hvaraf spår dock kan skönjas redan i den gamla brölloppsvisan. Här märka vi också för första gången *ironien* och *satiren* **). Den håller sig hälst till familjeförhållandena, t. ex. otrohet mellan äkta makar och mågens ställning till svärföräldrarna, men uppsöker stundom ock högre ämnen, exempelvis då den gisslar det offentliga lifvet eller i smyg klandrar regeringen (märk väl: hofvet, ministrarne och ämbetsmännen, men aldrig zaren själf!). Härvid måste man dock göra den anmärkningen, att en hel mängd »visor», som med all säkerhet äro författade af vissa bildade personer, på grund af den ytterst stränga censuren iklädt

*) Gogols uppsats om «Sångerna i Lill-Ryssland».

**) Satiren — säger Scherr — ser man redan i de ryska fantastiska folksagorna (*skaski*). Jag har ej varit i tillfälle att kontrollera denna uppgift.

sig anonymitetens slöja och inför den stora allmänheten gälla för (äkta) folkvisor. Främst bland dessa »folkdiktare» hafva vi att ihågkomma namn sådana som *Kolzoff*, *Kosloff*, *Nikitin*, *Taras Schevtschenko* m. fl. Denna skola har dock haft äfven ett skadligt inflytande på ryska literaturen, ity att dess idylliska skildring af det ryska bondståndet fått en falsk, idealistisk riktning, som först i våra dagar genom en Turgenjeffs sunda realism blifvit återförd inom sina naturliga gränser.

För jämförelsens skull meddelas här som prof en modern folkvisa från Kaukasien:

Gråt ej, gråt ej, mitt vackra barn!
För hans skull så dig icke plåga!
Han snärjt dig i sitt falska garn;
Ett tidsfördrif blott var hans låga!

Tro mig, i Kaukasus hos oss
Du mången vacker gosse finner
Med svarta läppfjun; såsom bloss
Hans mörka blick emot dig brinner.

Af ödet rycktes denna man
Till oss från andra nejder vida.
Strid, makt och ära söker han.
— Hvad kan han vinna vid din sida?

Han guld och silfver skänkte dig
Och afgaf eder, dyra, höga.
Han öfver sveket gladde sig
Och såg ej tåren i ditt öga.

Slutligen vill jag inlägga en protest mot ett uttryck, som nästan blifvit ett slagord i de literaturhistoriska handböckerna om Ryssland. Scherr (hvars okritiska redogörelse för de slaviska länderna bör läsas med försigtighet) börjar, som bekant, med följande kraftiga ord: «Die Russiche Litteratur ist kein inländisches, sondern ein exotisches, aus dem Ausland herübergepflanztes Gewächs. Dieser Satz, womit Jordan seine Darstellung der Russischen Litteratur beginnt, ist eine Wahrheit» etc. Detta påstående är, lindrigast sagt, tvetydigt. Menar Jordan, — hvars literaturhistoria, i parantes sagdt, ingalunda är att rekommendera — därmed, att *hela* syska literaturen är en osjälfständig, oorganisk företeelse, bevisar detta blott, att han ej känner till den det ringaste. Också omfattar hans literaturhistoria hufvudsakligen endast Lomonosoff, Derschavin och Karamsin, d. v. s. de bästa imitatörerna af den franska smaken, jämte deras samtida. Om Puschkins samtida och lärjungar,

som påverkade af romantiken, förnämligast den tyska och engelska, ställde sig i spetsen för den nationella literära rörelsen, nämner han ingenting. Fabeldiktaren Kryloffs betydelse som verkligt nationell skald, Gogols, Gribojedoffs m. fl. har han ej förstått, och tillvaron af en rysk folkpoesi, vare sig episk eller lyrisk, tyckes han ej hafva haft en aning om, ehuru mellan åren 1770–1830 ej mindre än 126 samlingar af och arbeten om rysk folkpoesi utkommo endast i Ryssland. Menar Jordan åter, att den ryska konstpoesien ej uppstod på fullt nationell mark, så är det delvis sannt, utan att man dock behöfver lägga den ryska literaturen detta till last. För att riktigt begripa ett folks eller lands literaturhistoria, måste man känna till dess politiska och inre historia och ställa dem i sammanhang med hvarandra. Vid den tidpunkt, då Ryssland genom ett herskarsnille drogs in i den europeiska kulturen, var, som bekant, franska klassiciteten suverän i vår världsdel. Ryssland, som, åtminstone i literaturhistoriskt afseende, saknar det förberedande bildningsskede, som i historien kallas medeltiden, och som ej kunde tala om någon renässans, skyndade sig att med sin literatur införlifva den nya smakläran. Några djupare rötter hann den aldrig slå, ty snart fick man ögonen öppna för Tysklands och Englands literatur, men visst är, att franska klassiciteten på intet land utöfvat ett mera välgörande inflytande än på Ryssland, ity att den dels gaf literaturen en konstnärlig form, dels ock vidgade ämnessfären. — Scherr, som utgaf sitt arbete 1869, d. v. s. 23 år efter Jordan, och som följaktligen borde hafva kommit till bättre insigter genom en noggrannare blick på den rika realistiska literatur, företrädesvis inom romanens, novellens och den episka berättelsens område, som under de sista årtiondena spirat upp ur fullt nationell jordmån, han har — som sagdt — icke blott bokstafligt upprepat Jordans ytrande, utan äfven bekräftat det utan någon som hälst bevisföring!

Denna ungdomsfriska, sunda literatur, som våra dagars Ryssland verkligen eger, skulle ej hafva så starka rötter och ej så, som fallet är, blifvit hela landets gemensamma egendom, om den ej gått tillbaka till det fosterländska, till folkpoesien, om den ej sökt och funnit sig själf, sin nationella individualitet. Det är af den lyriska sidan af denna folkdiktning jag nu sökt gifva en, om ock svag, bild, och vi hafva sett, att vi här hafva alla poesiens trenne arter representerade, om ock embryoniskt. Det är ur denna rika folkdiktning som den ryska poesien alltid skall hämta ymnig näring; och vid sidan af den moderna konstpoesien blomstrar folkdiktningen ända in i våra dagar i Ryssland.

Alfred Jensen.

www.libtool.com.cn

Öfversättningar från samtida franska skalder.

af

Karl G. Kjellgren.

---

1. Hjältedöd.

(Bild från polska frihetskriget)

Af *Sully Prudhomme.*

På brädden af en flod — det var vid heta middagstiden —
En bondeskara dignat, trött utaf den hårda striden.
En lagt sig ned på rygg och en sin kind mot handen stödt,
En sjunkit maktlös ned på knä med bröstet halft förblödt.

De blanka vapnen glänsa klart i middagssolens lågor,
Hvar kämpe slumrat in så ljuft från kamp och nöd och plågor.
Men skarans höfding vakar än. Han plötsligt ser en sky
Af dam, som rörs på afstånd opp: «Ha! Ryssen! Låt oss fly!

Upp, mina barn, så skynden er!» — De resa sig med möda,
Af ropet hastigt väckta opp ur drömmar rosenröda,
Med sömnen än i ögat kvar, de arme vackla ned
Till floden att den öfvergå, väl icke djup, fast bred.

Med fruktan för att fienden skall deras fotspår finna
Och, förr'n i säkerhet de nått, dem här på stranden hinna,
Med tysta böner de förtro sig i Guds allmakts hand
Och utan knot, fast pröfvade, de vada ut från land.

Ack! efter dagens tunga värf vill mångens styrka brista,
De lyckas komma öfver dock de första som de sista.
Re'n är blott skarans höfding kvar, beredd att öfvergå.
För sent! Af en fientlig hand han återhålles då.

— «Säg, gubbe, är det möjligt här att floden öfvervada?
«Så svara strax, ty tiger du, blir det din egen skada!»
— «Nej, han är sina tolf fot djup.» — «Nå, det vi vilja se.» —
Af sänkta pipor tvingas han i vattnet sig bege.

Till höften knapt det honom står, men för hvart steg han tager
Han ständigt under vattnets bryn alt längre ner sig drager.
Re'n har det nått till bröstet opp, ty bortom flodens våg
Han ser så långsamt skrida fram de trötta vänners tåg . . .

Med sluten mun, han känner re'n, hur hemskt i örat brusar
Likt själaringning, när ditin en vattenstråle rusar.
På knä han står. Kring pannans hvalf en ring af skum sig ter,
Som håret hvit . . . Nu intet mer man öfver ytan ser.

Ett ögonblick han lefver än af luften i sin lunga
Gevären lyftas åter opp, som legat hotfullt tunga:
Då höjs — o fromma barnatro! — ur böljans djup igen
En hand, som korsets tecken gör och sjunker sakta se'n.

En hjälte kalla vi den man, som modigt möter faran
Vid krigstrumpeters gälla larm, som äggar krigarskaran:
Hur nämna dig, som denna stund, när ingen trumma ljöd,
I enslig kamp förstod att dö en *sådan* hjältedöd?

2. Skuggan.

Af *Sully Prudhomme.*

www.libtool.com.cn

Hvart än du går, din skugga dig ledsagar
Och härmar klumpigt minsta vink du gör.
Hon blickar, lyss, fast ej hon ser, ej hör.
Att karrikera dig hon städs behagar.

Din skuggas like är du, hur du klagar:
Ett natt med lif, en dimbild, som sig rör.
Hvar drift att *forska, se* i vanmakt dör,
Och blindt du leds af ödet alla dagar.

Själf skuggan blott af den seraf, som är
Den sista återglansen från Guds tron:
Blott *så* är mänskan Guds beläte vorden.

Men på ett klot, som rullar långt från jorden
I ofullkomlighetens lägsta zon,
Vår skugga bor och bildar skugga där.

---

3. Stjärnan och hagtornsblomman.

Af *Edouard Sohuré.*

Till stjärnan hagtornsblomman talar:
«Du gyllne smycke i det blå,
«Som sänder ned från rymdens salar
«En blick nå'n gång till mig också!

«Säg, ser du mig? Ur knoppen väckte
«Helt nyss mig solens blida sken.
«En stjärna hvit, när morgon bräckte,
«Jag nästa morgon vissnat re'n.

«Dig, höga, städs i glans man finner,
«Ej någon räknat dina dar;
«Som snön jag kommer och försvinner,
«Men du skall stråla evigt klar.

«O att jag stjärnan finge vara,
«En firmamentets stolta sol,
«Och uti evig strålglans fara
«Däruppe ifrån pol till pol!»

Till hagtornsblomman stjärnan talar:
«Du späda blomma, trösta dig,
«Och blomstra nöjd i dina dalar,
«Ty lyckan dväljes ej hos mig!

«I all min skönhet hård och dyster
«Till enslig stumhet är jag dömd
«Och spanar fåfängt, hvar min syster
«Se'n tidens första dag är gömd.

«Men du är icke ensam vorden,
«Där du på blomsterkullen står
«Och gjuter ymnigt öfver jorden
«Den vällukt från ditt hjärta går.

«O att jag rosen finge vara
«Att blott en vår min doft förströ!
«O, eller hagtornsblomman bara
«Att älska få som du och dö!»

4. Kolibri.

www.libtool.com.cn

Af *Leconte de Lisle.*

När morgonsol på daggens pärlor blänker,
Ur nästet, väfdt af blomsterstänglar små,
Den gröna kolibrin till daln sig sänker,
Där blommorna, hans fagra vänner, stå.

Till källan ilar han, där vågen stänker
På bamburörens flock demanter blå,
Där ur sin kalk azokan dofter skänker,
Som smekande kring ljusa lunden gå.

På lätta vingar till en ros han far
Och tjust af honungssötman dröjer kvar
Och dör, då han dess kalk ej tömma mäktar.

O, så på dina rena läppars par
Min själ ock velat dö i vårens dar,
När säll jag njöt den första kyssens näktar.

---

5. Vaggvisa.

Af *Henri Chantavoine.*

Likt en liten sparf, som njuter
I sitt näste hvilans blund,
Barnet i sin vagga sluter
Tyngda ögonlock en stund.

Moderns händer vaggan röra.
Tyst hon, lik en ängel huld,
Hviskar i den spädes öra,

Smekande hans lockars guld:
Vyss, vyss, älskling, vyss,
Slumra sött vid mammas kyss!

Ett god morgon glädtigt strålar
Solen bakom rutan fram,
Blickar på den syn sig målar
Som en granne undersam.

Jalousier nu förkorta
Så beställsamt hans visit.
Antydd att sig hålla borta.
Törs han mer ej titta dit:
Vyss, vyss, älskling, vyss,
Slumra sött vid mammas kyss!

Att ej urets gång må störa
Får ej pendeln picka mer:
Hammarn, lyft att slaget göra,
Sänkes åter ljudlöst ner.

Ej en knäppning. Man sig tycker
Höra rummets tystnad blott.
Lille slumrarn troget trycker
Kinden mot sitt örongått:
Vyss, vyss, älskling, vyss,
Slumra sött vid mammas kyss!

På den lilla rosenmunnen
Bor en honungsdoft så fin,
Som, bland edens blomster funnen,
Förts ditned af himlabin.

Läpparne i drömmen stamma
För hvart andetag han gör
Omedvetet ordet: Mamma!
Hon sig lutar ned och hör. —
Vyss, vyss, älskling, vyss,
Slumra sött vid mammas kyss!

6. Vadet.

www.libtool.com.cn

Af *Édouard Pailleron.*

En bäck helt plötsligt stängde för oss vägen,
Vi måste öfver: voro vackert fast.
Hon var så stolt och jag var så förlägen;
I skogen sjöngo näktergal och trast.

«Min vän,» hon sade, «var så gunstbenägen
«Att gå förut, men se dig ej tillbaks!» —
Se'n drog hon af sin hvita strumpa strax . . . .
En bäck helt plötsligt stängde för oss vägen.

Jag såg mig icke om . . . mer än i hast
En gång förstulet blott, såg bäcken skölja
Den späda foten med sin klara bölja . . .
Vi måste öfver: voro vackert fast.

Från sten till sten hon lopp helt oförvägen,
Jag glömde rakt att ge min hand till stöd.
Du skulle just ha sett mig i min nöd.
Hon var så stolt och jag var så förlägen.

Hon halkade — mig sad' ett ögonkast —
Ett nödrop, gält, förtjusande, jag hörde.
Ett hopp till hennes sida strax mig förde . . .
I skogen sjöngo näktergal och trast.

www.libtool.com.cn

Literatur.

Svenska Flottans historia af *P. O. Bäckström.* Stockholm, P. A. Norstedt & söners förlag. 1884. Pris 6,50.

«Svenska flottans historia» är ett nytt intyg om outtröttligheten och mångsidigheten hos den förf., som alltsedan 1840-talet sökt i folklig anda skildra olika tidehvarf af såväl vårt eget som främmande lands historia och dermed underhålla hos den svenska läsande allmänheten en sund och lofvärd smak i detta ämne. Förf. har denna gång gifvit sig ut på hittills tämligen obefaret område; har det oaktadt åstadkommit det fullständigaste arbete vi ega af detta slag och kan således med skäl sägas hafva fyllt en lucka i vår historiska literatur. Ty visserligen ega vi förut Sveriges sjökrigshistoria af Gyllengranat, men det har varit hr B:s mening, enligt hans egna ord, att i fråga varande arbete skall vara «både en sjökrigs- och sjöförvaltningshistoria» och i båda afseenden en «sakrik» sådan. Med detta dubbla mål har också arbetet svält ut till en vidd, som för en vanlig läsare gör framställningen åtminstone af förvaltningsärendena kanske både torr och svårläst, men som specielt för sjöofficeren skall hafva ett fullständighetens intresse, som vi andre ej få underkänna. Och äfven derför bör detta arbete bedömas mera från nyttans synpunkt såsom ett slags uppslagsbok, ej blott för den, som vill under olika perioder lära känna svenska flottans utrustning, personal, styrelse, stridssätt och verksamhet, utan äfven för den, som vill på pricken veta svenska flottans storlek vid ett visst tillfälle, fartygens antal i den eller den striden eller minuten för det eller det sjöslagets början; ty så detaljerade uppgifter lemnar oss förf.; och då han för senare tider åtminstone haft tillgång till de bästa och omedelbaraste källor, nämligen arkivens rapporter o. d., så torde pålitligheten vara lika så afgjord som svår för en granskare att kontrollera. Och ej mindre än 39 bilagor bidraga till denna sakrikedom och fullständighet.

Vi ha härmed antydt arbetets art och värde, och då vi med allt erkännande af det senare gå att göra några anmärkningar, torde det endast ådagalägga vår önskan att detsamma, liksom det är det enda i sin art, skulle varit äfven det förnämsta i värde.

För en hvar, som ej har tillfälle att djupare inträngа i en vetenskap — och vi tänka närmast på historien —, torde en öfversigt af dennas olika skeden, af dessas karakter och kännetecken vara så mycket mera nödig och nyttig och af stort värde, då en dylik kunskap i sjelfva verket är långt bättre än en samling lösa detaljer. En välgrundad ordning och deraf följande öfverskådlighet torde derför vara ett oundgängligt vilkor för ett godt historiskt arbete. I detta afseende anmärka vi emellertid mot förf. till svenska flottans historia, att han visserligen delat sin framställning i flera afdelningar, och äfven här och hvar motiverat denna indelning, men gjort såväl det ena som det andra mindre lyckligt i våra ögon. De årtal, som angifva gränserna för innehållet i bokens 16 kapitel, synas tillkomna mera såsom varande begynnelse- och slutpunkterna af de svenske konungarnes regering och deras krig än såsom epokgörande år i svenska flottans historia. Åren 1568, 1569, 1632, 1697, 1718 m. fl. synas oss ej på annat sätt förklarliga, och det är ett fel att framställningen fått sluta eller börja vid dessa årtal till skada för sammanhanget på flera ställen.

Efter en skildring af «Vikingatiden» och «svenska sjömakten under medeltiden», till hvilken vi sedan återkomma, öfvergår förf. i tredje kapitlet till Gustaf I:s regering, om hvilken vi instämma med honom deri, att den är början till en ny tid i svenska flottans historia liksom i så mycket annat. Oss synes att förf. kunde låtit Gustaf Vasas och hans söners tid hafva bildat första tidehvarfvet i densamma, skildrande flottans tillkomst under den nämde konungen, dess utveckling och glansdagar under Erik och dess förfall under den följande tiden till Gustaf II Adolf. Då förf. på flera ställen t. ex. ss. 54, 60, 85 framhåller denne sistnämdes förtjenster om sjökrigsväsendets återupphjelpande, så kunde lämpligen med honom en ny period anses inträda och sträcka sig till och med Karl XI:s danska krig, en period som erbjuder samma skådespel som den förra, af flottans nydaning genom Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna, framgångstid under Kristina och förfall under Karl XI:s förmyndare. På nya grundvalar upphjelpte denne konung åter verket, tills den ståtliga byggnaden föll liksom allt annat med hans son. Så ingick med 1720-talet en ny tid för svenska flottan med nya ideer till Sveriges sjöförsvar och nya män, som hvar efter annan gjort sig ett namn i vår flottas historia, en Ehrensvärd, af Trolle, af Chapman m. fl., en period, som väl kunde räcka till 1809, o. s. v.

Om ock de af oss föreslagna årtalen — likasom alla andra dylika — ej bilda absoluta råmärken mellan olika tidehvarf, torde de dock betydligt reducera förf:s många afdelningar, och framgå dessutom helt naturligt ur förf:s egen framställning. Och slutligen vinnes dermed den betydliga fördelen att icke sammanhanget så illa störes, som då förf. genom sitt sätt att indela boken, t. ex. nödgats

afbryta skildringen af nordiska sjuårskriget, af Gyllenhjelms och Klas Flemmings biografier, för att på annat ställe lemna fortsättningen deraf.

www.libtool.com.cn

En annan anmärkning torde kunna göras mot de ej alltid till saken hörande utflygter, som förf. tillåter sig. Man tycker sig liksom se huru svårt den spirituela berättaren af Historiska Tidsbilder, af Svenska historien m. m. har haft att blifva trogen specialistens vid ifrågavarande arbete rätt enformiga rol och derför sväfvat ut i än längre än kortare skildringar af t. ex. danska och norska vikingars bragder i England, Frankrike och Italien, af Thorkel Knutssons härtåg mot Karelerna, af Klas Horns fälttåg o. s. v. — allt saker, som ju kunna vara intressanta nog, men här ej höra till ämnet.

I motsats härtill torde äfven en och annan utelemnad passage ha förtjent sin plats i detta arbete; så t. ex. saknas hvarje upplysning om svenska flottans verksamhet med anledning af de bekanta neutralitetsfördragen med Danmark 1691—93 och 1756 till handelns skyddande mot engelska kaperier, en verksamhet hvilken ehuru så att säga af fredlig art kanske var nyttigare än månget utförligt beskrifvet sjötåg och i alla händelser tillhör flottans historia. Och den anmärkta bristen hade kunnat fyllas så mycket lättare, som tryckta monografier öfver detta ämne kunnat lemna erforderliga upplysningar.

Detta för oss emellertid in på ännu en sak, nämligen förf:s val af källor. Så ypperliga dessa än äro för de senaste tiderna af flottans historia, så anspråkslösa äro de hvad arbetets första afdelningar beträffar. Att vid framställningen af «vikingatiden» — utom några sidor af Montelius' Sveriges historia — citera blott Strinnholms historia, *tryckt 1836*, torde i Hildebrands, Steenstrups, Thomsens m. fl. dagar ej göra tillfylles, och förf:s beskrifning på ett vikingaskepp (hvilken för öfrigt är upptagen i kapitlet om «Svenska sjömakten under medeltiden») skulle kanske ha kunnat blifva något korrektare och utförligare, om nämda eller andra jemngoda författare anlitats. Vi förmoda också att äfven andra delar af Gustaf I:s Registratur än delen VIII skulle lemnat bidrag till historien om nämda konungs omsorg om vårt sjöväsen, liksom vi öfvertygat oss om, att Vestlings Nordiska Sjuårskrigets historia skulle beriktigat förf:s framställning af samma krig i ej få punkter. Huruvida åter några anförda afhandlingar och undersökningar från 1700-talets lärda samfund äro tillfyllestgörande för de ställen, der de citeras, lemna vi derhän; ur andra dylika från vår egen tid kunde förf. gjort framställningen af Trolles och Chapmans förtjenster om svenska flottan ännu rikhaltigare än som skett, ty sådana notiser som dem förf. anfört om Chorpmans befordringar och utmärkelser äro af ingen vigt.

Vi ha framhållit dessa anmärkningar, emedan, såsom vi redan antydt, vi betrakta detta arbete såsom ett i det hela synnerligen godt och intressant inlägg i vår historieskrifning. Särskildt torde alla anmärkningar mot framställningen af vår flottas senaste öden förstummas inför resultatet af förf:s forskningar i ett material så rikt, så mångfaldigt och fullt af vexlande planer, åsigter och organisationer. För den diskussion, som i denna sak ännu torde vara att vänta, skall förf:s arbete helt säkert bli en god källa att ösa ur och kanske häri få sin största betydelse och sitt bästa erkännande. Till sist torde kanske behöfva tilläggas att vi bedömt detta arbete ur historisk synpunkt, utan ringaste hänsyn till den del af dess innehåll hvilken är af nautisk natur.

Carl Sprinchorn.

Redaktionen är naturligtvis lika villig som skyldig att bereda plats åt efterföljande

beriktigande.

Till Redaktionen af Ny Svensk Tidskrift.

Undertecknad, som af en händelse först nu läst Lektor Hallströms redogörelse för allm. läraremötet i Stockholm (augustihäftet af Ny Svensk Tidskrift), finner der sid. 389 den uppgiften, att «skolornas läkare» ej fått rätt att inträda i det nya «Svenska Läraresällskapet», en uppgift som bör beriktigas. *Sådan rätt blef på det konstituerande mötet tillerkänd läroverkens läkare*, och i § 2 af stadgarne, som redan äro tryckta och tillgängliga hos hvarje rektor i riket, heter det: «Rätt till inträde i sällskapet tillkommer jemväl läroverkens läkare, universitetslärare» o. s. v.

Referentens misstag är lätt förklarligt. I utskottets tryckta förslag till stadgar voro läkarne ej nämnda; detta var verkligen ett «förbiseende», som dock hjelptes på det konstituerande mötet, så snart saken der blifvit påpekad.

Mötesdeltagare.

www.libtool.com.cn

Vid brasan.

Prolog till *"Erasmus Montanus"*

vid Holbergsfesten i Stockholm den 3 December 1884.

Af

Helena Nyblom.

PERSONERNA:

CARL, mannen.

ANNA, frun.

(En mindre salong, möblerad i modern stil. Det börjar mörkna. Brasa i kakelugnen. Vid ett bord midt på golfvet, med händerna på bordet och hufvudet nedsjunket öfver händerna, sitter fru Anna. Från dörren i bakgrunden kommer Carl in, drager af handskarne och går fram på scenen. Då han får ögat på sin hustru stannar han.)

CARL.

Anna! Sofver du? . . . (Intet svar).

CARL.

Anna! Sofver du?

ANNA.

Nej.

CARL.

Jaså, du är vaken.

ANNA.

Nej.

CARL.

Jaså, du är *inte* vaken?

ANNA.

Nej.

www.libtool.com.cn

CARL.

Har du sett efter brasan?

ANNA.

Nej.

CARL.

Huru är det fatt med dig? Är du sjuk?

ANNA.

Nej.

CARL, (närmar sig och lägger handen på hennes arm.)

Är du ond på mig?

ANNA.

Nej.

CARL, (otålig.)

Ja, men lyft då på hufvudet och svara mig ordentligt! Hvad i Herrans namn går det åt dig?

ANNA, (lyfter hufvudet och kastar sig tillbaka i stolen.)

Jag är så ledsen, så ledsen.

CARL, (sätter sig vid sidan af henne och tar hennes hand.)

Du är ledsen? Hvad är du ledsen öfver?

ANNA.

Öfver allting.

CARL.

Det var mycket på en gång. — Men låt oss försöka att få det litet närmare i detalj! . . . Är du ledsen på mig?

ANNA.

Nej, jag har ju sagt, att jag inte är det.

CARL.

På hvem då? . . . Säg namnet på den uslingen, som har gjor dig ledsen, och jag går ögonblickligen ut och tar lifvet af honom — inte sant?

ANNA.

Jag är inte ledsen på någon.

www.libtool.com.cn

CARL.

Inte på någon, och ändå på allting! . . . Du är dålig . . . Jag går efter doktorn.

ANNA.

Nej du, jag är rask, alldeles rask, mycket raskare än du och ni allesammans, — det är just derför jag är ledsen.

CARL.

Det har jag ännu aldrig hört talas om, — att sitta med händerna för ögonen och sörjer öfver, att man befinner sig så bra. *Det* trodde jag tvärtom just var den första orsaken dertill, att man befann sig i ett utomordentligt godt humör.

ANNA.

Hvad hjelper det, att jag är i godt humör, när alla andra äro så sura som äppelkart?

CARL.

Var det mig den artigheten gälde?

ANNA.

Dig och er allesammans.

CARL.

Er allesammans! . . . Det är ett förfärligt sätt, ni frun-timmer har att generalisera på. Det heter jemnt hos er: allesammans, aldrig, alltid! Men när man går er in på lifvet och vill, att ni skall tydliggöra, hvad ni menar, — jo tack! Då tar ni till flykten och kryper öfver första plank ni har i närheten.

ANNA.

Jag kryper inte öfver plank; jag har aldrig i mitt lif krupit öfver något plank!

CARL.

Du svarar aldrig bestämdt på någon fråga.

ANNA.

Aldrig?

CARL.

Du har *för det mesta* den vanan att inte vara uppriktig, när man frågar dig.

ANNA.

Du blir så rysligt häftig, när jag är uppriktig.

www.libtool.com.cn

CARL.

Försök bara en gång! . . . Var nu en god och snäll liten hustru, och säg mig, hvad du har på hjertat, och hvem det är, som är så sur som äppelkart!

ANNA.

Jag tycker, att det hela är så sorgligt.

BARL.

Det hela! . . . Hela lifvet?

ANNA.

Ja, hela lifvet.

CARL.

Vårt äktenskap till exempel?

ANNA.

Ja — det med!

CARL, (går häftigt upp och ned på golfvet.)

Tänkte jag inte det! . . . Du är led vid mig, led vid mig efter bara tre års äktenskap. Hvad skulle du med mig att göra? Du, som var en liten fêterad och bortskämd flicka, van att ta lifvet lätt, — hvad skulle du med en fattig embetsman som jag? Du passar inte till att tänka på mat och dryck, att stoppa strumpor och räkna tvätt, — att inte tala om allt det besvär, du har med de två små! Nej, jag borde ha vetat det. Jag borde ha förstått, hvilka pretentioner de unga damerna ha nu för tiden. De lära sig alla möjliga, nyttiga och onyttiga saker, och de kan teoretisera så som trots någon tidningsherre; men att dela det dagliga hårda arbetet med en fattig karl och finna sin glädje deri, dertill duger de inte längre . . . Du vill naturligtvis helst vara fri från mig, och du *skall* bli det.

ANNA.

Ja men, Carl!

CARL.

Jag säger dig, att du *skall* bli fri . . . . Hvad är dina vilkor? Hur vill du ha det?

ANNA.

Du lofvade ju att inte bli häftig, — men du kommer alltid i eld och lågor.

www.libtool.com.cn

CARL, (rör häftigt i brasan med eldgaffeln.)

Eld och lågor! Eld och lågor! Ja, det tror jag nog . . . Men det är väl också en gräns för hvad man kan stå ut med att höra. — När du säger mig midt i synen, att du är led vid vårt giftermål, att du önskar mig, der pepparn växer, så . . . .

ANNA.

Har jag sagt det?

CARL.

Det var meningen med dina ord. Du må väl inte tro mig vara ett sådant får, att jag inte begriper, när man talar svenska till mig och rent ut säger, att man vill vara mig qvitt?

ANNA.

Men det är ju tvärtom *dig*, jag längtar efter!

CARL.

Jaså, är det mig? Har jag varit borta? Är jag nånsin borta? Går jag på «Sällskapet»? Sitter jag på krogarne? Hur många aftnar i månaden är jag borta från mitt hem?

ANNA.

Åh nej, du sitter nog hemma, men det är likväl inte så, som om det var du sjelf. Du är inte längre som i gamla dagar. Du är aldrig glad mera.

CARL.

Jag har inte tid att vara glad.

ANNA.

Då vi var förlofvade, arbetade du lika mycket som nu. Du hade till och med extra arbete för att förtjena något till vår bosättning, men då var du alltid glad. Jag mins nog, huru du kom stormande uppför trappan om aftnarne, och huru vi kunde skratta tillsammans, ibland äfven åt rakt ingenting.

CARL.

Vi var barn den gången; nu ha vi blifvit gamla, förståndiga menniskor.

ANNA.

Är det då så förståndigt att aldrig vara glad?

www.libtool.com.cn

CARL.

Det ligger inte i tiden, min vän. Alla menniskor tala om allvarliga saker. Det fins numera ingen, som har tid att vara glad.

ANNA.

Hvad det är underligt! Och när jag har allra mest att göra, så är jag som allra gladast. Förr, då jag gick och slog dank om dagarne och dansade om nätterna, var jag ofta så illa till mods, att jag tyckte jag allra helst ville gå och dränka mig. Nu deremot — ju mera jag har för händer, desto lyckligare är jag. När jag fått en ny klädning färdig åt bébé, eller stått i köket för att få din middagsmat bra lagad, eller kommer alldeles varm hem från torget, — då känner jag mig så lycklig, då tycker jag, att det inte fins någon prinsessa, som är så lycklig som jag.

CARL.

Allt det der är det ju ingen som förbjuder dig, och likväl sade du nyss, att du var så ledsen, så ledsen öfver allting och på alla menniskor?

ANNA.

Ja, ser du, det är så bedröfligt att alltid vara ensam om sina känslor. När jag finner lifvet vara en herrlig sak, så berätta ni andra mig, att det är bara sorg och bedröfvelse. När jag tycker, att vi är så lyckliga, så läser jag öfverallt om, hvilken humbug äktenskapet är, att qvinnan är en slaf, att hvart giftermål, som inte är ett ideal af kärlek, rakt inte har lof att existera, så att jag blir helt illa till mods och nästan kunde frestas till den tron, att jag är en i hög grad förorättad varelse, du en slafhandlare och vårt äktenskap en skandal. När jag tycker någonting vara komiskt, så underrättas jag om, att det är i hög grad tragiskt. Ibland tror jag verkligen, att jag inte är riktigt klok, — hvarför skulle jag annars vara så annorlunda skapad än alla andra menniskor.

CARL.

Var du som du alltid varit! Jag håller mest af dig, som du är. Blir du sorgsen till mods öfver att läsa de böcker, som skrifvas nu för tiden, så låt bli att läsa dem.

www.ertoot.com.cn

ANNA.

Det kan jag inte. Du vill väl inte, att jag hela mitt lif igenom skall grädda pankakor och sy klädningar åt bébé? — När jag riktigt har använt mina händer, så vill jag också använda mitt hufvud. Jag vill höra, hvad andra menniskor tänker på, — och så tar jag en bok och slår upp, — och då står der det samma i dem allihop.

CARL.

Jaså, det samma i dem allihop? . . . . Och det är?

ANNA.

Åh, det vet du så väl! Att hela vårt samhälle är bara onatur, att lärdom är en galenskap, att äktenskapet är en komedi, att religionen är en dumhet, och att det i allmänhet inte fins en enda hederlig menniska i hela den vida verlden.

CARL.

Och du sjelf är af den åsigten, att allting är så utmärkt — så som det är?

ANNA.

Det hade jag minst af allt väntat, att *du* skulle förehålla mig, du, som alltid förr har tyckt, att jag var alltför kinkig, när det gälde att tycka om menniskor!

CARL.

Ja, jag vet det, och just derför kan jag inte förstå, att du, lilla kritiska menniska, befinner dig så illa i vår kritiska tid.

ANNA.

Jag vill gerna ha kritik, men man skall kritisera lagom. Om jag till exempel nu sade om dig: «du är en förfärligt ful gosse!» — så skulle du . . . ,

CARL.

Jag? . . . . förfärligt ful? Det har aldrig någon sagt mig förr.

ANNA.

Och jag säger det ju inte heller; det skulle vara att göra dig en stor orättvisa. . . . Och lika fullt är du ändå inte någon Adonis.

CARL.

Det fins sådana, som är fulare än jag.

ANNA, (går till honom och lägger armen om hans hals.)

Du har nu till exempel ett par riktigt vackra, goda ögon, men din näsa . . . din näsa kunde vara bättre.

CARL.

Min näsa är mycket bra, jag behöfver ingen annan, och jag har varit belåten med henne ända till i dag.

ANNA.

Hon har en sådan liten lustig böjning! Jag vill visst inte sätta mig och sörja öfver henne, — jag kunde snarare ge mig till att skratta åt henne — ja, vet du hvad, hon är verkligen riktigt komisk! (skrattar.)

CARL.

Jaså, du skrattar åt det du finner misslyckadt hos mig!

ANNA.

Inte åt dina stora synder! Dem skrattar jag alldeles inte åt; men dina små svagheter vill jag gerna skratta åt. I det hela vill jag så gerna skratta. (Hon suckar djupt). Men jag har sannerligen mycket sällan anledning dertill.

CARL.

När du inte finner någon anledning dertill i ditt dagliga lif, så får jag väl ta dig med mig på teatern en afton, så att du får något att skratta åt.

ANNA.

Tror du jag får något att skratta åt på teatern? . . . . Jag tycker, att det man der spelar, är sorgligare än något, som föregår utanför teatern . . . . Nej, då är verkligheten roligare!

CARL.

Åh, men ett eller annat af de franska styckena?

ANNA.

Jag kan inte tåla de franska styckena. Jag kan inte tåla alla de der oanständigheterna, anrättade i vaniljsås.

CARL.

Har du blifvit pryd? Det har jag aldrig märkt förr.

ANNA.

Och det hoppas jag du aldrig skall komma att märka. Jag tycker om, att man kallar saker vid deras rätta namn, och vill man framställa det simpla, så kan man gerna för mig breda tjockt på; men all den der förgylda liderligheten kan jag hvarken skratta eller gråta åt.

CARL.

Du är verkligen kinkig. Du vill ha kritik, men inte någon dräpande kritik, som inte låter någonting stå; du vill inte ha det eleganta, eqvivoca, som du hvarken kan skratta eller gråta åt?

ANNA.

Nej, jag vill just ha någonting, som jag både kan skratta och gråta åt, — men glöm för all del inte *skratta!*

CARL.

Man kan skratta på många sätt.

ANNA.

Jag vill kunna skratta hjertligt, uppfriskande, inte ett sådant der demoniskt löje, så att jag förefaller mig sjelf lik en ond ande, som satt och hånlog öfver menniskornas synder.

CARL.

Nu har jag det! . . . Vi skall gå och se på Holberg. Man firar hans minne i afton.

ANNA.

Holberg? Hvad är det för en?

CARL.

Du vill väl inte inbilla mig, att du inte skulle känna till den stora danska komediförfattaren?

ANNA.

Jaså, — Hôôlberg! Så kallade vår lärare honom alltid. Han lefde ju så der för en fem hundra år sedan?

CARL.

Ja, ungefär så: när du drar tre ifrån, kommer du sanningen ganska nära.

www.libtool.com.cn

ANNA.

Men hvad ha vi att göra med honom? Sådant der gammaldags gods passar ju inte längre för oss.

CARL.

Har du aldrig läst hans komedier?

ANNA.

I skolan läste vi några scener här och der, men jag tror, uppriktigt taldt, att vår lärare inte kunde stort mera danska än vi sjelfva, och det var de tråkigaste timmar vi visste.

CARL.

Annars skulle just Holberg vara din man. Han kan både gråta och skratta.

ANNA.

Verkligen! Säg mig något mera om honom.

CARL.

Han var född i Norge, och derför såg han bättre än någon dansk alla danskarnes skröpligheter, och han lade minsann inte fingrarna emellan, när han snärtade dem.

ANNA.

Jaså! En satiriker?

CARL.

Ja, en sträng herre, obarmhertig mot allt, som var osant, uppblåst och ihåligt.

ANNA.

Det var alltså ett slags tragedier han skref?

CARL.

De skulle kunna kallas så, om inte hans olympiska humor hade kastat munterhetens regnbågsfärgade kappa öfver dem. I det ögonblick, då Melpomene just skall gripa till klubban, kommer Thalia och tar den ifrån henne med ett leende.

ANNA.

Han måtte ha varit en klok man.

CARL.

Ja, så klok, att han kunde skratta.

ANNA.

www.libtool.com.cn

Och en fin man.

CARL.

Ja, så fin, att man kan tåla hans största grofheter.

ANNA.

Och han förtviflar inte helt och hållet om samhället?

CARL.

Nej, dertill tror han för mycket på naturens renande makt.

ANNA, (sätter sig framför brasan.)

Kom och sätt dig här hos mig och berätta mig något mera om den mannen!

CARL, (sätter sig vid hennes sida och slår armen om hennes lif. Det mörknar fortfarande.)

Du kan tänka dig en stilla man, en man, som ser och hör allt, som lefver midt i ett litet borneradt samfund och befinner sig der så, som en falk skulle befinna sig, hvilken från högre regioner sänkt sig ner i ett menageri. Han sitter der med sina kloka ögon och ser på aporna, som knappt märka hans närvaro, ehuru ingenting, af hvad de företaga sig, undgår honom. — Tänk dig en man med mera bildning, lärdom och insigter än de allra flesta andra menniskor, en man, som sålunda har förmåga att slipa de vapen, naturen gifvit honom i händerna. — Tänk dig en man, så förnäm, att han aldrig blir arg eller häftig öfver menniskornas dumheter, utan endast skänker dem sitt fina, ironiska löje, och som lika fullt kan hålla af dem, ja, kan hålla af dem till och med i deras djupaste uselhet, så att man ibland kan fråga så, som du frågade nyss: «är det egentligen inte tragedier, han skrifvit?»

ANNA.

Men de personer, han väljer, är ju alltid hans samtida? Huru kan de gamla stofilerna egentligen numera intressera oss?

CARL.

Jo, emedan menniskor alltid äro af samma slag, alltid ha liknat hvarandra och alltid komma att göra det. En och

annan liten förändring inträffar i samhällena; ibland har man kungadöme, ibland republik, — en tid flyta de store ofvanpå, en annan tid de små. Men det är alltsammans småsaker, obetydliga förändringar. I botten äro och förbli vi ändå alltid menniskor, och lika litet som det någonsin kan komma en tid, då en sten inte skulle falla ned, utan stiga upp, när man kastar den i vattnet, lika litet kan vi menniskor i något väsentligt förändra vår natur. Vi älska och hata, sörja och glädja oss alltid på samma menskliga sätt, antingen vi äro klädda i rustningar, allongeperuker eller svarta frackar.

www.libtool.com.cn

ANNA.

Men jag känner inte rätt de der damerna i allongeperuk.

CARL.

Åh, du känner dem mycket väl. Du känner den unga Leonore, som suckar för sin Leander, och du känner den gamle Jeronimus, som glömt sin egen ungdoms villfarelser och nu bara kan beklaga sig öfver, hurudan ungdomen är «nu för tiden».

ANNA.

Men sådana som Henrik och Pernille, som jag tycker jag mins något om, — ha vi dem ännu?

CARL.

Tror du inte, att det fins fiffiga pigor ännu, som egentligen regera hela huset, — och tror du inte, att det ännu fins mången fattig sate med lika godt hufvud, lika full af påhitt och tjufpojkstreck, lika uppnosig mot all myndighet, lika rolig och oförskämd som någonsin Henrik var?

ANNA.

Jo, jag tror det, — jag hoppas det åtminstone.

CARL.

Ha vi inte hela härskaror af folk, som «vrövla» i politik liksom Holbergs politiska kannstöpare, — inskränkta militärer, som äro lika mycket storpratare som «Didrich von Menschenschreck», och stackars halflärda bondsöner, som göra sig lika vigtiga som «Erasmus Montanus»?

ANNA.

Ja, hvem är egentligen den der «Erasmus Montanus».

CARL.

Jo, ser du, han var en af dessa unga karlar, som af föräldrarna anses för familjens ljus, och för hvars skull man gör besparingar och uppoffringar i det oändliga. Föräldrarna, som är hederligt bondfolk, och hans bror Jakob, som är en dugtig arbetare, anse sig stå många trappsteg under den der gökungen, som är utkläckt i det lilla tättingboet.

ANNA.

Och det hela är ett misstag! Han är kanske den dummaste af dem allihop?

CARL.

Inte alldeles! Det är en blandning af kunskapsbegär och inskränkthet, af skryt och heder i den karln. Ja, då han till sist måste afsvärja sin tro, att jorden är rund, för att få sin landtlolla till fästmö och lugna sina föräldrars och svärföräldrars oroliga samveten, är det inte utan, att han uppväcker ett visst tragiskt medlidande. Han har nätt och jemnt fått smak på visdomens sötma, som redan gjort honom alldeles konfys i hufvudet, — och nu måste han afstå från dess törnströdda väg bara för att få lof att existera bland de hederliga menniskorna, som likväl ha en hel del mera sens commun än han.

ANNA.

Men det der är ju en sorglig historia; hur skall den kunna roa mig?

CARL.

Åh, du skulle bara höra den! — Om du först hört klockaren prata strunt på sitt klockarlatin, — om du sedan hört fogden skrika af rädsla för att bli öfverbevisad om, att han är en oxe, och så riktigt kommit in i detta virrvar af dumhet och bondslughet, allvar och löje, rättrådighet och orättvisa, alldeles som i lifvet sjelft, — så skulle du känna dig uppfriskad, jag vet det! Om jag bara kunde ge dig en samlad bild af det hela, som kunde fresta dig! . . . . Mins du från vår bröllopsresa dansken Marstrands tafla på det forna Christiansborg i Köpenhamn?

ANNA.

Jag vet inte . . . . Jo, jag tycker, det är, som om jag började minnas . . . Erasmus midt på golfvet . . . , klockaren och fogden på ena sidan . . . . den gråtande modern och fadern bredvid dem . . . . Nu mins jag!

(Fonden försvinner, och man ser i tablå den scen ur «Erasmus Montanus», som återgifves på Marstrands bekanta bild i det nedbrunna Christiansborg. Under tablån ljuder sakta musik. Båda sitta derunder försjunkna i tankar och stirra i elden.)

ANNA.

Jag tror, jag vill försöka kuren. Jag lägger barnen till sängs och klär mig litet. Vill du sedan ta mig med på Erasmus?

CARL, (har rest sig, och begge stå framför den utbrunna brasan.)

Ja, kom! Ser du, brasan är utbrunnen, och dit in i askan kasta vi nu allt ditt missmod, all din ledsnad, allt ditt missnöje med det sura och bittra, som du är så led vid. Du skall fortfara att vara glad! Du får gerna gråta, men du skall också kunna skratta och tro på, att det ännu fins menniskor, som kunna se på lifvet med samma allvar och med samma humor som Ludvig Holberg.

(Han stänger luckorna, kysser Anna på handen, ger henne armen och går med henne mot dörren i fonden.)

Täcket faller.

www.libtool.com.cn

Makart.

†

«Spörj i hvilket land som helst om Österrikes konst, så får du till svar: Hon frodas och blomstrar, har ni ej hört talas om Makart?»

Citatet är hemtadt ur en wienertidning.

Enligt dennes åsigt skulle Makart således vara typisk för österrikisk konst, hans måleri utgöra blomman af hvad i form och färg kan utföras i hans land i den tid som är.

Men någon allvarlig konstnär går svårligen in på den åsigten. Skall den firade wienerkonstnären vara en typ för något, så ej blir det för hans samtida konst, men väl för det öfverretade, som kännetecknar lifvet i verldsstäderna i vår tid, för denna långsamma sjelfförbränning, som omärkligt tillintetgör så mången samtida, just då han tyckes stå på höjden af sin styrka.

Makart liksom mången annan arbetade i en ständig feber, i en oupphörlig upphetsning. Färgen var hans morfin, hans ofantliga dukar frossade i läckra färgsammanställningar, der färgen var onaturligt uppdrifven, hans atelier var en fantastisk skimrande färgharmoni.

Han arbetade hejdlöst, hetsigt, utan hvila, ända tills han sjönk samman. Urverket stannade i ett ögonblick, det beundrade fenomenet inom måleriet fans ej mer. Och hans landsmän sörja och ära honom som vore han en af konstens stormän.

* *
*

Troget, ärligt naturstudium har aldrig varit så högt uppskattadt i konsten som nu. Man ursäktar gerna en eller annan svaghet i ett konstverk, blott dess upphofsman visar den goda egenskapen, att han vågar återgifva naturen i all dess enkelhet, precis sådan han ser den.

Men ställ denna fordran på Makart, och han skall ej bestå profvet. Ty om natur blir ej mycket tal, då hans namn nämnes, ej heller om en trogen framställning af det okonstladt enkla, som möter vår blick ute i lifvet, och som är hundra gånger vackrare än den med största konstfärdighet arrangerade tafla, der just detta enda — natur — saknas.

Österrikiska pennor ha i sin hänförelse påstått, att äfven om berättigade anmärkningar mot Makarts konst förtaga en del af hans rykte, så blir tillräckligt öfver för att försäkra honom platsen bland århundradets verkligt store konstnärer.

Detta om en man, som sällan frågade lifvet till råds, utan blott lät sin outtömliga fantasis inbillningslek spela fritt, — som ej framställde menniskolifvet utan arrangerade teaterscener, — i hvilkens verk man förgäfves söker en själ, endast yta, den mest bländande yta, men intet annat. Tomheten i Makarts konst är jämte färgstyrkan dess mest i ögonen fallande egenskap.

Denna färg, som gjort Makarts stora namn, var sällan natursann. Lika noggrann som hans hastiga schematiska teckning var, lika godtycklig var färgen. I sin helhet bildade hans taflor en skimrande färgsymfoni — detta ord lär vara nppfunnet just för att beskrifva Makarts taflor — och hvarje färg fick den ton, den behöfde för att göra sig väl i sin omgifning, men alls icke den valör, färgen i verkligheten borde ega.

Man bländades af prakten i hans jättetaflor, af dessa starka färger, som kommo luften i utställningssalen, der de voro upphängda, att dallra i ett skimmer af guld. Ty grundtonen i hans taflor är en mörk, mättad gul färg — som solsken, då det lyser genom kålblad, har man sagt. Man märkte ej tomheten, derför att denna, om den är vackert klädd, alltid plägar finna sin beundrande publik. Man tänkte ej på huru främmande dessa färgbackanaler voro för verkligheten, man

fordrade intet mera än en öfverväldigande dekoration, och man lät inbilla sig att detta var stor konst.

Ögonfägnad vore rätta ordet för hvad det i sjelfva verket var. En ögonfägnad, lika skadlig för den sanna konsten som det filosofiska omåleriska idémåleriet var i sin naturlöshet.

Som dekoratör hade Makart sin styrka, det ses ej blott af hans allegorier till smyckandet af Dumbas bostad och af Abundantiabilderna, utan det framgår klart af *alla* hans målningar. I museerna sätter man dem helst i någon trappuppgång, der de bilda fonden och täcka en stor väggyta. Och ser man dem i en vanlig utställningssal flyttar åskådaren dem gerna i fantasien in i en hel annan omgifning, fäster dem som väggfylnader i något väldigt renässansgemak, der de sitta infattade mellan präktiga boiseringar, mellan djupa färger, belysta af stora fönster med vapensköldar målade på glasrutorna. Der skulle de göra sig ypperligt dessa dekorationsbilder, hvilkas mål är att tjusa ögat och hvilkas kärna är alls ingen. Såge man dem der, skulle man ej tänka på om det målade var så natursant eller icke, utan endast glädjas åt att det klädde väggen så förträffligt.

Piloty försyndade sig redan genom att på innehållets, karaktärens bekostnad framhäfva det yttre skalet. Det blef litet af teaterscener af hans taflor. Makart fortsatta på den vägen, och det blef praktscener han målade, scener som gnistra af lysande färg, men der, som Georg Brandes yttrar, «draperierna städse äro bättre målade än de figurer som bära dem, och der dessa figurer göra intet annat än stå modell, vilja intet, känna intet, göra intet».

Just af sistnämda orsak bli hans taflor torra och intetsägande, trots den vidlyftiga apparaten. Makart framställde gerna den nakna kvinnokroppen, men känslan för den nakna formen törs man knappast påstå att han haft, ty i så fall skulle han ej behandlat den så legert. De nakna kropparne äro alltid det sämst målade på hans taflor. Sundhet, verklig styrka, lifsglädje spåras ej hos hans figurer. Det är teaterflickor, som gå klädda i köttfärgade trikåer, hvilkas köttfärg till och med är något tvifvelaktig ibland. Man har hört uttrycket att Makart, som så många gånger målat det

raffineradt sinliga, aldrig målat den starka lidelsen, man har sagt att hans nakna figurer äro ett slags fantastiska kostymbilder och att han aldrig målat en verklig kvinna. *)

www.hbtool.com.cn

Georg Brandes yttrar — i sina anteckningar om Berlin —:

«Hvad som fattas (Makart), det är liksom hos Piloty lif. Ty endast den, som meddelar lif, åstadkommer konstverk i högre betydelse. Jag säger med flit lif, icke ande eller själ, ord dem man missbrukat. Hvad jag saknar hos Makart är icke idealism, himlen bevare den tyska konsten för mera af den varan! Makart kunde för mig gerna vara vida mera sinlig, mera skönhetsdyrkande än han är. Han skulle derigenom kunna blifva mer konstnär. Men han måste ega den skapande ande, som kommer åskådarne att tro på hans skapelser som på lefvande väsen. Denna tro når Makart ej, han har icke det öfverbevisande, det som tvingar en in i illusionen!»

Det var i anledning af «Katarina Cornaro», den anförde författaren yttrade dessa slående sanna ord. Han uttalar några rader längre fram sin förmodan, att nämda tafla måtte vara en dålig representant för Makarts konst. Den anses likväl af mången för hans bästa arbete.

Madsen yttrar;

«Om en arm, en kropp, en skuldra vore svagt tecknad, om färgens glans också vore öfverdrifven någon gång, allt detta vore af ringa vigt, om det endast genom taflorna välde en ström af varmt lefnadsmod, yrande glädje, öfversvallande jubel öfver ungdom och skönhet, om festen låge i menniskornas inre och ej i deras drägter».

Makart förstod att blända men aldrig att värma. Derför svalnar också så hastigt den beundran man kan ha hyst för honom. Och efterverlden skall förundra sig öfver att vår tid kunnat hylla skaparen af dessa tomma bravourtaflor.

Det arbete, som kommer att visa Makart från hans bästa sida, det blir likväl helt säkert hvarken «Katarina Cornaro» eller «Dianas jagt», utan de kartonger, han målade till konst-

*) Uttryck af Bernhard Hoff i hans förträffliga uppsats i danska Nationaltidende. Jag får för öfrigt hänvisa till Madsens lilla uppsats i «Hjemme og Ude», n:r 4.

närståget, hvilket han vid kejsarparets silfverbröllopsfest 1879 den 27 april hade anordnat till sin monarks ära. I dessa utkast, som prisas för sin genialitet, lär Makart ha uppträdt som den ypperligaste dekoratör och festarrangör och der visat sin verkliga storhet.

Det var också detta lysande tåg i historiska kostymer, som mer än något annat gjorde honom känd af wienerfolkets stora massa — «der Makart» var allt sedan en populär man — och detta festtåg, som blef ett triumftåg för honom sjelf, var helt säkert hans mest lyckade verk. Ty tanken, liksom ganomförandet deraf, var hans och festdagen blef den lyckligaste dag i hans lif.

* *
*

Hans Makart föddes den 29 maj 1840 i Salzburg. Han ämnade först bli gravör, men fick af förståndiga fränder det rådet att bli målare.

Först ställdes färden till Wien. Men vid akademien der vann gossen ingen framgång. Han befans rent af omöjlig och for då till München, der de första läroåren ej heller voro af uppmuntrande art för honom. Det var först då Piloty upptog honom i sin mästareskola som Makart kände sig på rätt väg. Och det var då hans målarebana började.

Bunden och konventionel var hans första tafla «Lavoisier i fängelset». Med de följande arbetena började hans originella färgsinne och hans dekorativa bredd i föredraget bryta sig väg. Konstnärskretsarna i München hade sina ögon fästade på den uppdykande talangen. Med «de sju dödssynderna» — äfven «pesten i Florenz» kallad eller «en libertins dröm» — gjorde han sig känd öfver hela Tyskland.

Den djerfva taflan — «en orgie hundra gånger värre än Decamerons» — väckte strid, och från den stund, han sände ut den ifrån sin atelier, var den åskådande verlden delad i två motsatta meningsflockar med alldeles skilda åsigter om målarens värde och betydelse som sådan.

I «de sju dödssynderna» visade Makart sig också i all sin originalitet med sina fel och sin styrka, trotsigt utmanande. Hans bana var gifven i och med den taflan. Om han sedan noga räknadt gick framåt eller ej, är en omtvistad fråga.

www.hbtool.com.cn

Redan då vann han stor popularitet. Kanske derför att hans svagheter trädde så skarpt i dagen, att en hvar med någon blick begåfvad kunde se dem, derför att innehållet i hans taflor ej var så djupt att endast en liten hop konstförståndiga mäktade tränga till bottnen på dem. Och naturligtvis mest för att taflorna voro så vackra, behagfulla i sin teckning — hvad brydde hopen sig om ett och annat fel i teckningen? — och förtrollande i sin färgverkan.

Hans lefnad blef sedermera en oafbruten kedja af triumfer. Han blef professor i Wien, kejsaren lät bygga åt honom ett storartadt konstnärshem, den förnäma verlden strömmade dit i stora skaror. Makart tyckes ha nått den ära, han törstade efter.

Den omätliga ärelystnaden tyckes jämte den outtömliga arbetsifvern ha varit hans mest utpräglade egenskap. Tyst och drömmande gick han och njöt af frukten omkring sig, af det uppseende han väckte.

Han hade svårt för att tala, — man påstår till följd af en stöt, han i sin ungdom fått i hufvudet, då han föll ned från en stenmur. Inbunden hade han redan som gosse varit, efter denna händelse blef han mera sluten än någonsin.

Arbetet blef hans allt, färgen hans rusningsmedel. Den sinnessjukdom, som tog hans lif, anses vara af gammal datum. Den dref honom till oupphörligt nya ansträngningar för att glömma den torra verkligheten.

I ateliern omgafs han af hopade konstföremål, af samma färgspel, som han älskade att måla, af en overklig fantasiverld, sagolikt vacker. Och då han behöfde förströelse, anordnade han i detta trollslott de yppigaste fester, i kostym naturligtvis från renässansen eller barocken, fester som de högsta kretsar i Wien täflade om att få bevista. Der var Makart kung, der han satt i sin praktfulla mörkröda sammetsdrägt från femtonhundratalet. Då, bland detta färgspel af maske-

raddrägter, i detta brokiga vimmel, omgifven af allt hvad konstsinne, smak och guld kunnat åstadkomma, då var konstnären i sin rätta verld.

www.libtool.com.cn

Om dagen satt han ensam derinne, den lille mannen med det stora hufvudet, arbetande med feberifver i sin atelier mellan orientaliska draperier, exotiska bladväxter, skimrande vapen och dessa väldiga torra buketter, som fått sitt namn efter uppfinnaren.

I denna omgifning äro hans taflor hemmastadda bättre än på ett museum, bättre än ibland verkliga gedigna konstalster.

Det var wienersocietetens, i synnerhet damernas, stolthet att få sitt porträtt måladt af Makart. Naturligtvis föll det honom ej in att måla någon i den drägt, han eller hon bar ute i lifvet. Historisk kostym skulle det vara, maskeradupptåg liksom på hans taflor. Hvem minnes ej hans moderna damer i rembrandtshattar och ofantliga spetskragar? Eller gamle grefve Zichys gråskäggiga hufvud i polsk mössa och pelskappa från 1600-talet?

Äfven på hans historiemålningar eller allegoriska taflor återfinner man wienerverldens societetsskönheters hufvuden. Taflorna blefvo mera pikanta härigenom, hela Wien trängdes nyfiket i ateliern, och då taflan utställdes offentligt, slogs man om att få se kända grefvinnor och baronessor i lättaste kostymer, ibland utan kostymer alls. Malicen undrade om de stått modell för mera än hufvudet.

Det var dock ej så många sköna kvinnomodeller, Makart hade att förfoga öfver. Legenden — som för öfrigt saknar all grund — har gjort honom till en don Juan, om hvars lättsinniga lif många historier voro i sväng. Hade ryktena varit sanna, skulle man ej på Makarts taflor behöft återfinna samma kvinnoansigten gång på gång. Ja, det hände att man på en och samma duk fick se samma guldlockiga och svartögda skönhet repeterad i flera olika ställningar. «Karl den femtes intåg i Antwerpen» var i synnerhet ytterst enformigt just genom detta förhållande.

Makart klagade ofta öfver att han ej var i stånd att hitta några karakteristiska kvinnoansigten. «Det fins inga

klassiska kvinnohufvuden i Wien», yttrade han. Hela Wiens förnäma kvinnoverld stod alls ej till hans förfogande, långt derifrån. Då Makart ledsnade på att måla samma hufvud om och om igen, gjorde han stora ansträngningar att få någon modell, och när hans försök i den riktningen misslyckades, blef han misslynt och afskräckt för längre tid.

Efter «de sju dödssynderna» följde «Julia på båren», sedan «Abundantia» — dekorativa bilder af en öfversvallande rikedom — och 1873 «Katarina Cornaro» med sina jublande färger och sin yppiga anordning. Det var i denna bild, Makart först uppträdde som en modern Paolo Veronese, skildrande ett lyckligt slägtes glädje öfver sol och frihet och lif. Men Makart var blott en skugga af Veronese. Den starka lifskraft, som fans hos de gamle venetianarne och hos deras konstnärsslägte, det upphöjda lugn, som hvilar öfver renässansens prakttaflor, häraf hade den moderne teaterscensmålaren föga, och derför väckte äfven Katarina Cornaro ej samma känslor som hans förebild gjort.

Undantagandes hos tyskarna. «Den framgång denna målning rönte», har en skrifvit, «var exempellös i Österrikes konsthistoria, och den hänförda kritiken framhöll taflan såsom ett verk, hvilket ej får glömmas, då man bedömer århundradets konst».

Som frukt af en resa till Orienten följde sedan hans stora Niljagt och derpå «Karl den femtes intåg i Antwerpen,» som utgjorde en af sensationstaflorna på 1878 års verldsutställning i Paris och som, trots skarpa protester, derstädes utmärktes med en hedersmedalj. En imponerande tafla, men godtycklig och bizarr, och lämplig att visas i lefvande bild på scenen, hvilket också en företagsam teaterdirektör i Paris gjorde under verldsutställningen.

«De fem sinnena» fullbordades året derpå. «Sommaren» och «Dianas jagt» höra äfven till denna tid, liksom «Judith» och många omfattande planer till smyckandet af åtskilliga af det nya Wiens praktbygnader.

Men så kom sinnessjukdomen och krossade med ett slag den öfverretade mannen. Han, för hvilken målning, färg var

allt, han fick den fixa idéen att hans hufvud var ett målarschatull.

«Ställ mig framför mina taflor eller jag dör!» lär hans oftast återkommande ord ha varit under lidandet.

www.libtool.com.cn

Snart nog befriade döden honom. I den praktfullaste omgifning, midt bland alla dessa yppiga föremål, som talade om skönhet och glädje, ställdes den mörka katafalken, der den döde hvilade i sin blomsterprydda kista.

Från konstnärshuset vajade den svarta fanan, alla gaslyktor, der liktåget skulle gå fram, voro ombundna med svart flor, kistan ställdes af bärarne, konstnärer allesamman, på likvagnen, som drogs af 8 hästar. Det pantheon, som Wien fört upp för sina berömda män, skall sluta sig om Makarts stoft.

Man har sagt att denna begrafning var i stil med den aflidnes hela lif, sagt att han sjelf skulle varit nöjd med anordningarna.

* *
*

Fast Makart beskrifves som tyst och sluten, ha få konstnärer i den grad som han betjenat sig af reklamen. Han ville bli rik på sin konst för att kunna omgifva sig med den raffinerade lyx han älskade. Hans taflor betingade fabulösa priser. Någon konstagent tog dem oftast om hand och reste med dem från stad till stad genom Europas alla länder, allestädes höstande in stora summor. «Öfver allt väckte de mycken förargelse och stort uppseende, öfver allt förtjenade spekulanterna silfver och Makart guld».

Och då taflorna så hade förevisats på tjogtals ställen och lidit åtskillig skada genom att gång efter annan rullas ihop och spännas om för att kunna fraktas på jernväg, då var ofta något museum villigt att inköpa dem för ett förhållandevis billigt pris, 50,000 mark eller något liknande.

I Wien har ej mycket stannat af det som Makart under sitt rastlösa lif åstadkommit. Berlin, Hamburg, Stuttgart,

München ega hans betydligaste arbeten. I Wiens Belvedere finnes, så vidt jag vet, endast hans föga lyckade «Julia på båren».

www.libtool.com.cn

Men skizzerna till konstnärståget 1879 — här ofvan omtalade — finnas till ett antal af aderton kvar i den stad, som var skådeplats för festligheten. De smycka matsalen i Rappaportska palatset vid Opernring.

Spridda på skilda håll vänta Makarts efterlemnade arbeten efterverldens dom. Och den kommer att blifva hård och utan förbarmande, äfven till följd deraf att Makart, för att jaga upp sina färger till högsta möjliga glans, ej skydde ens sådana medel, som ganska snart komma att förstöra taflorna. I synnerhet i sina tidigare år begagnade han de farligaste tekniska hjelpmedel. Den som såg honom arbeta — ofta utan utkast, med feberaktig fart, gripande till en ny duk, ledsnande på den och öfvergifvande den för en annan, — skakade på hufvudet åt alla de oljor och fernissor han blandade in i sin färg för att få denna bländande, åt alla siccativ han slösade med för att få färgen att torka fort nog — och slutligen åt de färger han nytjade till undermålning, och som snart nog skulle äta sig igenom den granna koloriten och göra tonerna mörka, neutrala, döda, medan dukarna till följd af fernissorna hvar dag hotade att spricka sönder.

Tanken på framtidens dom bekom honom föga. Det var för stunden han målade. Efterverlden kommer också att döma. Den kommer att i honom se en intressant typ från nittonde århundradets senare hälft, men åt hans storhet kommer den att småle.

Den kommer också att glädja sig öfver att hans inflytande i sjelfva verket ej var så stort. Enslingen Makart hade visserligen sina efterföljare och efterapare, men dessa ha ej mycket att säga bland de konstnärer, som i vår tid äro de tongifvande.

Hans landsmän påstå att den nya konsten har lärt mycket af honom, att den tack vare hans föredöme blifvit vida lifligare och mera färgglad («farbenfreudiger») än någonsin.

Kunde hans exempel visa de unga vägen till natur och enkelhet, till verkligheten, som ej frossar i raffinerade färgsymfonier, men hvars kolorit, hur osammansatt den än kan synas, går öfver allt hvad koloristens hjerna kan finna ut, — då hade Makart haft ett direkt godt inflytande på sitt lands konstutveckling.

www.nbbook.com.cn

* *
*

Den, som fått ögonen öppna för tomheten af Makarts konst, har till och med svårt att gifva hans stora egenskaper deras erkännande. Hvad båtar de grannaste färger, den mest slösande rikedom af draperier och flaggor, blomsterslingor, guld, marmor, sammet och siden, påfåglar och duſvor, allt som lyser och bländar, österlandets hela sagoprakt, då man ej känner igen verkligheten i hela denna hopade apparat? Framför en liten färgskizz af honom, ett hastverk, lekande hopkommet på en ledig stund, kan man känna sig intagen, men jättedukarna vänder man kall och oberörd ryggen åt.

Brandes uppdrager jämförelsen mellan Makart och Henri Regneault, som verkligen var en stor kolorist. «Äfven Regneault älskade färgen som färg betraktad och tumlade i färg som i sitt element. Men hos honom var allt genomstråladt af lif. Hos honom var färgsymfonien kontrapunktiskt fulländad, medan den hos Makart larmar som en hel vaktparad».

Konsten att måla stoffer hade Makart bragt upp till höjden af virtuositet. Hans taflor upplösa sig också i konstrikt målade kläder och tyger.

Det, som hos honom var verkligt stort, det var förutom fantasien hans arbetskraft, — hade den blott ej varit så ytterligt nervös. Då han lät penseln hvila, ritade han upp planer till arkitektoniska storverk — på parisersalongen ha dylika förslag förekommit — arbeten, i hvilka han lemnade sin inbillningskraft fria tyglar, der han ohejdadt slösade med ornament och åstadkom helt nya bygnadsstilar. Tanken på hvad dessa byggnader, om de blefve verklighet, skulle komma

att kosta, hejdade aldrig hans fantasis flygt. Ritningarna voro intressanta derför att de uppenbarade mästarens otroligt skarpa blick för verkningen, för effekten liksom för det dekorativa, men intryck gjorde de af en scen i något féeri snarare än af förslag till något, som skulle byggas på fullt allvar.

G—g N.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

En solnedgång.

Af

François Coppée.

(Ur hans «Contes en prose» *).

Auktoriserad öfversättning

af *T. H.*

Det var en utmärkt vacker eftermiddag en dag i slutet af Oktober, och den fredlige flanören hade uteslutande använt den till uppköp af gamla böcker. Han hade mönstrat alla bokstånden allt ifrån bröstvärnet vid quai Saint-Michel **); ej derföre att han hoppades upptäcka någon sällsynt bokraritet — den tiden är längesedan förbi, då man i dessa billiga bokutställningar kunde komma öfver något dylikt — utan för att kunna njuta så mycket längre af den vackra promenaden vid Seinens stränder och hänge sig åt ett ljuft drömmeri, då den vackra årstiden bjöd sitt sista leende farväl. Dagen var härlig, himlen var klar och solen värmde. Då och då smektes man oväntadt af en frisk och lätt vindfläkt. Då bokuppköparen hunnit halfvägs på sin vandring och befann sig framför Hôtel des Monnaies, hade han för den blygsamma summan af två francs lyckats komma öfver ett visserligen något brukadt, men ännu temligen godt exemplar af Aloysius Bertrand's «Gaspard de la Nuit», hvarmed den vigtigaste luckan i hans samling af romantiker fylldes. Tryckande sitt fynd säkert under armen, fortsatte han sin mönstring ända till Pont-Royal, dit han anlände vid femtiden. Han kände sig något trött. De runda borden framför

*) Red. har erhållit författarens tillåtelse att för Ny Svensk Tidskrifts räkning låta öfversätta ännu ett par af dessa «Contes en prose».
Red:s anm.

**) Hvar och en, som varit i Paris, torde lätteligen påminna sig den billiga bokförsäljning, som bedrifves längs kajerna vid Seinestranden, och på hvilken just syftas i ofvanstående beskrifning. *Öfvers.*

Café d'Orsay inbjödo till hvila. Han slog sig derföre ned och reqvirerade ett glas bier.

Han såg sig granskande omkring. Ögonblicket var väl valdt. Der borta gick solen majestätiskt ned öfver venstra stranden i det ljusa himmelsblå, som skimrade af dess strålar, kastande sitt gyllene farväl åt det beundransvärda Parisiska sceneriet. Platanerna, hvars grenar blanda sig med rårna på «badfregatten» *), de smärta poplarne, som omskugga de flytande badhusen, och de yfviga kastanjerna på «Terrassen» längre bort vid stranden hade nyss råkat i brand vid den nedgående solens långa kyss och deras löfverk glimrade som af koppar och guld. En purpurblixt sköt ut från alla fönstren på Tuileriernas pavillon och den gamla Louvrens harmoniska gråa linier badade sig i ett rosenrödt återsken. Ett bländande varmt ljus föll snedt öfver alla föremålen, förlängande skuggorna på marken, tvingande de förbigående att blinka med ögonen och förvandlande vagnarnes lackerade läder och hästarnes glatta ryggar till lysande speglar. Naturen, denne store oegennyttige konstnär, bemödade sig sjelf om att på denna dagen framställa en solnedgång. Flanören, som tillfälligtvis kom att betrakta detta skådespel, kände sig plötsligen gripen af en berusande hänförelse inför denna lugna och strålande glans, som förvandlade byggnadernas, trädens och himlens utseende.

Af de många fotvandrare, som hade gått öfver bron och kajen för att återvända till sina skilda hem, passerade flera förbi kaffébordén, och kaffébesökaren kunde flyktigt uppfatta lösryckta meningar af deras konversation.

Först kommo tvenne högtidligt allvarsamme män, alldeles svartklädde, bärande tunga, svarta portföljer — pince-nez'n och polissongerna antydde advokater.

«Ni tror således, att Lavigne's parti skall rösta med högern?» sade en af dem ursinnigt. «Men det vore ju en skandal.»

«Än se'n!» svarade den andre med vigtig uppsyn. «Sådant hör till parlamentarisk taktik.»

De gingo vidare, fullt upptagne af denna intressanta dialog, utan att bevärdiga den nedgående solen med en blick.

Plötsligen begynte de tusentals småfoglar, hvars vingslag försatte «badfregattens» plataner i rörelse, sin aftonbön, som naivt folk brukar kalla det. Efter ett preludium af några enstaka skrik bröt med ens konserten lös och ett ursinnigt qvitter uppsteg från de solbelysta trädtopparne. Trastarne, sparfvarne och bofinkarne stämde in, hvar och en på sitt egendomliga sätt, i en stor samfäld kör, som liknade det klara ihållande bruset af en strid bäck, som störtar fram öfver stenar.

---

*) Ett aftackladt fartyg, som blifvit inrättadt till badhus. Från Normandiska kusten ditföres dagligen med bantågen hafsvatten. *Öfvers.*

Två unga damer ur medelklassen, temligen elegant utstyrda, gingo nu pratande förbi. Vid deras sida trippade en liten gosse, utpyntad som en dresserad hund och hållande i handen en liten gummiballon, på hvilken stod att läsa: *Au Louvre.*

«Jag kan försäkra dig, min käre vän», sade den ene af de båda damerna till den andra, «det var mycket dumt af dig att köpa svenska handskar i dag. På lördag blir der utställning i *Bon Marché* — — Du kunde der haft tillfälle — —»

Utan att bekymra sig om dessa tokor eller någon annan gick solen fortfarande ned med kunglig stå̊t och värdighet. Nu rörde den nästan vid glashvälfningen på Industripalatset, som flammade likt ett diamantberg. Himlahvalfvet hade förändrat utseende. Fortfarande klart i öster, antog det en mörkare färgton, under det att i vester långa violettfärgade moln, kantade med guldfransar, stannade orörliga i en fördjupning, blå som turkosen.

En tjock kapten och en spenslig husarlöjtnant i åtsnörda uniformer kommo nu från kavalleriqvarteret, släpande sina sablar på trottoiren, och stannade ett ögonblick vid ingången till kafféet.

«Jag är alldeles säker derpå, herr kapten — — Löjtnant Tardieu kommer med på utnämningslistan i Januari. — Han har då en riktig bondtur.»

«Godt! men jag kan försäkra er, att han icke är i tur att befordras» —

«Det är ganska lätt att förvissa sig om den saken — — Låt oss se efter i rangrullan.»

De trädde in i skänkrummet, dit för öfrigt absinthtimman kallade dem.

I detta ögonblick dök den lysande himlakroppen, undanskymd af träden borta på Champs-Élysées, ned under horisonten, och plötsligt fördunklades allt. Inom några ögonblick blefvo boningshus och palats dystra och mörka, som hade de åldrats i hundra år; de höstliga trädkronorna, hvars toppar nyligen strålat i solskenet, antogo en dyster färgton, liksom af rost; foglarnes konsert fortfor en minut med aftagande styrka, derpå tystnade den. En kall vind blåste från norr och for, lik en saknadens suck, genom rymden.

Men lydig den lag, som fordrar, att alla ljuskällor före sitt slutliga utslocknande ännu i döden kasta en mera lysande glans från sig, utvecklade samtidigt den redan försvunna solen i det hörn af himlen, der ännu ett återsken af henne dröjde qvar, all skymningens praktfullhet. Nedåt Concordebron öfver floden öppnade sig i horisonten en grotta af juveler, som förde tanken tillbaka på ingången till de underjordiska hvalf, i hvilka Asiens despoter nedgräfde sina skatter. Omkring denna glödande härd hopade sig molnen, oafbrutet vexlande i färgskiftningar och former. Först grupperade de sig som en kedja af guldberg; derpå brast kedjan och en arkipelag af små rubinfärgade öar simmade i

en ocean af beundransvärdt fin grön färg; men nu förlängde sig öarne och omdanades till ljusormar och eldfiskar. Plötsligen hade, utan att man märkt det, andra moln bildats längre bort, till höger och venster, öfverallt, flyktiga utkast till fantasiskapelser, iklädande sig färgtoner, som skulle gjort en Paolo Veronese förtviflad, luftiga Babelstorn, som i hast uppbygdes eller förstördes. Oerhördt stora moln sträckte sina massor långt bort i fjerran, med arkitektoniska fördjupningar; ett digert violettbrunt moln vred sig som en krokodil, som öppnar ett ofantligt gap, medan högt upp ett alldeles ensamt litet moln af den skäraste renhet liknade en blomma, som slog ut i det oändliga.

En omnibus for nu öfver Pont-Royal; den var fullsatt. Uppe på imperialen befann sig en rad af åkande, placerade med ansigtet midt emot den underbara skymningen. Men för ögonblicket fängslades deras uppmärksamhet af någon upprörande nyhet i aftontidningen, ett tredubbelt mord eller en ministerkris, och medan dessa menniskor voro fullt upptagne med att läsa, skjöto de det tarfliga innehållet i någon «ledare» eller en sensationshistoria i «spridda nyheter» mellan sina blickar och solnedgångens upplyftande feerispel.

Solen var besegrad. Men innan den försvann helt och hållet, försökte den en sista ansträngning mot stadsbornas likgiltighet och ur djupet af afgrunden utslungade den ett sådant purpursken, att hela landskapet lågade deraf. De molnfria delarne af himlen rodnade som gripna af blygsel; floden rullade blod och rosor i sina vågor; husfasaderna och de förbigående ansigten färgades af detta röda återsken.

Men bokuppköparen, som satt framför Café d'Orsay, gjorde fåfänga iakttagelser på de förbigående ansigtsuttryck, lyssnade förgäfves till det lösryckta innehållet af deras samtal. Än var det tysta handtverkare, som vände hem till aftonmåltiden, krökta af arbetet, med blicken riktad mot marken; än ett par literatörer i fart med att sönderslita en kollega; än affärsmän och kapitalister, fördjupade i någon hufvudräkning, funderande på något konstgrepp mot nästans egendom; än en vacker qvinna, hvars blickar endast sökte någon smickrande uppmuntran från andras.

Ingen af dessa varelser bekymrade sig om solnedgången. En borgare, som promenerade arm i arm med sin äkta hälft, var den ende, som värdigades kasta blickarne på horisonten. De enda ord han utstötte voro: «Himlen är röd. Det betyder storm.»

Natten uppsteg. I österns dunkla blå hade nyss några matta stjernor blickat fram. Ett rödbrunt töcken, liknande det som följer på ett fyrverkeri, var det enda, som påminte om skymningen; och den okände flanören, som naturens åskådande denna afton gjort till poet, blef ett ögonblick helt stolt och förlägen vid tanken på, att solen gått ned för honom ensam.

www.libtool.com.cn

Ny visa på en gammal melodi

af *Victor Hugo.*

Försvenskad af

Karl G. Kjellgren.

Finner jag en fridlyst vrå,
Där vi vårsus höra
Och där himlens tårar få
Dagg till rosor föra,
Där konvalj och lilja dig
Vinka huldt och innerlig:
Utaf henne jag en stig
För din fot vill göra!

Finner jag en trogen barm,
Den ej lustar röra
Och hvars kärlek fast och varm
Intet agg kan störa,
Klappar detta hjärta blott
För hvad ädelt är och godt:
Jag däraf ett örongått
Åt din kind vill göra!

Finner någon saga jag,
Väfd af dofter sköra,
Som ett kärligt ord hvar dag
Hviskar i ditt öra,
Ren som änglaskarors drill,
Och där själ ömt själ sluts till:
O! ett näste däraf vill
Jag ditt hjärta göra!

www.libtool.com.cn

Literatur.

Olika dagrar. Samtal i religiösa ämnen upptecknade af *Amicus Veritatis*. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell. Pris 2 kr.

«Olika dagrar» — det är onekligen en ganska lockande, men på samma gång något sväfvande rubrik. Hvad man har att vänta sig därunder, det antydes emellertid redan på första sidan, där det talas om en strid «emellan de trenne i grund och botten skilda världsåskådningar, som för närvarande uppröra tidehvarfvets andliga ocean». Och man behöfver icke läsa synnerligen långt i den föreliggande boken för att komma underfund med hvad som afses härmed. De tre stridande partierna kunna i korthet betecknas såsom den vid uppenbarelsen fasthängande kristna trosläran, den filosofiska eller «spekulativa» idealismen och den «naturvetenskapliga» eller, om man hällre så vill, naturalistiska världsåsigten. Och särskildt ur praktisk synpunkt formuleras motsättningen dem emellan, i slutet af det tredje samtalet, därhän, att för den förstnämda blir hufvudsaken *försoning*, för den andra åter *ideell fullkomlighet* och för den tredje *lycka*.

Den positiva kristendomens, d. v. s. närmast den kyrkliga ortodoxiens, sak förfäktas af den nyutnämde kyrkoherden Gumælius, en nitisk andans man och kyrkans tjänare, både lärd och fyndig, men med en viss inrotad benägenhet för salvelsefulla deklamationer och besjälad af en understundom något långt drifven apologetisk ifver, som ger en af hans interlokutörer anledning till den spetsiga anmärkningen: «Herr kyrkoherden bestrider i allmänhet ingenting, som kan användas till den kristna religionens försvar». Den spekulativa idealismen — närmast den boströmska filosofien — representeras af lektor Wallqvist, en lugn, klar och grundlig resonör, men måhända äfven han å sin sida väl mycket dogmatisk och docerande. Naturalismen slutligen har en liflig och entusiastisk och i trots af sina krassa åsigter i det hela rätt sympatisk målsman i doktor Hasselberg, som «ligger här nere i Bohuslän sommar efter sommar och samlar krabbor och kräftor åt Kongl. Vetenskapsakademien». Dessa herrar sammanträffa på och i närheten af brukspatron Uppströms egendom, och i deras samtal blandar sig mer och mindre

äfven familjen U., hvilken utom familjefadern, en nykter och praktisk affärsman utan några högre vyer, består af hans hustru, en kvinna med både hufvud och hjärta, en varm kristen, som tyckes luta något åt det pietistiska och frikyrkliga hållet, och sonen Henrik, student i Upsala, en ung man med lefvande religiösa och filosofiska intressen, starkt påverkad af modren, men utan att kunna, såsom hon, slå sin tanke till ro vid den kristliga uppenbarelsens mysterier, en sökande själ som väl är åtminstone på god väg att tillegna sig den idealistiska filosofiens allmänna förutsättningar, men som ännu icke funnit någon fullt säker ankargrund för sin religiösa öfvertygelse, och som i all synnerhet står spörjande inför den fråga, som väl måste anses såsom den egentligen vitala i och för all praktisk kristendom, — inför problemet om betydelsen och möjligheten af syndarens försoning med Gud. Till sist få vi icke glömma en ganska lyckad bifigur, som endast sporadiskt uppträder för att genast åter försvinna, en skäligen «grön» literatör och «landsmålare», kand. Sjöström, hvars uppgift det är att representera den moderna pessimismen, hvarvid det riktigt nog hör till pjäsen, att hans pessimism framställes såsom mera affekterad än verklig. «Tro ej» — säger d:r H. — «att han menar det så alvarligt. Han är i själfva verket lika belåten med sin värld som trots någon annan. Tänken er bara, mina herrar, om hans «Nattstormar» vunne publikens bifall!»

Det är ju en rätt brokig samling af intressanta nutidstyper, i hvilken vi införas, och vi kunna på förhand vänta, att meningsutbytet skall blifva både lifligt och omväxlande.

Ridån går upp första gången öfver en familjescen. Vi blifva vittne till en tvist mellan far och son, i det att den förre förebrår den senare därför, att denne på grund af samvetsbetänkligheter vill slå den presterliga banan ur hågen för att i stället «rota i «vetenskapen», och därtill en vetenskap, som, jag måste säga det rent ut, är den onyttigaste af alla, i filosofien». Detta ger uppslaget till allehanda betraktelser däröfver, huru vida vetenskapen i allmänhet och filosofien i synnerhet «kan bringa någon välsignelse öfver mänskligheten». Och samtalet vinner ökadt intresse, då doktorn och kyrkoherden, den ene efter den andre, anlända och göra sina inlägg i frågan.

Det «andra samtalet» föres hufvudsakligen emellan d:r H. och lektor W. under deras vandring, i sällskap med stud. U., till den först nämdes bostad, och det rör sig närmast omkring etiska spörsmål, men ledes härifrån så småningom öfver i religionsfilosofiska rymder. D:r H. får tillfälle att framlägga och utveckla sin uppfattning af det praktiska lifvet, och denna kritiseras af lektor W. Enligt den förre är det människans yttersta mål att lefva i enlighet med naturens lagar, «hvilket är detsamma som att lefva lyckligt på jorden». Han vill emellertid för ingen del erkänna, att han sålunda predikar ren egoism, utan framhåller fast hällre, att män-

niskan har ju äfven sympatiska känslor och tendenser, hvilka äfven de höra väsentligen med till hennes «natur», och att då dessa «i märkbarare grad få öfvervåldet öfver de egoistiska, så leda de till en moralisk god handling», i motsatt fall åter blir handlingen moralisk ond. Då han här möter den invändningen, att det på detta sätt blir omöjligt att angifva någon fast norm för skillnaden mellan rätt och orätt — «Det gifves många slag af sympati, hvilkendera bör jag följa, om de befinna sig i strid med hvarandra?» — ja, då har han genast till hands sådana svar som att det är en fördom, att moralen — eller samvetet — kunde gifva oss någon «tillräcklig ledning för vårt handlingssätt», — att alldeles tvärtom öfverhufvud taget moralen har en mycket ringa betydelse för det mänskliga lifvet, och att det är så långt ifrån att den vore människans högsta goda, att den snarare måste betraktas såsom ett relativt ondt, ty «moralisk kunna vi ej gärna kalla en handling, med mindre den af menniskan kräfver ett offer» o. s. v. Då nu lektor W. yttrar: «Om det är något annat än den goda viljan, som äger ett obetingadt värde, så vill jag blott fråga dig, hvad detta är?» — så kan han icke gifva besked annat än med sådana sväfvande och ihåliga fraser som denna: «Jag har ju redan sagt, att det mänskliga, det sant och sundt mänskliga lifvet har värde i sig själf, och att ett handlingssätt, som befordrar detta lif, är det i sanning goda». Och då d:r H., med sina naturalistiska förutsättningar, icke är i stånd att närmare angifva hvaruti ett sådant *sant* mänskligt lif skulle bestå, så nödgas han till sist medgifva, att detta egentligen är en ren «smaksak». Dessförinnan söker han likväl undanflygter: «*Lektor W.*... Det gifves många arter af mänskligt lif. Hvilken af dessa förtjänar att befordras? *Doktor H.* Naturligtvis den, under hvilken människorna lefva lyckligast». Härigenom har han då kommit tillbaka till sin utgångspunkt och således kommit in i en alldeles påtaglig cirkel.

Gent emot denna naturalistiska och evdämonistiska lifsåskådning gör lektorn i sin ordning gällande, att människan har andra och högre mål än «dem naturen gett henne», att «man tolkar ej den mänskliga naturen rätt, om man glömmer att ett ovilkorligt böra gäller för denna natur» — «att aktningen och den sanna kärleken till andra utgå från medvetandet om att de, liksom jag själf, äga ett sant och evigt värde» — att öfverhufvud det enda, som kan skänka lifvet ett sant värde, är «de rent personliga förhållandena» (vänskap, familjelif o. s. v.) — korteligen, att vårt sedliga medvetande icke kan undvara tron på en högre, osinnlig värld, ett personlighetens rike och ett evigt lif:

«Hvad vore dygden, om lifvet vore
Med stoftets flämtande gnista släckt?»

Just som lektor W. fått anledning att uppkasta den frågan: «Är det då så alldeles gifvet, att en sann lycka uppspirar på en jordisk mark? Om du med det mänskliga lifvet förstår vårt lif här i världen, är det då väl så afgjordt, att detta lif taget i och för sig har värde, att det förtjänar att lefvas?» — just då infinner sig mycket lägligt kand. Sjöström, som genast är färdig med de vanliga utgjutelserna à la Schopenhauer och Hartmann om att lifvet, när det afklädes alla illusioner, «är idel fåfänglighet och själfva tillvaron ett ondt» och ... «Gud bevare mig för tron på ett kommande lif! Denna tro skulle beröfva mig all tröst i lifvet» o. s. v. — Den moderna pessimismen får sålunda göra tjänst som en negativ instans emot det prisade naturalistiska lyckoidealet. Och detta synes mig vara ett särdeles lyckligt grepp, så mycket mera som det på samma gång blir en vehikel för att införa nya ämnen i diskussionen, nämligen för att bringa på tal det ondas makt, synden och dess följder och behofvet af försoning. Samtalet slutar därmed, att man å ömse sidor i korthet formulerar sin ståndpunkt i sist nämda hänseende, så nämligen, att filosofen säger sig icke känna någon annan försoning än viljans omvändelse och helgelse, under att naturalisten däremot förklarar, att «försonad är den, som känner det ondas nödvändighet. *Tout comprendre, c'est tout pardonner*», och stud. U. citerar:

«Försoning är ett rikt, ett heligt ord,
Hvars hafsdjup rymmer mera än vår jord,
Och inga tankens formler oss förklara,
Hvad hon i djupet af sitt djup må vara».

Jag har trott mig böra någorlunda utförligt redogöra för det andra samtalet, emedan detta innehåller den egentligen exposéen, hvarigenom läsaren steg för steg föres midt in i det problem, som förf. själf tydligen betraktar såsom det centrala, såsom själfva hörnstenen och stötestenen i alla religiösa meningsbrytningar, och omkring hvilket han för den skull sökt att gruppera alt det öfriga.

I sammanhang med det sist sagda må då vidare omnämnas, att lektor W. i det «tredje samtalet» får anledning att närmare angifva sin ställning till försoningsproblemet och då kompletterar sitt nyss anförda yttrande därhän, att äfven han «känner nog en objektiv försoning, nämligen förutsättningarna för denna viljans omvändelse. Ytterst utmynna dessa däruti, att det goda ensamt äger full verklighet, hvilket är en borgen för vår tro på det godas makt. Denna tro på det godas makt var det som likt en röd tråd genomgick hela Jesu lif..... Äfven för mig är Kristus på jorden den högste försonaren, men detta är han ej genom att vara en människoblifven Gud, utan genom att vara *idealmänniskan*» o. s. v. Denna lära om Kristus såsom idealmänniska kan nu stud. U. för sin del icke omfatta, men å andra sidan får man icke fullt

klart för sig hans ställning till den kyrkliga försoningsdogmen, hvilken naturligtvis ifrigt försvaras af kyrkoherden G. Hvad som härvid synes mig vara af särskildt intresse att framhålla såsom karaktäristiskt, det är att den förre röjer vissa ansatser till skepticism i förhållande till kristendomens historiska fakta (icke blott underverken, utan evangelisternas berättelser öfverhufvud) och att han framför alt icke kan finna sig däri, att människans frälsning och salighet skall göras beroende af något sådant faktum — eller af tron därpå —, äfvensom att detta från kyrkoherdens sida upprepade gånger ådrager honom beskyllningen för «en isande subjektivism». För öfrigt fördjupar sig samtalet i kristologiska spekulationer. Både logosläran och «kenosisläran» (d. v. s. den teologiska dogmen om att Guds son under sitt jordelif afklädt sig sin Gudoms härlighet och varit, mer eller mindre fullständigt, «beröfvad de gudomliga egenskaperna») göras till föremål för diskussion. Mera i förbigående beröras frågorna om kristendomens kunskapsprincip, om uppenbarelsens förhållande till det mänskliga förnuftet och den religiösa lifserfarenheten, om den kyrkliga utvecklingens betydelse, om underverken m. m. Och slutligen utspinner sig ett längre samtal för och emot historiens vittnesbörd rörande kristendomens sanning.

I det «fjärde samtalet» afhandlas kunskapsteoretiska och metadologiska spörsmål. Här bryta sig mot hvarandra å ena sidan filosofiens sträfvan efter kunskap om all tings innersta väsen, yttersta grund och ändamål och å den andra den naturvetenskapliga empirism, som icke vill erkänna behofvet eller möjligheten af något annat slags «världsförklaring» än en sådan, som består i uppvisande af ett yttre och mekaniskt kausalsammanhang mellan vissa företeelser — när den icke rent af, på äkta positivistmanér, vill bannlysa äfven alt tal om orsaker och kausalförhållanden för att uttryckligen inskränka sin uppgift till att bundta ihop en massa iakttagelser till s. k. naturlagar, i betydelsen af «generaliserade fakta» och ingenting vidare. I förbigående må anmärkas såsom en lucka i viss mån, att förf. icke har någon representant för en sådan äkta, fullgången positivism. Han nöjer sig i stället med att införa de Darwin-Spencerska evolutionsteorierna, för att gent emot deras genomgående tendens att förklara det högre ur det lägre — det inre ur det yttre, lifvet ur döden o. s. v. — sätta den filosofiska idealismens yrkande, att denna ordning i själfva verket bör vändas alldeles om, d. v. s. med andra ord, att i sista instansen hela den ändliga och ofullkomliga sinnevärlden måste betraktas såsom ett fenomen af en högre, osinnlig och fullkomlig verklighet. Och härvid kommer han bl. a. in på de boströmska satserna, att lif är själfmedvetande och att vara är att förnimmas.

Så småningom får emellertid samtalet en riktning, som anmälaren för sin del icke kan betrakta annorlunda än såsom en afväg. D:r H. har nämligen fält ett yttrande om, att det skulle vara

«den idealistiska filosofiens stora fel», att den hypostaserar «godtyckliga abstraktioner» och att den «klafbinder natur och människolif under på förhand uppgjorda kategorier». Detta ger stud. U. anledning till att inskärpa vigten af «att med full bestämdhet uppdraga skilnaden emellan skemata och begrepp». Och häröfver uppstår då en skäligen ofruktbar diskussion, hvars innersta mening anmälaren får bekänna att han icke lyckats att fullt begripa, lika litet som han kan finna, att den står i något synnerligen nära samband med den röda tråd, som eljest genomgår och sammanbinder dessa «samtal i religiösa ämnen». Stud. U. — som här tydligen är identisk med förf. själf — tyckes mena, om jag icke alt för mycket missförstått sammanhanget mellan hans särskilda yttranden (s. 133—134), att skemat vore något slags «konkretare begrepp», hvilket tillika vore «i viss mån en föreställning». Om så är, kan det vara skäl att erinra därom, att hvad man vanligen plägar mena med ett skema, icke är något annat än en «föreställning», d. v. s. en *åskådning*, af säregen art, nämligen en sväfvande «allmänbild», hvilken såsom sådan visserligen utgör den närmaste psykologiska förutsättningen eller underlaget för begreppsbildningen, och *så till vida* kan, om man så vill, betecknas såsom en öfvergångsform mellan föreställning och begrepp.

Det femte och sista samtalet, hvari äfven fru U. tar en liflig del, framkallas genom en påminnelse om den tillstundande Luthersfesten. Med anledning häraf talas först åtskilligt om rättfärdiggörelsen genom tron allena och om den religiösa trons innehåll och art; och därvid får man då tillfälle att återkomma till ett och annat, som redan förut afhandlats mer eller mindre utförligt, bl. a. till frågan därom, hvad som bör fordras för rättigheten att kalla sig en kristen. Och härifrån glider samtalet helt naturligt in på den frågan, hvarpå det egentligen kan bero, att olika människor hafva så vidt skilda åsigter om världen och lifvet, huru vida och i hvad mån en människas «världsåsigt» bestämmes eller betingas af temperament och yttre omgifning, och framför alt af det bruk hon gör af sin fria vilja, — hvarvid naturligtvis d:r H. från sin ståndpunkt konsekvent förnekar viljans frihet. Det hela synes mynna ut däri, att hufvudsaken är, att hvar och en är sann emot sig själf, och att man lärt sig att hysa aktning äfven för andras ärliga öfvertygelser.

Man finner af det föregående, att de samtal, som den anonyme författaren «upptecknat», hafva ett mycket rikhaltigt innehåll, äfvensom att de beröra mer än ett ämne, som bör ega det djupaste intresse för hvarje tänkande «nutidsmänniska». Någon mera uttömmande utredning får visserligen intet enda af de många problem, som uppkastas. Men det har icke häller legat i förf:s plan att söka gifva någon sådan. Han nöjer sig fast mera med den anspråkslösare uppgiften att utså några tankeferment, i förhopp-

ning om att därigenom kunna «väcka' en eller annan läsare till eftertanke öfver den ställning han, kanske för sig själf haft omedvetet, intager till de vigtiga frågorna, och hvarför han gör det». I sitt förord säger han uttryckligen ifrån, att det för tillfället åtminstone icke är hans uppgift att på något sätt afgörande — och än mindre medlande — ingripa i «den pågående striden» mellan de skilda världsåsigterna, utan endast att skildra denna, och att göra det så, att hvarje särskild lifsåskådning får behålla, så till sägandes, «den psykologiska färg», hvarmed den vanligen möter oss i lefvande lifvet. Hvad han velat gifva oss, är således närmast ingenting mer eller mindre än en orienterande kulturbild i dialogform ur vår egen samtid, och betraktad såsom sådan har hans bok onekligen många förtjänster, icke minst ur formelt ästetisk synpunkt. Om man ser bort bland annat därifrån, att det är altför abstrakta — och naturligtvis äfven altför många — ämnen som upptagas till behandling, så har den i öfrigt rätt mycken både inre och yttre likhet med ett läsdrama (i hvilket då Henrik Uppström skulle vara att anse såsom hufvudpersonen). Här och hvar sträcker sig denna likhet ända till sådana detaljer, som t. ex. när den unge pessimistens apparition, vid hans första uppträdande, beskrifves inom parentes sålunda: «Det är en ung man vid några och 20 års ålder med ett intressant utseende». Och för att nu altså tala i dramatisk stil, så förtjänar förf. tvifvels utan, i det stora hela, goda vitsord för både «karaktärsteckning» och «replikbehandling». På mer än ett ställe gör dialogen intryck mera af en lätt och otvungen konversation än af någon strängare vetenskaplig debatt.

Naturligtvis kan man i allmänhet utan svårighet märka, på hvilken sida man har att söka förf:s egna åsigter och sympatier; och helt visst har det icke varit hans mening att helt och hållet gömma sin egen individualitet bakom sina diktade personager eller att framställa endast en neutral kopia af «ett stycke verklighet». Hvad man emellertid bör hålla honom särskild räkning för, det är att han — såsom ju också egnar och anstår hvarje sannskyldig «sanningsvän» — aldrig tillåter sig att karrikera sina motståndare, utan tvärtom synbarligen bemödar sig om att framställa dem och deras åsigter i en sådan «dager», att läsaren skall få syn på det relativt berättigade i de senare och att de förra sålunda framstå såsom — visserligen ensidiga — representanter för vissa väsentliga och beaktansvärda sidor i ett helt och fullt mänskligt lif.

Min anmälan har blifvit altför lång. Den har emellertid fylt sin bestämmelse, om jag lyckats bibringa mina läsare den föreställningen, att det lönar mödan att göra närmare bekantskap med «Olika dagrar». Man har alt skäl att misstänka, att detta arbete icke är någon literär debut.

Reinhold Geijer.

Estetiska studier af *Carl Rupert Nyblom*. Ny samling. I o. II. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksells förlag. Pris resp. 2,25 v. 2,75.

www.libtool.com.cn

Prof. Nyblom är som vi känna en författare, hvars signatur under sista decennierna i tidskrifter och annorstädes ofta återkommit. Att se dessa uppsatser af literärt och estetiskt innehåll från olika år samlade och utgifna som ett helt kan ej annat än glädja vännerna af dylika studier såväl på grund af uppsatsernas eget värde som på grund deraf, att deras författare är den estetiska vetenskapens främste målsman vid ett af vårt lands högskolor. Det måste ur sistnämda synpunkt vara af stort intresse att se hvad man från det hållet tänker och yttrar öfver tilldragelserna inom århundradets och samtidens konst och literatur.

Den nya samling af Prof. N:s estetiska studier, som föreligger, är i öfverensstämmande med indelningen i den första samlingen ordnad i följande grupper: literära porträtt, uppsatser om literatur och konst samt uppsatser i estetik. Hvad först och främst literaturporträtten beträffar, så fordrar arten af denna genre, som i våra dagar och det med rätta utträngt en äldre tids s. k. äreminnen, att den baseras på en grundlig psykologisk analys och ett allvarligt studium af det historiska material, som föreligger. Så väl ur den ena som den andra synpunkten fästa vi framförallt uppmärksamheten vid teckningen af musikern A. F. Lindblad. De förutsättningar, som i allmänhet fordras för att en dylik teckning skall lyckas — närmare personlig kännedom om den konstnär som skildras, insigter i den konst som var hans, sympati med föremålet för teckningen m. m., — finnas här i rikt mått. Prof. N. har i lefvande färger gifvit oss en skildring af Lindblads ungdomsdagar, hans kamp med lifvet och med fördomarne, hans förhållande till Geijer m. fl., utredt hans betydelse och egendomligheter i musikaliskt hänseende samt gifvit oss en bild af hans åsigter och personliga karakter, allt i en tilltalande form. De öfriga literaturporträtten — af Sergel, Runeberg, Wallin, Scholander — äro alla af mindre omfång och innehålla äfven i sak jämförelsevis mindre nytt, men de gifva alla i korta drag en på sak gående utredning af dessa namns betydelse och komma utan tvifvel att med synnerligt nöje mottagas och läsas af den bildade allmänheten.

Flera af uppsatserna om literatur och konst ansluta sig i fråga om ämne till närbeslägtade uppsatser i första samlingen. Att anmälaren är af samma åsigt som Prof. N. i fråga om «periodindelningen i literaturhistorien» har han å annat ställe (i pedagog. tidskr. 1880 häft 10) uttalat. «Minne af Geijer» söker sin styrka i skildringen af de rent mänskliga dragen hos den store tänkaren och historikern. Prof. N:s uppsats om Upsala domkyrkas restauration rekommendera vi på det varmaste åt dem, som intressera sig för minnesmärken af förgångna tiders konst på inhemsk botten. Uppsatsen

om Frankrikes krigsmålare afhandlar en konstbranche, som i våra dagar vunnit en oerhörd utbredning. Slutligen har Prof. N. i denna samling upptagit en förut som specimen för profession utgifven afhandling «om innehåll och form i konsten». Med rätta är denna fråga betecknad som en hufvudfråga på den estetiska vetenskapens nuvarande ståndpunkt. Frågan är äfven behandlad så, att framställningen tillika utgör en exposé af principerna för de olika estetiska systemen ifrån antikens dagar intill nu. Ehuru anmälaren är af en annan åsigt än prof. N. såväl med afseende på lösningen af det föreliggande problemet som här och hvar i enskildheter beträffande referatet af de framställda åsigterna, tror han likväl att Prof. N. kan väl försvara dess upptagande i denna samling, då den ej förut varit i tryck tillgänglig för den stora allmänheten och särskildt kan väsentligt gagna en, som vi förmoda, ej ringa del af dessa estetiska studiers köpare och läsare, vi mena den studerande ungdomen, åt hvilken vi särskildt anbefalla den samma liksom dessa studier i deras helhet.

A. E. Friedlander.

www.libtool.com.cn

Ny Svensk Tidskrift 1884.

Innehållsförteckning.

Januarihäftet.

Sven Nilsson †. Dikt af *Henrik Hallbäck* . . . . . sid. 1.
Segersvärdet. Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos, I—IV, af *Viktor Rydberg* . . . . . „ 3.
Svensk filosofi (Chr. J. Boströms skrifter utg. af H. Edfeldt), af *Axel Nyblæus* . . . . . „ 30.
Literaturbref från Finland, af *Arvid Hultin* . . . . . „ 64.
August Strindberg: Dikter på vers och prosa, anm. af *Reinhold Geijer* . . . . . „ 77.
Carl Snoilsky: Dikter. Tredje samlingen anm. af *Reinhold Geijer* . . . . . „ 85.

Februarihäftet.

Segersvärdet, V, af *Viktor Rydberg* . . . . . „ 89.
Nordiska författares arbeten om och på afrikanska språk, af *Esaias Tegnér* . . . . . „ 102.
Riksrättsåtalet i Norge, af *H. L. Rydin* . . . . . „ 124.
Niccoló Machiavelli: Mandragola, öfvers., anm af *Edvard Lidforss* . . . . . „ 158.
Julliteratur (P. H. Scherini: Dikter; Alfred Lindqvist: Aprildagar; Christer Svahn: Fyra dikter; Oscar Levertin: Småmynt; Daniel Fallström: Fragment; M. Roos: Vårstormar; O. H.: Jättens dotter; Augusta Braunerhjelm: Nya teckningar från Italien; Klara Kuhlman: Från svenska hem) anm. af *Lsn* . . . . . „ 161.

Marshäftet.

Segersvärdet, VI—VII, af *Viktor Rydberg* . . . . . sid. 169.
Edmondo De Amicis, af *Helena Nyblom* . . . . . „ 188.
En minnesvärd dag (Från slaget vid Custozza), af *Edm. De Amicis*. Öfvers. af *Hugo von Feilitzen* . . . . . „ 211.
En sovereign (I—III). Dikt af *Carl Snoilsky* . . . . . „ 220.
F. W. Robertson: Föredrag öfver Pauli Bref till Korintierna, anm. af *G. Göthe* . . . . . „ 226.
S. Müller — C v. Friesen: Handbok i Verldsliteraturens historia, anm. af *Edv. Lidforss* . . . . . „ 232.

Polemiskt: Anmärkningar vid rec. af Machiavellis Mandragola, af *A. Lichtenberg* . . . . . „ 235.
Erinran af *C. Eichhorn* jämte Replik af *Edv. Lidforss* . . . . . „ 237.

Aprilhäftet.

Segersvärdet, VIII—XII (slut), af *Viktor Rydberg* . . . . . „ 241.
Svensk konst i Paris, af *Georg Nordensvan* . . . . . „ 278.
Två berättelser af *Svatopluk Czech*. Från czechiskan af *Emil Peterson*.
Med förord af öfversättaren . . . . . „ 295.
1. **Föreläsaren** . . . . . „ 298.
2. **Signorina Gioventù** . . . . . „ 307.
Gustaf Storm: Forhandlinger paa det andet nordiske filologmöde. anm. af *Axel Kock* . . . . . „ 319.

Majhäftet.

Om idealism, realism och naturalism i konsten (M. J. Monrad: Kunstretninger), af *Reinhold Geijer* . . . . . „ 321.
Svenska antologier (Karl Warburg: Ur Svenska sånger; R. Bergström: Gerd; Svea, Folkkalender för 1884), anm. af *Adolf Lindgren* . . . . . „ 359.
Olof Granberg: Pieter de Molijn och spåren af hans konst, anm. af *G. Göthe* . . . . . „ 365.
Isak Fehr: Studier i frihetstidens vitterhet, anm. af *F. B.* . . . . . „ 369.
Otto Sjögren: Försvarskriget i Livland 1701—1702, anm. af *l—n*. „ 372.
Arvid Ahnfelt: Från Europas hof etc. „ „ „ 373.
P. O. Bäckström: Öfversigt af de europ. staternas hist. etc. anm. af *l—n* . . . . . „ 375.
P. Eklund: Kyrkans allmänna historia, anm. af *Otto Ahnfelt* . . „ 376.
Adolf Noreen: Nordisk Revy, anm. af *Edvard Lidforss* . . . . „ 379.
Vaarvise, af *Helena Nyblom* . . . . . „ 381.
Två dikter af *G. V. H.* . . . . . „ 383.

Augustihäftet.

Från läraremötet i Stockholm d. 17—19 Juni 1884, af *A. Hallström* sid. 385.
Gustaf III:s sista regeringstid (med anledn. af J. A. Ehrenströms Histor. Anteckningar, utg. af S. J. Boëthius, och Elof Tegnérs Studier öfver G. M. Armfelt), af *Edvard Lidforss* .... „ 397.
Literaturbref från Norge, af *Kristofer Randers* ..... „ 417.
Richard Kleen: Försök till en framställning i naturrätt etc., anm. af *J. B.* ..... „ 433.

Polemik mellan *Arvid Ahnfelt* och *Carl Sprinchorn* ..... „ 438.

Septemberhäftet.

Homeros. Kulturbild af *M. D.* ..... „ 441.
Latin- och examensfrågan vid Universiteten, I, af *E. F. Gustrin* .. „ 458.
Svensk dramatisk konst. Reflexioner af *Un monsieur de l'orchestre* „ 474.
Två dikter af *Victor Emanuel Norén* ..... „ 491.
Svenska Akademiens Handlingar, anm. af *Edv. Lidforss* . „ 494.
Samuel Grubbes filosofiska skrifter i urval, anm. *L. H. Å.* .. „ 502.

Oktoberhäftet.

Glömd. Berättelse af *Mathilda Lönnberg* (— th —) ..... „ 505.
Folkmusiken hos de gamle Nederländarne, af *G. Göthe* ..... „ 515.
Latin- och examensfrågan vid Universiteten, II (slut), af *E. F. Gustrin* „ 527.
Moderne Pessimisme. Dikt af *Helena Nyblom* ..... „ 537.
Två dikter af Longfellow, försvenskade af *Hjalmar Edgren* ..... „ 539.
Svensk dramatik (A. Ch. Edgren: Skådespelerskan, Under toffeln, Elfvan och Sanna Kvinnor; Alfhild Agrell: Dramatiska arbeten, II; Harald Molander: Vårflod; Oscar Wijkander: Medborgerligt förtroende; Frans Hedberg: Rospiggarne), anm. af *Lsn* ..... „ 543.
A. U. Bååth: Egil Skalle-Grimssons Saga, anm. af *G. C—d* .. „ 555.

Novemberhäftet.

Några ord om försvaret, af *Ann' Margret Holmgren, f. Tersmeden*. „ 557.
Bilder ur det finska universitetets äldsta historia (Consistorii Acad. vid Åbo Univ:s äldre Protokoller etc), af *Eugène Lewenhaupt* . „ 564.
Om rysk folkpoesi, af *Alfred Jensen* ..... „ 578.
Öfversättningar från samtida franska skalder (af *Sully Prudhomme*, *Edouard Schuré*, *Leconte de Lisle*, *Henri Chantavoine*, *Edouard Pailleron*), af *Karl G. Kjellgren* ..... „ 602.
P. O. Bäckström: Svenska Flottans historia, anm. af *Carl Sprinchorn* ..... „ 609.

Beriktigande ..... „ 612.

Decemberhäftet.

Vid brasan. Prolog till «Erasmus Montanus». Vid Holbergsfesten i Stockholm d. 3 dec. 1884. Af *Helena Nyblom* . . . . . „ 613.
Makart †, af *G. Nordensvan* . . . . . „ 627.
En Solnedgång, af *François Coppée.* Öfvers. af *T. H.* . . . . . „ 639.
En ny visa på en gammal melodi af *Victor Hugo,* försvenskad af *Karl G. Kjellgren* . . . . . „ 643.
Amicus Veritatis: Olika dagrar, anm. af *Reinhold Geijer* . . . . „ 644.
C. R. Nyblom: Estetiska Studier, anm. af *A. E. Friedlander* . „ 651.

Extrahäftet (40 s).

Inneh.: **Om Boströms idélära och hans därmed sammanhängande förklaring af den sinliga verlden.** Genmäle till H. Edfeldt af *Axel Nyblæus.*

☞ *Genom alla Skandinaviens boklådor kunna erhållas:*

Ny Svensk Tidskrift för år 1882 till ett pris af 8 kr.
„ „ „ „ „ **1883** „ „ „ „ 10 „
„ „ „ „ „ **1884** „ „ „ „ 10 „

---

www.libtool.com.cn

Om Boströms idélära

och

hans därmed sammanhängande förklaring af den sinliga verlden.

Anmärkningar med anledning af Docenten H. Edfeldts skrift: Några ord om den Boströmska filosofien. Ups. 1884.

Då jag här går att belysa halten af Docenten Edfeldts genmäle till de anmärkningar, som jag i ett föregående häfte af denna tidskrift framstält mot hans inledning till Boströms af honom utgifna arbeten, synes det mig vara tillräckligt, om jag håller mig till hufvudpunkterna af vår vetenskapliga tvist. Skulle det nämligen visa sig, att hr Edfeldt har orätt i dessa, så torde en närmare granskning af det öfriga innehållet af hans bok icke kunna anses vara af behofvet påkallad eller medföra synnerligt intresse för denna tidskrifts läsare.

Jag får då börja med den anmärkningen, som i det följande skall erhålla vederbörlig bekräftelse, att hr Edfeldt är långt ifrån att på ett riktigt och noggrant sätt fastställa tvistepunkterna mellan sig själf och mig, och att han därföre i sin argumentation ofta vänder sig mot en fingerad motståndare. Icke underligt då, om segern öfver denne tyckes honom vara lätt att vinna! — Tvisten mellan hr Edfeldt och mig rör först och främst Boströms idélära, och sedermera Boströms härmed sammanhängande förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande verlden. I öfverensstämmelse med det platonska språkbruket, begagnar sig Boström af ordet »idéer» för att därmed beteckna de mångfaldiga bestämningar, som utgöra det gudomliga medvetandets innehåll, och hvilka, enligt Boström, äro lefvande och personliga väsenden, och följaktligen Guds

förnimmelser af sådana [1]). Om dessa Guds bestämningar eller lefvande idéer har nu hr Edfeldt framstält det påståendet, att de, när de tänkas, icke sådana de äro för sitt eget medvetande, utan sådana de omedelbart äro i och för Gud, skola ega samma oändlighet eller absoluthet som Gud själf och således, icke för honom, utan blott för sig själfva, vara ändliga och relativa väsenden. Gud [den absoluta personligheten] [2]) är sålunda, säger hr Edfeldt, en enhet i en mångfald af (i honom ingående) absoluta väsenden [absoluta personligheter] [3]). Denna lära skall nu, enligt hr Edfeldt, tillhöra Boström själf, skall ligga till grund för Boströms spekulativa framsteg utöfver förut gifna filosofiska åsigter, och utgöra den vetenskapliga upptäkt, hvarigenom Boström framstår såsom en reformator inom vetenskapernas vetenskap [4]). Med detta påstående sammanhänger

www.tptool.com.cn

[1]) Boströms stridsskrift mot Borelius, s. 51: »Gudomligheten är för öfrigt ej därföre tom på alt innehåll, då han har alla sina idéer uti sig, då dessa allasamman äro lefvande, personliga väsenden, och då de följaktligen ock äro hans förnimmelser af sådana väsenden«. — Jfr p. anf. st. s. 52. «Gud och hans eviga (rent andliga, lefvande och förnimmande) idéer ..

[2]) Alla ord, som på detta sätt äro inneslutna inom [ ], äro mina tillägg.

[3]) Edfeldt, Om den Boströmska filosofien. Upsala 1884. s. 34: «Jag [Edfeldt] hade sagt, att Guds bestämningar eller idéer enligt Boström äro oändliga eller absoluta och följaktligen utan ändlighet, relativitet och inskränkning samt att, så vida idéerna ses i Gud eller såsom hans bestämningar, de hafva samma oändlighet eller absoluthet som Gud själf». Jfr p. anf. st. ss. 9 o. f: «Vidare säger prof. N., att Guds bestämningar eller idéer enligt Boström äro «ändliga», ha «relativitet» och «inskränkning» och följaktligen icke kunna vara lika «absolut oändliga» som Gud själf. Jag [Edfeldt] däremot har sagt, att Guds bestämningar eller idéer enligt Boström äro oändliga eller absoluta och följaktligen utan all ändlighet, relativitet och inskränkning samt att, så vida idéerna ses i Gud eller såsom hans bestämningar, de hafva samma oändlighet eller absoluthet som Gud själf». Jfr p. anf. st., sid. 35: «All relativitet, ändlighet och inskränkning falla därföre enligt B[oström] inom de ändliga väsendenas egna medvetanden och äro från Gud och hans bestämningar eller verld fullkomligt uteslutna». Jfr ss. 2, 3.

[4]) Edfeldt, p. anf. st. s. 55: «Att väsendena i Gud äro absoluta väsenden, rent idéella personligheter och att de tillvarande väsendena i sin ofullkomliga bestämdhet af dessa äro fenomener, äro läror, som höra till de specifikt nya och stora dragen af Boström, och hvilka ock göra honom till en filosofisk reformator». —

hr Edfeldts förmenande att ett väsendes sinlighet (dess tillvaro för sig självt i tiden och rummet) icke är en följd af någon dess ändlighet inom Guds osinliga verld, utan att ett väsendes ändlighet och dess sinlighet skola vara rent af identiska begrepp. Yrkandet att Guds idéer (äfven för honom) äro ändliga skall därföre enligt hr Edfeldt sammanfalla med påståendet att de äro sinliga, hvarandra i tiden och rummet uteslutande bestämningar, likasom yrkandet, att Guds idéer (omedelbart för honom) äro rent andliga eller osinliga, skall vara identiskt med antagandet, att de äro fria från hvarje relativitet, och ega samma oändlighet eller absoluthet som Gud själf [1]).

Till dessa hr Edfeldts grundpåståenden rörande Boströms idélära sluter sig den förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande verlden, som hr Edfeldt tillägger Boström. Enligt hr Edfeldt skulle Boström hafva antagit, att de i Gud ingående väsendena, ehuru de äro lika oändliga som Gud själf och följaktligen hafva samma rang som han, likväl för sitt eget medvetande eller, «såsom tillvarande» vore ändliga, relativa eller sinligt förnuftiga väsenden. Man kunde vänta sig att få höra, hvarföre och huru oändliga väsenden kunna för sig själfva vara ändliga och sinliga, och hvarföre denna lott endast träffat de oändliga väsenden, som antagas ingå i Gud, men icke det oändliga väsende, som hr Edfeldt kallar Gud. Härom iakttager emellertid hr Edfeldt, icke blott uti inledningen till Boströms skrifter, utan äfven i sin polemiska uppsats, en förbehållsam tystnad. Han inskränker sig hufvudsakligen till att åberopa hvad som förekommer i andra delen af Boströms skrifter ss. 275—281 samt s. 488; ehuru detta, så vida det rör det ifrågavarande ämnet, innebär en tydlig vederläggning af hr Edfeldts åsigt — enligt hvad jag skall visa i det följande [2]).

---

[1]) Edfeldt, p. anf. st. s. 26. «Ändlighet och sinlighet äro identiska begrepp, d. v. s., de skilja sig endast till ord och uttryck, men icke med afseende på det, som med dem betecknas».

[2]) Jfr Edfeldt, p. anf. st. s. 24. Inledningsskriften till Boströms arbeten ss. 3, 57 (slutet) o. f., m. fl.

Mot dessa hr Edfeldts tolkningar af Boströms filosofi har jag anmärkt, att de förvandla Boströms idélära uti ett slags polyteism, och dessutom icke blott stå i strid med Boströms förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande verlden, utan i själfva verket göra denna förklaring omöjlig. Boström yrkar visserligen, sade jag, att de lefvande idéer eller förnuftiga väsenden, som utgöra det gudomliga medvetandets bestämningar, äro — så vidt de tänkas af Gud eller hänföras till hans själfmedvetande — rent ideella i hela sin individuella bestämdhet [1]), men Boström yrkar däremot icke att de gudomliga idéerna ega samma oändlighet som Gud själf. Boström antager fast mera, att de gudomliga idéerna, ehuru de från formell synpunkt ega samma fullkomlighet som Gud, likväl i visst afseende äro behäftade med relativitet och sålunda blott relativt oändliga, under det att Gud — såsom jag uttrykte mig — är absolut oändlig [2]). Jag drog häraf den slutsatsen, att äfven människan, sådan hon hör till Guds osinliga verld, är ett ändligt väsende.

Till stöd för denna min uppfattning af Boströms lära åberopade jag först *principium identitatis indiscernibilium*. Af denna följer nämligen, såsom ock Boström med skärpa framhåller, att, om flere väsenden antoges hafva samma oändlighet som Gud, så skulle de icke kunna särskiljas från honom och från hvarandra, utan skulle för tanken sammanfalla till ett enda väsende [3]). Det oändliga tillåter ingen *pluralis*. Vidare fäste jag uppmärksamheten därpå, att — såsom ock Boström uttryckligen

---

[1]) Jfr min kritiska uppsats i första häftet af Ny Svensk Tidskrift för 1884. ss. 46 o. f., 58, 59, 60, 61, 62. (i separataftrycket ss. 19 o. f., 31 o. f., 33, 34, 35).

[2]) Hr Edfeldt klandrar uttrycket «absolut oändlig» (hvarmed jag velat beteckna motsatsen till relativt oändlig) såsom både i och för sig mindre lämpligt och såsom dessutom stridande mot Boströms terminologi. Jag vill därföre omnämna, att detta uttryck af mig begagnades i den kortfattade framställning af Boströms idélära, som förekommer i min afhandling «om religionens betydelse och förhållande till filosofien» (Lund 1854, ss. 39—41), och att denna framställning fullständigt gillades af Boström, hvilken genomläste den både i manuskript och sedermera i tryck. Jfr Boström, Skrifter II s. 265, där det uttryckligen talas om «absolut oändlighet».

[3]) Jfr Boström, Skrifter I. s. 251.

erkänner — bestämningen aldrig kan vara fullt identisk med det hela, hvars bestämning den är, aldrig fullt uttömma detta [1]). Bestämningen skulle i annat fall — såsom *principium identitatis indiscernibilium* lär — icke kunna särskiljas från det hela. Dessutom ligger det i bestämningens begrepp, att den förutsätter det hela, hvars bestämning den är, och dettas öfriga bestämningar. Bestämningen kan således aldrig vara förutsättningslös eller alt igenom självbestämd såsom det hela (absoluta) är. Tvärt om är relativitet eller ändlighet oskiljaktig från bestämningens begrepp. Den kan med andra ord aldrig vara lika fullkomlig som det hela, när detta tänkes utan inskränkning; den kan utan blott hafva all den fullkomlighet, som låter förena sig med dess begrepp af bestämning, och som tillkommer den såsom denna bestämning och ingen annan. Detta uttrykte jag äfven på det sätt, att bestämningen blott kan vara fullkomlig på sitt sätt eller i sitt slag.

Ehuru redan dessa anmärkningar voro tillräckliga för att vederlägga hr Edfeldts antagande af flere väsenden, hvilka skulle hafva samma oändlighet som Gud, så tillade jag åtskilliga satser af Boström, hvilka på ett otvetydigt sätt visa, att min åsigt i detta afseende också var hans [2]). Och för att, så vidt det inskränkta utrymmet af en tidsskriftsartikel det tillät, sprida ljus öfver Boströms idélära, redogjorde jag i all korthet för Boströms lära om Guds inre oändlighet eller för den organiska karakteren af det gudomliga medvetandets inne-

[1]) Boström, p. anf, st. s. 289. «Ingenting kan vara absolut identiskt med något annat än sig sjelft, ej häller kan det, som eger innehåll, vara lika med det, som däri innehålles. I sådant fall skulle anden icke vara annat än sammanfattningen af sina perceptioner, hvilket ingalunda är förhållandet; ty han skiljer sig bestämdt från hvar och en särskildt och från dem alla tillsamman, så till vida som han är både deras absolut inre enhet, och det subjekt, hvari de alla innehållas, och på det sätt är från dem skild». Jfr Boströms stridsskrift mot Borelius. s. 81 o. f.: «Men redan när det är fråga om talen måste man säga, att talet 10 utesluter ifrån sig talet 11, och icke att förhållandet äfven är tvärt om. Och ännu mer gäller detta, när det är fråga om rent andliga och lefvande eller självmedvetande väsenden. Individen innehåller icke familjen, men denna innehåller däremot honom. Dock har äfven den förra den senare i sitt medvetande och bestämmes sålunda genom henne».

[2]) Jfr min ofvan åberopade kritiska uppsats s. 58 (i separataftr. s. 31).

håll, hvarjemte jag slutligen äfven sökte skingra det missförstånd, hvartill ett och annat uttryck af Boström skulle kunna föranleda en mindre uppmärksam läsare af hans skrifter. Jag omnämde sålunda, att de gudomliga idéerna äro fria från alt motsatsförhållande, först och främst så till vida som de äro fullt homogena med det gudomliga självmedvetandet, eller m. a. o. rent ideella i hela deras individuella bestämdhet, rena former af lif eller självmedvetande utan all tillsats af något, som strede emot lifvets eller självmedvetandets begrepp. Denna idéernas rent ideella eller osinliga karakter kallas af Boström för deras «formala fullkomlighet». Men vidare visa sig idéerna såsom fria från motsatsförhållande äfven däri, att de icke äro disjunkt-koordinerade d. v. s. icke utgöra art-bestämningar, utan ingå, utan all ömsesidig uteslutning, i hvarandra och i det hela. Genom detta idéernas fullkomliga sammanhang med Gud och med hvarandra, i kraft hvaraf ingen idé har någon del af det hela bredvid sig eller jämte sig, kan hvarje idé sägas vara ett (specielt) uttryck för det hela. Dock uttrycker icke hvarje idé det hela på samma sätt. Fast mera finnes i detta afseende en viss ordning mellan idéerna, hvilken beror på deras större eller mindre «materiala fullkomlighet» (fullkomlighet till innehållet). Ju mindre innehåll en idé har omedelbart genom sig själf, och ju mera dess innehåll är gifvet genom idéens sammanhang med (ingående uti) andra innehållsrikare idéer och det absoluta hela, desto lägre står den ifrågavarande idéen uti idéernas (väsendenas) serie, likasom omvändt ju rikare på innehåll idéen är omedelbart genom sig själf och ju mindre dess innehåll är gifvet genom sammanhanget med högre idéer eller väsenden ända upp till Gudomligheten själf, desto fullkomligare är idéen [1]). De bestämningar, som idéen eger omedelbart uti och genom sig själf, kallar Boström för dess positiva bestämningar, hvaremot de bestämningar, som äro gifna genom de högre idéer, uti hvilka idéen ingår såsom moment, få namn af negativa [2]).

[1]) Jfr min kritiska uppsats ss. 46 o. f. 49 o. f. 54—56, 59 o. f. 62 (i separataftrycket ss. 19 o. f., 22 o. f. 27—29, 32 o. f. 35).

[2]) Boströms stridsskrift mot Borelius ss. 80 o. f. Jfr min kritiska uppsats s. 49 o. f. (i separataftrycket ss. 22 o. f.).

I sammanhang med dessa anmärkningar angående Boströms idélära sökte jag äfven korteligen visa, att Boström ifrån sin ståndpunkt kan gifva en följdriktig förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande verlden, men att hr Edfeldt genom de förutsättningar, från hvilka han utgår, afskär all möjlighet att vinna något ljus öfver tänkbarheten och nödvändigheten af ändliga väsenden och af en sinlig verld för deras medvetande. För Boström är människans sinliga verld (och hvad som i detta afseende gäller om människan, det gäller äfven om alla andra i Gud lefvande väsenden) produkten af människoidéens ursprungliga ändlighet i förhållande till den osinliga verldens oändliga rikedom, hvaraf idéen är organiskt bestämd. Af människoidéens ändlighet (och därigenom gifna ändliga förnimmelsekraft) blir det en följd, att den, tänkt såsom ett subjekt för sig själf, blott ofullkomligt kan med sitt medvetande genomtränga hela den osinliga verlden [1]). För hr Edfeldt däremot blir det en olöslig gåta, att ändliga väsenden kunna finnas och för sitt medvetande hafva en sinlig verld. Om nämligen alla i Gud ingående väsenden äro lika oändliga som Gud själf, hvarifrån komma då de ändliga väsendena? — Man behöfver blott att för sig uppkasta denna fråga för att inse, att hr Edfeldt endast ur erfarenheten upptagit det faktum, att ändliga subjekt finnas, och att han stält dessa subjekt bredvid sina oändliga väsenden under försäkran, att de förra äro *(substantialiter)* identiska med de senare, och att den sinliga verlden är ett uttryck för de oändliga väsendenas ändliga förnimmande [2]).

Efter att sålunda hafva erinrat om hufvudpunkterna i tvisten mellan mig och hr Edfeldt, vill jag nu taga i betraktande den sist nämdes svar på mina anmärkningar och därvid göra början med frågan, huru vida Boström i sin idélära an-

[1]) Jfr min kritiska uppsats s. 62 (i separataftrycket s. 35).

[2]) Jfr min kritiska uppsats ss. 51, 53, 61, 62 (i separataftrycket ss. 24, 26, 33 (slutet) s. 34, 35).

tager att idéerna, när de ses i Gud eller betraktas såsom hans bestämningar, äro oändliga i detta ords stränga bemärkelse eller i visst afseende ändliga. Först måste jag då beklaga, att hr Edfeldt i sin polemiska skrift icke gör det klart för sina läsare [1]) att jag öfver alt i min uppsats framhåller, att, enligt Boströms och min gemensama åsigt, Guds lefvande idéer omedelbart för Gud och när de hänföras till hans självmedvetande, äro rent ideella, rent osinliga i hela sin individuella bestämdhet. Denna uraktlåtenhet af hr Edfeldt kan möjligtvis synas vara helt oskyldig, men den är dock af omätlig vigt, när fråga är om det verkliga innehållet och betydelsen af Boströms idélära. Skulle det nämligen kunna bevisas, att, enligt Boström, Guds lefvande idéer äfven för Gud äro blott relativt oändliga, eller m. a. o. ändliga, fastän de omedelbart för honom äro rent osinliga, så

www.liptool.com.cn

[1]) Jfr t. ex. hr Edfeldts resonnemang ss. 3—7 i hans skrift. — Det är således icke mot mig, utan mot en fingerad motståndare, som hr Edfeldt vänder sig, när han litet emellan i sin skrift upprepar och gör gällande, att, enligt Boströms lära, väsendena, så vida de ses i Gud eller tänkas såsom hans självmedvetandes bestämningar, äro rent ideella. Jag har aldrig bestridt, utan fast mera yrkat, att den osinliga verlden är «en enda rent ideell personlighet, hvilken är enhet och allhet af rent ideella personligheter såsom bestämningar». Jag hänvisar särskildt i detta afseende till ss. 59 och 60 i min förra kritiska skrift (i separataftrycket ss. 32 o. f.). Hvad jag bestridt och fortfarande bestrider är att de i Gud ingående rent ideella personligheterna — därför att de dock äro mer eller mindre innehållsrika moment i det gudomliga förnuftets system — hafva «samma oändlighet som Gud». Hr Edfeldt hade således ej behöft att ur § 50 af Boströms grundlinier till filosofiska statslärans propedevtik mot mig citera: «människan t. ex. är i sin ursprunglighet och sanning ren ande, ren ideell personlighet, rent förnuft och ingenting vidare» etc. Ett sådant sätt att gå till väga kan väl tjäna till att bortblanda tvistefrågan, men ej att utreda den samma. Hr Edfeldt går stundom i denna taktik till och med så långt, att han, när han citerar mina ord, ur dem utesluter hvad som skulle kunna upplysa läsaren om min verkliga åsigt uti ifrågavarande fall och i stället för de uteslutna orden sätter prickar (. . . . .). Sålunda anför han t. ex. på ss. 7, 40 såsom mina ord: «ur människoidéens ursprungliga ändlighet eller inskränkning kan Boström följdriktigt förklara, att människan, tänkt såsom ett subjekt för sig själf, icke förmår att med samma fullkomlighet som Gud genomskåda . . . . . sitt innehåll.» I stället för . . . . . står hos mig: «hela rikedomen af det ideella innehåll, hvaraf hon ursprungligen är bestämd». Jfr min kritiska uppsats s. 62 (i separataftrycket s. 35).

skulle däraf följa, att ändlighet och sinlighet icke enligt Boström vore identiska begrepp, och att man således icke vore hänvisad till det af hr Edfeldt uppställda alternativet, att Guds idéer antingen äro sinliga bestämningar, hvilka utesluta hvarandra i tiden och rummet, eller ock ega samma oändlighet som Gud själf. Likasom Boström skiljer emellan rationell oändlighet och empirisk, så skiljer han i själfva verket äfven emellan den rationella ändligheten (den ändlighet, som finnes hos momenten inom Guds osinliga verld) och den empiriska ändligheten eller sinligheten, hvars allmännaste karakterer äro tiden och rummet [1]).

Till bestyrkande af sin mening, att Guds idéer hafva alldeles samma oändlighetsattribut som Gud eller ega samma oändlighet som han, anför hr Edfeldt åtskilliga ställen ur Boströms skrifter. För att dessa citat skola rätt förstås, fordras dels att de kompletteras genom åtskilliga andra yttranden af Boström, som omedelbart röra samma ämne, dels ock framför alt att de uppfattas i sammanhang med Boströms idélära i det hela. Vi vilja därföre här, innan vi inlåta oss på en närmare analys af de af hr Edfeldt citerade yttrandena af Boström, fästa oss vid själfva den allmänna anläggningen af Boströms idélära och därvid hufvudsakligen låta honom själf tala. Det skall därvid visa sig, att hr Edfeldt uti ifvern för sina många oändliga väsenden så godt som alldeles glömt Boströms lära om idéernas system och hans därmed på det närmaste förbundna samhällsteori och åsigt angående odödligheten. «De förnuftiga väsendena» — säger Boström [2]) — «utgöra ett strängt system eller en absolut ideell organism, den andliga verlden eller Guds rike, och stå följaktligen till hvarandra i ett systematiskt och organiskt förhållande, hvilket innebär, att intetdera bland dem kan vara hvad det är utan alla de öfriga . . . . . ». «I ett system eller en organism måste de moment,

[1]) Jfr min kritiska uppsats s. 59 (i separataftrycket s. 32): «Fastän väsendena, sådana de omedelbart äro för Gud, äro rent ideella, så äro de dock lägre eller högre moment, och såsom sådana behäftade med den inskränkning, som ligger i momentets begrepp — altså ändligt förnuftiga väsenden, icke absolut oändliga.»

[2]) Boström, Skrifter II. s. 488.

som tillsamman utgöra dess innehåll, vara i förhållande till det hela mer eller mindre ofullkomliga och, så vida de äro lefvande eller själfmedvetande, äfven i samma afseende mer eller mindre ofullkomligt förnimmande. De måste ock till hvarandra förhålla sig såsom högre och lägre i det afseendet, att hvarje lägre har färre andra (de ännu lägre) till sina positiva bestämningar och desto flere andra (alla de högre) till sina negativa, samt att det själft är upptaget såsom en positiv bestämning (ett organ) i alla de högre, hvarigenom det har en fullare bestämdhet, än det har blott och bart inom sig själf.» — «De ursprungliga rent andliga (förnuftiga) väsendena bilda likasom en serie af lägre eller högre, af hvilka de förra alltid äro upptagna uti de senare på ungefär samma sätt, som de lägre talen äro upptagna uti de högre» [1]). — «Ehuru alla bestämningar i den gudomliga anden äro lika fullkomliga i hänseende till formen [2]), så äro de i hänseende till innehållet, öfver- och underordnade ungefär på samma sätt som t. ex. begreppet triangel är högre än begreppet linie» [3]). — «De lägre [väsendena] ingå af evighet i de högre, när de fattas i sin eviga sanning och fullkomlighet, d. v. s. när de fattas i och af Gud» [4]). — »Vi kunna således väl veta, att den osinliga verlden innehåller mångfaldiga slag af dels högre, dels lägre väsenden än människan, och att då i och för dessa ock måste finnas mångfaldiga andra och annorlunda beskaffade fenomenverldar, än den, som finnes i och för oss» [5]). — «Inom idéernas verld finnas mångfaldiga människoidéer och vida flere än de, som här inom vår verld komma till någon utveckling eller aktualitet. Af alla dessa är nu en den lägsta och innehåller ej mer än det, som nödvändigt fordras för att hon skall vara en människoidé. Och enligt systemets fordran ingår denna i alla de högre, hvilka därigenom hafva sin allmänna karakter af människor, och kunna följaktligen under det be-

[1]) Boström, Skrifter II. ss. 274 (slutet) o. f.
[2]) Angående betydelsen af detta uttryck, jfr ofv. s. 6.
[3]) Boström, skrifter I. s. 225.
[4]) Boströms stridsskirft mot Borelius s. 82.
[5]) Boström, Skrifter II. s. 279.

greppet subsumeras. Det förstås ock, att den första i alla fall är ett självständigt (lefvande) väsen, lika så väl som de högre, emedan detta är någonting gemensamt för dem alla. Det bör ock märkas, att hvad den närmast högre innehåller utöfver den närmast lägre är ingenting annat än sig själf. Tänker man sig nu, att kvinnans idé är lägre än mannens, så är den lägsta människoidén naturligtvis kvinlig, och så äfven alla de följande intill den högsta af det slaget. Men den därefter följande högre är manlig, och alla de manliga idéerna bilda äfven en serie af lägre och högre ända intill den högsta ibland dem. Därmed är då hela slaget af människor eller människoidéer uttömdt, och den närmast högre blir då ett väsen af annat och högre slag. Ett sådant kan det vara som ligger till grund för hvad vi inom vår verld kalla äktenskapet; och äfven om dem af det slaget gäller på samma sätt, att de äro lägre och högre i den mening, hvari jag här alltid begagnar orden, d. v. s. så att det lägre ingår såsom positiv bestämning i det högre. Efter dessa, andra slag af idéer med samma förhållande sins emellan, som de föregående o. s. v., ända upp till den högsta, och slutligen Gudomligheten själf. Sådan är det egentliga och ideala systemets allmänna form. . . . . Att detta alt skall synas ganska orimligt för den, som fäster sig blott vid det sinliga, är ganska naturligt. Men man bör i allmänhet vara mycket varsam att ifrån det sinliga göra instanser mot det rationella» [1]).

Redan af denna Boströms egen teckning af sin idéläras allmännaste grundtankar torde det för en hvar, som förstår svenskt språk och eger någon vana att följa en filosofisk tankegång, vara alldeles klart och uppenbart, att idéerna eller de ideella väsendena i Gud, sådana de tänkas af Gud och utgöra hans självmedvetandes bestämningar, enligt Boström äro rent ideella, rent osinliga, men att de icke därför ega samma rang som Gud, och således ej häller samma oändlighet, utan fast mera äro lägre än Gud och följaktligen ändliga och relativa väs-

[1]) Boström, Skrifter II. ss. 525. o. f. Af de senast anförda orden synes att Boström skulle hafva godkändt uttrycket rationell ändlighet, användt om de osinliga väsendena i Gud.

enden, hvilka ock äro lägre och högre i jämförelse med hvarandra, och af Gud evigt fattas eller tänkas i detta sitt inbördes förhållande. Men så klart detta än kan anses vara af Boströms anförda yttranden, så vilja vi ytterligare bekräfta det med dennes egna ord. «Endast det oändliga förnuftet eller Gud kan» — säger Boström — «förnimma sig själf, och därigenom alt annat, absolut klart och sant; alla andra måste förnimma sig själfva, och därigenom alt annat, mer eller mindre dunkelt och oredigt, och sålunda i det afseendet relativt ofullkomligt. Detta har sin grund däri, att hvart och ett annat väsende än det högsta är ändligt och, ehuru till formen fullkomligt, likväl till innehållet relativt ofullkomligt, när det jämföres med de högre och det högsta; ty det visar sig då hafva endast ett visst lägre mått af perceptionskraft, hvilket beror på dess eviga plats i väsendenas system» [1]). — «Guds rike eller himmelriket i denna mening [såsom systemet af de ändligt förnuftiga väsendena, så vida de tänkas i sina högsta aktuella lifsformer] får likväl icke förblandas med systemet af de rent ideella väsendena eller idéerna, sådana de tänkas af Gudomligheten själf och äro hans självmedvetandes bestämningar. Detta är visserligen det yttersta målet för alla ändliga väsendens utveckling och verksamhet, och det är äfven den verld, i hvilken de ega sin högsta möjliga fulländning och salighet; men då de äfven där måste fatta sig såsom allsidigt bestämda genom hvarandra, och då de ursprungliga mått för denna fattning (deras idéer) äro ändliga, så . . . » [2]). «Af denna orsak tala vi också endast om den sinliga verld, som existerar omedelbart i och för oss; och att denna har den allmänna bestämningen af relativitet visar sig lätt, om man betänker att han a) förutsätter hela den osinliga verkligheten b), förutsätter vår mänskliga andes eller idées ändlighet» [3]). — »Men är förnuftet sålunda det i alla afseenden eller både till formen och innehållet fullkomligt förnimmande väsendet, så kan det ej vara någonting annat än den allvetande Gudomligheten. Andra väsenden må hafva förnuft (uti sig) eller vara förnuftiga

[1]) Boström, Skrifter, II. s. 277.
[2]) Boström, Skrifter, II. s. 294.
[3]) Boström, Skrifter, II. s. 279.

(rationis participes) och detta då mer eller mindre; men intet ibland dem kan vara själfva förnuftet, om hvilket det här är fråga» [1]).

De gudomliga idéernas ändliga karakter framgår ytterligare af Boströms med idéläran på det närmaste sammanhängande samhällslära och odödlighetslära. Det är bekant, att Boström antager, att till grund för de uti sinneverlden gifna mänskliga samhällena ligga idéer eller förnuftiga och personliga väsenden, hvilka äro högre än människan (än människoidéerna), men lägre än Gudomligheten, och således ändliga. Härmed sammanhänger Boströms indelning af filosofien, med afseende på hvilken han ibland annat yttrar följande: «Men har filosofien endast förnuftiga väsenden eller personligheter till sina objekt, så måste ock hennes hufvuddelar blifva så många som de för oss bekanta hufvudslagen af dessa. Och flere sådana slag känna icke vi människor, än a) det absoluta förnuftet eller Gudomligheten och b) de ändligt förnuftiga väsendena.» — Rörande «de högre ändligt förnuftiga väsenden», hvilka ligga till grund för de mänskliga samhällena, anmärker Boström, att vi om dem endast känna, «att äfven de hafva sina egna fenomenverldar för sig, så väl som vi själfva, samt att vår egen idé eller eviga ande [2]), utan alt hinder för sitt eget själfständiga lif, ingår såsom en positiv bestämning eller ett organ i deras. Och så vida deras förnuftiga väsende i detta deras förhållande till oss verkligen kommer till vårt medvetande, erhålla vi därigenom andra och

[1]) Boström, Skrifter II. s. 262. Jfr I. s. 374. — Af detta Boströms yttrande kan man se, att han icke i likhet med hr Edfeldt antager flere allvetande väsenden (Jfr Edfeldt, Om den Boströmska filosofien, s. 23), utan blott ett enda, nämligen Gudomligheten. Äfvenledes finner man lätt, att, då hr Edfeldt yrkar att de gudomliga idéerna, de ideella väsendena i Gud ega samma oändlighet eller absoluthet som Gud, så borde han ock antaga, att hvar och en af idéerna är själfva förnuftet och icke blott *rationis particeps*.

[2]) Hr Edfeldt anmärker på sid. 39 i sin skrift, att jag uttrykt mig oriktigt, när jag sagt att «människans ande eller idé är enligt Boström ursprungligen ändlig». Ty — tillägger hr Edfeldt — ande och idé äro icke enligt B[oström] identiska begrepp. — Såsom läsaren finner, har jag emellertid blott anfört Boströms egna ord. — Jfr föregående sida.

högre lagar och ändamål för vår verksamhet än de, som ligga omedelbart uti vårt eget väsende» [1]).

Huru nära Boströms odödlighetslära är förbunden med hans nu antydda åsigt om de mänskliga samhällena, och huru fullkomligt så väl den ena som den andra bekräftar min uppfattning af Boströms filosofi, kan man sluta af följande yttranden, som förekomma på sid. 44 i 4:de upplagan af hans «*Anmärkningar om Helvetesläran*» (Ups. 1864): «Att han [«människans i Gud rent lefvande och oförgängliga ande»] måste fortgå genom en mångfald af särskilda lifsformer, det har sin grund däruti, att han, för att vinna ett alt högre aktuelt lif för sig själf, nödvändigt måste lefva eller fatta och utveckla sig såsom ett organ i alt högre och högre förnuftiga väsenden, på sådant sätt, som vi nu lefva och utveckla oss i de högre förnuftiga väsenden, hvilkas fenomener i och för oss vi kalla de mänskliga samhällena (inom vår närvarande sinneverld)» [2]).

Att Boström icke antager, att Guds idéer, tänkta såsom hans bestämningar, ega samma fullkomlighet eller oändlighet som Gud själf, framgår slutligen äfven ur Boströms lära om Guds s. k. metafysiska attributer. Med dessa attributer menar Boström de egenskaper, som tillkomma Gud, när han betraktas såsom de ändligt förnuftiga väsendenas yttersta grund, nämligen deras realgrund *(ratio sufficiens)*. Realgrund åter kallar Boström ett väsen, «när det tänkes så innehålla uti sig ett annat, att genom dess verklighet äfven det andras verklighet är gifven; hvaraf följer att det senare, som kallas dess följd, icke kan innehålla någonting positivt, hvilket ej äfven finnes uti det förra — en sats, som likväl ej låter (såsom Hegel påstår) omvända sig, då tvärt om grunden aldrig kan fullkomligt uppgå i sin följd» [3]). — Efter dessa definitioner tillägger Boström, att Gud är den yttersta realgrunden till alla ändligt förnuftiga väsenden, och att dessa äro hans följder i reell mening, eller att de, såsom Boström på ett annat ställe ut-

[1]) Boström, Skrifter II. ss. 248 o. f.

[2]) Jfr p. anf. st. s. 49: « . . . då vi allesamman äro väsentliga lemmar i högre förnuftiga väsenden och ytterst i alla förnuftiga väsendens system eller i Gud.»

[3]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 283.

trycker sig, i begreppet förutsätta Gudomligheten såsom sin yttersta grund, i hvilken de alla innehållas och af hvilken de likasom uppbäras [1]).

Häraf är nu tydligt, att Boström betraktar Gud såsom realgrunden för själfva idéerna såsom sådana, och icke blott för deras tillvaro och utveckling när de tänkas såsom förnimmande subjekt för sig själfva, och att Boström yrkar, att realgrunden förhåller sig till den reella följden såsom det hela förhåller sig till momentet eller bestämningen. Då nu Boström tillika förklarar, att det positiva i den reella följden (momentet, bestämningen) innehålles i grunden (det hela), men att grunden (det hela) aldrig fullkomligt uppgår i följden, så finner man utan svårighet, att enligt Boströms lära, Gud (såsom grund) är någonting högre än idéerna, och att följaktligen dessa sist nämda aldrig kunna ega samma oändlighet eller absoluthet som Gud. Utan förutsättning af en olika rang hos Gud och hans idéer och hos dessa sist nämda i jämförelse med hvarandra skulle ock hela Boströms lära om Gud såsom de ändligt förnuftiga väsendenas Försyn och Saliggörare vara en orimlighet.

Änskönt den blick, jag nu kastat på Boströms idélära och hans därmed sammanhängande anläggning af hela sitt filosofiska system, i sjelfva verket kan anses vara fullt afgörande för tvistefrågan mellan hr Edfeldt och mig, eller för den frågan, huru vida enligt Boströms åsigt väsendena, sådana de höra till Guds osinliga verld, ega samma oändlighet, som Gud, eller äro blott relativt oändliga och således ändliga; huru vida det gifves många absoluta väsenden, i ordets stränga mening, eller blott ett enda sådant [2]); så vill jag dock ej underlåta att

[1]) Boström, Skrifter II. ss. 283, 488.

[2]) Hr Edfeldt har klandrat mig, därföre att jag på ett ställe, vid anförandet af hans ord rörande hans många oändliga väsenden, satt ordet «Gudar» i stället för det af honom använda ordet «Gudomar». Dock har han icke på samma gång behagat uppgifva skilnaden i de bägge ordens betydelse.

taga i närmare betraktande de citationer ur Boströms skrifter, hvilka hr Edfeldt anfört till stöd för sin mening. Skulle därvid åtskilliga upprepningar förekomma, så beror detta på beskaffenheten af de gjorda citaten. Dessa äro hämtade dels ur Boströms afhandling «*Om religionens, vishetens och dygdens begrepp*», dels ur hans «*Grundlinier till filosofiska religionsläran*» och «*Grundlinier till filosofiska statslärans propedevtik*» och slutligen ur den självbiografiska artikeln »*C. J. Boström och hans filosofi*». — Med afseende på den först nämda skriften påminner hr Edfeldt till en början därom, att Boström där kallar de idéer eller de ideella väsenden i det gudomliga medvetandet, som ligga till grund för människan och andra sinligt förnuftiga väsenden, för «absoluta väsenden», och att han med ordet absolut menar det, «som är likasom skildt från och oberoende af alt annat och i sig själf innehåller alt, som konstituerar själfva dess vara» [1]). Med denna citation kan jag sammanbinda hr Edfeldts anmärkning, att Boström på mer än ett ställa säger om Guds idéer, att de, så vidt de ses i honom och betraktas såsom hans bestämningar, äro «absolut fullkomliga» [2]). Huru öfverensstämmer nu detta, frågar hr Edfeldt, med mitt [Nyblæus'] påstående att Guds idéer [ehuru rent osinliga] likväl äfven för Gud äro ändliga?

Till svar på dessa anmärkningar får jag till en början erinra om hvad jag förut yttrat [3]), nämligen att Boström med uttrycket «absoluta väsenden» i Gud vill «tillkännagifva, att det ändliga förnuftsväsendet deltager i Guds eget lif, är det absoluta själft i ett visst moment, och att det, när det tänkes i sin rena idealitet eller sådant det omedelbart är i och för Gud, eger all den fullkomlighet, som kan tillkomma det såsom detta bestämda moment». Att nu denna min uttolkning af det ifrågavarande uttrycket hos Boström är riktig, kan inses af följande hans yttrande: «Det absoluta förnuftets

[1]) Boström tillägger: «Häraf följer, att absolut är det samma som fullkomligt, hvartill ingen bestämning kan läggas och hvarifrån ingen häller kan tagas, utan att det antingen öfvergår till ett annat väsende af samma slag eller ock ett väsende af annat slag». Boström, Skrifter I. s. 281.

[2]) Jfr t. ex. Boströms skrifter II. ss: 225, 487.

[3]) Jfr min kritiska uppsats ss. 57 o. f. (i separataftrycket ss. 30 o. f.).

inre bestämdhet eller innehåll utgöres af dess perceptioner, dess idéer eller begrepp, hvilka här betraktas blott såsom tänkta i och af deras absoluta subjekt. Hvarje idé, sålunda tänkt, är det absoluta förnuftet självt, betraktadt i en viss bestämdhet, i en viss form af dess oändliga lif eller självmedvetande. Dock må detta självt icke anses vara endast sammanfattningen af sina idéer, så att det vore fullkomligen identiskt med sitt innehåll» [1]). Genom anförandet af dessa Boströms ord vill jag dock ej hafva sagt, att det i och för sig är fullt lämpligt att kalla Guds idéer för «absoluta väsenden». Det kan nämligen lätt leda till missförstånd om Boströms egentliga mening. Också har denne aldrig i någon annan skrift än den, som handlar om «*Religionens, vishetens och dygdens begrepp*», om Guds idéer användt det ifrågavarande uttrycket [2]). Att Boström där använde detta uttryck, hade tvifvelsutan sin grund i samma dubbla intresse, som föranledde honom att säga, att Guds idéer, ehuru hvar och en af dem är ändlig, likväl äro absolut fullkomliga. Han ville därmed först och främst tillkännagifva, att ingenting ofullkomligt kan tänkas omedelbart ingå i Gud, eller m. a. o. att Guds bestämningar måste ega all den fullkomlighet, som låter förena sig med deras karakter af bestämningar, och därjämte göra gällande, att särskildt människans osinliga väsende eller mänskliga urbild i Gud är i sitt slag fullkomlig, och att människan därigenom har ett evigt och fullkomligt mått, hvarefter hennes empiriska lif (hennes lif för sig själf i tiden och rummet) kan mätas och bedömmas. Också är det tydligt, att, när Boström

[1]) Boström, Skrifter II. s. 225.

[2]) Törhända sammanhänger härmed äfven, att Boström i den självbiografiska uppsatsen «*C. J. Boström och hans filosofi*» räknar den nämda afhandlingen bland sina «*exercitier*». (Se Boström, Skrifter II. s. 480). — Att denna afhandling icke är ett fullt och rent uttryck för Boströms egentliga filosofi, utan i vissa afseenden representerar en ståndpunkt i hans utveckling, öfver hvilken han sedermera höjde sig, kan man bland annat finna däraf, att Boström (Jfr Skrifter I. s. 289) där i sin lära om de s. k. absoluta väsendenas inbördes sammanhang och förhållande betraktar det rena (abstrakta) självmedvetandet såsom ett särskildt sådant absolut väsende. — Slutsatsen häraf med afseende på tvistefrågan mellan hr Edfeldt och mig gör sig själf.

förklarar att Gudomlighetens idéer äro absolut fullkomliga. så kan kan därmed ej vilja yttra någonting annat än just hvad han säger, nämligen att idéerna äro i alla afseenden fullkomliga såsom idéer, men ej att en idé skulle kunna (till innehållet) ega samma fullkomlighet som Gud själf, det absolutas hela system, dess ideella organism. Att annorlunda fatta Boströms ord, vore en glömska af hans lära om förhållandet mellan momentet och det hela, mellan den reella följden och realgrunden, en glömska, som säkerligen skulle hafva väkt hans häpnad. Tänker man nu en gudomlig idé såsom egande all den fullkomlighet, som öfverensstämmer med dess begrepp eller tillkommer den såsom denna länk i det absoluta förnuftets system och ingen annan, så skulle intet kunna tilläggas eller frántagas den samma utan skada. Den kan då — enligt Boströms förklaring af ordet [1]) — kallas «absolut», ehuru den icke har samma oändlighet som Gud. Men gifvet är i alla fall att, såsom jag uttrykte mig i min förra kritiska uppsats, en skiftning i betydelsen af ordet absolut uppkommer, när det betecknar fullkomligheten hos en idé, som fordrar och förutsätter alla de öfriga idéerna och deras subjekt, och när det betecknar fullkomligheten hos själfva detta subjekt, hvilket är förutsättningslöst.

Till stöd för min uppfattning af Boströms mening uti ifrågavarande fall åberopade jag i min förra kritiska uppsats [2]) Boströms egen uttryckliga förklaring uti stridsskriften mot Borelius, hvari Boström framhåller det gudomliga medvetandets organiska natur och söker belysa denna genom att jämföra det gudomliga väsendet med en fullkomlig armé. Hr Edfeldt har emellertid ifrån höjden af sin vetenskapliga ståndpunkt icke märkt denna Boströms förklaring, och att de anmärkningar, som hr Edfeldt riktat mot läran om idéen såsom blott i sitt slag fullkomlig, icke träffa mig, utan Boström. Jag nödgas därföre att här införa Boströms förklaring *in extenso:* «Så vida nu» — säger Boström — «den oändliga anden eller Gudomligheten tänker en viss idé, kan han ej tänka henne isolerad

[1]) Jfr ofv. s. 16 not. 1.

[2]) Jfr s. 55 (i separataftrycket ss. 28 o. f.).

från någon af de öfriga och sig själf, eller blott tänka henne med vissa af hennes bestämningar, såsom t. ex. vi människor nödgas göra, utan han måste tänka henne i hela hennes bestämdhet eller i alla hennes förhållanden till de öfriga och till sig själf, och han måste följaktligen i henne tänka äfven sig själf och alla de öfriga idéerna såsom hennes bestämningar. På sådant sätt tänkt är hon nu absolut fullkomlig inom sig själf; ty någonting vidare kan omöjligen tänkas om henne, och någonting mera än detta kan hon ej vara. Hon är med andra ord absolut fullkomlig såsom idé eller tänkt, och såsom denna idéen och icke någon annan. Men detta innebär icke, att hon till innehållet skall vara lika fullkomlig [lika oändlig] med hela systemet eller lika fullkomlig med hvarje annan idé, ty detta är en helt annan synpunkt för hennes betraktande, än den förra. Så t. ex. kan ett korpralskap inom en fullkomlig armé ganska väl tänkas såsom i alla afseenden fullkomligt inom sig själft eller såsom blott korpralskap; men detta hindrar icke, att kompagniet likväl kan hafva en större omfattning och makt, och i detta afseendet stå närmare arméen i det hela, hvilken i samma afseende är den fullkomligaste» [1]).

Men det tillhör mig att fortsätta granskningen af hvad hr Edfeldt till sin förmån anför ur Boströms afhandling «*Om religionens, vishetens och dygdens begrepp.*» Hr Edfeldt anmärker först, att Boström tillägger de s. k. «absoluta väsendena» i Gud (»*entia absoluta*») samma attribut som Gud med oförändrad betydelse af ordet absolut [2]). Efter denna anmärkning, hvars halt vi få tillfälle att ofördröjligen pröfva i det följande, citerar hr Edfeldt ur Boströms skrift, att «de absoluta väsendena icke bestämmas af tid och förändring, utan äro i sig fullkomligt eviga och oföränderliga», och vidare att de «icke bestämmas af rum och ort, utan äro absolut okroppsliga och andliga». Det är klart, att dessa citationer icke utsäga någonting annat än att Guds idéer eller de väsenden, som utgöra hans självmedvetandes bestämningar, såsom sådana äro rent

[1]) Boströms stridsskrift mot Borelius s. 58.
[2]) Edfeldt, Om den Boströmska filosofien s. 11.

osinliga; men, såsom vi sett i det föregående, upphäfver detta icke att de, enligt Boström, äro ändliga väsenden. Lika litet upphäfves denna väsendenas ändliga karakter genom de ord af Boström, som därnäst citeras: «Slutligen hafva de absoluta väsendena äfven det attribut, att de äro former af absolut lif och självmedvetande och därföre absolut lefvande och självmedvetande». Såsom man vid närmare öfvervägande lätt finner, utsäga dessa Boströms ord ingenting annat än att de gudomliga idéerna eller ideella väsendena i Gud först och främst äro former eller bestämningar hos Guds absoluta lif eller självmedvetande, och vidare att de såsom sådana äro formelt fullkomliga, d. v. s. fullt homogena med det gudomliga lifvet eller självmedvetandet, som utgör deras princip och reella enhet, altså fullt («absolut») lefvande, fullt («absolut») självmedvetna eller utan all tillsats af något, som strider emot lifvets, självmedvetandets begrepp. M. a. o. skulle detta äfven kunna uttryckas så, som Boström vanligen uttrykte det, nämligen att idéerna i hela deras konkreta bestämdhet äro fullt aktuella, fullt klara och tydliga förnimmelser hos Gud — förnimmelser, i hvilka (för honom) ingenting dunkelt förefinnes och hvilka således hafva fullt samma rent andliga karakter som deras enhet och subjekt (självmedvetandet [1]).

Svårare att rätt förstå än de nu granskade ställena hos Boström tyckes onekligen följande yttrande vara, ett yttrande, som hr Edfeldt synbarligen också betraktar såsom en hörnsten för sin uppfattning af Boströms idélära. «Alla dessa väsenden äro absolut självständiga, fria och oberoende, likasom alt säges vara, som är i och för sig. Men det lif och den frihet, som de ega, är den gudomliga andens, i hvars enhet alla de absoluta väsendena innehållas.» Håller man sig till den första punkten af detta yttrande, så kan det onekligen se ut, som tillerkände Boström, i likhet med hr Edfeldt, de i Gud lefvande ideella väsendena «samma oändlighet eller absoluthet som Gud», ty huru kunna de eljest vara absolut självständiga, fria och oberoende? Men en sådan ovarsamhet i uppfattningen af Boströms mening finner dock sin vederlägg-

[1]) Jfr min kritiska uppsats ss. 58—60. (i separataftrycket ss. 31—33).

ning redan i den andra punkten af hans yttrande, i hvilken det heter, att det lif och den frihet, som de ifrågavarande väsendena ega, är den gudomlige andens. Enligt detta yttrande synas de «absoluta väsendena» blott vara osjälfständiga modi hos det gudomliga väsendet, som allena är själfständigt. På detta sätt betraktas de ock af hr Edfeldt, som dock icke själf märker den motsägelse, i hvilken han därigenom invecklar sig [1]).

www.libtool.com.cn

Det vore onekligen förhastadt att på grundvalen af det ifrågavarande yttrandet af Boström bygga en slutsats sådan som hr Edfeldts, en slutsats, som skulle upphäfva själfva Boströms begrepp om idé såsom moment i det gudomliga förnuftets system, och hela hans därmed sammanhängande anläggning af sin idélära; som skulle till en orimlighet förvandla Boströms indelning af filosofien, hans samhällslära och odödlighetslära samt hans lära om den gudomliga verldsregeringen. Också finner man att Boström i det följande af sin afhandling «*Om religionens, vishetens och dygdens begrepp*» fasthåller sin förut af mig framhållna åsigt, att de gudomliga idéerna, ehuru till formen fullkomliga, d. v. s. rent osinliga, andliga, ideella eller rena former af lif eller själfmedvetande, likväl äro till innehållet lägre eller högre, ofullkomligare eller fullkomligare och så till vida blott relativt oändliga eller ändliga [2]). Härmed vill jag dock icke hafva sagdt, att Boströms yttrande, att de ideella väsendena i Gud (*«entia absoluta»*) äro «absolut själfständiga» skulle bära tillfälligheten prägel eller vara blott en inkonsekvens mot hans lära om idéernas beroende af Gud och af hvarandra o. s. v. [3]). Att det ifrågavarande yttrandet ej är tillfälligt, synes däraf, att det återkommer i «*Grundlinierna till filosofiska statslärans propedevtik*». Frågan blir då: hvad kan Boström egentligen hafva menat med detta uttryck, och kan det bringas i samklang med hans filosofiska åsigt i det hela?

---

[1]) Jfr Edfeldt, Om den Boströmska filosofien, ss. 15 o. f.

[2]) Boström, Skrifter I. s. 255.

[3]) Boström, Skrifter II. s. 225. «Hvarje idé fordrar alla de andra och deras subjekt för att vara hvad den är.«

Jag skall i det följande försöka att besvara denna fråga i sammanhang med en granskning af de ställen i Boströms «*Grundlinier till filosofiska statstärans propedevtik*», hvilka hr Edfeldt anfört till ytterligare stöd för sin åsigt. Närmast vill jag taga i betraktande de ställen, som af hr Edfeldt citeras ur Boströms «*Grundlinier till filosofiska religionsläran*». Det första citatet därur lyder sålunda: «Hvarje idé, såsom sådan, har samma allmänna bestämdhet, samma attributer, som det absoluta förnuftet» [1]). Men hr Edfeldt tillägger icke de ord, som hos Boström afsluta meningen och hvilka hafva följande lydelse: «dock har den [hvarje idé] tillika en annan och särskild bestämdhet, hvarigenom den är åtskild från detta [det absoluta förnuftet], äfvensom från hvarje annan idé» [2]). Utan att inlåta mig på frågan om det motiv, som föranledde hr Edfeldt att utesluta dessa Boströms ord [3]), vill jag blott anmärka, att de innebära en tydlig vederläggning af det påståendet, att, enligt Boströms lära, Guds idéer skulle hafva samma oändlighet som Gud själf. Med idéernas särskilda bestämdhet kan nämligen icke menas något annat än den större eller mindre fullkomlighet i «materielt afseende» (till innehållet), hvarigenom hvarje idé har en individuell karakter i förhållande så väl till Gud som till hans öfriga idéer.

Hr Edfeldts närmast i ordningen följande citat har denna lydelse: «I och för sig själf, d. ä. såsom tänkt i och af Gud, är hvarje idé absolut fullkomlig» [4]). Det kan förtjäna att nämnas, att hr Edfeldt vid denna citation använder samma metod som vid den närmast föregående eller icke upptager de ord af Boström, som omedelbart följa på de nyss anförda orden, förutan hvilka Boström mening blott ofullständigt kan förstås. Dessa ord äro: «men detta [att «i och för sig själf, d. ä. såsom tänkt

[1]) Edfeldt, Om den Boströmska filosofien, s. 21.

[2]) Boström, Skrifter II. s. 225. — Boström brukade vanligen på sina föreläsningar att till dessa ord tillägga: «likasom ett visst organ i en organism är annorlunda bestämdt än de öfriga.»

[3]) Det är anmärkningsvärdt, att hr Edfelt på samma gång han sålunda blott ofullständigt anför Boströms satser, berömmer dem såsom «fullt klara och tydliga». Jfr Edfeldt, på anf. st. s. 21.

[4]) Edfeldt, på anf. st. s. 21.

i och af Gud, är hvarje idé absolut fullkomlig»] hindrar icke att idéerna kunna jämföras med hvarandra endast med afseende på deras speciella bestämdhet, samt att den ena då är fullkomligare än den andra i den mening att den ena har flere positiva och färre negativa bestämningar än den andra» [1]). Hvad skall man säga om en bevisning, hvars kraft försvinner, så snart Boströms ord anföras fullständigt? Läser man nämligen dessa ord i deras fullständiga skick, så är det klart, att de, enligt hvad Boströms uttryckliga förklaring i stridsskriften mot Borelius gifver vid handen [2]), icke utsäga någonting annat än att Guds idéer kunna betraktas från tvänne synpunkter eller att de å ena sidan äro absolut fullkomliga i den mening, att hvar och en af dem fullt svarar mot sitt begrepp såsom denna idé och ingen annan, men att detta likväl icke hindrar, att de å andra sidan, på grund af deras speciella bestämdhet, äro icke blott lägre än Gud, utan äfven lägre eller högre, fullkomligare eller ofullkomligare i jämförelse med hvarandra, och så till vida ändliga och relativa [3]). Skilnaden emellan lägre och högre, fullkomligare och ofullkomligare är nämligen otänkbar utan relativitet.

Efter det nu granskade citatet anför hr Edfeldt följande ord af Boström: «Så vida idéerna hänföras till Gud, d. ä. tänkas i och af honom, äro de hans idéer eller förnimmelser, och det är endast han, som då är i och af dem, självmedvetande, endast han, som utgör deras eviga väsenhet och substans. De angå ock så vida endast honom, utan att några andra väsenden än han genom dem bestämmas» [4]).

Man finner lätt, att Boström med dessa ord egentligen icke utsäger någonting annat än att Guds idéer, så vidt de

---

[1]) Boström, Skrifter, II. s. 225 o. f.

[2]) Jfr ofv. ss. 18 o. f.

[3]) Jfr min förra kritiska uppsats, s. 56 (i separataftrycket s. 29): «Det har sålunda visat sig, att fullkomligheten hos Guds bestämningar från en synpunkt icke utesluter deras ofullkomlighet från en annan, och att bägge delarna i själfva äro med nödvändighet gifna genom deras begrepp att vara moment i det gudomliga medvetandets organism. Lika fullkomliga som det hela, eller absolut oändliga, kunna bestämningarna icke vara.»

[4]) Edfeldt, p. anf. st, ss. 21 o. f. Boström, p. anf. st. s. 227.

hänföras till honom, utgöra det med sig identiska gudomliga medvetandet självt i dess egen inre rikedom och konkreta bestämdhet, på samma sätt som hvarje tanke hos människan är hon själf, betraktad i ett visst moment af hennes tänkande verksamhet och hela systemet af hennes tankar hon själf i sin fulla bestämdhet såsom tänkande. Men, om detta obestridligen är Boströms mening med de ifrågavarande orden, så är det tydligt, att dessa tala emot hr Edfeldts påstående, att hvarje gudomlig idé skulle hafva samma oändlighet eller absoluthet som Gud. Mot den, som velat framställa ett sådant påstående, skulle Boström genast hafva anmärkt, att det absoluta förnuftet icke uttömmes af någon särskild af sina bestämningar eller idéer, ja att det icke ens må anses vara sammanfattningen af dem alla, så att det vore fullkomligen identiskt med sitt innehåll [1]). Och han skulle hafva tillagt, att detta är ett vilkor för Guds personliga självständighet. Det ligger nämligen i begreppet af en personlighet, att den skall skilja sig från sina bestämningar, och en personlighet är lika litet blott summan af sina bestämningar, som begreppet någonsin är absolut lika med sina predikat, utan alltid någonting mer, nämligen enheten i och af dem alla [2]).

Från citaten ur de religionsfilosofiska grundlinierna vänder sig hr Edfeldt till Boströms «*Grundlinier till filosofiska statslärans propedevtik*», och anför därur till en början följande: «Så vida de ursprungliga (förnuftiga) väsendena äro förnuftets idéer eller tänkas i och af Gud, äro de alla, liksom han själf, *(formaliter)* absolut fullkomliga, och om de då icke betraktas *(materialiter)* i jämförelse med honom och med hvarandra, utan blott inom sig själfva, så hafva de ock alla samma allmänna (formella) attributer som han» [3]).

För att ingen oriktig tydning af dessa Boströms ord må kunna ega rum, vill jag först nämna, att de bilda inledningen till den 42:dra paragrafen af grundlinierna till filosofiska statslärans propedevtik, och att Boström sjelf i den 44:de para-

[1]) Jfr Boström, p. anf. st. s. 225.

[2]) Boström, p. anf. st. s. 267. Jfr stridsskriften mot Borelius ss. 44 o. f. (anm. 94)

[3]) Edfeldt, p. anf. st. s. 22, Boström, Skrifter II. s. 271.

grafen af samma arbete lämnar läsaren nyckeln till att förstå den fullkomlighet hos Guds idéer, hvarom fråga är i den 42:dra paragrafen. Boström säger nämligen, att det i den sist nämda paragrafen var fråga om den inre och formella fullkomlighet, som består i lifvets kvalitativa renhet och klarhet [1]). Med lifvets kvalitativa renhet och klarhet förstår han åter det samma som själfmedvetandes klarhet och egentlighet (fulla aktualitet) [2]). Lif och själfmedvetande äro nämligen enligt Boström ett och det samma. — Fasthålles detta, så är det ögonskenligt, att Boström med den fullkomlighet, som i det af hr Edfeldt citerade yttrandet tillägges de förnuftiga väsendena, så vidt de tänkas i och af Gud eller såsom hans idéer, icke menar någonting annat än den formella fullkomlighet, om hvilken här ofta varit frågan, eller m. a. o. att idéerna hafva full homogeneitet med det gudomliga själfmedvetandet, hvilket utgör deras enhet och princip, d. v. s. äro fullt aktuella, fullt själfmedvetna (klara och tydliga) förnimmelser, hafva formen af rena begrepp. Att nu denna de gudomliga idéernas rent osinliga karakter icke hindrar att de äro ändliga och relativa, hafva vi sett i det föregående. För att idéerna, såsom hr Edfeldt påstår, skulle hafva fullt samma oändlighet som Gud, fordrades tydligen, att de skulle vara lika fullkomliga som Gud, icke blott till formen, utan äfven till innehållet *(materialiter)*, hvilket sist nämda Boström uttryckligen nekar.

Hvad jag nu anfört bekräftas, om jag tager i betraktande de Boströms satser, hvilka närmast citeras af hr Edfeldt. För att dessa satser skola kunna förstås, fordras att man erinrar sig, att Boström redan i sin uppsats i Skandia «*Om förnuft och uppenbarelse*» [3]) och sedermera ofta i sina öfriga skrifter, likasom på sina föreläsningar, brukade att jämföra idéernas

[1]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 275.

[2]) Jfr Boström, p. anf. st. s. 240: «Frågan huru? afser formen, sättet eller graden af själfmedvetandets egentlighet, t. ex. om förnimmandet är ett kännande, ett föreställande eller ett tänkande.» — p. anf. st. s. 243: «Begreppet är den formelt fullkomliga; d. v. s. den klara, tydliga (fullt själfmedvetna) och sanna förnimmelsen . . »

[3]) Skandia, I. 2. s. 362.

system med talsystemet, och Gudomligheten med ett absolut sista eller högsta tal (det absoluta talet), om ett sådant funnes, samt att han därjämte brukade ponera, att det absoluta talet «är absolut självmedvetande eller tänker sig självt fullkomligt». Efter denna förberedande anmärkning, öfvergår jag till hr Edfeldts citationer, af hvilka den första lyder sålunda: «Då det högsta talet tänker alla de öfriga såsom sina bestämningar, så måste det ock hafva dem alla till sina tankar eller fullkomliga förnimmelser, till sina begrepp eller idéer» [1]). Det torde knapt behöfva anmärkas, att innehållet af detta citat på det fullkomligaste öfverensstämmer med den tolkning, jag gjort af det närmast föregående citatet. Jag behöfver sålunda ej vidare uppehålla mig vid det samma. Annorlunda kan förhållandet, åt minstone vid första påseendet, tyckes vara med de tvänne näst följande citaten ur samma paragraf (§ 42) af «*Grundlinier till filosofiska statslärans propedevtik*». Dock försvinner äfven detta utseende, så snart man fasthåller Boströms tillkännagifvande, att det i den nämda paragrafen är fråga om idéernas fullkomlighet från formell synpunkt. Detta Boströms uttryckliga tillkännagifvande bör — synes det — väga mer än hr Edfeldts förtigande däraf.

De ifrågavarande citaten lyda sålunda: «Då det högsta talet är absolut självmedvetande och självständigt och systematiskt, så måste det samma ock gälla om alla dess bestämningar eller alla de öfriga talen, emedan hvarje ofullkomlighet i detta afseende hos dem äfven vore en sådan hos det självt». — «Och då hvart och ett af de öfriga talen (t. ex. 10) är absolut självmedvetande och självständigt och systematiskt, så måste det hafva det högstas formella bestämningar eller attributer, så vida det betraktas blott inom sig själf och utan förhållande till något annat» [2]).

Hvad, som här icke bör förgätas, är först och främst, att det är fråga om idéerna eller Guds bestämningar såsom förnumna eller tänkta af Gud, icke om dem såsom förnimmande subjekt för sig själfva. Boström förklarar således icke, att

[1]) Edfeldt, p. anf. st. s. 22. Boström, Skrifter II. s. 272.
[2]) Edfeldt, p. anf. st. s. 22. Boström, Skrifter II. s. 272.

någon gudomlig idé eller bestämning, tänkt såsom subjekt för sig själf, skulle ega absolut självmedvetande o. s. v. Att han däremot om idéen eller bestämningen, såsom af Gud förnummen, säger att den är «absolut självmedvetande», kan, så snart den formella synpunkten fasthålles, icke betyda någonting annat än att bestämningen är alt igenom genomträngd af det gudomliga självmedvetandet, är en ren form af självmedvetande, i hvilken detta icke är inskränkt af något motsatt element, ungefär som de geometriska figurerna äro rena modi af rummet, d. v. s. rum med vissa närmare bestämningar. Då nu denna karakter hos de gudomliga bestämningarna (idéerna, begreppen) gäller utan inskränkning eller med hänseende till hela deras individuella innehåll, så kan det med rätta om dem sägas, att de äro «absolut självständiga» (relationslösa) i den mening, att de icke äro bundna vid eller beroende af något mot medvetandet motsatt element, och således icke hafva samma karakter som t. ex. människans sinliga begrepp, hvilka äro generella eller abstrakta former, som hänföra sig såsom osjälfständiga accidenser, predikat, till ett (obegripet, emot medvetandet motsatt) konkret sinligt innehåll [1]). Men klart är, att denna idéens absoluta självständighet i formelt afseende, denna dess form af rent begrepp icke utesluter, att idéen, då den ingår i Gud, såsom momentet i det hela, likväl är beroende af Gud, så att Guds varande förutsättes för idéens. — Med den fullkomliga självständigheten hos Guds bestämningar i formelt afseendet förenar sig deras absolut systematiska karakter. Gud

[1]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 487. «Om de öfriga väsendena lär B[oström], att ursprungligen och i ordets egentliga bemärkelse finnes ej något annat än Gud och hans eviga bestämningar, d. v. s. hans perceptioner, idéer, hans tankar eller begrepp, då man nämligen med begrepp ej menar blott våra abstrakta förnimmelser af det i flere väsenden gemensama, utan fullkomligt fattande (begripande) klara och tydliga förnimmelser, i hvilka förnimmelsen och det förnumna eller vetandet och varandet äro identiska». Jfr Boström, p. anf. st. s. 530. «Att Guds tankar eller begrep ej äro några abstrakta eller overkliga föreställningar eller begrepp om någonting ifrån dem åtskildt verkligt och individuelt, utan äro fullkomligt bestämda eller individuella och det sant verkliga, det rent och fullkomligt lefvande eller självmedvetande självt». —

kan nämligen ej förnimma någon af sina bestämningar eller idéer, hvilka af Boström jämföras med talen, med fullkomlig klarhet (såsom begrepp i ordets fullkomliga bemärkelse) utan att förnimma denna idé i dess fullkomliga sammanhang med sig själf och de öfriga idéerna, eller utan att Gud i idéen tänker sig själf och de öfriga idéerna såsom dess bestämningar — nämligen på det (individuella) sätt, som öfverensstämmer med den ifrågavarande idéens begrepp såsom denna idé och ingen annan [1]). På grund häraf gör nu Boström det tillägget, att hvarje tal (idé) måste hafva det högstas [Gudomlighetens] formella bestämningar eller attribut, så vida det betraktas inom sig själft och utan förhållande till något annat [2]).

Med dessa anmärkningar anser jag mig äfven hafva visat hvad Boström egentligen menar, när han i athandlingen «*Om religionen, visheten och dygden*» säger om väsendena i Gud (*«entia absoluta»*), att de äro «absolut självständiga, fria och oberoende». Detta kan ej betyda något annat än att de, i likhet med det gudomliga subjektet, ej stå i relation till något motsatt inskränkande element, och således icke, såsom förhållandet är hos Hegel, äro mer eller mindre generella former, hvilka individualiseras genom ett sinligt (främmande) innehåll, utan äro individuella begrepp eller rent andliga i hela sin individuella bestämdhet [3]).

Ur Boströms självbiografiska uppsats: «*C. J. Boström och hans filosofi*» gör hr Edfeldt tvänne citationer, af hvilka den första lyder: «Om dessa förnimmelser eller idéer läres först och främst, att så vida de tänkas i och af Gud, äro de, liksom han själf, absolut fullkomliga och bestämda: ty de äro då just hans eget självmedvetande, betraktadt i dess särskilda bestämningar, och han förnimmer uti hvar och en bland dem alla de öfriga såsom utgörande dess innehåll eller bestämdhet, samt är följaktligen uti dem alla och hvar och en ibland dem fullkomligt närvarande» [4]).

---

[1]) Jfr ofv. ss. 18 o. f.
[2]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 273.
[3]) Jfr föreg. sid.
[4]) Edfeldt, p. anf. st. s. 23. Boström, p. anf. st. s. 487.

Man behöfver blott jämföra dessa rader med hvad Boström förut (i «*Grundlinierna till filosofiska statslärans propedevtik*») yttrat om den fullkomlighet, som tillkommer de gudomliga idéerna, så vida de tänkas såsom af honom förnumna, för att finna att här åter är fråga om deras formella fullkomlighet och systematiska sammanhang. Det torde därföre kunna anses nog, om jag här hänvisar till hvad jag ofvanföre anmärkt rörande Boströms lära i detta afseende, äfvensom till hans egen uttryckliga förklaring af hvad han menar med idéernas «absoluta fullkomlighet».

www.libtool.com.cn

Jag torde således nu kunna vända mig till hr Edfeldts sista citat, hvilket lyder sålunda: «Ursprungligen eller i och för Gud finnes således intet annat än rent förnuftiga väsenden, hvilka alla, fattade i sin absoluta sanning och fullkomlighet, såsom de fattas af den allvetande, ega förnuftets ofvanför angifna attribut. (Jfr 23 och 18 och 21)» [1]).

Jämför man detta hr Edfeldts citat med Boströms egna ord, sådana dessa äro gifna i den af Boström själf redigerade och utgifna uppsatsen «*C. J. Boström och hans filosofi*», så finner man, att i hr Edfelts citat (och äfven i hans upplaga af Boströms skrifter) saknas ett ord, som åt citatet ger en annan mening och betydelse än det får, när det ifrågavarande ordet borttages. Boström säger nämligen på sista raden af det citerade stället [2]) om de i och för Gud varande rent förnuftiga väsendena, att de ega förnuftets ofvanföre angifna «allmänna» attributer, under det ordet «allmänna» icke finnes i hr Edfeldts text. Erinrar man sig nu att, enligt Boström, hvarje idé eller i Gud ingående rent förnuftigt väsende, jämte det att det har samma «allmänna attributer som Gud», äfven har sin «särskilda bestämdhet», hvarigenom det skiljer sig från Gud och hans öfriga idéer [3]), så finner man lätt, huru det hänger i hop med den slutsats, som hr Edfeldt drager af det ifrågavarande citatet, nämligen att hvarje idé [för Gud] eger det attribut, som Boström satte såsom det högsta hos Gud, attributet all-

[1]) Edfeldt, p. anf. st. s. 23.
[2]) Jfr C. J. Boström och hans filosofi. Örebro 1859 s. 12.
[3]) Jfr ofv. ss. 22 o. f.

vetenhet [1]). Klart är nämligen, att om den fullkomlighet, som tillkommer hvarje idé, är en fullkomlighet i sitt slag [2]), så måste detta äfven hafva sin tillämpning på idéens noologiska attributer. Det noologiska attributet allvetenhet, hvilket enligt Boström betyder «vetandets absoluta fullkomlighet äfven i anseende till innehållet» [3]), kan således, när det hänföres till idéen (tänkt såsom medlem af Guds osinliga verld), icke betyda någonting annat än att idéen, betraktad såsom vetande väsen, eger all den fullkomlighet, som öfverensstämmer med dess eviga begrepp och mått såsom denna idé och ingen annan. Att detta är Boströms verkliga mening, kan äfven slutas däraf, att han till de ord, som blifvit citerade af hr Edfeldt, tillägger en erinran därom att idéerna (såsom moment) icke hafva samma rang som Gud (det hela). Han säger nämligen: «De [idéerna] äro således icke skapade eller producerade af Gud, om de än, för att vara och att tänkas, (i begreppet) förutsätta honom såsom den yttersta grund, i hvilken de alla innehållas och af hvilken de likasom uppbäras» [4]).

Min nu afslutade granskning af de ställen i Boströms skrifter, hvilka hr Edfeldt anfört till stöd för sin mening, torde på det fullständigaste hafva bekräftat det resultat, hvartill framställningen af Boströms idélära och hans därmed omedelbart sammanhängande åsigter ledde oss. Det har nämligen visat sig, att det, enligt Boström, gifves blott ett enda i alla afseenden oinskränkt eller oändligt väsende, det absoluta förnuftet, den absoluta personligheten eller, såsom Boström ock uttrycker sig, den allvetande Gudomligheten. Alla andra väsenden äro, i jämförelse med honom, ändliga eller i visst afseende inskränkta och relativa. Dock äro de ändliga väsendena, när de fattas i sin sanning eller sådana de omedelbart äro i och för Gud — hvilken utgör deras yttersta grund eller

[1]) Edfeldt, p. anf. st. s. 23.
[2]) Jfr ofv. ss. 18 o. f.
[3]) Boström, Skrifter, II. ss. 267, 486.
[4]) Boström, p. anf. st. ss. 487 (slutet) o. f.

i hvilken de ingå såsom moment, — icke sinliga, icke uteslutande hvarandra i tiden och rummet, utan rent osinliga, rent andliga väsenden, d. v. s. rent ideella personligheter, i likhet med Gud. De falla därföre icke blott inom Gud, utan äfven inom hvarandra, hvilket äfven kan uttryckas så, att de ega ett systematiskt eller organiskt sammanhang med Gud och med hvarandra, och att, på grund af detta fullkomliga sammanhang, hvarje i Gud varande väsende uttrycker det hela på ett sätt, som öfverensstämmer med det ifrågavarande väsendets begrepp att vara *detta* bestämda moment i det hela och intet annat. — Ehuru nu, enligt denna Boströms åsigt, det gudomliga väsendet är upphöjdt öfver den sinliga verlden, och ehuru hvart och ett af Gudomlighetens moment, såsom i sitt slag fullkomligt och uttryckande det hela på ett specielt sätt, är samstämmigt med det hela och bidrager till dettas fullkomlighet, så är det dock, enligt hvad jag redan antydt och ytterligare skall visa i det följande, icke för Boström omöjligt att gifva en följdriktig förklaring af den sinliga, i tiden och rummet varande verlden.

Huru annorlunda beskaffad är nu ej den lära, som hr Edfeldt framställer, under påstående, att den skall hafva utgjort Boströms verldsåsigt! Enligt hr Edfeldt gifves det icke blott ett enda oändligt väsende, utan oändligt många sådana [1]). Eller, rättare sagdt, det gifves för hr Edfeldt egentligen inga andra väsenden än oändliga. Då nämligen alla väsenden, som ingå i Gud — och några andra väsenden i ordets egentliga bemärkelse antager väl icke hr Edfeldt — hafva samma oändlighet eller absoluthet som Gud, så *kan Gud icke hafva något företräde framför dem*. Men har Gud icke något företräde framför dem, utan äro de med honom fullt jämlika, så måste de ock själfva vara Gudar, och det gifves då inga andra väsenden än Gudar. *Härmed är då hr Edfeldts polyteism uppenbar*. Ville han för undvikandet af denna förklara, att det oändliga väsende, som kallas Gud, har det företrädet framför de öfriga oändliga väsendena, att han är deras enhet, prin-

[1]) Edfefdt, p. anf. st. s. 10: «Det första jag således nu har att visa, är att det enligt Boström finnes många absoluta eller oändliga väsenden och icke endast ett». Jfr ss. 14, 15, 16.

cip och subjekt, så är det klart, att påståendet om de öfriga väsendenas oändlighet eller fulla jämlikhet med Gud är upphäfd. Fasthålles åter den nämda oändligheten eller jämlikheten, så blir det, enligt hvad jag förut anmärkt, omöjligt att angifva någon bestämning, hvarigenom väsendena skulle kunna skiljas från Gud och från hvarandra. De sammanfalla således, enligt *principium identitatis indiscernibilium*, till ett enda väsende. Detta sammanfallande skulle endast — för föreställningen — kunna förhindras därigenom, att man läte väsendena vara skilda . . . i rummet. Men detta är icke den enda förstör ande (nihilistiska) konsekvens, till hvilken hr Edfeldt drifves genom sin åsigt, utan han drifves äfven till den fullständigaste verldsförnekelse (akosmism). Finnes det nämligen blott oändliga väsenden, så finnes det inga ändliga. Detta är en identisk sats. Alla de faktiskt gifna ändliga väsendena, hela den ändliga verlden är sålunda, enligt den följdriktiga utvecklingen af hr Edfeldts lära, ett väsenlöst intet.

Att nu denna lära icke är Boströms, utan hr Edfeldts egen tillhörighet, röjer sig ytterligare genom de motsägelser, i hvilka hr Edfeldt invecklar sig, när han skall närmare bestämma hvad han egentligen menar med sina många absoluta väsenden. Att närmare granska och uppvisa alla dessa motsägelser skulle dock leda till för stor vidlyftighet. Jag vill därföre inskränka mig till några af dem, som falla mest i ögonen.

På flere ställen i sin skrift förklarar hr Edfeldt, att betraktelsen af väsendena, sådana de äro i sitt lif i och för Gud eller såsom hans bestämningar, är det samma som att betrakta dem endast formaliter eller från formens synpunkt [1]). Det är af vår föregående framställning och redogörelse för Boströms idélära tydligt, att denna hr Edfeldts förklaring är en ren godtycklighet, och att den fullständiga betraktelsen af väsendena, sådana de äro i och för Gud, äfven fordrar att de betraktas materialiter eller från innehållets synpunkt. Idéerna äro ju inga tomma eller innehållslösa former. Detta erkännes ock af hr Edfeldt själf på andra ställen, där han säger, att de väs-

[1]) Jfr Edfeldt, p. anf. st. t. ex. s. 21.

enden, som utgöra det gudomliga förnuftets moment, hafva större eller mindre materiell fullkomlighet [1]). Men påståendet att betraktelsen af väsendena såsom bestämningar hos Gud vore det samma som att betrakta dem «formaliter», är icke blott så till vida oriktigt, som det innebär den nämda ensidigheten eller ofullständigheten, utan detta påstående är oriktigt äfven därföre, att det uttrycker ett förbiseende däraf, att hvarje väsende kan betraktas både formaliter och materialiter, antingen det tänkes såsom bestämning hos Gud eller såsom ett förnimmande subjekt för sig självt.

Ganska ofta finner man hr Edfeldt yrka, att betraktelsen af väsendena, sådana de äro i och för Gud eller när de ses ifrån hans synpunkt är det samma som att betrakta dem «inom sig» [2]) [icke såsom moment i högre väsenden och i det högsta]. På sid. 50 i sin bok motsätter däremot hr Edfeldt mot hvarandra ett väsendes betraktande «inom sig» och dess betraktande såsom bestämning hos Gud [3]). — Man finner lätt, att det förra af dessa hr Edfeldts yttranden icke blott står i strid med det senare, utan att det äfven i sig självt är alldeles oriktigt. Att betrakta ett väsende «inom sig» är enligt Boströms vanliga språkbruk, af hvilket hr Edfeldt betjänar sig, det samma som att endast fästa sig vid dess positiva bestämningar under bortseende från dess s. k. negativa bestämningar, hvilka väsendet erhåller därigenom, att det ingår såsom moment i högre väsenden och i det högsta [4]). Af detta Boströms språkbruk är det klart, att ett väsendes betraktande såsom bestämning hos Gud omöjligen kan vara det samma som att betrakta det blott «inom sig». Ty i annat fall skulle uppfattningen af väsendet såsom moment i Gud vara det samma som bortseendet därifrån, att väsendet ingår såsom moment i högre väsenden och i det högsta (i Gud)! Men så orimligt detta än är, finner man ändock, att hr Edfeldt vanligen helt och hållet identifierar väsendenas betraktande såsom bestämningar hos Gud med deras betraktande

[1]) Jfr Edfeldt, p. anf. st. ss. 12, 13, 46 m. fl.

[2]) Edfeldt, p. anf. st, s. 3, 19.

[3]) Edfeldt, p. anf. st.: «Betraktar man detta väsende, icke inom sig självt, utan såsom bestämning hos Gud, så är det Gud själf varande på ett visst sätt . .»

[4]) Jfr Boström, Skrifter I, s. 273; Stridsskriften mot Borelius s. 80 o. f.

«inom sig», likasom han identifierar bägge delarna med väsendenas betraktande «formaliter» [1]).

På sid. 30 i hr Edfeldts skrift finner man honom göra den anmärkningen mot sin motståndare (Nyblæus), att denne skulle tillägga Gud i visst afseende väsenlösa förnimmelser, emedan [enligt den mig tillagda åsigten] «en relativ differens eller motsats finnes emellan hvad lifsformerna [väsendena] äro i och för sig själfva och hvad de äro i och för Guds medvetande». På nästföljande sida (31) yrkar hr Edfeldt: «Men ha de ändliga väsendena ingen egen bestämdhet och intet självständigt lif i och för sig själfva i dess åtskilnad från deras lif och vara i och för Gud såsom hans bestämningar, eller sammanfaller deras lif och tillvaro för sig själfva med deras lif och tillvaro i och för Gud och såsom innehåll hos honom, så äro de icke häller några verkliga väsenden, utan endast accidenser, modifikationer eller uppenbarelseformer af en verldssubstans». — Väsendenas differens från hvad de äro i och för Gud eller såsom Guds idéer skall således, enligt hr Edfeldt, å ena sidan göra dem väsenlösa, men likväl å andra sidan vara ett vilkor för deras självständighet!

Det erkännes af hr Edfeldt på sid. 17 i hans polemiska skrift, att väsenden, som hafva samma innehåll eller positiva bestämningar, sammanfalla till ett enda väsende, men han bestrider i alla fall mitt yrkande, att tvänne väsenden, som hade samma oändlighet eller samma absoluta fullkomlighet skulle — om man på försök ville antaga tvänne sådana — sammanfalla till ett enda. Hr Edfeldt tyckes sålunda icke inse, att den antagna lika oändligheten eller fullkomligheten hos väsendena måste tänkas bero därpå, att de äro absolut lika i sina bestämningar eller egenskaper, så att ingen be-

[1]) Edfeldt, p. anf. st. s. 3.: «Angående Gud och hans bestämningar har jag vidare i min skrift framhållit, att de väsenden, som innehållas i Guds enhet enligt Boström äro, när de betraktas inom sig själfva (formaliter) eller när de ses i Gud såsom momenter af hans självmedvetande . . . . . » p. anf. st. s. 19. «Här säges, att Guds eviga idéer alla ock själfva äro till formen, — d. v. s. när de betraktas inom sig själfva eller så, som de äro, när de ses ifrån Gudomlighetens synpunkt — absolut lefvande» etc. — Jfr p. anf. st. s. 21.

stämning eller egenskap finnes hos den ena, som icke också finnes hos den andra. Hade hr Edfeldt insett denna sanning, så hade han ej kunnat bestrida mitt yrkande.

Det återstår mig ännu, innan jag öfvergår till den andra hufvudpunkten i tvisten mellan hr Edfeldt och mig eller vänder mig till frågan om Boströms förklaring af den sinliga verlden, att äfven skärskåda hr Edfeldts bemödande att i sin polemiska skrift försvara sitt förut gjorda påstående, att Gud nedsättes till ett ändligt väsende, om ej de bestämningar, som konstituera hans väsendes mångfald, själfva äro absoluta väsenden, hvilka ega samma oändlighet som han [= äro Gudar]. Ty — säger hr Edfeldt — äro ett väsendes bestämningar ändliga, så är ock väsendet självt ändligt [1]). Jag anmärkte i min förra kritiska uppsats mot denna hr Edfeldts tillämpning af den logiska satsen «*nota notæ est nota rei ipsius*», att det absoluta väsendet (det hela) icke självt lider någon inskränkning (förändligas) däraf, att det har ändliga väsenden uti sig såsom sina moment eller bestämningar, emedan den inskränkning (det negativa), som finnes hos dessa väsenden (moment), icke förefinnes hos dem annat än i förhållande till det hela (absoluta) eller under förutsättning af detta och i jämförelse med dess absoluthet [2]). För att vederlägga denna min anmärkning, invänder nu hr Edfeldt i sin polemiska skrift: «Det är just detta, att det negativa (inskränkningen) är negativt i förhållande till det hela eller Gud, om också endast i förhållande till honom, som utgör det betänkliga i prof. Nyblæi lära» . . . . . «Det är detta det negativas förhållande till Gud, som upphäfver hans absoluta karakter, alldenstund hvarje väsen är bestämdt af det, som till det samma står i förhållande» [3]). Man finner lätt, att hr Edfeldt vid denna invändning mot mig gör sig skyldig till den betänkligaste begreppsförväxling. Han förväxlar nämligen begreppet att stå i förhållande till något annat

[1]) Edfeldt, p. anf. st. ss. 3, 39, 45, 53. Jfr inledningsskriften till Boströms arbeten ss. 42, 50.

[2]) Jfr min kritiska uppsats ss. 56 o. f. (i separataftrycket ss. 29 o. f.). — Boström, Skrifter II. s. 488. «I ett system eller en organism måste de moment, som tillsamman utgöra dess innehåll, vara i förhållande till det hela mer eller mindre ofullkomliga . . . . . »

[3]) Edfeldt, p. anf. st. s. 15.

(förutsätta ett annat, hänvisa på ett annat) med att tvärt om vara det (väsende), hvartill något annat står i förhållande. Det absoluta skulle således, enligt hr Edfeldt, nedsättas till ett relativt väsende, icke så vida det självt stode i förhållande till något annat eller förutsatte (vore beroende af) något annat, utan så vida det uppfattas såsom det förutsättningslösa väsende, hvartill alt annat står i förhållande eller hvarpå alt annat hänvisar såsom på sin förutsättning! — Fullständig upplysning om den rätta tillämpningen af satsen: *nota notæ est nota rei ipsius* hade hrEdfeldt kunnat vinna, om han vändt sig till Boström, hvilken till svar på en mot honom riktad anmärkning, att det absoluta väsendet självt blefve ändligt, därföre att det hade ändliga väsenden i sig såsom sina bestämningar, yttrade [2]), att enligt en sådan logik «skulle man nödgas tänka och säga så här: då det jämna talet har udda uti sig, så är det självt udda, och då linien har punkter uti sig, så är den själf punktuell, och då triangeln har linier uti sig, så är den själf lineär, och då den oändliga serien har ändliga kvantiteter uti sig, så är den själf ändlig; och då det mänskliga samhället har män och kvinnor uti sig, så är det självt manligt och kvinligt eller hermafroditiskt o. s. v.» — Det bör ej vara obekant, tillade Boström, «att ej alla de begrepp, hvilka ingå såsom bestämningar i ett annat, kunna om detta utsägas såsom adjektiver. Man kan t. ex. ej säga, att triangeln är lineär eller punktuell, ehuru han visserligen bestämmes af linier och punkter eller har sådana såsom bestämningar uti sig; ty mot dessa bildar han såsom ytefigur en motsats, och kan således ej karakteriseras just genom de kännemärken, som äro distinktiva för dem, d. v. s. som just åtskilja dem från honom själf. Och på samma sätt förhåller det sig med det oändliga eller absoluta och de ändliga eller relativa väsenden, af hvilka det positivt bestämmes, och hvilka det följaktligen innehåller uti sig».

[2]) Boström, Stridsskriften mot Borelius, s. 27.

Vänder jag mig slutligen till frågan om den sinliga, i tiden och rummet varande verldens förklaring ur den osinliga, så kan ingenting vara mer olika än Boströms och hr Edfeldts svar på denna fråga. Enligt hvad redan blifvit anmärkt i det föregående, är den sinliga verlden, enligt Boström, en följd af idéens ändlighet under förutsättning af dess förhållande till eller organiska bestämdhet af den osinliga verlden i hela dess oändliga innehållsrikedom. Boström säger ock därföre, enligt hvad jag omnämt i det föregående, att «den sinliga verld, som existerar omedelbart för oss, a) förutsätter hela den osinliga verkligheten, b) förutsätter vår mänskliga andes eller idées ändlighet» [1]). Meningen med dessa Boströms ord är ej svår att förstå, i synnerhet som han på flere ställen däröfver förklarat sig med full bestämdhet. Han vill först och främst säga, att emedan människan — och hvad som i detta afseende gäller om henne, det gäller äfven om de öfriga ändliga förnuftsväsendena — tänkt såsom en idé hos Gud eller såsom en medlem af hans osinliga verld, är ändlig och relativ (en relativ personlighet), så måste hon hafva en ändlig förnimmelsekraft, hvars mått bestämmes af hennes eviga plats inom idéernas system eller inom personlighetens rike [2]). I följd af denna ändlighet eller inskränkning i sin ursprungliga förnimmelsekraft kan människan, när hon tänkes såsom ett förnimmande subjekt, ett jag eller en personlighet (icke blott för Gud, utan äfven) för sig själf, blott på ett ofullkomligt sätt genomtränga eller genomskåda hela den oändliga rikedomen af den osinliga verld, hvartill hon står i förhållande eller hvaraf hon ursprungligen är organiskt bestämd. Hennes uppfattning af den osinliga verlden måste därföre blifva mer eller mindre afvikande från Gudomlighetens egen. Eller m. a. o.: hon måste för sitt eget medvetande få en egen verld, en s. k. fenomenverld, i hvilken den osinliga verlden visserligen är närvarande och förnimmes, men likväl alltid såsom mer eller mindre annorlunda

[1]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 279.
[2]) Jfr Boström, Skrifter II. s. 277.

eller såsom mer eller mindre motsatsen till hvad den är i sin sanning och ursprunglighet [1]).

Af denna lära drager Boström ibland annat den vigtiga slutsatsen, att människans uppfattning af sin egen idé aldrig kan fullkomligt sammanfalla med Guds uppfattning af den samma, eller att hon aldrig för sig själf eller för sitt eget medvetande kan blifva hvad hon för Gud evigt är. Äfven i hennes högsta aktuella lifsform förmår människan icke med samma klarhet som Gud genomskåda sitt förhållande till honom och de öfriga väsendena, hvilket m. a. o. äfven kan uttryckas sä, att till och med i denna högsta lifsform måste för henne komma att kvarstå åt minstone en skugga af sinlighet [2]).

Också förklarar Boström, att emedan Gud fullkomligt genomskådar människoidéen, så vet han icke blott att människan för sitt eget medvetande har vår närvarande fenomenverld, utan Gud fattar äfven *sub æternitatis specie* alla de fenomenverldar, hvilka människan under sin utveckling genom hela mångfalden af sina lifsformer har för sitt medvetande [3]).

Såsom man finner, gifver Boström en verklig och ifrån hans ståndpunkt följdriktig förklaring af den sinliga verlden, hvilket däremot icke är händelsen med hr Edfeldt. Denne inskränker sig nämligen till en blott försäkran, att de oändliga väsendena *(entia absoluta)*, som ingå i Gud, skola, när de tänkas, icke blott såsom Guds bestämningar, utan såsom «tillvarande», d. v. s. såsom förnimmande subjekt för sig själfva, vara relativa, ändliga eller sinligt förnuftiga väsenden *(entia*

---

[1]) Jfr Boström, Skrifter II. ss. 276 (slutet) o. ff., 279 o. f. 488 (mom. 26), 489 (mom. 29). — Upplysande för Boströms åsigt angående den sinliga verlden är äfven följande yttrande i stridskraften mot Borelius s. 53: «Människan t. ex. är i och för själf blott ande och förblir i och för sig själf blott ande i evighet. Sin kropp och sin yttre (materiella) verld får hon blott *κατα συμβεβηκός*, d. v. s. genom någonting annat än sig själf. Hon får den nämligen genom sitt förhållanda till de öfriga andliga väsendena, hvilka alla bestämma hennes självmedvetande eller förnimmas af henne, men hvilka hon såsom ändlig ej kan förnimma fullkomligt och därföre måste förnimma såsom mer eller mindre annat än hvad de äro i sin sanning, d. v. s. såsom någonting mer eller mindre yttre och materielt.»

[2]) Jfr Boström, Skrifter II. ss. 294 o. f.

[3]) Boström, Skrifter II. ss. 530—533. Jfr Stridsskriften mot Borelius s. 61.

relativa), och såsom sådana förnimma den absoluta verlden på ett ofullkomligt sätt eller så, att denna för dem visar sig såsom en sinlig, i tiden och rummet varande verld [1]). Huru motsägande denna hr Edfeldts försäkran i sig själf är, inses genast, så snart man besinnar, att väsenden, som skola hafva samma oändlighet eller absoluthet som Gud, ock böra vara lika fullkomliga subjekt som han, och således vara fria från all ofullkomlighet i sitt förnimmande, eller m. a. o. ega ett till formen och innehållet absolut fulländadt vetande. Att låta oändliga personligheter hafva ändlig förnimmelsekraft, är lika orimligt som att låta ändliga personligheter vara utan all ändlighet eller inskränkning i sitt förnimmande. Klart är dessutom, att, om det ligger i begreppet af de väsenden, som ega samma oändlighet eller absoluthet som Gud, att de «för sig själfva eller för sitt eget medvetande äro *entia relativa*», så borde det ock ligga i Guds begrepp, att han för sig själf vore ett «*ens relativum*». Endast någon underbar tillfällighet måste då hafva räddat Gud från att dela de öfriga «absoluta väsendenas» öde! — Vid öfvervägande af dessa motsägelser återföres jag till den förut gjorda anmärkningen, att hr Edfeldt blott ur erfarenheten upptagit det faktum, att sinligt förnuftiga väsenden finnas, och att han ställt dessa väsenden bredvid sina «*entia absoluta*» under förklaring att de förra äro *substantialiter* identiska med de senare. Hr Edfeldt söker visserligen att skjuta ifrån sig denna anmärkning genom att hänvisa till sidd. 275—281 och 488 i andra delen af Boströms skrifter, men om man följer denna hänvisning finner man att, så vidt det på dessa sidor är fråga om förkaringen af den sinliga verlden, denna förklaring just är den, hvilken jag ofvan angifvit såsom varande Boströms [2]).

---

[1]) Edfeldt, p. anf. st .s. 24. Jfr inledningsskrift. till Boströms arbeten s. 3.

[2]) Boström, II. s. 276 (slutet) o. f.: «Då det ursprungliga innehållet i hvarje förnimmande självmedvetande — Gud och hans rena idéverld — ej kan af det ändliga väsendet förnimmas med absolut klarhet och tydlighet, så måste det i och för detta visa sig såsom någonting mer eller mindre (motsatt) annat, än hvad det är i och för sig själft (i sin sanning eller för Gud) . . . . . ». Endast det oändliga förnuftet eller Gud kan förnimma sig själf, och därigenom alt annat, absolut klart och sant; alla andra måste förnimma sig själfva, och därigenom alt annat, mer eller mindre dunkelt

Genom den undersökning, som jag anstält rörande hr Edfeldts uppfattning af Boströms idélära och därmed sammanhängande förklaring af den sinliga verlden, torde det kunna anses vara till fullo ådagalagdt och bevisadt, att den inledningsskrift, hvari hr Edfeldt först framställde de åsigter, som utgjort föremålet för vår tvist, är egnad att i visst afseende missleda läsaren af Boströms arbeten eller att väcka helt och hållet falska och oriktiga föreställningar om grundtankarna i Boströms metafysik. Att en protest uttalades mot hr Edfeldts tolkning af dessa grundtankar, syntes mig därföre vara alldeles nödvändigt. Dock beslöt jag icke förr att offentligen framlägga en sådan, än sedan jag enskildt (i bref) meddelat hr Edfeldt mina betänkligheter och ifrån honom erhållit ett afvisande svar. Hr Edfeldt har själf erkänt, att den anmälan af Boströms skrifter, hvari mina kritiska anmärkningar fingo sin plats, var hållen i en mot honom välvillig anda. Jag tror knapt att någon läsare af hans svar skall säga, att detta bär prägeln af aktning och välvilja för motståndaren. Tvärt om har hr Edfeldt uppträdt med en dogmatisk myndighet, och i sin argumentation gått till väga på ett sätt, som i hvarje sakkunnig och opartisk domares ögon bör befria mig från all skyldighet att vidare med honom inlåta mig i vetenskaplig diskussion.

---

och oredigt och sålunda i det afsendet relativt ofullkomligt. Detta har sin grund däri, att hvart och ett annat väsende än det högsta är ändligt, och, ehuru till formen i och för sig själf fullkomligt, likväl till innehållet relativt ofullkomligt, när det jämföres med de högre och det högsta; ty det visar sig då hafva endast ett visst lägre mått af perceptionskraft, hvilket beror af dess eviga plats i väsendenas system.» — s. 279. Af denna orsak tala vi här endast om den sinliga verld, som existerar omedelbart i och för oss; och att denna har den allmänna bestämningen af relativitet visar sig lätt, när man betänker, att han a) (förutsätter hela den osinliga verkligheten, b) förutsätter vår mänskliga andes eller idées ändlighet . . . . . » s. 488. «I ett system eller en organism måste de momenter, som till samman utgöra dess innehåll, vara i förhållande till det helamer eller mindre ofullkomliga, och så vida de äro lefvande eller själfmedvetande, äfven i samma afseende mer eller mindre ofullkomligt förnimmande».

Axel Nyblæus.

Rättelser:

På sid. 5 rad. 12 uppifr. står: den kan utan blott läs: den kan blott
„ „ 16 „ 18 „ „ ställa läs ställe.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

3 2044 105 217 608

www.libtool.com.cn